

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

BL843 (5)

X

NEDERDUYTSCH E
SPRAAKKUNST.

!!!

BL 8

NEDERDUYTSCH SPRAAKKUNST,

DOOR

BEHAEGEL.

DERDE BOEKDEÉL.

*De spraakkunst is den grond, waar op dat hecht en vast,
Der Musen tempelbouw tot aan de wolken wast;
Waar't oók aan dezen grond ontbreken mag of schorten,
Daar staat den tempelbouw der Musen in te storten.*

JEREMIAS DE DECKER.

2927

TE BRUGGE,

By C. DE MOOR, Boekdrukker en Boekverkoopser in de
Philipstokstraat, Wyk A. 2, N° 1.

AAN ZYNE MAJESTEYT
DEN KONING

DER

NEDERLANDEN.

*Den opsteller heeft de eér aan ZYNE
MAJESTEYT eérbiediglyk op te draagen
het Derde en laatste Boekdeél zyner
Nederduytsche Spraakkunst, die byzon-*

derlyk voor doelwit heeft de verstandelyke vermoogens der jongelingen, by het leéren der taalgronden, meér te ontwikkelen, de vereéniging van de vlaamsche en de hollandsche dialekt te helpen bevoorderen; en alzoo de banden van broederlykheyd tusschen het Zuyden en het Noorden naauwer toe te haalen.

In de hoop dat ZYNE MAJESTEYT ZICH deze poogingen zal laten welgevallen, neemt den schryver de vryheyd zich, met de eérbiedigste hoógachting, te naamen

VAN ZYNE MAJESTEYT

*Den zeér gehoórzaamen dienaar
en getrouwen onderdaan,*

BEHAEGEL.

INHOUD.

VOORBERIGT.	Bladz.
	xv

DERDE DEÉL.

Over de

WOORDENVOEGING.	1
-------------------------	---

EÉRSTE AFDEÉLING.

<i>Betrekking der woorden.</i>	4
--	---

EÉRSTE HOÓFDSTUK.

<i>Zelfstandige naamwoorden.</i>	5
--	---

OVER DE GESLAGTEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.	6
--	---

<i>Geslagtonderscheyding in de afhangelyke zelf- standige naamwoorden en in de betrekkelijke byvoegelyke naamwoorden.</i>	16
---	----

OVER DE GETALLEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.	19
---	----

OVER DE NAAMVALLEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.	52
<i>Van den werker.</i>	39
<i>Van den lyder.</i>	45
<i>Wanneér de nietovergaande bindwoorden den lyder by zich hebben.</i>	49
<i>Van den ontvanger.</i>	52
<i>Van den aanhoórder.</i>	60
<i>Van den eygenaar.</i>	65
<i>Voordere bemerkingsen op den eygenaar.</i> .	71
<i>Van den derver.</i>	80
<i>Gevolgtrekkingen uyt en bemerkingsen op het verhandelde der naamvallen.</i>	89
VERBINDING DER ZELFSTANDIGE NAAMWOOR- DEN.	109
OVER DE AFHANGELYKE ZELFSTANDIGE NAAM- WOORDEN IN HET BYZONDER.	110

TWEÉDE HOÓFDSTUK.

<i>Byvoegelyke naamwoorden.</i>	118
<i>Regel nopens de overeénkomst der byvoege- lyke naamwoorden.</i>	119
<i>Eenige naadere of noódwendige bepaalingen aan de uytgestrektheyd van onzen regel, over de uysterlyke overeénkomst der byvoege- lyke naamwoorden met hunne zelfstandige.</i>	134
OVER DE TRAPPEN VAN VERGELYKING, . . .	143

<i>Regels over de trappen van vergelyking.</i>	157
OVER DE BEPAALENDE BYVOEGELYKE NAAM- WOORDEN, IN HET BYZONDER.	160
<i>Over de telwoorden.</i>	187
<i>Onderscheyden beteëkenis en gebruyk van EEN en EÉN.</i>	188
<i>Over de aanwyzende naamwoorden.</i>	189
<i>Over de bezittelyke naamwoorden.</i>	196
<i>Over het bepaalende naamwoord DEN, DE, HET; des zelfs verschil met het soort aan- duydende EEN; en het gebruyk van beyde.</i>	205
<i>Achterlating van het bepaalende naamwoord.</i>	220
<i>Over het bepaalende naamwoord AL.</i>	221
<i>Eén- en meêrvoudig getal der bepaalende naamwoorden.</i>	231
<i>Getal van de bezittelyke en de ahangelyke naamwoorden, wanneér zy, met de bepaalende ELK, IEDER, IEGELYK, ELKEÉN, EÉN IEDER, IEDEREÉN, EÉN IEGELYK, gebezigd worden.</i>	254
<i>Wanneér men, by een zelfstandig naamwoord, meér dan één bepaalende naamwoord bezigt.</i>	242
<i>Over de gemeênschap, heêrschende tusschen eenige bepaalende naamwoorden, als oók tusschen zommige bepaalende en andere woorden.</i>	247
<i>Overeênkomst der bepaalende naamwoorden met hunne zelfstandige.</i>	255

OVER DE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN, BESCHOUWD MET BETREKKING TOT DE NAAMVALLLEN.	262
OVER DE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN DIE, EYNDIGENDE OP EN OF SCH, VAN ZELFSTANDIGE AFSTAMMEN.	271
<i>Verbinding van twee of meer byvoegelyke naamwoorden.</i>	274

DERDE HOÓFDSTUK.

<i>Bind- of werkwoorden.</i>	284
PERSOONEN EN GETALLEN.	285
NAADERE ONTWIKKELING VAN DEN REGEL, NOPENS DE OVEREÉNKOMST VAN HET WERKWOORD MET ZYNEN WERKER.	328
I. <i>Overeénkomst met de meéning, en niet met de woorden.</i>	328
II. <i>Over de woorden HET, DIT, en DAT, in verband met andere werkers.</i>	340
III. <i>Verzwyging en herhaaling van werker en werkwoord.</i>	347
IV. <i>Verwisseling van persoon, of den eenen persoon in plaats van den anderen.</i> . . .	355
<i>Gebruyk van den derden persoon voor den eersten en tweéden.</i>	355
<i>Eén- en meêrvoud des eersten persoons.</i> . .	364
<i>Van de persoonsverwisseling, die in de verhaalen plaats heeft.</i>	366

<i>Bemerkingen over de persoonsverwisseling, in het algemeen.</i>	368
OVER DE WYZEN DER WERKWOORDEN.	370
<i>Over de onbepaalende of onpersooneelyke wys, in tegenoverstelling met de bepalende of persoonelyke wyzen.</i>	372
<i>Over de persooneelyke wyzen.</i>	374
<i>Aantoénende wys.</i>	378
<i>Gebiedende wys.</i>	380
<i>Aanvoegende wys.</i>	382
<i>Behoórt het werkwoord ZOU DEN tot de aantó nende, of tot de aanvoegende wys, of tot beyde?</i>	386
<i>Gevolgtrekkingen.</i>	392
GEBRUYK VAN DE ONBEPAALENDE WYS.	415
<i>Wanneer de onbepaalende wys al of niet van het woordje TE voorgegaan is.</i>	422
<i>Over het woordje TE, in GOD TE DIENEN IS DE BÉRSTE PLIGT, LANG TE SLAAPEN IS AAN DE GEZONDHEJD SCHAADELYK; en dergelyke gevallen méér.</i>	430
<i>Over de onbepaalende wys, verzeld van TE en van andere opwoorden.</i>	437
OVER DE VERWISSELING DER WYZEN.	443
<i>De onbepaalende voor de aantó nende en de aanvoegende wyze, en omgekeérd.</i>	443
<i>De aantó nende voor eene andere persooneelyke wyze, en omschryving van de gebiedende.</i>	446

<i>Verwisseling van de gebiedende en de aanvoegende wyze.</i>	450
OVER DE TYDEN DER WERKWOORDEN. . .	454
<i>Over de tydsbeteëkenis, welke by de gebiedende en de onbepaalende wys ontstaat. .</i>	<i>460</i>
<i>Over de tydsbeteëkenis van de bedryvende en de lydende byvoegelyke naamwoorden.</i>	<i>462</i>
ZYN, WEEZEN, WORDEN, en HEBBEN, ver-voegd met lydende naamwoorden. . . .	473
BEMERKINGEN OP DE VERVOEGINGEN. . .	498
<i>Wanneér en hoe de lydende naamwoorden tyd beteëkenen.</i>	<i>498</i>
<i>Over de zoógenaamde lydende werkwoorden.</i>	<i>502</i>
<i>Keëring van den bedryvenden vorm, in eene lydende bewoording; en omgekeérd. . .</i>	<i>505</i>
<i>Welke lydende naamwoorden, van niet- of onovergaande werkwoorden met HEBBEN, en welke met ZYN verbonden worden. .</i>	<i>507</i>
<i>Over de gebruykelyke vervoegingen van de hulpwoorden HEBBEN, ZYN of WEEZEN, en WORDEN, met één of meér lydende of bedryvende naamwoorden.</i>	<i>526</i>
NAADERE ONTWIKKELING VAN DE TYDSBETEËKENIS.	533
<i>Toepassingen op het spraak- en schryfgebruyk.</i>	<i>545</i>
<i>Over het gebruyk van den eenen tyd voor den anderen.</i>	<i>582</i>
OVER DE VERBINDING DER WERKWOORDEN.	597

VIERDE HOÓFDSTUK.

<i>Opwoorden.</i>	603
<i>NAA en NAAR.</i>	616
<i>TOT, TE, TEN, TER, TOE.</i>	616
<i>ALS en DAN.</i>	620
<i>DEWYL en TERWYL.</i>	623
<i>DOCH en TOCH.</i>	623
<i>NOG, OÓYT, IMMER, enz.; en NOCH, NOÓYT, NIMMER, enz.</i>	623
<i>OVER DE TUSSCHENWERPSELS.</i>	629
<i>BEMERKINGEN.</i>	634

TWEÉDE AFDEÉLING.

<i>Rangschikking of orde der woorden.</i> . . .	638
<i>Over het ontleeden der bewoordingen.</i> . . .	674

E Y N D E

van de

T A F E L

van het

DERDE BOEKDEÉL.

VOORBERIGT.

Vlaanderen , weleér het bloeyendste der Nederlandsche gewesten , was alreéds lang den zetel der weetenschappen en de koesterschool der schranderste taaloefenaaren ; toen Holland , onder deze betrekkingen , nog zeér verre ten achteren was. Volgens den hoógleéaar **SIEGENBEK** , wierden de weetenschappen , met de spaansche beroeringen , uyt Vlaanderen naar Holland overgevoerd.

Sedert dit tydstip , leefden de Belgen en de

de Hollanders, die te vooren eéndragtiglyk de eene aan de andere verbonden waren, afgezonderd van elkander, en onderscheyden door wetten, godsdienst, en gebruyken; maar de vlaamsche en de hollandsche schryfwys bleeven hoofdzaakelyk de zelfde, tot laat in de zeventiende eéuw.

Doch het kan niet anders zyn, of de omwenteling van godsdienst en gedachten, en de groóte zucht naar verandering, waar van de Hollanders reéds lang zwanger gingen, en die, als eenen geweldigen stroóm, alles doorwoelde en omverwierp, moesten eyndelyk bij hun eene groóte vervorming der taale tusschen twee weeg brengen.

Ondertusschen, bleeven de Belgen, wi hoofdkarakter vasthoudendheid is aan de ou instellingen en gebruyken, meér deschryfwyze der voorvaderen bewaaren. Welkdaanige middelen het fransch staatsbestuur, tot stremming van de nederduytsche spraak, oók mogte aanwenden; heeft het echter de Belgen noóyt kunnen aftrekken van de liefde tot de taal welke zy met de moedermelk ingezogen hebben.

ben. Edoch, daar die alles overweldigende dwinglandy haare onzalige klaauwen aan onze geheyligste regten sloeg, de Vlaamingen belette hunne belangen in de moederspraak te verdedigen, en het fransch de taal van alle publieke handelingen maakte; wierden wy, terwyl de Hollanders een regt bleeven behouden 't welk aan ons, gelyk aan hun, van natuur wege toekomt, door de omstandigheden gedwongen ons eenen ruymen tyd byzonderlyk op de fransche taal en letterkunde toe te leggen: van waar onze moederspraak welhaast het merkteeken droeg. Aan den anderen kant, schoeyden de Hollanders, door het geduurig beoefenen en naavolgen der hoógduytsche spraak (1), hunne taal meér en meér op den hoógduytschen vorm (2). Zy bragten zoó veele
en

(1) Bynaa alle de werken, die in Duytschland verscheenen, wierden in de hollandsche taal overgezet. En daar men niet altyd naauwkeurig was, om eene goede keus te doen; wierden niet zelden werken met gretigheyd vertaald en geleezen, welke, ter bewaaring van eenen goeden volksgeest, beter zouden onbekend gebleven zyn.

(2) J. FR. XAVIER WÜRTH in zynen Cours Préparatoire à l'Étude de la Littérature Hollandaise, bl. xxviii, sprec-

en zoó grooté veranderingen in hunne taal, dat, wanneer de Hollanders en de Belgen, naa den plotselyken val van den korsikaanschen overweldiger, weder vereénigd wierden, men de brieven der Ministers, die aan de Leden der Gedeputeerde Staaten van Westvlaanderen gezonden wierden, niet konde verstaan (3), en in eenen tegenstrydigen zin antwoordde aan de vraagen van het staatsbestuur (4). in de Tweéde Kamer der Algemeéne Staaten, hield men openbaarlyk staande, dat de Hollanders hunne spraak zoódaanig veranderd hebben, dat zy eene andere taal geworden is (3).
 Het

sprekende van den heér WEILAND en des zelfs Nederduitsche Spraakkunst, zegt: « Il eût mieux fait, si, au lieu de suivre dans sa Grammaire pas à pas ADELUNG, il avait fait un ouvrage original. Il était fort capable de faire une bonne grammaire, mais il aimait mieux être plagiaire. En effet, les trois quarts au moins de sa Grammaire sont littéralement traduits du grammairien allemand; et WEILAND ne le nomme pas une seule fois. Je suis fâché de devoir relever cette faute, qu'a commise un homme d'ailleurs si estimable; mais la sévère équité l'exige. »

(3) Het was misschien om deze reden, dat den Minister van het Onderwys, by het instellen der universiteyt te Gent, zyne aanspraak in de fransche taal deed.

(4) Zie de Zitting van 16^{den} february, 1821:

Het is dus niet te verwonderen, dat er, met de vereéniging van de Noord- en Zuyd-Nederlanders, zoó verschillig van taal, wetten, en Godsdienst, in onze strecken een zoó algemeen gevoelen opstond tegen het in zwang brengen der hollandsche taal dat de Kamer der Algemeéne Staaten meér dan éénmaal daar van weergalmda (5). Inzonderheyd vreesde men het invoeren der Spraakkunst van WETLAND en de Spelkunde van SINGENBERG; welke noóyt voor de Belgen verveirdigd, en, by gevolg, voor hun niet kunnen geschikt syn. « Men moet toch, zegt WILLEMS (6), erkennen, dat de Verhandeling van den Leydschen hoóg-leéraad, grootendeéls op het hollandsch taaleygen alleén gegrond zynde, niet geschikt voorkomt, om, zonder wyziging, in de zuydelyke deelen van ons vaderland te worden ingevoerd. En waarlyk, uyt veele plaatsen van dit werk kan men zelfs opmaaken, dat den

(5) Zie onder andere de Zitting van 16ten february, 1821.

(6) In zyne Verhandeling over de Nederduytsche Taal- en Letterkunde, Opzigtelyk de Zuydelyke Provincien der Nederlanden, Tweede Deel, bl. 277.

den heér SIEGENBEEK aan een dusdaanig overplanten van zyn stelsel op Brabandschen en Vlaamschen grond niet heeft kunnen denken; veelmin het goed vinden. Immers, overal, waar hy de uytpraak raadpleegt en aan zyne regelen toetst, komt het beschaafde gebruyk van zyne bataafsche landgenooten alleén in aanmerking. Het oude vlaamsch, dat eértyds evenzeér in de Noordelyke als in de Zuydelyke provinciën de wet gaf, moet onderdoen voor eene dialekt, de welke nu pas vyftig jaaren den naam van hollandsch heeft moogen draagen. »

Niemand zal staande houden, dat, indien er eene spel- en spraakkunst voor Batavien en Vlaamingen, tot één volk vereénigd, opgesteld wierde, dat men in dit geval de Zuydelyke dialekt niet zoude moeten raadpleegen. Wat meér is, iedereén, bekend met den staat van België, zal volkomen toestaan, dat, by de opstelling van taalregels, zelfs uytsluytelyk geschikt voor de Hollanders, de dialekt der Vlaamingen diende, ja moeste in groóte aandacht genomen worden. Want by de Belgen is de echte wieg van het nederduytsch.

nederduytsch. De Vlaamingen waren, naar de getuygenis aller geletterde Batavieren zelve, de eérste opbouwers der Nederlandsche taal (7). By de oude Vlaamsche schryvers, zegt den grooten HUYDECOPER (8), moet het zuiverste nederduytsch gezocht en kan gevonden worden. Hier by moogen wy nog verder, met éenent hollandschen schryver (9), aanmerken, « dat, zoó wy nog ergens den oud- en echtduytschen tongval aantreffen mogten, zulks zyn zoude
in

(7) Den eérweirden en geletterden heér SCHRANT zegt, in zyne Redevoering over het Beoefenenswaardige der Nederlandsche Tale, Gehouden, ter Aanvaarding van het Hoogleeraarambt in de Nederlandsche Taal- en Letterkunde, aan de Hoogeschool te Gend, den Derden van Louwmaand, MDCCLXVIII, bl. 47:

« Hoe! bevinde ik my dan niet op dien beroemden en der kunsten gewyden bodem, alwaar de eérste opbouwers onzer moedertaale woonden? Moet ik uuwen VAN MAERLANT, VAN HELU, HOWWAERT, moet ik uuwe Sappho de zoetvloeyende ANNA BYNS, moet ik uuwen VAN MARNIX, HARDUIN, PLANTYN; vooral uuwen KILIAAN laten optreden, wiens Woordenboek door HUYDECOPER de éénige fakkelt der nederlandsche taale genoemd word, waar aan wy ons licht ontstoken hebben? »

(8) Zie zyne Proeve van Taal- en Dichtkunde, bl. 396.

(9) Zie De Recensent, ook der Recensenten, 1821, 2., iets over de Nederd. Taal, 273.

in den vlaamschen: terwyl in tegendeel den taalvorm van Amstelland en Noordholland zoodaanig verre is afgeweken van de natuurlijke spraak- en schryfwyze der oude nederlandsche taale, dat dien geheel niet ten regel van spraak en spelling strekken kan; gelyk zulks bekend is aan één ieder, die het fraaye werk van TEN KATE, die zelf een Amstellander was, slechts ter loóps heeft ingesien. » Het is oók overbekend, dat de hollandsche taalleéraaren SIEGENBEEK en WEILAND, by gebrek van de vereyschte aandacht op de vlaamsche dialekt geslaagen te hebben, veel misgreepen tegen hunne eygene spraak- en grondregels begaan hebben, die zy anders gemakkelyk konden vermyden. Daarenboven, heeft het aan alle, die onze aanmerkingen, en inzonderheyd die geene vervat in het Eérste en het Tweéde Boekdeél, met aandacht gelezen hebben, moeten blyken, dat de spraakregels dier taalleéraaren niet genoegzaam op eene geéstontwikkellende wyze voorgedraagen zyn; en, by gevolg, zondigen tegen het voorname doel, 't welk als grondsteén des onderwyzes

wyzes liggen moet, en by de Hollanders byzonderlyk beoógd word (10). Trouwens, de Bataaven wisten te wel, dat er een groot verband is tusschen de redeneerkunde en de taal (11): dat er niets geschikter is om kinderen te doen redeneeren, dan het leéren der taalgronden (12): dat een gevolg van beredeneerde aanmerkingen, in één geval, aan de jongheyd een uytmuntende voorbeeld verschaft, voor alle de gevallen haars levens: dat het beredeneerde onderwys aan de leérlingen een regtmatig oordeel verzorgt, 't welk niet alleén geluk bybrengt aan de geene die het besitten, maar oók aan alle die met dergelyke personen

eenige

(10) In het *Recueil des Lois et Actes Généraux du Gouvernement, Troisième Série, Tome Huitième, Supplément*, page 73, vind men het volgende:

« Toute instruction, qui se donnera dans les écoles, devra être dirigée de manière, qu'en procurant aux élèves des connaissances utiles, elle contribue à développer leurs facultés intellectuelles, à fortifier en eux le respect pour la religion, et à les former à toutes les vertus sociales. »

(11) Zie *Handleiding tot den Nederlandschen Stijl*, door J. C. BEIJER, bl. 77.

(12) Zie *De Lancaster-scholen in Engeland Vergeleken met de Stads Armen-scholen te Amsterdam*, Bladz. 21.

eenige betrekkingen hebben. Daarentegen, moet eene leérwys, welke niet strekt tot ontwikkeling der verstandelyke vermoogens, de leérlingen gewennen zich met woorden te vergenoegen; en moet dus eenen allerslechtsten invloed op hunne toekomstige handelingen hebben. En dat geéstontwikkellende onderwys, 't welk strekt ter verbetering van het verstand en de zeden der leérlingen, en 't welk by alle Nederlanders als eene zaak van de grootste aangelegenhejd beschouwd word, is nogtans by de taalleéraaren SIEGENBEEK en WEILAND in géén genoegzaame aandacht genomen geweest.

Uyt het tot dus verre aangevoerde blykt middagklaar, dat de Verhandeling over de Nederduitsche Spelling van den hoógleéaraar SIEGENBEEK en de Nederduitsche Spraakkunst van den heér WEILAND niet alleén niet geschikt zyn, om zonder wyziging in België ingevoerd te worden; maar dat zy zelfs de vereyschten niet bezitten, om ten rigtsnoer van een geregeld onderwys by de Hollanders te verstrekken: en, by gevolg, dat die werken
niet

niet bekwaam zyn, om eene gewenschte en beredeneerde éénpaarigheyd tusschen Belgen en Bataaven te kunnen bewerken (13). En, gelyk het nu noódig is dat de Batavieren, om eene goede hollandsche spraakkunst voort te brengen, het vlaamsch raadpleegen; zoó is het, van den anderen kant, even noódwendig, zelfs om slechts eene goede nederduytsche spraakkunst voor België te bereyden, dat men van de Hollanders overneeme alle verbeteringen die zy, door eene meérdere oefening en

(13) Hier mede is ons oógwit niet op eeniger wyze te kort te doen aan de eér, welke de taalkundige heéren **SIEGENBEEK** en **WEILAND**, onder zeér veele betrekkingen, verdiend hebben. *Amicus Socrates, amicus Plato; sed magis amica veritas.* (Erasm. Rott.) Wy moogen toch de waarheyd, buyten welke niets schoón noch aangenaam is, aan eene slecht gepaste gevoegzaamheyd niet slagtofferen. « In 't onderzoek van waarheyd, zegt **TEN KATE**, past geéne aanziening van persoonen, noch verblinde eygenliefde tot zynen medeburger. » « En den echten vriend der wetenschappen (zegt den heér **SIEGENBEEK**, in zynen Brief aan den Hoogleeraar, **Mr J. KINKER**, als Bijvoegsel tot zijne Beoordeeling der Nederlandsche Spraakleer van **Mr W. BILDERDIJK**, bl. 342) den echten vriend der wetenschappen toch moet het enkel om waarheyd te doen zyn; en deze verlangt geén ander wapen tot haare verdediging, dan dat van bondige redeneering, van bewyzen, die ter overtuiging geschikt zyn. »

naaspeuring, in de taal gebragt hebben. Dan toch moet allen Belg bekennen, dat onze Noordsche broederen ons in verscheydene punten vooruyt gegaan zyn: en dat, by gevolg, eene gewoone vlaamsche spraakkunst, waar in geéne acht geslaagen is op gemelde verbeteringen, niet alleén niet kan dienen als eene spraakkunst voor geheel het koningryk; maar zelfs niet geschikt kan voorkomen, als eene byzondere spraakkunst voor de Belgen (14).

Daarom, hebben wy, by het opstellen onzer Nederduytsche Spraakkunst, van de holland-sche taalleéraaren SIEGENBEEK en WEILAND alles overgenomen, wat ons beter voorkwam dan het geen by de vlaamsche schryvers geleérd word; en wy hebben, van den anderen kant, alles

(14) « By elk volk (zegt S. J. MULDER), dat sich op beschaaving en verlichting toelegde, was de beoefening en volmaking der moedertaale, zoó in haare byzondere deelen als in haaren geheelén omvang, het voorwerp van des zelfs eerste zorgen. » En daar de beoefening der moedertaale, zegt zekeren schryver, een veelvermoogende middel oplevert, ter bewaaring van het oorsprongelyk volkskarakter, en ter aankwekking van het gevoel van euygene zelfstandigheyd; zoó hebben wy, by den ophouw onzer taale, het allergroóste belang.

alles behouden, wat ons by de laatste op betere gronden dan by de eerste schein gevestigd te weeten (15). « Wy erkennen geirne, met WILLEMS (16), dat de nationaale taal in Brabant en Vlaanderen nog veel verbetering en beschaaving behoeft; en dat inzonderheyd de aldaar gebruykelyke schryfwyze, om volkomen Nederduytsch te zyn, eenigzins behoort naar het hollandsch te worden ingerigt of gewyzigd, daar zy van fransche idiotismen en fransche woordenvoegingen overvloeyt: maar wy zyn er verre af, van te geloóven, dat de Belgen daarom moeten afzien van al wat hunne dialekt byzonder eygen is. Waar nationaaliteyt, zegt gemelden schryver (17), ziet evenzeér op behouden, als op verbeteren. » En « wie zou toch zoó dwaas zyn

(15) Oók heb ik geraadpleegd eene menigte van andere taalleéraaren; als TEN KATE, KINKER, HUYDECOPER, BILDERDIJK, WINKELMAN, MOONEN, K. VAN DER PALM, NYLÖE, ZEYDELAER, L. VAN BOLHUIS, BEAUZÉE, GIRAULT-DUVIVIER, LE MARE, SICARD, en zeér veele andere.

(16) Verhandeling over de Nederduytsche Taal- en Letterkunde, Opzigtelyk de Zuydelyke Provincien der Nederlanden, Tweede Deel, bl. 281.

(17) Idem, bl. 292.

xxviii VOORBERIGT.

zyn, vraagt dezen schryver op eene andere plaats (18), om te willen staande houden; dat de spelling van SIEGENBEEK en de Spraak-kunst van WEILAND voor geéne verbetering meér vatbaar zyn (19); en dat de Belgen, om wyzelyk te handelen, oók dat geen moeten laten vaaren, waar in zy den ouden oorsprongelyken aard der nederduytsche taale nog eérbiedigen?

Het goede te neemen waar het gevonden word, 't zy by de Hollanders 't zy by de Belgen, heeft ons het beste middel geschenen, om, zoó veel moogelyk, de éénpaarigheyd te herstellen, welke éénmaal bestond; toen er
by

(18) Idem, bl. 282.

(19) Aan eene nog leevende taal (zegt KINKER, in zyne Beoordeeling van M^r. W. BILDERDIJKS Nederlandsche Spraakleer, bl. 321.) valt altyd veel te arbeiden: dan eens, om haar in een verlaaten spoor te rug te brengen, en verkeérde rigtingen en afwykingen voor te komen, of voor het vervolg te verhinderen; dan weder, om haar in haare ontwikkeling, groey, wasdom, of hoe men anders dien langzaam opbouw, en niet, dan naa eenen zekeren tyd, merkbare uytbreiding der taalen noemen wilt, behulpzaam te zyn. »

by den vlaamschen VAN MAERLANT en den hollandschen MELIS STOKÉ geén kennelyk onderscheyd tusschen de beyde dialekten bestond, noch in spelling, noch in spraakwendingen, noch in woordverbindingen, noch in omzettingen. Onpartydig uyt beyde dialekten het echte te kiezen, kwam ons tevens voor als eene heyltaame aanleyding tot eene éénpaarigheyd, die niet op willekeurige, maar op beredeneerde en stevige gronden gevestigd zy; dit is eene zoódaanige éénpaarigheyd, als men van beyde syden met regt verwachten mooge.

Met het oógwit om deze zoó gewenschte éénpaarigheyd en het geéstontwikkellende onderwys te helpen bevoorderen, gaf ik myne Nederduytsche Spraakkunst in het licht. Ik durfde hoopen, dat deze myne aanmerkingen, die ik slechts voordraag als eene proef van nederduytsche taalkunde en niet als een stuk van welspreekendheyd, misschien aan de bevoegde personen zouden kunnen gelegenheyd geeven tot middelen, om de Vlaamingen en de Hollanders door de zelfde schryftaal meér te vereénigen; en aldus de banden van broederykheyd

lykheyd naauwer toe te haalen : en dit , zonder aan de eene of de andere onoverséenkostige wetten op te dringen ; maar door van beyde kanten het goede te behouden , het slechte te verwerpen , en op deze zoó redelyke gronden de nederduytsche taale haare vaste regels algemeen te doen erlangen. Konde ik , by het verveirdigen myner Spraakkunst , een meér vaderlandsch doel beoógen ? betere middelen gebruyken , om den goeden alouden volksgeést en roem der Belgen , met het herstel hunner taale , te doen herleeven ?

Ik mogte dus vertrouwen , dat myne pogingen niet alleén aan de Belgen , maar oók aan de Hollanders , en inzonderheyd aan de taalleérasen SIEGENBEEK en WEILAND , zouden welgevallen.

Deze verzekering was des te méérder : omdat die schryvers zich bereyd toónden de waarheyd , van welke zyde zy oók komen mogte , te omhelzen ; en omdat ik , tot treffing van een zoó heylzaam doelwit , geén andere taalgronden iageropen heb , dan die geene welke by de Hollanders , en byzonderlyk by die verdienstelyke

telyke heeren SIEGENBEEK EN WEILAND zelve, als grondslagen der taalkunde aangenomen zyn.

Uyt de toepassing dier taalgronden, merkte ik wel draa, dat de Vlaamingen tegen de algemeéne taalwetten overhielden met *ae* voor *na*, *ue* voor *uu*, enz., te schryven; om welke reden ik my aan het gebruyk der Hollanders in het verdubbelen dier klinkers overgegeeven heb.

En gelyk wy aan den eenen kant, door eene onpartydige toetsing met de gezonde taalwetten, ontwaarden, dat de Vlaamingen in verscheydene gevallen niet op het regte spoor waren: zoó durfden wy het oók waagen aan onze Noordsche broederen te doen aanmerken, dat de hollandsche taalleeraaren zich zeér dikwyls in het toepassen hunner eygene grondbeginselen misgrepen hebben; in dier voege, dat zy of hunne grondstellingen moeten afkeuren, of met ons moeten instemmen dat hunne voorschriften niet geschikt zyn om eene beredeneerde taalkennis en éénpaarigheyd te weeg te brengen. En daar wy de gebreken der hollandsche taalregelen

gelen wel hebben durven aantoonen, opdat die misvattingen, om de billyke vermaardheid hunner auteuren, als geéne onbetwisbaare waarheden zouden doorgaan: zoó moogen wy oók niet vraagen, dat onze stellingen zonder onderzoek goedgekeurd worden; maar wy verlangen, dat men onze aanmerkingen op den toetssteén legge, daar van behoude het geen de proef kan doorstaan, en alles verwerpe wat op geén goede grondslagen gevestigd is. De enkele liefde der waarheyd, en geén systematieken geést, poorde ons aan, om over de taal te schryven. Noóyt, gelyk wy vroeger nog zeyden, is ons inzicht geweest een byzonder gevoelen met aangekleefdheyd te verdedigen: maar wy hebben overal de reden tot leydster gehouden, en ons altoós-aan de zelve onderworpen, zonder in te zien of zy overeékomstig zy met onze gewoone schryfwys, of niet; en dit, om niet te vallen in de tegensprekkingen, waar aan bloótgesteld zyn alle, die eene opgenomen gezindte of stelsel met hardnekkigheyd verweiren. Wy schryven aan onze medebroeders geéne lessen voor: maar wy wenschen,

wenschen, dat zy, tot voordeél van ons lief vaderland, eene spraakkunst moogen erlangen, welke aanveirde van de Hollanders al het geen goed bevonden is, en behoude van de Belgen alles wat niet tegenstrydig is aan de regels eener gezonde taalkunde; eene spraakkunst die daarenboven, door beredeneerde (20) gronden, overeékomstig met het uytdrukkelyk verlangen van het staatsbestuur, den geést der jongelingen ontwikkele, hun tot voordere kennissen mooge den weg baanen, en ze tot de zelve bekwaam maaken. Wy zeggen *Overeékomstig met het uytdrukkelyk verlangen van het staatsbestuur*; omdat dit meérmaalen openbaar bevolen heeft, « dat alle schoolonderwys zoódaanig zal moeten ingerigt worden, dat, onder het aanleéren van gepaste en nuttige kun-

(20) Den leérling, geleyd wordende van het bekende tot het onbekende, word ondertigt, zonder van zynen kant eenige onaangenaame poging te doen; omdat men, in plaats van grondregels voor te stellen, de weetenschappen doet bestaan in waarneemingen, ondervindingen, en ontdekkingen. En deze wyze word eyndelyk aan den leérling zoódaanig gemeén, dat, wanneér den tyd zyner opvoeding te kort is, hy door zich zelve de weetenschappen kan bekomen die men hem niet gelcérd heeft.

kundigheden, de verstandelyke vermoogens der kinderen ontwikkeld, en zy zelve opgeleyd worden tot alle maatschappelyke en christelyke deugden (21). » Zulks was en is nog
ons

(21) Den tyd, geduurende welken de jeugd de in dezer voege ingerigte schoolen bezoekt, is den duurbaarsten van haar gansch leven. De spyze; die men haar op de zelve toedient, is eenen teirkost voor haar geheel leven; daar toch niemand ontkennen kan, dat, het geen de jeugd op die schoolen leert, zy dit aanleert nut slechts voor het oogenblik of voor den tyd, dat zy ter schoole gaat, maar om daar van geduurende haar gansch leven niet en voordeel te trekken. Onderwys en opvoeding zyn aan elkanderen zoó naa verwant en loópen zoó zeér in één, dat het onmoogelyk is het een van het ander af te scheyden. Zonder te werken op het hert der leérlingen, is het oneyndig moeyelyker hen voor het onderwys vatbaar te maaken, dan wannéc men hun het zedelyk belang van het zelve kan doen gevoelen. Men bedriegt zich derhalve ten hoógst, indien men over de bedoeling van het openbaar leéger schoolwezen zoó bekrompen denkt, even als of het werktuigelyk aanleeren van leezen, schryven, en rekenen, alles ware, wat daar mede beoógd en wat daar van gevoorderd kan worden. In tegendeel het blykt een ieder, die de voorgestelde aanmerkingen met de daar uyt voordspruytende gevolgtrekkingen overweegt, ten duydelyksten, dat het eygenlyk gezegde onderwys of aanleeren der kunsten van leezen, schryven, en rekenen, dusdanig moet ingerigt zyn, dat het strekke om de vermoogen van het verstand te ontwikkelen, het zelve op te scherpen, en met zulke kundigheden te verryken, als in iederen stand onontbeirlyk zyn. Hier van haugt het grootendeels
af,

ons doelwit; maar wy laten aan meér kundige over te oordeelen, by hoe verre wy daar in gelukt hebben. Want, ik vermoede wel, dat ik my in eenige gevallen kan misgrepen hebben; en wie misgrypt zich noóyt? Edoch, ik ben bereyd myne eygene gevoelens af te gaan; zoó dikwyls de regte reden zulks zal vereyschen, of myne misslagen zullen aange-toónd worden. Alle gegronde bedenkingen (gelyk ik nogmaals gezeyd heb), die tegen myn werk zullen ingebracht worden, zal ik boven myne eygene belangen stellen, om de zelve te doen strekken tot voordeel van de geene, voor wie ik zoó moeyelyken en luysterloozen arbeyd gedaan heb. Ik zal alle redelyke berispingen aanveirden, met den zelfden geést van waarheyd, in welken ik eenige

af, of men in den ganschen omtrek van zyn volgende leven, als een verstandig en welonderwezen mensch, die gepaste kundigheden bezit en de zelve by voorkomende gelegenheden weet te gebruyken, in zynen kring nuttig en achtungweirdig zyne dagen zal slyten; dan of men als eenen ongelukkigen weetniet door onbekwaamheyd zich zelve en andere tot last zal weezen. Zie Handboek voor de onderwijzers.

eenige opmerkingen heb durven waagen op de werken , die door de Leden of op last van de Maatschappij : *Tot nut van 't algemeen*, verschenen zyn, en in zonderheyd op de werken, die als de volmaaktste over de taalkunde aangezien worden. Verders zyn wy , tot daarstelling van de éénpaarigheyd , bereyd het schryfgebruyk der Hollanders aan te neemen , in alle de gevallen in welke zy hunne eygene taalwetten niet tegenspreeken ; en waar de taalgronden in twyfel staan , zouden wy niet aarzelen aan de schryfwys der Bataaven de voorkeus te geeven. Kunnen de Hollanders meêrdere bereydveirdigheyd van de Belgen verwachten? En zou men niet moogen denken , dat de overeênkomst, met eene dergelyke bereydwilligheyd van den kant der Belgen , welhaast moet getroffen zyn?

Nu , hoedaanig den uytval van onze bemerkingen , die wy aan de bevoegde regters onderwerpen, in het vervolg oók mooge weezen: wy hebben niet alleén voor ons zelve de zoetste bewustheyd van onze opgenomene taak over de nederduytsche taal, zoó veel de
de

de omstandigheden het toelieten (22), afgewerkt te hebben, tot liefde voor de waarheid en tot nut van het vaderland; maar wy hebben daarenboven de voldoening te ondervinden, dat veel geleérde Nederlanders aan onzen arbejd toejuychen. Verscheydene der grootste hollandsche taalkundige hebben de ondubbelzinnigste blyken gegeven van vergenoeging over onze poogingen, die zelfs niet weynig door het staatsbestuur zyn aangemoedigd geworden. Zouden wy hier uyt niet moogen besluyten, dat de Hollanders, even als de Belgen, gereéd zyn om, ter bereyking der éénpaarighejd tusschen het Noorden en het Zuyden, eenige byzondere gevoelens op te offeren? Moogen wy zulks niet verwachten

(22) Wy zeggen *soó veel de omstandigheden het toelieten*: want, daar deze Nederduytsche Spraakkunst tot eene onverwachte uytgestrektheyd aangegroeyd is; soó hebben wy gedwongen geweest eenige stukken, waar onder de afstipping of punctuatië, achter te laten, in de hoop van de zelve laater te verhandelen. Wy vertrouwen, dat de inschryvers zulks niet zullen ten kwaade duyden; te meer, daar die stukken vervangen zyn door andere, welke, soó wy meënen, hun van dringender belang zullen voorkomen.

wachten van de taalleéraaren SIEGENBEEK en WEILAND, die men toch onderstellen moet met eenen waarheydzoekenden geést geschreven te hebben? Den geleérden SIEGENBEEK, zoó wel als den schranderen TEN KATE (23), bewust dat het een teéken van onedele drift is de middels te haaten, die ons de hand reyken tot verbetering, zegt (in zyne Verhandeling enz., bl. xviii):

« Ik verklaare my ten vollen bereyd, om de gegronde bedenkingen, welke tegen myn werk mogten ingebracht worden, met erkentelykheyd te mynen nutte, en, onder toestemming van het hoóge bestuur in ons vaderland, 't welk door zyne bekragtiging zich dit werk heeft toegeëygend, tot des zelfs volmaking aan te wenden. Immers, zegt den hoógleéaraar SIEGENBEEK, bl. 6, word er géén verstandig hoógachter onzer moederspraake gevonden, die niet hertelyk wensche, dat de spelling van de zelve eyndelyk tot éénpaarigheyd

(23) Aenleiding tot de Kennisse van het Verhevene Deel der Nederduitsche Sprake, Eerste Deel, blad. 164.

heyd gebragt worde; die niet gereéd zy, ter bereyking van dit doeleynde, iets van zyne byzondere gevoelens op te offeren. Deze bereydveirdigheyd zal dan, gelyk men redelyker wyze vooronderstellen mag, te groóter zyn, wannéer de onderscheydene geschilpunten, niet door eenige willekeurige en oppermagtige uytpraak, maar uyt taal- en redekundige beginselen en gronden beslist worden. » En inderdaad niets is zoó redelyk, als dat men van wederzyden, om eene gelukkige overeenkomst te treffen, opofferingen doe van die byzondere gevoelens, in welke men van de waare gronden afgeweken is.

Met deze wederzydsche bereydveirdigheyd van de Hollanders en de Belgen, en met de medewerking van het staatsbestuur, is het, buyten twyfel, moogelyk de éénpaarigheyd te treffen, en eene algemeéne spraakkunst voor Bataaven en Vlaamingen daar te stellen. Eene van hoóger hand aangestelde commissië of accademië, bestaande uyt bevoegde Noord- en Zuydlandsche taalkenners, zou, ons bedun-
kens,

kens, in staat zyn deze taak, ten genooge van de groóte meérderheyd, te volbrengen: mits men aldaar de beyde dialekten zonder vooringenomenheyd onderzoeke, de gedaane aanmerkingen wel overweege; en, enkel de reden of de algemeén erkende taalwetten als rigtsnoer der werkingen neemende, eyndelyk uytpraak doe over de bestaande verschillen; en alzoo de taalregels op eene beredeneerde wyze vestige. Want, gelyk het Rapport der Grondwet heél wel zegt, « verscheydene voorbeelden strekken ten bewyze, welk groot vermoogen het gouvernement verkrygt, wanneér de gehechtheyd des volks aan de bevolene maatregelen voordvloeyt uyt beredeneerde overtuyging. » En het is slechts met op dergelyke wyze voord te gaan, dat men eene spraakkunst, gemeén voor Vlaamingen en Hollanders, kan erlangen; de éénheyd onzer ryke en schoóne moedertaal op vaste grondslagen vestigen; en den luyster haarer voortreffelykheyd meér en meér doen uytshynen.

NEDERDUYTSCHÉ SPRAAKKUNST.

Derde deél.

OVER DE

WOORDENVOEGING.

§. 1926.

Om een gesticht, naar de regelen der bouwkunst, daar te stellen, is het niet genoeg, dat men de noódice stoffen vergaderd en aan de zelve den vereyschten vorm gegeven heeft; men moet daarenboven die deélen zoódaanig zamenschikken, dat nyt der zelve vervoeging dat geen ontstaa, 't welk men zich in zyne verrigting voorgesteld had. Zoó van gelyken is het niet genoeg, om zyne godachten
aan

aan andere mede te deelen, dat men een klaar denkbeeld heeft van de deelen, waar uyt de taal bestaat, en dat men de onderscheydene gedaanten der woorden kent; men moet daarenboven deze zoódaanig weeten zamen te voegen, dat onze gedachten van andere duydelyk kunnen begrepen worden.

§. 1927. In het *Eérste Deel* onzer *Spraakkunst*, hebben wy de stoffe of woorden, die men in eene taal gebruykt, opgegeeven; in het *Tweéde*, hebben wy de onderscheydene zynwyzen en veranderingen van de deelen der rede aangetoónd; in het *Derde Deel*, zullen wy trachten te doen zien, hoedaanig die hoofdstoffen moeten gebezigd en geplaatst worden, om onze gedachten, door het spreeken en het schryven, aan andere verstaanbaar mede te deelen.

§. 1928. Dit Deel der spraakkunst noemt men *woordenvoeging* (*syntaxis*), dit is, HET GEBRUYK EN DE SCHIKKING DER REDEDEÉLEN; omdat het ons aantónt, hoe wy de woorden of teekens eener spraak moeten bezigen en rangschikken, om, door het in acht neemen der taalwetten, onze gedachten aan andere zoódaanig voor te stellen, dat zy duydelyk en gemakkelyk kunnen verstaan worden: want de *woordenvoeging* leért ons niet alleén eene goede keus doen van de woorden, der zelve zynwyzen, als geslagt, getal, enz., wel te gebruyken; maar zy toónt daarenboven oók welke plaats ieder woord in eene rede moet bekleéden, dit is, alles wat noódig is, om onze innerlyke gewaarwordingen, door
uyter-

uyterlyke teekens of woorden, aan andere voor te stellen.

§. 1929. Uyt het gezegde blykt, dat elke rede uyt twee voornaame oógpunten kan beschouwd worden: B. v., in *hy verzoet de woeste herten*, staan *hy* en *verzoet* in betrekking met elkander; de woorden *de* en *woeste* worden gezeyd van *herten*, en komen daar mede overeen, in geslagt en getal; het woord *verzoet* beheérscht het zelfstandig naamwoord *herten*, en staat met het zelve in onderling verband. Wanneer men de rede, *hy verzoet de woeste herten*, uyt een ander oógpunt beschouwt, dan ziet men, dat het niet onverschillig is, hoe die onderscheydene woorden gerangschikt zyn: maar dat elk woord zyne bestemde plaats moet houden, welke hem, door de taalwetten, aangewezen is; terwyl eene oneygenaardige plaatsing dier woorden den zin geheel onverstaanbaar zoud kunnen maaken.

§. 1930. In het eerste geval, aanziet men de onderlinge beheérsching en overeenkomst van de woorden; in het tweede, de orde of rangschikking van de teekens onzer gedachten. Gevolgelyk, verdeelt men eygenaardig de *woordenvoeging* in twee zeer van elkander onderscheydene *afdeelingen*: de eerste of de *betrekking* handelt van de schikking der woorden, voor zoó veel deze in verband staan de eene met de andere, zonder aanzien van plaats; en de tweede of de *rangschikking* spreekt enkellyk van de geschiktste orde of plaatsing der uytterlyke teekens van onze innerlyke gewaarwordingen.

EÉR-

EÉRSTE AFDEÉLING.

BETREKKING DER WOORDEN.

§. 1931.

De *betrekking*, zoó wy gezien hebben, leért ons de onderlinge overeenkomst en beheérsching van de uysterlyke teékens onzer gedachten, of, in andere woorden, van de onderscheydene deélen der rede.

§. 1932. De deélen der rede of alle de woorden, die den mensch gebruykt, om zyne innerlyke gewaarwordingen uyt te drukken, bestaan (zoó wy §. 1-§. 20 bewezen hebben) noch uyt min, noch uyt méér, dan *vier* slagten van woorden; als in *God is oneyndiglyk goed*, alwaar men aanmerkt:

1. Het *zelfstandig* naamwoord *God*, 't welk eene zelfstandigheyd of een in zich zelve bestaande wezen beteékent.

2. Het *byvoegelyk* naamwoord *goed*, dat met het zelfstandig gevoegd word en onmiddellyk op het zelve betrek heeft.

3. Het *bind- of werk-*woord *is*, 't welk dient om het onderwerp *God* en de toepassing *goed* zamen te binden.

4. Het *opwoord* *oneyndiglyk*, dat eene wyze aantónt, op welke het byvoegelyk woord *goed* van zyn zelfstandig naamwoord *God* gezegd word.

EÉR-

EÉRSTE HOÓFDSTUK.

Zelfstandige Naamwoorden.

§. 1933.

Het *zelfstandig* naamwoord (substantief), dat een op zich staande wezen beteékt, is niet alleén het eérste en het voornaamste woord, dat zich aan onzen geést, door zyne beduydenis, vertoónt; maar oók den steun van alle de andere rededeélen. Zonder het zelfstandig naamwoord, kunnen de byvoegelyke niet bestaan, de werkwoorden niet begrepen zyn, en de opwoorden geén aanweezen hebben. Zelfstandige naamwoorden zyn *God* en *hy*, in *God is oneyndiglyk goed, maar hy is oók oneyndiglyk regtveirdig*: want *hy* beteékt hier zoó wel het opperwezen, als het woord *God*, doch enkellyk, omdat het zelve de plaats van het woord *God* bekleéd; en het zelfde *hy* kan, in andere gevallen, als in *Kornelis is goed, maar hy is wat overdreven*, eene geheel andere beduydenis hebben. Dus ziet men, dat de beteékenis van het zelfstandig naamwoord *hy* afhangt van een ander woord, wiens plaats het bekleéd; terwyl *God* en alle dergelyke, uyt hunnen aard, eene meér beperkte beteékenis hebben: en, om deze reden, naamen wy *God, mensch, boóm*, enz., *onafhangelijke*; en *hy, gy, hem*, enz., *afhangelijke* zelfstandige naamwoorden.

§. 1934.

§. 1934. Het zelfstandig naamwoord heeft verscheidene eygendommen of wezenlyke hoedaanigheden, zoó wy, in de twee eerste deelen onzer Spraakkunst, getoónd hebben, als zyn *geslagt*, *getal*, *naamval*; wier gebruyk wy nu verhandelen moeten.

OVER DE GESLAGTEN

der

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§. 1935.

Daar het geslagt, eygenlyk genomen, de kunne is, die den man van de vrouwe onderscheyd, zyn er, in de natuur, niet meér dan twee geslagten; naamelyk, het *mannelyk* en het *vrouwelyk*: welke, in eene ontelbaare menigte van zelfstandige naamwoorden, door eenen byzonderen uytgang of gedaante, aangetoónd worden; als in *koning* en *koningin*, *vader* en *moeder*, *zuster* en *broeder*, en duyzende andere.

§. 1936. Het volgt uyt den aard der zaake zelve, dat het gebruyk van het een of het ander geslagt dezer woorden niet onverschillig is, maar *het zelve moet geregeld worden, naar het bepaalde denkbeeld, 't welk wy voorstellen willen*. Men gebruykt het mannelyk geslagt, wanneér men eene mannelyke eygenschap of bediening moet aantoonen; en, daarentegen, bezigt men het vrouwelyk, als men

eene

eene vrouwelyke hoedaanigheyd of bewerking wilt te kennen geeven: als in de volgende

VOORBEELDEN.

Den leeuw is den KONING der dieren.

De Grieken waren de VERNIELDERS van Troje.

Eene slechte vrouw is de VERDRUKSTER van haaren man, en de VERTREEDSTER van het geluk haarer kinderen.

De redekunde is de BEHEERSCHTER van het menschelyk hert.

De geschiedenis is de onpartydige BELOONSTER der verdiensten en deugden.

Onpartydigheyd, ongekreukte eerlykheyd, gelyk mede belangloosheyd, waren de LEYDSVROUWEN, die hem, op alle zyne wegen, vergezelden.

Oók voor uu, aanminnige vriendschap! bekoorlyke GEZELLINNE des levens! die roozen op onze paden stroóyt, en balsem in onze wonden giet, oók voor uu, klopte zyn hert.

§. 1937. In alle deze voorbeelden, komen de toegepaste woorden *vernielers*, *verdrukster*, *beloonster*, enz., in geslagt overeen met de persoonen of onderwerpen, tot welke zy te rug gebragt worden. *Vernieler* en *konink* zyn mannelyk, even als de woorden *Griek* en *leeuw*; *verdrukster* is van het zelfde geslagt, als *vrouw*; en *beloonster* komt in geslagt overeen met het zelfstandig naamwoord *geschie-*

schiedenis; en zoó is het met alle de andere: en dit stroókt, in allen deéle, met de denkbeelden, welke aldaar moeten uytgedrukt worden.

§. 1938. Maar wanneér men aan persoonen benaamingen geeft, die verschillig zyn van het eygenlyk geslagt dier persoonen (B. v., als men, van eenen vorst spreekende, den titel *majesteyt* gebruykt); dan bezigt men de woorden, welke daar op wederkeérig betrokken worden, in het eygenlyk geslagt van die persoonen, en niet in het geslagt van de bynaamen: omdat, in dergelyke gevallen, meér gedoeld word op de eygenlyke kunne der persoonen van wie men spreekt, dan op het geslagt der naamen, waar mede die persoonen benoemd worden. En dit moet, door een noódzakelyk gevolg, plaats grypen, ten aanzien van alle de woorden, die, naar de ondeischedene kunne der persoonen, tot welke zy wederkeériglyk betrokken worden, eenen onderscheyden vorm of gedaante hebben: als de betrekkelijke zelfstandige naamwoorden *hy* en *zy*, *hem* en *haar*; en de betrekkelijke byvoegelyke naamwoorden *zyn* en *haar*, enz.

VOORBEELDEN.

Zyne majesteyt (van eenen vorst spreekende) *is den VADER zyner onderdaanen* (488).

Zyne

(488) Eenen waaren vader is meér bezorgd om zyne kinderen een standvastig geluk te verschaffen; dan om hun eene voorbygaan-

Zyne majesteyt is OVERWINNAAR en MEËSTER van de stad (489).

Het meystje brak HAAR beén.

Hy had een boós wyf, doch bragt HAAR tot reden.

Zyn wyf, DIE Semiramis heétte.

Dat wyf onteért HAAREN man.

Het mannetje loeg, dat HY schudde; het vrouwtje schreéuwde, dat ZY borste; en het dochtertje was zoó ontroerd, dat ZY niet wiste wat ZY zeyde.

*Een vroed en wakker wyf,
DIE hersenen in 't hoófd en handen heeft aan 't lyf.*

Dat ding (meystje) roert HAAR' mond te veel.

Die ondeugd (schelm van man) heeft ZYN goed verkwist.

§. 1939.

gaande genoegte te verzorgen, gelyk eene teédere moeder maar al te dikwyls doet: en dus zou, in dezen zin, het denkbeeld *moeder*, in geéenen deele, met de eygenlyke kragt, welke wy aan deze uytdrukking geeven willen, overeékommen.

(489) Hier wilt men aan den vorst eene heldendaad van eenen man, en niet van eene vrouwe (die aan deze kunne zoó niet eygen is), toeschryven. De uytdrukking *zyne majesteyt is overwinster* zoud dan een te gering denkbeeld van des konings daaden afmaalen.

Dat men van eene vorstin *haare majesteyt* moet zeggen, behoeft géén betoóg; en zoó onderscheyd men eenen vorst van eene vorstin, voor den eersten, zeggende *ZYNE*, en voor de laatste, *HAARE majesteyt*: eene schoónheyd, welke, in veele taalen, niet kan waargenomen worden, die hier het mannelyk van het vrouwelyk niet onderscheyden.

§. 1939. Het geslacht regelt zich naar den bedoelden persoon, en niet naar het beteekenende woord, niet alleén, in het afschilderen van levende zelfstandigheden; maar zelfs, zoó dikwyls den redenaar of dichter van levenloóze dingen persoonsverbeeldingen maakt: als in de volgende

VOORBEELDEN.

Voor 't aanzigt van de zon, DIEN ZIENELYKEN GOD (490).

De zon is DEN VERLICHTER der wereld.

De zon is DEN VADER van den dag.

De zon, DIEN hy verwacht TEN SCHOÓNVAAR aan te neemen.

De zon voor VADER aanneemen.

Ik zag de zon, daar HY ZYNEN wagen mende.

Het geluk schynt HAARE gramschap te verzoeten.

'T getulband Azië deelt uyt HAAREN volen horen.

Den ondankbaaren laster byt op HAARE tong.

Den nyd legt op HAARE luymen.

Het

(490) *Zon*, groot hemellicht, is altyd vrouwelyk, voor alle woorden, welke daar op betrek hebben; en zoó zegt men *de zon in HAARE baan*. Maar, wanneer *zon* genomen word voor Phebus of zonnegod; dan gebruykt men de betrekkelyke woorden in het mannelyk geslacht, en men kan de *zon den alzienden vader* noemen. Doch, *zon* blyft, in alle beteekenissen, vrouwelyk, ten aanzien van alle voorgaande byvoegelyke naamwoorden; en men mag noóyt DEN *zon* schryven, noch zeggen.

Het onweér gunt HAAR droef gezigt.

'T gezigt vertrouwt HAAR oóg.

Voor 's prinsen godheyd neygt de Maes ZYN' horens.

Y en Teems, te trots op HUN vermoogen, door konst der Seyne, elkaár was in den schild gevlogen;

daar Mincius zyn' kruyk in Padus boezem stort.

Hen volgt de Seyne met een breéd gevolg en ry van watergoden, die ZYNE operheérschappy erkennen, HEM als 't hoófd enz.

§. 1940. In alle deze voorbeelden, komen de levenloóze dingen als persoonen voor. Den dichter verbeeld zich het geluk of de Fortuyn, als eene zwevende vrouw; de stroómen en de rivieren, als goden of godinnen; de vier deélen der wereld, als vrouwen, welke, volgens de eygenschappen van elk deél, versierd zyn. De hoedaanigheden, als nyd, worden oók, als vrouwspersoonen, afgebeeld. Den nyd, B. V., schildert men af, als een oud, leélyk, mager, en slordig gekleéd wyf, welke, door byzondere gelaadstrekkingen en andere eygenschappen, haaren slechten en rampzaligen aard te kennen geeft.

§. 1941. Deze verbeeldingen zyn aan den rede-naar en den dichter byzonderlyk eygen; en voornaamelyk aan den laatsten, die aan alles leven geeft.

§. 1942. Maar, wanneér men geéne persoonsverbeelding van eene levenloóze zaak maakt, als in de eénvoudige *proza* veelal plaats heeft; dan volgt men het geslagt van het beteékennende woord, en
men

men zegt *den laster heeft ZYNE gevolgen, de zon schiet HAARE stralen over goede en kwaade, de ondeugd heeft HAARE straf*, enz.: doch, dan ver-oorzaaken die gezegden den zelfden indruk niet.

§. 1943. Men moet echter wel verstaan, dat er, als in *ik zag de zon, daar hy zynen wagen mende*, een groot verschil is, tusschen het grammatikaal geslagt van de benaamingen, als *zon*, en de woorden, welke tot deze te rug gebragt worden, als hier *hy* en *zynen*: want de eerste behouden altyd haar grammatikaal geslagt; terwyl de laatste de kunne volgen van de persoonen, welke men zich, in die benaamingen, voorstelt. Zoó zal men altyd in het vrouwelyk zeggen *de zon, de min, de ondeugd*; alhoewel men voorders *hy* en *zyn* tot die woorden betrekkelijk maakt: omdat men daar by aan Phebus, Cupido, enz., denkt; en dus een ander beeld in den zin heeft, dan het woord medebrengh.

§. 1944. Uyt het gezeyde ziet men, dat de persoonsverbeelding zeer verschillig is van de enkele vernoeming. De eerste stelt ons eenen mannelyken of vrouwelyken persoon voor, welken by het woord bedoeld word; als Phebus, wanneér men van de *zon*, en Cupido, wanneér men van de *min* gewaagt: de tweede, daarentegen, gaat buyten het woord niet, en stelt ons gevolgelyk geéenen persoon voor, die in de enkele beduydenis van het woord niet opgesloten is; zoó als het gebeurt, wanneér men cenen dichter eene *zwaan* noemt. En dit is de reden, waarom
het

het geslagt, in dit laatste geval, op de beteeknende zaak of het woord ziet, en dus met dit in geslagt overeenkomen alle zelfstandige en byvoegelyke naamwoorden, welke voor of achter daar op betrek hebben; terwyl het geslagt in de persoonsverbeelding niet op het beteeknende woord, maar op den beteekenden persoon nedervalt.

§. 1945. Hier uyt kan men oók opmaaken, dat de wederkeérige woorden, nu in dit, dan in dat geslagt, moeten gebezigd worden; naar het verschillig denkbeeld, 't welk men, in de uytdrukkingen, bedoelt. Die de *min* als eene hertstogt beschouwt, moet de betrekkelyke woorden altyd in het vrouwelyk gebruyken, en, van de zelve spreekende, altyd *zy* en *haar* bezigen: maar die de *min* voor *Cupido* gebruykt, moet natuurlyk de wederkeérige woorden in het mannelyk stellen; terwyl deze wederom in het vrouwelyk moeten geplaatst worden, zoó de *min* voor *Venus* gebezigd word.

§. 1946. Men heeft hier naauwelyks by te voegen, dat de zelfstandige gemeéne naamwoorden *stok*, *wolf*, enz., voor eygene persoonsnaamen gebezigd wordende, altyd mannelyk zyn, als *zy* eenen man, en vrouwelyk, wannéér *zy* eene vrouw beduyden; als in *STOK* (spreekende van eene vrouw) *is gekomen*, *ik heb HAAR gezien*.

§. 1947. Uyt het tot nu toe bygebragte, kan men dezen algemeéne regel opmaaken:

*Het geslagt der betrekkelyke woorden regelt
zich,*

zich, by benaamingen van personen en by persoonsverbeeldingen, naar het geslacht dier personen; en anders, naar het geslacht van de woorden, waar op zy wederkeeren.

§. 1948. Deze regel moet echter verstaan worden in dezer voege, voor zoó veel zulks moogelyk is; want de betrekking kan somtyds geschieden tot onderwerpen van verschillende geslacht, als in *den vader en de moeder zyn gekomen; ik heb HUN gegroet, en zy hebben my naar HUN huys gelyd. Hun* heeft hier betrek op *vader en moeder*: en daar het nu onmoogelyk is, dat het betrekkelyk woord, op éenen en den zelfden tyd, mannelyk en vrouwelyk zy; gebruykt men, in dergelyke gevallen, het mannelyk geslacht, het welk men als het weerdigste aanziet. Zoó zegt men oók *hy en zy waren de BEWERKERS van myn ongeluk.*

§. 1949. Daar alle de verkleywoorden altyd onzydig zyn, moeten zy noódzakelyk in geslacht verschillen, zoó dikwyls als zy tot onderwerpen van de mannelyke of vrouwelyke kunne betrokken worden; als in *HY was een KONINGJE, ZY was een fraay DOCHTERTJE*: maar, in dergelyke gevallen, komen toch de grondwoorden *koning* en *dochter* in geslacht overeén met de kunne der bedoelde personen.

§. 1950. De goede orde tusschen de gehuuwde personen vereyscht, dat den man het hoófd des huysgezins zy: waar het anders gaat, heeft er eene
ver-

verkeérde orde van zaaken plaats; en van dergelyke kan men zeggen *den man is de vrouw, en de vrouw speelt den baas, den meéster, enz.* Dus, wanneer men de verkeérde wereld of orde van zaaken beschryft, kan het anders niet zyn, of er moet, in dergelyke gevallen, oók eene tegenstrydigheyd van geslagt plaats hebben, tusschen de betrekelyke woorden *vrouw, baas, meéster*, en tusschen de persoonen, tot welke zy betrokken worden. Indien men zeyde *zy speelt de baazin, de meesters, enz.*; dan zoud men, in dit geval, haar niets toeygenen, ten zy het geen haar van regts wege toekomt, en dit zoud geénzins overeenstemmen met het denkbeeld, 't welk, in de afmaaling dier verkeérde schikking, bedoeld word.

§. 1951. Wanneer men zegt *het meystje brak zyn beén, het wyf schreéuwte, dat HET berste, het mannetje weet niet wat HET zegt, het meystje heeft zyn willetje en doet wat HET begeirt*; dan slaan de betrekelyke woordtjes *zyn* en *het* op de onzydige woorden *meystje, wyf, mannetje*. En daar het onzydig geslagt eene loóchening van de mannelyke en vrouwelyke kunne is; zoó geeft men geéne aandacht op de persoonen, en men schynt de zelve eérder te verachten: en dit is de reden, waarom dergelyke uytdrukkingen, welke men somtyds gebruykt, eenen zweém van kleynachting in zich besluysten.

§. 1952. Eyndelyk, wanneer een afhangelyk zelf-
stan-

standig naamwoord of een bepaalende byvoegelyk naamwoord op eene geheele rede betrek heeft; dan kan het insgelyks met die rede, omdat deze geéne kunne in zich bevat, overeénkomen in geslagt: maar men stelt het zelve in het onzydig, 't welk eygenlyk eene ontkenning is van alle kunne, en men zegt, B. V.; *wy hebben gehoórd, dat onzen broeder gelukkig uyt Amerika aangekomen is*, HET WELK *ons zeer verheugt*; alwaar *het welk* kan aanzien worden, als op den algemeénen naam *ding* betrek te hebben.

GESLAGTONDERSCHYDING

in de afhangelyke zelfstandige naamwoorden en in de betrekkelelyke byvoegelyke naamwoorden.

§. 1953. Men geeve slechts eenen oóglag op die betrekkelelyke woorden, het zy zelfstandige, het zy byvoegelyke naamwoorden, en men zal wel haast ontdekken, dat alle, die uyt hunnen aard eenen eersten of tweéden persoon aantoonen, geéne de minste verandering ondergaan, ten aanzien van het geslagt der onderwerpen, tot welke zy betrekkelelyk gebezigt worden: terwyl de andere meér of min in vorm of verbuyging veranderen; naar de verschillige kunne der persoonen of het geslagt der woorden, tot welke zy te rug keeren. Den eersten persoon of den persoon die spreekt, van welk geslagt hy oók mooge weezen, zegt altyd IK *zie*, WY *gaan*, *laat*

MY

MY en ONS *alle vertrekken*, MYNEN *broeder*, ONZEN *vriend*, enz.; en, in den tweéden persoon, wanneer men aan eenig voorwerp het woord toedraagt, van welke kunne of geslagt dit voorwerp zy, gebruykt men altyd het zelfde woord in de zelfde gedaante, en men zegt onverschilliglyk, het zy men aan vrouwen, het zy men aan mannen spreekte, GY *ziet*, GY *bedriegt* U, *neemt* UWEN *hoed*, enz. Maar in den derden persoon, zegt men, spreekende van eene vrouw, ZY *heeft* HAAREN *hoed genomen*, men *heeft* HAAR *gezien*, enz.: terwyl men, van eenen mannelyken persoon gewaagende, zegt HY *heeft* ZYNEN *hoed genomen*, men *heeft* HEM (den man) *gezien*; en dus op het duydelykste het geslagt onderscheyd, door de betrekkelijke woorden *hem* en *haar*, *zynen* en *haaren*. Van eenen man zegt men DEN *GEENEN*, DIEN *ik gezien heb*, van eene vrouw DE *GEENE*, DIE *ik gehoord heb*, en in het onzydig het woord, DAT *gesproken wierd*.

§. 1954. Hier omtrent zyn onze voorouders beter te werk gegaan, dan sommige, met het eérste aanzien, wel denken zouden. Dat men het geslagt in de twee eérste persoonen niet onderscheyd, heeft zyne gegronde reden. En inderdaad, wat noódzaakelykheyd of nuttigheyd kan dergelyk een onderscheyd, in den eérsten en tweéden persoon bybrengen? Den persoon die spreekt en den geen en aan wien men spreekt zyn tegenwoordig: hun geslagt is derhalve genoegzaam gekend; en daar kan geéne ver-

verwarring plaats hebben, ofschoón de betrekkelijke woordjes *ik*, *gy*, *wy*, *ons*, enz., geén onderscheyd van geslagt lyden. Geheel verschillig is het met die woorden, welke niet uytdukkelyk eenen eérsten noch tweéden persoon aanduyden. Den derden persoon, B. V., of den geenen van wien men spreekt, is niet altyd tegenwoordig, en het zelfstandig voorwerp, waar op het betrekkelijk woord moet doelen, is altyd meér of min verwyderd. Niet zelden dus zoud men twyfel of onzekerheyd ontmoeten, indien er geén onderscheyd van gedaante plaats hadde, naar de verschilligheyd van geslagten der onderwerpen, tot welke de betrekkelijke woorden moeten wederkeeren. En om deze reden, zegt men *hy*, wanneer men van eenen man spreekt; *zy*, *haar*, van eene vrouw; en *het*, in 't onzydig.

§. 1955. Dat onze voorouders het geslagt in den derden persoon *zich* niet onderscheyden hebben, is, omdat dit woord noódzakelyk betrek heeft op een zelfstandig naamwoord, 't welk in de voorstelling zelve bestaat; en dat er geéne twyfelachtigheyd kan ontstaan ten aanzien des voorwerps, waar van *zich* gezegd word. B. v., in *Filip wascht ZICH*, *Katryn wascht ZICH*, enz., ware het onnuttig het geslagt van *zich* door eene byzondere gedaante aan te wyzen. *Zich* heeft duydelyk, in het eérste voorbeeld, betrek op *Filip*; en in het laatste, op *Katryn*. Hier is vervolgens geén méerdere moeyelykheyd, dan omtrent den eérsten persoon *ik* en den tweéden *gy*. Maar, wanneer het afhangelyk zelfstandig naamwoord niet tot den

den verrigtenden persoon te rug keert, en dat men dus een ander woord moet gebruyken; dan onderscheyden men het geslagt, door eenen verschilligen vorm, en men zegt *Katryn wast HEM* (haaren zoon), *HAAR* (haare dochter), enz.

OVER DE GETALLEN

der

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§. 1956.

Het gebruyk van de getallen der zelfstandige naamwoorden is uyt de enkele benaaming van *eén* en *meér*-voud genoegzaam kennelyk: want alle de regels der getallen leeren niets anders, dan dat men het zelfstandig naamwoord den vorm van het *eén*voud geeven moet, wanneér slechts *eéne* persoon of *eéne* zaak word aangeduyd; en dat men daarentegen het *meérvoud* moet gebruyken, wanneér de rede *meér* personen of zaaken tot oógwit heeft.

§. 1957. Uyt dezen algemeéne regel volgt, dat de zelfstandige naamwoorden, welke enkellyk aan *eén* wezen toepasselyk zyn, noóyt in het *meérvoud* kunnen gesteld worden: dusdanige zyn *CICERO* (den voor-naamsten der romeynsche redenaaren), *CRESUS* (koning van Lydiën, door zyne overgroóte rykdommen, zeer vermaard), enz. Doch, wanneér *Cicero*, *Cresus*, enz., gebruykt worden, om hoedaanigheden dier personen, en

en niet die personen zelve, te beteekenen; dan kunnen zy aan verscheidene voorwerpen toegepast, en vervolgens, naar den opgegeeven regel, oók in het meêrvoudig getal gebezigd worden. Zoó zegt men *de CICEROS zullen altyd zeldzaam zyn*. Men spreekt hier niet van eenen CICERO, die, konsul zynde, de zamenzweiring van CATILINA, met eene byzondere kracht en standvastigheyd, veydeld heeft; maar door *Ciceros* verstaat men hier zoó groóte redenaaren, als CICERO zelve was. Zoó vind men den naam HOOFT in het meêrvoudig getal gebezigd, by den dichter *Vondel*, in zynen *Roskam aan den Heer P. C. Hooft, Drost van Muiden*:

*Indien den Spanjaard zag het land van HOOPDEN blinken,
hoe zou zyn' fieren moed hem in de schoenen zinken!*

§. 1958. Uyt den zelfden algemeénen regel volgt oók, dat, wanneér verscheidene personen of zaaken eénen en den zelfden naam hebben, men het meêrvoud moet gebruyken, als men van meér dan van één voorwerp spreekt; B. V., *in onze school zyn drie KARELS en tweé PIETERS*.

§. 1959. Den regel over de getallen is, bespiegellender wyze, zoó eênvoudig en gemakkelyk, dat men daar in, geéne de minste moeyelykheyd vinden kan: maar in de toepassing schynt hy somwylen eenige opheldering te vereyschen; laat ons dan dezen regel aan eenige byzondere gevallen toepassen, en, door verklaaringen, doen zien, dat alles afhangt van het bedoelde

bedoelde denkbeeld van *eén*heid of *meér*derheid, en dat, by gevolg, den regel, hoe *eén*voudig oók, algemeen is.

EÉRSTE GEVAL.

§. 1960 *Toen de drie koningen zagen, dat de* **STER**, *die hun geleydde, boven den stal van Bethlehem bleef stil staan; zyn zy van hunne* **KEMELN** *afgekomen, hebben hunne* **OFFERANDEN** *opgedraagen, en zyn daar naa, langs eenen anderen* **WEG**, *te rug gekeérd.* Daar de drie koningen te zamen slechts *eéne* ster hadden, die hun geleydde, en er voor alle drie maar *eéne* weg was, langs welken zy wederkeérden; moeten de woorden *ster* en *weg* in het *eén*voudig getal gebezigd worden: de naamwoorden *kemelen* en *offeranden* daarentegen staan in het *meér*voud, omdat elken der drie koningen eenen onderscheyden kemel en eene verschillende offerande had.

§. 1961. Zoó zegt men oók, met het *eén*voud, *deze* **gebroeders** (kinderen van den zelfden vader) *hebben* **hunnen** **VADER** *verloren*, omdat zy te zamen maar *eéne* vader hadden; maar, van kinderen van verschillende huysgezinnen spreekende, zal men zeggen *deze kinderen hebben hunne* **VADERS** *verloren.*

§. 1962. Hier uyt volgt, dat men, met het *meér*voud, moet zeggen *zy hebben hunne* **HOEDEN** *genomen*; en dat men daarentegen het *eén*voud moet bezigen, in *die soldaaten* (afhangende van *eéne* en den zelfden oversten) *hebben hunnen* **VELDHEÉR** *in het veld gelaten.*

TWEÉDE

TWEËDE GEVAL.

§. 1963. *Mynen vader en zyne moeder zyn aangekomen, ik heb HUN gezien.* Het zelfstandig naamwoord *hun* slaat hier op de woorden *vader* en *moeder*, welke, te zamen verbonden, een meêrvoud van personen uytmaaken, en daarom vereyschen, dat *hun* en alle dergelyke wederkeérige woorden, die op meêr zelfstandige naamwoorden te gelyk betrek hebben, naar den algemeénen regel, in het meêrvoudig getal, gebezigd worden.

DERDE GEVAL.

§. 1964. Den koning zegt: *WY WILLEM, by de gratië Gods, koning der Nederlanden, enz., hebben goedgevonden* enz.; eenen openbaaren ambtenaar: *WY vrederegter, WY voorzitter van de regtbank* enz. *verklaaren* enz.; eenen schryver: *WY zullen voorders zien, hoe zulks met de waarheyd stroókt* enz.; eenen koopman: *WY zenden u* enz., *WY laten u weten* enz. In alle deze en dergelyke gezegden, word het meêrvoudig getal gebruykt; omdat den koning, den ambtenaar, den schryver, den koopman, enz., hier spreekende, elk uyt zynen naam, en tevens uyt den naam van eénen of meêr andere personen, eene waare meêrvoudigheyd te kennen geeven.

VIERDE

VIERDE GEVAL.

§. 1965. *Het volk heeft hem veracht, omdat hy HUN de waarheyd zeyde.* Ofschoón volk van het eénvoudig getal is, geeft het desnietteenstaande eene menigte van wezens te kennen, welke daar in besloten zyn; en om deze reden naamt men dergelyke woorden *collectieven* of *verzamelwoorden*. Wanneer men nu meér nadruk maakt op deze menigte van zelfstandigheden, dan op de woorden zelve; vereyschen die collectieven natuurlyk, dat de afhangelyke zelfstandige naamwoorden en de byvoegelyke naamwoorden *hun, haar*, (zoó als wy §. 1938 en volg. gezeyd hebben) welke daar op een wederkeérig betrek hebben, in het meérvoud gesteld worden. Zoó mag men zeggen: *Het VOLK heeft hem veracht, omdat hy HUN de waarheyd toonde, en HUNNE gebreken klaar aan den dag leyde.*

§. 1966. Gelyk nu een zelfstandig naamwoord, alhoewel in het enkelvoudig getal, somtyds eene meérderheyd van wezens in zich besluyten kan, en daar op naamwoorden in het meérvoud kunnen betrokken worden; zoó gebeurt het oók, dat zelfstandige naamwoorden, ofschoón deze in het meérvoud staan, in de beschouwing, als een *enkel* geheel voorkomen, ten aanzien van een ander zelfstandig naamwoord, 't welk op de eérste betrokken word. Een voorbeeld zal dit alles gemakkelyk doen
ver-

verstaan. Men vind, by eenen der beste schryvers: *De dartele SOLDAATEN speeldcn daar den MEËSTER.* Het zelfstandig naamwoord *meëster* staat hier in het éénvoudig getal; omdat de *soldaaten* aldaar, *alle te zamen, en niet elk in het byzonder*, den meëster speelden. Zoó zegt men oók: *De BURGERS hadden zich van de poort reëds MEËSTER gemaakt.*

§. 1967. Daarentegen, moet men de wederkeérige woorden in het meêrvoud stellen; wanneer zy betrek hebben op *elk* onderscheyden deel en op *alle* de deelen te zamen van andere zelfstandige naamwoorden, die zich in het meêrvoudig getal bevinden: als in *die KEYZERS gehad heeft tot MEËSTERS in de kunst.*

VYFDE GEVAL.

§. 1968. In de volgende en dergelyke zegwyzen, bezigt men

het éénvoud.

Honderd en ééne VERTELLING.
Duyzend en éénen NACHT.
Het éérste, tweéde, en derde
PEIRD.

het meêrvoud.

Honderd en tweé VOORSTEL-
LINGEN.
Duyzend en tweé PERSOONEN.
Eén, tweé, drie PEIRDEN.

§. 1969. In deze en dergelyke gevallen, word het zelfstandig naamwoord ééns of meêrmaals verzwegen. Het is by uytlaating, dat men zegt *honderd en ééne vertelling, duyzend en éénen nacht*, enz.; voor *honderd vertellingen en ééne vertelling, duyzend*

zend nachten en éenen nacht, enz. En gelyk nu, in deze laatste, het zelfstandig naamwoord achter *één* in het enkelvoudig getal staat; zoó moeten oók, in de eerste wyze van uytdrukking, de zelfstandige naamwoorden *vertelling*, *nacht*, enz., in het éénvoud, en niet in het meérvoud gebezigd worden: want het is niet natuurlyk, dat de verzwying, welke, door een algemeen gebruyk, gewettigd is, hier eene verandering van getal te weeg brenge. Vervolgens, wanneér het woord *één* achter een ander telwoord komt; moet men altyd het éénvoudig getal gebruyken: daarentegen bezigt men het meérvoud, in *honderd en twee personen*, enz.; omdat het telwoord, waar by het uytgedrukte zelfstandig naamwoord staat, een meérvoud beduyd. Zoó moet men zich, by de zamengestelde telwoorden, van het éénvoud of het meérvoud bedienen; volgens dat de enkele, die voor het uytgedrukte zelfstandig naamwoord gaan, *éene* of *meér* eenheden aanduyden. Zie voorders het *achtste geval*.

ZESDE GEVAL.

§. 1970. Men zegt altyd, met het éénvoudig getal, *anderhalf JAAR*, *een derdhalf JAAR*, *vierdhalven DAG*, *vyfdhalven STUYVER*, enz. Sommige taalkundige aanzien, als eene uytneeming aan den algemeenen regel, dat men, achter de telwoorden met het woord *half* te zamen gesteld, als in *anderhalf*, *derdhalf*, *vierdhalf*, *vyfdhalf*, *zesdhalf*, enz., het één-

eénvoudig getal gebruykt: maar men bemerkte, dat *half*, hier enkellyk de helft van *eén* beteekenende, noóyt verscheyden éénheden beduyden kan, en dus noóyt het meêrvoud verlangen. Het meêrvoudig getal kan, achter *anderhalf*, *derdhalf*, *vierdhalf*, enz., oók niet gebezigt worden, uyt kragte van *ander*, *derde*, *vierde*, enz.: hier word slechts gesproken van EÉNEN *anderen*, EÉNEN *derden*, EÉNEN *vierden dag*, *stuyver*, enz.; en niet van TWÉÉ of MEER *andere*, *derde*, *vierde*, enz. Daarenboven, wanneér men zegt *een anderhalf jaar*, *een derdhalf jaar*, *vierdhalven dag*, *vyfdhalven stuyver*, enz.; is dit zoó veel, als of men zeyde *een ander jaar half*, *een derde jaar half*, *vierden dag half*, *vyfden stuyver half*: en, vervolgens, is het klaar, dat deze en dergelyke gezegden geéne de minste inbreuk op den algemeénen regel maaken, maar, daarentegen, den zelve in zyn geheel bewaaren.

ZEVENDE GEVAL.

Met het ontkennende woord NOCH.

§. 1971. Achter het ontkennende woord *noch*, bezigt men het éénvoud of het meêrvoud; naar het onderscheyden denkbeeld van *éénheyd* of van *meêrderheyd*, 't welk aldaar moet uytgedrukt worden.

§. 1972. Met het meêrvoudig getal, zegt men: *Noch mynheér C.*, *noch mynheér D.*, *zyn tot VOLKSEVERBEEDELDERS verkozen*; *noch mynheér N.*,
noch

noch *mynheer P.*, zyn AFGEZANTEN van het koningryk der Nederlanden. Maar, daarentegen, zegt men, met het enkelvoudig getal: *Noch mynheer O.*, noch *mynheer P.*, zal AFGEZANT by het hof van Rusland benaamd worden. In de twee eerste voorbeelden, slaan de woorden *volksverbeelders* en *afgezanten*, in den zelfden tyd, op twee zelfstandige naamwoorden; terwyl het woord *afge- zant*, in het laatste voorbeeld, maar beurtelings of achtereenvolgens van twee personen geloóchend word. Want, alhoewel er verscheyden afgezanten van ons koningryk zyn, is er echter maar *eénen*, by elk vreemd hof.

§. 1975. Dus ziet men hier wederom, dat het gebruyk der getallen enkellyk afhangt van de verscheydenheyd der denkbeelden, welke, in de voorkomende omstandigheden, moeten uytgedrukt worden. Men moet altyd zeggen: *Noch Katryn*, noch *Marie*, is de *eygen* MOEDER van *Pieter*; omdat elken persoon maar *eéne* eygen moeder heeft: maar iemand, die *meér* broeders heeft, zegt heel wel: *Noch Jakob*, noch *Pieter*, zyn *mynne* BROEDERS. Indien hy maar *eénen* broeder hadde, zoud hy het éénvoud moeten gebruyken en zeggen: *Noch Jakob*, noch *Pieter*, is *mynen* BROEDER; en dit, om de reden, welke wy boven opgegeeven hebben.

ACHTSTE GEVAL.

§. 1974. Eene bepaalde hoeveelheid graan kan op twee wyzen voorgesteld worden: naamelyk, als *verdeeld* in onderscheyden maaten, zakken, lasten, enz.; en als *vereénigd* of vermengd in *eéne enkelen* hoóp. En daar nu, in het eérste geval, het denkbeeld van meérvoud boven dryft; zoó zegt men, met het meérvoudig getal, *tien LASTEN tarw*, dit is eene hoeveelheid tarw, verdeeld in tien onderscheydene of afgezonderde deelen, die men lasten naamt. Wanneer, daarentegen, die gemelde hoeveelheid *eéne enkelen* hoóp uytmaakt, blyft wel de zelfde menigte; maar alsdan, gemerkt er maar *eéne* hoóp is, heeft een zeker denkbeeld van *eén*heid plaats: en, om dit denkbeeld van het eérste te onderscheyden, zegt men, in dergelyke omstandigheyd, *tien LAST tarw*, enz. « Dit is een edel onderscheyd, zegt TEN KATE, het welk in geén andere taal voorhanden is.» En zoó kan men, in het nederduytsch, alle maaten, sommen, en gewigten, op twee onderscheyden wyzen, voorstellen: ten eérsten, als elk deel afzonderlyk medewerkende om het getal, dat wy naamen, te vormen; dus *zyn honderd guldens* eene somme gelds, welke bestaat uyt honderd *enkele* stukken, waar van ieder *eéne* gulden doet. Het zelfde heeft plaats, in *tien pondEN koffy, broód*, enz.; dit is, in tien onderscheydene pakjes van *eén* pond. Doch,
men

men kan, ten tweéden, die zelfde somme gelds en die hoeveelheid koffy, enz., als *eénen enkelen* vergaderden hoop beschouwen, waar van alle de deelen, als het ware, zoódaanig verbonden zyn, dat men die hoeveelheid, als *eén enkel* geheel aanziet: en in dit geval zegt men *tien POND broód, vyftig POND koffy, twintig POND boter*, enz.; *ik heb vyf honderd GULDEN in myne kas, welke ik, door den koophandel, in den tyd van vyf JAAR, byeéngebracht heb.*

§. 1975. Uyt het gezegde blykt, dat eene somme in ongelyke stukken noóyt anders, dan in *eéne* verzameling kan beschouwd worden; en dat zy, by gevolg, door het *eénvoudig* getal moet uytgedrukt worden. Men moet dus altyd zeggen *honderd GULDEN*, en niet *honderd guldens*; wanneér men die somme in *andere* stukken, dan in die van *eénen* gulden toetelt. Maar daar uyt volgt geénzins, dat eene somme van *honderd enkele guldens* of van *honderd stukken*, elk stuk van *eénen* gulden, altyd, als verdeeld, moet aanzien worden. Hier hangt alles van de beschouwing der zaak af. Men bezigt het *eénvoud* of het *meérvoud*; naar den onderscheyden aard des denkbeelds, 't welk men in de uytdrukking bedoelt. Men kan de sommen, de maaten, enz., alhoewel onderscheyden in afgezonderde en gelyke deelen, oók aanmerken, als maar *eéne enkele* hoeveelheid of als maar *eénen enkelen* hoop uytmaakende, en by gevolg het *eénvoud* gebruyken. Zoó kan men zeggen *honderd GULDEN*; wanneér men deze somme als *eén enkel* geheel beschouwt, alhoewel

zy

zy in honderd stukken, elk van *eéne* gulden toegemeld is. Daarentegen, moet men zeggen *honderd guldens*; wanneer men gemelde somme, als in honderd gelyke deelen aanmerkt. In het een en het ander geval, is wel de zelfde weirde; maar de zaak word uyt twee verschillende oógpunten beschouwd. Dus mag men, in allen gevalle, zeggen *honderd GULDEN*, in welke soort van geld men die somme in betaaling geeve of ontvange; als men de zelve aanmerkt, als *eéne* vergaderden hoóp, wiens deelen niet gescheyden zyn: en den schuldenaar voldoet, in welke munt hy oók mooge betaalen; ten ware men hier omtrent eene bepaalde overeenkomst getroffen hadde. Eyscht iemand de betaaling van *honderd gulden*, in stukken, elk van *eéne* gulden; dan moet hy noódzaakelyk *honderd guldens* zeggen: is hy te vreden met de evenweirde van die honderd stukken; dan zegt hy, met het éénevoud, *honderd GULDEN*. Uyt het gezegde volgt, dat, om te moogen zeggen *honderd guldens*, in het meérvoud; deze somme uyt zoó veele *verscheydene* geldstukken van de weirde van *eéne* gulden moet bestaan.

§. 1976. Ofschoón men, in het nederduytsch, zegt *tien POND broód*, *twintig POND visch*, enz.; mag men echter noóyt zeggen *tien BROÓD*, *tien VISCH*, enz.: omdat deze hier noóyt in *eéne* hoeveelheid; maar altyd als *verdeélde* zaaken beschouwd worden.

§. 1977. De beste schryvers gebruyken de woorden

den *beén, visch, wapen, voet*, voor *beénen, visschen, wapenen, voeten*, in de volgende en dergelyke gezegden: *Op de beén komen, van de beén brengen, de visch koken, in de wapen brengen, iemand onder de voet werpen*; omdat zy aldaar oók in eenen *verzamelden* zin, genomen worden.

§. 1978. Wy hebben hier nog eene aanmerking by te voegen: naamelyk, dat men moet zeggen *leén my honderd gulden, WELKE uu, binnendese maand, sullen te rug gegeven worden*; en, in alle dergelyke omstandigheden, de wederkeérige woorden in het meérvoud moet bezigen. De reden hier van is, dat, in die gevallen, het wederkeérig woord meér doelt op alle de deelen van gemelde hoeveelheid, dit is, op *honderd*, dan op het denkbeeldig *eénvoud gulden*: en inderdaad, indien men zeyde *leén my honderd gulden, WELKEN uu zal te rug gegeven worden*; zoud deze uytdrukking aan den leéner, zoó ik my laat voorstaan, in geénen deele, bevallen.

OVER

OVER DE NAAMVALLEN

der

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§. 1979.

Onafhangelijk van het geslagt en het getal, waar van wy gesproken hebben, kunnen de zelfstandige naamwoorden in verscheydene betrekkingen voorkomen; als het woord *God* in de volgende voorbeelden: -

1ste. *GOD bestiert alles, naar zynen wil.*

2de. *Kinderen, bemint GOD uyt geheel uw hert; of, het geen het zelfde is, kinderen, zyt GOD uyt geheel uw hert beminnde.*

3de. *De waare christene offeren GOD de eerste vruchten van den dag.*

4de. *GOD! staat my by, in dezen mynen noód.*

5de. *Het huys GODS is eene plaatse des gebeds.*

6de. *Den boózen keert zyn hert van GOD.*

§. 1980. In het eerste voorbeeld, verrigt *God* eene werking, welke aldaar door het bindwoord *bestiert* uytgedrukt is; in het tweede, daarentegen, beschouwt men *God*, niet als eenen *werkenden* persoon, maar, als het voorwerp, tot het welk de handeling van *beminnen* onmiddellyk overgaat: en, by gevolg, staat *God*, in *God bestiert alles*, in
eene

eene tegenovergestelde betrekking niet *God*, in *kin-
deren*, bemint *God* *wyt geheel uuw hert*. Wanneer
men zegt: *De waare christene offeren GOD de eerste
vruchten van den dag*, dan komt *God*, als iets
ontvangende en als het doel van het *offeren*, voor.
In *GOD! staat my by, in dezen mynen noód*, komt
God, als *aangesproken* of *aangeropen*, voor. In
het huys GODS is eene plaalse des gebeds, staat
God in betrekking met *huys*, en word als des zelfs
eygenaar beschouwd: in *den boózen keert zyn hert
van GOD*, in tegendeel, kan *God* niet aangemerkt
worden; als *bezitter* van een hert, 't welk zich van
hem verwyderd heeft; maar, hy moet veeleer aanzien
worden, als daar van *afgescheyden*, en, in zekeren
zinn, als het *zelve dervende*.

1981. De onderscheydene betrekkingen, waar in
het zelfstandig naamwoord *God*, in de hoven aan-
gehaalde voorbeelden, voorkomt, noemt men NAAM-
VALLEN (491), welke, zoó wy gezien hebben, zes
zyn.

§. 1982.

(491) De naamvallen kunnen op twee wyzen beschouwd wor-
den: ten eersten, naar de toevallige veranderingen, welke de
zelfstandige naamwoorden, in hunne onderscheydene betrekkingen,
aanneemen; en, ten tweeden, zonder aanmerking van uytgangen,
dit is, enkellyk naar de verschillende betrekkingen, waar in de
zelfstandige naamwoorden kunnen voorkomen.

Onder het eerste oogpunt beschouwd, hebben de zelfstandige
naamwoorden eener taal zoó veele naamvallen, als zy verschillende
uytgangen hebben, welke eene onderscheydene betrekking aan-
dayden; zoó neemen de Latynen zes naamvallen aan: maar, in
de

§. 1982. In het 1ste voorbeeld (*GOD bestiert alles, naar zynen wil*), komt het zelfstandig naamwoord *God* voor, als den *verrigter* der handeling van het persoonelyk bindwoord *bestiert*, en word derhalve gezegd te staan in den WERKER.

In het 2de voorbeeld (*kinderen, bemint GOD uyt geheel uuw hert, of, het geen het zelfde is, kinderen, zyt GOD uyt geheel uuw hert beminnende*), komt het zelfstandig naamwoord *God* voor, als het voorwerp, 't welk, door de handeling van het overgaande bindwoord *beminnen* of des zelfs byvoegelyk naamwoord *beminnende*, aangedaan is, en word, om deze reden, aldaar LYDER geheeten.

In het 3de voorbeeld (*de waare christene offeren GOD de eerste vruchten van den dag*), komt het zelfstandig naamwoord *God* voor, als iets *ontvangende*, als het doel of het eynde der handeling, welke, door het werkwoord *offeren*, uytgedrukt word; en men heeft derhalve het woord *God*, in die betrekking, met den naam van ONTVANGER bestempeld.

In

de nieuwere spraaken, alwaar de naamwoorden niet veranderen van uytgang, naar maate zy verschillen in betrekking, zyn, in dezen zin, geene naamvallen; als, inzonderheyd, in het fransch plaats heeft. waar de zelfstandige naamwoorden, in het algemeen, slechts een enkelvoudig en meêrvoudig getal hebben.

Gelyk nu oók, in het nederduytsch, de onafhangelijke zelfstandige naamwoorden voor geene veranderingen vatbaar zyn, naar de verschillige betrekkingen, waar in zy voorkomen; zoó moeten wy hier de naamvallen beschouwen, volgens de onderscheydene betrekkingen, waar in die zelfstandige naamwoorden, in eene rede, kunnen genomen wessen.

In het 4de voorbeeld (*GOD! staat my by, in dezen mynen noód*), komt het zelfstandig naamwoord *God* voor, als *aangesproken* en *aanhoórende*, om welke reden, dezen naamval, niet oneygenlyk, den naam van AANHOÓRDER bekomen heeft.

In het 5de voorbeeld (*het huys Gods is eene plaatse des gebeds*), komt het zelfstandig naamwoord *God* voor, als *bezitter* van eenige zaake, welke aldaar, door het zelfstandig naamwoord *huys*, uytgedrukt is; en word diesvolgens gezeyd te staan in den EYGENAAR.

In het 6de voorbeeld (*den boózen keert zyn hert van GOD*), komt *God*, in zekeren zin, voor, als *dervende* een hert, 't welk hy voor zich geschapen heeft; aan welke betrekking de taalkundige den naam van DERVER gegeven hebben.

§. 1983. In deze zes betrekkingen of naamvallen, word er enkellyk, zoó wy gezien hebben, in de laatste, welke men *derver* naamt, een opwoord gebezigd. Niettegenstaande, word den eygenaar dikwyls door *van* en den ontvanger door *aan* uytgedrukt of omschreven: zoó zegt men *onderhoud de geboden Gods* of *de geboden van God, ik heb hem of aan hem het geld gegeven*; zelfs, zyn er niet weynige omstandigheden, waar van wy laater spreken zullen, in welke men aan de uytdrukking met *aan* en *van* de voorkeus geeven moet.

§. 1984. Deze zes gevallen zyn, zoó als wy alreéde gezien

gezien hebben, alle wezenlyk verschillig van elkan-
 der. Den werker is altyd den *daader* of *verrig-*
tenden persoon van een bindwoord; den lyder, daar-
 entegen, is het voorwerp, tot het welk eenig werk-
 woord of des zelfs bedryvende naamwoord regtstreeks
 of onmiddellyk overgaat. Den eygenaar is den *bezitter*
 van eenig ding, 't welk, door een zelfstandig naam-
 woord, uytgedrukt word; den derver, in tegendeel,
 beduyd een voorwerp, waar van iets *afgetrokken*
 of *afgescheyden* is, en word noóyt, door een zelf-
 standig, maar altyd, door een byvoegelyk naam-
 woord, beheérscht. Den ontvanger beteékent het
doel eener handeling. Den aanhoórder, die eenen
 persoon beduyd, welken men *aanspreekt* of *aanroept*,
 is zoó gemakkelyk van al de andere naamvallen te
 onderscheyden, dat de minste moeyelykheyd, daar
 omtrent, geéne plaats kan hebben.

§. 1985. Behalve deze gemelde kenteékenen, zyn
 er nog andere, waar aan men gewoonelyk de naam-
 vallen onderscheyden kan; dusdaanige zyn de volgende:

De vraag *wie?* gedaan met den persoonelyken tyd
 eens werkwoords, geeft den werker te kennen. B. v.,
 om te weten, welk zelfstandig naamwoord, in *Karel*
schryft eenen brief, in den werker staat, heeft mén
 slechts te vraagen: *Wie schryft er?* en het antwoord
Karel zal den werker aantoónen.

Den lyder beantwoord aan de vraag *wat?* gedaan,
 met het bedryvende byvoegelyk naamwoord van
 een overgaande werkwoord. Zoó is *broed*, in *ik*
synd

snyd broéd, in den lyder; omdat het beantwoord op de vraag: *Wat zyt gy snydende?*

De leérlingen misgrypen zich somtyds, in de onderscheyding van den werker en den lyder, meénende, dat, wanneér men zegt *het vuur brand*, en vraagt: *Wat brand er?* dat *vuur* in den lyder staat; omdat dit woord hier op de vraage *wat?* behoórlyk voorkomt. Maar, het is ligt te zien, dat men, in deze en dergelyke omstandigheden, alwaar er slechts *eéne* naamval plaats heeft, men alleénelyk den werker behoeft te zoeken, vraagende met het woord *wie?* wanneér er van persoonen gesproken, en met *wat?* als er van zaaken of dingen gehandeld word; en, op deze wyze, zal men gemakkelyk bevinden, dat het woord *vuur* aldaar niet in den *lyder*, maar in den *werker* staat. Daarenboven, wanneér men vraágt, met het woordje *wat*, om te weeten, of een zelfstandig naamwoord in den lyder staat of niet; moet de vraag altyd geschieden, met een *overgaande* bindwoord, of liever, met zyn *bedryvende* naamwoord. In *hy schryft eenen brief*, is *schryven* een *overgaande* bindwoord; omdat men kan zeggen *iets schryven*: vervolgens, mag men heel wel vragen: *Wat schryft hy?* of, *Wat is hy schryvende?* en dan zal het antwoord, *eenen brief*, den lyder te kennen geeven. En, overzulks, zyn den werker en den lyder gemakkelyk van elkander te onderscheyden.

De vraag met het woordje *aan*, vervoegd met een zelfstandig naamwoord, geeft den ontvanger te kennen. Zoó is *God*, in *de eer komt God toe*, in den

den ontvanger; omdat, op de vraage: *Aan wien komt de eer toe?* het antwoord *aan God* gevoegelyk past.

Het antwoord, op de vraage *wiens? wier?* enz., gedaan over één of meér zelfstandige naamwoorden, zal veelal den eygenaar doen kennen: en het is een teekén van den derver, als eenig woord beantwoord op de vraage: *Van wien? Van wie? Waar van?* enz., welke over GEÉN zelfstandig naamwoord gedaan is. B. v., wanneer men, met het werkwoord *spreeken*, vraagt: *Van wien of waar van SPREEKT gy?* zal het antwoord *van God en van zyne werken* aantóonen, dat de zelfstandige naamwoorden *God en werken* in den derver staan.

§. 1986. Op deze wyze, zal men, ondervragende, eérst voor den werker, dan voor den lyder, en daar naa, voor de andere betrekkingen, indien dit noódig zy, de naamvallen oók kunnen onderscheyden. Maar, daar de onderscheyding, door den eygenlyken aard der naamvallen, het verstand der leérlingen meér opent, en, om deze redenen, oók verkiezelyker voorkomt, dan die, welke in enkele vraagen bestaat, en den leérling meér met woorden dan met zaaken betaalt, willen wy van deze laatste slechts gewaagen, omdat er veele daar aan schynen gehecht te zyn; en beveelen, ondertusschen, den leezer meér de eérste onderscheyding aan, als de éénige, welke de opmerking van eenen waaren spraakkunstenaar verdient.

§. 1987. Naa deze korte aanmerkingen op alle de

de naamvallen opgegeeven te hebben, zullen wy het gebruyk van elke dier betrekkingen, in het byzonder, breéder trachten te ontvouwen.

VAN DEN WERKER.

§. 1988. De werkwoorden, die wy oók bindwoorden naamen, hebben (zoó wy in het *Tweéde Deél* zagen) vier wyzen; te weeten, de *aantoónende*, de *gebiedende*, de *aanvoegende*, en de *onbepaalende* wys. De drie eérste stellen de handeling voor, met bepaaling van eenen persoon, en zyn daarom *persoonelyke* wyzen geheéten; daar de laatste, in tegendeél, de werking, zonder aanwyzing van persoon, laat, en, om deze reden, den naam van *onpersoonelyke wys* ontvangen heeft. In *ik zeg*, *gaat tot de mier*, *gy*, *luyaard*; *opdat zy uu de neirstigheyd leére*, zyn drie werkwoorden, in eenen persoonelyken tyd; *zeg* in de aantoónende wys, *gaat* in de gebiedende, en *leére* in de aanvoegende wys. Elk dier werkwoorden heeft zynen verrigtenden persoon. Den werkenden persoon van het eérste bindwoord is *ik*, den geenen van het tweéde *gy*, en het laatste werkwoord heeft *zy*, tot uytvoerder der handeling.

§. 1989. Dezen werker is de algemeéne betrekking, welke, by iederen persoonelyken tyd van alle hoegenaamde bindwoord, plaats heeft; en dezen naamval moet dus wel onderscheyden worden van de byzondere beteékenis, welke aan ieder werkwoord alleén eygen is.

is. Wanneer men zegt: *Ik zie Jakob een werk verrigten*, waar door *Jan* groóte schade lyd, zouden sommige, met het eérste aanzien, kunnen denken, dat *Jakob* in den werker, en *Jan* in den lyder staat; omdat den eérsten, als verrigtende, en den laatsten, als iets lydende voorkomt, ten opzichte der byzondere beduydenis van de werkwoorden *verrigten* en *lyden*: maar het is in dezen zin niet, dat de spraakkundige zeggen, dat eenig zelfstandig naamwoord in den werker of in den lyder staat. Door werker verstaan zy den daader, die aan elken persoonelyken tyd van alle hoegenaamde bindwoorden gemeén, en, by gevolg, wel onderscheyden en onafhangelijk is van de byzondere beteékenis, welke aan ieder werkwoord uytsluytelyk toebehoórt. Volgens deze algemeéne eygenschap, staat *kind*, in *het kind weént*, in den werker; alhoewel het zelve aldaar, naar de byzondere beteékenis van het bindwoord *weénen*, als lydende, voorkomt. Om deze reden beschouwt de moeder haar kind, als den verrigter van die handeling, en tracht het zelve daar van af te trekken, en, door eene verwisseling van voorwerpen, te bevredigen. Zoó is *Jan*, in het boven aangehaalde voorbeeld, in den werker; omdat hy den verrigtenden persoon van het bindwoord *lyden* is: want dit woord, aldaar eene werking uytdukkende, kan zoó weynig zonder werkenden persoon, dit is, eenen persoon die lyd, gedacht worden; als men zich een uytwerksel, zonder oorzaak, voorstellen kan. Daarentegen, is *Jakob*, in *ik zie Jakob werken*, in den lyder; omdat de werking

werking van *zien* onmiddellyk tot *Jakob* overgaat. En het is in dezen zin, dat alle hoegenaamde bindwoorden, wanneér deze in eene persoonelyke wyze staan, eenen werker hebben. Maar de werking is in de eene meér doorschynende dan in de andere. In *ik ben, gy zyt, hy is*, enz., is de handeling of werking zoó klaar niet; als in *loópen, schryven*, enz.: maar de eene, zoó wel, als de andere, drukken eene verrigting uyt; anders zou men moeten staande houden, dat God, wanneér hy aan MOYSES zeyde: *Ik ben, die ben* (492), zich, als een ledig of niets doende wezen, wilde voorstellen, het welk, voor zeker, wel als de groóste aller ongerymdheden zoude moeten aanzien worden. Zoó is *Jakob* oók den werkenden naamval van *worden*, in *Jakob word geslaagen*; alhoewel hy als lydende voorkomt, ten aanzien van het byvoegelyk naamwoord *geslaagen*.

§. 1990. Wy meénen, dat dit genoeg zy, om alle misverstaan, omtrent de benaaming van het woord *werker*, te voorkomen, en te doen zien, dat er een groót verschil is, tusschen de algemeéne betrekking van den werker of verrigtenden persoon met zyn bindwoord, en tusschen de byzondere beteekenis, welke aan ieder werkwoord eygen is.

§. 1991. Den werker is, zoó wy gezien hebben, den verrigtenden persoon van een bindwoord, het welk in eenen persoonelyken tyd staat. En daar
nu

(492) Boek des Uytgangs, Derde Hoófstuk.

nu geén dusdaanig werkwoord zonder verrigter, en geéne verrigter zonder werkwoord, kan gedacht worden; staan den werker en den persoonelyken tyd der werkwoorden zoódaanig in verband met elkander, dat den eenen zonder den anderen niet kan begrepen worden. Waar nyt voordvloeyt dezen algemeéne

R E G E L.

§. 1992. DAAR KAN GEÉN WERKWOORD IN DE AANTOÓNENDE, GEBIRDENDE, OF AANVOEGENDE WYS, ZONDER WERKER, WEEZEN; EN OMGEKEÉRD, ZOÓ DIKWYLS EEN WOORD IN DEN WERKER STAAT, ZOÓ DIKWYLS MOET EENE DER DRIE PERSOONELYKE WYZEN, UYTDRIJKELYK OF BEDEKTELYK, IN DE REDE TE VINDEN ZYN.

V O O R B E E L D E N.

MEN DRAAGE *de meeste zorg voor de opvoeding der jongelingen, in dat tydgewricht, wannéer de VERMOOGENS van hun verstand, te gelyk met de hertstogten, zich ONTWIKKELEN; terwyl den JONGELING, in zyne éérste gemeénzaamheyd met de wereld, aan duyzend gevaaren, waar van HY geéne kennis HEEFT, WORD blóótgesteld.*

SOLON HEEFT *de dichtkunst gebruykt, om de Atheners te hervormen. Dit MIDDEL ZOU alleén genoeg geweest zyn, om Lycurgus by de Spartaanen verachtelyk te maaken. Den groóten CZAAR, DIE de woeste Russen in redelyke menschen HEEFT ver-*

veranderd, **BEDIENDE** zich van dwangmiddelen, waar tegen misschien alle andere **VOLKEN** des aardbodems, indien **ZY** er niet onder bezweken **WAREN**, zich, met de uysterste halsstarrigheyd, **ZOUDEN** gewapend hebben. Onze **NEDERLANDERS** **HEBBEN** noch de atheensche wuftheyd, noch de strengheyd der Spartaanen; veel min de hardvochtigheyd van den russischen landaard. Natuurlyk **ZYN** **ZY** zachtmoedig en handelbaar, maar hunne **EYGENLIEFDE** **GEDOÓGT** den smaad van bitse bestraffingen niet.

STIJL.

§. 1993. Alhoewel den werker en den persoonelyken tyd eens werkwoords, gelyk wy straks zagen, zoódaanig in verband staan, dat den eenen zonder den anderen niet kan begrepen worden; gebeurt het echter zeer dikmaals, dat het werkwoord of den werker niet uytgedrukt is. Met verzwygung van het werkwoord, zegt men:

Pieter en Jakob leéren beyde; Pieter de spraakkunst, en Jakob de welspreekendheyd.

Hy gedraagt zich, als eenen held.

Gy koost uuwen vriend, en ik den mynen.

Pieter en Jakob leéren beyde; Pieter LEÉRT de spraakkunst, en Jakob LEÉRT de welspreekendheyd.

Hy gedraagt zich, als eenen held zich GE-DRAAGT.

Gy koost uuwen vriend, en ik KOOS den mynen.

Dezen

<p><i>Dezen boek is voor my, en die tafel voor hem. Gy deed uuwe taak, en ik de myne. Wie daar?</i></p>	}	<p>voor</p>	<p><i>Dezen boek is voor my, endie tafel is voor hem. Gy deed uuwe taak, en ib DEED de myne. Wie is daar?</i></p>
---	---	-------------	---

§. 1994. Op het eynde der twee volgende dichtregelen van VONDEL, staat het zelfstandig naamwoord *raap* in den werker; ter oorzaak van het verzwegen hindwoord *gold*.

*Toen deege deeglykheyd niet speelde raap en schraap;
en 's vyands goud min gold, dan een' gebraden raap.*

Met verzwying van den werker, zegt hy:

Wie iemand haatig is, seer ligt een' brief kan dichten,

alwaar het werkwoord *kan* het verzwegen woordje *die* tot werker heeft. Zoó zegt den zelfden schryver oók:

Meld uuw' naam, of geef het legertedken,

alwaar den werker *gy* moet onderverstaan worden.

§. 1995. De werkwoorden, die het bestaan of den staat eener zaak uytdrukken, kunnen eenen tweeden werker by zich hebben; die alsdan eene eygenschap of hoedaanigheyd van den eersten te kennen geeft. Dit heeft inzonderheyd plaats, omtrent de werkwoorden *zyn*, *weezen*, *worden*, *blyven*, en *schynen*; alle welke geéne overgangelyke werking uytdrukken: als men zien kan in de volgende

VOOR-

VOORBEELDEN.

Hy is den vader der arme.

Wees ons eenen opregten vriend.

Hy word keyzer.

Het vonnis is geveld, ja Grieken! gy word slaaven!

Gy blyft altyd onzen vriend.

Zy schynen eêrlyke mannen.

*Uuw' vader Telamon, den toeger der Trojaanen,
was oorzaak van veel bloeds, en vesler Grieken tranen.*

VONDEL.

VAN DEN LYDER.

§. 1996. Boven (§. 1984) zagen wy, dat den lyder het voorwerp is, tot het welk eenig werkwoord of zyn bedryvende byvoegelyk naamwoord regstreeks of onmiddellyk overgaat (493). Wy zeggen *regstreeks of onmiddellyk*; omdat de werking, welke zich, door tusschenkomst van eenig opwoord, tot een zelfstandig naamwoord uytstrekt, geënen lyder, maar eenen derver, als laater blyken zal, beheêrscht.

Zo6

(493) Men herinnere zich, dat er twee soorten van werk- of bindwoorden sijn; naamelyk, *overgaande* en *nietovergaande*. De eerste beteekenen eene handeling, welke zich onmiddellyk of regstreeks tot eenig voorwerp uytstrekt; als in *ik schryf eenen brief*, hy *koop*t eenen *hoed*: de andere soort, daarentegen, zyn bindwoorden, wier werking niet onmiddellyk tot eenig voorwerp overgaat; als in *hy loôpt*, *hy slaapt*; enz.

Zoó staat het zelfstandig naamwoord *stad*, in *hy gaat naar stad*, in den derver, en niet in den lyder. Wy zeggen daarenboven *eenig werkwoord of zyn bedryvende byvoegelyk naamwoord*; omdat dit laatste altyd den zelfden naamval van zyn werkwoord beheérscht. In het Eérste Deel onzer Spraakkunst, hebben wy klaarbykelyk bewezen, dat alle werkwoord een bedryvende byvoegelyk naamwoord in zich bevat, en dat, ofschoón dit byvoegelyk naamwoord, dikwyls zonder een bindwoord gevonden word, het werkwoord echter niet zonder byvoegelyk naamwoord kan begrepen worden. Zelfs moogen wy zeggen, dat het enkellyk is uyt kragt der bedryvende byvoegelyke naamwoorden, die in de overgaande bindwoorden besloten liggen, dat deze laatste eenen lyder vereyschen. Waar uyt volgt, dat het geen wy hier, omtrent den lyder der werkwoorden, zeggen, oók moet verstaan worden van de bedryvende byvoegelyke naamwoorden, welke in de werkwoorden opgesloten liggen, en welke men heeft, door het enkel byvoegen van den uytgang *de*. Zoó heeft men van *beminnen, schryven, zien*, door het byvoegen van de letters *de, beminnende, schryvende, ziende*, welke zoó wel den lyder beheérschen, als hunne werkwoorden *beminnen, schryven, en zien*.

§. 1997. Dewyl nu de overgaande werkwoorden, als *beminnen, schryven, enz.*, eene handeling beteekenen, welke zich onmiddellyk tot eenig voorwerp uytstrekt, vereyschen zy noódzakelyk eenen lyder, die het voorwerp der handeling zy. En gemerkt den
lyder

lyder ééniglyk het voorwerp is, tot het welk de handeling van de overgaande bindwoorden zich uytstrekt; kan er geénen lyder, zonder overgaande bindwoord, bestaan. Waar uyt men klaarblykelyk mag opmaaken den volgenden

R E G E L.

§. 1998. DAAR IS GEÉNEN LYDER, ZONDER OVERGAANDE BINDWOORD OF OVERGAANDE BEDRYVENDE NAAMWOORD; EN DAAR IS GEÉN OVERGAANDE BINDWOORD NOCH OVERGAANDE BYVÖGELYK NAAMWOORD, ZONDER LYDER.

VOORBEELDEN.

De wereld LYD *geénzins twee schitterende sonnen,*
toó dult geén' heérschappy twee hoófden in één ryk.
 VONDEL.

Kroost van Miltiades! LÉÉR nu der slaaven KUNST,
AANBID de LUTHEW van een' méster, SOEK syn' GUNST;
kniel voor hem in het stof, VOORKOM, VERGOOD syn' WERKEN.
 HELMERS.

Het { WALGT MY.
 BEROUWT HEM.
 BEVREEMD ONS.
 VERDRIET HUN.
 VERWONDERT *alle* MENSCHEN.

§. 1999. In alle deze voorbeelden, gaat de handeling van den werker over tot een van hem zeér onderscheyden voorwerp; maar wanneér men zegt:
Jakob

Jakob wascht zich; dan gaat de werking wel over tot *zich*, doch die twee zelfstandige naamwoorden zyn aldaar den zelfden persoon. In dit en dergelyke gevallen, word *Jakob*, onder twee betrekkingen, beschouwd: naamelyk, als werkende, in zoó verre de handeling of het *wasschen* van hem uytgaat; en als lydende, in zoó verre die werking of het *wasschen* tot hem te rug keért. En dit moet natuurlyk, in alle voorvallen, plaats hebben, waar de handeling op den verrigtenden persoon wederkeért; als in:

Ik kwets my.

Gy verblyd uu.

Hy verveelt zich.

Wy verheugen ons.

Gy bedenkt uu.

Zy verwonderen zich.

§. 2000. De overgaande werkwoorden, die de beteekenis hebben van *eenen naam geeven*, als *heeten*, *doópen*, enz., hebben twee lyders by zich, als twee verschillende naamen van eéne en de zelfde zaak, of waar van den eenen, ter naadere verklaring van den anderen, dient.

VOORBEELDEN.

Hy naamde my Jan.

Hy heette hem Israël.

Gy doópte hem Lodewyk.

Zy kroonden hem koning.

§. 2001.

§. 2001. Ofschoón het overgaande werkwoord en den lyder, als wy, in onzen boven opgegeeven regel, zeyden, zoódaanig met elkander verknocht zyn, dat zy afzonderlyk niet kunnen begrepen worden; zyn zy daarom echter niet altyd uytgedrukt: somtyds word het werkwoord en zeér dikwyls den lyder verzwegen. Zoó zegt men: *Zyne lente en zomer leverden aan kunst en vaderland op, wat zy mogten*, hier onder het werkwoord opleveren verstaande. Den lyder is verzwegen, in *hy schryft, hy leest*; alwaar eenen brief, of eenig ander zelfstandig naamwoord, moet onderverstaan worden.

Wanneer de nietovergaande bindwoorden den lyder by zich hebben.

§. 2002. De nietovergaande bindwoorden zyn, zoó wy alreéde gezien hebben, de zulke, die, uyt hunnen aard, geéne handeling beduyden, welke zich onmiddellyk tot eenig voorwerp uytstrekt; als *leven, sterven, loópen, slaapen*, en dergelyke meér: want men kan niet zeggen *ik sterf iets of iemand*; gelyk men zegt *ik zie eenen boom, eenen toren*, enz. De werking der nietovergaande bindwoorden verkeert dan in eenen meér beperkten kring, dan die der andere soort. De handeling van *zien*, B. V., gaat over tot een ander voorwerp; terwyl de daad van *sterven, slaapen*, enz., in den werkenden persoon begint en eyndigt. Doch deze laatste zyn, desnietteenstaande, somtyds vatbaar voor eenige byzondere wyzigingen, die

die men, door behulp van byvoegelyke naamwoorden, vereénigd met zelfstandige, welke in de werkwoorden opgesloten liggen, uytdrukt; als in *eenen goeden stryd stryden; zynen gang gaan; zynen slag slaan; het sneeuw groóte vlokken; het hagelt heéle steénen; ik zal de wolken gebieden, dat zy geénen regen daar op regenen*: alwaar de handeling van de werkwoorden, *stryden, gaan, slaan, sneeuwen, hagelen, regenen*, overgaat tot *stryd, gang, slag, vlokken, steénen, regen*; en deze zelfstandige naamwoorden vervolgens in den lyder staan.

§. 2003. Het zelfde heeft plaats tusschen de niet-overgaande bindwoorden en de zelfstandige naamwoorden, welke daar mede verwantschapt zyn of eenige verknochtheyd hebben; als in *eenen goeden tred gaan, den draf loópen, eenen weg ten eynde gaan*.

§. 2004. Ten derden, zegt men, by overeénkomst (*analogie*) der boven staande gevallen: *Het regende schotschrieten en alle slagts van verderfelyke boeken. Den Heér regende hagel en vuur*, enz. Oók beheérschen deze werkwoorden eenen lyder, in verscheyden omstandigheden, welke men, als gevolgen dier werkingen, beschouwen moet; als in *zich moede loópen, zich ziek lagchen, zich slap lagchen, zich eenen bogchel lagchen* (494).

GE-

(494) De nietovergaande bindwoorden, het voorzetsel *be* aannemende, beduyden eene werking, welke tot eén ander voorwerp overgaat; het geen oók plaats grypt, ten aanzien van veel werk-

GEVOLGTREKKING.

§. 2005. Uyt het tot nu toe aangevoerde, kan men beshyten, dat den werker, den lyder, en den persoonelyken tyd van een overgaande bindwoord, zoódaanig te zamen verbonden zyn, dat den laatsten, zonder de tweé eérste, niet kan begrepen worden. Echter gebeurt het niet zelden, dat den werker, den lyder, of het bindwoord niet uytgedrukt word: ja, het geschied somtyds, dat een van deze drie, met verzwygung der tweé andere, gebezigd word; 't welk, inzonderheyd, by de hevige uytdrukkingen, plaats heeft. B. v., KAREL, aan JAKOB van afweezige personen spreekende, zegt: *Zy versmaaden hem.* JAKOB, den kwaadspreeker invaarende, zal niet altyd deze drie woorden herhaalen; maar dikwyls slechts het een of het ander bezigen, naar maate hy daar van aangedaan is. Hy bedient zich enkellyk van het woord *zy*; wanneér hy wilt te kennen geeven, dat de personen, die versmaaden, meést zyne aandacht getroffen hebben. Is hy, daarentegen, meér ontroerd, door het aanzien van den versmaaden persoon, omdat dezen zynen vriend, vader, of broeder is; dan gebruykt hy enkellyk het laatste woord *hem*. En eyndelyk, heeft hem de daad des smaads meér getroffen,

werkwoorden, welke met andere voorzetsels vervoegd worden: zoó zegt men iemand *belagchen*, *eene zaak begaan*, *alles begaapen*, *reden verstaan*, *zynen vriend beweénen*, *de deugd vertresden*.

getroffen, dan de personen, die de zelve verrigten, en den persoon, op wien zy nedervalt; dan zal hy zyne ontzetting, door het enkel werkwoord *vermaaden*, te kennen geeven. Waar uyt volgt, dat deze drierleye verzwying drie zeer onderscheyden andoeningen beduyd.

VAN DEN ONTVANGER.

§. 2006. Den ontvanger, die, zoó als zynen naam medebrengt, altoós eene verkryging of toeeygening, het zy in voordeél, het zy in naadeél, beteekent, of wel eene betrekkelike rigting beduyd, welke in de daad of in het oógmerk geschied, komt altyd, als **HET DOEL** of **EYNDE EENER ZAAK**, voor: gelyk men zien kan in *hy geeft hem geld*; alwaar de drie zelfstandige naamwoorden, onder drie geheel verschillige betrekkingen, voorkomen. *Hy* is den verrigtenden persoon van het werkwoord *geeft*, en staat derhalve in den eersten naamval of werker. Het woord *geld*, daarentegen, is het geen dat gegeeven word, en staat in den lyder. Het woord *hem* geeft den persoon te kennen, die iets ontvangt, of, in andere woorden, toónt het doelwit van de handeling *geeeven* aan; en het zelfstandig naamwoord *hem* staat derhalve in den ontvanger. Zoó is oók het zelfstandig naamwoord *hem*, in *Pieter zoekt hem een huys*, den term van de betrekkelike rigting, welke, door het werkwoord *zoeken*, aangeduyd word; en toónt het eynde der handeling aan, het welk
Pieter,

Pieter, als een redelyk wezen, bedoelt. By gevolg, wannêr men zegt: *Hy offert God de eerste vruchten van den dag*, beduyd het zelfstandig naamwoord *God* niet alleén het *Opperwezen*, maar daar word, by dit voornaame denkbeeld, nog een ander denkbeeld gevoegd, te weten, dat geen van het doelynde der handeling, welke, door het werkwoord *offeren*, aangeduyd word; waar uyt men mag besluyten, dat DEN ONTVANGER, BY HET VOORNAAME DENKBEELD VAN EENIG WOORD, ALTYD HET BYKOMENDE DENKBEELD EENS DOELWITS VOEGT.

§. 2007. Uyt het gezeyde kan men opmaaken, dat den ontvanger niet afhangt van dit of geen byzonder slag van woorden: gelyk den werker en den lyder; waar van den eérsten altyd, met eenen persoonelyken tyd eens werkwoords, en den laatsten altoós, met een overgaande byvoegelyk naamwoord, in verband staat. Den ontvanger, in tegendeel, kan in elke omstandigheyd voorkomen, in welke men gewag maakt van eene zaak, die *gegeeven*, *toegeëygend*, *toegekend*, *aangeboden*, of, in tegendeel, *ontkend*, *geweygerd*, of *ontnomen* word; zoó dikwyls er gesproken word van eenig *voordeel* of *naadeel*, *gemak* of *ongemak*, *haat* of *gunst*, *gelykheyd* of *ongelykheyd*; en, in 't algemeén, zoó dikwyls er gewaagd word van het voorwerp, waar toe eenige zaak, als tot haar doelwit, strekt. Doch, alhoewel den ontvanger eygenlyk van geén byzondere soort van woorden afhangt; zyu er, desniettegenstaande, natuurlyk zeér veele woorden, welke meér algemeén

algemeen met den ontvanger voorkomen, dusdanige zyn, inzonderheyd:

1° De overgaande bindwoorden *aanbeveelen*, *aanbieden*, *aankondigen*, *aanzeggen*, *achterlaaten*, *afkóopen*, *afneemen*, *afraaden*, *afstaan*, *afvoorderen*, *belooven*, *belyden*, *berigten*, *betaalen*, *betrouwen*, *beveelen*, *bewyzen*, *borgen*, *brengen*, *gebieden*, *geeven*, *gunnen*, *jonnen*, *klaagen*, *leénen*, *leéren*, *leveren*, *loóchenen*, *ontkennen*, *ontleéren*, *ontneemen*, *onttrekken*, *ontzeggen*, *raaden*, *toebetrouwen*, *toeeygenen*, *toekennen*, *toelaaten*, *toonén*, *uytleggen*, *verbieden*, *verhaalen*, *verklaaren*, *vertellen*, *vertrouwen*, *verzoeken*, *vraagen*, *wedergeeven*, *wederzenden*, *wenschen*, *weygeren*, *zenden*. Alle deze werkwoorden veronderstellen eenen persoon of eene zaak, die het doel der handeling is, en beheérschen derhalve den ontvanger: want als men iets *aanbied*, *beveelt*, *leért*, *geeft*, *toekent*, enz.; moet er altoós een voorwerp of persoon zyn, aan wien *aangeboden*, *bevolen*, *geleérd*, *gegeeven*, enz., word. De handeling, welke tot eenig doel geschied, is, zoó wy gezien hebben, tweéderley: *stellende*, als *zeggen*; en *ontkennende*, als *ontzeggen*. Maar deze, zoó wel als die, beheérscht eenen derden naamval; als in *hy zegt het HEM*, *hy ontzegt het HEM*. De zamengestelde *ontzeggen*, *ontleéren*, *afraaden*, *wederzenden*, enz., vereyschen zoó wel den *ontvanger*, als hunne enkele *zeggen*, *leéren*, *raaden*, *zenden*, enz.

2° De volgende nietovergaande bindwoorden vereyschen

eyschen ook eenen ontvanger: *Behaagen, behooren, believeu, betaamen, blyken, dunken, gebeuren, gehoórzaamen, gelieven, gelyken, geschieden, gevallen, heugen, lusten, mangelen, misdoen, mishaaen, ongehoórzaamen, ontbreeken, passen, schaaden, schynen, spyten, wederstaan, wedervaaren.*

3° De bedryvende en de lydende byvoegelyke naamwoorden, welke van werkwoorden, die den ontvanger beheérschen, gevormd zyn, kunnen ook met dien naamval voorkomen: als *belydende, gebiedende, behaagende; bevolen, ontnomen, geschenen;* enz.

4° Den ontvanger word gebezigd by de byvoegelyke naamwoorden, die uytdrukken, dat eenig wezen aan iets of iemand aangenaam is, of *baatelyk, bekend, bewust, dienstig, duydelyk, eygen, gehoórzaam, gelyk, gemakkelyk, gemeén, gevaarlyk, heylzaam, hinderlyk, lastig, moeyelyk, moogelyk, naadeélig, nuttig, schaadelyk, verdrietig, voordeélig, vriendelyk, vyandig, zoet, zuur,* enz.; als ook by de tegenovergestelde, *onaangenaam, onbaatelyk, onbekend, onbewust, ondienstig, oneygen, ongelyk, ongemakkelyk, ongemeén, onmoogelyk, onnuttig, onvriendelyk,* enz.

§. 2008. Alhoewel wy gezegd hebben, dat deze woorden méér algemeén met den ontvanger voorkomen, volgt daar uyt, in geénen deéle, dat de zelve noóyt zonder dien naamval kunnen gebezigd worden.

Het

Het spreekt van zelfs, dat den ontvanger enkellyk plaats heeft, voor zoó veel men uytdukkelyk van het voorwerp handelt, aan het welk eenig voordeel of naadeel, gemak of ongemak, enz., geschied; aan 't welk iets gegeven of ontnomen word; of, in één woord, zoó dikwyls eenig voorwerp, als het doel of eynde eener zaak, voorkomt: en dit laatste, hoewel kort, kan, als algemeéne regel, gelden; gelyk men genoegzaam zal kunnen merken, uyt de volgende voorbeelden, wier getal wy, ter meêrdere opklaaring van den regel, vermenigvuldigd hebben.

VOORBEELDEN MET DEN ONTVANGER.

*De jeugd verouderet haast; de doôd is 's levens duur:
sch, 't uur ont-snapt den mensch, terwyl hy vraegt: Wat uur?*

*Den satan hebbende den goeden Jon ontdraagen
syn goed, syn' kinderen, syn gaaf, en wakker lyf,
liet hem een éénig ding; maar och! om hem syn' plaagen
te dubbelen: — en wat? een kwaadhoofd van een wyf!*

DE DECKER.

*Maar icder adem van den wind
nam 't rooie een blaadjē af.*

Gods almagt schonk de DEUCD hier haar' verbergen zegen.

*Ik zag haar weenen; maar geen' traan ontviel haare oogen,
die niet haar' zalighoed en adel moest verhoogen.*

*Misgun die woordenpraal, die trotsche taal HAAR niet;
't is al de grootheid ligt, die HAAR nog overschiet.*

FEITH.

Hier

Hierligt den vloek van vriend en maagen,
die 't vaderland de doodssteek gaf!

BELLANT.

Blyf altoos uuw' moeder beminnen:
al staan ook uu de oógjes zóó zwart en zóó hel,
al lykt gy uuw' vader van trekken zóó wel;
gelyk hem toch nimmer van binnen.

TOLLERS.

Doch, wysgeir, delf vry op, en stel uuw' stelsels voor.
'K vergaen uu, dat gy doolt op 't ons verbyst'rend' spoor.
'T geluste uu, op dien weg, uuw' kragten af te matten!
Gy moogt hem met uuw' zweet, uuw' hertebloed, bespatten;
syn' dorens strekken uu voor bloem en kruydery!
maar, laat ons 't lieflyk pad der fraeys kunsten vry!

BILDERDIJK.

Maar, wéé hem! — wien het leed zóó diep ter aarde drukte,

Het vaderland bestaat, wat lot ons zy beschoren!

Is niemand HAAR gelyk, in hemel, hel, of aard.

KINKER.

Het was my lang bewust, wat laagen zy my leyden.

WISELIUS.

Een MARMERBEELD gelyk, verstyft de dierb're vrouw!
Haar' byling rigt haar op, in d'afgrond van den rouw.

Het wéé, dat ons thans treft, en hem het hert verstaalt.

HELMERS.

Maar, voor ik, lieven vriend, uu van daes saak iets zeg,
jaag my dien luysternaar, dien gindschen knecht éérst weg!

✱

Het bestuur van zóó veel ryken en staaten viel hem lastig.....
By was synen zoon sulke lessen verschuldigd.....

Hy beeldt zich in, dat men slechts alle wETTEN, KEUREN;
HANDVESTER, en INSTELLINGEN, den bodem hadde in te slaan.

STIJL.

Was

*Wat kan ik thans nog opleveren, bloôte schaduw van my
zelven geworden, en de SCHIMMEN der wytgeleefde gelyk?*

BILDERDIJK.

Ik heb HEM het laatste vaarwel toegeroepen.....

Dank zy JUPITER, Rome's Beschermgod!

VAN HALL.

*Napoléon geleek eene GODHEID, die men verzoenen moest,
het kostte wat het wilde; wier ongenade den hoogsten vloek
was..... Kon, op het eyland zynen verbanning, de bespotting
van het naageslúgt HEM in de oóren klinken, het zou de éénige
straf zyn, waar voor hy op aarde vatbaar was!*

VAN DER PALM.

*Deze tyding kwam den VELDHEER ter oóren. Zy geviel
HEM. Zy scheen HEM goed. Zy deed HEM genoegen. Omdat
hy zynen VRIEND toegenegen, toegedaan is. Hy heeft HEM
altijd nuttig, en noóyt gevaarlyk geweest. Hy komt zynen
VRIEND te gemoet loópen. Hy legt HEM niets te last. Hy komt
HEM met het geweer ter hulpe. Hy wenscht HEM geluk. Alles
komt HEM in de gedachten. Hy herinnert HEM zynen voorigen
rang. Alles staat HEM voor. Hy vertrouwt HEM alles toe.
Hy zoekt HEM eenen staat. Waar over hy HEM, al zyn leven
lang, zal dank weeten. Hier door geschied NIEMAND onregt.
Hy bleef HEM eenen vriend. Hy zal HEM vruchten plukken.
De wonden hadden HEM veel pyn veroorzaakt. Doch de wan-
deling heeft HEM goed gedaan. Beyde vrienden zyn ELKAN-
DEREN tot de doód getrouw gebleven. — Den knecht is, als
mensch, zynen HEER gelyk. Ik weyger géénsins UU gezels-
schap te houden. Laat ons dien weg, die ons het geluk
baande, inslaan. Stel uws GEZELHEID en ONTUCHT maante.
Niets valt den MENSCH te lastig. Men zal UU een schoon mar-
meren beeld opregten. God zal UU dat beloónen, naar uuwe
verdiensten. Het gaat HEM wel, dien God zóó veel bestelt,
dat hy genoeg heeft. God zend de ZONDAAREN plaagen over
den hals. Omdat zy hunne DRIFTEN den teugel vieren. Wan-
neér HEM het heit in het lyf popelt van angst. Alles zal HEM
kwaadlyk lukken. Hunne vrienden zullen HEM afvallen of af-
sterven. Dat zal HEM het leven kosten. Maar hunne driften
stoppen*

stoppen HEM de oóren. Doch, deze gezegden zyn UU te hoóg en worden UU eenen last. *Ay MY.* Het hoófd draayt en het hert klopt MY. De haaren vallen HEM uyt. Zy booren HEM de éinige oóg uyt zynen kop. Ontneemt HEM zyn mes. Doet HEM zyn kleéd en schoenen uyt. Dit is HEM nuttig, UU noodzaakelyk, en ons heylzaam.

2009. Men herinnere zich, dat wy (§. 1983) gezeyd hebben, dat den ontvanger dikwyls door het woordje *aan* uytgedrukt of omschreven word. Dit heeft ook niet zelden plaats, ten aanzien van het onvolzinnig opwoord *voor*. Dit een en ander kan men ligtelyk merken, uyt de hier onder staande

VOORBEELDEN.

*Het menschelyk gestagt valt toeh als blad'ren af,
wy worden vergaan; de wieg grenst AAN het graf.*

FEITH.

Dat hy zyn dierbaar hoófd onttrekke AAN 't schrikkelyk lot!

*En biddend' voor zyn land, zyn' zoon, en echtgenoot,
omslayert hy zich 't hoófd, en slapt in 's aardryks schoót.*

HELMERS.

Eener Romeyn verlaafd AAN eene vreemde Vorstin!

*Wy, de overwinnaars der aarde, ons gebied AAN een
egyptisch wyf afstaan!*

VAN HALL.

*Zy zetten AAN de wysheyd veerkragt by, snellen voortgang
AAN den tred der bedachtsamheyd; schraagden, verstouten,
ontgloeyden de vaderlandsche deugd, en stelden zich
mede AAN de spits der gevaaren.*

VAN DER PALM.

*Tot getrouwigheyd en onderwerping AAN de wetten aan-
spooren of aanzetten. AAN wien behoort dit? Het doet zich
reeds*

redds op voor alle oplettende oogen. De katolyke kunnen AAN hunnen koning niet ontrouw worden; zonder ongehoorzaam te zyn AAN God, die hem AAN hun ten koning gaf. Hunne getrouwigheyd AAN hunnen koning kan de grootste proef uytstaan.

§. 2010. Den leezer zal, zoó wy meénen, alreéde aangemerkt hebben, dat er een wezenlyk verschil is tusschen den lyder en den ontvanger; als men, inzonderheyd, nog kan zien, uyt de voorbeelden *hy geeft HEM geld, hy snyd ZICH broód, hy zoekt HEM vrienden*: alwaar de zelfstandige naamwoorden *geld, broód, en vrienden*, de zaak beteéknen, die *gegeeven, gesneden, of gezocht* word; terwyl *hem en zich* het voorwerp of den persoon aanduyden, ten wiens voordeéle, die werkingen verrigt worden. Er is dus een groot verschil tusschen het voorwerp, tot het welk de handeling overgaat, en tusschen het doel of het eynde, waarom zy gedaan word. En het is ten hoogsten blykbaar, dat eenig zelfstandig naamwoord noóyt in den ontvanger kan weezen: wanneér het een voorwerp beduyd, tot het welk de handeling van een overgaande bindwoord, of liever, van een bedryvende naamwoord, zich regstreeks uytstrekt; al scheene den persoon, in dit geval, door eene daar uyt voordvloeyende gevolgtrekking, iets te ontvangen. Anders zou men moeten zeggen, dat *Karel*, in *hy zal Karel straffen, slaan, boeten*, in den ontvanger staat: omdat hy, in het eérste geval, eene straffe; in het tweéde, slagen; en in het derde, eene boete bekomt. En, op deze wyze,

wyze, zoud men wel ligt kunnen beweyren, dat allen lyder, daar hy het uytwerksel eener handeling lyd en gevolgelyk iets verkrygt, eenen waaren ontvanger zy. Doch, wie ziet niet, dat dergelyke redeneering de taalkundige betrekelykheyd der woorden verwart met den geheelen zin, die uyt hunnen zamenhang ontstaat? en dat, daar er toch een wezenlyk verschil tusschen den lyder en den ontvanger is, dat, zeg ik, de zaak, op eene andere wyze, moet verstaan en beschouwd worden. Den lyder toont het voorwerp aan, als lydende de handeling van een overgaande bedryvende naamwoord; zonder aanzien van eenig voordeél of naadeél, dat, door eene, bÿten de betrekelykheyd, bestaande redeneering, aan dien persoon of aan die zaak, welke door den lyder uytgedrukt worden, zoude moogen geschieden. Den ontvanger, daarentegen, onafhangelijk van eenig byzonder deél der rede, drukt het voorwerp uyt, 't welk men, als het doel of eynde eeniger zaak, beschouwt; en hy beduyd dus de zaak niet, tot welke de handeling overgaat, maar de reden, het eynde of het doelwit, waarom zy gedaan word. Het is uyt deze twee onderscheyden oógpunten, uyt welke men de zaaken aanzien kan, dat men den lyder en den ontvanger beschouwen moet. Wanneer men zegt *iemand benyden*, gaat de handeling van *benyden* tot *iemand* over, en dit zelfstandig naamwoord staat derhalve in den lyder: doch, in *iemand iets benyden*, gaat de handeling tot het zelfstandig naamwoord *iets* over, en dit woord staat vervolgens in den lyder;

lyder; terwyl *iemand*, aldaar het doelwit der handeling beduydende, in den ontvanger gesteld is.

In *Karel kwam aan de kroón* en *de kroón kwam aan Karel*, zyn twee zelfstandige naamwoorden, waar van elk eens in den werker, en eens in den ontvanger staat. *Karel* word, in het eerste geval, beschouwd, als den verrigtenden persoon; terwyl hy, in het tweede, als den persoon, aan wien iets toegeëygend word, voorkomt: het welk oók, ten aanzien van het zelfstandig naamwoord *kroón*, plaats heeft. En die zelfstandige naamwoorden zyn derhalve aldaar, uyt zeer verschillende oógpunten, beschouwd: in *Karel kwam aan de kroón*, is de betrekelyke rigting beschouwd, als uytgaande van den persoon *Karel*, en komende tot aan het voorwerp *kroón*; en, in het laatste, in tegendeel, als komende van de *kroón*, en gaande tot *Karel*. Alhoewel het nu wel zeker is, dat *Karel*, in beyde gevallen, de *kroón* bekomt: doch, dit is, door eene redeneering, die uyt den aard van den zin volgt; doch geheel onderscheyden is van de woordenvoeging of byzondere betrekking der woorden, welke aldaar alleénelyk moet aangemerkt worden.

VAN DEN AANHOÓRDER.

§. 2011. Een zelfstandig naamwoord, zoó wy boven gezeyd hebben, staat in den aanhoóder, wanneer het een voorwerp beteekent, 't welk men aanroep't of aanspreekt; als in de twee volgende punt-dichten van den heer VAN ZUILICHEM:

Aan

Aan eenen onbedachten jongman.

Zoó jong en zoó veel praats, dat niemand zich derft roeren?
 Ey neem den spiegel eens en zoek daar in, arm kind!
 of gy dien mallen myyl genoeg bewassen vind,
 om onder oude lién dat hoóge woord te voeren.

Aan eenen habbelaar.

Kakelqar! die 't hoóge woord
 allerwegen tracht te voeren,
 en alléén uu zelven hoórt,
 laat uu eens reden roeren,
 die ik uu tot regel leén
 van wel spreken en wel hoóren:
 God verzag uu van twee oóren,
 en van hoe veel monden? — Eén!

§. 2012. En daar nu het voorwerp, 't welk men aanspreekt, noódzakelyk, als in de boven aange-
 togen voorbeelden, eenen tweéden persoon weezen moet; zoó volgt daar uyt, dat alle de afhangelyke zelfstandige naamwoorden van den eérsten en van den derden persoon geénen aanhoórder kunnen hebben. Dezen naamval word, naar de méérdere of de mindere aandoening, met of zonder *o*, *ho*, of een ander tusschenwerpsel, gebezigd; als men zien kan in de volgende

VOORBEELDEN.

Verraader! monster! vloek der aarde!
 vernederd schepsel der natuur!
 Gods wraak, die uu tot heden spaards,
 verdelge uu eens door 's hemels vuur!

BELLAMY.

O regter, hernam hy, gy ziet het en hoórt,
 zy stemt zoó van herte my mede;
 ontlaas ons, verlos haar, hergeef my myn woord:
 wy slaaken, wy beyden die bede.

TOLLENS.

§. 2013.

§. 2013. Gemeénelyk spreken wy slechts de wezens, welke ons verstaan kunnen, aan: maar de inbeelding geeft dikwyls, als in de redekundige aandoeningen, in de verrukking der driften, aan alles wat bestaat, gevoel, zinnen, en ziel; spreekt geheel de natuur aan, en draagt het woord toe aan alle soorten van voorwerpen, als hemel, aarde, zee, bosschen, enz., als of deze personen waren, die in staat zyn hunne oóren aan de toegedraagen rede te leénen.

VOORBEELDEN.

Hemel! welk eene ontelbaare schaar van menschen, die op eene geheel verkeérde plaats staan in onze burgerlyke maatschappyy; even als de misgedrukte letters in een boek.

VAN HEMERT.

*Geniet, o vaderland, geniet zyn' kranke toónen!
uu zyn ze als 't hert gewyd, waar in uuw' deugden woonen;
en scheidt d'ontstelden geest óbyt ligtis in zyn' troést,
gedenk, o naageslagt, uuw' dichter en zyn kroost!*

BILDERDIJK.

*O frissche beemd! o bosch! o ryzige eykeboómen!
o bloemwaranden! o bekoorelyke stroómen!*

SMITS.

*Ja! 'k blyf, o vaderland! tot aan het uur des doóds,
als Nederlander, op dien schoónen eérnaam groótsch.*

HELMERS.

*O tyd! wat zyt gy? gy besluit het begin en
het eynde, den bloey en den ondergang van alles,
oók van myn leven, van myn lot, van myne
gedachten, van myne wenschen, en daaden in.*

VAN

VAN DEN EYGENAAR.

§. 2014. Dezen naamval word eygenaar genoemd; omdat hy meéstal, als den bezitter eener zaake, voorkomt, of de betrekking van den eygendom tot den eygenaar uytdukt.

§. 2015. Deze betrekking veronderstelt noódwendig altyd twee woorden, als in *Jakobs peird*. Het beheérschende woord *peird* is den eygendom, en het beheérschte woord *Jacobs* den bezitter. Maar men kan deze twee zelfstandige naamwoorden uyt een ander oógpunt beschouwen. Wanneer men enkellyk *peird* zegt, dan kan dit aan alle peirden toegepast worden: maar zoó men *Jakobs peird* zegt; word de uytgestrektheyd van het woord *peird*, door het zelfstandig naamwoord *Jakobs*, bepaald.

§. 2016. Daar het nu uyt de natuur van den eygenaar volgt, dat hy altyd gebruykt word, om eene andere zaak naader te omschryven; kan men des zelfs eygenschap, in de volgende woorden, begrypen: DEN EYGENAAR DIENT, OM DE UYTGESTREKTHEYD VAN KEN ANDER ZELFSTANDIG NAAMWOORD TE BEPAALEN; als in de betrekking

Van den eygendom tot den bezitter. *De rykdommen van CRESUS. Het huys van JAKOB.*

Van den bezitter tot den eygendom. *Den heér van het huys. Den meéster van het peird. Den eygenaar dezer zaak.*

Vau

Van het deel tot het geheel (495). *Eéne voet gronds. Twee uren weegs. Niemand onzer. Een glas wyne. Eene menigte volks. Eens kudde schaapen* (496). *Eene bende ruyteren. Twaalf legioenen engelen. Een snoer peirlen. Eene bende dieven. Eene vloot schepen. Eene kooje vogelen. Eenen wagen graanen. Zes stuyvers verlies.*

Van het uytwerksel tot de uytwerkende oorzaak. *De werken van CACERO, VIRGILIUS, enz. De leerstellingen van onzen Zaligmaaker. Gods geboden. DAVIDS psalmen. De vrucht zyner oefening* (497).

Van de uytwerkende oorzaak tot het uytwerksel. *Den Schepper der wereld. Den uytvinder eener kunst. Den stichter van dit gebouw.*

Van de eygenschappen of hoedaanigheden tot het onderwerp, 't welk de zelve besit (498). *Gods barmher-*

(495) Het geheel is, in zeker opzigt, bezitter van alle syne deelen. B. v., de deelen van den mensch, als hoofd, armen, voeten, vingeren, enz., behooren tot het geheel *mensch*; en, om dese reden, word het geheel in den eygenaar gesteld, zó dikwyls het, als boven, in betrekking staat met syne deelen.

(496) In *eene kudde schaapen, eene muddes tarwe*, en dergelyke meer, is er eenen eygenaar; alhoewel het bysonder teeken van dezen naamval aldaar niet gemerkt word.

(497) CACERO, VIRGILIUS, enz., moet men, als de eygenaren hunner voorbrengsels, beschouwen; en die zelfstandige naamwoorden moeten aldaar, om dese reden, in den eygenaar gesteld worden.

(498) Alle onderwerp of zelfstandigheyd heeft eenige eygenschappen en hoedaanigheden, welke hem toebehooren. God is barmhertig,

hertigheid, rechtvaardigheid, alwetendheid, almoogendheid, enz. De hoogte des booms. De zeden onser eeuw. De aangenaamheid dezer landhoeve. De welsprekendheid van CICERO. Den glans des gouds. Den schat der gezondheid.

Van het onderwerp tot zyne eygendommen of hoedanigheden (499). *Jongeling van denkdzaamten aard. Eene vrouw van hooge afkomst. Eenem Schiedammer van geboorte. Eenem zoon van groote verwachting.*

Van het geen dat vervat word tot de zaak die vervat, of van het geen aanwezig is tot de ruymte of plaats van zyn bestaan. *Het graan van dezer zak. Het water van deze flesch. De inwoonere dezer stad. Wyn van het beste vat (500).*

Van

hertig, rechtveerdig, alwetende, enz.; eenen kring is rond, eenen boom is hoog, lang, enz. Men gebruykt derhalve den eygenaar, zod' dikwylt eenige eygendommen of hoedanigheden met hante onderwerpen, als in de boven aangehaalde voorbeelden, in betrekking staan.

(499) Ofschoon elk onderwerp eenige eygendommen en hoedanigheden heeft, bezit het echter de zelve daarom niet altyd alleen: CICERO was welsprekende, DEMOSTHENES was liet ook; de aarde heeft eene gedaante, doch deze is aan alle ligchaamelyke voorwerpen eygen. Waar nyt volgt, dat er veele hoedanigheden syn, welke aan meêr voorwerpen kunnen toegepast, en, ter paarders bepaaling van de zelve, gebruykt worden. Het denkbeeld *denkdzaamten aard* kan beschouwd worden, als bestitende, in zyn hantek, een groot getal onderwerpen, waar van het als den bezitter mag aangemerkt, en derhalve in den eygenaar gebruykt worden.

(500) Hier word eene zaak, als eene andere bestitende, verondersteld;

Van de zaake die vervat tot het geen dat vervat word, of van de plaats of ruymte tot het geen er in is. *Eenen zak graan. Een glas wyns. Eene maate tarwe. De hel is de plaats der verworpeningen. Het gelukzalig verblyf der hemelingen* (500).

Van de handeling tot het voorwerp (501). *De begeerte des gelds. De vrees der straffe. De vreugd des hemels.*

Van het voorwerp tot de handeling (501). *De vrucht zyner poogingen. De gevolgen zyner buytenspoorigheden.*

Van den tyd tot het geen in den zelven plaats heeft. *Ten tyde van den oorlog. De uur van het eetmaal. Tyd van het vertrek.*

Van het geen in den tyd geschied tot den tyd in welken het geschied. *Eene reyze van twee dagen. Het werk eener eeuwigheid.*

§. 2017. In alle deze voorbeelden, is den eygenaar den tweeden term der betrekking; hy word aldaar
gebezigt,

dersteld; zoó bezit den zak het graan, de fleisch het water. En, wanneer men *eenen zak graan* zegt, staat *graan* in den eygenaar: *sak* beduyd dan een deel van het geheel *graan*; en het geheel bezit, zoó als wy boven zagen, alle zyne deelen, en mag derhalve als den eygenaar daar van beschouwd worden.

(501) In alle taalen, heeft men een groot getal zelfstandige naamwoorden, welker bestaan, zonder eene verrigting of werking, niet kan gedacht worden: dusdanige *zyn pooging en vreugd*; de eerste kan, zonder aandringen, en de laatste, zonder vrolyke handoening, niet aanwezig zyn.

gebezigd, om den eersten naader te bepaalen, en beteekent, in de meeste gevallen zeer duydelyk, eene soort van bezitting: het vat houd den wyn in, eene stad bevat inwooners, den oorlog heeft zynen tyd, de doód haare uur, enz.; en dit zyn de redenen, waarom, in de aangehaalde voorbeelden, den eygenaar gebezigd word.

§. 2018. In de opgegeeven betrekkingen, zyn er verscheyden, welke tegenovergesteld of tegenstrydig zyn; als die van het uytwerksel tot de uytwerkende oorzaak, en van de uytwerkende oorzaak tot het uytwerksel. Maar de reden hier van is, dat men eéne en de zelfde zaak, nyt verscheyden oógpunten, beschouwen kan; als in *den zoon van den vader*, en *den vader van den zoon*. En inderdaad, even gelyk men geén uytwerksel, zonder oorzaak, begrypen kan; zoó kan men zich oók geéne oorzaak, zonder uytwerksel, voorstellen: de oorzaak is zoódaanig met het uytwerksel verknocht, dat zy altyd beyde te zamen aanweezig zyn (502). En zoó mag men, in zekeren zin, zeggen, dat het uytwerksel zyne oorzaak, en de oorzaak haar uytwerksel in zich besluyt of bezit. Hierom stelt men, naar de omstandigheden, nu de oorzaak, dan het uytwerksel in den eygenaar. Het volgt uyt den aard der zaake, dat het niet onverschillig is, welk van beyde met den eygenaar gebezigd word; en

(502) Somtyds is het bestaan eener zaake de reden eener tweede, welke, op haaren keér, ten zelfden tyde, de reden is van de eerste. Zoó is eene vrouw moeder, omdat zy een kind heeft; en het kind is de reden, waarom zy moeder is.

en den vader van den zoon beteekent geheel iets anders, dan den zoon van den vader (503). Doch, het kan gebeuren, dat den tweeden term dezer betrekking, als in *de liefde Gods*, op twee wyzen kan genomen worden. Het woord *God* kan hier de uytwerkende oorzaak der liefde, en ook het voorwerp der zelve beduyden. In het eerste geval, beteekent het *de liefde, met welke God de menschen bemint*; en, in het tweede, beduyd het *de liefde, waar door God van de menschen bemind word* (504).

Zoo kan ook *de wonde van Achilles* beduyden *de wonde, die Achilles zelve heeft, en de wonde, die hy aan eenen anderen toegebracht heeft*. De vrees van den vyand kan beteekenen *de vrees, waar door den vyand bedacht is, en ook de vrees, waar door andere van hem verschrikt zyn*. By gevolg, om te wèeten, hoe *de liefde Gods* moet verstaan worden; zoud men moeten wèeten, in welke van die twee beteekenissen, het zelve gezegd of geschreven is; en dit kan niet, ten zy door het

voor-

(503) Dergelyk verschil is er ook tusschen *de verdiensten van eenen jongeling en jongeling van verdiensten*.

(504) Eenon eygenaer kan, ten aanzien van het beheerschende zelfstandig naamwoord, als bedryvende, als lydende, en somtyds in alle beyde, voorkomen. Den eygenaer is werkende in *de vóórzienigheyd Gods, de alweetendheyd Gods*, enz.; door de welke God alles voorziet, alles weet, enz.; hy is lydende in *de vrees Gods, den dienst Gods*, enz.; waar door God ge-vreesd, gediend word: en *de liefde Gods* beteekent zoo wel *de liefde, waar door God de menschen bemint*; als *de liefde, waar door hy van de menschen bemind word*.

voorgaande of het volgende van den inhoud, gekend worden: ten ware, men voor regel name, in eene bedryvende keteekenis, te schryven *de liefde Gods*; en, in eene lydende beduydenis, *de liefde van God*, als of men zoude willen zeggen: *De liefde komende van God tot de menschen*. Sommige hebben dezen middel voorgeslaagen, en in omstandigheden achtervolgd: maar deze onderscheyding, welke in geéne taal voor handen is, word van de meéste taalkundige niet in acht genomen. De netste en keurigste schryvers gebruyken onverschilliglyk, nu den eenen, en dan den anderen dezer twee eygenaren, volgens dat de welluydendheyd of den aard der taale zulks vereyscht.

VOORDERE BEMERKINGEN

op

den eygenaar.

§. 2019. In alle de voorbeelden, welke wy tot nu toe opgegeeven hebben, word den eygenaar altyd door een uytgedrukt zelfstandig naamwoord beheérscht. Maar het gebeurt niet zelden, dat het beheérschende zelfstandig naamwoord verzwegen is, en er onder moet verstaan worden. Dit heeft, inzonderheyd, plaats, by den overtreffenden trap der byvoegelyke naamwoorden: zoó zegt men SALOMON *was den wyssten aller koningen*, MOYSES *den zachtmoedigsten der menschen*, *den leéuw is het sterkste der dieren*, *den besten der menschen*, *de verstandigste onser ambtenaaren*.

tenaaren. Dit is zoó veel, als of men zeyde SALOMON *was den wyssten koning aller koningen*, MOYSES *den zachtmoedigsten mensch der menschen*, *den leeuw is het sterkste dier der dieren*, *den besten mensch der mensehen*, enz.: of SALOMON *was den wyssten*, *in den rang der koningen*; MOYSES *den zachtmoedigsten*, *in of onder het getal der menschen*; enz. Maar, daar die zelfstandige naamwoorden gemakkelyk kunnen aangevuld worden, zyn de zelve bynaa altyd achtergelaaten. Deze verzwying heeft oók plaats, in *de zeven wyze van Griekenland*, *eenen van beyde*, *drie van de twaalf*, enz. HELMERS zegt ergens *hy snelt in 't uur des middernachts*. Hier is het zelfstandig naamwoord, 't welk den eygenaar beheérscht, uytgedrukt; terwyl het, by TOLLENS, verzwegen is, in *nu ontperst geén naaren droóm my des nachts het zweét*: alwaar *des nachts* zoó veel is, als *in den tyd des nachts*. Zoó vind men oók, *tyd* daar onder verstaande, *des avonds slaapen gaan*, *des nachts slaapen*, *des morgens opstaan*, *donderdag op reys gaan*: voor *met*, *in*, of *op den tyd des avonds slaapen gaan*; enz. (505). Zoó zegt men oók, in de gemeénzaame

(505) Den heer WEILAND legt, in zyne Woordvoeging, §. 172, *a des avonds*, *des morgens*, *donderdag*, *allerwegen*, *myns bedunkens*, *grootstendeels*, *bloédshoófs*, *goedswoeds*, *eénsklaps*, *onverrigter zaake*, enz., met werkwoorden voorkomende, als *des nachts slaapen*, *des morgens opstaan*, *dat voldoet eenigzins*, *donderdag op reys gaan*, *allerwegen vervolgd worden*, enz., schynen méér op zich zelve staande bywoorden (opwoorden), dan wel van de werkwoorden afhāngende eygenaaren te zyn. »

zaame zamenleving, *te vaders, moeders, enz.*; voor *te vaders huize, enz. Binnen 's lands, binnen 's boords, binnen 's huys, enz., buyten 's lands, buyten 's dyks, buyten 's huys, enz., tusschen deks, tusschen dyks, enz., zyn voor binnen de paalen des lands, binnen de plaats des boords, des huys, enz., buyten de paalen of plaats des lands, dyks, buyten de plaats des huys, enz., tusschen de ruymte des deks, des dyks, enz. (506).*

§. 2020.

(506) WEILAND zegt, in de Inleiding van zyn Taalkundig Woordenboek, bladz. 185: « Oudtyds hadden onze voorzetsels, « meestal, den tweeden naamval (eygenaar) by zich; zoó als nog « blykt, uyt de spreekwyzen *voor 's hands, onder 's hands,* « *boven 's hands, te hands (thands), by tyds, tusschen deks,* « *binnen 's dyks, binnen 's boords, binnen 's huys, binnen* « *'smonds, buyten 's huys, buyten 's lands, enz., zoó oók* « *tot berstens toe, tot stervens toe, enz.* En schoón sommige, « in eenige dezer voorzetselen, naamwoorden meenen te ontdek- « ken, of die als uytgelaaten onderstellen; waar van den tweeden « naamval (eygenaar) zoude afhangen; zoó is het echter zeker, « dat sulks, by *onder 's hands, te hands, voor 's hands, en by* « *tyds,* niet plaats kan hebben. »

Schoón het buyten ons ontwerp valt, hier diep in te treden, zullen wy echter doen aanmerken, dat *voor 's hands,* eene spreekwys in het spel, misschien zoó veel beduyd, als *voor de beurt des hands.* Zoud *by tyds,* by de oude, niet kunnen by de *gelegenheyd des tyds* beteekenen? als in *ik zal by (de gelegenheyd des) tyds* daar van kennisse geeven. Daar *hand,* by de oude, tegenwoordig *tydstip* beteekende (waar van nu *thans*), kan *te hands* wel ligt *te tyde van het tegenwoordig tydstip* of *des hands* beduyden. *Onder 's hands* beteekent, gelyk *onder duym,* zoó veel als *bedektelyk.* Zou dan *onde 's hands* zoó veel niet kunnen zyn, als *onder de plaats des hands:* want hoe zou de verberging van een stuk geld, b. v., zonder verduyking

§. 2020. Men bezigt niet zelden de bind- en de op-woorden, als zelfstandige naamwoorden; in welk geval, zy ook eenen eygenaar beheerschen kunnen: B. V., *het verbwisten zyner geldmiddelen, het drinken van wyn*, enz. Dit heeft byzonderlyk plaats, ten aanzien van de opwoorden, die een deel van een geheel uytdrukken; als in *veel verstands, weynig zouts, weynig yvers, meer goeds, minder gelds, weyniger geluks, moeds genoeg*.

§. 2021. Uyt het geen wy van den eygenaar gezegd hebben, kan men opmaaken, dat hy slyd, *ter naadere bepaaling van een zelfstandig naamwoord, dient*: uytdukkelyk, als in *de liefde Gods*; verzwegen, als in *'s avonds slaapen gaan*.

§. 2022. Daar zyn echter in de nederduytsche taal eenige gevallen, welke, met het eérste opzien, eene uytzondering aan dezen algemeenen regel schynen te moeten maaken. Men vind naamelyk den eygenaar gebruykt by de werkwoorden *gedenken, schaamen, ontfermen, erbarmen*; als ook by de toevoegelyke naamwoorden *kundig, magtig, onmagtig, bewust, onbewust, onkundig, gedachtig, schuldig, onschuldig, weirdig, onweirdig, moede, zat*: als in *hy gedenke aller uwer spysofferen, schaamt uu niet*

duyking van de eene of andere plaats, kunnen geschieden? *Iets onder 's hands doen* is dan zoó veel, als *iets onder de plaats des hands doen*, iets doen op eene plaats, welke men, als het ware, met de hand verbergt; opdat het niet gezien af rugbaar werde.

niet *uwer bekenenis, der getuygenisse onker heeren, der zaaken kundig, hy is zyns verstande nog magtig, hy is des doods schuldig*, enz. Maar zoud men, op voordragt van groote taalkundige, niet moogen staande houden, dat deze gezogden het zelfde (507) zyn, als *hy hebbe de gedachtenis aller uwer spysofferen, word de schaamte uwer beken-*

(507) Den schryver der *Syntaxis Linguae Latinae*, in *usum Scholarum Belgicae*, hl. 15, over dergelyke woordenvoegingen handelende, drukt zich nyt, als volgt :

« *Positur implicitè genitivus, dum nomen determinatum non exprimitur; et tunc duplex est genitivi explicandi ratio: vel 1° exponendo, sic ut nomen appellativum regens concludatur vel in adjectivo, vel in verbo, vel in adverbio. V. o., ERUDITIONIS *expers*, Cic. Postponitur genitivus *eruditionis* substantivo incluso in adjectivo *expers*, quod exponitur hoc modo: nullam habens *partem. Tunc temporis, Just.* Adverbium *tunc* aequivalet huius phrasi in isto puncto; et substantivum puncto implicitè determinatur per genitivum *temporis.* »*

« Sicut in adjectivis et adverbis, sic etiam in verbis, quae videntur immediate regere genitivum, casus ille attinet ad nomen appellativum in ipsa verbi significatione comprehensum. V. o., dixit Cicero *indigere artis*, quia rectè dicitur *indigentia artis: indigere* verò, et *esse in indigentia* idem prorsus significant. Sic quoque dixit: *hujus meriti in me recordor*, qui et ipse dixerat: *Multorum benefactorum recordatio est jucundissima.* »

« Le génitif (zegt BEAUZÉE, in zyne *Gramm. Générale*, e hl. 461,) ne peut être le régime que d'un nom appellatif explicite ou implicite. Quand ce nom appellatif est implicite; il est reformé dans la valeur d'un adverbe, ou d'un adjectif, ou d'un verbe: et il faut alors, que le génitif marque un rapport nécessaire à ce nom appellatif, qui fait partie du développement de la valeur de l'adverbe, ou de l'adjectif, ou du verbe. »

bekentenis niet gewaar, hebt de schaamte niet van de of der getuygenis onzes heeren, hy heeft of bezit de kunde der zaaken, nog de magt van zyn verstand, enz.: en dat, by gevolg, de zelfstandige naamwoorden *gedachtenis, schaamte, kunde, magt, onmagt, bewustheyd, enz.*, bedektelyk in *gedenken, schaamen, kundig, magtig, onmagtig, bewust*, enz., opgesloten zyn; en dat het van die zelfstandige naamwoorden is, dat den eygenaar beheerscht word.

§. 2023. Onze voorvaderen, gelyk aan alle bekend is, beoefenden méér de doóde taalen, en, inzonderheyd, de latynsche, dan wel hunne moederspraak. Het zoud dan kunnen gebeurd zyn, dat zy, in naavolging der Latynen, gezegd hebben *ontfermt uu myner, gedenkt onzer, ik zal my uwer erbarmen, zich zyner bekentenis schaamen, der zaaken kundig, zyns verstands magtig, enz.*; welke uyt-drukkingen, in het latyn, oók met eenen eygenaar gesteld worden (508). Altyd is het zeker, dat der-
gelyke

(508) « By deze beheerschingen (zegt MOONEN, bl. 318.), pleegen de letterkunstenaars nog eene beheersching, waar door eenige hyvoegelyke naamwoorden den eygenaar van een zelfstandig naamwoord vereyschen, te stellen: doch, deze is aan nytheemache volken ontleénd, en uyt de bybelvertalingen tot ons, tegen den eygenen aard der nederduytsche taale, overgebracht, en moet en kan oók daarom, door eene vervulling der uytlaating, die er in gespeurd word, bekwaamelyk uytgelegd worden. . . . « Zoó kan men oók oordeelen (zegt den zelfden schryver, bl. 319.), wat te houden zy van dezen regel, by sommige letterkunstenaaren verzonnen, of van nytheemache overgenomen, dat, naamelyk,

gelyke woordenvoegingen niet overeenkomen met de innerlyke kragt van den eygenaar; ten zy men ze, op de boven gemelde wyze, ontlitte, of er eenige andere woorden by denke. Zoó zoud men *ik schaam my myner bekentenis niet* kunnen uytleggen, door *ik schaam my over de voordragt myner bekentenis niet; ontfermt uu onzer*, door *ontfermt uu over het lot onzer*; enz. Zelfs begint het gebruyk van den eygenaar, in dergelyke omstandigheden, hoe langer,

melyk, alle byvoegelyke naamwoorden van *overvloed, gebrek, bezitting, ontbeiring, gedachtenis, vergeetendheyd, beschuldiging en onschuldiging, weerdigheyd en onweerdigheyd*, den eygenaar in het één- of meér-vondig getal vereyschen; volgens dezen, schryvende *ryk van goederen* (dives opum), *des levens zat, zyns verstands magtig, geéns dings behoefstig, gedachtig des verbonds, geéns dings bewust, des lydens vergeeten, des levens beroofd, des doóds schuldig, onschuldig des bloeds; weerdig des eeuwigen levens, myns onweerdig*. Want de eerste dezer spreekwyzen, *ryk van goederen*, dient hier geénius ten bewyze: alzóó *goederen* hier geén naamwoord van den eygenaar, maar van den zesden naamval is; en zy komt overeen met dese uytdrukkingen, *goed van goude, zwaar van gewigte, arm van geéste*. De andere zyn, ten meésten deele, aan de uytheemsche ontleend; waar voor wy, in goed nederduytsch, zouden zeggen *zat van leven, geén ding behoovende, aan het verbond gedachtig, het lyden vergeetende, van het leven beroofd, des doóds schuldig, onschuldig aan het bloed, het eeuwig leven weerdig, my onweerdig*. Van welke spreekwyzen sommige, in de beoefeninge, met haare werkwoorden, waar van zy afgeleyd zyn, overeenkomen; dewyl men zegt *ik behoef geén ding, ik vergoet het lyden, ik gedenk aan het verbond, hy berooft eenen anderen van het leven, wy zyn schuldig de doóds te draagen, ik ben onschuldig aan het vergieten des bloeds*.

langer, hoe minder, gemeen te worden. De werkwoorden en de hyvoegelyke naamwoorden, die voortyds altyd den eygenaar by zich hadden, worden thans veelal met een opwoord gebezigd. De werken der beste taalkundige getuygen er van. By hun vind men *zich over iemand ontfermen, erbarmen, zich over iets schaamen, aan iemand gedenken, schuldig aan het bloed des heeren, enz.*; of men bezigt de werkwoorden in eene overgangelyke betoekenis, als in *de moeder gedenkt haare smerten niet meer*. Zoódaanig, dat eener zaak bewust zyn en meér andere, onder de verouderde woordenschikkingen, moegen gerekend zyn.

§. 2024. Uyt al het hygebragte, moegen wy vryelyk het besluit opmaaken, DAT DEN EYGENAAR NOÓYT GEBEZIGD WORD, TEN ZY TER NAADERE BEPAALING VAN EEN ZELFSTANDIG NAAMWOORD, WAAR VAN HY BEHEERSCHT WORD; en dat, *wanneer hy met andere woorden voorkomt, zulke altyd is uyt kragt van een zelfstandig naamwoord, het welk er in bestoten is.*

§. 2025. Het kan gebeuren, dat den eygenaar, welken een ander zelfstandig naamwoord naader omschryft, op zynen keér, oék niet genoeg beperkt zy, en derhalve eene naadere bepaaling vereysche; in welk geval, hy even, als zyn beheerschende zelfstandig naamwoord, door eenen anderen eygenaar, omschreven kan worden: als in *een deel van den prys dezer zaake, dit is een verbaazende voorbeeld van*

van de nietsigheyd der menschelyke bedryven, een voedsel van de afgodery des heydendoms, het overtreden van het gebod des allerhoogsten, dit nam de vrucht van zoó veele jaaren arbejds weg; alwaar den eenen eygenaar door *van*, en den anderen door verbuyging uytgedrukt word, het welk byzonderlyk dient in acht genomen te worden, wannéer méer eygenaaren, achter elkander komende, anders eene stroeflydendheyd zouden veroorzaaken (509).

§. 2026. Ten slote, is uyt het geen wy gezegd hebben, gemakkelyk te zien, dat er een groot verschil is tusschen *broeder Jakob*, en *broeder van Jakob* of *Jakobs broeder*. Wannéer wy vraagen: *Hebt gy broeder Jakob gezien?* dan beschouwen wy de tweé zelfstandige naamwoorden, *broeder* en *Jakob*, zoódaanig met elkander verbonden, dat zy slechts één denkbeeld uytdrukken: terwyl *broeder van Jakob* of *Jakobs broeder* duydelyk te kennen geeft, dat *broeder* en *Jakob* tweé onderscheyden persoonen uytdrukken, of tweé zelfstandige naamwoorden zyn, waar van het een, als het beheérschende, en het ander, als het beheérschte of eygenaar, voorkomt.

Dus,

(509) Dit, afsonderlyk beschouwd, is een van de voordeelen, welke onze taal, boven de franche, heeft, die hier niet zelden wantlydende is; als in *on appeloit ces colonnes (rostrées), à cause des becs des épérons des vaisseaux*, het welk gevonden word, by Rollin, in zyn *Abrégé de l'Histoire Ancienne*, Tome Premier, bl. 144

Dus, word *Jakob*, in *broeder Jakob*, als eenen enkelen bynaam gebruykt: terwyl *Jakobs*, in *Jakob's broeder*, als bezitter van *broeder* aangemerkt word. Zoó beschouwt men oók gewoonelyk de eygennaamen van plaatsen, als bynaamen; wanneér men de zelve, met de soortnaamen, bezigende, zegt *de stad Brugge*, *de stad Thourout*, *de provintië Westvlaanderen*, enz., (510): 't welk zoó veel is, als *de stad, die Brugge*, *Thourout*, enz., *genoemd word*; *de provintië, welke Westvlaanderen geheeten word*; enz.

VAN DEN DERVER.

§. 2027. In het begin van de verhandeling over de naamvallen, zagen wy (§. 1980), dat *God*, in *den boózen keert zyn hert van God*, in den derver staat; omdat *God* hier niet beschouwd word, als bezitter van een hert, maar veel eér, als daar van afgescheyden, en, in zekeren zin, als het zelve dervende, voorkomt. Den eygenaam en den derver zyn dus tweé regelregt tegen elkander strydende naamvallen. Edoch, alhoewel deze tweé betrekkingen zoó verschillig zyn in beteékenis, gebeurt het echter zeér dikwyls, dat zy, ten aanzien der bevoording, volkomenlyk de zelfde zyn (511); en dat eéne

(510) Zelfs schynen deze uytdrukkingen taalkundiger, dan *de stad van Brugge*, *de provintië van Westvlaanderen*, enz.

(511) Men moet bekennen, dat het inderdaad eene onvolmaaktheyd van onze taal is, dat tweé zoó tegenstrydige betrekkingen,

eéne en de zelfde uytdrukking, in twee zeer onderscheidene beduydenissen, kan genomen worden. Dusdanige zyn de volgende: *Hy heeft een kind van het huys gestoóten. Zy hebben den bedienaar van den altaar genomen. Zy hebben de bewaarders van het paleys verjaagd. Hy rukte het kind van die moeder weg.* Dergelyke gezegden vind men niet zelden; in welke de schryvers eene afrukking, en, by gevolg, den dervenden naamval hebben willen aantoonen, waar er even natuurlyk eenen eygenaar kan gedacht worden. De eerste uytdrukking kan zoó wel beduyden *hy heeft een kind des huys gestoóten,* als *hy heeft een kind gestoóten van het huys;* het tweede zoó wel *den bedienaar des altaars genomen,* als *den bedienaar genomen van den altaar;* de derde bewoording kan zoó wel beteékenen, *dat men de wachters, welke ter bewaaring van het paleys gesteld waren, verjaagd heeft,* als *dat men de zelve verjaagd heeft van de deuren des paleys;* eyndelyk

kingen, op eéne en de zelfde wyze, uytgedrukt worden. De Latynen zeggen; in den eygenaar, *hominis, vocis,* enz.; en in den derver, *homine, voce,* enz. De Engelanders gebruyken *of* in den eersten, en *from* in den laatsten dezer naamvallen. De Italiaanen bezigen *di* voor den eygenaar, en *da* voor den derver. Doch, het nederduytsch is, ten dezen aanzien, nog geschikter, dan het fransch: want, daar de Fransche *altyd* genoódsaakt zyn hunnen eygenaar en derver op de zelfde wyze af te maalen; syn wy toch niet altoós gedwongen den eygenaar door *van* uyt te drukken, maar kunnen den zelve ook door verbnyging aantoonen.

eyndelyk *hy rukte het kind van die moeder weg* kan zoó wel beduyden, *dit men het kind, 't wilk aan die moeder toebehoort, weggenomen heeft, als dat men het gerukt heeft uyt de armen van die moeder* (512).

§. 2028. Dus, om den schryver van de boven aangetogen uytdrukkingen wel te verstaan, moet men weeten, of zy eenen eygenaar of derver in zich vervatten. Hier uyt blykt niet alleén hoe noodzaakelyk het is, de waare natuur dier beyde naamvalleu wel te onderscheyden: maar het is oók tevens zigbaar, dat den eygenaar een denkbeeld van eygendom in zich bevat; terwyl den derver, in tegendeel, **DEEN TERM EENER SCHEYDING OF AFNERMING IS.** Om welke reden, de latynsche taalmeesters aan dezen laatste oók den naam van *afneemer* of *afnemenden naamval* (casus ablativus) gegeven hebben. Vervolgens, zoó dikwyls een zelfstandig naamwoord in den derver voorkomt, beteekent het altyd *eene zelfstandigheyd, van welke iets afgenomen of afgescheyden word*; dit is, in andere woorden, *eene zelfstandigheyd, welke men, als der term of den oorsprong beschouwt, waar van eenige handeling of eenige zaak voortkomt; eene zelfstandigheyd, waar van iets getrokken, of gemaakt word, of welke men als den oerm aanziet, waar den afstand en de verwijdering beginnen of waar van zy vertrekken.*

VOOR—

(512) Het zelfde heeft plaats in het fransch; als, *by voorbeeld, il menaca les gens de la justice, enz.*

VOORBEELDEN :

Afsch yd van iemand neemen. Goud van zilver afscheyden. De bokken van de schaapen afschryden. Zy heeft zich van de wereld afgescheyden. Het kaf van het koren scheyden. Van den hemel afdaalen. Van een peird met iemand spreken. Iemand van eenen toren toeroepen. Het werk gaat hem wel van de hand. Hy klom van het dak. Van den wagen vallen. Van het pad der deugd afrekken. Van vrees bevryden. Er valt my eenen steen van het hert. Zich van het vuur verwyderen. Van huys gaan. Iets van zynen hals schuyven. Hy doet het van weelde. Van geslagte tot geslagt. Van eeuw tot eeuw. Hy doet afstand van zyne slechte levenswys. Verwyder hem van dien boeswicht. Van zulk een hertewéé hebt, gy myn' zoon verlost.

De gewelven en wanden der eetzaal schitterden van goud; de laatste waren van agaat- en profiersteén; den vloer van oniks, het portaal, het welk denwaarts lydde, was van zuiver elpenboen gebouwd. Overal blonken groóte vaazen van jaspis; de zitplaatsen gloeyden van robynen en diamanten, en de tafelbedden schitterden van het schoonste scharlaken en het zuiverste goud.

VAN HALL.

Door geduurige rampen word het menschedom geofend en genoopt, om onophoudelyk het allernuttigste

*nuttigste gebruyk van zyne vermoogens te maaken ;
en het is dus , dat men niet zelden van de onge-
nade der natuur nog wenschelyker vruchten trekt ,
dan van haare liefjelykste weldaaden.*

STIJL.

*Maar zeér dikwyls wyk ik hemelbsrcéd van
hem af.*

BILDERDIJK.

*Trotsch zyn wy op den glans , die van uu
af komt daalen!*

HELMERS.

*Staat niet te vast op al het zeggen ,
dat dichters uu te vooren leggen ;
daar is te machtigen verschil
van dicht tot ondicht , lieven man !
in ondicht , zegt m'al , wat men wil ,
in dicht , somtyds al , wat men kan.*

HUIJGENS.

§. 2029. Behalve de zes verhandelde naamvallen, zyn er nog veele andere betrekkingen , waar voor de zelfstandige naamwoorden vatbaar zyn; als *den wyn is in het vat*, alwaar het zelfstandig naamwoord *vat*, als de zaak, waar in iets is, voorkomt. Doch, alle deze betrekkingen worden, even als den derver, altyd beheérscht, door onvolzinnige opwoorden (513), welke alzóó dienen, om alle de betrekkingen af te beelden, die, onder de zes verhandelde naamvallen, niet begrepen zyn. En, daar zy nu, onder

(513) Zie §. 239 en volgende.

onder geéenen der vyf eérste naamvallen, kunnen betrokken worden, maar altyd den vorm of de gedaante van den derver hebben; heeft men liever gehad alle de betrekkingen der zelfstandige naamwoorden, welke, onder de vyf eérste naamvallen, niet begrepen kunnen worden, in den derver te veronderstellen, dan nieuwe benamingen te smeeden, welke zoó veele zouden moeten geweest hebben, als er onvolzinnige opwoorden of voorzetsels in eene taal aanwezig zyn: het geen de moeyelykheid der spraakkunst, zonder merkelyk voordeel, grootelyks zoud verneérderd hebben. Vervolgens, *dient den derver, om, met behulp der onvolzinnige opwoorden (voorzetsels), alle de betrekkingen, welke, onder de vyf eérste naamvallen, niet begrepen zyn, uyt te drukken*; en hy mag derhalve oók wel *den naamval der opwoorden of voorzetselval* geheéten worden. Edoch, daar hy, niet alleén in de meéste gevallen, als iets dervende voorkomt, maar oók gebezigd word, om veele en zelfs tegenstrydige betrekkingen uyt te drukken, en, by gevolg, eene algemeéne en vaste bestemming van beteékenis als dervende is; zullen wy liever, om de wezens, zonder noólzaakelykheid, niet te vermenigvuldigen, hem den naam van *derver* blyven geeven.

§. 2030. Dewyl nu alle voorzetsels of onvolzinnige opwoorden den derver beheérschen, zoó is dezen zoó veelderley, als er onderscheyden onvolzinnige opwoorden in eene taal aanwezig zyn. Onvolzinnige opwoorden zyn *achter, behalve, beneden, binnen, boven,*

boven, buyten, by, door, met, naa, naar, om, onder, omtrent, op, over, rondom, sedert, te, tegen, tot, tusschen, volgens, voor, wegens, zonder; welke, voor zelfstandige naamwoorden geplaatst, onderscheidene betrekkingen aantoonen, als in de volgende

VOORBEELDEN:

In Amsterdam leeft alles van den handel, van den koopman af, die zyne winst by duyzensden berekent, tot den halfnaakten jood, die zwoegt, onder het torschen van ondraagbaare lasten, of wiens spieren trillen, onder het kruijen eener peirdevracht.

VAN DER PALM.

*Kwaadspreekers, denkt ter deeg, wát moorden
gy lieden narragt, slechts met woorden;
de scherpe kling kwetst naar in 't bloed,
kwaal tongen snyden in 't gemoed.*

HUIJGEN.

*Myn' soon, wó ge eenmaal zwerft in vergelegen oorden;
daar hoort een onverlaat, die, bassend' uyt zyn niet,
op Hollands groótheyd schimpt, op ons zyn zwadder schiet:
uw' ziel zy op den worm niet straks in toorn ontstoken;
noem slechts DE RUITER's naam, en Neerland is gewroken!*

HELMERS.

*Mathys tast oud en jong aan;
't moet alles door zyn' tong gaan,
wat over voeten gaat.
Of 't wel, of kwalyk staat,
en zal ik hem niet leeren;
één ding en keur ik af:
zyn tong gaat tot in 't graf,
daar kan men zich niet weeren.*

VAN ZUILICHEN.

§. 2051.

§. 2031. Uyt het gezeyde schynt, niet zonder eenigen grond, te volgen, dat *aan* en *van* altyd den derver beheerschen; het welk stryd met het geen hoóger, in den ontvanger en den eygenaar, aangeeteekend is. Wy hebben deze woordjes, als teekenen van andere naamvallen, opgegeeven, niet alleén, omdat zy het evenweirdig zyn van den eygenaar en den ontvanger der latynsche taal, welke hier veel geleérd word; maar oók, omdat zy aldaar de zelfde beteekenis hebben, als de eygenaardige naamvallen, waar in wy de zelve voorgesteld hebben. Wy hebben zulks gedaan, niet alleén, om verscheidene moeyelykheden en herhaalingen te vermyden; maar oók, om ons, naar de méést algemeéne bevattling, te voegen; en om onze regels algemeéner en gemakkelyker voor te stellen, voor de geene, welke zich op vreemde taalen willen toeleggen. Voor het overig, moeten wy bekennen, dat *dan* en *van*, voorzetsels of opwoorden zynde, eygenaardig tot den naamval der opwoorden behoóren. Dit zy genoeg ter staaving van onzen algemeénen regel, dien wy over den derver gegeeven hebben; ter verontschuldiging eener gebruykte toegeevendheyd; en ter voorkoming van alle verwarring, welke, uyt een misverstaan der zake zoud kunnen spruyten.

§. 2032. Daar nu den derver, gelyk wy straks zagen, altyd van een onvolzinnig opwoord afhangt, en het opwoord zelve, als wy in het Eérste Deél Lewzen hebben, altyd eene wyze of omstandigheyd van

van een byvoegelyk naamwoord uytdrukt: zoó volgt daar uyt, *dat den derver altyd beheérscht word, door tweé woorden, een opwoord (voorzetsel) en een byvoegelyk naamwoord*; waar van het eérste eene wyze of omstandigheyd van het laatste uytdrukt. Den derver is dus, uyt zynen aard, zeér onderscheyden van den eygenaar, welken altyd van een zelfstandig naamwoord beheérscht word. Edóch, alhoewel er noóyt eenen derver, zonder opwoord en byvoegelyk naamwoord, kan gedacht worden; gebeurt het, desnietteenstaande, zeér dikwyls, dat het byvoegelyk naamwoord in een werkwoord besloten is: als in *de gewelven schitterden van goud*; het welk zoó veel is, als *de gewelven waren schitterende van goud*. Zoó vind men oók dikwyls een opwoord, zonder een uytgedrukt byvoegelyk naamwoord, als in *Mr. P., te Gent; in stad*; in welke gévallen, het byvoegelyk naamwoord verzwegen is en er onder moet verstaan worden: want die gezegden zyn het zelve, als *Mynh. P., woonende te Gent*; enz. Zie voorders ons Eérste Deel, alwaar wy deze stoffe breedvoerig verhandeld hebben, en wy ons derhalve vergenoegen moogen, met den leezer daar naa te verzenden. Op deze wyze, kan men oók zeggen, dat *eene totebel van een vrouwmensch, een kalf van eenen man, eenen duyvel van een vrouwmensch*, enz., zoó veel beduyden, als *eene totebel gemaakt van een vrouwmensch*, enz.; terwyl *een vrouwmensch van eenen duyvel*, in dit geval, *eenen verworpen engel* zoud bteekenen, die

die de gedaante van eene vrouw aangenomen heeft, enz.

GEVOLGTREKKINGEN

uyt en bemerkingen op het verhandelde der naamvallen.

I.

§. 2033. Het zelfstandig naamwoord God, afzonderlyk van de naamvallen beschouwd, beteekent enkellyk *oneyndig en volmaakt wezen*: maar, zoó haast men het zelve in betrekking met andere woorden stelt; dan komt, by dat voornaam denkbeeld, nog een tweéde, welk laatste denkbeeld verschillig is, naar de onderscheydene naamvallen, waar in het woord *God* gebezigd is (zie §. 1979). Op deze wyze, hebben alle zelfstandige naamwoorden eene opzigtelyke beteekenis, die ééniglyk afhangt van de woorden, met welke zy in verband staan; en eene onopzigtelyke beduydenis, welke zy, uyt zich zelve of onafhangelyk van de naamvallen, bezitten. Buyten de betrekking, heeft het zelfstandig naamwoord slechts de laatste; en, in de betrekking, heeft het beyde die beteekenissen.

§. 2034. Men ziet dus, *dat de naamvallen betrekkingen zyn, die, by het algemeen denkbeeld eens woords, altyd eene bykomende of byzondere beeldtenis voegen*: en dat de algemeéne of onopzigtelyke beteekenis van het zelfstandig naamwoord, in alle de

de betrekkingen, de zelfde blyft; terwyl de opzigtelyke beduydenis, in elken naamval, verschillig is.

§. 2035. De naamvallen zyn dus betrekkingen, die het algemeen denkbeeld des woords aandoen. Zy zyn aan alle taalen gemeén, en onafhangelyk van de verbuyging der zelfstandige naamwoorden. « Het is eene zeér algemeéne dwaaling, zegt BILDERDIJK (514), dat den naamval, in zynen aard en wezen, iets anders zou zyn, dan de éénvoudige aandoening (*affectië*), die 't denkbeeld der beweging aan dat van haar voorwerp of van haar onderwerp verleént. Dit innig wezen des naamvals is in de ziel; en het heeft geén byzondere vormen van buyging, in 't woord, dat of onderwerp of voorwerp uytdrukt, tot de rede noódig: maar het heeft niet te min, waar de taal geéne buygingen kent, en, waar zy die kent, even zoó by onbuygbaare als buygbaare woorden, plaats. Zoó is 't in de *indeclinabilia* van 't latyn. *Bos cornu ferit* en *bos cornu tollit* zyn verschillende naamvallen. »

II.

§. 2036. Wanneer er, in de tegenwoordigheyd van tien aanhoórders, B. V., eene redevoering gedaan is, zullen deze personen, hoe aandachtig zy oók moogen geweest hebben, het verhandelde niet alle, op de zelfde wyze, vertellen; maar wel zoódaanig
van

(514) Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden. Tweede Deel, bl. 80.

van elkander verschillen, dat, ofschoón zy omtrent den wezenlyken inhoud alle overeenstemmen, er geén tweé zullen gevonden worden, die de zelfde woorden, in de zelfde betrekkingen, zullen bezigen. Elken persoon zal die redevoering, naar zyne byzondere beschouwing, inrigten en opgeeven. Doch, hier uyt volgt echter, in geéenen deéle, dat die gemelde persoonen van de wezenlyke waarheyd afgeweken zyn. Eene redevoering, een verhaal, eene voorstelling, kan, op tweé wyzen, beschouwd worden; naamelyk redeneerkundiglyk, volgens de innerlyke weirde van den inhoud, en naar de regels der woordenvoeging. De eérste bepaalt zich, by den zaakelyken inhoud of den geheélen zin, die uyt de vergaaderde woorden ontstaat, en die altyd één is; terwyl de tweéde enkellyk de onderlinge betrekkingen van de deelen der rede aanmerkt (515): en gelyk deze niet zoó zeér van den wezenlyken inhoud, als wel van de toevallige omstandigheden, dit is, van de byzondere, beschouwing des spreekers of schryvers afhangt; zoó kunnen verscheyden verhaalen van eéne en

(515) Wy hebben, §. 2010, gezien, dat *Karel kwam aan de kroón en de kroón kwam aan Karel* zeér verschillig zyn van elkander, wanneer men die uytdrukkingen, naar de regels der woordenvoeging, beschouwt: en dat zy, daarentegen, het zelfde of bynaa het zelfde zyn; wanneer men die voorstellingen redeneerkundiglyk aanmerkt, of enkellyk de innerlyke weirde van de gedachte beschouwt. Zegt het zelfde van de volgende uytdrukkingen: *Men bemint geénen babbelaar en geénen babbelaar word bemind.*

de zelfde zaak redeneerkundiglyk *eén* weezen, alhoewel zy, naar de woordenvoeging, alle verschillig voorgedraagen worden.

§. 2037. Uyt het aangehaalde volgt ten duydelyksten, dat *eéne* en de zelfde redeneerkundige voorstelling, op verscheydene taalkundige wyzen, kan afgemaald worden, zonder de wezenlyke waarheyd te kwetsen; en dat *eéne* en de zelfde gedachte, voor zoó veel zy den wezenlyken inhoud betreft, niet zelden, door verschillige naamvallen, kan en oók dikwyls werkelyk uytgedrukt word. Dit heeft inzonderheyd plaats, omtrent de betrekkingen, die eenen zweém van overeenkomst hebben. Want, alhoewel alle de betrekkingen der zelfstandige naamwoorden van elkander verschillen; zyn er echter, die, in beteëkenis, aan elkander min of meér naaderen. Zoó zegt men *zend Jakob eenen brief*; en *zend eenen brief aan, tot, naar Jakob* (516): in alle welke bewoordingen eene duydelyke strekking naar een voorwerp gemerkt word; 't welk oók het byzonderste is, dat aldaar, door de betrekking, moet aangeduyd worden.

§. 2038. Indien nu *eéne* en de zelfde gedachte, in *eéne* en de zelfde taal, met onderscheydene naamvallen, kan uytgedrukt worden; dan moet men niet verwonderd zyn, waarom de naamvallen van eene spraak niet altyd letterlyk in eene andere overgebracht worden.

§. 2039.

(516) Zoó zegt men, in het latyn, *clamor it ad caelum, in caelum, caelo.*

§. 2059. Van deze ongelykvormige beschouwing eener zaake komt oók het verschillig gebruyk der naamvallen, 't welk men, by de zelfde werkwoorden, ontmoet. Zoó zegt men *iemand iets leénen*, en *iets van iemand leénen*: naar maate, naamelyk, het denkbeeld van toeeygening of beroóving plaats heeft. In *Pieter leént Jakob geld*, drukt het werkwoord eene strekking naar eenig voorwerp uyt; Jakob ontvangt geld, en staat derhalve in den ontvanger. In *Pieter leént van Jakob geld*, in tegendeél, beschouwt men *Jakob*, als het voorwerp, waar van iets genomen word; het geld gaat van Jakob weg, en dit laatste zelfstandig naamwoord staat gevolglyk in den derver. Men zegt, met den ontvanger, *iemand iets neemen*, of, met den derver, *iets van iemand neemen*; naar maate den aard van den eenen of den anderen dezer naamvallen, in de beschouwing, boven dryft.

§. 2040. Wy meénen hier genoeg gezegd te hebben, om te doen zien, dat, ofschoón alle de naamvallen wezenlyk van elkander verschillen, echter nu den eenen, dan den anderen gebezigd word, naar de ongelyke beschouwing, op welke de onderlinge betrekking van de deélen der rede aangemerkt word.

III.

§. 2041. Dikwyls laat den schryver of spreekker eenige woorden, welke, streng genomen, tot de volkomenheyd eener voorstelling vereyscht worden, achter; omdat zyne gedachten, door deze verzwying,

ging, niets van haare duydelykheyd verliezen, en, by gevolg, het algemeen oógwit van spraak en schrift bereyken. Zoó verzwyt men zeér dikwyls, in het antwoorden, het beheérschende woord; omdat het zelve, in de vraag alreéde uytgedrukt zynde, in het antwoord, gemakkelyk aangevuld word: en men antwoord gemeénelyk, met de enkele woorden, die het voornaam oógmerk van den vraager bevatten. B. v.: *Wie heeft hem dat gezeyd?* — *Hy* (voor *hy heeft hem dat gezeyd*). — *Wien hebt gy gezien?* — *Hem* (in plaats van *hem heb ik gezien*). — *Wien of aan wien behoort dit peird?* — *My, hem, zynen vader, of aan my, aan hem, aan zynen vader* (in plaats van *dit peird behoort aan my, enz.*). — *Zult gy morgen komen?* — *Ja ik, neén ik* (voor *ja, ik zal komen, enz.*). Alwaar men ziet, dat de vraag en het antwoord, in den zelfden naamval, gedaan worden: het welk, in alle dergelyke omstandigheden, moet plaats hebben (517).

§. 2042.

(517) In het algemeen, moet men, met den zelfden naamval, antwoorden, waar mede gevraagd word: maar, als er met *wiens* of *van wien*, naar den besitter eeniger zaak gevraagd word; dan kan men onverschilliglyk, met den eygenaam van een zelfstandig naamwoord of met de byvoegelyke woorden *mynen, zynen, uwwen, hunnen*, enz., antwoorden. B. v.: *Wiens werk is dit?* of *van wien is dit werk?* — *Myns broeders werk* of enkel *van mynen broeder*, of *het is zyn werk*; en, by verkorting, *'t is het zyn*, of enkellyk *het zyn, het myn*, enz. In het een en het ander géval, voldoet men aan het insigt van den vraager; want de byvoegelyke naamwoorden *myn, zyn, ons, enz.*, toonen, uyt hunnen aard, de besitting der zaak aan, welke, door het zelfstandig naamwoord, waar op zy betrek hebben, uytgedrukt word.

§. 2042. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden, welke achter elkander volgen, of door *en* verbonden zyn, van één en het zelve opwoord beheerscht worden; dan word dit dikwyls slechts voor het eerste naamwoord, uytgedrukt, en, by de overige, verzwegen: als in *hy heeft de stad met list en bedrog genomen.*

§. 2043. In het nederduytsch, zegt men: *Zyn ligchaam wierd, den volgenden dag, ter aarde besteld; hy gaat elke maand naar stad; dien tuyn is honderd voet lang, en vyftig voet breed; dit stuk is tien ellen lang; hy is reeds twee voet gegroeyd; de boter weegt drie pond; dit is vier pond zwaar; hy is veertig jaar oud; dit laken is twintig gulden weerd; ik heb hem, den ganschen dag, verwacht;* en in een oneyndig getal andere gevallen, waar men van de grootheyd (uytbreyding) van een ligchaam, in het algemeen, of van eene zyner vier wezenlyke eygeschappen, lengte, breedte, diepte of hoogte, zwaarte of gewigt, in het byzonder, spreekt; de uytgestrektheid van de ruymte, en den tyd of ouderdom aantoonst; en van de weerde of den prys eeniger zaak gewaagt. Nu is de vraag, in welken naamval, de woorden *dag, maand, voet, ellen, pond, jaar, en gulden*, staan. De geringste aandacht doet, met den eersten oogslag, overduydelyk zien, dat zy noch in den werker, noch in den ontvanger, noch in den eygenaar, en nog min, in den aanbóorder kunnen weezen. Hier blyft dan enkellyk over te onderzoeken, of zy zich in den lyder, of in den derver bevinden.

bevinden. Den lyder, zoó wy boven zagen, kan enkellyk het voorwerp zyn, tot het welk de handeling van een overgaande bindwoord zich regtstreeks of onmiddellyk uytstrekt. Doch, is geén der gemelde voorbeelden heeft zulks plaats. In alle de opgegeeven voorbeelden, is er slechts EÉN bindwoord, naamclyk *weegen*, dat men als *overgaande* zoud kunnen beschouwen: doch wie ziet niet, dat het de boter niet is, die hier de drie pond, door het gebruyk van eene balans, onderzoekt; maar dat, in tegendeél, haare zwaarte, onderzocht zynde, tot drie pond beloópt, en dat, by gevolg, *drie pond*, in geéne deéle, den lyder van het werkwoord *weegen* zyn kan. De taalkundige, die *ik heb verwacht*, als EÉN ENKEL OVERGAANDE BINDWOORD, beschouwen, zullen toch niet staande houden, zoó ik meén, dat het woord *dag* aldaar in den lyder staat, uyt kragte van *ik heb verwacht*: want het is den ganschen dag niet, dien men aldaar verwacht heeft; maar eenen persoon, die, door het zelfstandig naamwoord *hem*, uytgedrukt is. Anders zoud men, met meéderen grond, moogen zeggen, dat het zelfstandig naamwoord *dag*, in *hy keérde den zesden dag, naar het overlyden zyner zuster, te rug*, in den lyder staat: het welk alsdan zoó veél als *hy hield den zesden dag tegen* of *dreef den zesden dag te rug* zou beduyden; het geen waarlyk zeér aardig en wonderlyk zou weezen. Uyt al het bygebragte blykt, ten duydelyksten, dat de woorden *dag, maand, voet, enz.*, van de aangehaalde voorbeelden, in geén anderen

anderen naamval dan in den derver, kunnen weezen; en dit enkellyk, uyt kragt van een verzwegen opwoord. En inderdaad die gezegden beteekenen zoó veel, als *zyn ligchaam wierd*, IN of OP den volgenden dag, ter aarde besteld; *hy gaat IN elke maand naar stad*; *dien tuyn is TOT honderd voet lang*, en TOT vyftig voet breed; *dit stuk is TOT tien ellen lang*; *hy is reéds TOT twee voet gegroeyd*; *de boter weegt TOT drie pond*; *dit is TOT vier pond zwaar*; *hy is TOT veertig jaar oud*; *dit laken is TOT twintig gulden weerd*; *ik heb hem, den ganschen dag DOOR verwacht* (518). Zoó zegt men oók, met verzwying der opwoorden, *zyne mond is vol bedrog en list* (vol VAN bedrog en list); *hy is hem moe* (hy is moe VAN hem); *hy is het levent moede* (moede VAN het leven); *eenen stapel boeken* (stapel VAN boeken); *hy is de doód schuldig* (hy is schuldig AAN de doód); *hy blyft my antwoord schuldig* (hy blyft my schuldig TOT antwoord, of tot dat hy my antwoorde).

IV.

§. 2044. Alhoewel het, in de meeste gevallen, voor de wezenheyd der zaake, onverschillig is, den eygenaar door *van* te omschryven, of den zelven, door de verbuiging of de enkele betrekking, aan te toóuen: gebeurt het echter, dat den eenen verkiezelyker,

(518) Zie L. TEN KATE, Aanleid., D. I., op Hoorns Waarneemingen, C X.

kiezelyker, dan den anderen, gebezigt word; zoó, om de welluydendheid te bevoorieren, gelyk wy boven gezeyd hebben, als om de twyfelachtigheyd te voorkomen. Dit laatste kan, inzonderheid, plaats hebben, ten aanzien van de woorden, in welke men niet zien kan, of den uytgang een wezenlyk deel van het woord maake, of het teeken van den eygenaar zy; als in *des reus*, voor *van den reu*. Wanneer men *WILLEMS Verhandeling* zegt, ziet men niet of de laatste letter van *WILLEMS* tot het wezenlyk deel van den naam behoóre, of het enkel merkteeken van den eygenaar zy; ten ware men, in dit laatste geval, altyd in acht name het teeken van den eygenaar, door een merk (als ') van de andere deelen des woords, te onderscheyden.

§. 2045. Veele eygennaamwoorden (welke dikwyls van gemeéne voordkomen) beginnen met *van, van de, van den*, enz.; alle welke voorzetsels wezenlyke deelen van die eygennaamen zyn. Omtrent deze, is het meéstal verkiezelyker eene omschryving of zekere wending te gebruyken, dan het opwoord *van*, onmiddellyk voor de zelve, te plaatsen.

§. 2046. Om de twyfelachtigheyd te vermyden, zal het oók dikwyls geraadzaamer zyn, het opwoord *aan* te bezigen, dan den ontvanger, door de bloóte betrekking der woorden, aan te toónen; zoó als *HUIJGENS* gedaan heeft, in zyn volgende puntlicht:

*Dirck is zyn boóze wyf ontvallen. Maakt geén' rouw!
Hy 's beter by den heer, als by de vrouw.*

V.

V.

§. 2047. Wy zagen (§. 2026), dat twee zelfstandige naamwoorden somtyds zoódaanig met elkander kunnen verbonden zyn, dat zy slechts eén denkbeeld uytdrukken: als in *broeder Jakob is gekomen*, welke twee zelfstandige naamwoorden alsdan natuurlyk in den zelfden naamval staan; omdat zy altyd, onder de zelfde betrekking, voorkomen. Het is gemakkelyk te zien, dat zulks, door de geheële verbuiging heen, en met meér bykomende naamvallen, kan plaats grypen.

VOORBEELDEN,

Wërker. *Broeder Jan is vertrokken.*

Lyder. *Hy vreest God, synen schepper, heer, en meester.*

Ontvanger. *Dit behoort Pieter, uuwen zoon, toe.*

Aanhoórder. *Broeder Karel kom hier.*

Eygenaar. *Koning Lodewyks doód.*

Derver. *Hy spreekt van God, den bestierder van hemel en aarde.*

§. 2048. In deze en alle dergelyke gelegenheden, dient den bykomenden naamval, om den eersten op te klaaren of naader te omschryven. In het voorbygaan, kan men zich te binnen brengen, dat den uytgang *s*, teeken van den eygenaar, met den laatsten bykomenden naamval alleén; vervoegd word; en dat de onvolzinnige opwoorden, voor de bykomende naamvallen, niet gebezigd worden. Men zegt *keyzer Napoleons regeering, graaf Hinderiks lotgevallen, aan vader Jakob,*

Jakob, ik spreek van den winkelknecht van oóm Jakob: en niet keyzers Napoleons, graafs Hindenriks, aan vader aan Jakob, van oóm van Jakob; welke bewoordingen, of geén nederduytsch zyn, of eene geheel andere beteekenis zouden medebrengen. Zoó zegt men oók Darius streed tegen Alexander den grooten, het bevel van Karel den grooten, enz.: by welk laatste nog aan te merken staat, dat den eygenaar, door van en niet door verbuysing, aange-toónd moet worden; zoó dikwyls de byvoegelyke naamwoorden, by eygennaamen, ter onderscheyding van andere, als boven, met den of de, gevoegd worden.

VI.

§. 2049. Daar het zelfstandig naamwoord, zoó haast het in de uytdrukking eener gedachte voorkomt, noódzakelyk in betrekking niet andere woorden moet staan; zoó volgt daar uyt, dat het zelve noóyt in eene réde kan gebezigd worden, zonder zich, ten zelfden tyde, in den eenen of den anderen der zes opgegeeven naamvallen, te bevinden.

§. 2050. Uyt dezen regel, zonder welken er geéne woordenschikking meér bestaat, en die van geénen wysgeirigen taalleéraar zal in twyfel getrokken worden, mag men besluyten, dat de volgende en alle dergelyke spreekwyzen niet, in allen deéle, over-eénkomstig zyn, met de wetten eener gezonde taalkunde: *Hy gesproken hebbende, zal ik beginnen; hy het verlosf gegeeven hebbende, verrokken wy van daar; ik mynen brief geschreven hebbende, ging*

ging zy daar mede weg; den koning gestorven zynde, was er groóte droefheyd in de stad: omdat de zelfstandige naamwoorden *hy*, *ik*, *koning*, op zich zelve staan; terwyl wy gezien hebben, dat allen werker noodzaakelyk, met een persoonelyk bindwoord, in verband moet weezen. Desniettegenstaande, zyn groóte taalkenners van gevoelen, dat men zoó wel, in het nederduytsch, mooge zeggen *den koning gestorven zynde, was er groóte droefheyd in de stad*; als men, in het latyn, zegt *rege mortuo, magna fuit in urbe tristitia*: en zy hebben dergelyke woordenschikkingen, naar het voorbeeld der latynsche taalleeraaren, met den naam van *ablativus absolutus* (volstrekten derver) bestempeld; zy zeggen, dat den ablativus absolutus eenen naamval is, *welken als buyten verband, met de overige rede, en op zich zelve staat* (519). Is dit niet staande houden, dat den ablativus absolutus eene *betrekking is, die GEÉNE betrekking is*? Ten anderen, word het latyn hier wel te regt, als rigtsnoer van het nederduytsch, aangevoerd? Zekerlyk neén: want, als men, in het latyn, zegt *rege mortuo, magna fuit in urbe tristitia*; dan is dit zoó veel, als *ex rege mortuo, magna fuit in urbe tristitia*. Het woordje *ex* toónt den oorsprong of de reden aan, waar uyt de droefheyd voordkomt; en *ex rege mortuo* staat met *magna fuit in urbe tristitia* in verband, als de oorzaak met het uytwerksel. Op deze wyze, kunnen en moeten

(519) Zie WEILAND, Woordv., §. 143.

moeten alle dergelyke latynsche uytdrukkingen, door een opwoord (voorzetsel), uytgeleyd worden. Zoó zegt men oók, in het fransch, *la garnison sortit, tambour battant*; voor *avec tambour battant*.

§. 2051. By gevolg, staat hier den zoógenaamden latynschen ablativus absolutus, in een onderling verband, met het overig deel der rede. Uyt het gezeyde, kan men gemakkelyk opmaaken, dat den ablativus absolutus, in den zin, zoó WEILAND en andere hem begrypen, eene waare hersenschim is.

Maar, zoud men den nederduytschen ablativus absolutus, door de verzwygung van een onvolzinnig opwoord, niet kunnen uytleggen, gelyk men met den latynschen doet (520)? In dit geval, zouden de nederduytsche naamwoorden, even als de latynsche, in den derver moeten staan: doch zulks heeft, in geénen deele, plaats; gelyk men genoegzaam zien kan, uyt de drie eérste voorbeelden, alwaar de zelfstandige naamwoorden *hy* en *ik* duydelyk het merkteéken van den werker draagen. In den ablativus absolutus, zoó den heér WEIL. (521) te regt aanmerkt, zegt men noóyt *hem gesproken hebbende*, enz. Men zegt, wel is waar, *onder dien koning, wierd Jakob geboren*: maar *dien koning zynde, wierd Jakob geboren*, kan niet uytgeleyd worden, door
onder

(520) §. 239 en volg., kan men zien, wat wy door opwoord verstaan; dat er tweé soorten van opwoorden sijn, waarom wy de eené (als *op*, *met*, *zonder*, enz.) onvolzinnige, en de andere (als *toen*, *wanneer*, enz.) volzinnige naamen.

(521) In zyne Woordvoeging, §. 143.

onder dien koning zynde, wierd Jakob geboren; dit zou wel ligt beteekenen, dat Jakob onder dien koning diende, eér hy geboren was.

§. 2052. Uyt al het bygebragte, moogen wy, met WEILAND (522), het besluyt opmaaken, dat, daar deze gansche spreekwys (den abl. abs.), uyt eene verkeérde naavolging van het gebruyk der Latynen, schynt gesproten te zyn, men de zelve, in onze taal, zoó veel moogelyk, behoórt te vermyden; gelyk zy ook werkelyk, door de beste spraakkunstenars, als eene verkeérde naavolging der Latynen, afgekeurd word. Men zal zich taalkundiger, met een volzinnig opwoord, uytdrukken, opdeze of dergelyke wyze: *Als hy gesproken heeft, zal ik beginnen. Toen hy het verlof gegeven had, vertrokken wy van daar. Naa dat ik mynen brief geschreven had, ging zy daar mede weg. Daar, naardien, of dewyl den koning gestorven was, enz.*

§. 2053. Men moet echter, uyt het aangehaalde, niet besluyten, dat dergelyke beginsels van zinnen, met zelfstandige en hedryvende of lydende byvoegelyke naamwoorden, altyd gebrekkig zyn: want zy moogen zeér wel gebezigd worden; wanneér zy, met het volgende van den zin, in verband gebragt worden. Men zegt heél wel: *Termosiris, my aldus aangesproken hebbende, gaf my eens zoetlydende fluyt. Tweemaal verstroóyd zynde, door 't onzag van den*

(522) Woordv., §. 143.

den graave en de wethouders, neemen zy, des avonds, naar 't afgaan der dagwacht, hunnen slag waar. Het zelfstandig naamwoord *Terminosiris* staat hier in verband met *gaf*, en de byvoegelyke naamwoorden *verstrooyd zynde* worden van den werker *zy* gezegd. Zoó zegt VAN HALL zeer wel: *Euphrates, met zoó veele wysgeiren, onder het schrikbewind van Domitiaan, verbannen geweest zynde, had, sedert dien tyd, Italië niet weder aanschouwd..... Dit gezegd hebbende, bevond Euphrates zich, binnien weynige oogenblikken, voor het landhuys zyns overledenen vriends.* Deze vervoe-gingen zyn, in alle omstandigheyd, taalkundig; ten zy, wanneér zy eenige twyfelachtigheyd zouden kunnen te weeg brengen. Wanneér men, b. v., zegt *in diepen rouw gedompeld, zag ik haar, by het lyk van haaren echtgenoot, nederknielen*; is het twyfelachtig, of het byvoegelyk naamwoord *gedompeld* op het zelfstandig naamwoord *haar* of op *ik* betrek hebbe: om welke reden, men beter zegt *ik zag haar in diepen rouw gedompeld, by het lyk van haaren echtgenoot, nederknielen.* Indien men het byvoegelyk naamwoord *gedompeld* op den werker van het bindwoord *zag* betrekkelijk wilt maaken; zoud men zich klaarder uytdrukken door *ik, in diepen rouw gedompeld zynde, zag enz.*; of, *terwyl ik in diepen rouw gedompeld was, zag ik haar enz.*

§. 2054. Wat moet men oordeelen van de volgende en dergelyke spreekwyzen? *Den honger geboet,*

boet, en de tafels opgenomen; zoó beginnen ze te spreken. Dien koning regeerende, was er eenen grooten watersnoód. Verondersteld, genomen, dat het anders ware, enz. Deze uytdrukkingen kunnen zeer gemakkelyk door aanvullingen opgeklaard worden, op de volgende of dergelyke wyze: *Wanneer, of als den honger geboet is, en de tafels opgenomen zyn; enz. Terwyl dien koning regeerende was, enz. Het geval zy verondersteld, dat het anders ware, enz.* By gevolg, mag men dergelyke spreekwyzen, als goed nederduytsch, beschouwen: ja zelfs hebben zulke verzwyingen, niet zelden, meerdere fraayheid, dan de uytdrukkingen, waar alle de woorden aangevuld zyn; als men, in het eerste voorbeeld, zoó meén ik het, wel merken kan.

VII.

§. 2055. De zes naamvallen, gelyk wy gezien hebben, zyn alle verschillig van beteékénis, en wel zoódaanig, dat de aanwezigheid van eenen naamval de afwezigheid van allen anderen, in het zelfde naamwoord, veronderstelt. By gevolg, indien een zelfstandig naamwoord, wanneér dit, in de rede, gebezigd word, zich altyd, in den eenen of anderen naamval, moet bevinden; zoó is het, van den anderen kant, even blykbaar, dat één en het zelfde naamwoord, ten zelfden tyde, noóyt in twee onderscheydene naamvallen kan voorkomen. Dus kan men, met geénen genoegzaamen grond, beweisen, dat het naamwoord *hem*, in *ik groep en gaf hem eenen*

enen slag, dat *hy ter aarde viel*, in den lyder en tevens in den ontvanger staa. Maar daarom zoud ik, met HUYDEOOPER, niet zeggen, dat dergelyke spreekwyzen altyd misslagen zyn. Men zegt zeér wel *hy beminde en eerde hem*, alwaar den lyder *hem by beminde* onderverstaan word. Zoud dan *ik greep en gaf hem* enz. niet heél wel zoó veel kunnen beduyden, als *ik greep hem en gaf hem enen slag*, enz.; en kan men dus zulks niet, als eene uyvlaating van eenen naamval, beschouwen, welken er gemakkelyk onderverstaan kan worden? Daar den zin genoegzaam doet zien, dat den slag aan den aangegrepen persoon toegebracht wierd; mag den lyder van het werkwoord *greep*, zoó ik meén, wel achtergelaaten worden, te meér, omdat die beyde naamvallen den zelsden uytwendigen vorm hebben. Doch, wanneér er twyfel of onzekerheyd kan ontstaan, moet men dergelyke achterlaatingen vermyden; omdat zy alsdan zondigen tegen de klaarheyd, het algemeen doelwit van spreken en schryven,

VIII.

§. 2056. Dé byvoegelyke naamwoorden kunnen, zoó wy boven gezien hebben, met verzwygung van hunne zelfstandige, gebezigd worden. *Hy loópt, hy speelt*, enz., beteékenen zoó veel, als *hy is loópende, hy is spelende*, enz.; alwaar men ziet, dat de werkwoorden een byvoegelyk naamwoord en een bindwoord in zich vervatten. Maar, wanneér men zegt *het loópen, het spelen*, enz.; dan leggen de
werkwoorden

werkwoorden het denkbeeld van aaneénbinding af, en dienen daar enkellyk om eene werking uyt te drukken, en worden, in deze beteëkenis, als zelfstandige naamwoorden, gebezigd. De opwoorden kunnen somtyds hunne betrekking op de byvoegelyke naamwoorden afleggen, en, door die afgetrokkenheyd, als zelfstandige naamwoorden, voorkomen. Dus kunnen alle deze deelen der rede, door *abstractië* van hunne gewoonelyke eygenschappen, tot zelfstandige naamwoorden herschappen, in de onderscheydene betrekkingen, gebezigd worden; en de twee eerste soorten, daarenboven, aan de verbuiging van den eygenaar onderworpen zyn.

VOORBEELDEN.

Met byvoegelyke naamwoorden.

Iets anders; iets uytwendigs; iets gruuwzaams; iets zeldzaams; iets groóts; wat schoóns; wat nieuws; wat treffelyks; niet gewigtigs; niet schandelyks, noch lofweirdigs.

Met werkwoorden.

Naa 't bezorgen der grenzen, tot Parys gekeérd zynde, viel Hendrik den groóten weder, met groóten yver, aan 't beuyltigen van de gemeéne welvaart. En gemerkt wat er, door 't verkostelyken der kleédinge, gelden naar vreemde of vyandelyke volken, ging, deed hy alomme, daar 't de lucht leed, den sydworm en menigte van moerbeziën planten, voerde oók het linneweeven en de tapytwerken, het bewerken van glazen en de aarden vaten in, lokkende,

*lokkende, door voordeel en vryheden, de arbejds-
lyyden van buyten; schilders oók bestond hy aan
te jokken.*

HOÓFT.

*Onder wapens en trompotten,
onder 't dondren der musketten,
onder 't barsten van 't metaal,
onder 't knarsen van het staal,
onder 't swaayen van de vaanen.*

VORDEL.

*Zoó zegt men oók dat loópen, zulk loópen, uuu
loópen is naadeelig; het hard loópen, het schielyk
loópen, het lang slaapen is ongezond; twee reyzen
speelens, negen dagen vaarens, vier dagen gaans,
drie uren loópens, enz.*

Met opwoorden.

*Hy heeft goeds genoeg, gelds genoeg, goederen
genoeg; er is luttel wyns, meér werks, min ge-
vaars, enz.*

§. 2057. Wanneer men zegt *ik is den eersten
persoon, hem is eenen lyder, zy is een meêrvoud,*
enz.; dan is dit zoó veel, als of men zeyde *het woord
ik is den eersten persoon, enz.*

§. 2058. Somtyds gebeurt het, dat eene verzame-
ling van meér woorden, eene geheele voorstelling,
eene gansche rede, de plaats van eenen naamval
bekleéd; als in *staatsman te kyn was kyne bestem-
ming*: alwaar *staatsman te kyn*, als den werker
van het bindwoord *was*, voorkomt. Zeg het zelfde
van het volgende uyt VAN HEMERT getrokken:

De

De inwooners eener groóte stad alle op krukken te zien gaan, is een gezigt, het welk bynaa niet naalaaten kan gelach te verwekken, en eenen ongekrukten aanschouwer nieuwsgierig te maaken, om de reden van zulk een verschynsel te verstaan.

VERBINDING

der

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§. 2059.

Wanneér wy over de naamvallen handelden, zagen wy, §. 2047 en volgende, dat tweé of meér zelfstandige naamwoorden somtyds zoódaanig met elkander verbonden zyn, dat zy slechts één voorwerp uytdrukken; en dat die zelfstandige naamwoorden altoós in den zelfden naamval staan; omdat zy, in dergelyke omstandigheden, altyd, onder de zelfde betrekking, voorkomen. Echter volgt daar uyt niet, dat die zelfstandige naamwoorden noódwendiglyk van het zelfde geslagt en het zelfde getal moeten weezen: want, alhoewel die zelfstandige naamwoorden alsdan noódzakelyk, onder de zelfde betrekking, voorkomen, zyn zy daarom niet altyd van de zelfde natuur, en kunnen by gevolg heél wel in geslagt en getal van elkander verschillen; zoó als men duydelyk zien kan uyt de volgende

Voor-

8.

V O O R B E E L D E N :

Het kind, de blydschap zyner moeder.

De boeken, onze uytspanning.

De ossen, mynen rykdom.

Uuwe dwaasheden, de éénige bron van ons ongeluk.

OVER DE AFHANGELYKE

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN,

in het byzonder.

§. 2060.

Daar deze naamwoorden waare zelfstandige naamwoorden zyn; is al het geen, dat wy, over de zelfstandige naamwoorden, in het algemeén, gezeyd hebben, oók toepasselyk aan de ahangelyke zelfstandige naamwoorden: maar, dewyl deze eene afgezonderde soort uytmaaken, hebben zy oók eenige byzondere aanmerkingen noódig.

§. 2061. In het nederduytsch, zegt men: *Veele kinderen verspillen den tyd in beuzelingen, daar hy nogtans voor hun het kostelykste geschenk der natuur is; den vader, wiens doód betreurd word; dat is den man, wien wy zoó veel te danken hebben: alwaar men ziet, dat de ahangelyke en betrekelyke woorden hy, hun, wiens, wien, van het zelfde geslagt en het zelfde getal zyn, als de geene, waar op zy betrokken worden.*

§. 2062.

§. 2062. Het is klaar, dat de betrekkellykheid zoud ophouden, indien de ahangelyke in geslagt of getal van hunne onafhangelijke zelfstandige naamwoorden verschilden; want het is door deze onderlinge overeenkomst, dat men zien kan, van welke zelfstandige naamwoorden de ahangelyke gezegd worden: anders zoud daar uyt, in zeer veele gevallen, twyfel, onzekerheyd, en somtyds volkomene onverstaanbaarheyd uytvolgen.

§. 2063. Wanneer men zegt *Pieter komt, groet hem*; zyn er twee zelfstandige naamwoorden, een onafhangelijk (Pieter) en een ahangelyk (hem). Dit laatste staat in de plaats van *Pieter*: by gevolg moogen wy, spraakkundiglyk (grammatikaalyk) spreekende, zeggen, dat *Pieter*, in die bewoording, twee maal te vinden is; het eerste in den werker, en het tweede in den lyder. Daar nu het onafhangelijk en het ahangelyk zelfstandig naamwoord niet altyd, in de zelfde betrekking, voorkomen; maar het eerste dikwyls het onderwerp van eene voorstelling, en het laatste niet zelden het voorwerp van eene andere voorstelling is, en omgekeerd: zoó volgt daar uyt, dat de ahangelyke niet noódwendiglyk, in den zelfden naamval van hunne onafhangelijke zelfstandige naamwoorden, moeten gesteld worden.

§. 2064. Uyt het gezegde, moogen wy opmaaken den volgenden

REGEL.

R E G E L.

DE AFHANGELYKE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN ZYN ALTYD VAN HET ZELFDE GESLAGT EN HET ZELFDE GETAL (523), ALS HUNNE ONAFHANGELYKE; MAAR, VOOR DEN NAAMVAL, HANGEN ZY AF VAN DE BYZONDERE BESCHOUWING DER VOORSTELLING, IN DE WELKE ZY GEBEZIGD WORDEN.

§. 2065. Alhoewel den naamval, by de afhangelyke zelfstandige naamwoorden, afhangt van de byzondere beschouwing, en niet van de zelfstandige naamwoorden, in wier plaats zy gebezigd worden; kan het echter gebeuren, dat zy, in den zelfden naamval van hunne afhangelyke, moeten gesteld worden. B. v. *Karel is niet alleén neirstig, maar hy is oók deugdzaam.*

§. 2066. Het gebruyk der onderscheyden naamvallen van de afhangelyke zelfstandige naamwoorden verdient eene byzondere aandacht, en er word nu en dan wel eens daar tegen gezondigd. *Pieter bemint my meér, dan GY*; en *Pieter bemint my meér, dan UU*; zyn twee zeer verschillende uyt-drukkingen. De eerste beteekent zoó veel, als *Pieter bemint my meér, dan gy my bemint*; terwyl de laatste

(523) Men herinnere zich daarenboven het geen wy, in de Geslagten en de Getallen, nopens het gebruyk der afhangelyké zelfstandige woorden, aangeteekend hebben.

laatste zoó veel beduyd, als *hy bemint my meér, dan hy uu bemint*. Hier uyt kan men gemakkelyk besluyten, dat er eenen misslag is, in het Verdichtsel van den Vos en de Vledermuys, het welk gevonden word, in een Schoolboekjen van Nederlandsche Deugden, uitgegeeven door de Máatschappij: *Tot rust van 't algemeen*: alwaar den vos, aan de vledermuys spreekende, zegt:

*Myn leven lang, geloóf me vry,
zag ik geén schoóner dier, dan gy.*

Den vleyenden vos wilt de vledermuys doen geloóven, dat zy het schoónste der dieren is; en het ahangelyk zelfstandig naamwoord is eenen lyder van het werkwoord *zag*, en het hadde by gevolg moeten *uu* en niet *gy* weezen.

§. 2067. Toen wy van de geslagten spraken, zagen wy, §. 1952, dat een ahangelyk zelfstandig naamwoord, op eene geheele rede betrek hebbende, met deze, daar zy geéne kunne in zich bevat, niet kan overeenkomen in geslagt; maar, dat men, in dergelyke omstandigheden, het onzydig, 't welk eygenlyk eene ontkenning van alle kunne is, moet bezigen. Wy moeten hier nu nog byvoegen, dat de betrekkelyke woorden, in dergelyke gevallen, altyd in het eénvoudig getal moeten gesteld worden; omdat den aard der betrokkene zaak geén meérvoud voorstelt.

§. 2068.

§. 2068. In het nederduytsch, zegt men:

<i>Het is</i>	{	<i>ik, die (524) spreek.</i>
		<i>wy, die spreken.</i>
		<i>gy, die mist.</i>
		<i>uu, wien men zoekt.</i>
		<i>ons, wie zy goed willen.</i>
		<i>hy, } die zulks gezeyd heeft.</i>
		<i>zy, }</i>
		<i>hun, wie zy vraagen.</i>

Hier ziet men, dat de ahangelyke zelfstandige naamwoorden *ik, wy, gy, hy, zy*, die met *het is* in verband staan, in den zelfden naamval (§. 179³) gesteld zyn, in welken zich de woorden *die* en *wie* bevinden. Dit moet, in alle dergelyke omstandigheden, plaats hebben; omdat de aandacht aldaar min op de woorden *het is*, dan op het volgende werkwoord, gevestigd is.

§. 2069. Uyt het geen, wy tot dus verre, over de ahangelyke zelfstandige naamwoorden gezegd hebben, blykt, dat deze heél verschillig zyn van de bygevoegde

(524) « Het betrekkeelyk voornaamwoord *die* (zegt WEILAND, 2de Deel, y. 112) word doorgaans achter de persoonelyke voornaamwoorden gevoegd, wanneer het in den eersten naamval moet staan: als *hy, die mynen vriend wilt zyn*, enz.; *geef het ons, die daar van een goed gebruyk sullen maaken*. In de overige naamvallen, word liefst *welk* of *wie* gezeigd. By voorbeeld, *zy, welke het gelukt is*, enz.; *hy, wien ik dit gezegd heb*. Ook met een voorzetsel: *hy, door wien gy dit weet*, enz.; *zy, van welke ik dit gehoörd heb*, enz. »

bygevoegde zelfstandige naamwoorden, waar van wy, §. 2047, gesproken hebben. De eerste komen altyd, met hunne onafhangelijke, overeën in geslagt en getal; maar niet altoós, in naamval: terwyl de laatste, in tegendeel, altyd in den zelsden naamval, maar niet noódwendig, in het zelve geslagt noch getal, gebezigd worden, waar in de naamwoorden, by welke zy gevoegd zyn, voorkomen.

§. 2070. Het ahangelyk zelfstandig naamwoord *zich*, uyt zynen aard, wezenlyk het denkbeeld eener terugwerking op het zelve voorwerp uytdrukkende, kan noóyt in eenen naamval gebezigd worden, die het onderwerp enkellyk in werking stelt; en, by gevolg, noóyt in den werker gebruykt worden. Dit naamwoord bezigt men alleén dan, wanneér de handeling van het werkwoord wederkeért tot den persoon, die de zelve verrigt: als in *hy bedriegt zich* (525); *hy bedenkt zich*; *hy eygende zich het niet toe, noch maatigde zich het regt daar toe aan*.

§. 2071. Den heér WEILAND zegt, in het Tweede Deel, §. 72, « wanneér nog eenen anderen werkenden persoon daar by gevoegd word, dan bekleéd, in

(525) Hier zyn den werker *hy*, die bedriegt, en den lyder *zich*, die bedrogen word, den zelsden persoon. Indien het verschillende persoonen zyn, moet men zeggen *hy bedriegt hem*, *hun*, *haar*: volgens dat den persoon, tot wien de handeling overgaat, mannelyk of vrouwelyk, eén- of meer- voudig, enz. is; gelyk wy, §. 1935 — 1965, gezien hebben.

in dat geval, het persoonelyk voornaamwoord de plaats van het wederkeérig *zich*: by voorbeeld, *hy eygende het zich niet toe; maar wenschte, dat het HEM gegeven wierde.* » En den heér WEILAND aanziet dus dit geval, als eene uytzondering aan den algemeénen regel. Maar zoud hy, in plaats van hier aan het naamwoord *hem* eene zoó wonderbaare eygenschap toe te schryven, niet beter gedaan hebben, met te zeggen, dat men hier *hem*, en niet *zich* gebruykt; omdat *hem* niet tot den werkenden persoon *het* wederkeért? Indien men zeyde: *Hy eygende zich de zaak niet toe; maar wenschte, dat Pieter zich de zelve toeeygende*: dan zoud het laatste *zich* niet meér op *hy*, maar op *Pieter*, betrek hebben; en, by gevolg, is den zin dezer uytdrukking geheel verschillig van de volgende: *Hy eygende zich de zaak niet toe; maar wenschte, dat Pieter hem de zelve toeeygende*: alwaar *hem* op het persoonelyk naamwoord *hy* slaat. Indien nu, in deze laatste bewoording, welke, naar den algemeénen regel, geschikt is, het woord *hem* op zyne plaats staat; hoe kan het zelfde *hem* de plaats van *zich* bekleéden, in *hy eygende het zich niet toe; maar wenschte, dat het hem gegeven wierde*? Het is, by gebrek van genoegzaame aandacht op de éénvoudige taalwetten, dat eene menigte van onnaauwkeurigheden, in de Spraakkunst van den hollandschen wetgever, geslopen zyn.

§. 2072. Sedert de taalnieuwigheden, beginnen sommige

sommige *zich* voor *elkander* te bezigen; als in *zy verachten zich*, voor *zy verachten elkander*. Het geringste naadenken op den eygen aard dezer twee woorden, doet den misslag klaar in het oóg springen: want, wanneér ik zeg *zy* (Pieter en Jakob) *verachten zich*, wil ik niet zeggen, dat *Pieter zich zelve veracht*, en *Jakob zich zelve laakt*; maar enkellyk, dat *den eenen den anderen versmaad*: en deze beteëkenis moet door *elkander*, en niet door *zich*, uytgedrukt worden.

§. 2073. Eenen anderen misslag, die aan sommige Nederduytschers en, inzonderheyd, aan de *Dixmuydenaaren* eygen is, bestaat in het gebruyk van *wie* voor *wat*; als in *wien heeft hy gehoord?* voor *wat heeft hy gehoord?* Men aanmerke, dat *wie* gebruykt word, wanneér men naar personen vraagt; terwyl *wat* gebezigd moet worden, wanneér men naar zaaken of dingen vraagt, of voorwerpen wilt kennen, van welke men niet weet, of het personen of zaaken zyn: als in *wat hebt gy hem te boodschappen?*

*Wie is Homerus dan? Dat treffendste aller wonderen!
wien eeuwen achtereen met darle stoutheyd plonderen.*

BILDERDIJK.

TWEËDE HOÓFDSTUK.

Byvoegelyke naamwoorden.

§. 2074.

Byvoegelyke naamwoorden (zoó wy §. 220 en volgende gezien hebben) zyn zulke woorden, welke, in de redevoering, noódzakelyk met zelfstandige vervoegd worden.

§. 2075. Daar nu de byvoegelyke naamwoorden niets, dan enkele wyzigingen van zelfstandige naamwoorden te kennen geeven; kunnen zy, uyt hun eygen, noch geslagt, noch getal, noch naamval bezitten: maar deze onderscheydene zynwyzen, welke wy, in onze Gedaanteleér, aan de byvoegelyke naamwoorden toegekend hebben, dienen enkellyk, om te toónen, aan welke zelfstandige naamwoorden zy toegepast worden; en zy zyn, by gevolg, enkele teékens van overeénkomst.

§. 2076. De byvoegelyke naamwoorden staan dan altyd wezenlyk in betrekking met de zelfstandige naamwoorden; en zyn met deze zoódaanig verbonden, en, als het ware, vereénzelvigd (men vergeeve my deze uytdrukking), dat zy noódwendiglyk zich altoóts. in het zelfde geslagt, het zelfde getal, en den zelfden naamval, moeten bevinden. Zoó staat dan het byvoegelyk naamwoord *goed*, in *goeden God* en in *God is goed*, in het zelfde geslagt, getal, en naamval van zyn zelfstandig naamwoord *God*:

God: met dit onderscheyd nogtans, dat, in 't eerste geval, het byvoegelyk naamwoord eenen verschilligen vorm heeft; terwyl het zelve, in het laatste, onveranderlyk blyft. Waar uyt men ziet, dat de betrekelykheid der byvoegelyke naamwoorden nu, door eenen uytwendigen vorm, dan, door het enkel plaatselyk verband, aangetoond word. Waar voor hier den volgenden

R E G E L

nopens de overeenkomst der byvoegelyke naamwoorden.

§. 2077. DE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN, STAANDE VOOR HUNNE ZELFSTANDIGE, KOMEN MET DEZE, DOOR DEN UYTERLYKEN VORM, OVERKÉN; MAAR DE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN, ACHTER HUNNE ZELFSTANDIGE, GEFLAATST, OF MET DEZE DOOR EEN WERKWOORD VERBONDEN, BEHOUDEN DE EÉRSTE OF OORSPONGELYKE GEDAANTE, EN ZYN ONVERANDERLYK.

§. 2078. Door *uyterlyken vorm* verstaan wy de verscheydene veranderingen, waar aan de byvoegelyke naamwoorden onderworpen zyn, en welke wy, in onze Gedaanteleer of Tweéde Deel, opgegeeven hebben. De *eérste of oorsprongelyke gedaante* der byvoegelyke naamwoorden is die, welke zy, onafhangelyk of op hun eygen beschouwd, bezitten, en, in welke, de byvoegelyke naamwoorden, ⁱⁿ

in het woordenboek, aangeteekend zyn. Zoó is *goed*, in zyne eérste of oorsprongelyke gedaante; en *goeden*, in *goeden God*, heeft den uysterlyken vorm van het eénvoudig männelyk *God*. Hier by mag men nog doen opmerken, dat den overtreffenden trap, die doorgaans, in de woordenboeken, niet aangeteekend is, de eyndletter *e* verliest; wanneer hy achter zyn zelfstandig naamwoord geplaatst word.

§. 2079. Dit alles zal men ligtelyk merken, uyt de volgende

VOORBEELDEN

over den regel der overeenkomst, in de byvoegelyke naamwoorden.

Byvoegelyke naamwoorden, geplaatst voor hunne zelfstandige naamwoorden.

WELIGE akkers, GROENE boómen,
 MALSCHE weyden, DARTEL veé;
 NIEUWE boter, ZOETE meé,
 KLAARE bronnen, KOELE stroómen,
 FRISSCHE luchten; overvloed
 maakt het buytenleven zoet.

POÓT.

Hy kwetst HET vaderland, die BOÓZE stukken voed.

Ik voed GEËN kwaad, maar vrees UNSCHULDIG bloed te storten.

VONDEL.

DE deugd brengt HAARE beloóning met zich, en HET misdryf heeft altoós ZYNE HEYLLOÓZE gevolgen.

EENE

EENE HEYLIGE *en* God WELBEHAAGELYKE *of-*
ferande.

DE GEHEELE *met ons* VERHEUGDE *buurt.*

EENE GOUD- *en* VISCH-RYKE *rivier.*

EENE UYT- *en* IN-WENDIGE *gewaarwording.*

DE *alloós* TEGENWOORDIGE *en steeds* DREYGENDE
doód.

DEN GANSCHEN, LANGEN, TREURIGEN *nacht.*

*Byvoegelyke naamwoorden, geplaatst achter hunne
zelfstandige.*

O God! *wat is* uuwe liefde GROÓT!

Myne zoonen *worden* GROÓT.

Jozef *blyft steeds even* VERDULDIG.

Dien jongeling *schynt my* ALLERVOORZIGTIGST.

Menschen, *AFGERIGT op* schelmstukken.

Ik *heét hem* WYS.

Ik *vond uuwe kinderen zeér* AANGENAAM.

*Byvoegelyke naamwoorden, door werkwoorden, met
zelfstandige verbonden.*

Ach! hoe NIETIG *zyn de* menschelyke *ver-*
wachtingen.

Hoe GELUKKIG *is den man, die God tot be-*
schermmer heeft!

Gy zegt, dat den wyn BETER *word.*

Hoe VERSTANDIG *zyne broeders óók zyn.*

Hoe GROÓT *dien held óók weezen mooge.*

§. 2080.

§. 2080. In deze laatste voorbeelden, zyn de byvoegelyke naamwoorden, door de werkwoorden, aan hunne zelfstandige gebonden. Zoó is *nietig*, door *zyn*, vervoegd met *verwachtingen*; *gelukkig*, door *is*, vereénigd met *man*; *beter*, door *word*, verbonden met *wyn*; en *verstandig*, door *zyn*, gehecht aan het zelfstandig naamwoord *broeders*. Maar, wanneér de byvoegelyke naamwoorden, op deze wyze, aan hunne zelfstandige niet verknocht zyn, dit is, wanneér zy niet, als de toepassing eener voorstelling (zie §. 9), gebezigd worden; dan zyn zy (de byvoegelyke naamwoorden), voor hunne zelfstandige geplaatst, veranderlyk; en men zegt *de STANDVASTIGE menschen blyven de deugd gestaadiglyk beoefenen*: want hier is *standvastige* niet, door *blyven*, met het zelfstandig naamwoord *menschen*, vervoegd; maar het byvoegelyk naamwoord staat onmiddellyk, met zyn zelfstandig, in verband, waarom het zelve oók, daar het voor zyn zelfstandig naamwoord gaat, den uytwendigen vorm van het meérvoud heeft. Om de zelfde reden, schryft men: *Hy was eenen lieven aan alle menschen vriendelyken jongeling*.

BEMERKINGEN

op den boven gegeven regel van de overeenkomst der byvoegelyke naamwoorden.

Eérste bemerking.

§. 2081. Men herinnere zich, dat wy, §. 220 en volgende van de byvoegelyke naamwoorden spreekende,

kende, daar onder oók begrepen hebben alle de zoó genoemde *deélwoorden* (participia), het zy *lydende* (passiva), het zy *bedryvende* (activa); als oók alle de *voornaamwoorden* (pronomina), te weeten die geene, welke noódzakelyk met zelfstandige naamwoorden vervoegd worden, onder welke soort, die voornaamwoorden oók moogen behooren. Wy doen dus, door **KÉNEN** regel, af het geen, in andere Spraakkunsten, maar, door een veelvuldig getal regelen of aanmerkingen, kan geleérd worden. Onzen regel is dus toepasselyk aan de *eygenschappelyke*, *bepaalende*, *bedryvende*, en *lydende* byvoegelyke naamwoorden; als oók aan de *trappen van vergelyking*. Ter méerdere staaving van ons gezegde, zullen wy hier eenige voorbeelden, op elke soort dezer byvoegelyke naamwoorden laten volgen.

VOORBEELDEN

met *eygenschappelyke byvoegelyke naamwoorden.*

Eene **NEIRSTIGE** *dienstmaagd.*

Der **ZORGVULDIGEN** *huysvader.*

Wie **HEYLIG** *bloed vergiet, tergt* **NEMESIS.**

MAGTIGE en **HEERSCHZUCHTIGE** *naabuuren.*

VOORBEELDEN

met *bepaalende byvoegelyke naamwoorden.*

Waar **hoogh***heyd word gekwetst, heeft niemand*
EENIG *voordeel.*

DIEN

DIEN man was lang verdacht.

Wie neemt DIEN last op zich?

VEELE andere volkeren.

ELKEN druppel bloeds.

EENIGEN invloed.

Om DEZE WEYNIGE redenen.

ZYNE WEYNIGE goede vrienden hebben hem geholpen.

Van DEN EENEN man.

Van DEZEN EENEN man.

DEZE EENE vrouw.

HET REN kind. DIT EEN kind.

MYNEN, ONZEN, HAAREN, HUNNEN, UUWEN, ELKEN, IEDEREN, MENIGEN voorstel.

MYNE, DIE, DEZE, ONZE, ELKE, IEDERE, MENIGE verhandeling.

ELK, IEDER, EENIG, MENIG, DIT, ONS kind.

En, met het byvoegelyk naamwoord achter zyn zelfstandig geplaatst, of door een werkwoord verbonden, zegt men: *Nu is hy MYN, eyndelyk is de bezitting U UW, ZYN is de erfenis, U UW is het ryk (526).*

VOORBEELDEN

met bedryvende byvoegelyke naamwoorden.

Onder den arbeyd van den ZWÉÉTENDEN en ZWOEGENDEN landsman.

De

(526) Zie WEILAND, II Deel, §. 92.

De RYZENDE zon.

De STERVENDE onschuld.

Den HEÉRSCHENDEN geést des volks.

De alle verbeelding te boven GAANDE goedheyd van God.

Een van verlangen SMACHTENDE gemoed.

ZUYGENDE kinderen.

VOORBEELDEN

met lydende byvoegelyke naamwoorden.

Met GESTAAFDEN eéde.

BEKENDE deugd.

Een wel DOORBOUWD en nieuw AANGEWONNEN land.

GEBOUWDE en GEMESTE akkers.

GESTERKTE vestingen.

De GEWYDE heyligdommen.

Daarentegen is het byvoegelyk naamwoord, omdat het achter zyn zelfstandig komt, onveranderlyk, in den eéd is GESTAAFD; zyne deugd is BEKEND; de akkers zyn GEMEST; de vestingen zyn GESTERKT; enz.

VOORBEELDEN

met byvoegelyke naamwoorden, in den vergrootenden en den overtreffenden trap.

De reden is het KOSTBAARSTE geschenk, dat den sterveling bekomen heeft.

Ik

Ik klom eerst op eenen HOÖGEN, daar naa op eenen HOÖGEREN, en eyndelyk op den HOÖGSTEEN berg (527).

Hét pantje van eēt gaatswe pen is 't VLISTE wapen, dat ik ken.

CATS.

In eēnen dag, sey' Hans, was hÿ van Cōlh geteden op schaatsen in den Haag. Zyn knecht viel in syn reden, en sey' in eēnen dag, myn heēren, dat is waar, maar gy moet weten, 't was den LANGSTEEN dag van 't jaar.

VAN ZUILICHEN.

Een leevend Franschman heēt een hond in Engeland, en wat een Franschman drobt; iōt de ALLERZOTSTE vonden, terstond niet naa te doen waar Londen grōte schānd! — Ziet eens, wat VREEMDER volk, zy kleēden sich als honden.

HUIJGENS.

Tweēde bemerking.

§. 2082. Wy hebben, §. 1726, gezien, dat, by de zamengestelde zelfstandige naamwoorden, het achterste deel of het laatste woord altyd het geslagt bepaalt; en dat gevolgelyk *vrouwenhuys* onzydig, maar *uurwerkmaaker*, *kousenweever*, mǎnnelyk zyn. Wanneer men nu *oude vrouwenhuysen* zēgt, dan beteekent dit zoō veel, als *oude huysen geschikt voor vrouwen*; omdat het byvoegelyk naamwoord *oude* natuurlyk op het laatste deel of *huysen* van het zamengestelde *vrouwenhuysen* moet betrekking hebben:

(527) Zie WEILAND, Eerste Deel, §. 198.

hebben: maar, als men *huizen* wilt te kennen geeven, *die voor oude vrouwen ingerigt zyn*, en dat dus het byvoegelyk naamwoord *oude* enkellyk, als eene wyziging van het eerste lid of *vrouwen* gebezigd word, dan zoud men dat byvoegelyk naamwoord, naar de regels der zamenstelling, als een deel van het zamengestelde woord, moeten beschouwen, en gevolgelyk schryven *oude-vrouwen-huizen*, ena Zoó schryft men oók beter, in een woord of met een aaneenbindingsteeken, *gouden-uurwerkmaaker*, *zyden-kousenweever*, enz.: want *gouden uurwerkmaaker* en *zyden kousenweever* kunnen, naar den aard der taale, niet anders beteekenen, dan *eenen uurwerkmaaker, welken* (uurwerkmaaker) *van goud is, eenen kousenweever, welken* (kousenweever) *van zyde is*; het geen eene in het oógloopende ongerymdheyd zoud weeten (528).

Derde bemerking.

§. 2083. De lezers, die wel begrepen hebben het geen, §. 1977 en voorgaande, verhandeld is, zullen geenzins verwonderd zyn, dat het byvoegelyk naamwoord *de* met *beén*, *visch*, *wapen*, *voet*, *pond*, enz., gevoegd word, in de volgende en dergelyke bawoordingen: *Op de beén komen, van de beén brengen, de visch kooken, in de wapen brengen, onder de voet werpen, de honderd pond*
koffy,

(528) WEILAND, Tweede-Deel, §. 43 en 44.

koffy, enz.: want al deze zelfstandige naamwoorden staan aldaar in het meêrvoudig getal; alhoewel zy, voor den uyerlyken vorm, in het eênvoud voorkomen.

Vierde bemerking.

§. 2084. Uyt het geen, wy, §. 2076, gezeyd hebben, is het gemakkelyk te zien, dat men zich wel een zelfstandig naamwoord, zonder byvoegelyk; maar geên byvoegelyk, zonder zelfstandig naamwoord, voorstellen kan. Het is zoó veel moogelyk een byvoegelyk naamwoord, zonder zelfstandig, te bevatten; als eenen stok, zonder tweé eynden, te begrypen: en hier uyt volgt, DAT ER, IN DE REDE, NOOYT EEN BYVOEGELYK NAAMWOORD, ZONDER ZELFSTANDIG, KAN GEVONDEN WORDEN. Desniet-tegenstaande, gebeurt het zeér dikwyls, dat het zelfstandig naamwoord niet uytgedrukt is; maar er onder moet verstaan worden, als in de volgende

VOORBEELDEN:

Fransche koopwaaren, en niet duytsche (koopwaaren).

De roos, de schoonste (bloem) onder de bloemen.

Den mensch, het edelste (schepsel) van alle schepselen.

Hy sprak vrymoedig, zoó wel met den vorst, als met den geringsten (onderdaan) van des zelfs onderdaanen.

Hy

Hy reysde van de eene stad naar de andere (stad).

Hy draagt water in de eene (hand), en vuur in de andere hand.

Gelyk verscheyden menschen veel te hoóg geplaatst zyn, naar evenredigheyd hunner talenten en bekwaamheden; zoó verdienden andere (menschen), in tegendeél, eenen veel hoógeren rang.

VAN HEMERT.

Een (peird) zyner peirden.

Wie geeft my een boek? Hier is er een (boek).

Geeft my uuwe pen, indien gy er eene (pen) hebt.

Alle menschen moeten sterven; ryke (menschen) zoó wel; als arme (menschen).

Sommige wysgeiren zyn van dit, andere (wysgeiren) van een tegengesteld gevoelen.

Uuwe kinderen leeren gemakkelyk, myne (kinderen) niet.

§. 2085. De verzwying van een zelfstandig naamwoord heeft dikwyls plaats: omdat het zelve, door een voorgaande of weynig verwyderde zelfstandig naamwoord, aangetoónd word; als, in de voorgaande voorbeelden, duydelyk te zien is. Anders moet men den zin aanvullen, door het zelfstandig naamwoord, dat hy aantooént; het geen zeér dikwyls, door *man*, *mensch*, *vrouw*, *ding*, *voorwerp*, kan gedaan worden.

VOORBEELDEN.

Ik vind hem altyd den zelfden (man).

Eenen

Eenen neirstigen leerling word natuurlyk van elk geprezen, maar eenen traagen verdient de verachting van allen weldenkenden (mensch).

De wyze (vrouw) en de geleerde (vrouw).

De deugdzame en eerbaare (dochter).

Hy zegt, onder andere (dingen of zaken), dat enz.

Het aandoenlykste (ding) dier gebeurtenis.

Dit is het schoonste (voorwerp).

Voor den tienden (dag) dezer maand.

Een brusselsch tydskrift meld ons, dat Zyne Majesteyt, den tienden (dag) dezer (maand), aldaar aangekomen is.

Het is twee (uren).

Den negentienden (dag van) september (529).

De klok slaat zes (uren).

Dit is het werk van den almachtigen (God).

Zyn huys staat voor alle (persoonen) open.

Groot (volk) en kleyn (volk), alles liep, te Gondar, op krukken.

§. 2886.

(529) Gelyk zomer, in eenen figurlyken zin, eensyds voor jaar gebezigd word; als in zy was eerst zestien somers oud: zoo zoud' ook, sonder dese aangenomen en algemeen bekende wyze van de dagen der maanden aan te tekenen, september wel ligt een jaar kunnen beduyden; omdat, gelyk, in elk jaar, maar eenen zomer is, er ook, in elk jaar, maar eenen september kan woezen. In dit geval, zoude negentienden september het negentiende jaar, in plaats van den negentienden dag van herftmaand, beduyden. Doch, daar dergelyke figuren, alleén in den dichteryken styl, plaats hebben; moet men de aangetogen voorbeelden, op de gewoone wyze, door aanvulling van het woord dag, verklaren.

§. 2086. In deze en diergelyke gevallen, blyft onzen regel ongeschonden; want de byvoegelyke naamwoorden komen aldaar overeën met hunne zelfstandige, die daar onder verstaan worden, en gemakkelyk te raaden zyn, of enkellyk, om eene lastige en onaangenaame herhaaling te vermyden, weggelaaten worden. Maar men verstaat ligtelyk, dat men deze achterlaating enkellyk mag gebruyken; wanneér, door de zelve, geéne twyfelachtigheyd kan veroorzaakt, maar, in tegendeel, de verzwegene naamwoorden gemakkelyk kunnen aangevold worden.

Vyfte bemerking.

Byvoegelyke naamwoorden, als opwoorden gebruykt.

§. 2087. In het nederduytsch, zegt men *eene zacht ruyschende beek, eenen sterk waayenden wind*, enz.; in welke gevallen, de woorden *zacht, sterk*, enz., onverbogen gebezigd worden. Eene geringe aandacht, op deze bewoordingen, doet terstond zien, dat *zacht* hier niet op *beek*, noch *sterk* op *wind* betrekking heeft: maar, dat het eérste eene wyziging van *ruyschende*, en het tweede eene hoedaanigheyd van *waayende* beduyd; en dat, by gevolg, de woorden *zacht* en *sterk* hier *opwoorden* zyn, die, zoó wy, §. 1909, gezien hebben, uyt hunnen aard, altyd onverbuygelyk zyn (530).

§. 2088.

(530) Het opwoord heeft altyd betrek op het byvoegelyk naamwoord. En daar dit, uyt zyne natuur, geéne godaanten heeft; maar

§. 2088. Uyt het aangevoerde, moeten wy besluyten, dat DE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN, ALS OPWOORDEN GEBEZIGD, ONVERBUYGBAAR ZYN, en, by gevolg, onveranderlyk, in den uysterlyken vorm, ten aanzien van het geslagt en getal van de zelfstandige, waar op hunne byvoegelyke naamwoorden betrek hebben; als in de volgende en alle dergelyke

V O O R B E E L D E N :

HELDER *schoóne glazen.*

DONKER *bruyne oógen.*

Eenen GEHEEL *braaven en deugdzaam man.*

Eene GANSCH *byzondere zaak.*

Waar is den landaard, die zich, door zulke
BLGT *christelyke deugden, onderscheyd?*

Wy eten niet voor HALF drie.

HALF *volle vaten.*

Hy kende GEÉN groóter, GEÉN anderen loón;
dan den besten burger te heeten.

Dit is LOUTER gierigheyd.

Het is ENKEL nyd, dat hy zoó handelt,

Zy was ENKEL vreugd.

Wy waren GEHEEL aandacht, enz.

§. 2089. In deze laatste voorbeelden, beteékent *enkel* zoó veel, als *enkellyk*; *louter* zoó veel, als *zuyverlyk*;

maar *enkellyk* de gedaanten van het zelfstandig naamwoord aantóont: zoó is het opwoord, uyt zynen aard, onverschudelyk of onverschudelyk.

suiverlyk; enz. Maar men zegt *eene enkele vreugd*, *eene loutere gierigheyd*, enz.: omdat *enkele*, *loutere*, enz., op de zelfstandige naamwoorden een onmiddellyk betrek hebbende, waare byvoegelyke naamwoorden zyn; en daar ook, als dusdaanige, moeten verbogen worden.

§. 2090. Uyt het gezeyde blykt overduydelyk, dat het niet onverschillig is, een woord, als byvoegelyk naamwoord, of als opwoord, te bezigen: maar, dat het onderscheyden gebruyk dikwyls eene verschillige beduydenis medebrengt; en wel zoódaanig, dat het menigmaal geheel iets anders beteekent, zoó als te zien is, in de volgende gezegden:

Hebt gy dat AL gedaan?

Den ONBEKEND reizenden vorst.

Eene BUYTENGEWOON groóte som.

Liebt gy dat ALLE gedaan?

Den ONBEKENDEN reizenden vorst.

Eene BUYTENGEWOONE groóte som.

§. 2091. Deze tweéderleye beschouwing is somtyds zoó verschillig, dat het verkeérde gebruyk eene volstreckte tegenstrydigheyd, in de uytdrukking, zoud kunnen te wege brengen: by voorbeeld, wanneer men zegt: *Dit heeft, in het nederduytisch, maar in GEÉN andere taal plaats*; loóchent men *andere* en niet *taal*. Indien men nu *geéne* zeyde, en dit woord, als een byvoegelyk naamwoord, beschouwde: dan zoud dit zoó veel beduyden, als of *dit in GRÉNE taal plaats hadde*; het welk tegenstrydig zoud weezen met het voorgaande, te weten, dat *het in liet*

het nederduytsch plaats heeft. Zeg het zelfde van den zoon had GEEN anderen wil, dan den geenen van zynen vader.

EENIGE NAADERE OF NOODWENDIGE

bepaalingen aan de uytgestrektheyd van onzen regel, over de uysterlyke overeenkomst der byvoegelyke naamwoorden met hunne zelfstandige.

§. 2092. « Het spreekt van zelf (zegt WHELAND I Deel, §. 186), dat dezen regel alleénlyk, in zoó verre geld, als de vloeybaarheid en welluydendheid zich daar tegen niet verzetten. Immers, men zegt en schryft, overeenkomstig hier mede, *eene hoógerE verordening*: maar, in tegendeél, zonder *e*, *eene verhevener verordening*; omdat *verhevenerE* moeyelyk uyt te sproeken is, en een wangeluyd veroorzaakt. »

§. 2093. Den lezer herinnere zich het geen wy, §. 1913 - 1917, gezeyd hebben, over de achterlaating en de verlenging van den uysterlyken vorm eens woords, welke, in sommige omstandigheden, moeten plaats hebben, om *eene* kwaalyk luydende langdraadigheyd te vermyden, of de welluydendheid te bevoorderen. Zoó zegt men, met verkorting, *naar zyn eygen zin*, voor *naar zynEN eygenEN zin*: *ik heb noóyt een ondraagelyker, noch haatlyker man gezien*; in plaats van *ik heb noóyt eenEN*

eenen *ondraagelykeren*, noch *haatelykeren* man
gezien (531).

§. 2094. Deze verkorting heeft, inzonderheid, by
de dichters, en, in de bepaalende byvoegelyke naam-
woorden, plaats; als in de volgende

VOORBEELDEN:

*Mijn minste zorgen zyn voor mijn begraavenis.
Wat ligt een aan zyn vleesch, als 't zyn niet méér en is?
'K ben voor den wyzen man, die 't dus wist te verdeylen: —
hebt gy begraavens'lust, god vrienden! laat mijn feylen
by u begraaven zyn; en sóó daar ergens iet
deugdzaamigs in my was, begraast dat liever niet!*

Hercules.

*Hoe genoeglyk rolt het leven
des gerusten landsmans heen;
die zyn zdlig lot, hoe klein,
om een, koningskroon son geveen!
Laage rust braveert den lof
van het hoogste koningshof.
Als een boer zyn hygende ossen
't glimpend koutter, door de klont
van zyn erflyken grond,
in de luuwt der hooge bosschen,
voord ziet trekken, of zyn graan
't vet der klaay, met goud beladn;
of zyn gladder mollenkoeyen
sven lustig, even bli,
onder 't graazen, van ter zy,
in een bochtig dal, hoort loeyen;
toon my den, o arme stad!
Zulk een welkust, milk een schat.*

Poet.

Ik

(531) Men herinnere sich het geen wy, §. 1829, over de onbuys-
baarheid sommige byvoegelyke naamwoorden, gezeyd hebben;
als zyn gouden, silveren, tinnen, marmoren, en.

*Ik ben EEN man in 't veld, om, op een moedig peird,
dat schuymbekt, briescht, en krapt, en stof werpt met ZYN voeten,
MYN vyand, voor de vyast, met zweird en speer te ontmoeten.*

VONDEL.

*Gelyk EEN diamant ZYN stralen schiet in 't duyster;
Schynt ook altoos ZYN roem, met onverdoófbren luyster.*

HELMERS.

*Hy liet zich, door GEEN glans van klatergoud,
verblinden.*

Wat mensch gevoelt GEEN smert?

WISELIUS.

§. 2095. Zoó zegt men altyd **HEÉL den dag**, **GEHEÉL den aardbodem**, enz. (532). Daarentegen, zegt men, met verlenging, om de welluydendheid te bevoorderen, *het ZELVE huys, het VERKOCHTE goed, het BEMINDE kind, toen kreet het GANSCHÉ ryk geduurig brand en moórd.*

§. 2096. Hoe weynig iemand gevoorderd zy, zal hy gemakkelyk gevoelen, dat men jammerlyk de oóren kwetsen zoud, indien men in alle gevallen de volkomen naanwkeurigheid, en de uytwendige gedaanten van de geslagten en de getallen, wilde onderhouden. Maar de onzydige byvoegelyke naamwoorden (zegt WEILAND, Eerste Deel, §. 187) neemen deze verlenging op e niet aan; wanneer zy, zonder het bepalende *het*, voorkomen, of het byvoegelyk naamwoord *een* voorop hebben: by
voorbeeld,

(532) Maar men zegt, anders, *den heélen dag, den geheelen aardbodem, enz.*

voorbeeld, *wit zand; een hoóg huys*. Het zelve heeft plaats; wauneér *eenig, zeker, menig, sommig*, of oók *myn, syn, hun, ons, haar*, vooraf gaan: als *eenig wenschelyk ding; zeker zoet kind; myn, ons groot huys*; enz.

§. 2097. De afwyking van onzen regel heeft byzonderlyk plaats, in de woorden *al en zelf*. Het eerste word meéstal, zonder verbuiging, gebezigd; wauneér er een bepaalende byvoegelyk naamwoord opvolgt: als in *hy deed al den arbeyd, al de wereld, in al zynen druk, al zyne vreugd heeft een eynde, de godheyd ziet al onze smerten*.

'K heb vaak het misdryf, in den schoót der praecht, gevonden; maar nimmer was 't geluk aan al dien praal verbonden.

FRITH.

§. 2098. Wy hebben gezeyd *meéstal*; want men vind, by zeér goede schryvers, *voor ALLE DE gedeelten der Spraakkunst (533), ALLE ZYNE werken (554)*; het welk, inzonderheyd, in het meêrvoud, plaats

(533) BILDERDIJK, in zyne Verhandeling, over de Geslachten der Naamwoorden in de Nederduitsche Taal, bl. 319.

(534) Zoó doet oók den hervormer STEGENBEEK, op bladz. VII en VIII van zyn Voorberigt, II Stuk van de Preeven van Nederduitsche Welsprekendheid: alwaar hy zegt: « *Het is thans myn oógmerk niet, zyn lof, in ALLE DE voorgemelde byzonderheden, in het breide, te ontvouwen. Allerwege blykt het, dat den schryver ALLE DE schatten onzer ryke en schoóne moedertaal, in zyn beut, had.* »

plaats heeft, als, tryt de aangetogen voorbeelden, te zien is.

§. 2099. Daarentegen, wordt *al*, schoon achter zyn zelfstandig naamwoord geplaatst, gewoonelyk verbogen: wanneer het, op een meêrvoudig naamwoord, betrek heeft; en op het woord *al* eenen byzonderen naadruk gemaakt word.

VOORBEELDEN.

Wy ALLE }
Zy ALLE } hebben het gezien (535).

De regters waren ALLE van het zelfde gevoelen.

De menschen zyn ALLE stervelyk.

§. 2100. Dit heeft oók plaats in het woord *zelf*; als in *ik zelve, gy zelve, hy zelve*, enz. Den lyder word niet zelden op *n* verlougd, als in

zich }
hem } *zelven.*
my }

Nogtans, HELMERS zegt: *Wel hem, die 't vaderland meêr, dan zich ZELF, bemint.*

§. 2101.

(535) De verbuiging kan hier, in voorkomende omstandigheden, den lezer van twyfel behoeden: want, indien men seyde *wy hebben het AL gezien*, zouden de sanhoorders of lezers kunnen twyfelen, of wy niet willen zeggen, dat *wy ALLES gezien hebben*; het geen wezenlyk verschillen zoud van het geen, dat wy willen te kennen geven. De eerste bewoording beté- kent *nos OMNES vidimus*, terwyl de laatste *OMNIA vidimus* beduyt.

§. 2101. Zoó gebruykt men oók den eygenaar met *s*, in *myns zelfs*, *uws zelfs*, *zyns zelfs*, enz. (536r.

§. 2102. *Al*, niet gevolgd van een bepaalende byvoegelyk naamwoord, neemt, voor een onzydig zelfstandig naamwoord van het eenvoud, welluydendheidshalve, *ls* aan; en men zegt *alle kind*, *alle werk*, *hy verdoóft alle gevoel van deugd*, *alle volk*, *alle huys*: want *al kind* zoud zeer aanstoótelijk luyden; ten ware men, door *al*, *alles* verstonde; en dat *al kind* zoude bedayden, dat *alles kinderachtig is*.

§. 2103. Wanneer verscheyden telwoorden verbonden worden en op een en het zelfde naamwoord betrek hebben, dan word enkellyk het laatste telwoord verbogen (537); en men zegt *den één en twintigsten man* (538), *op de drie honderd zes en veertigste*

(536) Het verschil, tusóhen *self*, byvoegelyk naamwoord, en tusóchen *zelfs*, opwoord, is gemakkelyk te merken, in *ik zelf heb hem gezien*; *ja, ik heb zelfs met hem gesproken*: alwaar *selfs*, soó veel, als oók, betoekent.

(537) Wanneer dit hier, uyt zynen aard, aan verandering onderworpen is; want dat *tweé*, *tien*, *honderd*, enz., hier geene verbuyging lyden kunnen, is, uyt het geen wy, in onze Gedaanteleér, gezejd hebben, genoegzaam blykbaar. Alle de byvoegelyke naamwoorden, die, uyt hunne natuur, een meêrwoord beteekenen, zyn, voor alle geslagten, onveranderlyk: en men zegt, gelykelyk, *tweé*, *tien*, *honderd*, enz.; het zymen van mannen, vrouwen, of kinderen, spreeke.

(538) *Eén* (zegt WEILAND, §. 327) word hier natuurelyk, als een opwoord, gezejd, en blyft onveranderd.

veertigste bladzyde, den honderd vier en dertigstert psalm, enz.

§. 2104. Daar wy altoós bereyd zyn de waarheyd te eerbiedigen, waar de zelve oók mooge gevonden worden; en daar de bevoordering der duydelykheyd, in de taal, ons doelwit is: zoó kunnen wy deze bemerkingen niet eyndigen, zonder den lezer eenen taalregel van WEILAND onder het oóg te brengen; welken regel, hoewel, in het algemeén, strydig met de vlaamsche dialekt, desnietteenstaande, de aandacht der Belgen verdient, en die hoófdzaakelyk het volgende inhoud:

Zoódaanige persoonelyke naamwoorden van het mannelyk geslagt, welke eenen ambtenaar, bedryver, bestierder, of dienaar aanduyden, op ER, AAR, IER, of LING, uytgaan, als *arbeyder, leéaar, hovenier, hoveling*, alsmede onze woorden *koning, vorst, admiraal, prins, oversten, heér, meéster, knecht, onderdaan, vriend, vyand, huysvader*, gelyk oók *man* en *mensch*; alle deze vereyschen, dat hunne byvoegelyke naamwoorden, wanneér zy op hunne werking, en niet op den persoon zien, zonder e met hun lidwoord, onverbuigelyk, even als bywoorden, komen. Zoó zegt men, by voorbeeld, *een groót krygsman*, voor iemand, die, als krygsman, groot is; *een goed koning*, voor iemand, die, als koning, wel regeert; *een sterk loóper*, voor iemand, die sterk loópt: zoó oók *niet een eénig vlug schryver, zeker kundig schilder*, enz. Het tegendeel hier

van

van heeft plaats, wanneer het byvoegelyk naamwoord, niet op de werking, maar, op zekere hoedaanigheyd of eygenschap des persoons, zyn opzigt heeft: als *eenen grooten krygsman*, dat is eenen krygsman, die groot van gestalte is; *zekeren sterken loóper*, dat is zekeren loóper, die sterk van ligchaam is.

§. 2105. Alhoewel *een sterk loóper*, *een goed koning*, en meér dergelyke, in de vlaamsche oóren, niet aangenaám luyden; hebben wy echter deze aantekening van WEILAND niet willen stilzwygende voorbygaan, en zy kan, in voorkomende omstandigheden, voordeelig zyn aan de klaarheyd, die het voornaam oógwit van spraak en schrift moet weezen: en, op deze wyze, drukken *groot-schilder*, *groot schilder*, en *grooten schilder* drie zeér onderscheydene denkbeelden nyt.

§. 2106. De aloude gebruykten het byvoegelyk naamwoord *des* onverschilliglyk voor alle geslagten; en zy zeyden, by gevolg, oók, voor het vrouwelyk, *des moeders*, *des zusters*, enz. En dit heeft langst stand gehouden, in de éénlettergreepige naamwoorden; als in *des wets*, *des zons*, *des zwaans*, enz. Hier van zyn ons nog verscheyden bewoordingen overgebleven, als *'s moeders tederheyd*, enz. (539).

§. 2107.

(539) Zie BILDERDIJK, in zyne Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, Tweede Deel, bl 59; als oók, in zyne Verhandling over de Geslachten, bl. 215.

§. 2107. In het algemeen, moogen wy zeggen, dat de Vlaamingen beter de geslagtonderscheyding bewaaren, dan de Hollanders: by deze laatste (540), vinden wy **GEÉN menschen; GEÉN toegang; GEÉN magt; REN spreuk; HET hoóge school; ZYN yver; HET getuygenis; DEZE, ZYN GEMEÉNZAAAME vriend; enz.; enz.; enz.**

§. 2108. Eér wy deze verhandeling, nopens de overeenkomst der byvoegelyke naamwoorden, eyn- digen, moeten wy nog, met een enkel woord, doen opmerken, dat, daar de Vlaamingen *door eene zee die zoó diep is, met eenen man die zoó groot is, enz.*, zeggen; dat de Hollanders oók *door zoó diep eene zee, met zoó groot eenen man, enz.*, schryven: doch, by de eene en by de andere, worden de byvoegelyke naamwoorden *diep* en *groot*, in dergelyke gevallen, onverbuigbaar gebezigd. Maar, wanneér het byvoegelyk naamwoord *een* voorgaat, dan zegt men, met verbuiging, *hy deed eenen zoó grooten arbejd.*

(540) Zie Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid, door SIBERUSSEK, II Stuk, bl. 119 en 159.

OVER DE TRAPPEN

van

VERGELYKING.

§. 2109.

Eenen vader, van zyne zoonen spreekende, zegt: *Jan is zoó DEUGDZAAM, als Pieter; Karel is OUDER (541), dan Jakob; Josef is den NEIRSTIGSTEN (541) van alle myna zoonen.* Het is wel blykbaar, dat den vader deze beoordeelingen met grond niet zoud kunnen uyten; zonder eene voorafgaande kennis te hebben van de deugdzaamheyd van Jan en Pieter, van den ouderdom van Karel en Jakob, en van de neirstigheyd van alle zyne zoonen. Het is insgelyks klaar, dat gemelden vader niet kan zeggen, dat *Jan zoó deugdzaam is, als Pieter;* zonder deze twee persoonen, onder de betrekking dier hoedaanigheyd, met elkander vergeleken te hebben: zoó moet hy oók den ouderdom van Karel in vergelyking gebragt hebben met dien van Jakob, eer dat

(541) Daar den Franschman, om deze denkbeelden nyt te drukken, tot eene omschryving synen toevlugt moet neemen, en zeggen *plus âgé, le plus diligent*, ens.; kunnen de Nederlanders, over het algemeen, de vermeêrdering door de byvoegelyke naamwoorden zelve aantoonen. De nederlandsche taal beris derhalve, boven de fransche, eene fraaye eygenschap, die, voornamelyk de beknoptheyd van den styl, niet waynig bevoorderlyk is.

dat hy mooge zeggen, dat *Karel ouder is, dan Jakob*; en om te oordeelen, dat *Josef den neirstigsten van alle zyne zoonen is*, moet den vader de neirstigheyd van alle zyne zoonen eerst wel in acht genomen hebben.

§. 2110. Uyt het gezeyde blykt, dat, in de drie aangehaalde voorstellingen, eene wezenlyke vergelyking plaats heeft; waarom men ook zegt, dat de byvoegelyke naamwoorden, in dergelyke gevallen, met *vergelyking* gebezigd worden: maar, daar *deugdzaam, ouder, en neirstigsten*, drie verschillende graaden of trappen te kennen geeven; hebben de spraakkundige drie trappen van vergelyking aangeeteekend, die wy gevoegelyk met den naam van *eersten, tweeden, en derden trap*, moogen bestempelen.

§. 2111. Daar men nu niet kan zeggen *Jan is groot*; zonder zich eene bepaalde maat van groótheyd voor te stellen, by voorbeeld, in vergelyking met andere van den zelfden ouderdom van Jan, of in vergelyking met de gemeéne en bekende maat van groótheyd, welke men, in dergelyke gevallen, bedoelt: zoó moogen wy zeggen, dat *groót* hier in den eersten trap van vergelyking staat; zeg het zelfde van *Jakob is deugdzaam, godvruchtig, leérzuchtig, enz.*

§. 2112. Aangezien eene vergelyking noódzakelyk *tweé termen* veronderstelt; te weten, den term.
die

die vergeleken word, en den geenen, waar naar de vergelyking geschied: zoó mag en moet men hier uyt besluyten, dat er, om eene echte vergelyking te maaken, de kennis van den eérsten term, welken vergeleken word, en die van den tweéden of de maat, waar naar men iets vergelykt, wezenlyk noódig is. Men kan niet zeggen, dat *Karel geleérder is, dan Jakob*; als men enkellyk de geleérdheyd van den eenen of den anderen kent, en nog min, in geval de geleérdheyd van beyde onbekend ware.

§. 2113. Indien nu, van den eenen kant, allen persoon, die eene vergelyking maakt, noódzakelyk de kennis van beyde de vergelykingstermen moet bezitten: zoó moet, van den anderen kant, allen persoon, die eene vergelyking hoórt of leest, noódwendig een denkbeeld hebben van eenen dier twee termen; anders, kan hy niet duydelyk begrypen, wat den spreker of schryver bedoelt. Dus moet er eene zekere maat van den eenen en den anderen persoon gekend zyn; en die maat is het punt, waar van men van beyde kanten afstapt, om het doel der vergelyking te bereyken. De maat der vergelyking mag, by gevolg, niet onbekend, maar zy moet wel bepaald wezen.

§. 2114. De maat, naar welke de vergelyking gedaan word, hangt veel af van het begryp, en de verkregene kennissen des spreekenden persoons. Jan, die slechts vier jaar oud is, zegt, dat *Jakob*, die tien jaaren telt, *groót is*; en dit is waar. voor zoó veel, naamelyk, de vergelyking met Jan gedaan word:
naar,

maar, zulks ware echter valsch; indien Jan vergeleken wierde met eenen jongeling, die, twintig jaaren geworden zynde, den gewoonen wasdom bekomen heeft. Eenen rymelaar, die veel van maat en klank houd, zoud al ligt zeggen, dat *Pieter Duymelaar*, die enkellyk voeten en rymen maaken kan, *geleérder is, dan Jan*; omdat dezen geéne verzenmaaker is, alhoewel Jan, onder andere betrekkingen, blyken van groóte kunde gegeven heeft. Zoó hoórt men dikwyls *Marten Stokvisch is den verstandigsten van . . .*; ofschoón Marten geéne of zeér geringe kennissen bezit: omdat den persoon, die dit oordeel velt, geén genoegzaame weetenschap heeft, om een beter vonnis te stryken.

§. 2115. Uyt het straks aangevoerde blykt, dat de maat, naar welke eene vergelyking geschied, niet altyd de zelfde, maar veranderlyk is; en dat, by gevolg, tot volkomene verstaanbaarheid eener vergelyking, de maat van deze noódzakelyk moet bepaald weezen. Eenen persoon kan *groót, geleérd, groóter, geleérder, den groótsten, den geleérdsten* zyn, ten aanzien van ééne of meér andere persoonen (in het ryk der blinde, is éénoóg koning); en desniettegenstaande, ten opzigte van eenen anderen term van vergelyking, als *onweetende*, en zelfs, als *bot*, beschouwd worden. Over eenige jaaren, heb ik tweé persoonen heftig weeten twisten, nopens eenen *prefect*; den eenen zeyde, dat dien *prefect* in een groót, en den anderen, dat hy in een kleyn *departement* geplaatst

plaatst was. Beyde hadden gelyk, elk in zyn byzonder vergelykingspunt; doch ongelyk, elk in het vergelykingspunt van zynen tegenstreever: want, den eenen stelde de grootheyd in de uytgestrektheyd van land; en den anderen in de menigte der bevolking. Zoó haast zy zich van wederzyden verklaard en de maat hunner vergelyking te kennen gegeven hadden, wierden die geene, welke, over eenige minauten, zoó heftig geredewisseld hadden, het ééns over de grootheyd van het gemelde *departement*. En zoó ziet men niet zelden, onder de geleérdste persoönen, groóte twistingen ontstaan, die uyt geén anderen grond voordkomen, dan dat zy de maat der vergelyking niet voorafgaandelyk bepaald hebben, of den staat der zaake, waar over gehandeld word, in den aanvang, niet dýdelyk genoeg voorgesteld hebben.

§. 2116. Daar nu iederen der drie onderscheydene trappen *deugdzaam*, *deugdzaamer*, *deugdzaamste*, eenen byzonderen graad van beteëkenis heeft (*deugdzaamer* is méér, dan *deugdzaam*; en *deugdzaamste* méér, dan *deugdzaamer*): zoó kan men de drie trappen van vergelyking oók beschouwen, als drie verscheydene graaden van beteëkenis, waar van den éérsten trap den leégsten graad, en den laatsten trap den hoógsten graad is; voor zoó veel, naamelyk, dat zy, onder de zelfde betrekking, voorkomen. Wy zeggen, *onder de zelfde betrekking*: want, alhoewel *ellendiger*, onder de zelfde betrekking, min beteëkent, dan *ellendigste*; kan, desnietteenstaande, het éérste, in

in voorkomende en verschillende omstandigheden, eene meêrdere ellendighejd aanduyden, dan het laatste. B. v., *gy zegt, dat Jan den ellendigsten is van alle, die gy kent; nochtans is het zeker, dat Jakob ellendiger is, dan Jan.*

§. 2117. Uyt het verhandelde, kan men opmaaken, dat den eêrsten trap, als *groót*, enkellyk de hoedaanighejd van eenig voorwerp, in betrekking of vergelyking met de hoedaanighejd van een ander voorwerp, uytdrukt of voorstelt; en hy kan derhalve gevoegelyk den *stellenden* trap genaamd worden. Daar, door den tweêden trap, als *deugdzaammer, braaver*, enz., aan de eene zaak zekere eygenschap of hoedaanighejd, in eenen groóteren of meêrderen graad, dan aan de andere toegeschreven word; en, om die reden, wel mag *vergroótenden* trap geheeten worden: drukt den derden trap eene overtreffing uyt, in de eygenschap of hoedaanighejd eens voorwerps, ten aanzien van alle de voorwerpen, waar by het vergeleken word; en gevolgelyk mag den derden of laatsten graad wel den naam van *overtreffenden* trap draagen. Het spreekt van zelfs, dat dit enkellyk, voor zoó veel, plaats heeft, als de verheffing, welke hier trapswyze geschied, in de zelfde eygenschap en betrekking gedaan word; en niet, wanneér de vergelyking, onder eene andere betrekking, voorkomt, zoó als wy, in den voorgaanden §. 2116, gezien hebben, alwaar den *vergroótenden* trap eenen meêrderen graad, dan den *overtreffenden* uytdrukt.

§. 2118. Dewyl den vergrootenden trap aan zekere zaak eene hoedaanigheyd, in eenen méérderen graad, toeschryft, dan aan eene andere zaak; en aangezien den overtreffenden trap aan zeker voorwerp den hoogsten graad eener eygenschap geeft, zoódaanig, dat hy het zelve boven alle de andere voorwerpen, waar mede het in betrekking staat, verheft: zoó volgt daar uyt, dat den tweéden trap noóyt anders, dan met *tweé* betrekkelyke voorwerpen, ten zelsden tyde, kan gebezigd worden; en dat, wanneér *meer* voorwerpen, in eene vermeerderde vergelyking, komen, noódzakelyk den overtreffenden trap moet plaats hebben. Zoó zegt men, met den tweéden trap, *Karel is geleérder, dan Pieter; Jan is ouder, dan Jakob; enz.*; en, met den derden graad, *Jan is den deugdzaamsten van de twintig leérlingen.*

§. 2119. Wanneér men zegt *Jakob is geleérder, dan Pieter; dan Jan, en dan Karel,* is dit zoó veel, als of men zeyde *Jakob is geleérder, dan Pieter; Jakob is geleérder, dan Jan; enz.*: zoó dat de vergelyking, alhoewel er van *meer*, dan van *tweé* persoonen gesproken word, echter maar tusschen *tweé* voorwerpen, op den zelsden tyd, plaats heeft; want Jakob word, zoó men ziet, hier enkellyk, op eene achtervolgende wyze, vergeleken, eérst met Pieter, dan met Jan, en eyndelyk met Karel. Met den tweéden trap, zegt men oók *Jakob is neirstiger, dan de andere schoolieren; Jakob is deugdzaammer, dan zyne broeders*: omdat, in dergelyke omstandigheden, de geheéle menigte, te weten alle de schoolieren

schoolieren en broeders, in twee deelen of voorwerpen, beschouwd word, waar van Jakob het een deel, en alle de andere schoolieren of broeders, tezamen genomen, het ander deel uytmaaken.

§. 2120. Wy hebben, §. 2118, gezien, dat, wanneer de vergelyking, in eene vermeerderde beteekenis, met meér, dan met twee onderscheydene voorwerpen, op den zelfden tyd, geschied; dat men alsdan den derden of overtreffenden trap moet bezigen. Daar uyt volgt echter, in geénen deele, dat den overtreffenden trap noóyt, met *twee* betroukkene voorwerpen, kan gebezigd worden: want, daar den derden trap den hoogsten graad, enkellyk met betrekking, uytdukt, zoó kan hy oók wel, omtrent twee zaaken of voorwerpen, plaats hebben; wanneer, naamelyk, de eene van de twee zaaken de hoedaanigheyd, in vergelyking met de andere zaak, in den hoogsten graad, bezit. Zoó zegt men *het beste van de twee, Jakob is den geleérdesten van myne twee zonen, den deugdzaamsten van die twee personen.*

§. 2121. Overmits God een oneyndiglyk volmaakt wezen is, lezit hy, uyt zyne natuur, alle de goede eygenscapen in den hoogst moogelyken graad; en wel zoó uytsluytelyk, dat de goede hoedaanigheden, welke, by de menschen of andere schepsels, aangetroffen worden, alle uyt hem, als de aders uyt eene onuytputtelyke bron, voordvloeyen. Hier uyt schynt

schynt dus te volgen, dat men, van de goddelyke eigenschappen spreekende, de zelve noóyt in den éersten, maar altyd, in den vergrootenden of overtreffenden trap, zoude moeten stellen. Maar, daar God zyne eygdommen, onafhangelijk van alle buyten hem bestaande wezens, bezit; mag men geheel wel zeggen, dat het Opperwezen boven alle vergelyking is: want God zoud niet minder volmaakt geweest hebben, indien hy zich eétwiglyk van de schepping onthouden hadde; anders zoud men moeten staande houden, dat God, door het voordbrengen der schepfels, eene meêrdere volmaaktheyd bekomen heeft, het welk zonneklaar met de blykbaarste grondstellingen der bovennatuurkunde (*metaphysica*) stryden zoud. Ook mag men (naar den zetregel *qui potest majus, potest minus*) zeggen, dat hy, die eene hoedaamigheyd, in eenen meêrderen of in den hoogsten graad, bezit, de zelve (*d. fortiori*) zoó veel te meêr, in eenen stellenden trap, heeft. Indien iemand den sterksten is van vier persooen; is het klaar, dat hy de sterkte bezit van den minst sterken der drie persooen, met welke hy, in vergelyking, gebragt word. God is het magtigste wezen van al wat men begrypen kan: hy is, niet alleen, magtig, ten aanzien van alle hoegenaamde wezens; maar oók magtig, zonder eenige vergelyking.

§. 2122. Uyt het verhandelde, kan men bevroeden, waarom men, van God spreekende, de eigenschappen, nu, met den stellenden, en dan, met den ver-

vergroótenden of overtreffenden trap, gebruikt; en tevens bevatten, dat er geén goede hoedaanigheden kunnen bestaan, welke, in den strengsten of nauwsten zin, genomen, aan de schepsels, in den hoogsten graad, kunnen toegepast worden: streng genomen, is God alleén heylig, alleén goed, alleén barmhertig, enz. Wanneer men eene goede hoedaanigheid, in betrekking tot eenig schepsel, bezigt; is dit altyd, in vergelyking met eene andere geschapene zaak, of in eene beperkte beteekenis: zoó moet men oók verstaan de woorden van CHRISTUS: *Weest VOLMAAKT, gelyk uwen hemelschen Vader volmaakt is* (542); want de volmaaktheyd van God is in haaren hoogst moogelyken graad, terwyl die der menschen altyd kan vermeérderd worden.

§. 2123. Het volgt, uit den aard der zaake zelve, dat de met elkander vergelekenen voorwerpen eene zekere overeenkomst moeten hebben, in de zaak, waar over de vergelyking gedaan word; en dat, by gevolg, de vergelyking enkellyk kan plaats hebben, met zaaken van de zelfde natuur of aard, en niet, omtrent dingen van verschillende geslagt. Een wit peird en een zwart peird zyn twee peirden; maar eenen ezel en een peird zyn geén twee peirden, nog geén twee ezels: vervolgens, kan, onder dit aanzien, tusschen peird en ezel, geéne vergelyking geschieden.

Men

(542) *ΜΑΤΤΗΑΙΟΥ, cap. V, vers 48.*

Men kan echter, daar omtrent, eene vergelyking maaken, onder het opzicht van dieren, en zeggen *een peird en eenen ezel zyn twee dieren; waar van het eerste snelder, dan het laatste is.* Van gelyken kunnen peird, ezel, en mensch, alhoewel zy, als dusdanige, niet kunnen vergeleken worden, onder het aanzien van hun gemeen geslagt of dier, in vergelyking gesteld worden.

§. 2124. Wy hebben gezejd, dat *de met elkander vergelekenen voorwerpen eene zekere overeenkomst moeten hebben.* Doch deze overeenkomst moet echter zoó volkomen niet zyn, dat die zaaken, onder de geheele uytgestrekthejd van beteekenis, en nog min, dat zy, onder de naauwkeurigste beschouwing, de *zelve* zyn; want, in dit laatste geval, zouden het geén onderscheydene, maar de zelve wezens zyn: het is dan genoeg, dat de vergelekené dingen eene zekere overeenkomst hebben, in dat geen, waar omtrent de vergelyking plaats heeft. Zoó kan den tyd, in zeker opzigt, met de eeuwighejd vergeleken worden; omdat in beyde duuring is: alhoewel den tyd en de eeuwighejd, in geduurzaamhejd, zoódaanig van elkander verschillen; dat het grootste getal van maanden, jaaren, en eeuwen, 't welk men bedenken kan, het minste deeltje van de eeuwighejd niet uytmaakt. Wat zeg ik *het minste deeltje van de eeuwighejd!* de eeuwighejd is zonder beginsel en zonder eynde; haar geheel kan noch aanwezig zyn, noch begrepen worden. Hoe kan zy dan deelen hebben? gemerkt het deel eene bepaalde hoeveelhejd van

van het geheel is; en het deel noodzaakelyk vooronderstelt de aanwezigheid of moogelykheid van het geheel, het welk in de éénwigheid tegenstrydig is. Niettegenstaande dit alles, kunnen, om de bovengemelde redenen, deze twee zoó verschillige zaaken met elkander vergeleken worden. Maar, wanneer de vergelekenen zaaken geene overeenkomst, in het vergelykingspunt, hebben; kan er natuurlyk geene vergelyking plaats hebben: zoó mag men niet zeggen *kliest van twee kwaaden het BESTE*; omdat het denkbeeld van *kwaad* het denkbeeld van *goed*, *beter*, en *beste*, noodzaakelyk uytsluyt. Men zegge dan *van twee kwaaden het MINSTE*.

§. 2125. Wanneer men, van eenen jongeling spreekende, zegt *hy is den geleérdesten*, niet alleen, van alle de jongelingen, maar zelfs ook van alle de ouderlingen; schynt deze vergelyking te stryden met onzer straks aengevoerden regel, of daar aaneens uytzondaring te maaken. Echter heeft hier, noch het een, noch het ander plaats: want de vergelyking geschied hier niet onder de betrekking van OUDER of JONGER menschen; maar enkellyk, onder het opzigt van *persoon* of *mensch*. Het is zoó veel, als of men zeyde *hy is den geleérdesten persoon* of *mensch*, niet alleen enz. Zoó zegt men ook *dien ouden man is sterker, dan eenen hoegenaamden jongeling*. Maar men zal niet zeggen *Hector was den sterksten der Grieken*; omdat Hector, geenen Griek zynde, als Griek, niet kan vergeleken worden.

Om

Om de zelfde reden, mag men niet zeggen *dien ouden man is den sterksten der jongelingen*: men mag echter wel zeggen *hy was den sterksten* (mensch) *der menschen; hy is sterker, dan de jongelingen*; als, uyt het boven verhandelde, ten overvloede blykt.

§. 2126. Eyndelyk, men begrype wel, dat de vergroóting, welke, door de verbuiging der byvoegelyke naamwoorden, aangetoónd word, in de eygenlyke beteékenis der woorden, bestaat. Zoó is *kleyner* den vergroóten, en *kleyngste* den overtreffenden trap van *kleyng*: omdat het denkbeeld van *kleyng*, door *kleyner* en *kleyngste*, inderdaad vergroót word; alhoewel die hoedaanigheyd, in een verkeérd opzien, schynt verminderd te worden. Doch, het is de eygenschap niet van *kleyngheyd*, die hier, ten aanzien van andere voorwerpen, verminderd word; maar wel de tegenovergestelde hoedaanigheyd of die van *groótheyd*: en het is oók werkelyk het geen men beduyden wilt, wanneér men zegt *het een peird is kleyner, dan het ander*.

§. 2127. Daarenboven dient hier nog aangemerkt te worden, dat, alhoewel van twee peirden van ongelyke grootte het een kleyner, en het ander méerder is, men nogtans niet onverschilliglyk mag zeggen *het een peird is KLEYNER, dan het ander*; en *het een peird is GROÓTER, dan het ander*: maar, dat men natuurlyk altyd dat woord moet bezigen, 't welk het denkbeeld zelve der vergelyking uytdruckt. Dit

Dit is, dat men, b. v., *groót, grooter, grootste*, moet bezigen; wanneer wy voorwerpen, onder de betrekking van *groótheyd of méerderheyd*, vergelijken: en dat men, daarentegen, *kleyne, kleyner, minder, kleyinste, minste*, moet gebruyken; wanneer wy die voorwerpen, onder het opzigt van *kleyneheyd of minderheyd*, beschouwen. By gevolg, wanneer men twee peirden, onder de betrekking van *groótheyd of méerderheyd*, beschouwt; zal men zeggen *het een peird is grooter, dan het ander*: en niet *het een peird is kleyner, dan het ander*. In dit laatste geval, zoud den aanhoórder of leezzer wel ligt kunnen meénen, dat er van twee bitten of kleyne peirden gesproken word; terwyl men twee groóte koetspeirden bedoelt.

§. 2128. Daar dat geen, 't welk wy, over de onderscheydene trappen of graaden der byvoegelyke naamwoorden, gezegd hebben, méer aan de bereedeneerde wyze van spreken, dan wel aan den uyerlyken vorm der woorden, vasthoud; zoó heeft het zelfde niet alleén plaats, by de eygenlyke trappen, als *geleérder, geleérdste*, enz.; maar oók, wanneer deze, door omschryving, uytgedrukt worden, als in *meér geleérd, méést geleérd*, enz.; gelyk oók, wanneer wy eene vergelyking, in minderheyd, door de woorden *minder, minst*, enz., willen beteékenen, als in *hy is minder geleérd, dan Jakob; hy is den minst gevoorderden van de school*.

§. 2129.

§. 2129. Naa deze verhandeling over den aard der trappen van vergelyking, welke vry veel grooter geworden is, dan wy, in den aanvang, wel gemeënd hadden; zullen wy hier laten volgen eenige kortbondige

REGELS

over de trappen van vergelyking.

§. 2130. In elke vergelyking, komen drie hoofdpunten in aanmerking: 1. den term, die vergeleken word; 2. den term, waar aan den eérsten vergeleken word; en 3. een byvoegelyk naamwoord of de zaak, waar in die twee termen vergeleken worden. B. v., *Karel is geleérder, dan Jakob.* De twee vergeleken termen zyn *Karel* en *Jakob*; en de zaak, waar omtrent de vergelyking geschied, is alhier, door het woord *geleérder*, uytgedrukt.

§. 2131. By gevolg, veronderstellen noodwendig alle de byvoegelyke naamwoorden, in den vergrootenden of overtreffenden trap, boven de algemeéne betrekking met hunne zelfstandige naamwoorden, eene andere of tweede betrekking, welke, tot de vervulling van den zin, vereyscht word. Zoó veronderstelt *hy is geleérder*, boven de betrekking van *geleérder* met het zelfstandig naamwoord *hy*, de volgende of dergelyke woorden: *Dan Pieter, dan mynen broeder, enz. geleérd is.* Zoó oók, wanneér men zegt *hy is den ryksten*; moet men daar byvoegen *van of uyt de stad, onder myne bekende vrienden*, of iets dergelyks.

§. 2132.

§. 2152. By gevolg, is er noóyt eenen tweeden of vergrootenden trap; zonder eenen daar op volgenden stellenden trap, voorgegaan van het woordje *dan*: en nimmer eenen overtreffenden trap; zonder eenen tweeden term, voorgegaan van het woordje *onder*, *uyt*, *van*, of een byvoegelyk naamwoord, in den eygenaar, of den term word zelve, in dezen naamval, geplaatst. *Jakob is geleérder, dan Pieter* beduyd zoó veel, als *Jakob is geleérder, dan Pieter geleérd is*. Doch, dezen stellenden trap word meéstal verzwegen; en men zegt gewoonelyk *geleérder, dan Pieter*, daar onder verstaande *geleérd is*. Somtyds hebben hier omtrent nog andere verzwyingen plaats. Zoó vind men, by voorbeeld, by ALLARD HULSHOFF, in zyne Beschryving der Afdeelingen van een Etmaal, *de onderscheydene afdeelingen van dit tydvak of etmaal verdienen een naauwkeuriger overzigt*, daar onder verstaande *dan dat geen, 't welk ik tot nu toe gegeeven heb*, of iets dergelyks.

§. 2153. Wanneer men zegt *de allergrootste enz.*, *het allerbeste enz.*, is dit zoó veel, als *de grootste van alle' enz.*, *het beste van alle enz.* *Aller* is eenen eygenaar van *alle*; gelyk men, uyt den uytgang *r*, genoegzaam merken kan: en word, in dergelyke gevallen, gebezigd, om de hoedaanigheyd, welke, door het toevoegelyk naamwoord, aangeduyd word, tot den hoógsten trap, als het ware tot eenen vierden graad van groótheyd, te verheffen. Want, van twaalf geleérde personen, kunnen wel twee, drie, of vier de geleérdste van die personen weezen; maar
er

er kan slechts éénen, als den *allergeleérdesten* of den *geleérdesten van alle* die personen, beschouwd worden. Oók kan *aller* met geén byvoegelyk naamwoord ver-voegd worden, ten zy er méér dan twee voorwerpen, voor handen zyn. Men kan wel van drie of méér personen zeggen *hy is den allergeleérdesten, den allerdeugdzaamsten*, enz.; maar niet, wanneér men enkellyk van twee personen spreekt. Men kan, in dit geval, zeggen *den geleérdesten* enz.; maar niet *den allergeleérdesten* enz.

§. 2134. Den aard onzer taal vereyscht, dat wy het woordje *dan*, en niet *als*, by den vergrootenden trap, bezigen. Het is vervolgens een misbryk te zeggen *zoeter, als honig* (543); voor *zoeter, dan honig*. Men vind echter, by goede schryvers, nu en dan, het woordje *als*, zoó wel by den vergrootenden, als by den stellenden trap, gebruykt; maar dit stryd met de opregte gronden van het nederduytsch, en is derhalve niet naa te volgen.

(543) Men zegt heél wel *het is zoó zoet, als hönig, zoó helder, als de zon*; enz.: omdat hier niet den tweeden, maar den éersten of stellenden trap gebezigd word; alwaar het woordje *als* op zyne plaats is. Zoó oók, wanneér de vergelyking, met de woordjes *zoó min*, plaats heeft; worden de vergelykingstermen, door het woordje *als*, verbonden, en men zegt *hy is zoó min geleérd, als gy* enz. Edoch, wanneér de vergelyking eene méerderheyd aanduyd; dan geschied dese verbinding wederom, zoó als straks gezeyd is, door het woordje *dan*: als in *hy is zoó veel geleérder, dan Pieter!*

OVER DE BEPAALENDE

BYVORGELYKE NAAMWOORDEN,

in het byzonder.

§. 2135.

Men geeve slechts eenen enkelen oóglag, op de beteëkenis van het woord *mensch*: en men zal welhaast gewaar worden, dat de denkbeelden van *leevende ligchaam* en *redelyke ziel* zoódaaniglyk in het zelve opgesloten liggen; dat zy daar van niet kunnen afgescheyden worden, zonder de waare beduydenis van het woord *mensch* te vernietigen. Wanneer men voorders de twee onderscheydene en tegenstrydige zelfstandigheden *ligchaam* en *ziel*, waar uyt den mensch bestaat, naader overweegt; dan bemerkt men ligtelyk, dat zy oók nog verscheydene andere denkbeelden in zich bevatten. Het woord *ligchaam* veronderstelt noódwendiglyk *uytgestrektheyd*, en de *uytgestrektheyd* veronderstelt noódzakelyk *deelen*: terwyl de *ziel* van eenen geheel tegenstrydigen aard is; en de denkbeelden *ondeelbaarheyd*, *enkelvoudigheyd*, *geheugen*, *verstand*, en *wille* in zich bevat. Daar nu het woord *mensch* in zich besluit de denkbeelden van *zelfstandigheyd*, *leven*, *ligchaam* of *uytgestrektheyd*, *geheugen*, *verstand*, *wille*; en dat het woord *mensch* alleén zoó veel, als alle die woorden te zamen, en nog andere daar by,

by, welke wy, om kortheyds wille, achterlaaten, in zich bevat: zoó moogen wy zeggen, dat, in de *bevatting* van het enkel woord *mensch*, alle die gedeeltelyke denkbeelden opgesloten liggen.

§. 2136. Uyt het gezegde, kan men besluÿten, dat de *bevatting* van het woord *mensch* zoó veel is, als de verzameling van alle de gedeeltelyke denkbeelden *zelfstandigheyd, leven, ligchaam, geheugen, verstand*, enz.; welke, alle te zamen, het denkbeeld van de gemeéne natuur, die, door het woord *mensch*, uytgedrukt word, aantoonen. En, vermits de *bevatting* of beteëkenis eens denkbeelds niet alleén aan het woord *mensch*, maar oók aan alle zelfstandige naamwoorden eygen is; zoó kunnen wy de *bevatting* des denkbeelds, in het algemeén, door de volgende woorden, bepaalen of beschryven: *De bevatting des denkbeelds is de verzameling van alle de gedeeltelyke denkbeelden, die het geheel denkbeeld van de gemeéne natuur, uytgedrukt door de naamwoorden, uytmaaken.*

§. 2137. Het is ligt te zien, dat, wanneér men zegt *het gevoelen van dezen mensch; hy handelt, als mensch*, het zelfstandig naamwoord *mensch*, in het eerste voorbeeld, aan eénen persoon alleén toegepast word; terwyl het woord *mensch* van het tweede voorbeeld ('t welk zoó veel, als *hy handelt overeenkomstig met de menschelyke natuur*, beduyd), in eene algemeéne beteëkenis, genomen word, en aldaar enkellyk de *bevatting* van het algemeén denkbeeld,

beeld, waar van dat woord *mensch* het teeken is, aantoonst: en dat, by gevolg, de beteekenis van het woord *mensch*, nu aan de ondeelbaare wezens (544), en dan aan de menschelyke natuur, in het algemeen, zonder aanzien van de ondeelbaare wezens, kan toegepast worden. De eerste toepassing noemt men de *uytgestrektheid* van een zelfstandig naamwoord; omdat zy op de onderwerpen wylt, tot welke de bevatting of beteekenis eens woords zich uytstreckt. Door de *uytgestrektheid* der beteekenis, verstaat men de *hoeveelheid der ondeelbaare wezens*, aan welke men het denkbeeld der gemeene natuur, uytgedrukt door het zelfstandig naamwoord, werkellyk toepast.

§. 2138. Uyt het geen wy tot dus verre, over de

(544) Om wel te begrypen, wat men door *ondeelbaare wezens* verstaat, moet den leérling aanmerken, dat in eene dreef, by voorbeeld, iederen boom van alle de andere boomen zoólaanig onderscheyden is, dat hy met geen anderen boom kan vermengd worden: en dat, by gevolg, elken boom zyn byzonder bestaan heeft; het welk hem alleén toebehoort, en aan geen anderen boom kan toegepast worden. Op deze wyze, is elk voorwerp, in de natuur, een van alle andere afgezonderd en duydelyk onderscheyden wezen: en de wezens; uyt dit oogpunt beschouwd, noemt men *ondeelbaare of ondeelige wezens*; omdat zy, onder deze betrekking, eene natuur beduyden, welke zy met geen andere zaaken of dingen deelen kunnen. Daarentegen, wannéer men een wezen, dat wy, in het algemeen, *boom* naamen, bedoelt; dan kan dat naamwoord, niet alleén aan den eersten, tweeden, derden boom van die dreef, maar aan alle de boomen van den ganschen aardbodem toegepast worden: en alsdan word *boom*, niet in eens ondeelige, maar in eene gemeene beteekenis, genomen.

de bevatting of beteëkenis eens denkbeelds, en des zelfs uytgestrektheyd, aangevoerd hebben, volgt, dat de bevatting of beteëkenis van eenig woord altyd de zelfde is; terwyl zyne uytgestrektheyd méérder of minder is, naar maate de ondeelbaare wezens, waar aan die beteëkenis toegepast word, minder of méérder beperkt is. Als in *alle kinderen*, *onze kinderen*, *myne kinderen*, *eén kind*: alwaar de uytgestrektheyd van het zelfstandig naamwoord, in het éérste voorbeeld, méérder is, dan die van het tweéde; de uytgestrektheyd van het tweéde méérder, dan die van het derde voorbeeld; en het gezegde *myne kinderen* eene méérdere uytgestrektheyd heeft, dan *eén kind* van het laatste voorbeeld.

§. 2139. Uyt de straks aangehaalde voorbeelden, ziet men duydelyk, dat den graad der uytgestrektheyd aldaar afhangt van de bepaalende byvoegelyke naamwoorden *alle*, *onze*, *myne*, *eén*; en het is oók werkelyk, om de uytgestrektheyd der zelfstandige naamwoorden aar te toonen of te beperken, dat de bepaalende byvoegelyke naamwoorden gebezigd worden.

§. 2140. De bepaalende byvoegelyke naamwoorden zyn (zoó wy hier en in ons Eérste Deel gezien hebben) de zulke, welke de uytgestrektheyd der beteëkenis van de zelfstandige naamwoorden aanduyden: tot deze behooren *eén*, *tweé*, *beyde*, *drie*, *al*, *den*, *de*, *het*, *dezen*, *deze*, *dit*, *dien*, *die*, *dat*, *een*, *eenig*, *alk*, *geen*, *geén*, *hun*, *haar*, *ieder*, *iegelyk*, *menig*, *myn*, *ons*, *sommig*, *uw*, *veel*, *welk*, *weynig*;

weynig, zyn; wélke onderscheydenlyk gebezigd worden, om de meérdere of de mindere uytgestrektheid van die zelfstandige naamwoorden, welke anders, uyt hunnen aard, niet genoegzaam bepaald zyn, aan te toónen. Het spreekt van zelfs, dat de zelfstandige naamwoorden, die, uyt hunne natuur, genoegzaam beperkt zyn, géén bepaalende byvoegelyk naamwoord by zich gedoógen. Maar nu zal men vraagen: Welke zelfstandige naamwoorden zyn, uyt hunnen aard, genoegzaam bepaald; en hebben dus géén bepaalende byvoegelyk naamwoord noódig: by welke zelfstandige naamwoorden, en in welke omstandigheden, moet men al of niet de bepaalende byvoegelyke naamwoorden bezigen? Dit is een vraagstuk van belang; en dient daarom, met orde en klaarheid, opgelost te worden. Hierom zullen wy den verschillenden aard der zelfstandige naamwoorden, voor zoó veel zulks met de oplossing van dit vraagstuk in verband staat, moeten onderzoeken; om daar uyt onze regels te kunnen afleyden.

§. 2141. Wy zagen, §. 2135, dat het woord *mensch* zoó veel beduyd, als *leevende ligchaam* en *redelyke ziel*; en dat deze denkbeelden niet alleén aan dezen of geenén persoon, maar aan Jakob, Karel, Willem, en aan alle menschen hoegenaamd kunnen toegepast worden: daarentegen, wanneér zyne Majesteyt zich WILLEM onderteékt; dan kunnen de denkbeelden, welke men, door het zelfstandig naamwoord WILLEM, verstaat, enkellyk aan eénen persoon alleén

alleen toegeeygend worden. De woorden *mensch*, *Willem*, en alle de zelfstandige naamwoorden beduyden uydrukkelyk de wezens, met de zelve, door het denkbeeld van hunne natuur, aan te toonen: maar het eerste woord of *mensch* beduyd het wezen, door het gemeen denkbeeld van eene natuur, welke aan veele toebehoort; terwyl het woord *Willem* het wezen aantóont, door het byzonder denkbeeld van eene onmededeelbaare natuur. Men ziet gevolgelyk, dat er twee soorten van zelfstandige naamwoorden zyn: naamwoorden, die de wezens aantóonen, door het gemeen denkbeeld van eene natuur, welke aan veele toebehoort, als *koning*, *land*, *stad*; en naamwoorden, die de wezens uytdrukken, door het byzonder denkbeeld van eene onmededeelbaare natuur, als *Willem*, *Nederland*, *Brugge*. De eerste beteekenen eene natuur, die zy, met meér andere wezens, gemeen hebben; en worden daarom *gemeene* zelfstandige naamwoorden geheeten: de andere hebben eene natuur, die hun uytsluytelyk toebehoort of eygen is; en hebben daarom den naam van *eygen* naamen bekomen.

§. 2142. Wanneer men zegt KAREL (mynen zoon), hebt gy de geschiedenis van KAREL den vyfden gelezen? is hier het woord *Karel* wel gemeen aan mynen zoon en aan den oudsten zoon van Filippus en van Joanna van Castilliën; maar de denkbeelden, welke ik my, in het eerste *Karel*, voorstel, zyn wel zeker de zelve niet, die ik, in het tweede *Karel*, bedoel. Het woord *mensch*, daarentegen, verwekt altyd de zelve

zelfde denkbeelden; het zy ik van mynen zoon, het zy ik van eenen keyzer spreek. By gevolg, is *Karel* aldaar een *eygen*, en *mensch* een *gemeen* naamwoord.

§. 2143. Boven zagen wy, dat het zelfstandig naamwoord *Willem*, in *wy WILLEM koning* enz., een *eygen* naamwoord is; omdat dit woord eene verzameling van denkbeelden vervat, die maar aan een enkel wezen van eene onmededeelbare natuur kunnen toegepast worden: maar, wanneer men nu verscheyden afbeeldsels van onzen geeërbiedigden vorst bedoelt; of dat men zegt *den Willem van uuw kabinet is beter afgemaakt, dan den Willem van uuwen broeder*; dan beschouwt men het woord *Willem*, onder eene geheel andere betrekking; en het is middagklaar, dat *Willem*, onder dit opzigt, vermenigvuldigd, en, by gevolg, geen *eygen*, maar een *gemeen* naamwoord is, het welk aan alle de afbeeldsels van zyne Majesteyt kan toegepast worden.

§. 2144. Zoó kan men oók, wanneer men enkellyk de benaaming beschouwt, zeggen *mynen Pieter en uuwen Pieter zyn twee Pieters*; in welk geval *Pieter* een *gemeen* naamwoord is, omdat het hier bedoelde denkbeeld of den naam *Pieter* aan meer onderwerpen kan toegepast worden.

§. 2145. Uyt dat geen, 't welk wy in deze twee laatste *paragraffen*, aangevoerd hebben, mag men besluyten, dat alle *eygen* naamwoorden in *gemeene* veranderen,

veranderen, wanneer men de zelve, als enkele benamingen, beschouwt; als ook, wanneer men de afbeeldsels bedoelt, die de personen, welke de eygen naamwoorden aanduyden, aan het gezicht voorstellen. En omgekeerd, daar nu alles in de bedoelde denkbeelden bestaat; zoó kunnen de gemeéne naamwoorden tot eygene herschappen worden, door de uytgestrektheid hunner beteékenis zoódanig te beperken, dat zy nytsluitelyk aan een enkel onderwerp kunnen toegepast worden: als in *Brugge* (stad van Westvlaanderen), en in *Den Haag* (hoófdstad van Holland), plaats heeft; die, nyt hunnen aard, gemeéne naamwoorden zyn, doch, ter oorzaake hunner onmededeelbaare toepassing, als eygene naamwoorden doorgaan.

§. 2146. Uyt het gezegde blykt; dat de beteékenis der eygen naamwoorden maar aan één onderwerp of ondeélig wezen toebehoórt; terwyl de denkbeelden der gemeéne aan meér onderwerpen of ondeelbaare wezens kunnen toegepast worden: en dat, by gevolg, de beteékenis der eygen naamwoorden altyd, in een enkel onderwerp, verkeert; daar de beduydenis der gemeéne naamwoorden, nu aan geheel de gemeéne natuur, zonder aanzien van deze of geene onderwerpen, en dan aan één of meér onderwerpen toegepast word. Hier nyt ziet men, dat de uytgestrektheid van de beteékenis der eygen naamwoorden altyd bepaald is; en wel zoódaaniglyk, dat zy niet naader kan beperkt worden: en dat, daarentegen, de bepaalde nyt-

uytgestrektheyd van beteëkenis, in de gemeëne naamwoorden, enkellyk dan plaats heeft; wanneér hunne beteëkenis niet aan de gemeëne natuur, maar aan eén of meér ondeélbaare wezens toegepast word, het welk, zoó wy gezien hebben, door de bepaalende byvoegelyke naamwoorden, verrigt word.

§. 2147. Uyt het geen wy van het gemeén zelfstandig en van het bepaalende byvoegelyk naamwoord gezeyd hebben, kan men opmaaken, dat, wanneér men de zelve afzonderlyk beschouwt, het eérste het denkbeeld eener gemeëne natuur, met afgetrokkenheyd (*abstractië*) van de ondeélbaare wezens, uytdukt; en dat het laatste, of het bepaalende byvoegelyk naamwoord, de ondeélbaare wezens, met afgetrokkenheyd van alle natuur, te kennen geeft: en dat, daarentegen, wanneér de gemeëne naamwoorden en de bepaalende byvoegelyke naamwoorden te zamen gevoegd worden, de laatste de uytgestrektheyd der eérste aantóonen; of, in andere woorden, aanwyzen, aan hoe veel onderwerpen de beteëkenis der zelfstandige naamwoorden toegepast word. De uytgestrektheyd of de beteëkenis van een gemeén naamwoord bepalen of beperken is dan anders niet, dan de *aandacht van den geést doen vestigen, op de ondeélbaare wezens, in welke de algemeëne natuur, die, door het gemeén naamwoord, uytgedrukt word, te vinden is.*

§. 2148. Laat ons nu, naa deze noódigte uytweyding,
wederkeereu

wederkeeren tot de vraag: Welke zelfstandige naamwoorden zyn, uyt hunnen aard, genoegzaam bepaald; en hebben dus geén bepaalende byvoegelyk naamwoord noódig: by welke zelfstandige naamwoorden, en in welke omstandigheden, moet men al of niet de bepaalende byvoegelyke naamwoorden bezigen?

§. 2149. Aangezien de bepaalende byvoegelyke naamwoorden, uyt hunnen aard, enkellyk tot het beperken van de beteekenis der zelfstandige naamwoorden gebezigd worden; zoó is het zonneklaar, dat de bepaalende byvoegelyke naamwoorden noóyt anders kunnen gebruykt worden, dan in de omstandigheden, waar eene beperking of bepaaling noódig is. En daar nu het eygen naamwoord, omdat het maar aan een enkel wezen kan toegepast worden, uyt zynen aard, zoódaaniglyk bepaald is, als het immer wezen kan: zoó heeft het noóyt noódig, door een bepaalende byvoegelyk naamwoord, naader beperkt te worden; en hier uyt volgt dezen

EÉRSTEN REGEL.

DE BEPAALENDE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN KUNNEN NOÓYT MET DE EYGEN NAAMWOORDEN VERVOEGD WORDEN.

§. 2150. Wy hebben hoóger gezien, dat de gemeéne naamwoorden, nu in eene beperkte, en dan in eene onbeperkte beteekenis kunnen voorkomen: als in *eenen persoon heeft my gezeyd; en handelt, als mensch.* Daar het tegen de gezonde redeneerkunde stryden
zoud

zoud een bepaalende byvoegelyk naamwoord met een zelfstandig naamwoord, in eene algemeene of onbepaalde beteekenis, te vervoegen; zoó moogen wy stellen, als

TWEÉDEN REGEL,

DAT HET BEPAALENDE BYVOEGELYK NAAMWOORD NOÓYT MET EEN GEMEÉN ZELFSTANDIG NAAMWOORD, IN EENE ALGEMEENE OF ONBEPAALEDE UYTGESTREKTHEID VAN BETEÉKENIS, MAG GEBEZIGD WORDEN.

By voorbeeld, *met geld koopt men vleesch en broód; op roóf uytgaan; geduld hebben; buyt maaken; adem haalen*; enz.: alwaar de zelfstandige naamwoorden, in eene algemeene beteekenis, genomen zynde, natuurlyk geéne bepaalende byvoegelyke naamwoorden dulden. Men mag dan niet zeggen, gelyk WEILAND (545), dat zy aldaar weg- of achtergelaaten worden; want het ware volstrekt tegen de redeneerkunde de zelve daar onder te verstaan.

§. 2151. En gelyk het ongerymd zou weezen eene bepaaling te maaken, waar geéne mag zyn: zoó zoud het, van den anderen kant, oók strydig weezen, met den aard der taale, geén bepaalende byvoegelyk naamwoord te bezigen of geén te veronderstellen; wanneér

(545) Kleyns Ned. Sp., §. 161.

wanneer het zelfstandig naamwoord, in eene beperkte beteëkenis, genomen is. Hier van is dezen

DERDEN REGEL.

NOÓYT MAG EEN BEPAALENDE BYVOEGELYK NAAMWOORD GEBEZIGD WORDEN; TEN ZY MET EEN GEMEÉN NAAMWOORD, DAT IN EENE BEPERKTE OF BEPAALENDE BETEËKENIS STAAT: EN OMGEKEÉRD, ALLE GEMEÉN NAAMWOORD, IN EENE BEPERKTE UYTGESTREKTHEYD, MOET NOÓDWENDIGLYK EEN BEPAALENDE BYVOEGELYK NAAMWOORD HEBBEN.

§. 2152. Uyt dezen laatst aangetogen regel, volgt:

1. Dat alle zelfstandig naamwoord, 't welk, uyt zynen aard, aan meér, dan aan een enkel wezen kan toegepast worden, noódzakelyk, door een bepaalende byvoegelyk naamwoord, moet beperkt worden; wanneer het, in geén algemeéne beteëkenis, gebezigd word.

2. Dat een eygen naamwoord geén bepaalende byvoegelyk naamwoord hebben kan.

3. Dat een gemeén naamwoord, in eene onbeperkte beteëkenis, noóyt met een bepaalende byvoegelyk naamwoord mag gebezigd worden.

4. Dat de bepaalende byvoegelyke naamwoorden altyd op gemeéne zelfstandige naamwoorden betrek hebben; en dat zy altyd dienen, om de uytgestrektheid der beteëkenis van de gemeéne naamwoorden, waar by zy gevoegd zyn, aan te toónen en te beperken.

§. 2153.

§. 2153. Naademaal de beperking der uytgestrektheid van de beteëkenis der gemeëne naamwoorden altyd, door een bepaalende byvoegelyk naamwoord, moet geschieden; en dat, daarenboven, een bepaalende byvoegelyk naamwoord noóyt, ten zy, met een gemeen naamwoord, kan in verband staan: zoó volgt daar uyt dezen

VIERDEN REGEL.

DAAR IS NOÓYT EEN BEPAALENDE BYVOEGELYK NAAMWOORD, ZONDER EEN GEMEÉN NAAMWOORD, IN EENE BEPERKTE UYTGESTREKTHEYD VAN BETEËKENIS; EN DAAR IS NIMMER EEN BEPERKTE GEMEÉN ZELFSTANDIG NAAMWOORD, ZONDER EEN BEPAALENDE BYVOEGELYK NAAMWOORD.

§. 2154. In het hier boven verhandelde, heeft men gezien, dat alle zelfstandige naamwoorden of gemeëne of eygene naamwoorden zyn; en dat de eérste eene gemeëne, en de laatste eene onmededeelbaare beteëkenis hebben. Wanneer men nu wel acht geeft op den aard der betrekkelijke of afhangelijke naamwoorden *ik, my, gy, uu, hy, hem, wy, ons, zy, hun, en haar*: dan bemerkt men al ligt, dat men de zelve, zoó haast zy in eene voorstelling komen, niet als gemeëne, maar als eygene naamwoorden, moet beschouwen; en dat die betrekkelijke woorden, buyten de voorstelling, zoó geén vaste denkbeelden uytdrukken, als wel de woorden *mensch, boóm, toren, enz. B. v., wanneer ik,*

Ik, aan Pieter spreekende, *gy* zeg, dan is het woord *gy* zoó veel, als *Pieter*; spreek ik aan Karel, dan is het woordje *gy* zoó veel, als *Karel*: in dier voege, dat, alhoewel die ahangelyke zelfstandige naamwoorden aan verscheydene persoonen kunnen toegepast worden, indien men ze afgezonderd of buyten de voorstelling beschouwt; de denkbeelden echter, welke in die woorden opgesloten liggen, wanneér zy in eenen zin voorkomen, zoódaanig aan een enkel onderwerp eygen zyn, dat het onmoogelyk is de zelve, onder die beteëkenis, aan andere voorwerpen toe te passen. Hier nyt mag men afleyden, dat de betrekelyke zelfstandige naamwoorden, in aard aan de eygen naamwoorden gelyk zynde, geéne bepaalende byvoegelyke naamwoorden by zich kunnen gedooógen. Hier voor pleyt nog eene andere reden, welke wederom nyt de natuur der ahangelyke naamwoorden spruyt; te weten, dat een ahangelyk zelfstandig naamwoord noódzakelyk moet betrek hebben op een bepaalde zelfstandig naamwoord; en dat, by gevolg, het betrekelyk zelfstandig naamwoord, nyt zynen aard, wezenlyk moet bepaald zyn. Want het ware ongerymd, dat het ahangelyk zelfstandig naamwoord de plaats bekleéden zoud van een bepaalde zelfstandig naamwoord, en, ten zelfden tyde, in eene onbepaalde beteëkenis, gebezigd worden.

§. 2155. Uyt het geen wy hier, van de betrekelyke of ahangelyke zelfstandige naamwoorden, gezien hebben, kan opgemaakt worden dezen

VYFDEN

DE BETREKKELYKE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN DULDEN GEÉNE BEPAALENDE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN BY ZICH.

§. 2156. Men zegt wel, ter naadere verklaring der betrekkelijke zelfstandige naamwoorden, *looft hem, den Heer van hemel en aarde; hy, armen man; wy, inwooners dezer stad; enz.*: maar men zegt nimmer *dat of dien ik, dit of geenen hy, enz.*; ten zy, wanneer men deze woorden *stoffelyk* (546) neemt, of dat men de zelve, niet als afhankelijkelyke, maar als onafhankelijkelyke zelfstandige naamwoorden, bezigt, als in de volgende verzen van KINKER:

Dit één is 't suyver ik, waar in al de andre zweeven.

Ik ben dat ik. — 'Kontsing, 200'tschynt, van Zeus het leven.

§. 2157. Alle bepalende byvoegelyk naamwoord geeft eene hoeveelheyd te kennen; en alle hoeveelheyd houd eéne of meér eénheden, dit is een getal, in; en alle getal, hoe groot dit oók weezen mooge, beteekent altyd eénheden van de zelfde natuur of den zelfden aard: want eénen ezel en één peird zyn wel tweé dieren; maar geén tweé ezels, nog geén tweé peirden. Hier uyt kan men opmaaken dezen

ZESDEN

(546) Dit is, de woorden genomen, niet voor het geén zy beteekenen; maar voor de letters, waar mede zy geschreven zyn.

ZESDEN REGEL,

DAT KEN BEPAALENDE BYVOEGELYK NAAMWOORD ZYN ZELFSTANDIG NAAMWOORD NOÓYT ANDERS KAN AANDOEN, DAN ONDER HET DENKBEELD VAN ÉÉNE OF MEÉR GELYKE EÉNHEDEN; EN NOÓYT, OP TWÉÉ ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN TE ZAMEN, KAN BETREK HEBBEN.

§. 2158. By gevolg, wanneer men zegt *het schoonste en beste peird van den stal*; dan beduyd zulks taalkundiglyk, dat men maar van *eén* peird spreekt: indien men *tweé* peirden beduyden wilde, zoud men moeten zeggen *het schoonste (peird) en HET beste peird*. Zoó zegt BILDERDIJK: HOMERUS heeft den donkeren en benevelden toegang des doóds met affodille beplant; atwaar donkeren en benevelden, ten zelfden tyde, van het zelfstandig naamwoord toegang gezeyd worden. Wilde men hier tweé toegangen, eenen donkeren toegang en eenen benevelden toegang, beduyden; dan zoud het bepaalende byvoegelyk naamwoord *den*, by *benevelden*, moeten uytgedrukt of er onderverstaan weezen: doch, in dit geval, is het beter het bepaalende woord te herhaalen, om de twyfelachtigheyd te vermyden; gelyk wy moeten zeggen *het schoonste en het beste peird*, wanneer wy tweé peirden bedoelen.

§. 2159. Alhoewel wy hoóger (§. 2153) zagen, dat een bepaalende byvoegelyk naamwoord noóyt, zonder een gemeén naamwoord in eene beperkte beteekenis, kan bestaan; en omgekeérd, dat er noóyt een

een gemeén naamwoord, in eene bepaalde uytgestrektheid van beteékenis, kan aanwezig zyn, zonder van een bepaalende byvoegelyk naamwoord beperkt te zyn: gebeurt het, desniettegenstaande, dat nu het bepaalende byvoegelyk, en dan het zelfstandig naamwoord verzwegen word. En zoó vind men bepaalde gemeéne naamwoorden, zonder bepaalende byvoegelyke naamwoorden; en bepaalende byvoegelyke naamwoorden, zonder bepaalde gemeéne naamwoorden. Wanneer verscheydene zelfstandige naamwoorden op elkander volgen; dan word dikwerf het bepaalende byvoegelyk naamwoord slechts by het eérste gesteld, en by de overige niet herhaald, maar daar onder verstaan: als in *onzen staat en rykdom; myn goed en leven; eenige mannen, vrouwen, en kinderen; voor onzen staat en ONZEN rykdom; enz.* Zoó zegt men oók *de aardsche en hemelsche wysheyd; de voorste, middelste, en achterste kamer; vergelyking van het karakter der oude en hedendaagsche Nederlanders: voor de aardsche (wysheyd) en DE hemelsche wysheyd; enz.* Men moet echter niet alleén de duysterheyd en de verwarring vermyden, maar oók de éénheyd onderhouden. En daar nu, in dergelyke gevallen, de bepaalende byvoegelyke naamwoorden, naa het eérste zelfstandig naamwoord, daar onder verstaan worden, en het eérste bepaalende byvoegelyk naamwoord, in zekeren zin, oók voor de andere volstaan moet: zoó vereyscht den regel der éénheyd, dat den geheelén vorm van het uytgedrukte bepaalende naamwoord

woord aan dien van de verzwegene gelyk zy; als in *zyne deugd en genegenheyd*. Maar anders zal men zeggen *de gierigheyd, den hoógmoed, en argwaan van dezen man; zich aan de wellust en de ydelheden des levens overgeeven; zynen rang, zyne eér, en zyn leven; hy prees haaren yver en haare verdere goede hoedaanigheden*. Zoó zegt BILDERDIJK oók *de krans, de kolk, het zaad, den stamper word bekeken; op alles geeft men acht*. Maar men mag niet zeggen *de gierigheyd, hoógmoed, en argwaan van dezen man*: zoó als men, by WEILAND, §. 20 van zyne Woordvoeging, vind; alhoewel hy onmiddelyk daar naa zegt:

« Zyn de naamwoorden van verschillende geslagt, dan is de herhaaling van het lidwoord volstrekt noódzakelyk: by voorbeeld, *de doéd en HET leven; het geloóf, DE hoop, en DE liefde*. Vooral in de verbogene naamvallen; *ter uytbreyding van de eér en DEN naam des allerhoógsten, niet van de eér en naam*. Zoó oók, *voor den tyd en DE eéuwigheyd; of zonder lidwoord, voor tyd en eéuwigheyd*. » Dêze onnaauwkeurigheyd vind men niet alleén in de groóte Nederduitsche Spraakkunst van WEILAND; maar oók, in zyne kleyne, alwaar hy, §. 163, zegt: « Het bepaalende lidwoord word dikwerf by meér, dan één naamwoord gevoegd: *De gierigheyd, hoógmoed, en argwaan van dezen man; enz*. Maar zyn de naamwoorden van verschillende geslagt, dan is de herhaaling noódzakelyk; *de doéd en HET leven*: vooral, in de verbogene naamvallen, *voor den tyd en* »

en DE *éewigheyd*. Ook, wanneer het een naamwoord enkelvoudig en het ander meêrvoudig is; *ik bezag de boekery en DE kunstkamers van enz.* »

Men denke echter niet, dat WEILAND van gevoelen zy, dat de woorden *gierigheyd*, *hoogmoed*, en *argwaan*, alle drie van het zelfde geslacht zyn: want het eerste is, in zyn Nederduytsch Taalkundig Woordenboek, als vrouwelyk; en de twee andere, als mannelyk, aangeteekend.

Gelyk men, met verkorting, zegt *myn kragten*, voor *myne kragten*; zóó zegt BILDERDIJK ook in *het afneemen van myn leven en kragten*. Hier uyt schynt te volgen, dat den heer BILDERDIJK van ons gevoelen zy, naamelyk, dat de zelfstandige naamwoorden niet noodwendig van het zelfde geslacht en getal moeten weeten; maar, dat het genoegzaam zy, dat er eenheyd van uytgang heersche tusschen de uytgedrukte en de verzwegene byvoegelyke naamwoorden.

§. 2160. Somtyds worden de bezittelyke naamwoorden *myx*, *ons*, *uwv*, *zyn*, *haar*, *hun*, en de bepaalende *den*, *de*, *het*, *enen*, *eene*, *een*, by de optelling van verscheyden achter elkander volgende zaaken, voor alle die zelfstandige naamwoorden achtergelaaten; zy moogen al of niet, door een voegwoord, verbonden zyn: byzonderlyk, in den hertstogtelyken spreek- of schryfstyl, welken eene korte en kragtige uytdrukking voordert (547). Als hy ver-

lic

(547) Zie WEILAND'S WOORDV., §. 12.

liet vrienden, vrouw, en kinderen; goed, eer, leven, ja alles is verloren; geduld en hoop, tyd en geluk maaken alles moogelyk. Edoch, wanneer men, in de optelling van verscheyden achter elkander volgende zaaken, de deelen, met *byzonder onderscheyd*, wilt noemen en op elk dier deelen eenen naadruk maaken: dan moeten de bepaalende byvoegelyke naamwoorden natuurlyk uytgedrukt worden; zelfs, ofschoon de naamwoorden van eenerley geslagt zyn. Als in *zoude ik het ambt, het goed, het leven in de waagschaal zetten* (548)? En dit heeft, inzonderheyd, plaats, wanneer twee zelfstandige naamwoorden met *en* verbonden zyn; als *den edelman en den boer*. Om de zelfde reden, zegt men *eene roos en eene tulp zyn twee schoone bloemen*.

§. 2161. Uyt het gezegde volgt echter in geenen deele, dat, wanneer men het bepaalende byvoegelyk naamwoord herhaald heeft, dat men het zelve, in de optelling, niet eens of meermaalen mag verzwigen; als de eenheyd daar door niet benaadeeligd word. Zoó vind men, by *STIJL: Eenen franschman regeert ons onbepaald; hy regelt onze kleeding, onze manieren, onzen smaak, onze armen en beenen, tot den minsten opslag van onze oogē toe*.

§. 2162. Wy zeyden, §. 2159, dat men somtyds

(548) Zie verder A MOORENS Spraakk., bl. 258.

tyds bepaalende byvoegelyke naamwoorden vind, by welke een bepaalde gemeén naamwoord moet gedacht worden. Dit heeft plaats, in de volgende en dergelyke gezegden: *Ik zoek niet myn, maar zyn geluk; aan deze of aan geene zyde des bergs; voor ik zoek niet myn geluk, maar zyn geluk; aan deze zyde enz.* Zie voorders het geen wy, in de Overeénkomst van de Byvoegelyke Naamwoorden met hunne zelfstandige, aangetoëkend hebben.

§. 2163. Uyt het geen wy hier, over den aard der bepaalende en zelfstandige naamwoorden, aangevoerd hebben, moet men besluyten, dat, in alle hoegenaamde gevallen, waar een bepaalende byvoegelyk naamwoord gevonden wórd, er oók een gemeén en bepaalde zelfstandig naamwoord uitgedrukt of daar onder verstaan moet weezen: en dat, by gevolg, zoó dikwyls een eygen naamwoord onmiddellyk van een bepaalende byvoegelyk naamwoord voorgegaan is, daar altyd een gemeén naamwoord onder moet verstaan worden; als in *mynen Karel*, voor *mynen zoon Karel* (549). Of dat eygen naamwoord is, in zynen oorsprong, een gemeén, 't welk, tot eygen naamwoord herschapen, het bepaalende byvoegelyk naamwoord,

(549) Het gemeén naamwoord is, in deze en dergelyke gevallen, verzwegen; omdat de omstandigheden genoegzaam de gemeéne natuur te kennen geeven, door welke het woord *Karel* naader sould moeten aangeoónd, en welke alhier, door het woord *zoon*, sould moeten uitgedrukt worden.

naamwoord, als een mededeel, behouden heeft; gelyk, in *Den Bosch* en dergelyke, plaats heeft.

§. 2164. Daar nu, volgens het boven verhandelde, de bepalende naamwoorden enkellyk de uytgestrektheid van de beteëkenis, en niet de beteëkenis zelve, der gemeëne zelfstandige naamwoorden aandoen of beperken; zoó volgt daar baarblykelyk uyt, dat de bepalende naamwoorden wezenlyk verschillen van de drie andere soorten van byvoegelyke naamwoorden: want deze voegen een nieuw denkbeeld by de bevassing of beteëkenis van het zelfstandig naamwoord; en de bepalende, daarentegen, doen niets tot de bevassing van het zelfstandig naamwoord, maar wyzen, enkellyk op de ondeélbaare wezens, in welke die beteëkenis te vinden is. By voorbeeld, in *goede peirden*, brengt het byvoegelyk naamwoord *goede* een nieuw denkbeeld by de beduydenis of bevassing van het woord *peird*: maar, wanneér ik *tweé peirden* zeg; dan druk ik door *tweé* geén nieuwe hoedaanigheyd van het zelfstandig naamwoord *peirden* uyt, ik wil enkellyk te kennen geeven, dat ik *tweé* ondeélbaare wezens of onderwerpen bedoel, in welke de denkbeelden, die men door het woord *peird* verstaat, aangetroffen worden.

§. 2165. De uytgestrektheid van de beteëkenis der gemeëne zelfstandige naamwoorden kan, op twee zeer onderscheydene wyzen, beperkt worden: naamelyk, door eene enkele of bloóte aantóoning van de

de ondeelbaare wezens, zonder eenige andere naadere bepaaling; en, ten tweeden, door de toepassing van de beteekenis aan de ondeelbaare wezens, met zekere omstandigheden, welke de onderwerpen, met eene meerder bepaalde naauwkeurigheid, aanduyden.

§. 2166. Gelyk men nu eene bepaaling, zonder en met eenige naadere omstandigheden, kan begrypen; zoó kunnen alle de bepalende naamwoorden gevoegelyk in twee soorten verdeeld worden. Van de eerste soort zyn die geene, welke enkellyk aantoonen, dat de bevatting aan ondeelbaare wezens toegepast word: en van de tweede soort zyn de zulke, welke de aandacht niet bloót op de ondeelbaare wezens doen vallen; maar, daarenboven, nog eenige omstandigheden behelzen, die de hoeveelheid der ondeelbaare wezens, met min of meer naauwkeurigheid, aantoonen.

§. 2167. Overmits de eerste soort, die de ondeelbaare wezens bloót of met afgetrokkenheid van alle omstandigheden voorstelt, maar op eene, en niet op verscheidene wyzen, kan begrepen worden: zoó is er ook maar *eén* bepalende byvoegelyk naamwoord van de eerste soort; te weten, het woordje *den, de, het, des, der*, welk enkellyk te kennen geeft, dat de denkbeelden, die in zyn zelfstandig naamwoord opgesloten zyn, niet in het algemeen, maar van ondeelbaare wezens gezegd worden.

§. 2168. De naadere of meer byzondere bepaaling, welke, door de naamwoorden van de tweede soort, verrigt word, moet noodzaakelyk vallen, of op de geheele menigte der ondeelbaare wezens, dit is op alle

alle de onderwerpen, waat aan de betekenis van het gemeen zelfstandig naamwoord kan toegepast worden; of enkellyk op een deel dier ondeelbaare wezens. Zoó worden de bepaalde naamwoorden van de tweede soort onderverdeeld in *algemeene*, die de geheele menigte van de ondeelbaare wezens aantoonen, aan welke de bevatting van het gemeen denkbeeld, dat door het naamwoord uitgedrukt word; toepasselyk is; en in *gedeelteelyke*, die maar een deel der uytgestrektheyd van het gemeen zelfstandig naamwoord uitdoen.

§. 216g. En daar men nu de geheele menigte der ondeelbaare wezens, op eene loobhemende en op eene stellende wyze, kan aantoonen: zoó houden de algemeene bepaalde naamwoorden in zich 1. het loobhemende of ontkenkende *geén*; en 2. de stellende *al, elk, ieder, iegelyk*, waar van het eerste, te weten *al*, eene verzamelende of *collectieve* betekenis heeft; en de andere eene verdelende of *distributive* beduydenis hebben. Doch, de naamwoorden *al, elk, ieder, iegelyk*, doen alle wel, op eene stellende wyze, de geheele menigte der ondeelbaare wezens aan: maar het woord *al* toont de ondeelbaare wezens, als beschouwd uyt het zelfde oogpunt en zonder eenig verschil, aan; terwyl het naamwoord *elk*, behalve dat het de geheele menigte der ondeelbaare wezens onder dat aanzien voorstelt, by deze gemeene eygenschap nog eenige verschilligheden in de onderwerpen aanwyst. Als men, b. v., zegt *allen mensch is sterfelyk*; beduyd dit, dat de menschen, alle te zamen

zamen genomen, uyt het gemeén oógpunt van de sterfelykheyd beschouwd zyn, en dat deze sterfelykheyd aan hun alle, in den zelfden graad, toekomt of eygen is. Daarentegen, wanneer men zegt *elke streek heeft haare gebruyken*, geeft dit niet alleén te kennen, dat iedere streek gebruyken heeft; maar het beduyd oók tevens, dat de gebruyken van de eene streek verschillig zyn van de gebruyken der andere.

§. 2170. Aangezien nu het woordje *al* de onderwerpen, in eenen verzamelenden zin, met gelykheyd der toepassing, aantóont; en het woord *elk*, daarentegen, de onderwerpen, in eenen verdeélenden zin, met een zeker onderscheyd in de toepassing, te kennen geeft: zoó blyft er nog overig alle de onderwerpen, in eenen verdeélenden zin, doch zonder verschil in de toepassing, te doen aanmerken. Tot deze aanwyzing kan, myns bedunkens, het woord *ieder* gebezigd worden. In deze vooronderstelling, zoud *iederem mensch heeft zyn kruys* beduyden, dat er geénen mensch op de aarde vry van verdriet is; zonder achtgeving op de byzondere zaaken, waar in dat kruys bestaat: terwyl *elken mensch heeft zyn kruys* zoó veel beteékt, als elken mensch (in zyn byzonder) heeft een kruys, doch verschillig van het kruys van allen anderen mensch. Wat het woord *iegelyk* aangaat: dit kan men beschouwen, als een zamengestelde van *ieder* en *gelyk*; zoó als *quilibet* van het latyn, dat uyt *qui* en *libet* bestaat.

Iegelyk

Iegelyk zoud dan zoó veel beduyden, als *ieder* *gelyk* *hy* of *wie hy zyn mooge*.

§. 2171. Naa de onderscheydene beteekenissen van de woorden *al*, *elk*, en *ieder*, aangestipt te hebben; valt my juist te pas het volgende van STIJL:

« *Gezegend land, waar ELK zyne eygdommen gerust bezit, waar geén ingebeelden rang de gezelligheyd verhindert, omdat een IEGELYK in zyne soort onafhangelijk is; waar deze voldoening den zuursten arbeyd verzoet en beloónt.* »

Men bevreed ligt, dat de eygdommen van elken persoon hier van eenen onderscheyden aard zyn; terwyl het denkbeeld van onafhangelijkheyd aan iederen persoon, in het byzonder, niet in eenen verschilligen, maar in eenen gelyken graad toegepast word: en dat, by gevolg, *elk* een onderscheyd in de toepassing te kennen geeft; daar *ieder* en *zyn* zamengestelde *iegelyk* de toepassing, in eenen gelyken graad, aantóonen; en dat, daarenboven, *iegelyk* zoó veel, als *iederens* *persoon wie hy zyn mooge*, beduyd.

§. 2172. De gedeeltelyke bepaalende naamwoorden zyn de zulke, welke maar een deel aantóonen van de ondeelbaare wezens, die begrepen zyn in de uytgestrektheyd van het gemeén naamwoord; en die gedeeltelyke zyn tweéderley: de eene toónen een deel aan, 't welk, door den aard van de bepaalende naamwoorden, duydelyk omschreven is, en wyzen dus een zeker en klaar uytgedrukte deel aan; de andere, daarentegen, toónen maar een onzeker of onbepaalde

paalde deel van voorwerpen aan. De bepalende naamwoorden, die een deel te kennen geeven, het welk klaar en zeker of vast bepaald is door eene byzondere beoóging, begrepen in de beteekenis dier bepalende naamwoorden zelve, zyn 1. de getallen *eén, twee, beyde* (alle twee), *drie, vier, vyf, zes, zeven, acht, negen, tien, elf, twaalf, dertien, veertien, vyftien, zestien, zeventien, achttien, negentien, twintig, dertig, veertig, vyftig, enz., honderd, duyzend*, en die van deze zamengesteld zyn. Deze bepalen de ondeelbaare wezens, met de tellende naauwkeurigheid, door het juyste getal van de ondeelbaare wezens, die zy uytdrukken, aan te toonen.

2. De bezittelyke *myn, ons, uuw, zyn, haar, hun*, die de ondeelbaare wezens bepalen, door het naauwgezette denkbeeld eener afhankelijkheid, die betrekkelijk is op eenen der drie persoonen.

3. De aanwyzende of aantoonende (*demonstratieve*) *dezen, deze, dit, dien, die, dat, geen, welk*, die de ondeelbaare wezens bepalen, door het denkbeeld van eene naauwkeurige aanwyzing.

§. 2173. De gedeeltelyke, die maar een onzeker of onbepaalde deel der ondeelige wezens van de soort aantoonen of beperken, zyn *eenig, ettelyk, menig, sommig, veel, wat, weynig*.

§. 2174. Buyten de opgegeeven regels, over de bepalende byvoegelyke naamwoorden in het algemeen, en behalve den onderscheyden aard van elke soort in het byzonder; moet men acht geeven op de volgende

VOORDERE

VOORDERE BEMERKINGEN

over

DE BEPAALLENDE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN.

I.

OVER DE TELWOORDEN.

§. 2175. De telwoorden, zoó wy boven zagen, syn de bepaalende naamwoorden, welke het naauwkeurig getal der ondeslbaare wezens, die zy aantoonen, uytdrukken: en zyn *eén, twee, beyde, drie (dry), vier, vyf, zes, zeven, acht, negen, tien, elf, twaalf*; als oók *dertien* (waar voor men oudtyds *drythien* schreef), *veertien* (waar voor men by KILIAAN *viertien* vind), *vyftien, zestien, zeventien, achttien, negentien*, welke alle uyt de voorgaande zamengesteld zyn. Voeg hier by de woorden *twintig* (waar voor KILIAAN *tweyntigh* schreef), *dertig* (oulings *drytig*), *veertig* (by KILIAAN oók *wiertigh*), *vyftig, zestig, zeventig, tachtig, negentig*; die alle uyt *twee, drie, vier, enz.*, en den uytgang *TIG* (die, volgens TEN KATE, eenz voltrokkene telbeurt aanduyd, maar, volgens ADELUNG, even veel is, als *tien* (550) of een *tiental*), ontstaan zyn. Eyndelyk, onder de byvoegelyke telwoorden

(550) Zie Taalk. Woordenb. door WEILAND, by het woord *twintig*.
 * *Onstig* (zegt LUGERS, in zyn werk Over Nederlandsche Spreekkunst, Stijl, en Letterkennis, als Voorberajding voor de Bede-

woorden moet men nog begrypen de woorden *honderd* en *duyzend*. Hier mede is de lyst der bepaa- lende telwoorden voltrokken: want *millioen*, *billioen*, *trillioen*, enz., zyn niet alleén onduytsche woorden, maar zy zyn oók tevens zelfstandige en geén byvoe- gelyke naamwoorden; en behoóren, by gevolg, hier niet te huys: en, daar de woorden *eérste*, *tweéde*, enz., uyt hunnen aard, eene weirdigheyd of plaats van rang te kennen geeven; moet men de zelve eérder, als naamwoorden van hoedaanigheyd, dan als enkele bepaalende telwoorden, beschouwen.

Onderscheyden beteékenis en gebruyk van

EEN en EÉN.

§. 2176. Kornelis, in eene aangelegen plaats, gerucht hoórende, zegt: *Wat hoór ik?* Pieter antwoord hier op: *Een kind*. Maar Kornelis, verwonderd over het hevig gerammel en geraas, vraagt daar naa *hoe veel er zyn*; waar op Pieter hem tot wederantwoord geeft: *Daar is maar EÉN kind* of enkellyk EÉN. Het is ligt om zien, dat, alhoewel in beyde gevallen eene gedeéltelyke hoeveelheyd aangetoónd

kunst, of Welsprekendheidaleer, in derzelve Hoogere Beteekenis, bl. 128) ons *tig*, dat zoó veel, als eene uytgerekte reeks betee- kent, en afkomstig is van het oude *tigen* of *tien*, in het *imperfectum* toog nog voordleevende, en by de hoógduytschers *ziehen* geschreven, wordende, gaat in het engelsch met de aller- gewoonste letterverwisseling van *g* in *i* of *y* in *ty* over; b. v. *a twenty*, *thirty*, *forty*, enz. »

aangetoond word, er echter een groot verschil is tusschen het eerste antwoord met *een* en het laatste met *eén*; dat in dit meér byzonderlyk op het getal acht genomen word, terwyl *een* meér op de soort van voorwerpen, dan op het getal der zelve ziet: en dat, by gevolg, *eén* altyd meér het getal dan de soort, en *een* meér de soort dan het getal voor oógen stelt.

§. 2177. In het spreken ontvangt *eén* altoós den naadruk der uytpraak, en men zegt *eén kind*: daar integendeél den klemtoon hier niet op *een*, maar op *zyn* zelfstandig naamwoord valt; en men alsdan *eén kind* zegt. Zoó duyd *een* meér byzonder de soort aan, in het volgende vers van CATS:

Noóyt vond men zoet gewas, omtrent EEN wilden tronk.

In het volgende van STIJL vind men ze beyde:

Het bied zich tevens aan, als het gemakkelykste voor de beschouwing; dewyl men daar het gansche volk tot EEN ligchaam vereénigd ziet, wiens leden éénpaarig te samen spannen, ter bevoordering van EEN zelfde groot en gewigtig oógmerk.

II.

OVER DE AANWYZENDE NAAMWOORDEN.

§. 2178. De drie aanwyzende naamwoorden *dezen*, *dese*, *dit*; *dien*, *die*, *dat*; en *geenen*, *geens*, *geen*; komen daar in met elkander overeén, dat zy alle de ondeelbaare wezens, op eene naauwkeurige wyze,

wyze, aantoonen. Doch, elk dezer drie woorden heeft, daarenboven, nog iets byzonders, ten aanzien van den afstand der voorwerpen of ondeelige wezens, die zy aantoonen; en zy worden derhalve gebezigt, om eenen drierleyen graad van afgelegenheid te kenmerken. Wanneer men, b. v., zegt *ik meén deze schildery, niet die; van geene heb ik zelfs niet gesproken*: dan word door *deze* het naaste, door *geene* het verste, en door *die* het middelste voorwerp aangeduyd; zoódaanig, dat *dezen, deze, dit*, een voorwerp aantóont, 't welk naaby of weynig verwyderd is; dat *dien, die, dat*, eene meérdere, en *geene*, enz., de verste afgelegenheid te kennen geeft; ten aanzien, naamelyk, van eenig ander voorwerp, waar mede het eérste in aanmerking komt. Den afstand, waar van hier gewaagd word, bestaat zoó wel ten opzigte van den tyd, als ten aanzien van de plaats of orde; b. v., *die of geene gelukkige dagen zyn voorby!*

§. 2179. Als men niet van drie, maar van twee of van één voorwerp spreekt; dan moet men natuurlijk dat aanwyzende naamwoord van de drie gebruiken, 't welk den afstand, dien wy bedoelen, kunne aantoonen. Is het voorwerp digt by, dan bedient men zich van *dezen, deze, dit*: anders bezigt men *dien, die, dat*, of *geenen, geene, geen*; naar maate het bedoelde voorwerp min of meér verwyderd is, ten aanzien van eenig ander voorwerp, met het welk den afstand in aanmerking komt. Zoó zegt men, naar den onderscheyden afstand,
dezen

dezen man (hier); *die tafel* (daar); *aan deze zyde der rivier*; *aan geene zyde des grafs*; *die vrouw is myne zuster*; *hier is mynen brief*, maar *dien uuws broeders vind ik niet*.

§. 2180. Wanneer men enkellyk van twee voorwerpen spreekt; kan men, naar de onderscheydene beschouwing, zich, ter aanwyzing van het meest verwyderde voorwerp, van *geenen*, *geene*, *geen*, of van *dien*, *die*, *dat*, bedienen: doch men verkiest doorgaans het eerste, te weten *geenen*, *geene*, *geen*; als in *leg u u op lydzaamheyd en onschuld toe*; *want geene* (de lydzaamheyd) *leert u de wederwaardigheden verdraagen*, *dese* (de onschuld) *de zelve overwinnen*.

§. 2181. Als men van vier of meer voorwerpen gewaagt; dan bedient men zich van *eerste*, *tweede*, *derde*, *vierde*, enz., *die*, schoon zy geen bepalende naamwoorden zyn, echter de plaatselyke en de tydelyke orde der voorwerpen doen kennen. Zelfs bezigt men deze byvoegelyke naamwoorden, als men slechts van drie of twee voorwerpen spreekt. En, wanneer men enkellyk van twee voorwerpen gewaagt, kan men ook zeggen het *eerste* en het *laatste* of het *een* en het *ander*. Waar by hier nog moet aangemerkt worden, dat *eerste* en *een* het meer verwyderde, en *laatste*, *tweede*, en *ander* het min verwyderde der opgetelde voorwerpen aanduyden. B. v., *zie daar myne twee zoonen* (Pieter en Jakob). *den eenen* of *den eersten* (Pieter) *studeert te Leyden*. *den anderen* of *den laatsten* (Jakob) *woont te Gent*.

§. 2182.

§. 2182. Uyt de aangetogen voorbeelden ziet men, dat de aanwyzende naamwoorden dikwyls met verzwying van hunne zelfstandige gebezigd worden. En dit heeft, inzonderheyd, plaats, wanneér zy betrek hebben op zelfstandige naamwoorden, die alreéde genoemd zyn. Maar men onderscheyde de verzwying van het verkeérde gebruyk, dat een aanwyzende naamwoord, door het werkwoord, van zyn zelfstandig naamwoord afscheyd; als *de zaak is deze, het verhaal is dit*, enz., in plaats van *dit is de zaak, het verhaal komt hier op neder*, enz. (551). De verzwying van het zelfstandig naamwoord heeft méér byzonderlyk plaats, ten aanzien van het aantónnende *welk*, dat, uyt zynen aard, niet dezen of geen en byzonderen afstand aantónt, maar eene algemeéne aanwyzende kragt bezit. *Leefde myne moeder nog, aan welke ik myne opvoeding te danken heb! Hier is het hóófstuk, welks inhoud zoó belangryk is.*

§. 2183. Uyt den zetregel *men spreekt en schryft om verstaán te worden*, volgt baarblykelyk, dat de achterlaating van het zelfstandig naamwoord slechts dan mag plaats hebben, wanneér daar uyt geéne duysterheyd of onzekerheyd geboren word. Zoó zegt men, met herhaaling van het zelfstandig naamwoord, *ik bepaalde hem eene som, waar voor hy het huys en den tuyn van zynen broeder mogt kóópen;*

WELKE

(551) Zie WZILAND, II Deel, §. 101.

WELKE som hy echter nog met honderd gulden kon verhoogen, in geval enz. Om de zelfde reden, dit is, om de twyfelachtigheyd te vermyden, als oók om eenen naadruk aan het gezegde te geeven, worden de aanwyzende naamwoorden herhaald (552): B. v., *den onweirdigen, welken ik zoó veels weldaaden bewezen heb*, DIEN is mynen verraader geworden. Maar, wanneér de herhaaling van de aanwyzende naamwoorden noch duydelykheyd, noch kragt, noch schoónheyd médebrenge, en dus niets by den zin voegt; dan moet zulks, als eene onnutte en verwerpelyke overtólligheyd, beschouwd worden (552): als in *uw huys, dat zal ik gaan zien*; en in dit vers van VONDEL, in zynen Roskam:

Gehoórsamheyd niz past een' opregt' ingezeten.

§. 2184. En daar nu de aanwyzende naamwoorden, wanneér zy, als boven, met verzwygung van de zelfstandige gebezigd worden, op de voorgaande zelfstandige naamwoorden schynen betrek te hebben; zyn zy niet zelden, als wederkeérige, aangezien geworden. En, in zekeren zin, mag men ze als dusdanige beschouwen: want, daar zy, in die gevallen, op een verzwegen zelfstandig naamwoord, dat aan het voorgaande gelyk is, betrek hebben; zoó mag men, op zekere wyze, zeggen, dat zy tot een voorgaande

(552) En dit heeft, ten aanzien van alle wederkeérige, het zy zelfstandige, het zy byvoegelyke naamwoorden, plaats.

gaande zelfstandig naamwoord wederkeérig gebezigd worden.

§. 2185. Aangezien de aanwyzende naamwoorden , en inzonderheyd het bepaalende woordje *welk*, niet zelden het voorgaande zelfstandig naamwoord weder in de gedachte brengen , en in dezen zin tot het zelve wederkeérig zyn ; zoó moet men niet verwonderd zyn , dat , in dit geval , de byvoegelyke naamwoorden *dien*, *die*, *dat* , *den welken*, *de welke*, *het welk* , of enkellyk *welken*, *welke*, *welk*, en het zelfstandig naamwoord *wie* onverschilliglyk moogen gebezigd worden : als in *den man welken* , *dien* , of *wien ik gesproken heb*.

*Bemin uuw' vader, zoó hy billyk is; zoó niet,
verdraag dan 't ongelyk, dat uu van hem geschied.*

POOT.

§. 2186. Maar men merke hier , in het voorbygaan , op , dat *welk*, in deze omstandigheyd , meér aan den verheven , dan aan den gemeénen spreektrant eygen is ; en dat *wie* , ten zy in den eygenaar *wiens* , alleén van persoonen mag gezeyd worden. Zoó zegt men niet *de stad*, *van wie gy spreekt* ; maar , *van welke* of *waar van gy spreekt*. Doch , met *wat* zegt men heél wel *alles*, *wat ik uu zeg*, *is waar* ; *gy moogt niet alles geloóven*, *wat er gezeyd word*; én in alle gevallen , waar men van zaaken of dingen handelt.

§. 2187. In plaats van de aanwyzende naamwoorden *dezen*, *deze*, *dit*, *dien*, *die*, *dat* , *welken*, *welke*,

welke, welk, bedient men zich, in den eyenaar, den derver, en den ontvanger, oók van de woordjes *hier, daar, en waar*, met onvolzinnige opwoorden, doch (volgens WEILAND, §. 102 en 116) alleén, wanneer men van zaaken en niet van personen spreekt: als *die zaaken zyn baarblykelyk valsch, gy zult daar aan geén geloóf geeven; de gelegenheyd, waar by dit gebeurde*; enz. Maar, als het zelfstandig naamwoord eenen persoon uytdukt, mag men, volgens WEILAND, niet zeggen *den bode, waar door ik tyding ontving; de vrouw, waar aan ik my verbond*; enz.: in plaats van *den bode, door wien* enz.; *de vrouw, aan welke* enz. Aan de dichters echter, zegt WEILAND, word hier wederom cenige vryheyd verleénd.

§. 2188. Wy zeyden, dat *hier, daar, en waar*, volgens WEILAND, wel op zaaken, maar niet op personen moogen betrek hebben. Ondertusschen, vind men dit, in de gewoonelyke taal der Vlaamingen, tegengesproken; en BILDERDYK, in zyne Nederlandsche Spraakleer, zegt, bladz. 328:

« Doch, men past ze oók toe op zaaken, daaden, en personen. En dus word *daar van, daar mee*, enz., in de plaats van *van dien, van die, van dat, met dien, met die, met dat, van dezen, van deze, van dit, met dezen, deze*, en *dit*, gebruykt. *Den man, waar van gy gehoórd hebt*, voor *van wien*. *Hy, door wien gy onderrigting ontvingt*, word dus oók, met *waar door gy onderrigting ontvingt*, uytgedrukt. »

« Voor

« Voor *daar* zegt men, als er geén eygenlyk aanwyzen by is, maar (om het dus te noemen) een bloót toewerpen van eenen blik der gedachte, by verzachting, *er*; het geen wel 't zelfde *daar*, maar volstrekt toónloós is, en dus oók onvatbaar voor allen *accent* of alle verheffing van klank. *Ik ben er geweest, ik heb er genoeg van; ik gaa er naa toe; geef er acht op; dryf er den spot niet mee; zie er liever van af; kom er af; klim er op; enz.* »

III.

OVER DE BEZITTELYKE NAAMWOORDEN.

§. 2189. De bezittelyke naamwoorden zyn, zoó wy, §. 2172, gezien hebben, de woorden *myn, ons, uuw, zyn, hun, en haar* (553), die de ondeelbaare wezens bepaalen, door het naauwgezette denkbeeld eener ahangelykheid, welke betrekkelijk is tot eenen eersten, tweeden, of derden persoon.

1. Zy duynen eene bezitting of eenen eygendom aan; als in

<i>Mynen</i>	}	<i>hoed, den hoed die</i>	}	my	}	toebehoórt.
<i>Onzen</i>				ons		
<i>Uuwen</i>				uu		
<i>Zynen</i>				hem		
<i>Hunnen</i>				hun		
<i>Haaren</i>				haar		

By

(553) Voor *haar* word somtyds *heur* gebezigd, om eene onaan-genaame herhaaling van den selfden klank te vermynen.

By deze bepalende naamwoorden voegt men dikwyls het byvoegelyk naamwoord *eygen*; als in *myn eygen bloed*, *onze eygene kinderen*, *uw eygen goed*, enz.: waar door den eygendom naader of uyt-drukkelyker aangetoónd word.

2. De bezitting, waar van hier gesproken word, is altyd betrekkelijk tot eenen van de drie personen. *Myn* en *ons* wyzen eenen eygendom aan van den eersten persoon (a); *uw* eene bezitting van den tweéden (b); en *zyn*, *hun*, en *haar*, eene bezitting van den derden persoon (c). Het geslacht van den bezitter word, in de drie eerste *myn*, *ons*, en *uw*, niet onderscheyden (d); maar wel in de drie laatste *zyn*, *hun*, en *haar*. *Zyn* en *hun* worden gebezigd, wanneér den bezitter van het mannelyk of het onzydig geslacht is (e); en men bedient zich van het bepalende *haar*, als den bezittenden persoon van het vrouwelyk is (f). *Myn* en *zyn* worden gebruykt, als men maar van eenen bezitter spreekt (g); *ons* en *hun*, als men van meér bezitters gewaagt (h); en *uw* en *haar*, in beyde gevallen (i). Dit alles kan men zien uyt de volgende

VOORBEELDEN:

(a) *Ik zeg, dat dit mynen hoed is.*

Wy geloóven, dat dit ons huys is.

(b) Gy { *Karel,*
vrienden, } *zult uwe zaken verrigten.*

(c) *Hy houd staan, dat het zyn kind is.*

De vrienden hebben hun afscheyd genomen.

Zy is naar haar huys gegaan.

(d) *Jan* }
Katryn } *zeyde: Dit is myn huys.*
Het kind }
De soldaaten }
De vrouwen } *riepen: Lang leve onsen koning!*
De kinderen }
Hy zeyde aan { *zynen zoon* }
 { *zyns dochter* } : *Dit is uw kledd.*
 { *zyn kindje* }

(e) *Pieter* }
Het kind } *nam zyn boek.*
De scholiaren }
De kinderen. } *leérden hunne les.*

(f) *Die dochter heeft haaren vader verloren.*

(g) *Ik ben zeker, dat dit myn geld is; en hy zegt, dat het zynen eygendom is.*

(h) *Wy geloóven, dat het onzen sleutel is; en zy móden, dat het den hunnen is.*

(i) *O vader! waarschouw uuwen zoon.*
Gy, moeders! leért uuwe dochters.
Die dochter heeft }
Die dochters hebben } *haar goed verloren.*

3. Alle de bezittelyke naamwoorden hebben dus eene dubbele betrekking: te weeten, eene betrekking tot den bezitter, aan wien eenen eygendom toegekend word; en eene betrekking tot de zaak, welke als eenen eygendom voorgesteld word. B. v., in *Jakob nam zynen hoed*, heeft *zynen* eene wederkeérige betrekking tot den bezittenden persoon of *Jakob*, en eene betrekking tot

tot de bezetene zaak of *hoed*: en duyd niet alleen aan, dat *hoed* eenen eygendom is; maar toént oók tevens aan, dat het eenen eygendom van *Jakob* is. Met dat zelfstandig naamwoord *hoed* moet het bezittelyk naamwoord *zyn*, naar den algemeénen regel van §. 2076, overeénkomen in geslagt, getal, en naamval. B. v., *zynen hoed, zyne deugd, zyn huys, onzen broeder, onze ouders, die vrouw verloor haaren zoon en haare oudste dochter*. Voorders, men herinnere zich, dat de bezittelyke naamwoorden van den derden persoon onderscheydenlyk gebezigd worden, naar dat den voorgestelden persoon van een verschillig geslagt of getal is; zoó als wy, §. 1935 en volg., over de Geslagten handelende, breédvoeriger aangeoónd hebben.

§. 2190. Alhoewel deze dubbele overeénkost zeér veel medehelpt tot de klaarheid van den zin; en dat men, van eenen man en eene vrouw spreekende, terstond laat zien tot welken van die tweé persoonen het bezittelyk naamwoord wederkeérig gebezigd word, als in *zy gaf hem haar geld, en zy gaf hem zyn geld*: zoud het echter dikwyls gebeuren, dat er onzekerheid of twyfel onstaat, op welk der voorgaande zelfstandige naamwoorden een bezittelyk naamwoord van den derden persoon betrek hebbe. By voorbeeld, als men zegt: *Jakob was misnoegd, omdat Hendrik zyn peird verkocht had*; zoud het twyfelachtig weezen, of het bezittelyk naamwoord tot *Jakob* of tot *Hendrik* wederkeére. Het zelfde
zoud

zoud plaats hebben, in *den held doorstak den eerloózen met zyn zweird*. Om alle twyfelachtigheid te voorkomen, gebruykt men hier *zyn*, wanneér *zweird* tot den verrigtenden persoon of *den held wederkeérig* gebezigd word: anders, bedient men zich van *des zelfs*; en men zegt *den held doorstak den eerloózen met des zelfs zweird*, het welk zoó veel beduyd, als *den held doorstak den eerloózen met het zweird van den zelfden eerloózen*. Om deze reden, zegt men oók: *David doódde Goliath met des zelfs zweird*; het welk zoó veel beteékent, als *David doódde Goliath met het zweird van Goliath zelve*.

§. 2191. Uyt het gezegde blykt, dat er een groot verschil is, tusschen *Jakob meld zynen vriend, dat hy zyn huys verkocht heeft*; en *Jakob meld zynen vriend, dat hy des zelfs huys verkocht heeft*. In het eérste geval, beduyd *zyn* het huys van Jakob; in het tweéde, daarentegen, geeft *des zelfs* te kennen, dat het huys van den vriend verkocht is. Dus moet men zich altyd bedienen van de bepaalende *zyn, hun, haar*; wanneér zy wederkeéren tot den uytvoerenden persoon van het naaste werkwoord: als in *hy doód den vyand met zyn zweird*, alwaar *zyn* tot den verrigtenden persoon van het werkwoord *doóden* wederkeérig gebezigd word. Het zelve heeft plaats, in *ik zag hem den vyand doóden met zyn zweird*: alwaar den persoon, die de handeling van *doóden* verrigt, wel in den lyder staat, ten aanzien

aanzien van het werkwoord *sag*; doch, ten opzichte van *doóden*, als verrigtenden persoon moet aan- gemerkt worden. In de andere gevallen, dit is, als de wederkeering niet tot den verrigtenden persoon van het naaste werkwoord geschied; dan moet men, als boven gezeyd is, zich van de woorden *des zelfs* en *der zelve* bedienen. Het eérste is voor het eénvoudig mannelyk *van den zelve*, en voor het eénvoudig onzydig *van het zelve*; het laatste is voor het eénvoudig vrouwelyk *van de zelve*, en voor het meérvoudig van alle drie de geslagten.

§. 2192. Doch, wannéer het gebruyk van de wederkeérige *zyn*, *hun*, en *haar*, géenen twyfel kan veroorzaaken; als in *zy hebben hem zyn kind te rug gegeven*: dan bedient men zich oók van de bepaalende *zyn*, *hun*, en *haar*; alhoewel de wederkeering niet tot den handelenden persoon geschied. En dit kan altyd plaats hebben, wannéer het verschil van het geslagt of het getal der voorgaande zelfstandige naamwoorden een onderscheyd in de betrekelyke bepaalende naamwoorden medebrengt; als in het boven aangehaalde voorbeeld te zien is. Indien er maar éenen derden persoon is; dan kan het gebruyk van *zyn*, *hun*, en *haar*, géene de minste moeyelykheyd veroorzaaken: omdat die bepaalende naamwoorden altyd op eenen derden persoon betrek hebben; en nimmer tot eenen eérsten, noch tweeden persoon kunnen wederkeéren. Derhalve zegt men heél wel *wy zullen hem van zyne daaden spreken*; schoon *zyne* hier, in géenen deéle, op eenen

eenen verrigtenden persoon eene wederkeérige betrekking heeft.

§. 2193. Wanneer het nu gebeurt, dat de wederkeering tot eenen van drie voorgaande derde persoonen geschied: dan kan men zich bedienen van *zyn*, *hun*, *haar*, voor den eersten derden persoon; van *des zelfs* of *der zelve*, voor den tweeden derden; en van *dezen*, *deze*, *dit*, voor den laatsten derden persoon, als in de volgende

VOORBEELDEN:

<i>Kornelis vond Jakob en Hendrik in ZYN huys,</i>	} naamdyk in het huys van	{ Kornelis.	
<i>Kornelis vond Jakob en Hendrik in DES ZELFS(554)huys,</i>			{ Jakob.
<i>Kornelis vond Jakob en Hendrik in het huys VAN DEZEN,</i>			

§. 2194. Sommige zeggen *den jaager zyn huys*, *de vrouw haar naaywerk*, enz.; voor *het huys van den jaager* of *des jaagers*, *het naaywerk der vrouw*, enz.: en willen aldus, door het gebruyk van *zyn*, *hun*, en *haar*, den eygenaar van het voorgaande zelfstandig naamwoord aantoónen. Doch zulks is in het

(554) Uyt het geen wy hier, nopens het gebruyk van *des zelfs* en *der zelve*, aangestipt hebben, mag men niet besluyten, dat sy in de aangehaalde gevallen alleén moogen gebezigt worden: want, by levenloóze dingen, vooral in den verhevenen styl, bedient men zich dikwerf van *des zelfs* en *der zelve*, in plaats van de bezittelyke naamwoorden *zyn*, *hun*, en *haar*; of schoon deze aldaar geéne twyfelachtigheyd zouden kunnen veroorzaaken. B. v., *velt dezen boom*, en *kapt DES ZELFS takken af*; in plaats van *kapt ZYNE takken af*.

het nederduytsch niet te dulden; en enkellyk te vinden in den mond van de geene, die zich op de kennis hunner moedertaal weynig toegelegd hebben.

I V.

OVER HET BEPAALENDE NAAMWOORD DEN, DE, HET; DES ZELFS VERSCHIL MET HET SOORT AANDUYDENDE EEN; EN HET GEBRUYK VAN BEYDE.

§. 2195. Alhoewel het bepalende naamwoord *den, de, het*, uyt zynen aard, enkellyk te kennen geeft, dat de denkbeelden, die in zyn zelfstandig naamwoord opgesloten zyn, niet in het algemeen, maar van ondeelbaare wezens gezegd worden (§. 2167); en, by gevolg, uyt zich zelf geéne gezette hoeveelheid van wezens aantóont: gebeurt het echter, dat zyn zelfstandig naamwoord eene bepaalde menigte van ondeélighe wezens te binnen brengt. Doch, dit geschied niet uyt kragte van dat bepalende naamwoord, maar door de bykomende omstandigheden, die de bepaaling, welke, door *den, de, het*, begonnen is, naauwkeuriger omschryven. B. v., in *den Koning, die over de Nederlanden heérscht, is heden te Brussel aangekomen*, is het woord *Koning* door de tusschenvallende voorstelling *die over de Nederlanden heérscht* zoódaaniglyk omschreven, dat het zelve niet naader kan beperkt worden. En het is gemakkelyk om zien, dat zulks niet geschied door het bepalende naamwoord *den*, maar enkellyk uyt kragte

kragte van de woorden *die over de Nederlanden heérscht*. Wanneer men zegt *den Koning is te Brussel aangekomen*, dan moeten de voorgaande naader omschryvende woorden daar onder verstaan worden: en zoó is de beduydenis dezer uytdrukking verschillig, naar de onderscheydene koningryken, alwaar zy gebezigd word; in de Nederlanden beduyd zy natuurlyk het zelfde niet, als in Vrankryk en Engeland. Wanneer men zegt *den koning, die méér voor zyn volk, dan voor zich zelve bezorgd is, mag zekerlyk wel den naam van VADER draagen*: dan beschouwt men de koningen, die op gemelde wyze het welvaaren hunner onderdaanen betrachten, als maar één ondeelbaar wezen uytmaakende; en het woord *koning*, dat hier eene geëele soort van koningen voorstelt, word, als duydelyk te zien is, omschreven door *die méér voor zyn volk, dan voor zich zelve bezorgd is*.

§. 2196. Gelyk het gezegde *zyne Majesteyt den Koning is te Brussel aangekomen*, in de Nederlanden, over het algemeen, van onzen geëerbiedigden en thans regeerenden vorst WILLEM den Eersten moet verstaan worden; zoó is men oók overeénggekomen, om, door een enkel gemeén naamwoord, voorgegaan van zyn bepaalende *den, de, het*, een gansch slag van wezens, als één ondeelbaar wezen, voor te stellen. Wanneer men zegt *den koning is sterfelyk, gelyk den onderdaan*; word hier niet enkellyk gewaagd van dezen of geen koning en onderdaan, maar van alle de koningen
en

en van alle der zelve onderdaanen van den gansen aardbodem. Zoó drukt het woord *mensch*, in *den mensch is redelyk*, geheel het menschelyk geslacht uyt, 't welk men beschouwt, als vereénigd in één onderwerp en afgezonderd van den leeuw, den arend, het peird, enz.

§. 2197. Uyt het gezeyde, kan men besluyten, hoe, wanneer, en waarom *den, de, het*, naader bepaalt, dan wel het soort aanduydende *eenen, eene, een*. Als ik zeg *geef my eene bloem*; dan laat ik de keus der bloemen onbepaald, en toón, dat het my genoeg is, als men my maar een voorwerp geeve, 't welk ik als eene bloem beschouw. Daarentegen, wanneer ik zeg *geef my de bloem* (naamelyk de bloem, waar van wy voorafgaandelyk gesproken hebben); dan bedoel ik niet onverschilliglyk deze of geene bloem, maar eene wel duydelyk bepaalde bloem, in onderscheyding van alle andere bloemen. Gelyk het naamwoord *den, de, het*, door de bykomende omstandigheden, eene bepaalde hoeveelheid van wezens kan aantoonen: zoó gebeurt het oók, dat, door de bygevoegde denkbeelden, het woordje *een* naauwkeuriger beperkt, dan het anders uyt zich zelf wel zou kunnen doen; als in den volgenden vierling van HUYGENS:

*My vraagde eens den barbier,
hoe 'k ny wou scheiren laten;
'k zey: Op EEN' nieuw' manier,
knap weg en zonder praaten!*

Men

Men ziet, dat *een'* hier niet eene soort of eene onverschillige, maar wel eene gewisse en naauwkeurig bepaalde manier te kennuen geeft, die, door het laatste vers *knap wagen zonder praaten*, duydelyker aangetoond word: terwyl *den* aldaar eenen wel bepaalden barbier voorstelt, doch enkellyk uyt kragte van de woorden, welke daar by moeten gedacht worden; als zyn *die my gewoonlyk kwam scheiren*, of dergelyke verzwegene woorden.

§. 2198. Hoóger zeyden wy, dat, in *den mensch is redelyk*, onder de benaaming van een eenig enkel wezen, het gansch menschelyk geslagt gemeénd word: maar men zou'd hier, ter dezer gelegenheyd, kunnen vragen, of men, in dergelyke gevallen, zich onverschilliglyk van het éénvoudig of van het meérvoudig getal mag bedienen; dit is, of men onverschilliglyk mag zeggen *den mensch is redelyk*, en *de menschen zyn redelyk*? Om deze vraag te beantwoorden, moeten wy voorafgaandelyk doen opmerken, dat de algemeénheyd, waar van hier gesproken word, tweéderley is: de eene zullen wy *volstreckte, volkomene*, of *streng* algemeénheyd noemen; en de andere zullen wy, op voorgang der wysgeiren, met den naam van *zedelyke* algemeénheyd bestempelen. De eérste of volstreckte algemeénheyd heeft plaats in de voorstelling *den mensch bestaat uyt ziel en ligchaam*: omdat het onderwerp dier voorstelling, naamelyk *den mensch*, volgens des zelfs geheele uytgestrektheyd en zonder eenige hoegenaamde uytzondering, genomen word; want het is

is onmoogelyk, dat er eenen metsch zy, welken niet uyt die twee deelen, ligchaam en ziel, bestaat. De zedelyke algemeenheid vind men in *de oude menschen zyn voorzigtig*: omdat het onderwerp *de oude menschen* hier genomen word, niet volgens zyne geheele, maar bynaa geheele uytgestrektheid, en dat er dus eene uytzondering daar omtrent kan plaats hebben, en ook werkelyk nu en dan plaats heeft; want daar zyn verscheyden onderlingen, die deze deugd niet bezitten. De toepassing der eerste voorstelling, *den mensch bestaat uyt ziel en ligchaam*, maakt een noódzakelyk of wezenlyk deel van het onderwerp uyt: want allen mensch bestaat, door zyn eygen wezen, noódwendiglyk uyt ligchaam en ziel; en dit geschied zoó dikwyls, als de toepassing met het onderwerp noódzakelyk vereenigd word, of, wannéer de voorstelling in eenen loochenenden zin plaats heeft, noódwendiglyk van het onderwerp verwyderd word, welk laatste, in *de ziel is niet ligchaamelyk*, te zien is. Maar, in de voorstelling *de oude menschen zyn voorzigtig*, is de toepassing eene gebeurlyke of gevallige zaak: omdat het denkbeeld *voorzigtig* niet altyd met dat van *ouderling* verbonden is; want daar zyn oude menschen, die min vooruyt ziende, dan sommige jongelingen, zyn. De gebeurlyke stof heeft zoó dikwyls plaats, als de toepassing niet wezenlyk, maar by geval met het onderwerp overeenkomt of van het zelve afgescheyden word.

§. 2199. Uyt het geén wy, handelende over de vol-
strekke

strekte en de zedelyke algemeénheid, aangevoerd hebben, blykt dat, in de voorstelling *den mensch bestaat uyt ziel en ligchaam*, alle de ondeélbaare wezens, begrepen in het onderwerp *den mensch* en genomen in den strengsten zin, van de zelfde natuur zyn, ten aanzien der toepassing *bestaat uyt ziel en ligchaam*; en dat zy, by gevolg, onder zich alle eene volkomene gelykheyd hebben. Waar nu volkomene gelykheyd is, daar is oók éénheyd, en het éénvoud is natuurlyk meér overeenkomstig met het denkbeeld van die gelykheyd of éénheyd, dan wel het meêrvoudig getal. By gevolg, is het gebruyk van het éénvoud meér geschikt, om het denkbeeld uyt te drukken, 't welk zich voordoet in eene algemeéne voorstelling, waar de toepassing noódzaakelyk is ten aanzien van haar onderwerp.

§. 2200. In de voorstelling van eene zedelyke algemeénheid, welker ondeélighe wezens, begrepen in het onderwerp, niet *alle* van den zelfden aard zyn, maar in verschillende omstandigheden of gesteldheden verkeéren, heeft er geheel iets anders plaats. Wanneer men zegt, dat *de oude menschen voorzigtig zyn*, beteékt zulks géénzins, dat *alle* de oude lieden, zonder *eenige* uytzondering, dusdaanig zyn, maar enkellyk, dat het meéste of verre het meéste deel der zelve voorziende is; en er is, by gevolg, géén volkomene gelykheyd in de ondeélbaare wezens, die in het onderwerp begrepen zyn. In de zaaken, waar géén volstrekte gelykvormigheyd heérscht, daar moet men de dingen by stukken verhandelen; en, by

by gevolg, is het hier de plaats, om het meêrvoudig getal te bezigen.

§. 2201. Het verschil, 't welk te merken is in de twee uytdrukkingen *den mensch bestaat uyt ziel en ligchaam* en *de oude menschen zyn voorzigtig*, hangt dan af van de onderscheydene denkbeelden, waar mede het eênvoud en het meêrvoud verbonden zyn.

§. 2202. Uyt het verhandelde kan men opmaaken, dat er een wezenlyk verschil bestaat tusschen de volgende voorstellingen:

Den mensch is redelyk. | *De menschen zyn redelyk.*
Den mensch is sterfelyk. | *De menschen zyn sterfelyk.*

Den mensch is redelyk beduyd, dat allen mensch de kragt of het vermoogen heeft om redelyk te handelen. *De menschen zyn redelyk*, daarentegen, word niet gezegd van het enkel vermoogen om te redeneeren, maar van het zelve te bewerkstelligen. Alhoewel den mensch, uyt zynen aard, redelyk is of het vermoogen bezit om redelyk te handelen; daarom echter gaan alle de menschen niet altyd redelyk te werk: en, in dezen zin, mag men heêl wel zeggen: *Den mensch is wel redelyk, maar de menschen zyn niet altyd redelyk*; dit is, handelen niet altyd op eene redelyke wyze. De eêrste voorstelling doelt op de bespiegeling, en de tweêde op de uytoefening.

Den mensch is sterfelyk beteêkent, dat allen mensch moet sterven; en dit is eenen grondregel om

om deugdzaam te leeven: terwyl *de menschen* zyn *sterfelyk* zoó veel beduyd, als *Pieter, Jan, Hendrik, enz., kunnen van daag of morgen sterven.* Iemand, die schuldig is en zegt: *Ik moet betaalen, om regtveerdig te zyn; want den mensch is sterfelyk,* geeft te kennen, dat hy, naa zyne doód, zoud gestraft worden, indien hy aan dese verbintenis niet volkwame. Daarentegen, wanneér hy, naa de betaaling zyner schuld, zegt: *Ik zoud geirn een ontlastschrift hebben, om te bewyzen, dat ik u voldaan heb; want de menschen zyn sterfelyk,* zoud hy al ligt daar door kunnen te verstaan geeven: *Gy kunt heden of morgen sterven; en de erfgenaamen zouden van my die zelfde som nog eens kunnen eyschen.*

§. 2205. Den aandachtigen lezer zal, uyt het geen wy van het bepaalende *den, de, het,* en van *eenen, eenē, een,* aangeteekend hebben, genoegzaam merken, dat men niet mag zeggen, met WEILAND (bl. 80), dat het woordje *een* de zaak, waar van gesproken word, *niet bepaalt,* maar de zelve algemeen en zonder bepaaling laat: terwyl, volgens den zelfden schryver, het woordje *den, de, het,* bepaalende moet genoemd worden; omdat het de zaak, waar van gesproken word, bepaalt en duydelyk aanwyst. En, inderdaad, het woordje *den, de, het,* gesteld voor een gemeén zelfstandig naamwoord, toónt niet aan, dat dit naamwoord volgens zyn geheele uytgestrektheid of volgens een bepaalde deel

deél der zelve genomen word; maar dat bepaalende naamwoord geeft enkellyk te kennen, dat er spraak van ondeélbaare wezens is. B. v., wanneér ik zeg: *Den mensch*, zonder de rede te eyndigen, dan kunnen de toehoorders voorzeker nog niet weeten, hoe het zelfstandig naamwoord *mensch* gaat genomen worden, of in zyne geheele of enkellyk in eene bepaalde uytgestrektheyd van beteekenis. By gevolg, toónt dat naamwoord, uyt zynen aard, noch het een, noch het ander aan. Naa gezeyd te hebben: *Den mensch*; kan ik daar by voegen, of *is een redelyk dier*, of *die deugdzaam is*, of *van welken gy gesproken hebt*. In de eérste voorstelling komt het zelfstandig naamwoord *mensch* volgens zyne geheele uytgestrektheyd voor; in de tweéde, is het een zeker slag van menschen; en in de derde bevoording, is de uytgestrektheyd van het zelfstandig naamwoord *mensch* tot een enkel ondeélbaar wezen bepaald. En daar het nu, in die drie gevallen, altyd het zelfde *den* is; zoó is het wel zeker onmoogelyk, dat dezen drievoudigen graad van uytgestrektheyd enkellyk door dat bepaalende naamwoord aangetoónd worde; hy moet dus aangewezen worden door de denkbelden, welke daar op volgen, of, in andere omständigheden, daar onder moeten verstaan worden.

§. 2204. De aanmerkingen, die wy, hier en over de bepaalende naamwoorden in het algemeen, ingebragt hebben, bewyzen, zoó wy meénen, duydelyk, dat, ofschoón

ofschoón het woordje *den, de, het*, in veele gevallen eene naauwkeuriger bepaaling te binnen brengt, dan wel het woordje *eenen, eene, een*, dat echter het eérste, uyt zynen aard, enkellyk op de ondeélbaare wezens wyst: terwyl het laatste niet alleén een ondeelig wezen aantóont; maar daarenboven nog de soort aanduyd, tot welke dat ondeélbaar wezen toebehoórt. Ten voordeele der leérlingen, zullen wy hier nu ter neder stellen eenige taalregels, welke, uyt het tot dus verre aangeteékende, volgen, en die een helder licht over den byzonderen aard dier twee bepaalende naamwoordjes zullen spreiden. Zy dan dit

Eérste gevolg.

§. 2205. Men moet zich van het woordje *den, de, het*, of van *eenen, eene, een*, bedienen, naar den onderscheyden aard der beperking van het gemeén zelfstandig naamwoord, 't welk, in eene bepaalde uytgestrektheid van beteékenis gebezigd wordende, van geén naader omschryvende of bepaalende byvoegelyk naamwoord beperkt is; en dus by alle bepaalde gemeéne zelfstandige naamwoorden, welke door geén andere bepaalende naamwoorden beperkt zyn.

VOORBEELDEN.

By het opkomen der zonne, verschuylen zich de wilde dieren; en, by de ontwaakende schepselen, herstelt zich nu de bewustheyd van hunnen wezenlyken toestand.

Proev. van SIEG. bl. 202.

Acht!

*Ach! hoe nietig zyn de menschelyke verwachtingen.
Daar lag de hoofdsuyl van den zwakken staat.*

STIJL.

De lieve lente kwam, de lieve lente vlood.

FEITH.

*Een dof gemor klom, by 't gewemel
der zwerfende armoede en getergde wraak, ten (555) hemel.
En 't troóstrykt denkbeeld was de doó.*

KINKER.

*Een iegelyk ziet, dat, op deze wyze, door de
geringste vergissing van den stichter, het gansch
gebouw in een luchtkasteel verkeeren moest.*

STIJL.

Tweede gevolg.

§. 2206. By de gemeéne zelfstandige naamwoorden, in eene algemeéne beteékenis gebezigd, gebruykt men noch het woordje *den, de, het*, noch het woordje *enen, eene, een*.

VOORBEELDEN.

*Gentenaar van geboorte. Man van hoóge afkomst
en van groot bewind. Rok van zyde met bloed
bespat. Jongeling van groóte verwachting.*

*Van 't keyzerlyke hof tot in de schaaperskluyt,
trucht ieder vrede en vreugd en vryheyd te gewinnen;
ik ben den man alleén van averegtsche sinnen,
die staag om persing en om druk wensch in myn huys.*

HUIJGERS, op eenen drukker.

§. 2207. Daar nu het woordje *men* zoó veel, als *mensch* in het algemeén, beteékent, en zelfs *eene*

(555) Ten voor tot *den*.

eene verkorting van dit naamwoord is; zoó is het niet te verwonderen, dat gemelde *men* noóyt van eenig bepaalende naamwoord, en, by gevolg, noóyt van *den* of *eenen* voorgegaan, is, als in *men byt synen neus nimmer af*, enz.

Derde gevolg.

§. 2208. De bepaalende *den*, *de*, *het*, en *eenen*, *eene*, *een*, worden oók niet gebezigd voor de eygen naamwoorden; noch voor de afhangelyke zelfstandige naamwoorden, die, ten dezen aanzien, den aard der eygen naamwoorden hebben. By voorbeeld, *ik spreek van Holland, Denemarken, Westvlaanderen, Thourout. Toen Abrahám meénde Isaac te slagtofferen.*

§. 2209. Het zelve heeft plaats omtrent het naamwoord *God*, wanneer het den waaren God beduyd; omdat het, in deze beteékenis, als een eygen naamwoord, moet aangemerkt worden. Zoó zegt men *God is groót, God liefhebben*, enz.

§. 2210. Uyt het gezeyde volgt, dat BRANDT eene onnaauwkeurigheid begaan heeft in het opschrift, dat hy gemaakt heeft, voor de kist, waar in HUYG DE GROOT, door de behendigheyd zyner echtgenootte, uyt Loevestein ontsnapt was. Dit opschrift luyd, als volgt:

Wie heeft de vryhayd meér verpligt?

'K heb Loevestein' DEN Huyg (556) geligt.

§. 2211.

(556) Eene woordspeeling op iemand de huyg ligten, dit is, iemands geld behendig te soek maaken, hem door bedrog het ontvreemden.

§. 2111. Men zegt echter heel wel: *Eenen Socrates onzer eeuw; hy is den Papiniaan van onzen tyd; den god Jupiter; iemand, naa zyne doed, onder het getal der goden plaatsen; enz.*: omdat de eygen naamen *Socrates, Papiniaan, god, enz.*, hier meer of min in de beteekenis van gemeene zelfstandige naamwoorden overgaan; gelyk wy, §. 1957, breedvoerig aangewezen hebben.

§. 2112. Met het bepalende *den, de, het*, zegt men *het oud Rome, het nieuw Rome, het volbruyk Parys, het sedeloos Parys, het vermaarde Amsterdam, het noeste Amsterdam, het groot Amsterdam, den rechtveirdigen God, den barmhertigen God, den alzienden God*; en alzoo in alle andere gevallen, waar het eygen naamwoord een ander byvoegelyk naamwoord voor zich heeft. De reden hier van is, omdat, wanneer de personen of de zaaken, die door de eygen naamwoorden aangeduyd worden, onder verschillende betrekkingen aangemerkt worden, en dus meer, dan eene hoedaanigheyd in zich beslyten, er noodzakelyk moet bepaald worden, onder welke betrekking men die personen of die zaaken beschouwt; en dit kan, gelyk uyt het voorgaande ten overvloede gebleken is, niet, ten zy door het bepalende naamwoord, geschieden.

§. 2113. Zoó zegt men oók altyd, met het bepalende *den, enz.*, *Lodwyk den achttienden; Napoleon den overweldigenden, Karel den grooten*; en in alle dergelyke gevallen, waar de byvoegelyke naam-

naamwoorden, achter hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst, of, eygenlyker met verzwygung van deze ge- bezigt wordende, als zekere teekenen van onderscheyding of van byzondere aanneeming voorkomen.

§. 2214. Men zegt *den heyligen Paulus*, enz.; in onderscheyding van de andere persoonen van den zelfden naam, die niet heylig zyn.

§. 2215. By de eygen naamen der rivieren, bezigt men het bepaalende naamwoord *den* of *de*, omdat men aldaar *stroóm* of *rivier* by denken moet: en men zegt *den Tiber* of *den Tiberstroóm*; *den Nyl*, *den Eufraat*, *den Donau*, *den Ryn*, *de Maas*, *de Elve*, *de Schie*, *de Lek*, *de Eems*, enz. Zoó ook by de naamen van de bergen *Parnas*, *Helikon*, *Etna*, enz.; omdat deze het zelfde zyn, als *den berg Parnas*, enz.

Vierde gevolg.

§. 2216. Wanneer eenen vader aan zynen zoon Karel spreekt, het zy hy zegge *zoon* of *Karel hoór hier*, komt het op het zelfde uyt: *Karél* is een eygen naamwoord; *zoon* houd de plaats van *Karel*, en dien zoon is, door de bykomende omstandigheden, zoódaanig onderscheyden, dat er geén anderen persoon voor hem kan genomen worden. Dus is het woord *zoon* hier niet alleén in zyne soort bepaald; maar het is zoódaanig beperkt, als een eygen naamwoord immer weezen kan. Het zoud dan eene waare overtuigheyd zyn, in den naamval dien men *aanhoórder*

hoórder noemt, het bepalende *den, de, het*, of het woordje *eenen, eene, een*, te bezigen. By gevolg, mag het woord, waar mede men iemand aanspreekt, noóyt van een dier twee bepalende naamwoorden voorgegaan zyn.

VOORBEELDEN.

*Grootmeester van ons heyr, die uuwen leger spreyt
van droóge en dorre blaán, op, op, 't is tyd te waaken.*

VONDEL.

*Gy slechts, o deugd! houd eéuwig stand,
wat om uu heen vergaat;
den hemel blyft uuw vaderland
en God nuw toeverlaat.*

FRITH.

O spiegel van de deugd! o voorbeeld zonder vlekken!

VONDEL.

§. 2217. VONDEL, in zyne *Herscheppingen van OVIDIUS*, zegt, 745, *Hy spreekt Apol aan: O den liefsten van myn' neeven!* Met den eérsten opslag, zoud men kunnen denken, dat onzen regel valsch zy; of dat VONDEL hadde moeten schryven: *O liefsten van myn' neeven!* Doch HUYDECOOPER merkt, bladzide 513 van zyne *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, te regt aan, dat er, in *o den liefsten van myn' neeven!* eene verzwygung plaats heeft, die, op de volgende wyze, moet aangevuld worden: *O neef! gy die zyt den liefsten enz.* Zulle uytlaatingen, zegt den zelfden schryver, zyn zeér gemeén, en brengen oók somtyds haare bevalligheyd mede.

Vyfde

Vyfde gevolg.

§. 2118. Uyt het verhandelde moet opgemaakt worden, dat *geef my broód* te kennen geeft, dat men van broód in het algemeen spreekt; en dat het genoegzaam is, als er maar broód gegeven worde. *Geef my het broód*, daarentegen, beduyd, dat er naa het bekende of reéds gemelde broód gevraagd word: terwyl *geef my een broód* beteékent, dat er een van de broóden, die aanwezig zyn of bestaan, begeird word.

§. 2119. De verscheydenheyd van zin, welke door de enkele plaatsing van de twee bepalende naamwoorden te weeg gebragt word, is zeér aanmerkelyk in:

<i>Dert</i>	}	<i>zoon</i>	}	<i>des</i>	}	<i>konings.</i>
<i>Den</i>				<i>eens</i>		
<i>Eenen</i>				<i>des</i>		
<i>Eenan</i>				<i>eens</i>		

Deze vier verschillende zinsbepalingen moeten sterk in het oóg vallen van alle de geene, die met aandacht zullen geleezen hebben het geen wy hoóger, over deze stoffe, ingebragt hebben.

§. 2120. Oók is er een groot verschil te merken omtrent het gebruyk van het woord *koning*, in *Lodewyk den zestienden, koning van Frankryk, wierd onmenschelyk behandeld*, en in *Zyne Majesteyt den koning van Frankryk heeft een bevel uytgegeeven*. In het eérste geval, staat *koning*,
als

als een toevoegsel van zyne reeds genoemde weir- digheid, en drukt niets anders uyt, dan het geen men door het algemeen denkbeeld van *koning* be- doelt. In het tweede geval, in tegendeel, staat het woord *koning*, in eene wel duydelyk beperkte uyt- gestrektheyd van beteekenis, en moet derhalve van het bepaalende *den* voortgegaan zyn. En zoó moet men zich altyd van het woordje *den, de, het*, bedienen, wanneér het ambtswoord, ter naadere bepaling of ter aanduyding van den persoon zelve, gebezigd word; maar niet, wanneér den titel, achter de aanduyding van den persoon, tot een enkel toe- voegsel strekt.

Zesde gevolg.

§. 2221. Uyt al het geen wy tot dus verre, over den aard en het gebruyk van het bepaalende woordje *den, de, het*, in het midden gebragt hebben, kan men besluyten, dat het altyd aankondigt, dat het woord, waar op de bepaling nedervalt, aangemerkt is, als een zelfstandig naamwoord, wiens beduydenis verscheydene graaden van uytgestrektheyd hebben kan, en dat zyne uytgestrektheyd beperkt is, door eenige bykomende omstandigheden, die in de rede zullen uytgedrakt of daar onder moeten verstaan worden. Wanneér ik zeg: *MYNHEER is eenen eertitel; GAAN is een werk- woord; DAT is een opwoord; MAAN bestaat uyt vier letters, en is omgekeerd NAAM; enz.*: dan be- schouw ik de woorden *mynheer, gaan, dat, enz.*
als

als zelfstandige naamwoorden, die in deze aanneeming, onmededeelbare teekens, en, in zekeren zin, eygen naamwoorden zyn; waarom het oók niet noódig is de zelve, door het bepaalende naamwoord te doen voorgaan, *dat* is een opwoord, gelyk *Karel* eenen mensch is. Maar men zal zeggen: *Het mynheer van den tweeden brief is zoó wel niet geschreven, als het mynheer van den eersten*; omdat men hier dat woord beschouwt, als vatbaar voor verschillende graaden van uytgestrektheid en dus noódzakelyk bepaalen moet, uyt welk oógpunt van uytgestrektheid men dat woord wilt aangemerkt hebben.

Achterlating van het bepaalende naamwoord.

§. 2222. HELMERS zegt: *Wat baat Alcides knods in 's gryzaards stramme hand?* alwaar *knods* en *hand* wel zeker in eene bepaalde uytgestrektheid van beteekenis genomen zyn; want het is niet eene knods noch hand in het algemeén, maar de knods van Alcides in de hand des gryzaards. Doch, zoó dikwyls het zelfstandig naamwoord, op deze wyze, achter zynen door *des* of *der* bepaalden eygenaar geplaatst word, of achter een eygen naamwoord in dezen naamval komt, vereyscht het aangenomen taalgebruik, dat het bepaalende *den*, *de*, *het*, achtergelaten worde (557) overeénkomstig met dit achtbaar

(557) Maar, wanneer eenen eygenaar met zyn zelfstandig naamwoord een zamengestelde woord uytmaakt, dan volgt dit hier de

baar gebruyk, zegt VONDEL: *Men vraag' het Huijgens zoon, zy kromt des vroomen regt, 't is Priams teekening.*

§. 2223. De zelfde achterlating heeft, volgens WEILAND (II. D. §. 9.), oók plaats, voor de titels van algemeen bekende personen; wanneer deze der zelve naamen voorgaan: als *keyzer Jozef, koning Fredrik*, enz.

§. 2224. Daar men in de spreekwoorden voornaamelyk de kortheyd beoógt: zoó zyn er zeér veele, waar men het bepaalende naamwoord weggelaaten heeft; het welk in de opschriften van brieven, enz., nu en dan oók plaats grypt. Zoó zegt men: *Groóte visschen scheuren 't net, kleyne vliegen blyven in 't spinrag hangen, luyheyd teelt aarmoede, aarmoede zoekt list, blaauwe bloemtjes wys maaken, blaazers byten niet, gereéd geld lyd geén kommer, gekken gryzen niet, goeden wyn behoeft geén kran*, enz.

V.

OVER HET BEPAALENDE NAAMWOORDJE AL.

§. 2225: Het woordje *al*, zoó wy hoóger (§. 2168 en 2169) gezien hebben, beduyd, op eene stellende wyze,

de regels der enkele zelfstandige naamwoorden; en men zegt *ik gaa naar het godshuys*, 't welk veel verschilt, van *ik gaa naar Gods huys*.

wyze, de geheele menigte der ondeelbaare wezens (558), beschouwd uyt het zelfde oógpunt, en als vatbaar voor de zelfde toepassing, die daarom, in de voorstelling, zonder eenig byzonder verschil, aan alle de ondeelige wezens, begrepen in het onderwerp dier voorstelling, toegekend word. In *allen mensch is sterfelyk* en *alle oude menschen zyn voorzigtig*, beteekent het bepaalende naamwoord, dat men hier gewaagt van alle de ondeelige wezens, die het menschelyk geslagt of dat der oude lieden uytmaaken; dat alle deze deelen, te zamen genomen, en te gelyk of uyt het zelfde oógpunt beschouwd worden. Nogtans is er, ten aanzien der ondeelbaare toepassing, eenig verschil te merken tusschen de eerste voorstelling *allen mensch is sterfelyk*, en tusschen de laatste *alle oude menschen zyn voorzigtig*. Want, daar *allen mensch* ontwyfelbaar moet sterven, zoó is de toepassing van de voorstelling *allen mensch is sterfelyk* in eene noodzaakelyke stoffe: terwyl het zelfde van de andere voorstelling *alle oude menschen zyn voorzigtig* niet kan gezeyd worden; omdat de voorzigtigheyd voor elken ouden man geén wezenlyke, maar alleén eene toevallige, gebeurige, of onnoódwendige zaak is. By gevolg, kan de eerste voorstelling noóyt eenige uytzondering lyden: daar de tweede *alle oude*

(558) Ondeelbaare wezens zyn, b. v., *mensch, Pieter, enz.*; omdat zy niet kunnen verdeeld worden in verscheydene *menschen, Pieters, enz.*

oude menschen zyn voorzigtig nu en dan aan uytneemingen onderworpen is; trouwens men heeft meér dan eéns gezien, dat eenen ouden man deze hoedaanigheyd in het geheel niet bezat. Diensvolgens, het geen wy, van 't onderscheyd tusschen het één- en het meêrvoud van het bepaalende woordje *den, de, het*, in *den mensch is sterfelyk* en *de oude menschen zyn voorzigtig*, §. 2198 en volgende, aangeteekend hebben, is oók toepasselyk aan het woordje *al*: dit is, dat het éénvoud van *al*, in dergelyke gevallen, meér geschikt is, om eene volstrekte of volkomene algemeénheyd uyt te drukken; en dat zyn meêrvoud overeenkomstiger by eene zedelyke algemeénheyd gebezigd word. *Allen mensch is sterfelyk* beduyd, dat er geénen mensch, *physicè* of natuurlyker wyze gesproken, de doód zal ontgaan; terwyl *alle oude menschen zyn voorzigtig* enkellyk wilt te kennen geeven, dat bynaa alle oude lieden of het meéste deél der oude menschen voor- uyt ziende is. Het zelfde heeft plaats in *alle zeggen, dat gy gisteren uyt stad geweest zyt*: alwaar het woord *menschen, personen*, of iets anders, onverstaan moet worden; en waar door men wel zekerlyk niet wilt beteékenen, dat er geén mensch of persoon ter wereld is, die niet zegt, dat gy gisteren uyt stad geweest zyt.

§. 2226. Maar nu zoud men kunnen vraagen, wat het woordje *al* doet, in *al de wereld geloóft het bestaan der zonne, al de menschen, die daar waren*, enz.; naademaal *al* en *de* in het éénvoud, elk

elk in het byzonder, eene strenge, en hun meêrvoud, elk afzonderlyk genomen, eene zedelyke algemeenheid kunnen uytdrukken: is het een of het ander van die twee woordjes niet overtollig; of welke beduydenis hebben die naamwoorden, wanneér zy, als in de boven aangetogen voorbeelden, te zamen gebezigd worden?

§. 2227. Wanneér het woordje *al*, in het eenvoudig getal, als in *allen mensch is sterfelyk*, op een gemeên zelfstandig naamwoord, 't welk niet door *den*, *de*, *het*, bepaald is, betrek heeft: dan beduyd het zelve de verzameling of vergadering van alle de onderhoórige soorten (*species*), dit is, alle de ondeélbaare wezens, die het gemelde zelfstandig naamwoord onder zich bevat; en dus beteekent *allen mensch is sterfelyk* zoó veel, als of men zeyde: *Den Europeaan is sterfelyk, den Amerikaan is sterfelyk, Pieter is sterfelyk, Jakob is sterfelyk*, enz., optellende alle de verschillende soorten van de menschen en der zelve ondeélig wezens, die den aardbodem bewoonen. En daar nu het algemeen taalgebruyk stelliglyk gewild heeft, dat *den mensch is sterfelyk* beduyde, dat den mensch, zoó groót als hy in de uytgestrektheyd van zyne onderhoórige soorten en ondeélig wezens is, de doód moet smaaken; zoó is het onderwerp *den mensch*, in *den mensch is sterfelyk*, zoódaaniglyk bepaald, dat er geén andere beperking kan bykomen. Van den anderen kant, aangezien het bepaalende woordje *allen*, in *allen mensch is sterfelyk*, oók zoó veel als het noódig is beperkt; zoó kan het,
als

als dusdaanig, in deze omstandigheyd, geén ander bepaalende naamwoord by zich gedoógen. En inderdaad, *den mensch is sterfelyk* en *allen mensch is sterfelyk* beduyden, elk in het byzonder, dat de toepassing *sterfelyk* algemeen van het onderwerp *mensch* gezegd word; en wel in zulker voege, dat de toepassing zoó noódwendig met het onderwerp verbonden is, dat men die van dit niet kan afscheyden, zonder de natuur van den mensch op de aarde tegen te spreken. Dus zoude het eene waare overtolligheyd weezen hier de woordjes *den* en *allen*, beyde als bepaalende naamwoorden, te bezigen; en, om deze reden, kan het woordje *allen*, als bepaalende, niet met het naamwoordje *den* vervoegd worden.

§. 2228. Maar nu kan iemand, toestaande dat men het éénvoud van het bepaalende naamwoord *al* met *den*, *de*, *het*, niet mag bezigen, wanneér er spraak van eene strenge algemeenheyd is, vraagen, of zulks niet zoud kunnen geschieden, omtrent een door *den*, *de*, *het*, bepaalde onderwerp, wiens toepassing enkellyk eene zedelyke algemeenheyd aanduyd? waar op wy, gedoógende deze veronderstelling, antwoorden, dat zulks eene waare tegenstrydigheyd in zich zoude bevatten; omdat eene zedelyke algemeenheyd, welke, volgens de veronderstelling, door het éénvoud *den*, *de*, *het*, zoud aangeduyd worden, in geéne deéle kan bestaan met de strenge of volkomene algemeenheyd, die het bepaalende naamwoord *al* noódzakelyk in zich besluyt. Hier uyt volgt, dat het éénvoud van het bepaalende *al*, vervoegd met

met *den, de, het*, eene volstrekte overtolligheyd zoude weezen; wanneér het onderwerp eene strenge algemeénheyd aantóont: en dat het zelfde *al* eene in het óóg loópende tegenstrydigheyd zoude medebrengen; in de veronderstelling, dat de toepassing maar in eene zedelyke algemeénheyd zoude plaats grypen.

§. 2229. Uyt het tot dus verre aangevoerde volgt ten duydelyksten, dat het woordje *al*, in *al de wereld*, geén bepaalende naamwoord weezen kan. En inderdaad, wanneér wy de bediedenis van dit gezegde naagaan, dan zien wy, dat *al de wereld zegt dit* zoó veel is, als *de GANSCHÉ wereld zegt dit*, gelyk oók werkelyk door groóte taalkenners geschreven word. Hier uyt moogen wy, ons bedunkens, opmaaken, dat, zoó dikwyls het éénvoudig getal van het woordje *al*, als in den boven gemelden zin, met het éénvoud van het bepaalende naamwoord *den, de, het*, voorkomt, of zoó dikwerf het éénvoud *al*, op een wel duydelyk bepaalde zelfstandig naamwoord betrek heeft, dat het woordje *al* alsdan de geheéle menigte beteékent, niet van de ondeélige wezens van een slag of eene soort ('t welk door het bepaalende *den, de, het*, aangetoónd word), maar de gansché menigte van alle de deélen, die tot het volkomen geheel van een onmededeélbaar wezen behoóren, uytdrukt. Het woordje *al*, op deze wyze, met zyn zelfstandig naamwoord in het enkelvoud verbonden, grenst zeér naaby aan de beteékenis van het byvoegelyk naamwoord *gansch* of

of *geheel*; of eerder, het bekleed de plaats van een dezer twee byvoegelyke naamwoorden van hoedaanigheid. Zoó is dan het woordje *al* in *al de wereld*, *al het gell*, enz., geén bepalende, maar een eygenschappelyk naamwoord (559).

§. 2250. Dit alles is voor zoó veel, als *den*, *de*, *het*, in 't eenvoud gebezigd word; want in het meérvoud heeft er iets heel anders plaats. Wy zagen §. 2198, dat de algemeenheid tweéderley is: naamelyk, de volstrekte algemeenheid, welke geéne uytzondering lyd; en de zedelyke, die maar van een

(559) Het verschillig gebruyk van de twee fransche woordjes *tout (al)* en *le (den, de, het,)* kan men allerduydelyk merken, in *tout homme est mortel*, en *tout l'homme est mortel*. De eerste bewoording beduyd, dat allen mensch sterfelyk is, zoó veel hy onderhoórige soorten en ondeélbaare wezens in zich vervat, als zyn den Europeaan, den Amerikaan, den Amsteldammer, alle de Bruggelingen, Pieter, Jakob, enz.; dat er geén énen mensch bestaat, die aan de doód niet onderworpen is: en beantwoord dus aan het latynsch *omnis* of *quivis homo est mortalis*. De tweede bewoording *tout l'homme est mortel* beteekent, in tegendeel, dat geheel den mensch (*homo totus*), zoó veel hy zamenstellende deelen, te weeten hoofd, armen, voeten, ziel, enz., in zich bevat, onderworpen is aan de doód; en dat er, by gevolg, geéne van die deelen overig blyven.

De overweeging van het eerste gezegde kan eenen allergelukigsten invloed hebben op het gedrag der menschen; terwyl de tweede stelling de allergrootste wanorde moet te weeg brengen, in de zeden van alle die daar aan geloóf zouden geeven. De eerste is in de maatschappy eenen grond voor alle deugden, de laatste eene bron van alle ondeugden en schelmstukken.

een groot gedeelte gezegd word. Wy zagen tevens §. 2199, dat het eenvoudig getal van het bepalende *den, de, het*, meér geschikt is, om eene volstreckte of strenge algemeenheid aan te toonen; terwyl zyn meêrvoud, naar den waaren aard der taale, regemaatiger in de zedelyke algemeenheid te pas komt. Er is dan een wezenlyk verschil tusschen de eerste en de tweede algemeenheid. De eerste kan noóyt van aard veranderen, omdat de toepassing in eene noódzaakelyke stof geschied; de laatste, daarentegen, kan, in voorkomende omstandigheden, van zedelyke algemeenheid tot strenge algemeenheid overgaan. Het meêrvoud *de* beteékent, naar de onderlinge overeenkomst der spreekende en schryvende, dat er uytzonderingen zyn in de toepassing. En daar het kan gebeuren, dat die uytzonderingen, nu en dan, geéne plaats grypen: zoó moet er natuurlyk een bepalende naamwoord zyn, om aan te toonen, dat de toepassing nietenkellyk gezegd word van het grootstegedeelte, maar van alle de ondeélbaare wezens, die in de uytgestrektheid van het zelfstandig onderwerp vervat zyn; om op deze wyze duydelyk te doen zien, dat de toepassing in den strengsten zin genomen word, en om alle vermoeden van uytzondering te voorkomen. Als men, b. v., zegt, dat *de Fransche ligtveirdig zyn*; beduyd zulks niet, dat *alle de Fransche*, zonder eenige uytneeming, dusdaanig zyn; maar enkellyk, dat de groóte menigte der zelve, die eene zedelyke algemeenheid of geheelheid uytmaakt, aan dit euvel mank gaat. Wanneer men nu echter wilt

te

te kennen geeven, dat eene, anders zedelyke, algemeenheid voor het tegenwoordig geene uytzondering lyd; dan bedient men zich van het bepaalende naamwoord *alle*: en men zegt *alle de soldaaten zyn in het veld gebleven*, enz. Van hier, dat dezen of geeuen byzonderen Franschman niet kwaalyk mag neemen, wanneer men zegt, dat *de Fransche hunnen koning gedobd hebben*; terwyl hy zich zou beleédigd vinden, indien men zeyde, dat *ALLE DE Fransche in de ombrenging van hunnen vorst gedeeld hebben*.

§. 2231. Daar nu het woordje *al*, by 't éénvoudig *den*, *de*, *het*, de beteëkenis van *gansch* of *geheél* heeft, en, by het meêrvoudig *de*, zyne gewoonelyke bednydenis behoud, enkellyk omdat het zelfstandig naamwoord, in het eérste geval, genoegzaam bepaald is, en, in het tweéde geval, in eenen zedelyk algemeen zinnigen genomen word; zoó moogen wy, uyt al het in deze aanmerkingen bygebragte, opmaaken dezen volgenden

REGEL.

AL, BY EEN BEPAALDE ZELFSTANDIG NAAMWOORD, BLYFT ZYNE BETEËKENIS BEHOUDEN IN HET MEËRVOUD; MAAR IN HET EËNVOUD NEEMT HET DE BEDUYDENIS VAN GANSCH OF GEHEËL AAN: OF KORTER, AL BLYFT ZYNE BETEËKENIS BEHOUDEN; TEN ZY BY EEN BEPAALDE EËNVOUD, ALWAAR HET

HET TOT DE BEDUYDENIS VAN GANSCH OF GEHEËL
OVERGAAT (560).

V O O R B E E L D E N .

Zy alle (zoó veele onderhoórige of ondeéligc wezens, als zy nytmaaken) *zyn gekomen.*

Wy moogen alle (zoó veele, als wy zyn) *naar huys gaan.*

Zyn zy alle (zonder cénen persoon uyt te zonden) *op het slagveld gebleven?*

Die alle, welke alle gezien hebben.

Al de wereld (de gansche wereld) *spreekt daar van.*

Al (geheél) *zyn goed is verdorven.*

Al (gansch) *ons geluk is daar aan verknocht.*

Al het volk (het gansche volk) *zal juychen.*

Al het land (geheél het land) *staat onder water.*

§. 2232. Zoó drukt het woordje *al* oók de geheele menigte der ondeélbaare wezens uyt, in *ut aller*

(560) Men verstaat ligt, dat er hier enkellyk spraak is van *al* byvoegelyk naamwoord. Dat *al*, als opwoord, kan gebezigt worden; hebben wy, §. 2087 - 2092. reeds genoegzaam aangetoond. Wat het woordje *alles* betreft; dit is een afgetrokken zelfstandig naamwoord van het onzijdig geslagt, 't welk zoó veel beduyt, als *alle zaken, alle dingen, alle menschen*. B v., *den hemel schenke nu alles, wat gy uu zelveu toewenscht! alles schynt zich tegen hem te verzetten.*

aller vriend, ons (561) aller vader, enz., voor den vriend van u alle, den vader van ons alle, enz.; alwaar *u* en *ons* afhankelijkelyke zelfstandige naamwoorden zyn. Zoó mag men dan niet zeggen, als sommige, *uw' aller vriend, onze aller moeder, enz.* En inderdaad, ware het geéne ongerymdheyd, te zeggen, dat eenen persoon den vriend, de moeder, enz., van alle is; en, ten zelfden tyde, willen staande houden, dat hy den byzonderen eygendom van dezen of geenens zy?

V I.

EÉN- EN MEÉRVOUDIG GETAL DER BEPAALENDE
NAAMWOORDEN.

§. 2253. Wanneer wy de bepaalende naamwoorden, met betrekking tot het één- en meérvoudig getal, beschouwen; dan bemerken wy, dat de eene in beyde getallen kunnen gebezigd worden, terwyl de andere slechts het éénvoud, of het meérvoud hebben: maar dan zien wy oók tevens, dat dit alles afhangt van de beteékenis dier naamwoorden zelve.

§. 2254.

(561) « Dikwerf leest men (zegt WEILAND, §. 338): *Uw aller vriend, onze aller moeder, uwer aller vriend, onzer aller moeder, enz.;* doch verkeérdelyk, dewyl het voornaamwoord (het afhankelijk naamwoord) hier onverbogen blyft, even als, in dergelyk geval, by sommige zelfstandige naamwoorden, plaats heeft: b. v. , *Keyzer Karels wetten, dat is, de wetten van Keyzer Karel;* zoó oók *u aller vriend, ons aller moeder, dat is, den vriend van u alle, de moeder van ons alle.* »

§. 2234. *Al, den, de, het, dezen, deze, dit, dien, die, dat, eenig* (562), *geen, geén, hun, haar, menig, myn, ons, sommig, uuw, welk, zyn*, kunnen, uyt hunnen aard, naar de onderscheydene omstandigheden, in het een of het ander getal gebezigd worden. Dit is aan allen opmerkzaamen genoegzaam bekend, waarom wy het overbodig achten ons met deze soort van bepaalende naamwoorden langer op te houden.

§. 2235. Het is immers heel natuurlyk, 'dat alle de telwoorden, die het denkbeeld van 't éénvoud uytshuyten, slechts in het méérvoudig getal gebezigd worden; en dat de naamwoorden, die voor het denkbeeld van 't méérvoud niet vatbaar zyn, dit getal noódzakelyk moeten ontbeiren. Zoó zyn dan *tweé, drie, vier*, enz., altyd zonder éénvoudig getal; gelyk *eén*, een tweéde of méér uytshuytende, geén méérvoudig hebben kan. Edoch, daar het woordje *een* ('t welk verschilt van *eén*) méér de soort dan het getal uytdukt, gelyk wy, §. 2176, gezien hebben; en daar het niet slechts één, maar oók méér ondeélbaare wezens eener soort kan aantoonen: zoó komt het oók, naar deze onderscheydenheyd, in het één-

(562) Men mag *eenig* niet verwarren met *céinig*. Het eerste is een bepaalende naamwoord en beduyd, dat er verscheyden dingen van de zelve soort aanwezig zyn: het laatste, daarentegen, is een naamwoord van eygenschap of hoedaanigheyd, en geeft te kennen, dat er slechts een enkel voorwerp in zyne soort voor handen is; als *den céinigen waaren God, mynnen céinigen zoon*, enz.

eén- en meêrvoud voor. B. v., *ik zie hier wel veels boeken; maar de eene zyn het leezen niet weirdig, en de andere zyn van kleyn belang.*

§. 2236. Daar het woord *beyde* beteêkent, dat tweê dingen te zamen genomen worden, of als te zamen genomen moeten beschouwd worden; en dit onafhangelijk van het getal, waar in de zelfstandige naamwoorden, welke deese zaaken uytdrukken, zich bevinden: zoó kan *beyde* niet alleén betrek hebben op tweê naamwoorden in het éénvoud, maar oók op tweê zelfstandige naamwoorden, waar van het een of alle tweê in het meêrvoudig getal voorkomen; als *tot voordeél van zyns broeders en zusters beyde, tot zaligheyd van jooden en heydenen beyde.*

§. 2237. Dewyl het woord *ettelyke* VERSCHEYDENE *dingen van de zelfde soort* aanduyd, is het alleén in het meêrvoud gebruykelyk.

§. 2238. De bepaalende naamwoorden *elk, ieder, en iegelyk*, stellen wel alle de deelen van een geheel voor; maar zulks geschied echter altyd in eenen verdeelenden zin (§. 2169-2171), dit is, by deelen, genomen één voor één of het een deel naa het ander, en niet als te zamen vereénigd. En daar nu de wezens by deelen, dit is, één voor één of het een naa het ander beschouwen, het zelfde is, als op die wezens achtervolgelyk in het éénvoud letten; zoó stroókt het volkomenlyk met den aard van de beduydenis dier drie bepaalende naamwoorden, dat zy noóyt in het meêrvoud gebezigd worden.

§. 2239.

§. 2239. Uyt het geen wy, §. 1952, gezien hebben volgt, dat men met het eénvoudig getal moet zeggen: *Die zaaken hebben eenen slechten keér genomen*, HET WELK, HET GEEN, of DAT *gy wel gevreesd had*: want het zyn de zaaken niet, die gy gevreesd hebt; maar het neemen van eenen slechten keér, 't welk het denkbeeld van het eénvoudig, en niet dat geen van het meêrvoudig in zich besluit. En dit moet plaats hebben in alle gevallen, waar het bepaalende naamwoord op eene geheele voorstelling, en niet op het enkel onderwerp betrokken word.

VII.

GETAL VAN DE BEZITTELYKE EN DE AFHANGELYKE
 NAAMWOORDEN, WANNEÉR ZY, MET DE BEPAALENDE
 ELK, IEDER, IEGELYK, ELKEÉN,
 EÉN IEDER, IEDEREÉN, EÉN IEGELYK, GE-
 BEZIGD WORDEN.

§. 2240. Om deze taalmoeiyelykheid, die, myns weetens, in geéne nederduytsche spraakkunsten opgelost is, met orde en klaarheid te verhandelen, zullen wy eenen aanvang maaken met de ontleeding van de volgende voorbeelden: *De regters hebben elk, volgens hunne kennissen, gestemd*; en *de regters hebben gestemd, elk volgens zyne kennissen*. In deze voorbeelden zien wy, dat het zelfstandig naamwoord *regters* in het meêrvoudig getal staat; terwyl het naamwoord *elk*, uyt zynen aard, altyd in het eénvoud

eenvoud van den derden persoon voorkomt. Het is oók overduydelyk, dat *zyn* hier niet kan wederkeeren tot *regters*, noch *hun* tot *elk*: maar dat *zyn* noódzaakelyk tot het naamwoord *elk* betrokken word; terwyl, van den anderen kant, het bepaalende *hun* noódzaakelyk tot het zelfstandig naamwoord *regters* wederkeérig gebezigt word. Wanneer men zegt *de regters hebben elk, volgens hunne kennissen, gestemd*: dan beteékent zulks, dat de stemming der regters geschied is, volgens de kennissen, welke aan hun gemeén zyn; en het woordje *elk* moet hier, als eenen bykomenden naauval, die geéenen invloed op de beheérsching uytoefent, aangemerkt worden. Als men, in tegendeél, zegt *de regters hebben gestemd, elk volgens zyne kennissen*: beteékent zulks hier oók wel, dat de regters gezamenlyk (*collectivè*) gestemd hebben; maar de bewoording beduyd daarenboven, dat de stemming op eene verdeélende wyze (*distributivè*), volgens de byzondere kennissen van elken regter, geschied is, en het is, als of men zeyde: *De regters hebben gestemd; doch, elken regter heeft gestemd, volgens zyne kennissen*. Er is dan een aanmerkelyk verschil, tusschen *de regters hebben elk, volgens hunne kennissen, gestemd*; en *de regters hebben gestemd, elk volgens zyne kennissen*. Den verzamelenden of *collectieven* zin van de laatste bewoording eyndigt voor het woordje *elk*; terwyl, in de eérste bewoording, den verzamelenden zin, niet dan met het eynde der bewoording zelve, sluyt. En daar, in *de regters hebben*
elk,

elk, volgens hunne kennissen, gestemd, het stemmen en de wyze der stemming te zamen van alle de regters te gader gezegd worden: beschouwt men, in *de regters hebben gestemd, elk volgens zyne kennissen*, de regters wel als vereénigd ten opzichte van de stemming; maar als verdeeld ten aanzien van de wyze, waar op de stemming geschied is. Dus hangt hier alles af van de wyze, op welke de handeling plaats heeft; naamelyk of zy in eenen verzamelen, of in eenen verdeelenden zin toegeschreven word. Om nu wel te begrypen, wanneer de bezittelyke naamwoorden en alle de andere woorden, die voor eene dubbele betrekking vatbaar zyn, in getal moeten overeékommen met het verzamelende meérvoudig naamwoord, waar van *elk* het verdeélende denkbeeld uytdukt; en wanneer zy wederkeérig tot *elk*, dit is, in het éénvoudig getal gebezigd worden: moet men wel acht geeven op de volgende bemerkingen.

§. 2241. Men zal waarschynelyk alreéde ontwaard hebben, dat in het meér gemelde voorbeeld *de regters* enz., en in alle dergelyke bewoordingen, twee zeér onderscheydene leden te vinden zyn; waar van het een de daad uytdukt, en het ander de wyze, op welke die daad geschied, aantoént. De daad is, in het aangetogen voorbeeld, begrepen in de woorden *de regters hebben gestemd*, en de wyze van die daad of handeling word aldaar, door het overig van die bewoording uytgedrukt. Indien nu de wyze, op welke de daad, als die geene van stemmen, geschied is, het voornaamste voorwerp van den spreker of schryver

schryver is, of word er niet zoó zeér acht gegeven op de werking, welke van de regters verrigt is, als wel op de manier, op welke die uytwerking van elken regter in zyn byzonder gedaan is; alsdan moet het betrekkelijk naamwoord natuurlyk tot *elk* wederkeéren, en, by gevolg, in het éénvoud gezegigd worden. Maar, indien men zoó veel acht niet geeft op de byzondere of onmededeelbaare wyze der verrigting, als wel op de daad zelve, of is niet de wyze, maar de daad het voornaamste voorwerp van het spreken, dan is het wel zeker overeenkomstig met de gezonde redeneer- en taalkunde, dat het betrokken naamwoord in het meérvoudig getal gesteld worde. In het laatste geval, word *elk*, als eenen enkelen bykomenden naamval, die géénen invloed op de beheérsching kan hebben, aangemerkt; terwyl, in het eerste geval, het woordje *elk*, als den voornaamen naamval eener byzondere voorstelling, kan beschouwd worden. Want, *de regters hebben gestemd, elk volgens zyne kennissen*, is zoó veel, als *de regters hebben gestemd, elken regter heeft gestemd, volgens zyne kennissen*: daar het tegendeél, als het ware, enkellyk wilt zeggen *de regters hebben (elk) gestemd, volgens huanne kennissen*; alwaar de daad en de wyze te zamen maar eene éénige voorstelling uytmaaken. In P. C. Hoofts Derde Boek der Nederlandsche Historien, vind men, bl. 111, letterlyk: *De eedelen tooghen 't huis, de landtvooghden elk naa 't zyne*; alwaar het betrekkelijk naamwoord *zyne* tot *elk*,
en

en niet tot *landtvooghden* wederkeert: omdat er eenem byzonderen naadruk op de wyze der verrigting gemaakt word. Dus is het niet moeyelyk, om, in alle voorkomende omstandigheden, te onderscheyden, of het verzamelende meêrvoud of wel het woordje *elk* den voornaamen naamval is; en, by gevolg, of het meêr- of het éénvoud moet gebezigd worden.

§. 2242. Uyt het tot dus verre bygebragte, moogen wy opmaaken den volgende

REGEL.

DE BETREKKELYKE WOORDEN, BY ELK EN EEN MEÊRVOLD VOORKOMENDE, WORDEN IN HET MEÊR-VOUDIG GETAL GESTELD; TEN ZY, WANNEÊR HET VOORNAAMSTE VOORWERP DER BEWOORDING IS NIET DE DAAD, MAAR DE ONMEDEDEÉLBAARE WYZE VAN DE DAAD VOOR TE STELLEN.

§. 2243. Doch, het hangt niet altyd van de meening alleén des schryvers af, het één- of het meêrvoud naar willekeur te bezigen; maar den aard der denkbeelden vereyscht niet zelden, dat men zich van het een of het ander getal uytsluytelyk bediene. B. v., *de tweê koningen* (zyne majesteyt den koning der Nederlanden en den vorst van Vrankryk) *dedden krygsoefeningen verrigten, elk in zyn kamp*. De omstandigheden geeven hier genoegzaam te keunen, dat de plaats, waar de krygsoefeningen geschieden, met die tweê vorsten niet gemeén was; maar, dat elken

elken vorst zyne byzondere plaats had: waarom men oók, in alle dergelyke gevallen, het betrekkelijk naamwoord in het éénevoud moet stellen. Zoó zal men oók zeggen: *Gy moet die boeken, elk op zyne plaats, stellen*; omdat de regelmaatige orde vereyscht, dat elk boek in het schikken zyne byzondere plaats hebbe. Indien men deze byzonderheid niet beoógte, zoud men, het woordje *elk* achterlaatende, enkellyk zeggen: *Stelt die boeken op hunne plaats*; gelyk geschieden kan, wanneér er, b. v., een groot pak boeken aankomt, en dat men dit pak uyt den weg, dien het belemmert, wilt gedaan hebben. Maar, wanneér het pak losgemaakt is, en men de boeken wilt gerangschikt hebben, moet men natuurlyk zeggen: *Stelt die boeken, elk op zyne plaats*, dit is, op die geene, welke voor elk boek in het byzonder geschikt is. Om de zelfde reden, zal men oók zeggen: *De wet verpligt alle menschen, elk in het geen HEM aangaat*. Wanneér men zegt: *Zy hebben, elken noodlydenden geholpen, volgens hunne middelen*; en *zy hebben elken persoon geholpen, volgens zynen noód*, dan is het wel zeker heel klaar, dat het betrekkelijk naamwoord, in het eerste geval, tot het meérvoudig *zy* moet wederkeeren; daar het, in het ander, noodzaakelyk tot *elk* moet betrokken worden: want de denkbeelden toónen overduydelyk aan, dat de bezitting van middelen hier niet toepasselyk is aan den geenen die geholpen is, maar aan de geene die geholpen hebben; terwyl, in *zy hebben elken persoon geholpen*, volgens

volgens zynen noód, het even baarblykelyk is, dat die geene, welke hier geholpen hebben, zulks niet gedaan hebben, ten zy, volgens den noód, waar in elken behoefstigen persoon zich bevond. Zoó zal men oók zeggen: *Al de regters hebben elk hunne gevoelens uytgebracht, volgens hunne* en niet *volgens zyne kennissen*: want, daar het uytbrengen der gevoelens aan alle de regters in eenen verzamelen den zin toegeschreven word, moet men noódzakelyk *hunne gevoelens* zeggen; en gemerkt nu het ander deel van den zin geén *elk* vervat, noch van het woordje *elk*, dat naa *hebben* volgt, eenigen invloed lyden kan, zoó moet de geheele bewoording eenen verzamelen den zin hebben.

§. 2244. Wy moogen hier nog wel doen aanmerken, dat de verschillende bedoeling dikwyls eene onderscheydene rangschikking der woorden vereyscht. Men zegt, by voorbeeld, *zy gingen elk naar de plaats, die hun aangewezen was; zy hebben elk hunne giften aangebragt*; alwaar *elkeenen* bykomenden naamval is, en by gevolg geéne byzonderheid noch naadruk kenmerkt, ten aanzien van de plaats of de giften. Maar, wilde men deze laatste byzonderheid duydelyk aantoonen, dan zoud men oók wel, daar den eérsten regel der spraakkunst is zyne gedachten klaar voor te stellen, de denkbeelden op eene andere wyze moeten uyt-drukken, en zich van de volgende of dergelyke bewoordingen bedienen: *Zy gingen, elk naar de plaats die hem aangewezen was; zy hebben hunne giften aangebragt, te weten, elk de zyne.*

§. 2245.

§. 2245. Naademaal de mōeyelykheyd hier eēniglyk voordkomt uyt het gebruyk van een meērvoudig zelfstandig naamwoord te zamen met het woordje *elk*; zoó volgt daar uyt, dat alle onzekerheyd en twyfelachtigheyd noódwendig moeten verdwynen, wanneer enkellyk eēn van beyde in de bewoording gebezigd word, als in *zy hebben gedaan, volgens hunne kennis- en; elk heeft gesproken, volgens zyn verstand.*

§. 2246. Daar *elk*, uyt zynen aard, altyd een eēnvoud van den derden persoon uytdukt, zal men altoes zeggen: *Geef aan elk zyn deel; gy geeft aan elk, volgens zyne verdiensten; ik zal elk zyne beloōning geeven; gy geeft aan elk, eēn ieder, iedereēn, eēn iegelyk, zyn deel of het geen hem toekomt; naa de plegtigheyd, vertrok geheel het gezelschap elk naar zyn huys; en noóyt geeft aan elk hun deel; enz.*

§. 2247. In de gevallen, waar *elk* met het byvoegelyk naamwoord *ons* of *uw* gebezigd is, kan geēne onzekerheyd plaats hebben; omdat *elk*, altyd eenen derden persoon voorstellende, noóyt in die gevallen den bezitter kan weezen: als in *wy sullen elk, naar ons vermoogen, bystaan.*

§. 2248. Wy zeyden hoóger, dat *elk*, als enkelen bykomenden naamval, geēnen invloed op het overig van den zin kan hebben. En daar dat woordje, in *gy, vrienden, zult nu elk uwe hoeden neemen; wy sullen elk naar ons gevoelen doen;* geēnen voornaamen naamval is: zoó kan het op 't inrigten
VAN

van de bewoording geene uytoefening maaken. Het tegenstrydig vind men, in *elk van ons gaat zyne zaaken verrigten, gelyk wy overeëngelkomen zyn*: alwaar den verdeelenden zin plaats heeft, en *elk* eenen derden persoon van het eenvoud is; gelyk uyt het gezegde genoegzaam gebleken is.

§. 2249. Het geen wy hier, in deze bemerking, over het woordje *elk* aangeteekend hebben, is volkomen toepasselyk aan de naamwoorden *ieder, iegelyk, iedereén, één ieder, één iegelyk, en elkeén*.

VIII.

WANNEÉR MEN, BY EEN ZELFSTANDIG NAAMWOORD, MEÉR DAN EÉN BEPAALLENDE NAAMWOORD BEZIGT.

§. 2250. Het is in den aard der taale, dat verscheidene byvoegelyke naamwoorden van hoedaanigheyd met een en het zelfde zelfstandig naamwoord kunnen vereénigd worden; wanneér, naamelyk, elk dier byvoegelyke naamwoorden iets bybrengt tot de beteëkenis of de kragt der uytdrukking: als in *eenen grooten, kostelyken, en liefelyken hof*. En dit kan natuurlyk plaats hebben, zoó dikwyls de hoedaanigheden of eigenschappen van eene zelfstandigheyd door geén enkel naamwoord kunnen uytgedrukt worden. Zoó van gelyken kunnen meér bepaalende naamwoorden op een en het zelfde zelfstandig

standig naamwoord betrek hebben; wanneer elk dier bepalende naamwoorden het zyne bybrengt, om eene zelfstandigheyd, die door geén enkel bepalende naamwoord genoegzaam kan beperkt worden, naader te omschryven. Zoó zal men zeggen: *Geef hem DIE twee boeken*: wanneer men niet enkellyk begeirt, dat hem twee boeken gegeven worden; maar daarenboven nog wilt, dat het die geene zyn, welke men, als het ware, met den vinger aanwyst. Zoó schryft men oók *hy nam de eene en liet de andere liggen*; alwaar niet slechts eene soort in het algemeen, maar wel eene bepaalde soort van voorwerpen aangeduyd word. Om de zelfde reden, moet het bepalende *geenen, geene, geen*, wanneer men daar door niet enkellyk eene soort van voorwerpen wilt aantoonen, maar daarenboven duydelyk bepalen, welke soort men bedoelt, voorgegaan zyn van het woordje *den, de, het, of dien, die, dat*: als *toónt my den geenen, dien ik zoek; die geene moogen sulks doen, welke zich uyt alle zwaarigheden weeten te trekken*.

§. 2251. Gelyk het bepalende *al* (563), wanneer het eene strenge algemeenheyd beteekent, met het woordje *den, de, het*, niet kan verwoegd worden, als wy, in de voorgaande bemerkingsen, gezien hebben;

(563) Men zegt wel *den ongeschapen al, des als, van den al*, alwaar *al* zoó veel als *God* beduyd; zoó oók *het al, myn al*, voor *heélal*: maar, in deze en alle dergelyke gevallen, is *al* een zelfstandig en geén byvoegelyk naamwoord.

ben; zoó kan het ontkennende *geén*, dat zoó veel als *niet één* beduyd, en by gevolg al de wezens van een geheel uytsluyt, noóyt met een ander bepaalende naamwoord gebezigd worden. In *ik zie geen éenen appel op den boom*, is *geén* een opwoord (bywoord), even als in *hy heeft geen* (564) *blaaue oogen*; en behoórt gevolgelyk hier niet te huys. Er is dus een groot verschil, tusschen *geen* met de zacht lange *ee*, en tusschen *geén* met de scherp lange *é*: het eérste moet, wanneér men eene soort bepaaldelyk aanduyd, een ander bepaalende naamwoord by zich hebben; het laatste, als alle ondeelbaare wezens uytsluytendé, kan uyt zynen aard *geén* andere bepaalende naamwoorden dulden.

§. 2252. *Het en de* worden gebezigd met de bezittelyke naamwoorden *myn, ons*, enz., te wéeten 't éénvoudig *het*, in *wy neemen het onze, en zy het hunne; geeft elk het zyne*; enz.: en het meérvoudig *de*, in *de myne, de onze, de zyne, de hunne, de haare*, enz. (voor *myne*, enz. *aanhoórige*) *zullen niet komen*; en in alle dergelyke voorbeelden, alwaar de bezittelyke naamwoorden bepaalde zelfstandigheden uytdrukken, en vervolgens een bepaalende naamwoord voorop moeten hebben. Zoó zegt men oók
zynen

(564) *Geén* loóchent hier de hoedaanigheyd van *blaauw*, en heeft *geén* onmiddellyk betrek op het zelfstandig naamwoord *oogen*. Men wilt hier door niet te kennen geeven, dat hy *geén* *oogen* heeft; maar enkellyk, dat syne oógen niet *blaauw* zyn.

mynen hoed is beter, dan den mynen; uuw huys is grooter, dan het onze; en in duyzend andere gevallen, in welke het woord mynen, onze, enz., niet enkellyk de bezitting aantoont, maar daarenboven ook, als het ware, de bezetene zaak in zich besluit.

§. 2253. WEILAND zegt, §. 330 van zyn I^o Deel, « voor *myn een, zyn een, uuw een, enz.*, bezigt men liever *een myner, enz.*, by voorbeeld: *myns eene hand is gekwetst, beter: eene myner handen; — uuw een kind, beter: een uwer kinderen; — zyn een peird, beter: een zyner peirden.* » maar, waarom zulks beter is, zegt den heer WEILAND niet. Hy laat zyne lezers hier, als in honderd andere gevallen, by het bloôte praktikaal, zonder eenige reden over het gebruik der taale, waar meést altyd fyne redeneerkunde heérscht, by te brengen. De reden, waarom men beter zegt *een myner kinderen, peirden, enz.*, dan *myn-een kind, enz.*, meénen wy gelegen te zyn in de beduydenis van het woordje *een*. §. 2172, zagen wy, dat *een* een deel van een geheel uytdukt, en by gevolg altyd eene menigte, ten minsten twee, veronderstelt, waar van het woordje *een* een bepaalde deel aantoont: zoó als in *een myner kinderen, een myner peirden, enz.*, te zien is; alwaar het geheel, door de woorden *mynere kinderen, myner peirden, enz.*, aangewezen word, terwyl *een* of *een kind* aanwyst, dat aldaar van een deel myner kinderen, enz., ge- waagd word. Maar, wanneér men *myn een kind, myn een peird, enz.*, zegt, dan beantwoord de
uyt-

uytdrukking, in geéner deéle, aan de gedachte; want het byvoegelyk naamwoord *myn*, 't welk, volgens alle regels, op het geheel moet betrek hebben, word hier by het denkbeeld, dat het deél uytdruckt, gevoegd. Om dergelyke reden, mag men wel zeggen *eenen der geleérdste mannen, eenen allergeleérdesten man*, maar niet *eenen geleérdesten man*; doch wederom wel *den geleérdesten man*: omdat de menigte of verzameling, waar van *eenen* het deél, dat er van genomen word, aantóont, aldaar door *der geleérdeste* in het eérste voorbeeld, en door *aller* in het tweéde aangewezen word. Maar, in *eenen geleérdesten man*, komt, als in *myn een kind*, het byvoegelyk naamwoord *een*, dat enkellyk het deél uytdruckt, onmiddellyk in betrekking met het geheel; 't welk wel zeker met de taalregels stryd, omdat die uytdrukking tegen de redeneerkunde zondigt. Dat men *den geleérdesten, den voorzigtigsten, den deugdzaamsten man*, enz., mag zeggen, volgt uyt het geen wy van dat bepaalende naamwoord geleérd hebben, en uyt het geen wy, handelende over de trappen van vergelyking, aangeteekend zagen; alwaar gebleken is, dat *den geleérdesten man* zoó veel is, als *den geleérdesten man van alle de geleérde*, of *den man die van alle de geleérde het meest geleérd is*, welke bewoordingen noódzakelyk het bezigen van het bepaalende *den* vereyschen.

§. 2254. Uyt het aangevoerde kan men opmaken, dat er niet slechts tweé, maar somtyds drie en meér

meer bepaalende naamwoorden met één zelfstandig naamwoord kunnen vervoegd worden; wanneer, naamelyk, ieder dier bepaalende naamwoorden medehelpt, om die zelfstandigheyd te omschryven: als in deze onze drie schoóne peirden, alle deze onze drie schoóne peirden, enz.

I X.

OVER D E GEMEENSCHAP, HEËRSCHENDE TUSSEHEN EENIGE BEPAALENDE NAAMWOORDEN, ALS OÓK TUSSEHEN SOMMIGE BEPAALENDE EN ANDERE WOORDEN.

§. 2255. Uyt het geen wy (§. 2135 en volgende), over de bevatting eens woords, aangeteekend hebben, kan men opmaaken, dat elk woord wel zyn eygen of onmededeelbare beteekenis, doch altyd eenige denkbeelden met andere gemeén heeft. Zoó zagen wy (§. 2184 en volgende), dat de aanwyzende naamwoorden, ofschoón zy, elk in het byzonder, hun eygen beteekenis hebben, echter iets gemeéns onder zich en zelfs met andere woorden vervatten; 't welk de reden is, waarom men onverschilliglyk kan zeggen: *Den man welken, dien, of wien ik gesproken heb; zy vroeg naar het kind, het welk of dat zy zoó teéder bemint; de stad van welke of waar van gy spreekt; de geene die of welke enz.* In deze en dergelyke gevallen, worden *welken, dien, wien, het welk, dat, van welken, waar van, die, welke, enz.*, onverschilliglyk gebezigt; omdat zy alle het

het denkbeeld eener wederkeérige betrekking, die hier het voornaam doelwit is, uyt den aard hunner beteekenis in zich vervatten. Het is echter verkieszyker te zeggen *die geene welke* enz., dan *die geene die* enz.; omdat het herhaalde *die* met de welluydenheyd strydig is (565). Voorders, men herinnere zich het geen wy, §. 2186 — 2188, over het gebruyk dezer woordjes gezegd hebben.

§. 2256. Den heer WEILAND stelt, in zyne Spraak-kunst, onder de voornaamwoorden (bepaalende naamwoorden) *dusdaanig*, *hoedaanig*, *zoódaanig*, *deegelyk*, *dergelyk*, *zeker*, en *zulk*: doch, in zyn Nederduitsch Taalkundig Woordenboek, zegt hy, dat *dusdaanig* een byvoegelyk naamwoord is, zamengesteld van *dus* en den uytgang *daanig* van *doen*, en dat het zoó veel als *van dezen aard* beduyd; als in *dusdaanig is den staat des geschils*. Oulings, zegt hy, schreef men voor *dusdaanig* oók *dustaen*, *duschedaen*, en *dusgedaen*; gelyk te zien is in *dus ghedaen is oec een wijs wech*. Byb. 1477. En in geheel dit artikel aanziet WEILAND *dusdaanig*, niet als een voornaamwoord, maar als een eygen-schap-

(565) « Men zegt wel (zegt WEILAND, 1° D., §. 239) *de geene die my eért*, maar nimmer by ons *die, de geene my eért*; het welk echter by de Vlaamingen, in de gewoone taal, nog geboord word, schoon met den aard onzer taal strydig. Op dezen grond zegt men oók *het geene, dat ik wil*; maar niet *dat, het geene ik wil*. »

schappelyk naamwoord, dat oók als (by- of) opwoord kan gebezigd worden. By gevolg, zyn dan oók de woorden *hoedaanig* en *zoodaanig* zamengesteld uyt *hoe*, *zoó*, en den uytgang. *daanig* voor *gedaan*; en beteekenen zoó veel als *hoe gedaan*, *zoó gedaan*. WEILAND stelt *zoodaanig* in zyne Spraakkunst, onder de aanwyzende voornaamwoorden; doch, in zyn Woordenboek zegt hy, dat het een byvoegelyk, dit is, een eygenschappelyk naamwoord is.

§. 2257. Over de woorden *dergelyk* en *desgelyk* vind men by WEILAND, in zyn Woordenboek, het volgende: «*Dergelyk*, *dergelyke*, en *desgelyks*, *desgelyke*, twee byvoegelyke naamwoorden, welke uyt den tweéden naamval (eygenaar) van het aanwyzende voornaamwoord *deze* en het byvoegelyk naamwoord *gelyk* zamengesteld zyn; derhalve *dergelyk* voor *dezergelyk*, *desgelyk* voor *dezesgelyk*. Zy worden als aanwyzende en als betrekkelijke voornaamwoorden gebezigd. In het laatste geval, plaatsen zy het werkwoord, even als alle betrekkelijke voornaamwoorden, aan het eynde eener rede. *Hy is een woortreffelyk man*, *desgelyken* (zyns gelyken) *word zelden gevonden*; of betrekkelijk *desgelyken* (wiens gelyken) *zelden gevonden word*. *Van dergelyke saaken heb ik noóyt gehoord*.

Desgelyk moest, eygenlyk, alleén in het enkelvoud des mannelyken en onzydigen, *dergelyk* in het enkelvoud des vrouwelyken geslags, en in het meêrvoud van alle drie de geslagten, gebezigd worden. Voor *dergelyk* gebruykt men oók *diergelyk*. »

Het

Het is al te klaar, dat *desgelyk*, *dergelyk*, *diergelyk*, die eene eygenschap of hoedaanigheid van de zelfde soort of het zelfde slag beteekenen, als geen bepaalende naamwoorden kunnen doorgaan, nyt kragte van het woordje *gelyk*, 't welk zoó veel als *van het zelfde wezen, de zelfde omstandigheid*, en *gesteldheid* beteekent; en, by gevolg, een eygenschappelyk naamwoord is.

Indien nu *desgelyk* en *dergelyk* daarom onder de bepaalende naamwoorden moesten gerangschikt worden, omdat hun eérste lid een bepaalende naamwoord is: dan zou men met gelyken grond kunnen staande houden, dat *strafweirdig*, *boetveirdig*, *dagteekenen*, *eérweirdig*, enz., zelfstandige naamwoorden zyn; omdat hun eérste zamenstellende lid een zelfstandig naamwoord is. Maar wie ziet de ongerymdheid dusdaaniger rangschikking niet?

§. 2258. By het woord *zeker*, heeft den heer WEILAND het volgende aangeteekend: « *Zeker*, byvoegelyk naamwoord en bywoord, *zekerder*, *zekerst*. Zorgeloos, gerust; *tot een stil ende zeker volk*. Bybelv. *Veylig; wie de geene haat, die in de hand klappen, is zeker*. Bybelv.; waar *zeker woonen* meérmaalen voor *in veyligheid* gebezigd word. *Zonder mislukking; het gaat langzaam en zeker, hy zet zyne voeten zoó zeker neer*. Aan deze beteekenissen grenst nu wederom die van *vetzekerd*; *ik ben hier niet zeker van myn leven of myn leven niet zeker, daar kunt gy zeker van zyn*.

zyn. En uyt deze beteëkenis vloeyt die van gewis, vast; *het is nog niet zeker*.... *Zeker*, neders. *seker*, zweed. *säker*, vries. *siker*, wallis. *sicer*, hoógd. *sicher*, OTTFRID. *sichor*, KERO. *sihhur*, fr. *súr*, eng. *sure*, sp. *siguro*, ital. *securo*, komt van het latyn *securus*, onbezorgd, uyt *se* en *cura* zamengesteld. » Hier uyt kan men gemakkelyk afmeeten, dat het naamwoord *zeker* eene hoedaanigheyd uytdruckt en, by gevolg, uyt zynen aard geén bepaalende naamwoord weezen kan.

§. 225g. « *Zulke*, *zulk* (zegt WEILAND, in zyn Woordenboek), aanwyzende voornaamwoord, het welk op iets dat voorgaat, of oók op iets dat volgt, betrekking heeft: *alle zulke schriften* (van den te vooren genoemden inhoud) *kunnen my niet behaagen*; *zulk schreëuwen heb ik noóyt gehoórd*; *zulke heëren*, *zulke knechten*, spreekwoord, gelyk de heëren zich gedraagen, zoó gedraagen zich doorgaans, de knechten oók, of de knechten schikken zich naar de zinnelykheyd en de zeden hunner meesters, om die te behaagen; *in zulke wateren vangt men zulke visschen*, dat is er het natuurlyk gevolg van. » Maar, wanneer wy de beteëkenis van het woordje *zulk* naagaan, dan bevinden wy, dat het met het fransch *tel* en het latynsch *talis* overeenstemt en een naamwoord van vergelyking is, 't welk in beteëkenis met *soódaanig*, *dergelyk*, *diergelyk*, enz., vermaagschapt is, zoó als men uyt WEILAND's aangetogen voorbeelden genoegzaam merken kan.

§. 2260. Uyt het tot dus verre bygebragte, moogen wy het besluit opmaaken, dat de woorden *dusdaanig*, *hoedaanig*, *soódaanig*, *desgelyk*, *dergelyk*, *zeker*, *nulk*, door WEILAND ten onregte als bepaalende (of voor-) naamwoorden beschouwd zyn: maar, dat men de zelve als waare naamwoorden van hoedaanigheyt of eygenschap moet aanmerken; indien men zich, by het leezen der schriften, geén verkeérde denkebeelden wilt vormen, en de zaaken heel anders verstaan, dan dat zy moeten opgevat worden.

§. 2261. De woorden *ander* en *zelf* of *zelfde* zyn, by WEILAND en by meéste alle de taalleéraaren, onder de bepaalende (of voor-) naamwoorden gerangschikt. Maar, daar het éérste, uyt zynen aard, te kennen geeft, dat er verschil, onderscheyd, of ongelykheyt, tusschen tweé dingen, of tusschen één en meér zaaken heérschende is; en daar het tweéde *zelf* of *zelfde* het tegenstrydig van het woordje *ander* beduyd, dit is, op eene zelfstandigheyt wylt, die niet verschillig of ongelyk, maar gelykaartig, gelykslagtig, of evenwezig is: zoó doelt de betekenis van *ander* en *zelf* of *zelfde* regelregt op den eygen aard eener zelfstandigheyt; en zy zyn, by gevolg, waare naamwoorden van hoedaanigheyt.

§. 2262. Edoch, hier is aan te merken, dat *zelfde* de gelykheyt naadrukkelyker aantóont, dan wel het woordje *zelf* doet; en dat voor het éérste, om de kragt van het eygen nog meér uyt te drukken, somtyds *even* of *een* gevoegd word. Dit alles kan
men

men gemakkelyk merken, in *ik ben van een gansch ander gevoelen*; *hy is een gansch ander mensch geworden*; *het zelve of zelfde gevoelen*; *hy is altyd den zelve of zelfden man*; *onder het oneyndig getal menschen, heeft men er geen twee, die het zelfde wezen, de zelfde trekken hebben*; *hy is nog even den zelfden*; *ik bedoel juist eene en de zelfde zaak*; en in duyzend andere meêr.

§. 2263. Niettegenstaande al het geen wy aangeteekend hebben over de byvoegelyke naamwoorden, die by de nederduytsche taalleëraaren, onder de bepaalende (of voor-) naamwoorden, gerangschikt, maar door ons, onder de byvoegelyke naamwoorden van hoedaanigheyd of eygenschap, geplaatst zyn; willen wy echter daar mede, in geënen deële, te kennen geeven, dat die woorden nu en dan, uyt hoofde van hun gebruyk, noóyt het denkbeeld eener meêrdere of mindere bepaaling kunnen te weeg brengen (566). Gelyk in het ryk der natuur alles traps-
wyze

(566) Als in zóódaanige zaaken had ik niet verwacht; *de som is groot, hoe zal ik de zelve betaalen? het is my het zelfde* (onverschillig), *of gy my met de zelfde* (de eygene) munt betaalt. *'T is den zelve vyand, dien gy gisteren zaagt vluchten. Toont uu dan als soldaaten. Beter is voor 't vaderland te sterven, dan, als schelmen loöpende, 't zelve ten proöye der vyanden te laaten.* G. BRANDT.

Zóó grenst zeker in beteëkenis aan het woord *sommig*, in *gy moet uu van zekere geneygheden, die ik niet naamen wil, ontdoen*; *indien gy gelukkig wilt leeven.* Doch, wanneer men zich, in dergelyke gevallen, van het woord *zeker* bedient: dan
beduyd

wyze geschied; en er ondeelbaare wezens van een slag zyn, die zeer naaby grenzen aan die geene van een ander slag: zoó vervat de taal, onder de eene soort, woorden, die iets hebben van den aard eener andere soort van woorden; als, inzonderheid, plaats heeft, ten aanzien van *eerste, tweede, derde, enz.*, welke alle, eene byzondere hoedaanigheid van rang of orde uytdukkende, noódzakelyk de voorwerpen bepaalen, waar op zy betrekking hebben. Moesten nu die woorden, om deze enkele reden, onder de bepaalende naamwoorden gerangschikt worden; dan zouden er bynaa geéne byvoegelyke naamwoorden weezen, die men, als bepaalende naamwoorden, niet zoude kunnen beschouwen: want, als men, by voorbeeld, zegt *fransche soldaaten, inlandsche waaren*, enz.; dan worden de zelfstandige naamwoorden *soldaaten, waaren*, enz., méér of min door de byvoegelyke naamwoorden beperkt of omschreven, mits daar door geéne soldaaten, noch waaren in het algemeen, maar een bepaalde slag van soldaaten of van waaren aangewesen word. Van den anderen kant, gelyk er eygenschappelyke naamwoorden zyn, die een voorwerp met zekere beperking aantoonen; zoó zyn er oók bepaalende naamwoorden, die, in sommige omstandigheden, een de beteekenis der éérste grenzen. B. v., *weynig en een*

beduyd zulks, dat men de omstandigheden wel naader zoud kunnen opgeeven; maar, dat men de selve, om kortheyde wille of om andere reden, verkiest te vernwygen.

een zyn bepaalende naamwoorden, in *er zyn weynige menschen*, die zod veel groote gaaven van goest en gemoed in sich vereénigen als *PALCK*; hy is een grots man. Daarentegen, schynen de zelfde woorden *weynig* en *een* min of méér iets te hebben van de eygenschappelyke naamwoorden, in *het volk was weynig in getal*; *zy waren weynig in getal*, maar *dapper*; *dat boek zal weynigen aftrek hebben*; *soodaanig een vertrouwen hebben wy*; *soodaanig eenen tuyn zoud gy verkiezen? zulk eenen man heb ik nimmer ontmoet*; *wie zoud zulk een uyt-eynde van die zaak vermoed hebben? welk eenen man hebt gy gezien? welk eens deugd!* hier zyn de woorden *soodaanig*, *zulk*, *welk*, geplaatst voor *een*, *eenen*, naar het geen *wy*, §. 2087 — 2091, gezien hebben, als opwoorden gebezigd. Dit kan, over het algemeen genomen, met alle byvoegelyke naamwoorden plaats grypen, die alsdan mééstal de gedaante van het éérvoudig onzydig getal hebben. Doch, het byvoegelyk naamwoord *self*, als opwoord gebezigd, word met *eene* geschreven; en men zegt *ik self heb hem niet alleén eenen goeden raad gegeven*, maar *selfs* (nog daarenboven) *geholpen*.

X.

OVEREÉNKONST DER BEPAALENDE NAAMWOORDEN
MET HUNNE ZELFSTANDIGE.

§. 2264. Uyt het geen *wy*, §. 2074 en volg., gezien hebben blykt, dat al de bepaalende, even als de andere byvoegelyke naamwoorden, moeten
over-

overeënkomen met de zelfstandige, waar op zy betrekking hebben; en dat men, by gevolg, moet zeggen, *DEN huysknecht, DE huysdeur, enz.*: omdat, in de zamen-gestelde woorden, het laatste deel 't geslagt bepaalt of aanwyst. Men zegt echter niet zelden, met de bezittelyke naamwoorden *myn, uuw, enz., myn moeders vader, zyn zusters kleéd, uuw vaders stok, haar broeders tuyn, enz.*: alwaar die byvoegelyke naamwoorden onveranderd gebezigd worden; in plaats van *den vader myner of van myne moeder, het kleéd van myne zuster, enz.* Deze laatste be-woordingen zyn wel overeënkonstiger met de regels der eygenlyke verbuyging, maar niet met het algemeen spraakgebruik, 't welk van in de gryze oudheyd hier eene verkorting toegelaaten heeft (567). Zoó, zingt VONDEL, in zynen Roskam aan den heer P. C. HOOFT, Drost van Muyden: '*K heb aan uuw vaders krans almede een blad gevlochten.*

§. 2265. Dat *veel* en *weynig* onverbuygbaar zyn in *veel yvers, veel tyds, veel moeyte, weynig indruks, weynig vlyt, weynig gasten, enz.*, is, omdat zy, in deze en dergelyke gevallen, niet als byvoegelyke, maar als zelfstandige naamwoorden, dit is, voor groóte of kleyne hoeveelheyd, voorkomen. Anders, zegt men *de weynige moeyte, de weynige gasten, enz.*

§. 2266. Met verzwying van het zelfstandig naam-woord

(567) Zie TEN KATE, 1° Deel, bl. 394 en 395.

woord zegt men: *Hebt gy het kasteel van Laken gezien? ja, ik heb HET gezien. Waar is het huys van mynen vriend? HET is hier, of hier is HET* (568); *zyn huys staat voor ALLE (mensen) open; ALLER oogen hebben het gezien; DIE hem kennen weeten, dat enz.; toon my DIE GEENE, WELKE volmaakt zyn; hy vond DE GEENE, DIE hy zoó neirstig gezocht had.*

§. 2267. De woordjes *wat, het, dit, en dat*, worden zeér dikwerf op hun eygen gebezigd; in welke gevallen, een zelfstandig naamwoord van eene meér of min algemeéne beteékenis, als *ding, voorwerp, onderwerp*, of iets dergelyks daar onder verstaan moet worden. B. v., *WAT zoekt gy? HET, DIT, DAT is eens wonderlyke zaak; is mynen vriend niet juist DAT, WAT uuwen broeder is? gy heéren, ziet wel toe, 't zyn zorgebyke raaken; DIT is de vrouw, van welke ik nu gesproken heb; zyn DAT de mannen, die ons wysheyd moeten leéren?*

§. 2268.

(568) Het taalgebruyk laat by de andere gedaanten van dit bepaalde naamwoord, als *den, de, des, enz.*, geéne verzwijging toe. « Ten aanzien van 't onzydig *het* (zegt BILDERDIJK, bl. 286 van zyne Spraakleer), valt waar te neemen, dat het oók in beheérsching, naamelyk in den (lyder) vierden naamval (en geén anderen) gebruykt word; waar men in de andere geslagten (*hy en zy*) *hem* en *haar* stellen zou. Als: *Myn peird struykelde, want den smid had HET kwaalyk beslaagen*. Schoon uyt zich zelf klaar, verdient 't hier opmerking; omdat het veelal miskend, en *dat* of 't beflagchlyk *het selve* nu daar voor ingedrongen word. »

§. 268. Er dient echter opgemerkt te worden; dat, byten de verzwying der zelfstandige naamwoorden van eene meer of min algemeene beteekenis welke gemakkelyk aangevuld worden, het zelfstandig naamwoord niet mag achtergelaten worden; ten zy het zelve alreede uytgedrukt en niet te verre verwyderd zy. Daarom is het eenen misslag te zeggen, in het begin van eenen brief, *ik heb den uwen wel ontvangen*, enz.; in plaats van *ik heb uwen brief* enz.

§. 269. *Rond, wit, zwart, groot*, enz., zyn byvoegelyke naamwoorden, welke dikwyl, met verzwying van hunne zelfstandige, gebezigd worden; als in *het rond, het wit*, enz. Maar, wanneer men die hoedanigheden met afgetrokkenheyd van de zelfstandigheden, waar in zy zich bevinden, wilt aangemerkt hebben, dan zegt men *witheyd, zwartheyd*, enz.; welke woorden ons dan die hoedanigheden, als zelfstandigheden, voorstellen. Edoch, die afgetrokken denkbeelden zyn niet altyd, op de gemelde wyze, ondersoeyden van de byvoegelyke naamwoorden, welke slechts de hoedanigheden uyt-drukken. B. v., *rond*, dat een byvoegelyk naamwoord is in *eenen sirkel is rond*, komt als een volstrekt zelfstandig naamwoord voor, in *wy hoorden de vyandelyke schildwachten de ronde aanroepen; de ronde kwam hem tegen*. Zoö worden oök de getallen *eën, twee, drie*, enz., door afgetrokkenheyd (*abstractie*) van hunne zelfstandigheden tot zelfstandige naamwoorden *herschappen*,

schapen; en men zegt *eene één, twee éénen, de twee, twee drieën, de vier, twee vieren, de vyf, twee vyven, drie zessen, de zeven, twee zevenen, vier achten, de negen, drie negenen, de tien, vier tienen*, enz., in het kaartspel of op de dobbelsteenen: alwaar *eén, twee*, enz., even als *ronde*, enz., van het vrouwelyk geslacht en aan de regels der verbuiging, als de andere zelfstandige naamwoorden, onderworpen zyn.

§. 2270. Wy zagen, §. 2159, dat er geene bepaalde denkbeelden of zelfstandigheden, zonder bepaalde naamwoorden, kunnen uitgedrukt worden: maar, dat men deze somtyds verzwijgt; omdat zy gemakkelijk kunnen aangevuld worden. Dit heeft, iszonderhejd, plaats met de bepaalde *den, de, het, sommig, een, eenig*, en de bezittelyke naamwoorden *myn, uww*, enz.: als in *hy verlaat vrouw en kinderen; éert vader en moeder; daar waren mannen, vrouwen*, enz.; voor *hy verlaat zyne vrouw en zyne kinderen*; enz. Maar hier moet aangemerkt worden, dat deze verzwijging geene plaats hebben mag, wanneer daar uit twyfel of onzekerhejd kan geboren worden. B. v., wanneer iemand vier paerden bedoelt; dan moet hy zeggen: *Koép wy de twee gróóttste en DE TWEE schönste paerden van de jaarmarkt*. Zeyde hy, zonder herhaling der bepaalde naamwoorden: *Koép wy de twee gróóttste en schönste paerden*; dan zoud men, volgens die uitdrukking, moogen besluyten, dat hy slechts

slechts van *tweé peirden* gewaage. Zoó zegt oók eenen heér aan zynen knecht: *Neem de schoóne en DE groóte tafel*, wanneér den spreekker twee onderscheydene tafels in de gedachte heeft. Bedoelt hy slechts eene eénige tafel, welke die twee hoedaanigheden heeft; dan zegt hy: *Neem de schoóne en groóte tafel*. In dit laatste geval, heeft er eygenlyk geéne verzwying plaats: maar het bepaalende naamwoord mag daar niet herhaald worden; omdat het eene volstreckte overtolligheyd zoude weezen, het zelfde bepaalende naamwoord tweemaal voor een en het zelfde zelfstandig naamwoord te voegen.

§. 2271. Wanneér wy, §. 2250, handelden over het gebruyk van het woordje *geen*, voorgegaan van een ander bepaalende naamwoord, als in *de geene die enz.*, *die geene welke enz.*; zagen wy, dat *de geene, die geens*, enz., alsdan gevolgd zyn van een derde bepaalende naamwoord, 't welk, in die omstandigheyd, eene wederkeérige of betrekkelyke beteékenis heeft (§. 2255). Doch, te schryven *het geen*, zonder de plaatsing van het woord *dat*, is eene achterlating, die door het algemeen gebruyk der meest kiesche Nederlanders gewettigd is. Zoó schryft men *het geen ik hoór, het geen gy zegt*, enz.; voor *het geen DAT ik enz.*: *het geen ik uu zeyd is waar bevonden*; voor *het geen ik uu zeyd, DAT is waar bevonden*. Zoó schryft KINKER: *De dwangveer van het geen hy doet, ben ik alleén*.

§. 2272. Wy eyndigen de verhandeling over de be-

bepaalende naamwoorden, welke, buyten onze verwachting, tot eene groóte uytgestrektheyd aangegroeyd is, met te zeggen, als WEILAND, dat de geduurige herhaaling van het woordje *het* eene wanluymdenheyd kan veroorzaaken. B. v., *veroorloof het my het uu te zeggen, dat ik het niet geloóven kan*; waar *het* de twee eerste maalen overtollig is. Zoó is het bepaalende *die, dat*, enz., oók overtollig, in *zyne trouw die zal niet wankelen; uuw huys dat zal verkocht worden*; enz. Maar, men onderscheyde altyd wel deze overtolligheyd, welke men dient te vermyden, van de herhaaling die eene sierlykheyd is, omdat zy eenen zekeren naadruk aan het gezegde bybrengt en waar over wy, §. 2183, gesproken hebben. B. w., *den onweirdigen, welken ik zoó veele weldaaden bewezen heb, DIEN is mynen ver-raader geworden!* CATS heeft een byzonder genoegen gevonden, in het herhaalen van de bepaalende naamwoorden. Ten voorbeelde hier van strekke de volgende les van eenen vader aan zynen zoon:

*Een ding, dat gy niet spaaren moet,
dat is den rand van uwwen hoed,
grypt dien vry dikwyls met er hand,
en hier en in een ander land;
want, 't is eene saak, die gunst verwekt,
en die tot geénen kost en strekt:
ik achte voor de jongheyd goed
een traage beurs, een rappen hoed.*

OVER DE BYVOEGELYKE

NAAMWOORDEN, BESCHOUWD MET BETREKKING

tot de naamvallen,

§. 2275.

Daar den werker enkellyk van een bind- of werkwoord (§. 1992), en den eygenaar van een zelfstandig naamwoord afhangt (§. 2024); zóó kunnen de byvoegelyke naamwoorden, uyt hunnen aard, geénen werker noch eygenaar beheérschen. Dat het byvoegelyk naamwoord geénen den minsten invloed op den aanhoórder hebben kan, is uyt den aard van dien naamval overbokend. Zie daar drie naamvallen, welke noóyt door byvoegelyke naamwoorden kunnen beheérscht worden. Het is insgelyks uyt het reéds verhandelde (§. 2027 en volgende) ten hoogsten blykbaar, dat alle de byvoegelyke naamwoorden, welke eene naadere bepaaling dulden, met een onvolzinnig opwoord, als *uyt, aan, voor*, enz., in verband kunnen staan; en by gevolg met den afzemer of met den door *aan* omschreven ontvanger kunnen gebezigd worden. §. 1996 en volgende, hebben wy zonneklaar bewezen, dat alle overgaande bedryvende naamwoorden eenen lyder moeten hebben; als in *hy is eenen brief schryvende*, enz. Maar hier is nu de vraag, of eenig hoe genaamde byvoegelyk naamwoord, uytgezonderd de overgaande bedryvende by-

byvoegelyke naamwoorden, eenen lyder beheerschen kunnen?

§. 2274. Daar er slechts vier soorten van byvoegelyke naamwoorden zyn; te weten, bepaalende, eygenschappelyke, bedryvende, en lydende: waar van de twee eerste, zóó wy, §. 1996 en volgende, bewezen hebben, nocht eenen lyder kunnen beheerschen. En daar het bedryvende naamwoord, self naar het gevoelen van alle taalheersaaren, slechts dan eenen lyder beheerscht, wanneer het overgaande is; zóó blyft hier eakelyk te onderzoeken, of de lydende byvoegelyke naamwoorden, die men gewoonelyk lydende deelwoorden (*participia passiva*) naamt, eenen lyder kunnen beheerschen.

§. 2275. De spraakkunstenleeraars leeren, dat, in *sy hebben hem gevangen, hy heeft zyn been gebroken*, de zelfstandige naamwoorden *hem* en *been* in den lyder staan, ter oorsaake van de byvoegelyke naamwoorden *gevangen* en *gebroken*; en zy zyn van gevoelen, dat de lydende byvoegelyke naamwoorden van overgaande werkwoorden, in alle dergelyke gevallen; den lyder beheerschen of, ten minsten, helpen beheerschen. Dit gevoelen schryuen zy byzonderlyk tot staaven op den oorsprong dier naamwoorden van de werkwoorden: als ook op de latynsche bewoordingen *scripsi litteras, cum herosus enim, enz.*, die men in het nederduytsch vertaalt door *ik heb brieven geschreven, ik heb hem vermaand, enz.* in welke gevallen, altyd een nederduytsch lydende byvoegelyk naamwoord gebetigd word.

§. 2276.

§. 2276. Het is waar dat de naamwoorden *gevangen*, *gebroken*, enz., even als de naamwoorden *vangende*, *breekende*, enz., de werking hunner werkwoorden *vangen*, *breeken*, enz., uytdrukken; maar, er is echter een zeér aanmerkelyk verschil tusschen de eene en de andere. *Vangende*, *breekende*, enz., stellen de voorwerpen als handelende voor; waarom men ze oók *bedryvende* (of activa) genaamd heeft: terwyl de andere, als *gevangen*, *gebroken*, de voorwerpen als lydende aantoonen; en daarom den naam van *lydende* (of passiva) bekomen hebben. Het verschil, tusschen *gy bestraft uweri zoon* of *gy zyt uwen zoon bestraffende*, en tusschen *uwen zoon word bestraft*, is, dat *bestreffende* werkende of daadelyk is, en de oorzaak aantóont, waarom uwen zoon lydende of in den lyder is: daar het woord *bestraft* eene lydende beduydenis heeft; en, by gevolg, het uytwerksel der handeling, en niet de oorzaak, voor oógen stelt.

§. 2277. Het is dan voor allen opmerkzaamen overduydelyk, dat de byvoegelyke naamwoorden, waar van wy hier spreken, daarom lydende genaamd zyn, omdat zy, uyt hunnen aard, de wezens voorstellen, als lydende of verdraagende het uytwerksel eener handeling; dat deze lydende beduydenis met de bedryvende in tegenoverstelling staat, even als het uytwerksel met de oorzaak; en dat, by gevolg, aan de lydende byvoegelyke naamwoorden eene bedryvende beteekenis toe te schryven, het zelfde is, als het uytwerksel met de oorzaak verwarren. En
daar

daar nu de beteëkenis van de woorden, welke den lyder beheërschen, noódwendiglyk moet daadelyk zyn, en niet lydende kan weezen; zoó zyn het dan alleén de bedryvende naamwoorden, die eenen lyder beheërschen kunnen. Beweiren, dat de lydende naamwoorden eenen lyder beheërschen, is dus het zelfde, als zeggen, dat zy, onder eene en de zelfde betrekking, lydende en bedryvende, of, in andere woorden, het uytwerksel en de oorzaak zyn; het welk ongerymd is, indien er oóyt eene ongerymdheyd kan aanwezig zyn.

§. 228. Daar nu de overgaande bindwoorden en de bedryvende naamwoorden alleén den lyder beheërschen kunnen: zoó is den lyder *brief*, *huys*, enz., in *ik heb eenen brief geschreven*, *gy hebt een huys gekocht*, enz., niet veroorzaakt door het lydende naamwoord *geschreven*, *gekocht*, enz.; maar door het werkwoord *hebben*, dat in zyne oorspron-gelyke beteëkenis zoó veel als *bezitten* is, en in de zoó genoemde zamengestelde tyden eene verflaauwde beduydenis aanneemt. *Zy hebben hem gevangen* beduyd dan, in zekeren zin, zoó veel als *zy bezitten hem als gevangen*. Het zelve heeft plaats, in *hy heeft zyn beén gebroken*. Hier valt my juist te pas eene gazette van gisteren (569), waar ik, in een verhaal van eenen geweldigen storm die te Oostende gewoed heeft, het volgende lees: *Fran-*
ciscus.

(569) Nieuwe Gazette van Brugge, N°. 2148 (3 November, 1827).

ciscus Van Neele is door de bezaansmast getroffen , en heeft syn beén gebroken ; het welk beduyd , dat hy syn beén nog heeft , maar in hoedaanigheyd van gebroken.

§. 2279. Uyt het bygebragts kan men besluyten , dat de naamwoorden *hersteld* en *verdeeld* niet méér eenen lyder beheérschen , in *men heeft het huys hersteld , men heeft het verdeeld in acht plaatsen* , dan in *men vond het huys hersteld , men vond het huys verdeeld in acht plaatsen* ; in welke laatste , volgens alle de taalleéraaren , den lyder door het werkwoord *vond* , en niet door het lydende naamwoord , beheérscht word. En , inderdaad , het ware zekerlyk wel iets wonderlyks , dat *hersteld* en *verdeeld* , in de éérste voorbeelden , eenen lyder beheérschen zouden ; en , in de laatste , als het ware , door eene soort van *toéverkracht* van al hun vermoogen zouden beroófd worden.

§. 2280. Wat nu het beroep op de latynsche taal betreft ; dit zal aan iedereén , die de zelve éénigzins kent , zeer ongegrond voorkomen , wanneér hy aanmerkt , dat in *cognovit antiquitatem* (570) , *scripsi litteras , eum hortatus sum* , enz. , géén hoe genaamde lydende byvoegelyk

(570) Wanneér men echter , in plaats van *cognovit antiquitatem* , gelyk *NEP.* , *All.* 18 , zegt *antiquitatem habet cognitam* ; daer is den lyder , even als in het vlaamsch , veroorzaakt door *habet* ; en het passivum *cognitam* beheérscht zoó min eenen lyder , als in *illas litteras legendas curabis* , enz.

voegelyk naamwoord gevonden word: maar dat, in tegendeel, den lyder aldaar veroorzaakt is, als in het nederduytsch, door een overgaande bind- of naamwoord. Daar uyt volgt, dat het geen, wy hier over het nederduytsch aangeteekend hebben, in allen deele met het latyn overeenkomt; en dat onze aanmerkingen met de gronden van alle taalen moeten strooken (571). Om *inveni*, *invenit*, *invenerat*, enz., in het nederduytsch over te brengen, heeft men verkozen of genoodzaakt geweest een lydende byvoegelyk naamwoord met een werkwoord te bezigen. Het werkwoord *hebben*, 't welk, op zich zelf of alleén gebezigd, de beteekenis van *bezitten* heeft, en, zoó het schynt, in de verste oudheyd enkellyk gehad heeft, verliest in veele gevallen iets van zyne oorspron-gelyke bedrydenis, wanneer het met de lydende naamwoorden vervoegd word. En dit is een noodzaakelyk gevolg, dat uyt het onderscheyden gebruyk, 't welk de oude daar van gemaakt hebben, voordvloeyt. Zoó heeft *hebben* eene verflaauwde beteekenis, in *hy heeft zyn huys verbrand*, enz.; als of men wilde zeggen *hy heeft zyn huys als verbrand zynde*. Die geene, welke hier het gebruyk der oude afkeuren, moeten, in *hy woont*
in

(572) Staande houden, dat, in *hy heeft de oudheyd gekend*, enz., het woord *gekend* eenen lyder beheersche of helpe beheerschen, is het selfde als beweyren, dat *hy heeft gekend*, *hy zoud bemind worden*, enz., maar een enkel woord uytmaaken; omdat zy, in het latyn, door één woord *cognovit*; *amaratur*, enz., kunnen overgeset worden.

in de verbrande hofstede, eenen onzin vinden! want eene verbrande hofstede, in den eygenlyken zin, kan voor geéne wooning meér aangezien worden. Doch, de taal is vol van dergelyke uytdrukkingen, welke het merkteeken van eene onnaauwkeurigheid schynen te draagen. *Blinde muuren*, b. v., zyn geéne mutren, die niet zien (want alle de muuren zyn in dezen zin blind); maar door de welke men niet ziet, omdat zy geéne openingen hebben.

§. 2281. Deze onderscheydene beteekenis van het woord *hebben* kan geéne verwarring bybrengen. Men kan gemakkelyk onderscheyden, of *hebben* in zyne volle beteekenis van bezitten, of in zyne verflaauwde beduydenis, als hulpwoord, gebezigd word. Dit onderscheyd merkt men, in *hebt gy daar eenen gedrukten boek?* en *hy heeft eenen boek gedrukt*, enz.: alwaar het lydende naamwoord, in het eérste geval, voor het zelfstandig naamwoord gaat, en den uyerlyken vorm van geslagt en getal aanneemt; terwyl het zelve lydende naamwoord, in het laatste geval, achter het zelfstandig naamwoord komt, en aan geéne verandering van geslagt noch getal onderworpen is (572).

§. 2282. Wy hebben onze leezers zoó lang met den aard van het lydende naamwoord onledig gehou-

(572) De *Fransche*, die jnyst het tegenstrydig doen, zeggen: *Avez-vous un livre imprimé?* hebt gy eenen gedrukten boek? *avez-vous imprimé un livre?* hebt gy eenen boek gedrukt?

houden: omdat wy de verkeerde opvatting, welke daar omtrent algemeen heerschende is, niet alleen als een beletsel aanzien, om echte begrypen over het nederduytsch in het byzonder te hebben; maar oók als hoogst naadeelig beschouwen, voor het aanleeren van eene hoe genaamde taal. B. v., wanneer men de verhandeling, die wy hier over de zamengestelde tyden, als in *ik heb eenen brief geschreven*, enz., gegeven hebben, wel verstaat; dan zal men geéne moeyelykheden in de overeenkomst van de fransche lydende naamwoorden meer ontmoeten: want, de regels daar omtrent zyn zoó eenvoudig als kort, en komen hoofdzaakelyk hier op neder: Het lydende byvoegelyk naamwoord, verzeld van *avoir*, is onveranderlyk; ten zy dat naamwoord voorgegaan zy van eenen lyder, veroorzaakt door *avoir*: als in *la lettre que j'ai écrite*, den brief dien ik geschreven heb. Het lydende byvoegelyk naamwoord is hier wel verzeld van *avoir*; maar het is voorgegaan van den lyder *que*, veroorzaakt door *avoir* (573): en, om deze reden, moet men zeggen *écrite*, en niet *écrit*.

§. 2283.

(573) A kan de werkende oorzaak der bestaanlykheyd van B niet zyn, en B, ten zelfden tyde, de werkende oorzaak van A.

In de boven gemelde bewoording, is den vrouwelyken lyder *que* de reden van het vrouwelyk *écrite*: zoó kan dan *écrite* de oorzaak niet zyn van den lyder *que*; anders zoud den lyder *que* de werkende oorzaak zyn van *écrite*, en *écrite* de werkende oorzaak van den lyder *que*, het welk voor zeker ongetydel is.

§. 2283. Uyt het tot dus verre verhandelde blykt, dat, uytgezonderd de overgaande bedryvende naamwoorden die den lyder vereyschen, de byvoegelyke naamwoorden geén anderen naamval, dan den geenen die met onvolzinnige opwoorden voorkomt, kunnen beheerschen (574). En het volgt uyt den aard der taale, dat de byvoegelyke naamwoorden afkomstig van werkwoorden, welke dien naamval beheerschen, oók met den gemelden naamval kunnen gebezigd worden. B. v., men zegt *smachten van verlangen*; dus oók *een van verlangen smachtende gemoed*. Men schryft *het behaagt hem*; zoó oók *den sich zelve behaagenden dwaazen, het heeft hem behaagd, het is hem behaagende, behaagelyk*. In deze voorbeelden, moet *aan* voor het woord *sich* en *hem* onderverstaan worden.

§. 2284. Wy eyndigen deze verhandeling over de naamvallen by de toevoegelyke naamwoorden, met de bemerking, dat het byvoegelyk naamwoord

iiii,

(574) Wy hebben, in het nederduytch, eenige byvoegelyke naamwoorden van den *verleden tyd*, die zoó wel eens bedryvende als lydende beteekenis schynen te hebben. B. v., *de ingebeeldē sieke* (die sich inbeeld sick te sijn), *uytgediende soldaaten* (die hunnen dienst volbragt hebben), *eenen godvergeeten mensch* (die God vergeeten heeft): zoó oók *eérvergeeten man*, enz.; welke laatste, als overgaande, in de samenstelling eenen lyder schynen te beheerschen. Maar sou men zulke niet moogen beschouwen, als eens verkeerde naafvolging van het latyn, wiens regels by onze voorouders beter dan die van het nederduytch bekend waren?

uuu, 't zy één- 't zy meêrvoud, noóyt in den aanhoórder kan gebezigd worden: omdat, alhoewel het altyd in betrekking staat met eenen tweéden persoon, het echter, uyt zynen aard, altoós van een zelfstandig naamwoord, 't welk van dien persoon verschilt, gezegd word; en, by gevolg, noóyt met een zelfstandig naamwoord van den tweéden persoon kan overeênkomen.

OVER DE BYVOEGELYKE

NAAMWOORDEN DIE, EYNDIGENDE OP EN OF SCH,
van zelfstandige afstammen.

§. 2285.

Den uytgag *en* heeft de kragt van den zesden naamval of derver met *van*, in de stoffelyke naamwoorden *aarden*, *yzeren*, *staalen*, *loóden*, *tinnen*, *silveren*, *gouden*, *diamanten*, *purperen*, enz.; welke van de zelfstandige naamwoorden *aard*, *zyer*, *staal*, enz., afstammen, de beteékenis van deze medebrengen, en zoó veel beduyden, als *van yzer*, *van staal*, *van loód*, enz. : waarom men oók, over het algemeen, kan zeggen *eenen yzeren pot* of *eenen pot van yzer*, dit is, *eenen pot die van yzer gemaakt is* (575); en zoó met *staal*, *loód*, enz.

§. 2286.

(575) Dit is wederom een voorregt, 't welk onze taal boven de fransche heeft; alwaar men voor *houten tafel*, *tinnen schotel*, *silveren plaat*, *gouden kelk*, *yzeren werktuyg*, *koperen ketel*, enz.,

§. 2286. Deze soort van byvoegelyke naamwoorden verschilt veel van die in *sch*; als *aardsch*, enz. « De toevoeging van *sch* (zegt BILDERDIJK, in zyne Nederlandsche Spraakleer, bl 131) drukt niet de stof, maar die eigenschap uyt die men den aart van iets noemt. Dus *in-* en *uytlandsch*, *duytsch*, *fransch*, *engelsch*, *hondsche*, *heusch* (dat van *huys* is, en eygehlyk *huysch*, en als zoódaanig *opregt* en *welmeénende* beteékent), en *hoofsch* (dat uyt *hovesch* van *hove*, ons tegenwoordig *hof*, zaamgetrokken is, en daarom *beleefd*, *beschaafd*, uytdruckt), *kindsch*, *hemelsch*, *helsch*, enz. »

« By den Hoógduytscher (zegt den zelfden schryver, bl. 283 van zyne verhandeling *Overde Geslachten der Naamwoorden*) zyn dit possessieve adjectieven; dat is, hy gebruykt ze in de plaats van genitieven (eygenaaren). By ons, daarentegen, zyn het soortaanduydende of vergelykende adjectieven. *Het THYESTISCH gastmaal*, *den KLOPSTOCKSCHEN hexameter*, *den FUGGERSCHEN rykdom*, *de DONQUICHOTSCHEN avontuuren*, zyn by hem *het gastmaal van Thyestes*, *den hexameter van Klopstock*, *den rykdom van Fugger*, *de avontuuren van Don Quichot*; terwyl zy by ons beteékene *het gastmaal als van Thyestes*, *den hexameter als van Klopstock*, *den rykdom als van Fugger*, *de avontuuren als van Don Quichot*. ALS, zeg

enz, altyd, door omschryving, moet zeggen *table de bois*, *plat d'étain*, *lame d'argent*, *calice d'or*, *machine de fer*, *chaudron de cuivre*, enz.

zeg ik; dat is, van de SOORT, in de MANIER ALS VAN *Thyestes*, *Klopstock*, enz. En deze woorden anders te gebruiken, is onhollandsch. Het is even zoó met appellatieven. *Een* INLANDSCH, *een* VADERLANDSCH sprookjen, is een sprookjen IN DEN *inlandschen* of *vaderlandschen* TRANT, VAN *inlandschen* of *vaderlandschen* AART of SOORT, het zy dan uyt hoófde van den oorsprong, de gevoelens, de zeden, die het behelst, het zy uyt hoófde der taal: en zoó is oók *eene* VADERLANDSCHE *historië*, *eene* historië van vaderlandschen trant of oorsprong, maar *geéne* *historië des* VADERLANDS; even zeer als *eene* VONDELSCHE *levensbeschryving* *geéne* levensbeschryving van Vondel zoud zyn, maar wel, in tegendeel, *eene* *levensbeschryving* OF *Vondel zo geschreven hadde*. Het is *eene* *historië* OF ZYN VADERLANDSCH, *eene* *levensbeschryving* OF ZYN VONDELSCH (576). »

VER-

(576) « In het byzonder echter (zegt BILDERDIJK, bl. 465 van zyne *Nederlandsche Spraakleer*) drukt dezen uytgang de taal van een land en volk uyt. B. v., *eene* *hollandsehe geschiedenis der Romeynen*, *eene* *latynsche* of *italiaansehe historië der Nederlanden*. En, substantivè genomen, is 't *hollandsch*, *het duytsch*, *het fransch*, enz., de taal van Holland, van Duytschland, van Vrankryk. Zoó oók noemt men een staatsverbond, een konsilië, en dergelyke, met dezen uytgang als door de plaats gekenteekend, doch geénen veldslag of overwinning; maar dese voorderen den naam der plaats in den genitief (eygenaar). *Den actiumschen zeëslag* zou onzin zyn. *Eene* *Nederlandsche Spraakleer* of *Grammatica* is oók niet vry van alle dubbelsinnigheid: doch den natuurlyksten en zich eerst aanbiedenden zin is echter *spraakleer van het nederlandsch*; en die *eene* *latynsche*, *grieksche*, of *hebreëwsche grammatica* vroege, dien zou men daadelyk *eene* *grammatica* van die talen geeven. »

VERBINDING

van twee of méér

BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN.

§. 2287.

Er bestaat geene zelfstandigheyd, die men niet onder méér dan eene betrekking kan beschouwen. Meést alle de zelfstandigheden, hoe eénvoudig zy oók moogen weezen, zyn voor veele wyzigingen vatbaar; zoó als *God*, die, alhoewel een allereénvoudigste wezen, echter onder zeér veele betrekkingen, b. v., van alweetenendheyd, goedheyd, barmhertigheyd, regtveerdigheyd, enz., enz., kan beschouwd worden. En daar nu de byvoegelyke naamwoorden de hoedaanigheden, betrekkingen, of wyzigingen van de zelfstandige naamwoorden te kennen geeven; zoó is het blykbaar, dat er zoó veele byvoegelyke naamwoorden voor of met een zelfstandig kunnen gevoegd worden, als aan het zelve hoedaanigheden of wyzigingen kunnen toegeschreven worden: en dat men, by gevolg, niet slechts twee, drie, vier, maar méér byvoegelyke naamwoorden met een en het zelfde zelfstandig naamwoord vervoegen kan.

VOORBEELDEN.

Het goud is het kostbaarste, zuiverste, en edelste metaal.

Wy spreken hier van geene verachtelyke baatzucht;

zucht; maar van eerlyken, lofweirdigen, en edelmoedigen handel, die nimmer de belangen van het algemeen uyt het oóg verliest.

STIL.

Derhalve zyn wy genootscaakt naar eene andere uytgestrekte, duurzaame, en onwederstaandaare oorzaak om te zien.

STIL.

§, 2288. Doch, alhoewel een wezen verscheyden eygenschappen bezit, kan het echter noóyt, onder de zelfde betrekking, eenige hoedaanigheden hebben, waar van de eene tegenstrydig is aan de andere. B. v., een wezen kan, onder de zelfde betrekking, niet warm en koud, leelyk en schoón, aangenaam en onaangenaam zyn. Zoó is het dan onmoogelyk, dat tweé byvoegelyke naamwoorden van eene tegenovergestelde beteékenis aan het zelfde zelfstandig naamwoord kunnen toegeschreven worden. By gevolg, mag men niet zeggen, dat in *de voorste, middelste, en achterste kamer*, de byvoegelyke naamwoorden *voorste, middelste, en achterste*, alle drie op het uytgedrukte zelfstandig naamwoord *kamer* betrekking hebben: want, dit ware zoó veel, als zeggen, dat eene en de zelfde kamer, onder de zelfde betrekking, kan de voorste, middelste, en achterste kamer zyn; het welk eene in het oóg loópende ongerymdheyd zoude weezen. Zoó is het klaar, dat, in deze en alle dergelyke bewoordingen, het zelfstandig naamwoord naa de voorgaande byvoegelyke naamwoorden moet

moet ondervestaan worden; en dat *de voorste, middelste, en achterste kamer*, zoó veel is, als of men zeyde *de voorste kamer, de middelste kamer, en de achterste kamer*. Zeg het zelfde van *de aardsche en hemelsche wysheyd, uyt- en inwendige gewaarwording*, enz.

§. 2289. Uyt het verhandelde, moogen wy opmaaken dezen

EÉRSTEN REGEL.

WANNEÉR, IN EENE BEWOORDING, MEER BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN, VAN EENE TEGENSTRYDIGE BETEÉKENIS, DAN ZELFSTANDIGE GEVONDEN WORDEN; DAN MOET ER ZOÓ DIKWYLS EEN ZELFSTANDIG NAAMWOORD ONDERVERSTAAN WORDEN, ALS ER DERGELYKE BYVOEGELYKE NAAMWOORDEN ZONDER ZELFSTANDIGE AANWEEZIG ZYN.

§. 2290. Wy hebben gezien, dat meér byvoegelyke naamwoorden op één zelfstandig naamwoord kunnen betrekking hebben, mits zy onder zich geéne tegenstrydigheyd behelzen. Nu zal men vraagen, of, in den strengen zin gesproken, een byvoegelyk naamwoord wel op meér zelfstandige naamwoorden te gelyk kunne betrekking hebben: b. v., of, in de bewoording *in zynen hof vind men alle slag van welriekende kruyden en planten*, het uytgedrukte byvoegelyk naamwoord *welriekende* ten zelfden tyde met *kruyden* en met *planten* vereénigd zy?

§. 2291. Den heér WÈILAND is van een bevestigende ge-

gevoelen. II. D., §. 42, zegt hy: « Een byvoegelyk naamwoord kan dikwerf by twee zelfstandige naamwoorden gevoegd worden, als *welriekende kruyden en planten.* » Doch, dit is by hem niet algemeen; want onmiddellyk daar naa zegt hy: « Daar, echter, by twee zelfstandige naamwoorden van onderscheyden geslagt het lidwoord dient herhaald te worden; zoó deelt het byvoegelyk naamwoord, natuurlyk, in deze herhaaling: by voorbeeld, niet *den deugdzaamsten jongen en het meystje*; maar wel *den deugdzaamsten jongen en het deugdzaamste meystje.* »

§. 2292. Alhoewel men, in zekeren zin, mag zeggen, dat een woord tot meér andere kan betrokken en een byvoegelyk naamwoord met opzigt tot verscheyden zelfstandige kan gebezigd worden; is het echter nuttig, om klaare denkbeelden omtrent de uytdrukking onzer gedachten te hebben, te doen aanmerken, dat zulks, in den strengsten zin, niet kan gezeyd worden. Een byvoegelyk naamwoord staat altyd, en dit wezenlyk, in verband met zyn zelfstandig naamwoord; en wel zoódaanig, dat het daar mede als vereénzelvigd word. Nu, wanneer een byvoegelyk naamwoord geheel vereénzelvigd is met een zelfstandig naamwoord, en dus geheel des zelfs eygendom is; zoó kan het, onder de zelfde betrekking, niet vereénzelvigd met cenige andere zelfstandigheyd noch den eygendom van deze zyn: even gelyk eene zaak niet kan den uytsluytelyken eygendom van Pieter weezen, en ten zelfden tyde aan Jakob alleén toebehoóren; en gelyk een kleéd
op

op den zelfden tyd niet uytsluytelyk van Jan en van Karel kan gebezigd worden. Wilt men niet toestaan, dat het byvoegelyk naamwoord *welriekende*, in *welriekende kruyden en planten*, geheel aan *kruyden* toegepast, maar dat het gedeeltelyk van *kruyden* en gedeeltelyk van *planten* gezegd worde; dan zou men moeten bewyzen, dat de beteekenis van *welriekende* kan gespleten worden, om een deel aan de eene en een deel aan de andere zelfstandigheyd toe te schikken. Doch, dit ware ongerymd: en even gelyk het onmoogelyk is, dat twee tegenstrydige hoedaanigheden in één wezen vereénigd worden; zoó mag men oók niet zeggen, dat eene en de zelfde hoedaanigheyd geheel vereénzelvigd is met eene zelfstandigheyd, en, onder de zelfde betrekking, vereénzelvigd kan weezen met eene andere zelfstandigheyd.

§. 2293. De herhaaling van het byvoegelyk naamwoord hangt, volgens den heer WEILAND, natuurlyk af van het onderscheyden geslagt der bykomende lidwoorden. Het is wel waar, dat het zou ongerymd zyn te zeggen, dat, in *den deugdzaamsten jongen en het meystje*, het byvoegelyk naamwoord *deugdzaamsten* overeenkomt in geslagt met *jongen* en *meystje*. Maar is de ongelykheyd van geslagt tusschen de bepalende naamwoordjes *eenen*, *eene*, *een*, *den*, *de*, *het*, alleén de natuurlyke reden, waarom het byvoegelyk naamwoord moet herhaald worden; en zoud, in het tegenstrydig geval, 't byvoegelyk naamwoord *deugdzaamst* op twee of meer zelf-

zelfstandige naamwoorden te gelyk kunnen betrekking hebben?

Ware het niet even aanstoótelijk te houden staan, dat, in *deugdszaamste vaders en moeders*, het byvoegelyk naamwoord *deugdszaamste*, ten zelfden tyde, van het mannelyk en het vrouwelyk geslagt zy? Waarom zoud het min natuurlyk zyn, dat de byvoegelyke naamwoorden moeten herhaald of daar onder verstaan worden, wanneer zy zonder, dan wanneer zy met eenen verschilligen uytgang der lidwoorden voorkomen, of wanneer de uytgedrukte met de verzwegene uytgangen éénvormig zyn? De uytgangen der byvoegelyke naamwoorden zyn toevallige, en geén wezenlyke eigenschappen: hunne ware natuur zit in de kragt hunner beteéknis; en die is zoó wel in de verzwying, als in de uyt-drukkelyke herhaaling te vinden. Dat, in de bedoelde gevallen, eene onderdrukking plaats heeft; blykt zelfs uyt de woorden van den taalleéaar WIELAND, wanneer hy, in den aangehaalden §. 42, zegt: « Dikwerf nogtans bezigt men, in zulk een geval, als het zyn kan, twee onderscheydene byvoegelyke naamwoorden, welke genoegzaam de zelfde beteéknis hebben; by voorbeeld, *den braafsten jongen en het deugdszaamste meysje*. En dit geschied oók somwylen by twee zelfstandige naamwoorden van het zelfde geslagt; als *den roekeloózen vader en den ontaarden zoon*. »

§. 2294. Wy meénen althans deze stof genoegzaam

zaam behandeld te hebben, om hier te moogen ter neder stellen dezen

TWEËDEN REGEL.

EEN BYVOEGELYK NAAMWOORD HEEFT ALTYD BETREKKING OP EÉN EN NOOYT OP MEER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§. 2295. Uyt dezen regel volgt echter niet, dat men kwaalyk doet met te zeggen *welriekende kruyden en planten*, voor *welriekende kruyden en welriekende planten*; want, als de byvoegelyke naamwoorden, voor twee of meer onderscheyden zelfstandige naamwoorden, eenen gelyken vorm hebben, mag men de zelve, naa die eens uytgedrukt te hebben, voor de overige zelfstandige naamwoorden verzwynen, wanneér die achterlaating geéne duysterheyd kan baaren. Maar, wanneér zy niet alle van de zelfde uysterlyke gedaante zyn, als in *den deugdzaamsten man en de deugdzaamste vrouw*, dan kan men niet zeggen, dat het eene volstrekte herhaaling is; en by gevolg mag er dan oók zoó wel geéne verzwying of achterlaating plaats hebben.

§. 2296. Wanneér twee of meer achter elkander volgende byvoegelyke naamwoorden van eenen en den zelfden uytgang zamengesteld zyn, als in *uytwendige en inwendige gewaarwording, ingaande en uytgaande regten*, enz.; dan mag men dezen uytgang, byzonderlyk in den vertrouwelyken spreektrant, by de eérste byvoegelyke naamwoorden door een

een streepje vervangen, en, den zelven enkellyk in het laatste byvoegelyk naamwoord stellende, zeggen *eene uyt- en inwendige gewaarwording, in- en uytgaande regten*, enz. En, indien zulks nu mag plaats grypen, wanneér er, als in de voorgaande voorbeelden, tegenoverstelling is; zoó mag men zich van deze achterlaating zoó veel te meér bedienen, in de gevallen, waar alle de byvoegelyke naamwoorden eene onmiddellyke betrekking op een en het zelfde zelfstandig naamwoord hebben: als in *eene goud- en vischryke rivier*, enz.

§. 2297. Daar het nu uyt 't voorgaande gebleken is, dat een byvoegelyk naamwoord geéne betrekking kan hebben op meér zelfstandige naamwoorden: zoó volgt daar uyt, dat, in *Pieter en Jakob zyn goed-aartig*, het byvoegelyk naamwoord *goedaartig*, streng genomen, van *Pieter en Jakob* niet gezegd word, maar dat het zelve op een verzwegen meér-voudig zelfstandig naamwoord moet betrekking hebben; en dat die bewoording zoó veel is, als DE MENSCHEN *Pieter en Jakob zyn goedaartig*. Daar uyt volgt oók, dat zulks niet alleén ten aanzien der byvoegelyke, maar oók ten opzichte van alle betrekkelijke naamwoorden moet plaats grypen. By gevolg, wanneér men zegt *Pieter en Jakob zyn gekomen, want ik heb HUN gezien*, is dit zoó veel, als of men zeyde DE MENSCHEN enz.

§. 2298. Uyt het gezeyde volgt allerduydelykst, dat

dat het hoogst strydig is met de taalgronden een zelfstandig naamwoord in het meêrvoud te stellen, terwyl zyn byvoegelyk in het eênvoudig getal gebezigd word. Dus is het ontaalkundig te schryven *leérmeêster in de nederduytsche en latynsche taalen*, in plaats van *leérmeêster in de nederduytsche en in de latynsche taal*; alwaar naa het woord *nederduytsche*, zoó als boven gezeyd is, het zelfstandig naamwoord *taal* moet onderverstaan worden.

§. 2299. Wy eyndigen dit hoofdstuk met de aanmerking, dat het byvoegelyk naamwoord niet altyd onmiddellyk by zyn zelfstandig geplaatst, maar dikwerf daar van afgescheyden word, byzonderlyk, wanneer het zelve nog een ander byvoegelyk naamwoord by zich heeft.

VOORBEELDEN.

By uytstek beschaafd, bevallig in den omgang, voor syne scherts zoó wel als gepasten ernst gestemd, is hy (FALCK), in den kring der geleetterde, in de gezelschappex van den goeden toón, en in de vergadering der staatslieden, gelykelyk op syne plaats.

VAN DER PALM.

*« Waar is hy, die de uytseingesobeuude ledemaaten,
« door list verdeeld, en aan 't bedrog ten proby gelaaten,
« weêr tot eên ligchaam zal verga'dren, die voortaan
« hen door het kronklend' woud als gids ten dienst zal staan? »*

KUKER.

§. 2300.

§. 2500. Doch, hier by, moet men vermijden het gebruyk van veelvoudige byvoegelyke naamwoorden, die, door tusschenkomende woorden van hunne zelfstandige afgescheyden, eene onaangenaame stooting of eenige duysterheyd kunnen veroorzaaken; als in *ik zag eenen van het oósten met groóte snelheyd opkomenden en met een ruysschende geluyd verzeld gaanden donkeren orkaan zich verheffen, en dezen zich in geene regendroppelen, maar wuystgelyke hagelsteenen en veld- en tuyngewassen verplettende, en voor mensch en veé allerferschrikelykste ysklompn ontlasten.*

« Gelyk zulke veelwoordig uytgebreyde adjectieven (zegt BILDERDIJK, bladz. 270 van zyne Spraakleer) somwylen iets ontzettends hebben, door de bevating des hoórders als te overstelpen, zy daar door oók aan eene duysterheyd onderhevig; en in den aard meér hoóg- dan nederduytsch zyn. Met de algemeéner bekendwording en veelal domme vertaalingen van hoógduytsche schriften, zyn zulke wydloópigge byvoegelykheden, in den vorm van adjectieven, by ons (tot groot verderf onzer klaare en heldere moedertaal) boven maate vermenigvuldigd en algemeen geworden; ja, nu men der echte behandeling van onze taal niet meér meester is, onvermydelyk: doch onze voorvaders kenden ze niet, en wy behoórdn ze allengskens af te gewennen. »

DERDE HOOFDSTUK.

Bind- of Werkwoorden.

§. 2301.

In het Tweéde Deel onzer Nederduytsche Spraak-
 kunst zagen wy, §. 1851, dat het werkwoord,
 't welk. uyt zynen aard altyd eene werking of doening
 uytdukt, verscheydene *wyzen* heeft; als LEÉREN,
ik LEÉR, *LEÉR*, *hy wilt dat ik LEÉRE*: en dat
 de handeling des werkwoords in onderscheydene
 tyden kan voorkomed; als in *hy LEÉRT van daag*,
maar gisteren LEÉRDE hy niet. Daarenboven zagen
 wy oók, dat de handeling eens werkwoords in
 drie onderscheydene betrekkingen, die men *personen*
 naamt, met den werker kan voorkomen. Deze
 betrekkingen zyn 1. den eérsten persoon, die spreekt,
 dit is, den persoon, die de voorstelling waar van
 hy den werker is, zelve uytspreekt; als in *ik leér*.
 2. Den tweéden persoon aan wien men spreekt, dit
 is, den persoon aan welken het woord van eenen
 eérsten toegedraagen word; als in *gy leért*. 3.
 Den derden persoon van wien men spreekt, dit is,
 den persoon, die enkellyk den werker is, zonder
 zelve aan te spreken of aangesproken te worden;
 als in *hy leért*. Daar bleek oók, dat die personen
 nu in het éénvoud staan, als in *ik leér*, *hy leért*;
 en dan in het meérvoud, als in *wy leéren*, *zy*
leéren.

leéren, enz. Wy zagen daar tevens, dat het werkwoord, in de aantónnende, de gebiedende, en de aanvoegende wyze, naar de verschilligheyd des persoons en getals, eenige veranderingen aanneemt; maar dat, in tegendeel, de onbepaalende wyze, die de daad in eenen algemeénen zin voorstelt, altyd onveranderlyk blyft. Daar deze laatste de werking zonder aanwyzing van persoon laat, word zy oók wel *onpersoonelyke* wyze genaamd; terwyl de andere, omdat zy de handeling met bepaaling van eenen persoon voorstellen, *persoonelyke* wyzen geheéten worden. Het Tweéde Deel der Spraak-kunst heeft ons wel die gedaanten of zynwyzen aangetoónd; maar echter niet geleérd, hoe de zelve moeten overeenkomen met de denkbeelden, die wy willen uytdrukken. Dit is het onderwerp der Woor-denvoeging, en wel van dit hoofdstuk. Wy zullen eenen aanvang maaken met de

P E R S O O N E N

en

GETALLEN.

§. 2502.

Wanneér wy over den eersten naamval spraken, zagen wy, §. 1992, dat er geén werkwoord in eene *persoonelyke* wyze, het zy aantónnende, gebiedende, of aanvoegende, zonder werker kan bestaan; en

en dat er geéenen werker, zonder eenen persoonelyken tyd, kan aanwezig zyn. In dezen zin, kunnen alle zelfstandige dingen, leevende of levenloóze, als werkende wezens of werkers, voorkomen. In *de zon verlicht, de boómen bloeyen*, enz., staan de zelfstandige naamwoorden in den werker. En, daar den werker, in het uytdrukken onzer gedachten, altyd ingevoerd word, als een wezen, dat of spreekt, of aan welk, of van welk men spreekt; zoó kunnen alle zelfstandigheden als personen voorkomen, en komen oók daadelyk altyd als dusdaanig voor, wanneér zy in den werker, of eersten naamval, gebezigd worden. En die personen zyn natuurlyk één- of meérvoudig, naar maate er van één of meér dingen eener soort gewaagd word, dit is, naar maate den werker een éénvoud of meérvoud voorstelt.

§. 2303. In het nederduytsch, is de eygenlyke verbeelding van de tweé eerste personen alleénelyk gehecht aan de ahangelyke naamwoorden *ik, wy*, en *gy*; waar van *ik* altyd eenen eersten persoon van het éénvoud voorstelt, *wy* altyd eenen eersten van het meérvoud, en *gy* zoó wel eenen tweéden van het meérvoud als van het éénvoud beteékt. Alle de andere ahangelyke zelfstandige naamwoorden, die, uyt hunnen aard, eenen werkenden persoon aanduyden, als *hy* en *zy*, zyn altyd werkers van den derden persoon.

§. 2304. In het nederduytsch, zegt men: *Ik, die wel*

wel eér den stryd der reuzen zong, zal enz. *Wy*, die *us* altyd de waarheyd zeyden, zouden nu met bedrog omgaan! *Gy*, die *my* noóyt verlaaten hebt, zult nu oók *myne* toevlugt weezen. *Hy*, die standvastig is, zal overwinnen. *Zy*, die *myne* vrienden zyn, zullen *my* helpen. In deze voorbeelden heeft den werker *die* nu zyn werkwoord in het éénvoud, dan in het meérvoud; nu in den eersten, en dan in den tweéden of derden persoon: maar, dit is echter alleén, voor zoó veel het woordje *die* op eenen eersten, tweéden, of derden persoon van het enkel- of meérvoud betrekking heeft. *Die* is eenen eersten persoon van het éénvoud, wanneér het den werker *ik*, en eenen eersten persoon van het meérvoud, als het den werker *wy* te binnen brengt; en zoó is het met alle de andere gevallen, waar het woordje *die* in eene wederkeérige betrekking gebezigd word. Dit is eene byzondere eygenschap van dat naamwoord. De andere betrekkelijke woorden, als werkers voorkomende, kunnen enkellyk tot eenen derden persoon wederkeérig gebezigd worden. Het woordje *welk* word by sommige wel als eersten en tweéden persoon gebezigd, doch dit stroókt niet met het algemeén gebruyk. « *Ik*, welke ongesteld ben, *gy*, welke vreemd zyt, kan (zegt BILDERDIJK, bl. 123 van zyne Spraakleer) niet gezegd worden, of is ten minsten hoógst gedwongen.» Zie voorders in ous Eérste Hoófstuk, bl. 114.

§. 2305. Dat de betrekkelijke woorden altyd van dien persoon zyn, tot welken zy wederkeérig gebezigd worden,

worden, is, omdat zy altyd de denkbeelden van de woorden, die zy weder in het geheugen brengen, voorstellen. Hier uyt volgt oók, dat er in elke taal noodzaakelyk een wederkeérig naamwoord moet bestaan, 't welk tot alle drie de persoonen kan betrokken worden; maar 't is aan het taalgebruik te beslissen, welk naamwoord hier voor moet gebezigd worden.

§. 2506. Buyten deze betrekking, word den eersten of sprekenden persoon, in het nederduytsch, altyd uytgedrukt door *ik*, voor het éénvoud; en door *wy*, voor het méérvoud: den tweéden, of aangesproken persoon, door het woordje *gy*, 't welk zoó wel in het méérvoud, als in het éénvoud gebezigd word. Alle de andere voornaame werkers, het zy afhangelijke, als *hy*, *zy* (577), enz.; het zy onafhangelijke, als

(577) Somtyds zegt men, byzonderlyk in de gemeénzaame taal, *me*, voor *my*; *ge*, *je*, *jy*, voor *gy*; *jou*, voor *uu*; *wé*, voor *wy*; en *se*, voor *sy*, *hun* of *haar*: als in de volgende versen:

*'K zal daar vlytig gaan verkonden,
wat me, in proza of in dicht,
hier vereénigd, daar gebrokkeld,
op het woelig herte ligt.*

KINREA.

*Toen hief ik de óógen, en een sombren fakkelgloed
deed me in een nevelwolk een staalen poort aanschouwen.*

BILDERDIJK.

*Beziel me! laat uuw vuur, dat blaakt in myn gemoed,
oók vlammen in myn zang, met nimmer blusbren gloed.*

HELMERS.

Wat

als *Jakob, Pieter, vader*, enz (578), komen altyd als derde personen voor.

§. 2307. De reden, waarom alle de zelfstandige naamwoorden, uytgezonderd *ik, gy, en wy*, als voornaame werkers voorkomende, eenen derden persoon voorstellen, is te zoeken in de denkbeelden, waar mede de eene en de andere naamwoorden verknocht zyn. De onafhangelijke zelfstandige naamwoorden besluuten in zich geén denkbeeld van eenen bepaalden persoon; want zy kunnen, als bykomende naamvallen, in alle de personen gebezigd worden. B. v., *ik, Jakob, heb dat gezeyd*: alwaar *Jakob* in den eersten persoon staat; omdat *Jakob* met *ik* in betrekking komt. Het zelfde woord *Jakob* kan, als bykomenden werker, in den tweeden persoon

*Wat schatten 't monster oók mogt roóven;
oérlang syn wy — en dit heyl gaat allen schat te boven —
verlost, herboren, groót, en vry!*

KINKER.

*Erbarming! snikt ze, o God! en stort op't aangesigt!
erbarming! groóten God, erbarming, mededoógen!
'k vergaa! 'k verzink!*

HELMERS.

(578) Dit moet verstaan worden van alle de onafhangelijke zelfstandige naamwoorden, voor zoó veel zy, als voornaame en niet als bykomende naamvallen, gebezigd worden; want, als bykomende naamvallen, kunnen zy oók wel in den eersten en tweeden persoon gebruykt worden. By voorbeeld, *ik, Jakob, zet nu de waarheyd seggen; en gy, Pieter, sult de zelve met welgevallen aanhoóren.*

persoon voorkomen; als in *gy*, *die Jakob heet*, *sult* enz. In den derden persoon kan *Jakob*, als bykomenden en als voornaamen werker, gebezigd worden. Men kan zeggen *hy*, *Jakob*, *is mynen broeder*, en *Jakob is mynen broeder*. Doch de onafhangelijke zelfstandige naamwoorden *men*, *iemand*, en *niemand*, die, even als de afhangelyke *hy* en *zy*, het denkbeeld van eenen afweezigen persoon in zich vervatten, kunnen enkellyk in den derden persoon gebruykt worden. In tegendeel, de afhangelyke naamwoorden *ik*, *wy*, *gy*, *hy*, *zy*, *het*, brengen alle, uyt hunnen aard, het vaste en wel bepaalde denkbeeld van eenen persoon mede; te weeten, de twee eerste het denkbeeld van eenen eersten persoon, het derde het denkbeeld van eenen tweeden, en de overige het denkbeeld van eenen derden persoon. En daar nu het denkbeeld van den eersten persoon slechts aan de twee woordjes *ik* en *wy* verknocht is, en dat het woordje *gy* alleén eenen tweeden persoon uyt drukt; zoó moeten alle de andere voornaame werkers als derde personen gelden.

§. 2308. Ter onderscheyding echter tusschen het eénvoudig en het meérvoudig getal, voegt men oók wel somtyds, achter het meérvoudig *gy* en *zy* (579), het

(579) Zie TEN KATE, I^e Deel, bl. 472; als oók het antwoord van HUIG DE GROOT aan PUTEANUS, na zijne ontkoming uit Loevenstein: uit het leven van HUIG DE GROOT, door KASPAR BRANDT.

het woordje *lieden* of *luyden*, dat zoó veel als *menschen* beteékt. Wy zeggen *ter onderscheyding van het één- en het meêrvoudig getal*: want, als, b. v., een ander daar by staande woord genoegzaam te kennen geeft, dat *gy* en *zy* op een meêrvoud betrekking hebben; dan is de byvoeging van *lieden* of *luyden* overtollig. B. v., men mag wel zeggen *gy lieden* of *luyden hebt dat gedaan*; en, op de vraag *wie heeft dat gedaan?* antwoorden *zy lieden*: maar, in *gy vorsten der aarde*, en in *zy hebben dat gedaan*, word genoegzaam door *vorsten* en *hebben* aangetoónd, dat *gy* en *zy* aldaar in het meêrvoud voorkomen. Hier by mag nog wel aangemerkt worden, dat het woord *lieden* of *luyden*, menschen of personen beduydende, van geén redeloóze wezens kan gezegd worden.

§. 2309. Gemerkt nu den werker en het persoonelyk werkwoord zoódaanig in verband staan, dat zy altyd te gader gaan; zoó vereyscht de onderlinge betrekking der woorden, dat er eene volkomene overeénkomst zy tusschen den werker en zyn werkwoord. Hier uyt vloeyt dezen volgenden

R E G E L.

HET WERKWOORD MOET OVEREÉNKOMEN MET ZYNEN WERKER, IN PERSOON EN IN GETAL.

V O O R B E E L D E N.

Eérste slag. *Ik voel, gy hoórt, hy ríekt, wy zien, zy smaaken.*

2de slag.

2de slag. *Den mensch spreekt, den vogel zingt, den hond bast, het peird briescht, de kat maauwt, de haaien kraayen.*

3de slag. *De groôte onderdrukken de kleyne. De ryke verachten de arme. De wyze handelen voorzigtig. Den dwaazen misgrypt zich dikwyls. Den hobveirdigen is onverdraagebyk.*

4de slag. *Ik, ellendig mensch, hoop vergeefs op uitkomst. Gy, blyde hoop, hebt my verlaaten.*

5de slag. *Uuwen vriend was eenen van de geene, die in den slag van Waterloo sneuvelden voor Koning en Vaderland. Hy is eenen van die geene, welke het best gedaan hebben. Paulus was eenen van de geene, die het evangellē eerst verkondigden.*

6de slag. *Het is eenen van deze vier persoonen, die mynen vader is. Hy is eenen van de helden, die in den slag van Waterloo hun bloed voor Koning en Vaderland te pand gesteld hebben.*

7de slag. *Daar heeft iemand zynen hoed verloren. Niemand wilde hem in zyn huys aanveirden. Men byt zynen neus nimmer af. Men is hier te vrede met zynen staat.*

8de slag. *Dit behaagt my, dat berouwt ons, het smart uu, het regent, het hagelt, het lust my aan uu te schryven.*

9de slag. *Wy, uuwen broeder en ik, hebben uu lang gezocht.*

Ik en gy, wy weeten dat niēt.

Wy, te weeten gy, uuwen broeder, en ik, waren te samen.

10de slag *Uuwen broeder en ik hebben uu lang gezocht.*

Ik en gy weeten dat niet.

Gy, uuwen broeder, en ik, waren te samen.

Wy

Wy worden beyde, ik en gy, valschelyk beschuldigd.

Dat moeten zy, hy en synen broeder, weten.

Dat moeten zy, hy en zyne broeders, weten.

Uuwe twee knechten, Jan en Pieter, werken vlytig.

Ik en gy worden valschelyk beschuldigd.

Hy en synen broeder moeten dat weten.

Hy en zyne broeders moeten dat weten.

Jan en Pieter werken vlytig.

11de slag. 1. *Jakob of Pieter werkt.*

2. *Neerstigheyd of kennis ontbreekt hem.*

3. *O broos is het leven der menschen! eene geraaktheyd, eene ader die berst op de borst, eene kwaade lucht, den adem van eenen zieken, den steek van eene spelde, den beet van eene beest, eenen druppel vergift, een haartje alleén is genoeg, om ons van het leven te berobven.*

4. *De mannen, de vrouwen, de kinderen, één iegelyk zocht zyne behoudenis door de vlugt te bekomen.*

5. *Ouderlingen, vrouwen, kinderen, niemand ontsnapte aan het moordende zweird des vyants.*

12de slag. *Jan, en ook al de omstanders, ging weg. Den wolf, en desgelyks den vos en bunzing, is een bestuypende en listig beest (580).*

13de slag. *Den dokter, met den apotheker en chirurgyn, kwam er by te pas (580). Hy kwam met zyne broeders en zusters.*

14de slag. *Gy, die uu zoó zeér vergrepen, die alle*

(580) Zie BILDERDIJK'S Spraakl., bl. 174.

alle wetten overtreden, en de menscheyd beleëdigd hebt, gy zult straf lyden. Kan, kan ik dit gedoogen? Mag, mag men zoó zich zelve waarloózen?

15de slag. *Mynheér N., koopman, stoker, en winkelier te Brugge, heeft my geschreven.*

BEMERKINGEN

op de aangetogen voorbeelden.

§. 2310. In de eerste voorbeelden, waar van elk eenen van de vyf zinnen inhoud, is den werker een afhankelijk zelfstandig naamwoord; terwyl hy, in het tweede slag van voorbeelden, door een onafhankelijk zelfstandig naamwoord uitgedrukt word. In het derde slag vind men, wel is waar, geen zelfstandige naamwoorden uitgedrukt; maar zy worden door de omstandigheden aldaar zoó duydelyk aangetoónd, dat men zich niet misgrypen kan. Men ziet klaar, dat den zelfstandigen werker, in die voorbeelden, geen anderen dan het één- of het meêrvoud van het zelfstandig naamwoord *mensch* of *persoon* weezen kan. Zoó dat den werker, in het eerste slag van voorbeelden, door een afhankelijk, in het tweede, door een onafhankelijk, en, in het derde, door een byvoegelyk naamwoord aangewezen word. In het tweede en het derde slag van voorbeelden, merkt men geen afhangelijke zelfstandige naamwoorden, gelyk in *hy riekt, zy smaaken,*

smaaken, enz., van het eerste slag: maar wy hebben hooger gezien, dat de onafhangelijke zelfstandige naamwoorden eenen derden persoon kunnen voorstellen; en, §. 217 en 218, hebben wy bewezen, dat die afhangelyke zelfstandige naamwoorden plaatsvervangers der eerste zyn. Het is dan klaar, dat de afhangelyke zelfstandige naamwoorden van den derden persoon wegvallen, zoó dikwyls als de onafhangelijke zelve uytgedrukt worden. Het gebeurt echter, dat den naam des persoons met de persoonelyke naamwoorden *ik*, *gy*, enz., gebezigd word, om de zelve naader te verklaaren, of om de twyfelzinnigheyd weg te neemen, die zou kunnen ontstaan door den te grooten afstand tusschen het onafhangelijk zelfstandig naamwoord en het afhangelyk, dat des zelfs plaats bekleéd. B. v., *ik*, *den heér*; *gy*, *dwaas*; *hy*, *armen man*; *wy*, *inwooners dezer stad*; *sy*, *verdedigers van de belangen onzes vaderlands*; enz. Zoó worden oók dikwerf de afhangelyke zelfstandige naamwoorden, tot klaarheid of meérderen naadruk, achter de onafhangelijke geplaatst: als in: *Den braaven Eduard*; *hy*, *die niet de pracht, maar alleén de eenvoudigheyd der natuur bemint, strekke us tot een voorbeeld*. In deze gevallen, bekleéd het een naamwoord de plaats van den voornaamen, en het ander de plaats van eenen bykomenden naamval; als in de voorbeelden van het vierde slag te zien is.

§. 2511. Toen wy, in onze voorgaande bemerkingen,

kingen , over de beteëkenis van de bepaalende naam-
 woorden spraken , zagen wy (§. 2255), dat in *de*
geene die , *die geene welke* , enz. , het woord naa
geene tot dit betrokken word ; en dat by gevolg
die , in *de geene die* , noódzakelyk van het meér-
 voudig getal is , wanneér , naamelyk , *de geene* een
 meêrvoud aantóont . Zeg het zelfde van *die geene welke* ;
 alwaar *welke* , uyt zynen aard , altyd tot *die geene*
 wederkeérig moet gebezigd worden . Om deze reden
 zal men met het meêrvoud zeggen : *Uuwen vriend was*
eenen van de geene , die in den slag van Waterloo
 sneuvelde voor Koning en Vaderland ; en zoó in
 alle gevallen overeenkomstig met die van het vyfde
 slag van voorbeelden .

§. 2312. Uyt het gezeyde blykt , dat het gebruyk
 des werkwoords , in deze voorbeelden , geéne moeye-
 lykheid kan baaren . Maar de voorbeelden van het
 zesde slag vereyschen meêrdere bedenkingen ; dewyl
 het woordje *die* nu tot het enkelvoudig *eenen* , en dan
 tot een voorgaande meêrvoud betrokken word . Om
 te weten , of , in dergelyke gevallen , het éénvoudig
 of wel het meêrvoudig getal vereyscht word , moet
 men naauwkeurig letten op den geheelen samenhang
 der denkbeelden . Wanneér het woordje *een* , ver-
 gezeld van een meêrvoudig getal , alle denkbeeld
 van meêrderheid uytsluyt ; dan vereyschen natuurlyk
 de denkbeelden , dat het betrekelyk *die* tot het
 woordje *een* wederkeére , en het werkwoord van
 den werker *die* in het éénvoud gebezigd worde .
 B. v. , *het is eenen van deze vier personen , die*
 mynen

myuen vader is; het is eenen van de twaalf die my verraaden zal. Maar, wanneér het woordje *een* niets uytsluytelyks aankondigt, noch door zich zelf, noch door de woorden die het woordje *een* vergezellen; dan moet men zich even natuurlyk van het meêrvoud bedienen: als in *hy is eenen van de helden, die in den slag van Waterloo hun bloed voor Koning en Vaderland te pand gesteld hebben.* Een en de andere daar op volgende woorden geeven genoegzaam te kennen, dat er meêr personen zyn, die in dien slag manhaftig gestreden hebben. Kort, in alle dergelyke gevallen, moet men enkellyk zien, of het woordje *een* uytsluytende of optellende is: in het eêrste geval, bedient men zich van het eênvoud; terwyl, in het ander, het meêrvoud moet gebezigd worden. Om deze redenen, zal men zeggen met het

eênvoud.

Het is eenen van myne zoonen, die ten zwaren huize geweest is.

Het is eenen van uuwe soldaaten, die mynen vader mishandeld heeft.

Het is eenen van ons twaalf, die eêrst den wal zal overklimmen.

meêrvoud.

Hy is eenen van de zoonen, die ten zwaren huize geweest zyn.

Hy is eenen van de soldaaten, die mynen vader mishandeld hebben.

Hy is eenen van de twaalf, die eêrst den wal zullen overklimmen.

§. 2513. In alle de voorbeelden, waar van wy tot nu toe in deze bemerkingen gewaagd hebben, word den werker op eene bepaalde wyze aangetoond; maar het gebeurt dikwerf, dat men den werker van den

den derden persoon slechts, op eene onbepaalde wyze, wilt aangeduyd hebben. Dit kan inzonderheid, als in de voorbeelden van het zevende slag, geschieden door de woorden *iemand*, *niemand*, en *men*, welke aan het woord *man* en *mensch* verwantschap, en daarom van het mannelyk geslagt zyn. Deze drie woorden bezigt men enkellyk, als men van personen, het zy van de mannelyke, het zy van de vrouwelyke kunne, gewaagt. Het woord *iemand* beduyd eenen enkelen mensch in het algemeen, zonder naadere bepaaling. Door *niemand* word alle redelyk wezen uytgesloten. Het woordje *men*, 't welk, zynde den wortel van *mensch*, *menschelyken persoon* beduyd, en in die voorbeelden als werker voorkomt, kan in geén anderen naamval gebezigd worden. « Door niemand, (zegt BILDERDIJK, bl. 277 van zyne Nederlandsche Spraakleer) kan dit *men* geroepen, beschuldigd, iets ontnomen, of gegeven worden; 't is een ding in de lucht, waar geéne vat op is. » *Men* is altyd van het éénvoudig getal; alhoewel wy het zelve, van meér personen spreekende, bezigen, als in *men heeft my gezeyd*, voor *eenen persoon heeft my gezeyd*, of *verscheydene personen hebben my gezeyd*. Zie bezigt G. BRANDT dit *men* oók, als een collectief of verzamelwoord, dit is, als een woord 't welk verscheydene personen aanduyd; wanneér hy zegt: *Men raakte op nieuw aan elkanderen, en in een verschrikkelyk gevecht. De gansche zee stond in vuur en vlam, die, door den dikken roók, gelyk bliksemstraalen uyt eene donkere lucht, uytborst.*

§. 2314. De werkers *iemand*, *niemand*, en *men* zyn zeer verschillig van de werkers, in *dit behaagt my*, *dit smart uu*, *dit is schoon*, *dit schynt goed te zyn*, *dit lust hem*, *dat berouwt ons*, *dit jammert hem*, *dit gelukt ons*, enz. *Iemand*, *niemand*, en *men*, zyn ongetwyfeld zelfstandige naamwoorden, die onbepaaldelyk eénen of meér persoonen aanduyden. De werkers *dit* en *dat*, in tegendeel, zyn bepalende byvoegelyke naamwoorden; en veronderstellen dus noódzakelyk een zelfstandig naamwoord, het welk in eene bepaalde beteéknis genomen, maar verzwegen word, omdat het voorafgaandelyk uytgedrukt is, of daar gemakkelyk kan onderverstaan worden. B. v., wanneér men, op de vraag hoe gevalt dit boek? antwoord: *Dat behaagt my wel*, voor *dat boek behaagt my wel*. Zóó zegt men *dit is schoon*, *dat schynt goed te zyn*, enz.; voor *dit ding is schoon*, *dat ding schynt goed te zyn*, enz.: in welke gevallen het zelfstandig naamwoord *ding*, om zyne algemeéne beteéknis, gewoonelyk achtergelaaten word. In *het behaagt my*, *het smart uu*, *het is schoon*, *het schynt goed te zyn*, *het lust hem*, *het berouwt ons*, *het jammert hem*, *het gelukt ons*, *het is geschied*, *het gebeurt*, *het valt voor*, *het viel te dien tyde voor*, enz., ziet het woordje *het* insgelyks op een algemeen naamwoord, als *ding*, of het heeft betrekking tot een reéds uytgedrukte zelfstandig naamwoord. Wanneér men, van de luchtverschynsels spreekende, zegt *het regent*, *het hagelt*, *het waayt*,
het

het stormt, het dondert, het blikæmt, het weérlicht, het sneéuwt, het vriest, het doóyt, enz.: dan is dit zoó veel, als of men zeyde *het weder, het Opperwezen, of het water regent; het weder of het Opperwezen hagelt; het weder waayt, stormt; enz.*

§. 2315. In alle die aangetogen voorbeelden, zien *dit, dat, het*, op een voorgaande of verzwegen zelfstandig naamwoord: maar het gebeurt niet zelden, dat die woordjes op het volgende van de bewoording wyzen; en alzoo, in zekeren zin, met een volgende deel der bewoording den werker uytmaaken. *Het lust my aan uu te schryven*, is het zelfde, als *het aan uu te schryven lust my; het smart my te moeten ondervinden, dat ik gedwaald heb*, is zoó veel, als *het (ding) te moeten ondervinden, dat ik gedwaald heb, smart my* (581). In «'t is gebeurd, dat, in 't naajaar, de boómen weér bloeyden; 't is vreemd, dat wy dezen winter geéne vorst hadden; enz., maakt (zegt BILDERDIJK, bl. 199 van zyne Nederlandsche Spraakleer) het geheél zeggen, met het bindwoord *dat* aan het hoofd, den derden persoon uyt, waar toe *is* behoórt.» En inderdaad die gezegden zyn zoó veel, als (*het ding of de zaak*) *dat in 't naajaar de boómen weér bloeyden is gebeurd; (het ding, te weeten) dat wy dezen winter geéne vorst hadden is vreemd; enz.*
Zeg

(581) Zie WEILAND, §. 283.

Zeg het zelfde van *het dunkt my, dat gy ongelyk hebt*: waarom 't woordje *het* hier oók kan achtergelaaten worden, en men zeggen mag *my dunkt, dat gy ongelyk hebt; ons dunkt, dat hy zal komen*. By de spreekwyzen, *daar word gezongen, daar word gedronken, daar word geslaapen, enz.*, moet er (zegt WEILAND, §. 284) wederom zeer natuurlyk eenen derden persoon verstaan worden. « Wanneer men, by voorbeeld, vraagt (zegt hy) *wat word daar gedaan?* en men antwoord: *Daar word gezongen, gedronken, of geslaapen*; dan is dit het zelfde, als *het geen daar gedaan word, is zingen, drinken, enz.* »

§. 2316. Oudertusschen men denke niet, dat deze werkwoorden, die sommige *onpersoonelyke* naamen, slechts met de boven opgegeeven werkers, of enkellyk in den derden persoon van het éénvoudig getal kunnen gebezigd worden. Naar den onderscheyden aard hunner beteëkenis, kunnen zy met andere werkers, en zeer veele met werkers van de drie persoonen zoó van het meêrvoudig als van het éénvoudig getal, voorkomen. Zoó zegt men *die onderneeming gelukt hem; den Heér regende hagel en vuur; het geschut dondert; zyn zweird bliksemde den vyand in de oógen; ik zal de wolken gebiedē, dat zy geēnen regen daar op regenē*. Zoó zegt VONDEL: *'T water vriest tot ys*. Zoó vind men by J. NOSEMAN, Beroeyden Student: *Je vriest zoó doó, als een haring, blyf je te nacht hier over*. zelfs word hun lydende byvoegelyk naamwoord in den

den werker gebezigd, als in: *De reuzen wierden door Jupiter gebliksemd. Meént gy, dat er hier geld geregend zy?*

§. 2517. Hier uyt ziet men, dat de woorden *regenen, hagelen, sneeuwen*, enz., ten onregte, door spraakleëraaren, met den naam van *onpersoonelyke* werkwoorden, dit is, werkwoorden ZONDER *persoon*, bestempeld zyn: dewyl zy, ofsheoón ge-woonelyk in den derden persoon van het éénvoud gebezigd, toch alle de personen, die hunne beduydenis medebrengt, noodwendig moeten hebben. Het is heél natuurlyk dat, even gelyk de zelfstandige naamwoorden, die zaaken beteekenen welke men niet aanspreken kan, geéne aanhoorder hebben; dat de werkwoorden, die eene handeling beduyden welke alleén van eenen derden persoon van het éénvoud kan verrigt worden, slechts in dezen persoon kunnen gebezigd worden. Dusdanige werkwoorden, welke men *éénpersoonelyke* zoude moogen naamen, zyn *donderen, hagelen, regenen*, enz., genomen in hunne eygene beteekenis; maar, in eenen oneygenen of figuurlyken zin, kunnen zy in alle de personen, zoó van het meérvoud als van het éénvoud, gebezigd worden: zoó kan men zeggen:

Ik donder
gy dondert
hy dondert
wy donderen
gy-l. dondert
Zy donderen
 enz.

} tegen de ondeugden,
 tegen dezen of geenen persoon.

Zoó

Zoo vind men by R. VISSCHER: *Ik hoop, ik vrees, ik vrieze in den brand.* En by ANTONIDES:

*Wie zou er tegenstaan? sy bikoemen en dond'ren,
als of ons d'afgrond zelf oestormen kwant van ond'ren;
en aarde en hemel, van hun dwinglandy vermand,
mel hadt' gesworen in hun trouwloos vloekverband.*

§. 2318. Alhoewel wy nu meërmaalen gezien hebben, dat den werkenden persoon met zyn werkwoord, als de oorzaak met het uytwerksel, in verband staat: gebeurt het echter dikwyls, dat het werkwoord, of den werker waar mede het werkwoord overeenkomt, verzwegen is; omdat zy gemakkelyk kunnen aangevuld worden. Het verschil, 't welk hier tusschen de voorbeelden van het negende en tusschen die van het tiende slag in aanmerking komt, is daar in gelegen, dat in de eerste den voornaamen werker uytgedrukt is; terwyl hy in de andere verzwegen word. In alle de voorbeelden van het tiende slag, word natuurlyk het meêrvoud *wy* of *zy* onderstaan. *Uuwen broeder en ik hebben u lang gezocht*, is het zelfde, als *wy, uuwen broeder en ik, hebben u lang gezocht*; *ik en gy weeten dat niet*, is het zelfde, als *ik en gy, wy weeten dat niet*.

§. 2319. Hier uyt ziet men, waarom het werkwoord, dat met verscheydene werkers van verschillende persoonen in betrekking staat, in het meêrvoud van den eerste persoon gesteld word, wanneer eenen

eenen van die werkers in den éérsten persoon voorkomt; en waarom men, in tegendeel, zich van den tweéden persoon des meérvouds bedient, wanneér er eenen tweéden en derden, doch geén éérsten persoon, aanweezig is. In het éérste geval, komt het werkwoord overeén met den verzwegen werker *wy*, en, in het laatste, met het meérvoudig *gy*; welke tweé woordjes altyd daar onder verstaan worden. Dit een en ander kan men nog duydelyk merken in de volgende

VOORBEELDEN.

Ik (582) *en* $\left\{ \begin{array}{l} \textit{gy} \\ \textit{Pieter} \\ \textit{hy} \\ \textit{zy} \end{array} \right\}$ *hebben dat gezien.*

Gy en $\left\{ \begin{array}{l} \textit{uwwen broeder} \\ \textit{hy} \\ \textit{zy} \end{array} \right\}$ *hebt ons verpligt.*

Hy

(582) In het aanspreken van de personen, met wie men beleefdelyk omgaat, moet den éérsten persoon laatst genaamd worden; en men zegt: *Mynheér en ik zullen* enz. Maar eenen heér mag heel wel zeggen: *Ik en mynen knecht* enz. Het is oók uyt eérbied, dat men, van verscheydene personen spreekende, nu den tweéden voor den derden, en dan den derden voor den tweéden plaatst, volgens den graad der achting, die men aan den eenen en den anderen schuldig is. Zoó dat men, in dergelyke gevallen, den weerdigsten persoon éerst naamt en daar naa de andere, in gevolge den rang hanner weerdigheyd.

Hy en $\left\{ \begin{array}{l} ik\ hebben \\ gy\ hebt \\ wy\ hebben \end{array} \right\}$ *dat gezeyd.*

Zy (eérv.) en $\left\{ \begin{array}{l} ik\ hebben \\ gy\ hebt \\ wy\ hebben \end{array} \right\}$ *het gehoórd.*

Wy en $\left\{ \begin{array}{l} sy \\ hy \\ zy \end{array} \right\}$ *hebben hem gezien.*

Gy (meérv.) en $\left\{ \begin{array}{l} ik\ hebben \\ hy\ hebt \\ zy\ of\ uuwe\ broeders\ hebt \\ wy\ hebben \end{array} \right\}$ *het wel gemeénd.*

Zy (meérv.) en $\left\{ \begin{array}{l} ik\ geloóven \\ gy\ geloóft \\ wy\ geloóven \end{array} \right\}$ *dat niet.*

§. 2320. Uyt het aangestipte, kan den leezer gemakkelyk bevroeden, in welken zin den volgenden regel der spraakmeesters, dien men door WEILAND (II. D., §. 130) herhaald vind, kan aangenomen en moet verstaan worden:

« Wanneer onderscheydene personen by een werkwoord gevoegd worden, dan geld den eersten persoon boven den tweéden, en den tweéden boven den derden: dat is, komt den eersten persoon met den tweéden, of derden, of met beyde voor, dan staat het werkwoord in den eersten persoon van het meérvoud; als *gy en ik*, of *ik en gy*; — *hy en ik*,
of

of *ik en hy*, weeten dat niet; *ik, gy, en hy* weeten dat niet. Maar is den eenen persoon den tweeden, en den anderen den derden; dan staat het werkwoord in den tweeden persoon van het meêrvoud: *Gy en hy, of hy en gy, zult dat niet gewaar worden.* »

§. 2521. Dezen regel kan men, in de volgende woorden, bevatten: *Wanneer de werkers van verschillende personen zyn, moet het werkwoord in het meêrvoud van den eersten gesteld worden, als eenen van die werkers van den eersten persoon is; en anders in het meêrvoud van den tweeden persoon (583).*

§. 2522. Uyt het gezeyde blykt, dat het werkwoord vergezeld van verscheydene werkers, als in
het

(583) Dat wy, in dergelyke gevallen, de voorkens aan den eersten persoon geeven, wanneer er eenen eersten persoon is, en anders aan den tweeden, dit is, als er geen eersten maar eenen tweeden en derden persoon aanwezig syn, ligt in de wyze van ons denken. « In de orde van ons denken (zegt BILKENDIJK, bl. 370 van zyne Spraakl.), 't geen noodwendig in ons is en van ons nytgaat, is even noodwendig *ik* het eerste en belangrykste. *Ik* derhalve heeft in alle denking by ons den voorrang. Den naasten, in orde, is even zoó noodwendig, die ons onmiddellyk in het spreken tegenover is. Dat is *du* of *gy*. Dezen gaat derhalve, in onze orde van telling of rangschikking, by het spreken, voor al 't overig huyten ons. *Gy en hy* is dus natuurlyk, en niet *hy en gy*. Den tegenwoordigen beschikt dus oók voor den afweesigen. Zoó ligt alles in de spraak aan het denken, waar van zy de uytdrukking is. »

het tiende slag van voorbeelden, daarom in het meêrvoud gesteld word, omdat het zelve, in dergelyke gevallen, altoôs in verband staat met een verzwegen zelfstandig naamwoord van het meêrvoudig getal. En het is enkellyk in dezen zin; dat men kan aanneemen den regel der taalleeraaren; die zegt: *Wanneer een werkwoord op twee of meêr voorwerpen betrekking heeft, dan staat het in het meêrvoud.*

§. 2323. « De zamenvoeging (zegt BILDERDIJK, bl. 273 van zyne Nederlandsche Spraakleer) van twee enkelvoudige, door het eênvoudig koppelwoord *en*, vereyscht dus zyn werkwoord in 't meêrvoudig: als *Jan en Kees gingen weg; eten en drinken zyn noódig tot het leven.* En daar in zeker (zegt den zelve, bl. 570) ligt niets byzonders; want A en B is uytdrukking van meêr dan eên voorwerp. Even zoó is 't IK *en* GY *weeten*; GY *en* ZY (het zy in het enkel- of in 't meêrvoudig) *weet*. Waar omtrent de overheêrsching van 't eeh pronomen boven het ander oók den vorm van *weeten* of *weet* bepaalt; even als *man en vrouw zyn AMSTERDAMMERS*, of *broeder en zuster zyn DOKTOOREN*, *zyn myne VYANDEN* of *VRIENDEN*; *niet doktoeoessen*, of *vyan-*
dinnen, of *viendinnen*: of *zyn KWAKERS* of *GEÊST-*
DRYVERS; *niet, kwakerinnen* of *geêstdryfsters.* »

Het is waar; dat A en B eene uytdrukking van meêr dan eên voorwerp is; want twee eênvouden maaken een meêrvoud, in den zin dat zy, in onzen geêst, het denkbeeld van het meêrvoud doen ontstaan. Doch, die twee eênvouden zyn, streng
genoinen,

genomen, niet méér een meêrvoud, dan 12 stukken van 25 centen een stuk van 3 gulden zyn. Die 12 stukken zyn wel de evenweirde van een drieguldenstuk; maar zy zyn echter, inderdaad, géén stuk van 3 gulden. Als men in de stelkonst (*algebra*) zegt $1 + 1 = 2$ of 1 méér 1 zyn 2, is dit zoó veel, als of men zeyde *de éénheden*, 1 en 1, *zyn twee*. Anders ware het wel zeker ongerymd te zeggen, dat, in *uuwen broeder en ik zochten uu*, het werkwoord, 't. welk in den eêrsten persoon van het meêrvoud staat, overeenkomt met *uuwen broeder*, dat noodzaakelyk eenen derden persoon van het eênvoudig getal voorstelt.

Het is oók in dien zin, dat men moet verstaan, dat *ik en gy, gy en hy*, enz., een meêrvoud maaken. Het woord *wy* drukt wezenlyk eene verzameling van denkbeelden uyt, waar van het eêrste denkbeeld dat geen van den eêrsten eênvoudigen persoon *ik* is. Men zegt dus heél wel *gy en ik zullen gaan*, omdat *gy en ik* het verzamelende denkbeeld *wy* verwekt. Doch, men zal niet zeggen, *ik of gy, Jakob, zyn den echtgenoot van mevrouw N.*, omdat (gemerkt er toch maar eénen den man van mevrouw N. weezen kan) *ik of gy* eenen verdeelenden en géén verzamelenden zin heeft; en dat, by gevolg, die woorden het verzamelende meêrvoudig denkbeeld van het woordje *wy* niet verwekken kunnen.

§. 2324. Voor het overig, is het geen, wy hier en §. 2318 gezeyd hebben, volkomen toepasselyk
aan

aan de bewoordingen *man en vrouw zyn Amsterdammers, broeder en zuster zyn doktooren, enz.*; alwaar *zyn Amsterdammers, enz.*, op een meêrvoudig zelfstandig naamwoord van het mannelyk, als *zy, de menschen, de persöonen*, of iets dergelyks, ziet. De verzwying van dat meêrvoudig naamwoord heeft, in dergelyke gevallen, plaats; omdat het gemakkelyk kan aangevuld worden. Dit verzwegen meêrvoud is, by een werkwoord in den derden persoon, het woord *zy* of een onafhangelyk zelfstandig naamwoord, 't welk men in de (*Logica*) redekunde (*genus proximum* of) het naaste slag naamt: als in *heldenmoed en menschlievendheyd waren onafscheydbaar met hem vereénigd*; 't welk zoó veel is, als *de deugden, heldenmoed en menschlievendheyd, waren* enz. Eenen vader, van zyne zoonen zeggende, *Jan en Pieter werken vlytig*, zegt zoó veel, als *mynne zoonen, Jan en Pieter, werken vlytig*, of *zy, Jan en Pieter, werken vlytig*.

§. 2325. Wy hebben gezien, dat men zegt *ik en gy* (Pieter) *zullen gaan*, *gy* (Jan) *en hy* (Karel) *zult dat doen*, enz.; omdat, in dergelyke gevallen, het werkwoord altyd overeénkomt met een meêrvoudig naamwoord, 't welk alle de uytgedrukte werkers, door eene verzameling van denkbeelden, behelst. Maar, mag men nu wel zeggen *Jan en zyn peird zyn gekomen*, daar onder verstaande, als in het boven aangehaalde geleêrd is, het zelfstandig naamwoord *zy*; dat is, mag een werkwoord

woord by verscheydene werkers, waar van eenen een beredend en eenen anderen een onberedend of zielloos wezen beteekent, wel in het meêrvoudig getal gebezigd worden?

§. 2526. *Antwoord.* Daar, in alle dergelyke gevallen, altoos eénen of meêr personen bedoeld worden, en, by gevolg, de afhangelyke zelfstandige naamwoorden *wy*, *gy*, en *zy*, welke hier onder moeten verstaan worden, de plaats van het meêrvoudig *personen* bekleéden; en aangezien men de onredelyke wezens als geéne personen aanmerkt: soó volgt daar uyt, dat zulke gezegden, in den eygenen zin, als ontaalkundig moeten beschouwd worden. Omdat ik niet kan zeggen, dat gy en uuw peird twee personen maakt; zoó mag ik oók niet zeggen, *gy en uuw peird zult komen, ik en myn peird zullen gaan, mynen ezels en ik zullen loópen.* Wy zeyden *in den eygenen zin*; want, in eene andere aanneeming, dit is, wanneér men *wy*, *gy*, en *zy*, als geéne personen aanmerkt, worden dergelyke gezegden somtyds gebezigd. Zoó vind men by den geéstigen HUYGENS:

*Wilm zegt altyd: MYN PEIRD EN IK;
al schynt dat zoó wat vreemd te staan,
my dunkt het niet onredelyk:
het peird moet voor den ezels gaan.*

§. 2527. Uyt al het geén *wy*, nopens het negende en tiende slag van voorbeelden, aangestipt hebben, moogen wy opmaaken den volgende

REGEL.

R E G E L.

WANNEER BY EEN WERKWOORD TWEE OF MEER WERKERS ZYN, VAN WELKDAANIGE PERSOONEN ZY OÓK WEEZEN MOOGEN; DAN IS DEN EYGENLYKEN WERKER, WAAR MEDE DAT WERKWOORD MOET OVEREENKOMEN, ALTYD HET WOORDJE WY, INDIEN EENEN VAN DIE WERKERS VAN DEN EÉRSTEN PERSOON, OF HET WOORDJE IK IS: DEN EYGENLYKEN WERKER IS HET MEÉRVOUD GY, ALS ER EENEN TWEÉDEN PERSOON ZONDER EÉRSTEN IS: EN, EYNDELYK, ALS ALLE DIE WERKERS VAN DEN DERDEN PERSOON ZYN; DAN IS DEN EYGENLYKEN WERKER HET MEÉRVOUDIG ZY, OF EEN ANDER ZELFSTANDIG NAAMWOORD VAN HET MEÉRVOUDIG GETAL.

§. 2528. Gelyk, in de voorbeelden van het tiende slag, den werker verzwegen is; zoó word, in die van het elfde slag, het werkwoord ondervestaan. *Jakob of Pieter werkt*, is zoó veel, als *Jakob werkt of Pieter werkt*. *Neirstigheyd of kennis ontbreekt hem*, is zoó veel, als *neirstigheyd ontbreekt hem of kennis ontbreekt hem*. *O broó is het leven der menschen! eene geraaktheyd, eens ader die berst op de borst, eene kwaade lucht, den adem van eenen sieken, den steek van eene spelde..... is genoeg, om ons van het leven te beróven*, is zoó veel, als *o broó is het leven der menschen! eene geraaktheyd is genoeg, om ons van het leven te beróven;*

ven; eene ader die berst op de borst is genoeg, om ons van het leven te beroóven; eene kwaade lucht is genoeg, om ons van het leven te beroóven; enz.; enz.; enz. De mannen, de vrouwen, de kinderen, één iegelyk zocht zyne behoudenis door de vlugt te bekomen, is zoó veel, als de mannen zochten hunne behoudenis door de vlugt te bekomen, de vrouwen zochten haare behoudenis door de vlugt te bekomen, enz., enz., enz. Ouderlingen, vrouwen, kinderen, niemand ontsnaptte aan het moórdende zweird des vyands, is zoó veel, als ouderlingen ontsnaptten niet aan het moórdende zweird des vyands, vrouwen ontsnaptten niet aan het moórdende zweird des vyands, enz., enz., enz. By gevolg zyn, in alle deze wyzen van spreken, zoó veele voorstellingen als er werkers zyn; en het werkwoord in het, éénvoudig getal komt aldaar voor, als kunnende herhaald en gezegd worden met elken afzonderlyken werker. Maar, in deze en alle diergelyke gevallen, in plaats van het werkwoord telkens te herhaalen, vergenoegt men zich met het zelve eens uyt te drukken, en te doen overeenkomen met dien werker, by welken het uytgedrukt is. Het zelfde heeft plaats, in twee benden soldaaten, waar van de eene in de stad en de andere in de voorstad ligt; hy is van vreeze en ik van lachen gevallen. Zoó vind men oók in de Lofrede op Godfried van Bouillon, door J. M. SCHRANT, bl. 54: « Die edele gemoedsstemming, die ongeveynsde godsvrucht openbaarde zich allerwege, en om-

omstraalde den held, als met hemelschen glans.»
 Deze voorstellingen, voluyt geschreven, komen over-
 één met de volgende uytdrukkingen: *Tweé benden*
soldaaten, waar van de eene in de stad ligt, en
de andere in de voorstad ligt; hy is van vreeze
gevallen, en ik ben van lagchen gevallen, enz.

§. 2329. Hier uyt moogen wy opmaaken den
 volgenden

R E G E L.

WANNEER IN EENE BEWOORDING, WAAR VER-
 SCHEYDENE WERKERS ZYN, HET WERKWOORD BEUR-
 TELINGS OF ACHTERVOLGENS GEZEYD WORD; MOET
 HET WERKWOORD OVEREÉNKOMEN MET DEN NAAS-
 TEN WERKER, EN BY ALLE DE ANDERE WERKERS
 ONDERVERSTAAN WORDEN, IN DE GEDAANTEN,
 DIE ELKEN WERKER AFZONDERLYK VEREYSCHT.

Zy liepen van schrik en ik van blydschap, is
dus het zelfde, als zy liepen van schrik, en ik
liep van blydschap; of anders ik liep van blyd-
schap en zy van schrik, voor ik liep van blydschap,
en zy liepen van schrik. Zoó komt het werkwoord
oók overeén met den naasten werker, in de vier
volgende voorbeelden, waar van het eerste uyt tweé
eénvouden, en de andere uyt een éénvoud en een
meérvoud bestaan: Daar was eenen regtsgeleérden
en eenen krygsman. Daar was eenen man en
tweé vrouwen. Daar was eenen regtsgeleérden en
tweé krygslieden. Dit zal onzen vriend noch zyne
kinderen oóyt geloóven.

§. 2330.

§. 2350. De beurtelingsche toepassing van het werkwoord aan de verscheydene werkers word, in *Jakob of Pieter werkt, neerstigheyd of kennis ontbreekt hem*, enz., door het woordje of genoegzaam aangetoónd. Dit of word wel niet uytdrukkelyk bemerk, in *o broós is het leven der menschen! eene geraaktheyd, eene ader die berst op de borst, eene kwaade lucht*, enz., enz.: maar het denkbeeld der bewoording is volkomen het zelfde; het is zoó veel, als of men zeyde: *Eene geraaktheyd, of eene ader die berst op de borst, of eene kwaade lucht, of den adem van eenen sieben*, enz., enz. In de twee andere voorbeelden van het elfde slag, word niet alleén het werkwoord, maar oók zyn toebehoóren, achtervolgens by elken werker onderverstaan; behalve by den laatsten, by welken zy uygedrukt zyn. Die gezegden zyn zoó veel, als *de mannen zochten hunne behoudenis door de vlugt te bekomen, de vrouwen zochten haare behoudenis door de vlugt te bekomen*, enz., enz. *Ouderlingen ontsnapt niet aan het moórdende zweird des vyands, vrouwen ontsnapt niet aan het moórdende zweird des vyands*, enz., enz.

§. 2351. Nu is het gemakkelyk te zien, dat deze beurtelingsche en achtervolgende toepassing afhangen van de denkbeelden, en niet van de byvoeging noch van de [achterlaating dezer of geener byzondere woordjes. Gemerkt, in de drie eérste voorbeelden van het elfde slag, de zelfde denkbeelden heérschen: zoó zou de toepassing des werkwoords, in het derde voor-

voorbeeld, niet verhinderd worden; indien men het woordje *en* aldaar bezigde, als in de volgende voorbeelden:

Jong en oud liep uyt, en gaapte hem aan, als of hy een zeldzaam dier ware.

VAN HEMERT.

*Maar wie beschryft Minerva 's achtbaar wezen; .
waar wysbegeerte en kunst en wetenschap,
waar moed en kracht van ziel, in de allenhoogste trap
van 't strengste zelfbestuur in is te leezen?*

KINKER.

§. 2332. Uyt het geen wy gezeyd hebben schynt te volgen, dat men naa verscheydeng werkers, waar van den laatsten in het éénvoud staat, onverschilliglyk het werkwoord in het één- of meêrvoud stellen mag; en dat *Jan, Pieter, Jakob zegt*, en *Jan, Pieter, Jakob, zeggen* volkomenlyk de zelfde beteekenis hebben. Deze opwerping, welke, in het eêrste opzien, geénen schyn van grond ontbeirt, zal, zoó wy hoopen, naa eene aandachtige overweeging van het volgende, geheel verdwynen.

Wanneer men, met het meêrvoudig werkwoord, zegt: *Eene ader die berat op de borst, eene kwaade lucht, den adem van eenen zieken, den steek van eene spelde, den beet van eene beest, eener druppel vergift, en een haartje zyn* (in plaats van *is*) genoeg, om ons van het leven te berooven: dan drukt men, wel zeker, een heêl ander denkbeeld uyt met het meêrvoud, dan met het éénvoud. Het éénvoud geeft te kennen, dat eéne van die opgenoemde zaaken genoegzaam is, om ons van het leven te

te beroóven; terwyl het meérvoud zou beduyden, dat alle die dingen moeten te zamen werken, om het leven weg te rukken. Van gelyken, wanneér ik aan mynen zoon zeg: *Gy zult dat werk verrigten, ten zy Jan, Pieter, Jakob uu, van mynen kant, het tegenstrydig melde*; dan is dit heel verschillig van het meérvoud *melden*. Het éénvoud beduyd, dat den zoon het werk moet laten vaaren, wanneér éenen van de drie persoonen zulks herzeget; terwyl het ander geval inhoud, dat het tegenbevel door drie persoonen gezamenlyk moet aangekondigd worden. Het verschil tusschen het één- en het meérvoudig getal, wanneér er, als in de boven gemelde voorbeelden, verscheydene werkers zyn, bestaat dan hier in, dat, in het éérste geval, het werkwoord van elken werker afzonderlyk gezegd word; terwyl het zelve, in het meérvoud gebezigd, van alle de werkers, te zamen genomen, bejegend of geloóchend word. Deze laatste wyze drukt dan eene zekere gelykheyd, in de toepassing met opzigt tot alle de werkers uyt. De andere, daarentegen, elk onderwerp en des zelfs toepassing afzonderlyk beschouwende, is meér geschikt, om aan te toónen, dat er verschil te merken is in de toepassing, ten aanzien van de afzonderlyke werkers. B. v., *elken oversten en elken onderdaan heeft zyne pligten*, toónt, dat de pligten van den eenen en den anderen verschillig zyn; terwyl, in *elken oversten en elken onderdaan hebben hunne pligten*, de pligten des oversten met die van den onderdaan verward worden. In *Jakob, Pieter,*

Pieter, Jan, en uuwen zoon, zyn aangekomen, slaat *zyn aangekomen* op die vier persoonen te samen genomen; en beduyd, dat zy met elkander, b. v. in één en het zelfde rytuyg, toegekomen zyn: terwyl, in *Jacob, Pieter, Jan, en uuwen zoon is aangekomen*, het werkwoord met zyn naamwoord *gebomen*, op eene onmededeelbare wyze, in betrekking tot iederea persoon, afzonderlyk beschouwd wond. Deze laatste wyze van uytdrukking is dan byzonderlyk geschikt, om zeker onderscheyd in de toepassing te doen kennen; b. v., dat elken persoon afzonderlyk, met deze of geene gelegenheid, aangekomen is.

§. 335. Hier uyt ziet men, dat deze twee verschillende wyzen van uytdrukking twee zeer onderscheydene beoogingen van den geest kunnen aantoonen; en dat zy, schoon in voerkomende omstandigheden nu en dan onverschilliglyk gebezigd, echter in zich een wezenlyk onderscheyd vervatten, 't welk men moet in acht neemen, zoó om zich wel uyt te drukken, als om den schryver wel te verstaan.

§. 334. Uyt het gezeyde moogen wy opmaaken, dat in eene bewoording met meér werkers, waar van den laatsten in het éénvoud staat, het werkwoord naa den laatsten werker in het éénvoud moet gesteld worden; als den zin aantónt, dat dit werkwoord moet herhaald worden, om zoó veele voorstellingen te maaken, als er werkers sijn, of wanneér het werkwoord niet aan alle de werkers te gader kan vereénigd, maar aan elken werker op eene afzonderlyke wyze

wyze moet toegepast worden. Wanneer de toepassing aan alle de werkers, op eene gelyke wyze, toegeschreven word; dan gebruykt men het meêrvoud: als in *de reden en de deugd geleyden den mensch tot het geluk*. Men herinnere zich echter wel, dat zulks niet altyd afhangt van den willekeur des spreekers of schryvers, maar zeér dikwyls van den enkelen aard der denkbeelden alleén. B. v., men zegt *het goed en het kwaad zyn (niet is) in zyne handen*; omdat de toepassing hier op geén byzondere, maar op eene gemeéne wyze geschied, en dat dus die werkers, op eene gemeéne wyze beschouwd wordende, alle te zamen als eénen werker moeten aangemerkt worden. Dit zal men niet zelden kunnen ontdekken, door den voornaamen meêrvoudigen naamval vooraan te stellen, zoó als wy hoóger geleérd hebben. Verandert deze byplaatsing den zin niet; dan is dat een teéken, dat de werkers uyt het zelfde oógpunt beschouwd worden. Indien, daarentegen, zulks niet geschieden kan; zoó is dit een bewys, dat het werkwoord beurtelings of achtervolgens gezegd word. B. v., *zyne kennis en zyne godvruchtigheyd verhieven hem tot de bisschoppelyke weirdigheyd*. Den waaren zin dezer uytdrukking is: *Zyne goede hoedaanigheden, (te weeten) zyne kennis en zyne godvruchtigheyd, verhieven hem enz. Zeyde men nu zyne kennis en zyne godvruchtigheyd verhief hem enz.:* dan zou zulks beteékenen, dat eene enkele van die tweé hoedaanigheden genoegzaam ware, om iemand tot

tot de weirdigheyd van bisschop te brengen; het geen strydig is met de goddelyke en de menschelyke wetten. In het tegenovergestelde geval, kan men geén meêrvoudig naamwoord vooraan plaatsen. Men kan, b. v., zonder eene geheël andere beteekenis aan de bewoording te geeven, niet zeggen: *De ongelukken, te weeten, eene ader die berst op de borst, eene kwaade lucht, den adem van eenen zieken, den steek van eene spelde, den beet van eene beest, eenen druppel vergift, een haartje alleén, ZYN genoeg, om ons van het leven te berooven.*

§. 2335. Daar nu het woordje *of*, uyt zynen aard, een afzonderende denkbeeld medebrengt, en by gevolg altoós aankondigt, dat het werkwoord slechts beurtelings gezegd word; zoó moet het werkwoord met *of* altyd overeénkomen met den naasten werker. En dit heeft zoó wel plaats in het derde voorbeeld van het elfde slag, waar het woordje *of* kan onderverstaan worden; als in *de aarde of de zon draayt*, alwaar het zelve uytgedrukt is en klaar aantóont, dat slechts één van die twee onderwerpen draayt, en niet alle beyde. Het zelfde heeft plaats, in *Jakob of Pieter gaat morgen naar Gent*, waar het woordje *of* uytdukkelyk aanwyst, dat enkellyk éenen van die twee persoonen zich naar Gent begeeft. Dus zou men niet kunnen zeggen: *De twee onderwerpen of zy, de aarde of de zon, draayen; noch zy, Jakob of Pieter, gaan morgen naar Gent.* Zoó mag men oók niet zeggen *noch ik noch iemand zullen*

zullen komen; want den eygenlyken werker *wy*, die hier onder zou moeten verstaan worden, is *ik* en dezen of geenen bepaalden persoon, en niet een onderwerp, dat eenen onbepaalden persoon, als het woord *iemand*, beduyd. Men zegt *noch wy*, *noch uuwen broeder*, *noch uuwe zusters*, *niemand zal dat doen*; omdat, daar het herhaalende of insluitende *niemand* alle de voorgaande werkers behelst, de overheërsching van den werker *niemand*, boven alle de andere, oók de gedaanten des werkwoords bepaalt (584).

§. 2336. Voor 't overig, is het geen, *wy*, §. 1971 — 1973, over het woordje *noch* met betrekking tot de getallen, aangeteekend hebben, oók toepasselyk aan de werkwoorden. Men kan wel eenen meêrvoudigen werker denken by *noch mynheér C.*, *noch mynheér D.*, *ZYN tot volksverbeelders verkozen*; *noch mynheér N.*, *noch mynheér P.*, *ZYN afgezantten van het koningryk der Nederlanden*: maar zulks kan geéne plaats grypen, met *noch mynheér O.*, *noch mynheér P.* *ZAL afgezant by het hof van Rusland benaamd worden*; *noch Katryn*, *noch Marie is de eygen moeder van Pieter*.

§. 2337.

(584) In dese gevallen, stelt men *ik*, *wy*, enz., voor het herhaalende *niemand*, *noch*, *iemand*, *niets*, *al*, *alles*, *oén ieder*, *elk*, enz.; als in *noch ik*, *noch iemand zal dat doen*: want, het zou immers belagebelyk wezen te zeggen *niemand*, *noch ik*; omdat, naa gezegd te hebben dat *niemand* het zal doen, sich zelve dan naamen, als het ware, zou beteekenen, dat men sich van het getal zyns gelyke wille afzonderen.

§. 2337. Uyt het tot dus verre aangevoerde kan men oók opmaaken, dat men, van een redelyk en van een onredelyk of zielloos wezen gewaagende, het werkwoord niet gevoegelyk in het meêrvoud mag stellen; wanneer, naamelyk, de daar door beteékende handeling aan beyde, op geén gelyke wyze, kan toegeschreven worden. Dus, in plaats van *Jakob en zynen hond kwamen hier dezen morgen aan*, zegt men beter: *Jakob kwam hier dezen morgen met zynen hond aan*; of op eene andere wyze, die de werking van beyde wezens onderscheyde. Nog minder taalkundig is de uytdrukking *Jan en zyn boek kwamen hier dezen morgen aan*. Want hier heêrscht niet alloén eenig onderscheyd tusschen het komen van Jan en het komen des boeks, of eêrder het aanbrengen van het boek, als tusschen het komen van Jakob en des zelfs hond: maar de gewoonelyke aankomst van eenen mensch, die zich uyt eygene beweeging naar eene plaats begeeft, is wel zoó zeér verschillig van de wyze, op welke ons een levenloos voorwerp aangebragt word; dat er, onder deze betrekking, geén hoe genaamde gelykheid kan opgemerkt worden. Edoch, wanneer, om zekere omstandigheden, in dergelyke gevallen eene gelykheid bespeurd word, b. v., wanneer men boertende, als §. 2326, zou zeggen *hy en zynen ezel vertrekken*; alsdan kan men, om de heêrschende overeenkomst, het werkwoord op alle de werkers doen slaan.

§. 2338. Uyt de bemerkingen op de voorbeelden van

van het elfde slag, moogen wy opmaaken, dat het werkwoord in 't meêrvoud moet gesteld worden, wanneér de toepassing aan alle de werkers, op eene verzamelende wyze, toegeschreven word: als in *zynen vader en zyne moeder leyden hem in den weg der deugd*; alwaar de toepassing *leyden hem in den weg der deugd*, op eene gelyke wyze, aan den vader en aan de moeder toegeëygend word. Daarentegen, moet het werkwoord overeênkomen met den naasten werker, en, by gevolg, in het éénvoudig getal gesteld worden, als dien werker van het éénvoud is:

1. Wanneér in de werkers verschilligheyd, ten opzigte der toepassing, heérscht; als in *elken koning en elken onderdaan heeft zyne pligten*: alwaar de toepassing *heeft zyne pligten*, op de zelfde wyze, aan *elken koning*, als aan *elken onderdaan*, niet kan toegeschreven worden; want de pligten eens konings zyn wel zeker zeér verschillig van die eens onderdaans.

2. Wanneér iederen werker afzonderlyk, of onafhangelijk van de andere, op eene gelyke wyze, werkt; als in *eene ader die berst op de borst, eene kwaade lucht, den adem van eenen zieken, den steek van eene spelde, den beet van eene beest, eenen druppel vergift, een haartje alleén is genoeg, om ons van het leven te beroóven*. Hier uyt volgt, dat ik moet zeggen *uuwe broeders, uuwe neeven, uuwen vader ZAL mynen leydsman zyn*; wanneér zy afzonderlyk my ten geleyde zullen verstrekken:
en

en dat ik, in tegendeel, moet zeggen *uwwe broeders, uwwe neeven., uwwen vader, ZULLEN myne leyds-mannen zyn*; wanneér ik daar door wil te kennen geeven, dat zy, gezamenlyk, tot geleyde zullen dienen. Uyt het gezeyde blykt oók, dat men moet zeggen *wysheyd en verstand ZYN onderscheyden, enz.*

§. 2339. Den taalkundigen BILDERDIJK, naa, bladzide 285 van zyne Nederlandsche Spraakleer, eenige voorbeelden met het meêrvoud gegeeven te hebben, zegt:

« Echter, doet men oók het werkwoord en bezittende voornaamwoord op het laatste alleén slaan. *Huys en tuyn is zonder koopër gebleven, vervalt, en is reeds in haare weirde verminderd.* Beter is niettemin op 't voornaamer geslagt, of op 't geslagt van 't voornaamste te rug te zien; als in dit voorbeeld: *Huys en tuyn is in zyne weirde*; en zoó oók: *Man en vrouw heeft zyne kleéderen gescheurd, koning en gemeénte heeft zyne ont-roering getoónd.* »

Uyt onze bygebragte bemerkingen volgt heél klaar, dat het werkwoord hier regelmatig in het eênvoud gebezigd word: maar daar uyt volgt oók, dat, in dergelyke gevallen, het bezittende naamwoord alleén op den laatsten werker moet slaan; zoó als BILDERDIJK zelve zegt. Want *vrouw en man heeft zyne kleéderen gescheurd*, is zoó veel, als *de vrouw heeft haare kleéderen gescheurd, en den man heeft zyne kleéderen gescheurd.* En, wanneér men nu, om geén tweemaal het zelfde te hebben, de toepassing

van

van de eerste gedeeltelyke voorstelling onderdrukt, moet men natuurlyk zeggen *de vrouw en den man heeft zyne kleéderen gescheurd*. Dus moet men, in deze en alle dergelyke gevallen, indien men het bezittende naamwoord in het mannelyk bezigt, oók altyd trachten den mannelyken werker naast by het werkwoord te plaatsen.

§. 2340. Uyt het tot dus verre bygebragte volgt, dat, wanneér het werkwoord beurtelings of achterevolgens gezeyd word, er altyd onderdrukking is; en dat, in tegendeel, wanneér een werkwoord van twee of méér werkers gezamenlyk gezegd word, er alsdan geéne verzwyinging van het werkwoord plaats heeft. In dit laatste geval, word het werkwoord altyd in het méérvoud gesteld; terwyl, in het eerste geval, het werkwoord nu in het éénvoud, dan in het méérvoud, voorkomt, naar maate den naasten werker van het een of het ander getal is. Als nu een werkwoord in het méérvoud met verscheydene werkers voorkomt, kan men alleén dan uyt de bewoording zien, of het eerste of het tweede geval plaats heeft; wanneér den naasten werker van het éénvoudig getal is. Hierom moogen wy oók wel zeggen, dat het éénvoud, in de achterevolgende toepassing, beter, dan het méérvoud, de gedachte of meéning des schryvers voorstelt: dit is, dat de bewoording uytdrukkelyker is, wanneér den naasten werker van het éénvoudig getal is. B. v., *de wederwaardigheden, de rampen, en eene ziekte* KAN den boózen van gevoelen doen veranderen, toónt

toont beter aan, dat ééné van die zaken genoeg is, om den boózen van gevoelen te doen veranderen, dan de volgende uytdrukking: *Eene ziekte, de wederwaardigheden, en de rampen, KUNNEN den boózen van gevoelen doen veranderen*; omdat men hier niet ziet, of het werkwoord van alle de werkers, gezamenlyk of achterevolgens, gezegd word.

§. 2541. De voorbeelden van het twaalfde slag, die, in het éénste aanzien, by sommige als onregelmatig zouden kunnen voorkomen, zyn te vinden op de 274ste bladz. van BILDERDIJK'S Spraakleer, en zyn heel verschillig van de voorgaande, die wy verhandeld hebben. De bewoordingen van het twaalfde slag houden eene tusschenrede in, welke met het uytgedrukte werkwoord in geén onmiddellyk verband staat. Die voorbeelden, van hannaetusschenrede ontdaan, zyn: *Jan ging weg, den wolf is een beschuypende en listig beest*. Eene voorstelling volgt altyd den natuurlyken gang (585); en het werkwoord komt altoós overeen met zyn eygenlyk onderwerp.

(585) Hier nyt kan men oók merken, dat de bewoording *heden my, morgen gy*, welke men dikwylt op de grafsteenén niet, gebrueklyk is; omdat men de zelve niet kan verklaren, zonder eens aanvulling by het woord *my* te stellen, welke heel verchilling is van de geene, die by *gy* moet plaats hebben. Men kan niet zeggen: *Gelyk de doed heden my te heert gevoelen is, zal de zelve morgen aan gy te beurt vallen*; noch *my ben heden gestorven, gelyk gy morgen sult of moet sterven*. Deze slechte uytdrukking is, gelyk veele andere, hareoer oorsprong aan de ongepaste sichts tot rymery verschuldigd.

onderwerp. Deze overeenkomst van werker en toepassing kan niet verhinderd worden door eenige woorden of voorstellingen, welke tusschen het onderwerp en de toepassing invallen.

§. 2542. De voorbeelden van het dertiende slag kunnen geéne moeyelykheid baaren; als men zich herinnert, dat de zelfstandige naamwoorden, welke door het woordje *met* beheérscht worden, in den derver en niet in den werker staan: als uyt het geen wy van den derver gezien hebben genoegzaam gebleken is.

§. 2343. In de voorbeelden van het veertiende slag, is den werker of het werkwoord herhaald. In *gy, die uu zoó zeér vergrepen, die alle wetten overtreden, en de menscheyd beloédigd hebt, gy zult straf lyden*, en in alle dergelyke gevallen, word den ahangelyken werker herhaald; omdat hy anders, door de lange tusschenrede, te verre van zyn werkwoord zou verwyderd zyn, en dat daar door duysterheyd zou kunnen veroorzaakt worden. De herhaaling geschied oók, om aan het gezegde méérderen naadruk by te zetten: als in *kan, kan ik dit gedoógen? mag, mag men zoó zich zelve verwaarloozen?* Deze herhaaling van den werker is dus zeér verschillig van den bykomenden naamval, die in het vierde slag van voorbeelden te vinden is.

§. 2344. Men moet de herhaaling van het veertiende slag oók wel onderscheyden van den werker, dien

dien men onder het vyftiende slag van voorbeelden aantreft. In *mynheér N., koopman, stooker, en winkelier te Brugge, heeft my geschreven*, zyn, wel is waar, vyf zelfstandige naamwoorden in den werker; maar zy worden echter alle in den zelfden persoon vereénigd. De beduydenis is *eenen persoon*, (te weeten) *mynheér N., koopman, stooker, en winkelier te Brugge, heeft my geschreven*. Dus, zoó dikwyls verscheydene zaaken, als een éénig denkbeeld, beschouwd worden; moet men zich van het éénvoud bedienen: en dit is doorgaans daar aan kennelyk, dat men eenen éénvoudigen werker, die de gedeeltelyke werkers inslyt, vooraan kan plaatsen.

§. 2345. Uyt alle de hier boven aangetogen voorbeelden, ziet men, dat het werkwoord gesteld word in den eersten, tweéden, of derden persoon, naar dat den werker eenen eersten, tweéden, of derden persoon uytdukt; en dat het zelve in het éénvoud of meérvoud staat, volgens dat den werkenden persoon een éénvoud of meérvoud te kennen geeft. Het werkwoord komt dus overeén met zynen werker in persoon en getal, gelyk het byvoegelyk naamwoord in geslagt, getal, en naamval, met zyn zelfstandig naamwoord gelyk staat. Maar het geslagt van den werker heeft, in het nederduytsch, geénen invloed op zyn werkwoord. Deze onderscheydene uytgangen des werkwoords zyn dus, als in de byvoegelyke naamwoorden, enkele teékens van overeénkomst. Gelyk men zegt, dat het byvoegelyk naamwoord overeénkomt

eénkomt met zyn zelfstandig IN geslagt, getal, en naamval; zoó moet men oók zeggen, dat het werkwoord overeenkomt, IN getal en IN' persoon, met zynen werker. En gelyk men zegt, dat een byvoegelyk naamwoord IN het mannelyk, enz. geslagt, IN dezen of geenen naamval, staat, enz.; en niet, dat het byvoegelyk naamwoord *van* dit of dat geslagt en getal, *van* dezen of geenen naamval is (want de byvoegelyke naamwoorden hebben eygenlyk noch geslagt, noch getal, noch naamval; maar deze zyn enkele teekens van overeenkomst): zoó mag men eygenlyk oók niet zeggen, dat, by voorbeeld, in *hy leeft*, het werkwoord *leeft van* het éénvoud en *van* den derden persoon is, maar dat het IN het éénvoud is, en IN den derden persoon staat; omdat het werkwoord zich voegt naat zynen werker, en niet den werker naar zyn werkwoord.

NAADERE ONTWIKKELING

van den regel, nopens de overeenkomst van het werkwoord met zynen werker.

I.

OVEREÉNKOMST MET DE MEÉNING, EN NIET MET DE WOORDEN.

§. 2346. HOOFD zegt: *Een jong paar gebuuren, te zamen getrouwd, HADDEN gedacht dien avond hunne*

huwne bruyloft te houden. — *Een groot deel der Hoogduytsche LAG verbrand in de karnassen op de markt; den eenen arm of been, den anderen hoofd of schouder af.* In deze voorbeelden, drukken de zelfstandige naamwoorden paar en deel wel eene verzameling van wezens uyt; doch, zy stellen ons enkeltyk een deel van het geheel *gebuuren* en *Hoogduytsche* voor. De eerste hebben den vorm van het éénvoud, de andere de gedaante van het meêrvoud: en dat éénvoud geeft ons enkel het denkbeeld van eene hoeveelheid; terwyl den eygenlyken aard der wezens aldaar, door het meêrvoud *gebuuren* en *Hoogduytsche*, aangetoond werd. In het eerste voorbeeld ziet het werkwoord *hadden* op het meêrvoudig denkbeeld *gebuuren*, dat in het woord *paar* vervat is. In het tweede komt het werkwoord *lag* overeen met *een groot deel*, dat eene enkelvoudige uytdrukking is; schoon het, verscheydene persoonen van het geheel dat door *Hoogduytsche* uytgedrukt word voorstellende, eene menigvuldigheid van wezens in zich besluit. In het eerste geval ziet men op de denkbeelden, en in het tweede op de woorden. Het kan wel zeker, in dergelyke omstandigheden, niet onverschillig zyn, of men het werkwoord doet overeenkomen met de uysterlyke gedaante des woords, of met de meêrderheid der denkbeelden, die men, door de aandacht op den aard van het geheel te vestigen, zich voorstelt; maar het verschil dezer twee bewoordingen moet gezocht worde. *de onderscheydene bedoe- ling*

ling des schryvers. Doelt men meer op de hoeveelheid, welke door het deel aangetoond word, dan op de hoedaanigheyd, die door het volgende geheel aangewezen word; dan doet men het werkwoord overeênkomen met het naamwoord dat het deel uyt-drukt. Is het voorwerp des schryvers, in tegendeel, meer de natuur van de zaak voor te stellen, of aanziet hy de hoeveelheid, als een al te gering of te duyster denkbeeld, om de aandacht te trekken; dan stelt hy het werkwoord in overeênkomst met het meêrvoudig denkbeeld, 't welk door het geheel aangewezen word. Deze laatste wyze van uyt-drukking houd zich aan de denkbeelden vast, terwyl de eêrste zich aan de woorden bind. En daar men, in den verheven en dichterlyken styl, meer op de denkbeelden, dan op de woorden, doelt: zoó is oók de eêrste wyze meêr byzonder aan de redenaaren en dichters eygen; terwyl de andere meêr tot de eenvoudige uyt-drukking behoort, en alleén eene *grammatikaale* bewoording is. Hier van dezen volgenden

R E G E L.

WANNEÉR TWEE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN, WAAR VAN HET EEN, VERSCHYDENE WEZENS IN ZICH VERVATTENDE, EEN DEEL VAN HET ANDER AANTOONT OF UYTDUKT, MET ELKANDER IN BETREKKING STAAN: DAN DOET MEN HET WERKWOORD OVEREÊNKOMEN MET HET GEHEEL OF MET HET DEEL,

DEËL; NAAR DAT MEN DOKLT OP DE HOEDAANIGHEID VAN DE MENIGTE DER WEZENS WELKE IN HET GEHEËL AANGETOÓND WORDEN, OF OP HET ENKELVOUDIG WOORD DAT ONS HET DEËL VAN HET GEHEËL . VOORSTELT.

§. 2347. Edoch het gebeurt niet zelden, dat het zelfstandig naamwoord, 't welk het geheel waar van gewaagd word inhoud, niet uytdrukkelyk genaamd is, maar daar onder moet verstaan worden: als in *het meeste deel meenen, zeggen, enz.*; voor *het meeste deel der menschen enz.* Daarentegen, wanneer men, doelende op zekere voorwerpen, personen, of andere wezens, zegt: *Daar syn er; daar syn er, die geloóven; daar is er, die meenen; syn of is er daar of aldaar, die dit geloóven?* enz.: moet, daar by, *aantal, een zeker getal, eene menigte*, of iets anders, dat het deel aantóont, gedacht worden. Wanneer iemand, van bepaalde boeken spreekende, zegt: *Daar is er, die goed syn;* dan is dit zoó veel, als of hy zeyde: *Daar is een zeker getal van deze of daar van,* enz. In alle dergelyke bewoordingen, staat het betrekkelyk *die, welke,* enz., zoó wel achter *is* als achter *syn*, in het meérvoudig getal; omdat, in dusdaanige gevallen, de hoedaanigheyd of het geheel meér de aandacht trekt, dan het deel 't welk zelfs niet eéus uytgedrukt word. Men zegge dan altyd met het meérvoud: *Daar is er, die wys MEENEN te syn. Daar is er, die zoó DOEN.*

Daar

Daar is er, die heur aangezigt ONTMOETEN.

SCHIM.

Daar is er, die met veele woorden niets ZEGGEN.

J. J. SCHULTENS.

Daar is er, die..... DONDEREN *met hunne leér.*

HOFSTEDÉ.

*Daar is er, die alleén op pistolletten
en goude en silvre munt*

het ykél hart en dwaaze sinnen ZETTEN.

POOT.

Welke gedachte den heér **BILDERDIJK** (bladz. 389 van syne *Spraakleer*) op deze wyze voorstelt: *Daar syn er, die op gouden en silveren munt hunne sinnen* ZETTEN.

§. 2548. Uyt het bygebragte volgt, dat men, naar onderscheydene bedoelingen, mag zeggen: *Het grootste deel der Friesen* VOLHARDDEN; of, met **STAL** (586, mag schryven: *Het grootste deel der Friesen* VOLHARDDE. Daarentegen, moet men altyd met het eenvoud zeggen: *Het leger der vyanden is verslaagen; het getal, de menigte, de hoeveelheyd onser vrienden is groot; de bende struyktroovers is gevangen; enz.*: omdat hier de woorden *leger, getal, enz.*, geén deel van hunne onderlinge opvolgende zelfstandige naamwoorden *vyanden, vrienden, enz.*, uytdrukken; maar, in tegendeel, wel duydelyk elk

(586) *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, Derde Deel, bl. 5.

een geheel voorstellen. *Het leger* beteekent een geheel; en het zelfstandig naamwoord *vyanden* dient slechts, om aan te toonen waar uyt dat geheel bestaat. Het zelfde heeft oók, by de overige voorbeelden, plaats. En het werkwoord komt in deze bewoordingen, naar de algemeéne regelmaat, overeen met zynen uytgedrukten werker, die hier van het éénvoudig getal is.

§. 2349. Uyt het geen wy hier en in de voorgaande bemerkingen gezien hebben, moeten wy besluyten, dat de overeenkomst van het werkwoord drierley is.

1. Met den uytgedrukten werker, als in *de haanen kraayen*.

2. Met den werker, die by de bewoording moet verstaan worden; als in *gy en ik zullen dat doen*.

3. Met de meéning, welke zeer onderscheyden is van de overeenkomst met den werker, die in de bewoording uytgedrukt is of er onder moet verstaan worden; als in *het meéste deel GELÓOVEN dit niet: gelyk oók in er is méér dan éenen wysgeir geweest, DIE dit beweird HEBBEN*; alwaar de woorden *méér dan éenen* allerduydelykst aantóonen, dat men van verscheydene wysgeiren gewaagt. Om deze reden, word het Letrekkelyk *die* met zyn werkwoord, in dergelyke gevallen, altyd in het méérvoudig getal gebezigd.

§. 2350. Gelyk men in de voorgaande bewoordingen,

dingen, waar het werkwoord op de meening en niet op de uytdrukking ziet, zich, by een eenvoudige woord, eenen meêrvoudigen werker voorstelt; zoó gebeurt het oók, dat men by eene bewoording, welke meêrvoudig is in de uytdrukking, zich het denkbeeld eener ondeelbaare éénheid vormt, en daarom het werkwoord in het eenvoudig getal bezigt. Dit heeft, inzonderheid, plaats omtrent het woord *beyde*, wanneer men twee te zamen genomen dingen, als een geheel, beschouwt. B. v., *Ik verhaalde mynen geneesheer, dat ik wel geslaapen en sterk gezweét had; beyde is goed, antwoordde hy my.* Men zegt hier *beyde is* en niet *zyn goed*; omdat men het *wel slaapen* en het *sterk zweéten* te gader aanmerkt, als éene zaak die aan de gezondheid voordeelig is. Intusschen kan dit (volgens WRILAND, II. deel, §. 189) géene plaats hebben, wanneer men van personen spreekt; en oók niet met zaken, welke als géén geheel kunnen beschouwd worden. Men zegge dan altyd *beyde personen ZYN gekomen*; en, van twee boeken spreekende, *beyde BEVALLEN my*, enz.

§. 2351. Het is niet slechts het woord *beyde*, dat, wanneer daar door een geheel beteekend word, zyn werkwoord in het eenvoud vraagt; maar men ziet oók niet zelden, dat twee of méér zelfstandige naamwoorden, omdat zy in de voorstelling een eenvoudige denkbeeld uytdrukken, hun werkwoord in het eenvoudig getal hebben. Zoó zegt BILDERDIJK (bl. 370 van zyne Nederlandsche Spraakleer): *A en B is uytdrukking van méér dan één voorwerp, dit is,*

is, de uytdrukking *A en B is* enz. Zoó schryft den eérweirden heer J. M. SCHRANT heel wel, wanneer hy in zyne *Lofrede op Godfried van Bouillon* zegt:

« *Het was hem (Godfried) een onverdraagelyk denkbeeld zyne medechristene aan mishandelingen ter proóye te laten; hen te verlossen en in hunne regten te herstellen* STREÉLDE hem te zeér, om daar toe niet met alle kragt mede te werken (bl. 37). *Het regt te handhaaven en den onderdrukten tegen geweld by te staan* BEHOÓRDE tot zyne voornaamste ridderpligten, en WIERD door hem als zóódaanig behertigd (bl. 36). »

In het eérste-voorbeeld, word *hen te verlossen en in hunne regten te herstellen*, als eenen enkelen werker, aangemerkt: want, Godfried wierd niet gestreéld door het verlossen, afgezonderd van de herstelling in hunne regten, maar door het verlossen, vereénigd met die herstelling; en dat wel zóódaanig, dat deze tweé maar eéne ondeélbaare zaak, bekwaam om het hert van eenen hekd, als dat geen van Godfried, te streélen, uytmaaken. En het is zóó veel, als of men zeyde: *De werking, te weeten hen te verlossen en in hunne regten te herstellen, streélde hem te zeér*, enz. De zelfde redeneering kan men aan het tweéde voorbeeld van SCHRANT oók toepassen. In dezen zin, zegt men oók *jaagen en visschen is zyn tydverdryf*. Zoó zegt POOT oók:

Zaayen, planten, en verzatten
GEEFT hem werk.

Maar

Maar men zegge met het meêrvoud *de waare en de valsche zelfsliefde* KOMEN daar in overeen, enz.; *den gemaatigden en overdreven godsdienst- yver* KOMEN daar in overeen, enz.: omdat, ofschoon den zelfstandigen werker slechts éénmaal uytgedrukt is, de bewoording echter een meêrvoud aanduyd; want, by het woord *waare* moet *zelfsliefde*, en by *gemaatigden* het zelfstandig naamwoord *godsdienstyver* gedacht worden. Met het meêrvoud moet men oók zeggen: *Jaagen en visschen* ZYN voor hem twee gezonde oefeningen; omdat het meêrvoudig oefeningen belet, dat men zich *jaagen en visschen*, als een éénvoudig denkbeeld, voorstelle. Het ware immers ongerymd te zeggen, dat zy twee verscheydene zaaken zyn; en ten zelfden tyde te houden staan, dat zy maar eéne zaak uytmaaken. Dus, moet men het meêrvoud gebruiken, zoó dikwyls, in dergelyke gevallen, eenen bygevoegden werker van het meêrvoud volgt; als *Koning en Vaderland te dienen* ZYN de pligten van eenen waaren burger.

§. 2352. VOLTAIRE zegt ergens: *L'homme et la femme* EST *chose bien fragile*; omdat die twee verscheydene persoonen, alhoewel verdeeld door de woorden, maar één denkbeeld in zyne meéning maaken. Zoud men nu, daar de zelfde reden by ons plaats heeft, niet moogen zeggen: *Den man en de vrouwe* is eene broósche zaak; wanneér men, naamelyk, daar mede bedoelt, dat de éénheyd, welke tusschen beyde bestaat, broósch of vergangelyk is? Daar vallen my, voor het tegenwoordig, geéne gezegden van nederduytsche

duytsche schryvers te binnen, waar door ik dit gevoelen zoude kunnen staaven; maar de gezonde redeneerkunde toónt genoeg, dat er omstandigheden kunnen zyn, waar in verscheydene persoonen, als een éénvoudig denkbeeld, moogen, ja moeten voorgesteld worden.

§. 2353. Uyt het bygebragte moogen wy opmaaken dezen volgenden

R E G E L.

ZOÓ DIKWYLS VERSCHEYDENE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN, IN DE VOORSTELLING, EEN ENKELVOUDIG DENKBEELD VERWEKKEN; IS HET VERKIEZELYKER HET WERKWOORD TE DOEN OVEREÉNKOMEN MET DAT EÉNVONDIG DENKBEELD, 'T WELK DEN GEÉST BEDOELT, DAN MET DE GEDEÉLTELYKE DENKBEELDEN, DIE IN DE UYTGEDRUKTE WOORDEN BESTAAN.

§. 2354. Wy hebben §. 1374 en volgende gezien, dat men, in het nederduytsch, alle maaten, sommen en gewigten, op tweé onderscheydene wyzen, kan voorstellen; naamelyk, als eenen enkelen hoóp, en als elk deel afzonderlyk medewerkende, om het getal, dat wy naamen, te vormen. In het éérste geval zegt men *honderd gulden, tien pond koffy, enz.*; in het laatste *honderd guldens, tien ponden koffy, enz.* En daar nu, in *honderd gulden, tien pond koffy, enz.*, een zeker denkbeeld van éénheyd plaats heeft; zoó zegt men met het éénvoudig werkwoord

woord *daar is honderd gulden, daar is tien pond koffy*, enz. Maar, daarentegen, zegt men *daar ZYN honderd guldens, daar ZYN tien ponden koffy*, enz.; omdat men, elk deel afzonderlyk beschouwende, zich het denkbeeld eener meêrvoudigheyd voorstelt. Zoó zegt men, naar deze onderscheydene bedoeling, *daar is vier last tarw, daar ZYN vier lasten tarw*, enz. (587).

§. 2355. 'T is oók uyt kragt van het éénvoudig denkbeeld, 't welk men zich by de berekening van verscheydene afgetrokken getallen, in den geést vormt, dat men zegt: *Zes en acht is veertien, drie maal vier is twaalf, zeven en drie MAAKT tien, honderd en één is 't gewoonelyk getal*, enz. In deze en alle dergelyke gevallen, doelt men op het éénvoudig denkbeeld *getal*: en die bewoordingen beduyden het zelfde, als *het getal*, te weteen *zes en acht is het getal veertien; het getal drie maal vier is het getal twaalf*; enz.

§. 2356. Iemand zou hier tegen kunnen inbrengen, dat men zich dit éénvoudig denkbeeld van *getal*, in alle omstandigheden, voorstellen kan, en dat men zelfs, van personen spreekende, zou kunnen zeggen: *Zes en acht is veertien*; het geen wel duydelyk stryden zou met de regels, die wy nopens de over-eénkomst hoóger opgegeeven hebben. Doch men aanmerke, dat deze bewoording zoó veel is, als

LES

(587) Zie voorders, §. 1978.

zes personen en acht personen *zyn* (niet is) *veertien* personen; en dat *zy*, by gevolg, heel verschillig is van de boven aangetogen voorbeelden, *het getal zes en acht* enz. In deze doelt men op geen vastgestelde voorwerpen, maar er heeft eene *abstractië* of *af-trekking* van den aard der eenheden, die het geheel uytmaaken, plaats; en men kan zich, in zulk een geval, ligt het denkbeeld eener eenheyd vormen: terwyl de denkbeelden, die by de veelvuldigheyd van personen ontstaan, noódzaakelyk eene meerderheyd voorstellen. In het eerste geval, heeft het eenvoudig denkbeeld *getal* de overhand; daar, in het laatste, het meêrvoudig *personen* boven dryft. Dus is het klaar, dat men zich slechts van het eenvoudig werkwoord bedienen mag, in zoó verre er aan het eenvoudig en afgetrokken denkbeeld *getal* kan gedacht worden; en dat men, van personen en andere bepaalde of vastgestelde eenheden spreekende, moet zeggen: *Zes en acht ZYN veertien, honderd en één KWAMEN er te zamen*, enz. Zoó zegt men oók met het meêrvoud *honderd en tweé* (schaapen) *MAAKEN die kudde uyt*.

§. 2357. Uyt al het geen wy, aangaande de overeenkomst des werkwoords met het denkbeeld 't welk in den geest gevormd word, aangeteekend hebben, moet men beslyten, *dat het werkwoord in het één- of meêrvoud gebezigt word, in zoó verre het bedoelde denkbeeld zich, als één- of meêrvoudig in de meening, voordoet*.

II.

II.

OVER DE WOORDJES HET, DIT, EN DAT, IN
VERBAND MET ANDERE WERKERS.

§. 2358. In de volgende voorbeelden, staat het werkwoord in den derden persoon van het eénvoudig getal:

<i>Het is</i>	{	<i>ik</i>	}	(388),	}	<i>die enz.</i>
		<i>gy (eénv.)</i>				
		<i>hy en zyne broeders,</i>				
		<i>wy,</i>				
<i>Het was</i>		<i>gy (meérv.),</i>				
		<i>zy (eénv.),</i>				
	<i>ik en gy,</i>					
	<i>gy en uuwen broeder,</i>					<i>Het</i>

(588) Alhoewel wy meénen, dat de verwoeging van *het is, het was, enz.*, met eenen eersten en tweéden persoon eéngigains vreemd zal voorkomen, hebben wy ons nogtans niet kunnen onthouden van de zelve hier ter neder te stellen: niet alleén, omdat dergelyke bewoordingen by de Vlaamingen in gebruyk syn; maar oók, omdat wy die eéndeels, als gegroond in den aard der taale, bemerken. Het is wel waar, dat, over 't algemeen genomen, *ik ben het, gy zyt het, enz.*, welluydender voorkomt, dan *het is ik, enz.*: maar er bestaan gevallen, waar in het niet onverschillig is, welken van beyde werkers, als den voornaamen, beschouwd worde; even gelyk er verschil is tuschen *dat* (te weten, *het geen gy zegt*) *is eene beuzeling, en eene beuzeling is dat, wat men een niets beduydende ding samt.* Oók komt het ons voor, dat het fransch *c'est moi, c'est*

Het was eenen wyzen jongen,
Het is hy en zynen broeder geweest,
Het zal gy en uuwe vrienden zyn,
Het zalik en de andere leérlingen geweest zyn,
Het zou mynen vriend en gy zyn,

} dieenz.

Het is eene arme vrouw, die daar is. Het is de gierigheyd en den hoógmoed, die de wereld ont-rusten.

Met den derden persoon van het meêrvoudig getal, zegt men:

Het zyn

{	<i>maar beuzelingen.</i>
	<i>onze vrienden, die dit zeggen.</i>
	<i>uuwe zoonen en uuwe vrouw, die hier geweest zyn.</i>
	<i>zy, die ons bedriegen.</i>

Het waren

{	<i>uuwe kinderen, die ons ontrustten.</i>
	<i>zyne zoonen en vrouw, die dit zeyden.</i>

Het

c'est nous, enz., in veele omstandigheden, niet regt door *ik ben het, wy zyn het*, enz., vertaald word: omdat aldaar den voornaamen werker in eenen bykomenden veranderd word, 't welk dikwyls een merkelyk verschil kan te weeg brengen, en omdat men, op deze wyze, geen onderscheyd maakt tusschen *c'est moi en je le suis*, die nogtans in hunnen aard heêf onderscheyden zyn, gelyk alle, die de fransche taal eênigzins kennen, genoegzaam weeten moeten.

Voor het overig, komt dese onze aanmerking in den aard der taale niet gegrond voor, men wyze de zelve vrymoedig van de hand; en men beschouwe, als niet aangehaald, al het geen wy over die verbinding met de twee eerste persoonen aange-toekend hebben.

Het zyn myne redenen geweest,
Het waren de vyanden geweest,
Het zullen de vrienden zyn,
Het zullen zy (meêrv.) en uuwe zoonen } *die enz.*
geweest zyn,
Het zouden de kinderen zyn,
Al het overig waren leugens. Enz.

§. 255g. In deze aangetogen voorbeelden bemerkt men :

1. Dat er twee werkers zyn, te weten, den voornaamen werker *het*, en den bykomenden werker *ik*, *wy*, *beuzelingen*, enz.

2. Dat het werkwoord *is*, *was*, *zyn*, enz., altyd overeénkomt in persoon met zynen voornaamen werker *het*; dit is, dat het werkwoord in alle die voorbeelden in den derden persoon gebezigd word.

3. Dat het gemelde werkwoord *is*, *was*, enz., zich overal in het éénvoudig getal bevind; ten zy wanneér het naaste zelfstandig naamwoord, waar mede *het* in verband staat, eenen derden persoon van het meêrvoudig getal zy.

§. 256o. Daar niet den bykomenden, maar den voornaamen werker, als den eygenlyken persoon van het bindwoord beschouwd word; zoó komt het werkwoord aldaar, volgens den algemeéne regel, overeén in persoon met den voornaamen werker, of het naamwoord *het*. Om de zelsde reden, word het werkwoord aldaar in het éénvoudig getal gebezigd; zoó wel, wanneér het zelve in verband staat met

met eenen naasten bykomenden naamval (589) des éérsten en tweéden persoons van het één- of meêrvoudig getal, als met eenem naasten bykomenden naamval (589) des derden persoons van het éénevoud.

§. 2361. Daar 't woord *het*, in alle deze voorbeelden, aankondigt, dat er nog eenen anderen werker gaat bykomen; zoó word aldaar, door het werkwoord in het meêrvoud te stellen, aangewezen, dat den bykomenden werker een meêrvoud van den derden persoon is. Den werker *het*, eene meêrvoudighejd van wezens aankondigende, word als een verzamelwoord (zie §. 1965) beschouwd: en dit is de reden, waarom het werkwoord, in dat geval, in het meêrvoud gesteld word; als in de volgende verzen van HUIJGENS:

Gy hebt het huys vol boden, Jan!
'T is well — maar ziet, dat komt er van:
't zyn niet alleén uuw boden,
als doenders van geboden;
't zyn boden buyten 's huys; zy dienen alle mann'.
al draagen zy geén bus, 't zyn regte tydingdraagers
van al uuw huysbeleyd voor vraagsters en voor vraaggers.
 §. 2362.

(589) Wanneer wy spreken van de overéénkomst in getal met den bykomenden werker, moet dit verstaan worden, voór zoó veel dezen den naasten aan het werkwoord zyt: want de andere bykomende naamvallen hebben gééne invloed op het werkwoord, waar van *het* den voornaamen werker is; zoó als men zien kan uyt de boven gegeeven voorbeelden *het is hy en zyne broeders, het zyn uuwe zoonen en uuwe vrouw*, enz. De reden hier van is, omdat het werkwoord, achtervolgens of beurtelings van verscheydene werkers hier gezegd wordende, noodzaakelyk moet overéénkomen met den naasten werker; zoó als wy, §. 2328 en volgende, gezien hebben.

§. 2362. Dat het werkwoord, by eenen eérsten en tweéden persoon, van het meérvoud, in het eénvoudig en niet in het meérvoudig getal gebezigd word, gelyk zulks wel in *het zyn beuzelingen*, enz., plaats heeft, is, omdat het werkwoord aldaar in het meérvoud niet zou kunnen gesteld worden, zonder te handelen tegen den onverbreekbaaren regel, dat *een werkwoord altyd moet overeéntenkomen in persoon met zynen werker*; terwyl het werkwoord, wanneér de meéning meérvoudig is, ofschoón de uytdrukking enkelvoudig zy, in het meérvoudig getal gesteld word. En, inderdaad, zeyde men *het zyn wy, het zyt gy*, het werkwoord in overeénstemming brengende met *wy* en *gy*, zoó als men doet in *het zyn sy*; dan zoud men zekerlyk eene bewoording hebben, die meér dan eéne ongerymdheyd in zich zoude vervatten: want *zyn* en *zyt* staan hier niet alleén in tegenstrydigheyd met den voornaamen werker *het*, ten aanzien van het getal; maar oók in eene volkomene wanstemming, ten opzigte des persoons met den zelfden voornaamen werker, die noódzakelyk van den derden persoon is, terwyl zyn werkwoord van den eérsten of tweéden zoude weezen. Zeyde men *het zyn gy-lieden*, met den derden persoon van het meérvoud; dan ware dit nog iets aanstootelykers: omdat, in dit geval, het werkwoord niet alleén in tegenstrydigheyd zou weezen met zynen voornaamen werker *het*, ten aanzien van getal en persoon; maar, daarenboven, nog in tegenstrydigheyd zou staan met den bykomenden werker *gy*,
die

die van den tweeden persoon is, terwyl het werkwoord van den derden zoude weezen. Het is dus blykbaar, dat men, in den eersten en tweeden persoon, de uytdrukking op geënerleye wyze met een meêrvoudig denkbeeld kan doen overeënkomen. En zoó moogen wy stellen tot algemeënen

R E G E L.

DAT HET WERKWOORD MOET OVEREËNKOMEN IN PERSOON EN IN GETAL MET ZYNEN WERKER HET, TEN ZY WANNEËR DEN NAASTBYKOMENDEN WERKER EENEN. DERDEN PERSOON VAN HET MEËRVOUD IS; IN WELKE GEVAL, HET WERKWOORD IN HET MEËRVOUD MOET GESTELD WORDEN.

§. 2363. Het geen wy hier over *het is, het was, het zyn, enz.*, aangeteekend hebben, is oók toepasselyk aan *dit is, enz., dat is, enz.*; als in *dit zyn beuzelingen, dat zyn zotte redenen, enz.*: als oók in *wat hy uu verteld heeft zyn onwaarheden, enz.*; alwaar den voornaamen werker *dat* moet ondervestaan worden.

§. 2364. Daar nu uyt het voorgaande gebleken is, dat de woordjes *het, dit, en dat*, met eenen derden persoon van het meêrvoud in verband staande, het werkwoord in dit getal vereyschen, uyt kragte van de verzamelende beduydenis, die alsdan plaats heeft; zoó is het niet te verwonderen, dat *alles*, in het zelfde geval, een werkwoord in het meêrvoud vraagt: b. v., *dit alles zyn beuzelingen, dat alles*
zyn

zyn onschuldige vermaaken, dat alles zyn onschuldige dingen. In deze en alle dergelyke voorbeelden, wyzen de woorden *dit alles, dat alles*, enz., zoódaaniglyk op het volgende meêrvoud, dat het onmoogelyk is aan het verzamelende denkbeeld te wederstaan. Om de zelfde reden, komen *worden* en *blyven* overeên met hunnen bygevoegden naamval van den derden persoon des meêrvouds, wanneêr zy *het, dit, of dat*, tot voornaamen werker hebben: als in *dit worden gekheden; het, dit, dat, worden of blyven beuzelingen.*

§. 2365. Uyt het geen wy van *het, dit, en dat*, in verband met eenen meêrvoudigen werker des derden persoons gezeyd hebben, zoud men ten onregte beslyuten, dat men, met de uurgetallen van het meêrvoud, niet moet zeggen: *Het is tweê, drie, vier uren*, enz.; « het welk (zegt WEILAND, II D., §. 183) by uytlaating gezegd word, en zoó veel beteekent, als *het is zoó laat, dat de klok tweê, drie uren slaat, of geslaagen heeft* » Oók zoud men kunnen zeggen, dat deze bewoordingen zoó veel zyn, als *het is den tyd van tweê uren, het is te drie uren*, enz.; even gelyk men een opwoord moet verstaan by *het is veertien dagen, tweê maanden, drie jaaren*, enz., *dat ik van uis niet gehoord heb*: zoó als wy, § 2043, gezien hebben. Hier uyt volgt, dat de meêrvoudige naamwoorden, die hier achter *het is, het was*, enz., komen, geéne werkers maar andere naamvallen zyn.

III.

III.

VERZWYGING EN HERHAALING VAN WERKER
EN WERKWOORD.

§. 2366. Wy hebben gezien, dat elken werker noóddwendig een persoonelyk werkwoord, en elk persoonelyk werkwoord noódzakelyk eenen werker moet hebben; maar wy bemerkten tevens, dat nu het werkwoord en dan den ahangelyken werker *ik*, *wy*, *gy*, *hy*, *zy*, *het*, verzwegen word. Dus is het noódig te weeten, in welke gevallen deze onderdrukking of verzwying al of niet mag of moet plaats grypen. Wanneer wy hier van den werker gewaagen, oógen wy niet op de verzwying of herhaaling des werkers, welke in *ik en gy gaan*, *ik en gy wy weeten dat niet*, en alle dergelyke bewoordingen plaats heeft; alwaar de werkers *ik* en *gy*, verzamelender wyze genomen, in zekeren zin de beurt of plaats van den eygenlyken naamval *wy*, bekleéden: maar wy doelen hier op den eygenlyken werker eens werkwoords, die, door het ahangelyk naamwoord *ik*, *wy*, *gy*, *hy*, *zy*, of *het*, aangeduyd word.

§ 2367 Over het algemeen genomen, moet elk werkwoord eenen uytgedrukten werker, en elken werker een uytgedrukte werkwoord hebben. Doch, in de gebiedende wyze, heeft het taalgebruyk de verzwying van den werker stelliglyk geboden; om deze wyze te beter van de andere te onderscheyden:
als

als in *leért*, *zegt*, enz. De onderdrukking van den werker kan hier geéne duysterheyd noch verwarring veroorzaaken; dewyl die wyze slechts den tweéden persoon heeft, welken altyd tegenwoordig, en bygevolg, door de onmiddellyke aanspraak, genoeg gekend en bepaald is. B. v., wanneér ik *leért* zeg, drukt dit een gebod uyt. Zeyde men, beveelender wyze, *gy leért*; dan zoude de gebiedende wys van de aantóonende niet onderscheyden worden. En gemerkt den geboden persoon, in de gebiedende wys, altyd *gy* is, kan de onderdrukking van dit woord géenen twyfel veroorzaaken; zoó als in de aantóonende wyze, alwaar, indien er enkellyk *spreekt* gesteld wierde, men niet weeten zou, of *spreekt* van eenen tweéden of derden persoon gezegd word. Om gelyke reden, word in de andere wyzen den werker maar eéns uytgedrukt by de werkwoorden, die, in de zelfde rede, wyze, en orde, tot den zelfden werker behoóren, en door géén andere tuschenkomende persoonelyke werkwoorden onderbroken zyn. Zie over deze beyde gevallen de volgende

VOORBEELDEN.

Laat ons voor 't vaderland, voor de vryheyd, voor onze liefste panden, vrouwen en kinderen, vroomelyk stryden Draagt uu dan alle als eérlyke en dappere mannen, uu kwytende naar
be-

*behoóren (590)..... Dat dan elk zyne eer betrachte,
en myn voorbeeld volge. G. BRANDT.*

*Hier schort het. Overdaad stopt de oóren voor de reden,
en kromt des vroomen regt, deélt ambten uyt om loón,
en stiert den vyand 't geen op halsstraf is verboón,
luykt 't óóg voor sluykerye, en onderkruypt de pachten,
bestoelt het land aan waare, aan schoepstuys, en aan vrachten,
neemt giften voor oktroey, of maakt den geldsak t' zoek;
en eyscht men rekening, men mist den zak en 't boek.*

VONDEL.

'k heb aan den pligt voldaan, en daal gerust in 't graf.

HELMERS.

*'T ondiar, heét naar menschenbloed,
vreeslyk in geweld,
had reeds langer rond gewoed,
dan gy jaaren tell.*

*'T swiert van 't een naar 't ander land
met zyn goésels voord,
en stak huys en have in brand,
en schiep lust in moórd.*

TOLLERS:

*Zy staan en koópen; de steéneen liggen en treuren;
hy staat en ziet; ik gaa en zal hem vinden; den man
was verbaasd en kon niet spreken; will en moet gy
naar huys gaan? wilt en moet hy dat doen, dat
hy het doe; hoórt of ziet hy niemand, die hem
tegenwerkt, dan briescht hy als eenen leéuw. Uyt
deze voorbeelden ziet men, dat den uytgedrukten
werker,*

(590) In *gy*, *zoek*, en *gy* *zult vinden*, is het éérste *gy*, door een scheydingsteeken van het werkwoord *zoeken* afgezonderd, gééne werker maar eenen aanhoórdere; sóó dat in dit geval, als in die voorbeelden, eene verawyging van den werker plaats heeft.

werker, in de stellige orde, zich voert het eerste werkwoord bevind; terwyl hy, in de andere gevallen, achter het laatste werkwoord komt.

§. 2368. Het is ligt te vatten, dat de verzwijging van den werker slechts voor zoó veel mag plaats hebben, als de zelve aan de verstaanbaarheid der gedachte niet naadedlig zy; en dat, by gevolg, den afhangelijken werker altyd moet uytgedrukt worden, wanneer men den persoon met naadruk aanduyden wilt. Zoó zegt men in de gebiedende wys, wanneer men met naadruk spreekt, of den tweeden persoon van eenen anderen onderscheyden moet: *Zoek GY, en gy zult vinden; spreek GY in myne zaak; help GY my dezen last draagen; indien hy het niet wilt hebben, neem GY het dan; enz.* (591). Om den naadruk, die op den werker gemaakt word, zegt men van gelyken: *Gy veronachtzaamt uwe beroep, GY laat uwe huysbelangen vaaren, GY doet niets om de achting van braave lieden te verdienen; en GY wilt by hen in aanzien gehouden worden.*

« *Kinderen! op uwen leeftyd staat men bloót voor veele verkeerdheden en afdwaalingen. Dit maakt uts aan even zoó veele berispingen, somtyds wel bestraffingen, onderhevig. Iedere bestraffing moet gy met dankbaarheid aanneemen. Zy is als een geneesmiddel, dat wel onaangenaam voor den smaak, echter nuttig is voor uwe gezondheid. Zy is eene weldaad, wier bedoeling*

18

(591) Zie WZIL., II. Deel, §. 121.

is uwe verbetering, en dus uwe waar en duurzaam geluk. Verwerpt GY de tucht, ontwaart GY de berisping met weérzin, verhard GY u tegen de zelve, besluit GY u er niet aan te stobren, word GY zelfs tegen den bestraffer verbitterd, welt in uwe hert gebolgdheyl en wraakgierigheyl tegen hem op; — O binderen! hoe groot is dan uwe ondankbaarheyl, hoe onverschoonlyk uwe roekeloosheyl! » (Zedekundig Leesboek).

§. 2369. « Wanneer twee volkinnen (zegt WEBB, II. D., §. 120) does een voegwoord aan eilandcr verbonden worden, en het werkwoord onmiddellyk daar op volgt, of wanneer den eersten volzin eenige langte heeft, en het werkwoord van het voegwoord gescheiden is; dan word de herhaling van het persoonlyk woornaamwoord weder noodzaakelyk. By voorbeeld: *Doet gy het tegen den raad uwer vrienden aan, en wilt GY, dat ik u daar in helpe*, enz.; *hy onderneemt het, en vermoedelyk zal HY gelukkig slaagen.* »

§. 2370. Toen wy, §. 2367, zeyden, dat den werker, by twee of meer achtereévolgende werkwoorden van den zelfden persoon, maar eens uytgedrukt word; dan voegden wy daar oók by *in de zelve rede, wyze, en orde*: want by de verandering van wyze (592) is de herhaling of uytdrukking

VAN

(592) Dit is, dat, wanner men, by voorbeeld, van de gebiedende

van den werker noódig, als in *zoek* (gebiedende wys), en *GY zult* (aantoónende wys) *vinden*; of *zoek gy*, en *GY zult vinden*; *gy eet en drinkt* (aantoónende wys), *dat GY zweet* (aanvoegende wys). Zoó zegt men oók met uytdrukking van den werker: *Dewyl gy niets verrigt, altoós ledig zyt, en immer langzaam gaat; zoó zyt GY voor deze zaak niet geschikt*: omdat de rede naa het woordje *zoó* van gang verandert. Daarenboven, zou het werkwoord *zyt* zonder zynen werker *gy* het uytzigt der gebiedende wyze hebben, 't geen eene heél andere gedachte zou kunnen verwekken.

§. 2371. Oók dient hier aangemerkt te worden, dat men in de verhaalende of stellige orde wel zegt: *Den man was verbaasd, en kon niet spreken*; maar in de vraagende orde zegt men, met uytdrukking van den werker: *Was den man verbaasd, en kon HY niet spreken?* Zoó oók: *Kwam den vreemdeling, bezag HY de stad, en reysde HY weder spoedig weg?*

§. 2372. Eyndelyk, om de duysterheyd, twyfelachtigheyd, of hápering te vermyden, is het somtyds niet genoeg den werker van het werkwoord nyt te drukken; maar men moet zelfs den werker van één en het zelfde werkwoord herhaalen, wanneer hy door eene te lange tusschenrede van zyn werkwoord

dende tot de aantoóende wys overgaat, den werker in de aantoóende wyze niet mag verzwegen worden; als in *zoek, en er zult vinden*.

woord afgescheyden is: als in *gy, die uu zoó zeér vergrepen, die alle wetten overtreden, en de menscheyd beleédigd hebt, GY zult straf lyden.* Doch, indien den werker een onafhangelijk naamwoord zy; dan volstaat men met de herhaaling door zyn afhangelyk naamwoord aan te wyzen: als in *Jakob, die zich zoó zeér vergrepen, die alle wetten overtreden, en de menscheyd beleédigd heeft, HY sal straf lyden.* Maar, in geval het te vreezen ware, dat den aanhoóorder het onafhangelijk zelfstandig naamwoord uyt het geheugen verloren hadde; dan kan den onafhangelijken werker herhaald of naa den afhangelyken geplaatst worden: als *hy, JAKOB, sal straf lyden.*

§. 2373. *Gevolgtrekking.* Uyt het geen wy in deze bemerking aangeteekend hebben, volgt, dat het met de gronden onzer taal strydig is, eenen brief of een gezegde te beginnen met *heb d'eer, neem de vryheyd, verklaar by dezen, laat U. E. weten;* in plaats van *IK heb enz.* En daar wy, §. 2303, gezien hebben, dat den eygenlyken werker van den eérsten persoon altyd *ik* of *uy*, en dien van den tweeden altyd *gy* is; zoó volgt daar uyt, dat de zelve altoós ten minsten eens in eene rede moeten uytgedrukt worden, zelfs wanneér men door een afhangelyk zelfstandig naamwoord den persoon aanduyd, die spreekt of aan wien men spreekt. Hier van echter is uytgezonderd de gebiedende wys, zoó als ter plaats ~~g~~ aangeteekend is geworden.

§. 2574.

§. 2374. Wat nu de verzwijging van het werkwoord aangast, dit kan en mag verzwegen worden zoó dikwyls het zelve gemakkelyk kan aangevuld worden; omdat, in dergelyke gevallen, de verzwijging dient, om de uytdrukking der gedachte te bevoorderen, ten minsten voor den tyd dien den spreker of schryver gebruykt, om zich aan andere mede te deelen: als in de voorbeelden van §. 1993, en, inzonderheyd, in *Pieter en Jakob leeren beyde; Pieter de spraakkunst en Jakob de welspreekendheyd: voor Pieter en Jakob leeren beyde; Pieter LEERT de spraakkunst en Jakob LEERT de welspreekendheyd.*

§. 2375. De verzwijging van werker en werkwoord heeft plaats, in *ik heb geproefd, maar niet geëeten; ik heb het noch gezien, noch gehoord; ik ontving gisteren twee geschenken, een van mynen broeder, en een van mynen goeden vriend Jakob; enz.: voor ik heb geproefd, maar IK HEB niet geëeten; enz. Zoó zegt VAN HEMERT: Het schynt nu en dan, als of de fortuyn haare drukfouten wille verbeteren, en sich met de Rede verzoenen; omdat de achtergelaaten woorden genoegzaam kunnen aangevuld worden. Dit heeft voornaamelyk plaats met de werkwoorden hebben, zyn, en worden, vervoegd met lydende naamwoorden, wanneer zulks geëene duysterheyd kan veroorzaaken: als in *Jakob is of word bemind, maar niet gevreesd; als ook met zullen en zouden, in verband met de onbepalende wys; als zy zullen hooren, doch niets zeggen.*
Daar-*

Daarentegen, ziet men somtyds, dat het werkwoord tweemaal nuytgedrukt wofd, om de klaarheyd te bevorderen of om eenen byzonderen naadruk, dient men op dat werkwoord maakt, te kenmerken. Zóó herhaalt men, tot méérderen naadruk of duydelykheyd, het werkwoord, den werker, of beyde, in *gy hebt my beloofd, gy zoud my schryven, gy zoud my boeken zenden, en gy zoud zelfs by my komen* (593).

Bezielt, bezigt den moed, den geest der jongelingen.....

Blaast, blaast die geestdrift aan, gy, die hunn' gang bestiert!

KINER.

Zóó zegt men ook met naadruk spreekende: *Kan, kan ik dit gedóogen? mag, mag men zóó zich zelve verwaarloozen?*

IV.

VERWISSELING VAN PERSOON, OF DEN EENEN PERSOON IN PLAATS VAN DEN ANDEREN.

Gebruik van den derden persoon voor den eersten en tweeden.

§. 2376. Zich met zyne overste die men vreest en éert gelyk of op den zelfden rang stellen, inzonderheyd wanneer men iets van hun verzoekt, is eene daad, die strydig is met al de zedelyke inrigtingen van het menschelyk leven. Dezen grondregel moet men in

(593) WZIB., II. D., §. 210.

in acht neemen, niet alleén in onze werken; maar oók in onze woorden, en byzonderlyk, wanneér men tot de hoóge overheden spreekt.

§. 2377. Uyt de denkbeelden, die met de drie persoonen verbonden zyn, is het gemakkelyk te zien, dat de twee eérste met elkander in aanraaking komen, en den derden altyd een wezen als verwyderd voorstelt. By gevolg, wanneér men met iemand spreekende de woorden *ik*, *wy*, of *gy*, bezigt; dan stelt men zich met hem in aanraaking en, als het ware, onder eene gemeénzaame betrekking. En daarnu zulks, naar den uytwendigen schyn of het aangenomen ceremoniëel, het denkbeeld eener gelykstelling verwekt, 't welk door het bezigen van den derden persoon zoó veel moogelyk verwyderd word; bedient men zich, in het aanspreken zyner hoóge overheden, van den derden persoon, zoó wel voor den eérsten persoon *ik* en *wy*, als voor den tweéden *gy*. Hier uyt blykt, dat het gebruyk van den derden persoon, in plaats van den tweéden, zynen grond in de hoógachting voor den aangesproken persoon heeft. En deze wys van uytdrukking heeft zich verbreyd van de hoóge overheyd of den koning tot zyne ministers, van deze tot de andere overheden, en alzóó tot alle de persoonen, die men met eérbied of achting aanspreekt: en wel zoódaanig, dat men den derden persoon voor den tweéden bezigt, niet alleén wanneér men met hoógere en zyns gelyke spreekt; maar zelfs oók, als men aan mindere, die men beleefdelyk behandelt, het woord toevoegt. Zoó dat die wyze van

van spreken een algemeen teeken van beleefdheid of beschaafdheid geworden is (594).

§. 2578. Ten gevolge van de aangehaalde redenen, zegt men, met den derden persoon, aan den koning en aan de koningin: *Uuwe Majesteyt* (595) *heeft* enz.

Aan den kroónprins en aan den prins Frederik: *Uuwe Koninglyke Hooghheid* (595).

Aan de kroónprinses: *Uuwe Keyzerlyke Hooghheid* (595).

Aan prinses Marianne: *Uuwe Koninglyke Hooghheid*.

Aan eenen minister, secretaris van staat, staatsraad, commissaris - generaal, directeur - generaal, inspecteur - generaal, luytenant - generaal: *Uuwe*
ex-

(594) Veele Vlaamingen bezigen, in dese gevallen, het meêrvoudig *gy-lieden*; om, als het ware, daar door te beduyden, dat den aangesproken persoon dubbel is in wezen of weerdigheid, ten aanzien van den aanspreekenden persoon. Zoó doen oók de Fransche, wanneer zy *vous* voor *tu* zeggen.

(595) De Hollanders zeggen en schryven oók *hoogstdezelve*, voor den werker van het mannelyk en het vrouwelyk gealagt; doch, in de andere naamvallen, verbuigt men *de zelve* volgens de regels, die wy over die twee woordjes afzonderlyk gegeven hebben. Daarenboven, gemerkt alle byvoegelyk naamwoord noodzakelyk een zelfstandig naamwoord, waar mede het overeenkomt, veronderstelt; zoó moet er, by de byvoegelyke naamwoorden, die men in de titels gebruykt, een zelfstandig naamwoord, als *persoon* of *ander*, verstaan worden. Indien het byvoegelyk naamwoord hier moete overeenkomen met het zelfstandig *persoon*; dan zouden de Vlaamingen dergelyke byvoegelyke naamwoorden, volgens hunne dialekt, in het mannelyk eênvoud op *n* en in het meêrvoud op *e* moeten doen eyndigen.

excellentië, of *Uuw Hoog Edel Gestrenge*; of, verkortender wyze, *U. H. E. G.* (596).

Aan de staaten generaal: *Uuw Edelmoogenden* (596).

Aan de staaten eener provincië: *Uuw Groot Edel Achtbaaren* (596).

Aan een lid der hooge justitië - eollegiën: *Uuw Hoog Edele* (596). *Uuw Hoog Gestrenge* (596).

Aan den burgemeester eener stad: *Uuw Edel Achtbare* (596).

Aan eenen persoon van minderen rang: *Uuw Wel Edel Gestrenge* (596).

Aan voornaame lieden: *Uuw Edelen* (596).

Aan allen anderen persoon uyt den middelstand: *Mynheer* (597).

In de geestelyke orde.

Aan den pous: *Uuwe Heyligheyd*

Aan

(596) Past aan dese hollandsche uytgangen toe het gesm wy in de laatste noot aangedekend hebben; ten ware men dese woorden, als zelfstandige naamwoorden, beschouwd.

(597) Het woord *mynheer* word oök gebruygd, wannér men aan eenen persoon van hoogeren rang spreekt; maar dan voegt men er des zelfs titel by, als *Mynheer den Baron heeft* enz; of men segt op eene nog beleefdere wyze: *Mynheer den Baron heeft de goedgeyd* enz. Wannér men, tot eenen persoon uyt den middelstand spreekende, sich van het woord *mynheer* bedient; voegt men, uyt meerdere beleefdhed, des zelfs naam daar achter, en men segt, by voorbeeld: *Mynheer Eelhart zal ons de eer doen het middagmaal by ons te komen neemen*. Het gebruyk van den derden persoon voor den tweeden heeft byzonderlyk plaats, in de briefjes van uytnoodiging, en in de andere gevallen, waar men weynig te zeggen heeft; als in het voordienen aan de tafel, enz.

Aan eenen kardinaal: *Uuwe Hytmuntendigheid.*

Aan eenen bisschop: *Uuwe Hoogweerdigheid.*

Aan eenen priester: *Uuwe Eérweerdigheid.*

§. 2379. Om de redenen, die wy, §. 2376 en volg., aangehaald hebben, verschuyft den spreekenden persoon, wanneer hy zich zelven naamt, insgelyks onder den derden (598), in de smeek- of verzoekschriften; en in andere gevallen, waar de nederigheid of voorzigtigheyd vereyscht, dat men zich niet regtstreeks noeme. B. v., *den ondergeteekenden neemt de vryheyd*, enz. *Jakob N. durft Zyne Majesteyt smeecken*, enz. Zoó onderteekent zich den spreker onder den derden persoon, met de woorden *van Uuwe Majesteyt den zeer gehoórzaamen dienaar en getrouwen onderdaan*. Somtyds gebruykt men ook den derden persoon voor den eersten, wanneer men iets met voorzigtigheyd wilt zeggen, of zich zelven niet geirn naamen zou. B. v., eenen meester die eene dienstbode wegzendende zegt: *Men is van u niet te vreden*, in plaats van *ik ben van u niet te vreden*.
§. 2380.

(598) In dezez voege, worden twee te samen spreekende personen, als verre van elkander verwyderd, afgeschilderd, en de nederigheid van den spreker op eene kragtige wyze afgescheut. Wanneer men, eenen koning aanspreekende, *Zyne Majesteyt* zegt; word de nederigheid des sprekers daydelyker, dan in *Uuwe Majesteyt*, gekenmerkt: omdat *syne* eenen gradeten afstand tuschen den spreekenden en aangesproken persoon te kennen geeft, dan wel het woordje *uws*, dat de tegenwoordigheyd van eenen aangesproken persoon veronderstelt, 't welk by het woord *syne* keene plaats heeft.

§. 2380. Edoch, daar de voornaamste reden van het gebruyk des derden persoons, waar van wy hier gesproken hebben, in een enkel ceremoniëel gelegen is; zoó mag men zich, in het aanspreken, van het enkelvoudig *gy* bedienen:

1. Wanneer men met eenen persoon spreekt, die veel leéger van rang of staat is; als den meéster met zynen lakkey.

2. Wanneer men iemand, met verachting of versmaading, aanspreekt. In dit geval is het overeenkomstig met den aard der gedachte, zich van het enkelvoudig *gy* te bedienen; dewyl men, in dergelyke omstandigheyd, zich niet alleén met den aangesproken persoon gelyk stelt, maar zich zelve verre boven hem verheft. Want, gemerkt er niemand is, die, terwyl hy een ander veracht of beschimpt, geloóft, dat hy zelve zulks om gelyke reden verdient; zoó stelt hy den versmaaden persoon altyd veel leéger, dan zich zelve.

3. Wanneer men heél gemeénzaam met iemand spreekt; omdat de plegtigheyd, in dergelyke omstandigheyd, verdwynt: welk geval tusschen boezemvrienden plaats heeft. Zoó bezigt de echtgenootte van eenen prins het woordje *gy*, wanneer zy met haaren gemaal spreekt; als oók den vader van eenen prins, ten aanzien van zynen zoon. Maar den gunsteling van eenen prins zoud tegen den verschuldigden eérbied zondigen, indien hy, hem aansprekende, den tweéden persoon bezigde.

4. Daar dit gebruyk van den derden persoon, voor den

den eersten en tweéden, eene enkel wereldsche plegtigheyd is; bedient men zich van *ik*, *wy*, en *gy*, in het aanspreken van God: ofschoón hy het verhevenste aller wezens is, en boven alles moet geëerd en gevreesd worden. God doorgrond de herten zynerscheepselen, by hem is het ceremonieel niet noodig. De menschen letten enkellyk op het uyterlyk, het hert van andere is voor hun onzichtbaar; terwyl God op het binnenste alleén ziet, en het uyterlyk niet aanmerkt, ten zy voor zoó veel zulks met de neyging van het hert overeenstemme. Er is dus een oneyndig verschil tusschen de uytwerking van de aanspraak tot God en die van de woorden, welke men aan de stervelingen toevoegt. God oordeelt van het hert tot de woorden; dit is, dat hy, volgens de gesteldheyd van het hert, de woorden aanneemt. De menschen, in tegendeel, oordeelen van de woorden tot het hert; dit is, dat zy oordeelen, dat het hert op zoó of zoó eene wyze aangedaan is, naar dat de woorden deze of geene gedachte voorstellen. Gevolgelyk, valt de aanspraak tot het Opperwezen buyten de bereyking aller plegtigheyd. God wilt, dat den mensch hem aanspreeke, als een teéder beminde kind met zynen goeden vader doet. De aanspraak tot het Opperwezen is al te verheven, om zich aan het ceremonieel of den uytwendigen vorm der bewoording vast te laten binden. Zy is de uytdrukking van eene ziel, die zich boven de gewoonelyke wyze van onderhandeling verheft. Om deze reden, bedient men zich, in den verheven styl
die

die ook boven den uytwendigen vorm der woorden is, inagelyks van den tweeden persoon; zelfs wanneer men spreekt tot de grootste en meest gedachte persona. Zoo zegt VAN DER PALM:

Doorluchtig Vorst: zoó Nederland odyt de vaderlandsehe trouwhertigheyt vanmer moedige overkomet vergeeten kan; sal het u swaarder beleedigd hebben, dan immer mistryde burgers of regenten u of uww huys beleedigden.

Gevolgtrekking.

§. 2561. Uyt het geoyde volgt, dat men in het aanspreken zich, naar de veschillige omstandigheden, nu van den eersten of tweeden en dan van den derten persoon bedienen mag. En dit kan ook in de selfde bedrooving plaats hebben; wanneer, naamelyk, dan spreeker op verscheyde wyzen aangedaan word. Dezen schryfwen overgang kan alsdan een bysonder uytwerksel hebben, omdat hy zeer onderscheydane aandoeeningen te kennen geeft. Het gebruyk des derten persons, selfs onder die goede welke anders met elkanden geméénname verkeeren, kan dankbeelden verwekken, welke by het bezigen van den eersten gééne plaats zouden hebben. B. v., als eene moeder aan haar kind zegt: *Uwwe moeder bid u*, in plaats van *ik bid u*; dan verwekt het woord *moeder* natuurlyk in het kind de dankbeelden, welke het woord *moeder* vervat, en die door het woord *ik* zoó regtstreeks niet voordgebracht

gebragt worden: en zoó moet den derden persoon hier ongetwyfeld méérderen indruk maaken op het gemoed van het kind, dan wel het woordje *ik* zou kunnen te weeg brengen. Wanneer eenen bestraffenden vader, tot zynen zoon spreekende, in plaats van *ik verbied het u*, de woorden *uwven vader verbied het u* bezigt: dan word de bestraffing, eeniger wyze, gelenigd; omdat de denkbeelden, welke hier met den derden persoon verknocht zyn, het onaangenaam van eenen tegenwoordigen bestraffer, als 't ware, uyt het oóg doen verdwynen; en dat het woord *vader*, een regt op de kinderen medebrengende, zachter is dan het enkel *ik*, 't welk dikwyls aanstoótelyke denkbeelden verwekt.

§. 2382. *Tegenwerping.* Hoe komt het, dat den derden persoon voor den tweéden uyt eérbied gebezigt word; terwyl den derden, voor eenen eersten gebruykt, het denkbeeld eener nederigheyd medebrengt: hoe kunnen twee zoó verschillende denkbeelden met de zelfde zaak verknocht zyn?

Oplossing. Wanneer men zich van dien derden persoon voor den tweéden bedient; ziet men méér op de weirdigheden, titels, of hoedaanigheden van den persoon, dan wel op den persoon zelve: maar, als men, uyt verachting, versmaading, of kleynachting, de hoedaanigheden van den persoon over het hoófd ziet, en hem, ontbloót van zyne weirdigheyd, beschouwt; dan bedient men zich van den tweéden persoon. Het tegendeél heeft plaats, als den derden
persoon

persoon voor eenen eersten gebezigd word. Het uyt-slytende *ik* brengt het denkbeeld van eene zekere stoutheyd mede: en daarom gebruykt men den derden voor eenen eersten persoon, niet met eenigen naam van weirdigheyd, zoó als in het ander geval; maar met een woord, dat de nederigheyd des spreekers kenmerkt. Zoó dat den derden persoon, wanneér hy voor eenen tweéden voorkomt, met eene meérdere weirdigheyd verschynt; terwyl den derden, voor eenen eersten gebezigd, het denkbeeld eener nederigheyd medebrengt. En dit zyn de redenen, waarom het onderscheyden gebruyk des derden persoons twee zeer verschillende denkbeelden verwekken kan.

Eén- en meérvoud des eersten persoons.

§. 2383. Wanneér eenen spreekenden persoon zich eene werking of daad toeschryft, die hem tot géene eér strekt; dan zal niemand met afgunst zien, dat den spreekker zich van het éénvoudig *ik* bedient: maar, zoó hy zich uyt-slytelyk eene verhevene zaak, het zy verstand, eene heldendaad, of iets dergelyks, toepast; dan schynt hy zich boven zynen evenmensch te verheffen, en zich, als het ware, van zyns gelyke af te zonderen. Van zich zelve uyt-slytelyk goed zeggen en aan den persoon, tot wien men spreekt, uyt-slytelyk eenig kwaad toeschryven, zyn twee zaaken, die de omstanders dikwyls aanstoótelyk moeten voorkomen. Als eenen opperveldheér zegt: *Wy hebben den slag gewonnen*, in plaats van *ik heb den*

den slag gewonnen; dan geeft zyn gezegde eene zekere oótmoedigheid of zedigheyd te kennen, doordien hy de overwinning aan zich alleén niet toeschryft, maar daar in zyne onderhoórige oók laat mededeelen. *Ik* is uytsluytende, en om deze reden voor de aanhoórders te wrang; naamelyk, wanneér men van zaaken spreekt, waar in andere oók met eenig regt deelen moogen. Het woord *wy* is, in dergelyke gevallen, aanneemelyker; omdat het met de denkbeelden van zedigheyd verbonden is. Zeg het zelfde van eenen redenaar, die, in het berispen van de gebreken zyner toehoórders, zich van *wy* voor *gy* bedient: dan schynt hy zich met hun gelyk te stellen; en de bestraffing is voor de toehoórders zoó bitter niet, omdat den berisper zich zelven oók onder de pligtige telt: en, in de gevallen, waar het op de bevestiging eener zaak aankomt, boezemt *wy* gewoonelyk meér eérbied in, dan wel het woordje *ik*; omdat men meér gezag toekent aan eene menigte van personen, dan aan eénen alleén. Op deze wyze, word de enkelvoudigheyd of éénheyd van persoon, uyt haaren aard zwak, van meérder gezag, doordien zy zich met het denkbeeld der meérderheyd voordoet. Dit heeft, inzonderheyd, by de ambtenaaren en schryvers plaats (599).

§. 2384.

(599) Uyt het geen *wy*, §. 1964, gezien hebben volgt, dat allen persoon, spreekende nyt synen naam en tevens nyt den naam van eénen of meér andere personen, sich, volgens de waare taalgronden, van het meérvondig *wy* bedient. Zoó zegt eenen

§. 2384. Uyt het aangeteekende moogen wy besluyten, dat het gebruyk van *wy* plaats heeft: 1. By eenen persoon, die met eenig gezag bekleéd is. 2. By allen persoon, 't zy gezag hebbenden, 't zy byzonderen; wanneer hy van eene verhevene daad spreekt, en de eér of het voordeél der zelve, ten zynen opzigte, wilt verminderen of maatigen, door andere daar in te laten deelen (600). 3. Men bedient zich insgelyks van het woord *wy*; wanneer men het haatelyk eener zaake voor andere wilt verzachten, door zich zelve, als het ware, daar aan deelhebbende, voor te stellen. B. v., *wy kunnen ons vergissen; voor gy kunt u vergissen, of zy kunnen zich vergissen.*

Van de persoonsverwisseling, die in de verhalen plaats heeft.

§. 2385. Uyt het gezeyde blykt ten overvloede, dat den derden persoon het onderwerp van een verhaal

eenen openbaaren ambtenaar: *Wy vrederegter, wy voorzitter van de rechtbank, enz., verklaren, enz.;* eenen schryver: *Wy zullen voorders zien, hoe zulks met de waarheid stroókt, enz.;* eenen koopman: *Wy zenden u enz., wy laten u weeten, enz.*

(600) Het spreekt van zelf, dat zulks niet altyd en onverschilliglyk mag, maar met bescheydenheid moet gedaan worden; en dat eenen byzonderen persoon sich dikwyls als belagchelyk of opgeblaazen zou kunnen doen voorkomen, indien hy zonder onderscheyd *wy* in plaats van *ik* bezigde, en wel byzonderlyk, in geval hy andere van syne geringste werkingen mededeelgenooten maakte.

haal als afwezig voordraagt; terwyl de twee andere het zelve als tegenwoordig voorstellen. En daar nu het afwezig de aandacht zoó zeer niet trekt, als wel het tegenwoordig, in de zelfde omstandigheid, doet; bedient men zich somtyds, in een verhaal, van den tweeden persoon voor den derden, om de aandachtigheid des te beter te trekken. Zoó zegt men: *Rome is de vermaardste stad van de christene wereld, GY ziet aldaar eene overgroóte menigte van kostelyke overblyfsels van haaren alouden luyster*; in plaats van *Rome is de vermaardste stad van de christene wereld, MEN ziet aldaar* enz. Deze uytdrukking is een enkel verhaal; geene stelt het verhaal onder de oógen, en verwekt dus heel andere denkbeelden. Dit mag echter maar in zoó verre plaats hebben, als de welvoegelykheid zulks toelaat; en men mag hier niet uyt het oóg verliezen, 'tgeen wy hoóger over het gebruyk van den derden persoon voor den tweeden aangeteekend zagen. Aan eenen vorst, b. v., zal men niet *gy*, maar *Uuwe Majestejt*, zeggen; en zoó zal men oók, in de andere gevallen, waar men iemand met byzonderen eerbied aanspreekt, zich van den derden persoon bedienen. De beschaafdeheid vereyscht oók, dat men zich onthoude van, in dergelyke omstandigheden, eenen tweeden persoon in het spel te brengen; als men, in eene onderstelling, van eené zaak gewaagt, die den aangesproken persoon eérder tot schande, dan tot eér strekken zou. Men zegge, b. v., niet: *Dit is een aardig land; gy gaat er naar toe, gy steelt er,*
en

en op de vier en twintig uren word gy gehangen.

§. 2586. In den verhaalenden styl brengt men somtyds den eersten persoon voor eenen derden te berde, 't geen ook het denkbeeld eener tegenwoordige zaak verwekt. Doch, het gebruyk van den eersten en tweeden persoon mag, in deze omstandigheden, eerder als eene veronderstelling, welke den spreker, om de aandacht te trekken, maakt, dan als eene verandering van persoon aangemerkt worden.

Bemerkingen over de persoonsverwisseling, in het algemeen.

§. 2387. Het is ligt te zien, dat al het geen wy nopens den werker, in deze verhandeling, aangestipt hebben, ook toepasselyk is aan de andere naamvallen: dit is, dat, even gelyk men in den werker zegt *Uuwe* of *Zyne Majesteyt*, men, b. v., in de onderteekening, met den eygenaar van den derden persoon ook moet zeggen *van Uuwe* of *van Zyne Majesteyt den zeer gehoórzaamen dienaar en getrouwen onderdaan*; en zoó in alle de andere gevallen.

§. 2388. Alhoewel men, in zekeren zin, zou kunnen zeggen, dat den naamval by de persoonsverandering niet gebezigd word, volgens het natuurlyk grondbeginsel zyner instelling: moet het werkwoord echter, in dergelyke gevallen, zich altyd schikken

schikken naar den uytgedrukten werker, en niet naar den eygenlyk bedoelden persoon; omdat de overeenkomst hier op de woorden ziet, en er anders eene tegenstrydigheid bestaan zou, tusschen den werker en het werkwoord, 't welk, zoó wy hoóger gezien hebben, zich altyd naar den persoon van zynen werker schikt. By gevolg, zoó dikwyls men het woord *wy* bezigt, 't welk altyd het denkbeeld van *ik* en dat geen van eenen tweéden of derden persoon vervat; moet het werkwoord altoós in den eersten persoon van het meérvoud gesteld worden: en wanneer men zich van het meérvoudig *gy* bedient, 't welk altyd het denkbeeld van eenen tweéden persoon van het meérvoud, of die geene van eenen tweéden en eenen derden persoon in zich besluit; moet het werkwoord altoós in den tweéden persoon van het meérvoudig getal gebezigd worden.

§. 2389. Uyt het tot dus verre bygebragte volgt, dat er, door het verschillig gebruyk der drie persoonen van 't één- en meérvoud, zeér onderscheydene denkbeelden kunnen voordgebragt worden; en dat nu het éénvoud dan het meérvoud, nu den eersten dan den tweéden of derden persoon moet gebezigd worden, naar de onderscheydene bedoelingen des sprekers of schryvers.

§. 2390. Eyndelyk, mag hier nog wel, ten slote van de verhandeling over de persoonen, herinnerd worden, dat, wanneer er meér persoonen zyn van welken naamval zy oók weezen moogen, den spreker
zich

zich uyt beleefdheid laatst naamt, zeggende: *Gy en ik zullen gaan; hy heeft Jan, Pieter, en wy, of ons ten maaltyd verzocht: en niet ik en gy enz.* Wy zeggen *uyt beleefdheid*: want eenen meester zegt heel wel: *Ik en mynen knecht enz.*; mits hy, om geëne byzondere reden, eenige beleefdheid, ten opzigte van zynen knecht, behoeve te gebruyken.

OVER DE WYZEN

der

WERKWOORDEN.

§. 2391.

In de vervoeging der werkwoorden zagen wy, dat alle werkwoord vier wyzen heeft, op welke zyne byzondere beteëkenis (601) kan voorgesteld worden; naamelyk:

1. De onbepaalende	} als
wys, zoo als
schryvers, in	} in	<i>eenen brief schryven.</i>
2. De aantoonende			<i>hy schryft eenen brief.</i>
3. De gebiedende			<i>schryf eenen brief.</i>
4. De aanvoegende			<i>gy wilt dat hy eenen brief schryve.</i>

§. 2392.

(601) Door *byzondere* of *voornaame* beteëkenis eens werkwoords verstaan wy (boven de denkbeelden van het bindwoord *syn* en een byvoegelyk naamwoord, die aan alle werkwoorden eygen *syn*) de denkbeelden, welke elk werkwoord, in zyn byzonder, in zich vervat.

§. 2392. De eerste of onbepaalende wys lyd geen onderscheyd van getal noch van persoon, maar blyft altyd onveranderd; en zy bepaalt, noch door haare gedaante, noch door haaren aard, of zy tot eenen eersten, tweeden, of derden persoon van het één- of meêrvoud betrekking hebbe. De werking zonder aanwyzing van persoon en by gevolg van des zelfs getal latende, stelt zy de daad in eenen algemeenen zin voor. Om deze reden, word zy *onbepaalende* wys genaamd; terwyl de andere wyzen, die altyd in eene onmiddellyke betrekking met haaren werker staan, en vervolgens de daad met bepaaling van eenen persoon voorstellen, *bepaalende* wyzen kunnen geheeten worden. De onbepaalende wys mag dus ook wel *onpersoonelyke* wys geheeten, en de andere met den naam van *persoonelyke* wyzen bestempeld worden.

§. 2393. De gebiedende wys heeft dezen naam bekomen; omdat zy de werking, op eene beveelende of gebiedende wyze, voorstelt, als in het boven aangehaalde voorbeeld *schryf eenen brief* te zien is.

§. 2394. De aantoönende wys is zoó genaamd; omdat zy ons duydelyk en regelregt het bestaan van den werker, met des zelfs toepassing, voorstelt. B. v., wanneér ik zeg: *Ik geloóf het*; dan word daar

vervat. Zoó behelst, b. v., *smecken*, boven de algemeene bevattig die by alle werkwoorden te vinden is, nog in zich de denkbeelden *ecier vleyende en oótmoedige vraag*.

daar door te kennen gegeven, dat het geloóf in my bestaat. In tegendeel, wanneer ik zeg: *Hy wilt, dat ik dit geloóve*: dan kondigt zulks niet aan, dat het geloóf in my is; maar de bewoording beduyd alleénelyk, dat die werking onderschikt is aan eene voorgaande voorstelling, of, in andere woorden, dat die daad van eenen derden persoon, in my verlangd of gewild word. In dit laatste geval, staat het werkwoord *geloóven* in de aanvoegende wys; doch deze hangt af van eene andere wyze (*gy WILT*), waar aan zy (de aanvoegende wys *ik GELOÓVE*) gevoegd is. En daar nu de aanvoegende wys alzóó altyd, en dat wezenlyk, haare werking aan andere woorden voegt; word zy met regt de *aanvoegende wys* geheeten.

§. 2395. Hier uyt ziet men, dat die verschillende buygingen of gedaanten door het taalgebruik ingevoerd zyn, om de onderscheydene wyzen, op welke de byzondere of voornaame beteékenis eens werkwoords kan beschouwd worden, af te maalen.

OVER DE ONBEPAALENDE OF ONPERSOONELYKE WYS,

in tegenoverstelling met de bepalende of persoonelyke wyzen.

§. 2396. Uyt het voorgaande kan men gemakelyk zien, dat er een aanmerkelyk verschil is, tusschen de onpersoonelyke of onbepaalende wyze,
en

en tusschen de andere, die persoonelyke of bepaalende wyzen genaamd worden.

§. 2397. In de onbepaalende of onpersoonelyke wys, welke de daad in het algemeen, en dus zonder bepaling van eenen persoon, voorstelt, ontvangt het werkwoord natuurlyk geënen hoegenaamden uytgang, betrekkelyk tot en overeenkomstig met eenen bepaalden werker; maar het blyft altyd onveranderlyk in de zelfde gedaante. In de persoonelyke wyzen, in tegendeel, heeft het werkwoord uytgangen of gedaanten, die betrekkelyk zyn tot den persoon van het onderwerp of den werker; en, door middel van deze uytgangen, stelt men het werkwoord in overeenkomst met het zelfstandig naamwoord, waar door den persoon van het onderwerp aangetoond word. De persoonelyke wyzen drukken dus de werking of de daad uyt, met verknochting en insluyting van den werker; terwyl, in de onpersoonelyke wys, de daad onbepaald of in 't algemeen voorgesteld word. Hier uyt volgt, dat, terwyl de onbepaalende wys ons enkellyk het denkbeeld der voornaame beteëkenis (dit is de beteëkenis, waar door het een werkwoord van de andere onderscheyden word) voorstelt, dat de persoonelyke wyzen twee denkbeelden in zich behelzen: naamelyk, het denkbeeld van de voornaame beteëkenis, die het werkwoord in alle zyne vervoegingen standvastiglyk blyft behouden; en, ten tweëden, het denkbeeld van eenen noodzaakelyken werker, waar mede het werkwoord in een wezenlyk verband staat. En
gemerkt

gemerkt een onderwerp en een werkwoord eene voorstelling kunnen uytmaaken (§. 252); maar dat er geéne voorstelling is zonder onderwerp, en geén onderwerp zonder persoon: zoó kunnen dan de persoonelyke wyzen, uyt reden van haare persoonelykheyd, eene voorstelling uytmaaken; terwyl de onpersoonelyke wys, om haare onpersoonelykheyd, geénzins bekwaam is, om een oordeel voor te stellen. Deze laatste wys moet dan gebezigt worden, om andere beoógingen uyt te drukken.

OVER DE PERSOONELYKE WYZEN.

§. 2398. De persoonelyke wyzen komen, zoó wy boven zagen, daar in met elkander overeén, dat zy alle de beteékenis van het werkwoord, met insluiting van eenen persoon, voordraagen; zoó als in *hy schryft, schryf, ik wil dat hy schryve*. Hier maakt elke wys, met haaren persoon, eene voorstelling uyt; en vervat by gevolg in zich een onderwerp of werker, eene aaneénbinding, en eene toepassing of byvoegelyk naamwoord: want *hy schryft* is zoó veel, als *hy is schryvende*; *schryf* zoó veel, als *zyt gy schryvende*; *ik wil dat hy schryve* het zelfde, als *ik wil dat hy schryvende zy*.

§. 2399. Edoch, daar de ziel, hoe enkelvoudig oók, begaafd is met verstand en wil; zoó zyn haare voorstellingen tweéderley. In de eene spreekt meér byzonderlyk het verstand of de kennis, en in de andere meér byzonderlyk den wille. Voor de eérste soort

soort van voorstellingen, die altyd vaste zaken beduyden, dient de aantoonende wys; omdat zy de daad stelliglyk voordraagt. Voor de tweede soort van voorstellingen, komt de gebiedende wys te pas, wanneer de zaak regtstreeks door eenen eersten persoon gewild of geboden word; terwyl de aanvoegende wys den wil niet regtstreeks, maar enkellyk als onderschikt aan eene andere voorstelling, die den uytgedrukten wil in zich beslyt, kenmerkt.

§. 2400. De aantoonende wys, als in *hy schryft* of *hy is achryvende*, dient dan, om regtstreeks aan te toonen het bestaan van het onderwerp, met betrekking tot de toepassing. De gebiedende wys, in tegendeel, stelt het bestaan van het onderwerp met zyne toepassing niet voor, als werkelyk of daadelyk, maar slechts als geboden of gewild van eenen eersten persoon. En insgelyks word in de aanvoegende wys het bestaan van den werker met zyne toepassing niet bevestigd; maar het word daar enkellyk, als eene onstellige zaak, voorgedragen, dit is, als gewild van eenen hoegenaamden persoon.

§. 2401. De aantoonende wys stelt dus de daad regtstreeks en stelliglyk voor; of, in andere woorden, toont de werking eénvoudiglyk en als onafhangelijk van alle andere daad aan: terwyl de gebiedende wys de daad slechts, als geboden of gewild van eenen eersten persoon, voorstelt; en dat de aanvoegende wys de daad niet stelliglyk, maar als onderschikt aan of afhangende van eene voorgaande

gaande zaak, opgeeft. Hier uyt spruyten deze bondige leérregels:

De aantónnende	}	wys draagt de daad voor, als	}	stellig, dit is, zonder éenige hoegenaamde voorwaarde of voorbeding.
De gebiedende				geboden of gewild van eenen éersten persoon.
De aanvoegende				onderschikt aan, of als afhankelijk van eene andere voorstelling, die den uytdrukkelyken wil van eenen hoegenaamden persoon in sich vervat.

- §. 2402. De aantónnende wys stelt dan de voornaame beteékenis van het werkwoord voor, met de enkele insluyting van eenen persoon, en verwerpt alle ander bykomende denkbeeld, dat niet noódzakelyk begrepen is in de byzondere vervatting des werkwoords: daar de gebiedende en de aanvoegende wyze een bykomende denkbeeld by de voornaame beduydenis van het werkwoord aanneemen; zoó als men, in *schryf, dat hy schryve*, merken kan. Terwyl de voornaame beteékenis van het werkwoord, in de aantónnende wys, regtstreeks en zuyver, dit is, ontdaan van een bykomende denkbeeld, is; heeft, in de gebiedende wys, den uytgedrukten wil van den éersten persoon, en, in de aanvoegende, het denkbeeld eener afhankelijkheid plaats.

§. 2403.

§. 2403. De gebiedende wys is van de aantóó-nende onderscheyden, doordien dat zy de werking niet voorstelt, als waarelyk bestaande, zoó als de aantóó-nende wyze wel doet; maar enkellyk, als gewild of geboden. En de gebiedende wys is van de aanvoegende onderscheyden daar door, dat, terwyl de gebiedende wys, gelyk oók de aantóó-nende, geschikt is voor de onmiddellyke uytdrukking der voornaame gedachte die men wilt voorstellen, de aanvoegende wys noóyt eene voornaame, maar altyd eene afhangelyke voorstelling maakt. De gebiedende en de aanvoegende wys verschillen nog van elkander daar in, dat de eérste altyd doet zien, dat de werking gewild of geboden word van eenen eérsten persoon, als in *schryf*; terwyl de aanvoegende wys, als in *dat hy schryve*, niet zegt, van welken persoon de daad of werking begeird of gewild word.

§. 2404. De aantóó-nende wys verschilt dan enkellyk van de onbepaalende wys hier in, dat de eérste de voornaame beteékenis van het werkwoord met, en de laatste zonder insluyting van eenen persoon, voorstelt. By gevolg, stelt de onbepaalende wys enkellyk de voornaame of byzondere beteékenis van het werkwoord voor; de aantóó-nende wys voegt, by deze voornaame beduydenis, het denkbeeld van eenen persoon; de gebiedende wys voegt, by de voornaame beteékenis en by den persoon, het denkbeeld van een gebod of wil van den spreker of eérsten persoon; terwyl de aanvoegende wys, by de denkbeelden vervat in de aantóó-nende, dat geen des wils van een hoegenaamde wezen voegt.

§. 2405.

§. 2405. Daar de aanvoegende wys, zoó wy gezien hebben, altyd van eene andere voorstelling afhangt, en, by gevolg, enkellyk eene aangevoegde, opvallende, of aanvullende voorstelling is; zoó kan die wyze noóyt gebezigt worden, als de andere persoonelyke wyzen, om eene voornaame voorstelling uyt te maaken. En, overzulks, zyn de aantóónde en de gebiedende wys daar door onderscheyden van de aanvoegende, die niets voorstelt dan de uytdrukking van een aanhangende of bykomende oordeel, dat altyd onderschikt is aan het voornaame oordeel. Hier uyt volgt, dat de aantóónde en de gebiedende wys wel kunnen bestaan, zonder aanvoegende wyze; maar dat er geéne aanvoegende wys zonder aantóónde of gebiedende met een opwoord, 't welk aantóónt dat de aanvoegende wyze van de voornaame voorstelling afhangt, kan begrepen worden. Doch, hier omtrent heeft dikwyls eene achterlating plaats; zoó als in *dat hy schryve*, voor *ik wil dat hy schryve*. Zoó zegt men met verzwying van het opwoord en werkwoord: *God bewaare us van ongelukken*, voor *ik wensch dat God us bewaare* enz.

Aantóónde wys.

§. 2406. Deze wys toónt, zoó wy opgemerkt hebben, de daad stelliglyk aan. Dus, wanneer ik zeg *ik twyfel*, *ik geloóf*, *ik hoop*, *ik verzeker*, *ik vrees*, *ik wil*, *ik bid*, *ik smeek*, enz.; bevestig ik stelliglyk, dat de twyfeling, het geloóf, enz.,
by

by my bestaat. En zoó moet men zich altyd van de aantóónde wys bedienen, wannér men eene zaak regtstreeks of enkellyk als gedacht wilt voorstellen.

§. 2407. En daar het nu alleén in de aantóónde wys is, dat men de toepassing en het onderwerp, als stelliglyk vereénigd, opgeeft; zoó volgt daar uyt, dat de aantóónde wys, die de beoógingen van den geést éénvoudiglyk voorstelt, alleén (dit is met uytsluyting der andere persoonelyke wyzen) dient, om vaste of ontwyfelbaare waarheden uyt te drukken. Zoó zegt men, met de aantóónde wys, *God is volmaakt*. Hier komt het niet aan op het willen of gebieden, dat God volmaakt zy; maar enkellyk op het éénvoudig aantóónen van eene vaste en onwederspreekelyke waarheyd. Dit een en ander vind men in de volgende verzen van HELMERS, alwaar geén andere persoonelyke wys, dan de aantóónde, uytdrukkelyk voorkomt:

*Op de eeuwige Alpen, dik met sneeuw en ys omschorst,
ontwringt den schoónen Ryn zich aan der bergen korst.
Éerst sluypt hy nietig voort met ongewisse gangen,
als een versmaadde boek, naauw werd een naam te onwangen.
Allengskens aangegroeyd, schiet hy langs breéder boord,
met jongelings vuur en kragt, zyn stoute golven voort,
en stort by Lauffen zich met ongehoord gedonder
in d'afgrond; schuymt, en bruyecht, en woelt, en wringt van onder
de klippen sich hervor: getergd door wederstand,
verbreekt, verbryzelt hy de rotsen aan zyn kant,
En het van water stort hy neer, met schriklyk klateren,
en heél de landstreck dreunt van de afgeschoten wateren!
Nu golft hy Duytschland door, met trotsche majestyt,
lange ryke dorpen aan zyn vruchtbran. boord verspreyd, langs*

langs bergem lagchende van Bacchus zegeningen,
 en steden trotsch gebouwd die zynen lof beziagen.
 Van Ebreubreytsteys top siet elk zyn slangenloop,
 en groet hem, van die hoogte, als bronaar van Euroop's -

Wel hem, die 't vaderland meer dan sich zelf hemint,
 in 't sneuwelen voor haar eer, een zuyvren wellust vind.
 die niet, met woest getier, onvruchtbre taal, of loosheyd.
 dien achtribren naam misbruykt, tot dekking van zyn bróstheyd;
 maar die door daaden toont, terwyl den noódstorm brast,
 dat hy zyn pligten kent, dat hy zyn pligt vervult.

'K zweir by dat erfdoel, by de trouw en dragd der vaderen,
 dat steeds de dankbaarheyd zal gloeyen in myne aderen.

Gebiedende wys.

§. 2408. De gebiedende wys, als in *schryf* of *schryft* eenen *brief*, stelt de daad eens *werkwoords* voor, als gewild of geboden van eenen *eérsten* *per-* *soon*. Deze wys verwekt niet alleén het *denkbeeld* eener werking, met insluyting van eenen *persoon*; maar zy voegt daar nog by het *denkbeeld* des *wils* van eenen *eérsten* *persoon* (dit is, van den *persoon*, die spreekt of geacht word te spreken), of, in *andere* woorden, het bykomende *denkbeeld* eens *gebods*, uytgaande van eenen *eérsten* tot eenen *tweéden* *persoon*.

§. 2409. Aangezien men enkellyk spreekt, om zyne gedachten aan andere kenbaar te maaken; en dat ik, by voorbeeld, willende schryven niet *noódig* heb

heb deze begeirte aan my zelve, door woorden, te doen kennen, dewyl een inwendig gebod hier genoegzaam is: zoó heeft de gebiedende wys, in geéne taalen, eenen eérsten persoon van het eenvoud (602). Wanneer ik zeg: *Hoop op God, o myne ziel!* dan aanzie ik my, als het ware, verdeeld in twee onderscheydene personen, van welke den eenen, die als den eérsten beschouwd word, aan den anderen gebied, die hier als den tweeden aangemerkt word. In het nederduytsch hebben de werkwoorden, in de gebiedende wyze, slechts den tweeden persoon van het enkel- en meêrvoudig getal; omdat den regtstreekschen wil, die daar door te kennen gegeven word, niet op eenen eérsten noch derden persoon, maar alleén op eenen tweeden vallen kan.

§. 2410. Daar de ziel haare begeirten al verzoevende, biddende, smeekende, enz., kan te kennen geeven; zoó is het heél natuurlyk, dat den wil, die door de gebiedende wyze uytgedrukt word, niet
altyd

(602) In het fransch hebben de werkwoorden, in de gebiedende wyze, eenen eérsten persoon van het meêrvoud; maar alsdan begrypt den eérsten persoon van het eenvoud zich enkellyk in dat gebod, nyt eene zekere soort van beleefilheyd: want als ik zeg *écrivons*, b. v.; dan gebied ik alleén, opdat de andere schryven. En voor het overig, dit is, voor zoó veel my aangaat, ware het volkomen onnuttig dit gebod door woorden nyt te drukken.

altd voorkomt , als een gebod of bevel , maar oók wel als verzoekende , biddende , smeekende , vermaanende , opwekkende , enz. , voorgesteld word : als in *geeft ons heden ons dagelyksch broód , vergeeft ons onze schulden , Heér verhoór myn gebed , zyt aandachtig , enz.*

§. 2411. En gelyk men nu kan willen , dat eene zaak zy , en dan dat eene zaak niet zy ; zoó word de daad nu gebiedender en dan verbiedender wyze voorgesteld. *Slaat niemand doód* , word zoó wel als een gebod beschouwd , als *eért vader en moeder*. Tusschen een gebod en een verbod , is geén ander verschil , dan dat men , in het eérste , wilt of gebied dat men handele , en , in het ander , dat men niet handele (603).

Aanvoegende wys.

§. 2412. De aanvoegende wys draagt de daad , zoó wy gezien hebben , niet voor , als aanwezig of stellig ; maar als onderschikt of als afhankelijk van eén of meér andere woorden , die eenen wil te kennen geeven : als in de volgende

VOOR—

(603) « De gebiedende wys der werkwoorden (zegt WILAND , bladyde 245) dult , in de nederduytsche taal , geén betrekkelyk voornaamwoord voor zich ; maar voordert een aanwyzende voornaamwoord achter zich. By voorbeeld , *het staat in het vierde hoofdstuk , welk zie , voor zie het zelve. Het is eens pen , welke neem , voor neem de zelve.* »

VOORBEELDEN.

Men } *gebied ,
verzoekt ,
vraagt ,
begeirt ,
smeekt ,
bid ,
verlangt ,
vereyscht ,
wenscht ,
staat toe ,
laat toe (604) ,* } *dat hy schryve.*

*Het is uuwe begeirte ,
Het is uuw verzoek ,
Het is uuwe vraag ,
Het is uuwen wensch ,
Het is met uuwe toelaating ,
Het behaagt uu ,
Het lust uu ,
Het bevalt uu ,
Het is uu aangenaam ,
Gy vind wel ,
Gy vind regtveirdig ,
Gy zyt tevreden (605) ,* } *dat hy schryve.*

verbied ,

(604) In alle dese voorbeelden , geeven de voorgaande woorden eenen wil te kennen ; want het is wel zeker , omdat men wilt dat hy schryve , dat men hier gebied , verzoekt , vraagt , begeirt , smeekt , bid , verlangt , vereyscht , wenscht , toestaat , of toelaat dat hy schryve.

(605) In alle dese voorbeelden , word eenen wil aangeduyd door

Verbied, dat hy schryve.

Belet, dat hy vertrekke.

Houd die plank tegen, dat zy niet valle (606).

Men vreest, dat hy kome.

Men vreest, dat hy niet kome.

Men zal maaken, dat hy kome.

Men zal maaken, dat hy niet kome.

Ik zal komen, opdat ik hem mooge zien.

Ik zal betaalen, op voorwaarde dat hy my ontslaa (607).

Men

door de woorden, waar van de aanvoegende wyze afhangt. Het is een teeken, dat men eene zaak wilt, wanneer men voor de zelve eene begeerte toont, of zulks door een verzoek, eene vraag, eenen wensch, enz., te kennen geeft. Wy willen het geen ons behaagt, lust, bevalt, aangenaam, enz., is. Het is ook een teeken, dat wy iets willen, wanneer wy het wel, regtveirilig, enz., vinden, of als wy er over tevreden zyn.

(606) Hier is wederom eenen wil besloten in de woorden *verbieden, beletten*, enz.: want men verbied, belet, enz., eene zaak, omdat men wilt, dat zy geene plaats hebbe; of, dat het zelfde is, omdat men niet wilt, dat zy plaats hebbe. Zoo is er ook eenen wil besloten, in *men gebied dat hy niet schryve*, enz., en in *men gebied niet dat hy schryve*, enz.

(607) *Men vreest dat hy kome*, is zo6 veel, als *men vreest en wilt niet dat hy kome*; maar daar het niet willen alreede in vrezen opgesloten ligt, word zulks achtergelaaten. Op de zelfde wyze, is er eenen wil besloten, in de andere voorbeelden. *Maaken* berat hier het denkbeeld van *veroorzaaken, poogen*, en, by gevolg, het *willen*. *Ik zal komen opdat* behelst niet alle6 eene werking; maar beduyd, daarenboven, een oogmerk, welk

Men vermeént, dat het zoó zy (608).

Ik twyfel, of hy kome (609).

<i>Het geval</i>	}	<i>wilde, wilde niet, gebood,</i>
<i>Den tyd</i>		<i>verzocht, vereyschte,</i>
<i>De noódsaakelykheyd</i>		<i>enz., dat hy schreeve.</i>

<i>De moogelykheyd</i>	}	<i>van die zaak wilde,</i>		
<i>De onmoogelykheyd</i>				
<i>De gemakkelykheyd</i>			<i>wilde niet, vereyschte,</i>	
<i>De moeyelykheyd</i>				
<i>De gerechtigheyd</i>				<i>verzocht, gebood, enz.,</i>
<i>De regtveirdigheyd</i>				
<i>De goedheyd</i>				
<i>De gelegenheyd</i> (610)				

Het

't welk ik wil bereyken, en dat door het volgende aangewezen word. Zeg het zelfde van *ik zal betaalen*, enz.; 't welk zoó veel beteekent, als *ik zal betaalen, maar ik wil dan, dat hy my ontslae*.

(608) *Men vermeént, dat het zoó zy*, is zoó veel, als *men vermeént* (omdat de omstandigheden wel ingesien willen), *dat de zaak zoó zy*.

(609) Wannéer men aan eene zaak twyfelt, mag men de zelve, niet als stellig, maar slechts als onzeker, voordraagen. *Ik twyfel of hy kome*, is zoó veel, als *ik móen niet geheel-lyk, maar de omstandigheden kunnen vereyschen of willen, dat hy kome*.

(610) §. 2302, hebben wy gezien, dat alle zelfstandige dingen, als werkende persoonen, kunnen voorkomen; en het is in deesen zin, dat men eenen wil toeschryft aan onbezielde wescns.

Het is $\left\{ \begin{array}{l} \text{regtveirdig,} \\ \text{noódig,} \\ \text{overeénkomstig,} \\ \text{tyd,} \\ \text{moogelyk,} \\ \text{goed (611),} \end{array} \right\} \text{ dat dit gedaan} \\ \text{worde.}$

Behoort het werkwoord ZOUDEN tot de aantónnende, of tot de aanvoegende wys, of tot beyde?

§. 2415. WEILAND stelt, in zyne Vervoeging der Werkwoorden, het woord *zouden* enkellyk in de aanvoegende wys. Zoó doen oók de Rudimenta, of Gronden der Nederduitsche Taal, uitgegeven door de Maatschappij: *Tot nut van 't algemeen*. DES ROCHEs, in tegendeel, vermeént, dat het werkwoord *zouden* uytslytelyk tot de aantónnende wys behoóre. « Zoó word (zegt hy, bl. 45) nog *ik zoude geloóven, ik zoude hoopen, ik zoude beminnen* van veele spraakkundige, als een imperfectum van den conjunctivus, aanzien; waarschynelyk, omdat het in 't latyn door het imperfectum conjunctivi word vertaald. Wy zullen het onder den indicativus rekenen: voor eérst, omdat het in de rede bestaan kan, zonder van een ander verbum af te hangen; ten tweéden, omdat het, zonder de conjunctië *dat* daar onder te verstaan, gebruykt kan worden; en laatstelyk,

(611) Dit is, als of men seyde: *De regtveirdigheyd, den noód, enz, wilt, dat dit gedaan worde.*

laatstelyk, omdat het eene *affirmatië* of bekragting kan beteekenen: het welk de drie onseylbaare kenteekens van den indicativus zyn. In het volgende voorbeeld, zyn deze drie kenteekens te zien: *Ik zoude ten oorlog trekken, maar de vrees houdt my te rug.* »

§. 2414. Uyt het geen wy hoóger, over het onderscheyd tusschen de aantoonende en de aanvoegende wys, in het midden gebragt hebben, blykt alleduydelykst, dat, indien het werkwoord *zouden* enkellyk in de aanvoegende wys mooge gebezigd worden, dat het zelve met zyne onbepaalende wys noóyt eene voornaame voorstelling kan, maar noódwendig altyd eene ahangelyke voorstelling moet uytmaaken; terwyl het van den anderen kant even baarblykelyk is, dat, zoó het werkwoord *zouden* uytsluytelyk tot de aantoonende wys behoóre, het zelve noóyt in eene ahangelyke voorstelling (in den zin als hoóger) mag noch kan gebezigd worden. Dus zullen wy hier moeten onderzoeken, of *zouden* enkellyk in eene ahangelyke, of ééniglyk in eene voornaame voorstelling, of in beyde gevallen dit is in de aantoonende en in de aanvoegende wys, by geachte schryvers, gevonden word.

§. 2415. Dat het werkwoord *zouden*, in eene ahangelyke voorstelling, dit is, in de aanvoegende wys, gebezigd word, merkt men uyt de volgende

VOORBEELDEN.

Den vorst wilde, dat in ieder gewest van zyn ryk

ryk opzieners over de scholen benoemd zouden worden. Ik gaf hem de noóddige brieven van aanbeveeling mede, ten eynde hy des te gemakelyker in zyne onderneeming zoude slaagen.

WEILAND, bl. 316.

In deze voorbeelden, word de werking, welke zouden met zyne onbepaalende wys voorsteit, voorgedraagen, als gewild van eenen voorgaanden persoon. Het tegenstrydig heeft plaats, in de volgende

VOORBEELDEN.

Karel den vyfden was inderdaad een groot man; hy zou het oók, zonder zynen verhevenen rang, geweest zyn.

STIJL.

Indien eenen sterveling, door de voorzienigheyd aan het hoofd van een gemeénebest gesteld, dit alles, in zyne ontelbaare gevolgen, begreep en begunstigde; wat zou hy gelukkig zyn!

STIJL.

Menig een man schittert in de geschiedenis, als eene stonkerster van de eerste grootte, die te vooren, als een dagelyksch mensch, geheel onbemerkt voordleefde, en altyd vergeeten zou gebleven zyn; indien niet buytengewoone omstandigheden hem, als ware het, aan de magt en grilligheyd der fortunyn ontrukkt hadden.

VAN HEMERT,

In

In deze voorbeelden, hangt het werkwoord *zouden* niet af van eenen voorgaanden wil: maar het word aldaar klaarblykelyk gebezigd voor de onmiddellyke uytdrukking van de voornaamste gedachte, 't welk hoogst strydig is met den aard der aanvoegende wys; en ten zelfden tyde onwederspreekelyk doet zien, dat het werkwoord *zouden* aldaar in de aantoonende wys voorkomt. In geval het werkwoord *zouden* in *ik zou hem betaalen, indien ik geld hadde*, en in alle dergelyke bewoordingen, zich in de aanvoegende wys bevonde; dan zou er, in de geregelde en volledige spraak, eenen volkomen zin uyt enkele werkwoorden in de aanvoegende wyze kunnen bestaan, het geen, volgens het noóger aangehaalde, volstrekt onmoogelyk is. En ik ben wel verzekerd, dat den heer WEILAND niet zal ontkennen, dat men het voorwaardelyk *moeten schaamen* als stellig voordraagt, wannér men met hem, bl. 317, zegt: « *Gy zoudt u moeten schaamen, wannér de wereld wist, dat gy zult eene ellendige slaaf uwer driften zyt.* » Dat *zouden* in de stellige wys gebezigd word, blykt nog klaarder uyt het volgende voorbeeld: *Daar nu geheel de wereld weet, dat gy zult eene ellendige slaaf uwer driften zyt, zoudt gy u moeten schaamen; maar de schaamte is van u met het verlies van alle zedelyk gevoel verdwenen.*

Tegenwerping.

§. 2416. Daar het werkwoord *zouden*, zelfs in *gy zoudt u moeten schaamen; ik zoudt u betaalen, indien*

indien ik geld hadde; enz., altyd eene voorwaardelyke zaak, dit is, eene zaak die afhangt van eene andere omstandigheyd, uytdrukt: zoó volgt daar uyt, dat *zouden*, in *ik zoud betaalen*, *ik zoud spreken*, enz., geén stellige, maar eene onstellige werking beteékent; en, by gevolg, noóyt in de aantónnende wys, die uyt haaren aard altyd iets stelligs voordraagt, kan gebezigd worden. En inderdaad, er is een zichtbaar onderscheyd, tusschen *ik zoud betaalen*, en *ik betaal*, *ik betaalde*, *ik zal betaalen*. *Ik zoud betaalen* stelt de betaaling als onzeker voor, terwyl de andere uytdrukkingen de betaaling als zeker voordraagen.

Oplossing.

§. 2417. Het is waar, dat het werkwoord *zouden* eene onderstelling of voorwaarde beteékent; doch wy hebben hoóger gezien, dat elk werkwoord eene byzondere beteékenis heeft, waar door het van alle andere werkwoorden onderscheyden word, en die onafhangelijk is van de wyzen, waar in een werkwoord gebezigd word. Nu, de onmededeelbaare of eygenlyke beduydenis van het werkwoord *zouden* is hier in gelegen, dat het zelve, by het gemeén denkbeeld 't welk aan alle werkwoorden toekomt, dat geen van eene onderstelling of voorwaarde voegt. Indien nu deze byzondere beteékenis eene genoegzame reden ware, om het werkwoord *zouden* altyd in de aanvoegende wys te stellen; dan zoude men de

de werkwoorden *twyfelden*, *kunnen*, *moogen*, enz., noóyt in de aantóónde wyze moogen bezigen. Maar even gelyk men de twyfelachtigheyd; de moogelykheyd, enz., op eene stellige of zekere en op eene onstellige, twyfelachtige, of onzekere wyze kan afschetsen; zoó kan men oók de voorwaardelyke beteékenis van het werkwoord *zouden* op eene stellige, dit is, op eene aantóónde wys, en op eene onstellige of in de aanvoegende wys voordraagen: op eene stellige wys, als in *ik zou u betaalen*, *indien* enz.; op eene onstellige, als in *hy gebied, dat hy zoude betaalen*.

§. 2418. Uyt al het over *zouden* aangestipte, trekken wy het.

Besluit,

Dat het werkwoord *zouden* (612), in de aantóónde en in de aanvoegende wyze, kan en mag ge-

(612) Hier uyt schynt te volgen, dat men, in de aanvoegende wys, *ik* en *hy* *ZOUDE* behoórt te schryven, en *ik* en *hy* *ZOU* (by verkorting *zou*) voor de aantóónde wyze moet bewaaren. Dit heeft oók werkelyk by niet weynige schryvers plaats. En onder andere ziet men, dat WEILAND die persoonen van de aanvoegende wys, in syne Vervoeging, op *e* doet eyndigen. Doch BILHARTS is hier omtrent van een ander gevoelen. « Men trekt (zegt hy, bl. 167 van syne Spraakl.) veelal de sylbe *de* ('t geen oves 't algemeen by ons zeer gewoon is) by de voorige sylbe in, en zegt *ik* en *hy* *zou*. Doch niet in het meérvoudig.

De naaboetsing van 't latyn heeft oók hier wederom gewerkt, en by sommige, als eene netheyd, het ingetrokken *zou* aan den indicativus en het volkomener *zoude* aan den subjunctivus doen verbinden. Gansch willekeurig, en zonder wezenlyken grond.»

gebezigd worden, naar het onderscheyd, 't welk tusschen beyde wyzen te merken is.

GEVOLGTREKKINGEN.

§. 2419. Om niets omtrent deze stof onaangeroerd te laten, zullen wy hier, by vorm van gevolgtrekkingen, eenige bemerkingen geeven, waar uyt het gebruyk van de aanvoegende wys ten duydelyksten zal blyken.

Eérste gevolg.

§. 2420. Gemerkt een werkwoord maar drie persoonelyke wyzen heeft; dat de aantoónende wyze slechts gebezigd word, wanneér de daad regtstreeks en stelliglyk voorgedraagen word; dat de gebiedende alleén dan kan plaats hebben, wanneér eene werking als geboden of gewild van eenen eérsten of spreekenden persoon voorgesteld word; en dat deze tweé wyzen dus elk haar duydelyk merkteéken hebben: zoó volgt daar uyt, dat alle werkwoord, buyten deze tweé gevallen, in geén andere persoonelyke wyze dan de aanvoegende kan voorkomen; en dat men zich, buyten de tweé eérste gevallen, oók altyd van de aanvoegende wyze moet bedienen, dit is, naa alle werkwoorden en opwoorden, die een nog onzeker of twyfelachtig gevolg aanduyden. Men bediene zich dan van de aanvoegende wys, in de volgende en alle dergelyke bewoordingen: *De eene twyfelden, of hy wel een mensch WARE, en niet veel eér 't huys BEHOORDE onder het geslagt der aapen (VAN HEMBERT). Den leezet zal waarlyk denken, dat*

dat er in myne hersenen oók eens drukfout zy (VANHEMERT). Zorg, dat dit GESCHIEDE. Ik veronderstel, dat hy KOME. Ik spreek, opdat ik gehoord WORDE. Ik twyfel, of hy daar aan niet te weynig moeyte besteed HEBBE. Ieder kykt, met de nieuwsgierigste verwachting, welk een vreemd en byzonder geregt voor dezen broeder geschikt MOOGE zyn (613).

Tweede gevolg.

§. 2421. Daar de aanvoegende wys altyd afhangt van eene voorgaande voorstelling, en by gevolg van een voorgaande werkwoord; en daar die voorstelling noodzaakelyk, door een opwoord, met de aanvoegende wyze moet verbonden worden: zoó volgt daar uyt, *dat er geéne aanvoegende wys kan bestaan, zonder een voorafgaande werkwoord, gevolgd van een opwoord.* Doch uyt het hoóger aangestipte volgt oók klaar, dat de aanvoegende wys, ofschoón zy altyd een voorgaande opwoord vooronderstelt, echter enkellyk afhangt van den wille, de onzekerheid, of de twyfelachtigheyd, die door de voorgaande (614) woorden aangeduyd word. Dus,
is

(613) Zedenkundig Leesboek, uitgegeeven door de Bataafsche Maatschappij: *Tot nut van 't algemeen.* MDCCCIV, bl 37.

(614) Alhoewel de aanvoegende wys altyd afhangt van eenen voorgaanden wil, gebeurt het echter niet zelden, dat de nytdrukking van dien wille achter de aanvoegende wys geplaatst is. B. v., *wannér hy my maar een enkel woord zegge, wil ik hem alles vergeeven*, is het selfde, als *ik wil hem alles vergeeven, wannér enz.*

is het niet te verwonderen, dat men de zelfde opwoorden, naar de onderscheydene bedoeling van den spreker, nu met de aanvoegende en dan met de aantoonende wys gebezigd vind; als te zien is in de volgende

VOORBEELDEN.

Met de aanvoegende wys:

Ik wil, dat hy SCHRYVE.

Hy wreést, dat Jakob reéds overleden zy.

Ik zal tevreden zyn, wannéer Karel slechts zyne schuld ERKENNE.

Met de aantoonende wys:

Het is zeker, dat hy SCHRYFT.

Hy zegt, dat Jakob reéds overleden is.

Hy heeft my verhaald, wannéer Karel zyne schuld erkend HEEFT.

In de laatste voorbeelden, word de daad of het bestaan des werkwoords door de aantoonende wys, als iets zekers en ontwyfelbaars, voorgesteld; terwyl, in de eerste voorbeelden, de werking enkellyk, als gewild, en, by gevolg, als iets onzekers of twyfelbaars, voorgedraagen word. Doch, aangezien er opwoorden zyn, die noóyt in het eerste geval gebezigd worden, en er andere zyn, die noóyt in het laatste geval voorkomen: zoó zyn 'er opwoorden of opwoordelyke uytdrukkingen, die altyd met de aantoonende, en andere, die altoós met de aanvoegende wys gebezigd worden; terwyl de overige, naar de onderscheyden omstandigheden, nu met de eene dan met de andere wys kunnen gebruykt worden.

Van

Van de eerste soort zyn *aangezien*, *derhalve*, *dewyl*, *naardemaal*, *naardien*, *omdat*, *terwyl*, *toen*, *vermits*, *waarom*, *want*, *weshalve*, enz. Van de tweede soort zyn *alsof*, *in geval (dat)*, *opdat*, *ten eynde (dat)*, enz. Van de derde soort zyn *alhoewel*, *dat*, *indien*, *of*, *ofschoón*, *schoón*, *wanneér*, *zod*, enz.; welke men nu met de aantoonende en dan met de aanvoegende wyze bezigt, naar maate men eene zaak, als stellig of zeker, of als onzeker of gewild, voorstelt.

VOORBEELDEN.

Ik geloóf hem, aanzien zyn verhaal met de waarheyd OVEREENKOMT; ik heb zyne vergelegenheyd gezien, en derhalve MOET ik besluyten, dat hy schuldig is; ik zal vertrekken, dewyl gy het GEBIED; naardemaal of naardien dezen man mynen vriend IS; hy deed zulks, omdat den dag voorby WAS; terwijl hy zich en het volk REGEERT; toen ik nog een kind WAS; vermits ik het geld reeds ontvangen HEB; zegt my, waarom hy zich op die zaak yverig TOELEGT; ik geloóf us, want de zaak IS klaar; weshalve ik daarop staat MAAK. Hy spreekt, alsof hy keyzer WARE; in geval dit GESCHIEDE; ik zal hem helpen, opdat hy zyn billyk oógmerk MOOGE bereyken; den landsman wenscht naar regen, ten eynde zynen akker bevochtigd en vruchtbaar WORDE.

*Ik weet, dat het
onwaar IS.*

*Ik vrees, dat hy het
reeds gedaan HEBB.*
Indien

*Indien ons sterfuur
VASTSTAAT, dan enz.*

*Ik zal vraagen, of
hy het zich nog wel
HERINNERT.*

*Schoón het reeds zo-
mer is, nogtans gaa
ik nog niet naar buyten.*

*Zoó God met ons
is, wie zal tegen ons
zyn.*

*Indien God ons nog
eenige jaaren levens
TOESTAA, zoó zullen
wy enz.*

*Zy twyfelden zeér,
of het dus voorgevallen
WARE.*

*Ik zoude niet vree-
zen, ofschoón nu een
leger voor de poorten
VERSCHEENE.*

*Zoó ik hem wel KEN-
NE, is hy eenen man,
wien men alles toever-
trouwen kan.*

§. 2422. Alhoewel, gelyk wy straks zeyden, alle aanvoegende wys noodzaakelyk voorgegaan is van een werkwoord en een opwoord; gebeurt het echter niet zelden, dat het een of het ander en somtyds beyde verzwegen zyn, of er by moeten gedacht worden: als te zien is in de volgende

VOORBEELDEN.

*Dat hy zwyge, of
enkellyk hy zwyge.*

Dat hy zich haaste.

*Ik wil of men wilt,
dat hy zwyge.
De noodzaakelyk-
heyd vereyscht of het
is noódig, dat hy zich
haaste.*

Ily

*By gaa en keere
noóyt.*

God bewaare uu!

*Och! dat ik hem nog
gezien hadde!*

*Ach! hy verhoóre
my!*

Hy levee!

*Zoó groot een onheyl
treffe onz' tenten nim-
mermeér!*

VONDEL.

*Daar ligt 't ver-
vloekt geweir; de go-
den straffen my, indien
ik oóyt hier naa het
zweird gorde op myn'
zy'.*

VONDEL.

*Geén mensch kan
zich beroemen, nim-
mer iets uyt overy-*

*Ik begeir, dat hy
gaa, enz.*

*Ik wensch, dat God
uu bewaare!*

*Och(615)! ik wensch-
te, dat ik hem nog
gezien hadde!*

*Ach (615)! ik ver-
lang vuuriglyk, dat
hy my verhoóre!*

*Ik wensch, dat hy
levee!*

*Ik wensch, dat zoó
groot een onheyl onze
tenten nimmermeér
treffe!*

*Daar ligt 't vervloekt
geweir; ik wensch,
dat de goden my straf-
fen, indien enz.*

*Geén mensch, ik
staa toe, dat hy zy,
wie de omstandigheyd
ling*

(615) *Och! ach!* enz., naamt men tusschenwerpeels en maaken, zoó wy in ons Eérste Boekdeel gezien hebben, geén eygenlyk deel der rede uyt: want zy beluyden eene geheele voorstelling; zoó dat *sch!* in het aangehaalde voorbeeld, zoó veel is, als *ik wenschte*, enz.

ling gedaan te hebben,
het welk hy te vooren
in andere berispte ;
hy zy, wie hy zy.

Men waage slechts
de kans.

Ik zy éénmaal zoó
gelukkig!

Hebbe ik eens dat
voorregt!

God geeve, dat dit
geschiede!

Trefte ik hem aan,
hy zal my niet ver-
stoóten.

Dat hy gaa , dat hy
vertrekke ; of enkellyk,
hy gaa, hy vertrekke.

Dat hy, zoó het hem
lust, zyne gezondheid
waage.

Hy gaa, waar hy
wilt ; nogtans ontvlugt
hy de straffe niet.

Waar hy oók mooge
weezen.

wilt , dat hy zy, kan
zich beroemen, enz.

Ik verlang, dat men
slechts de kans waage.

Ik wensch, dat ik
éénmaal zoó gelukkig
zy!

Ik wensch, dat ik
eens dat voorregt heb-
be!

Ik smeek, dat God
geeve, dat dit geschie-
de!

Zoó het geval wilt,
dat ik hem aantrefte,
hy zal my niet ver-
stoóten.

Ik staa toe, dat hy
gaa, dat hy vertrekke.

Ik gedoóg, dat hy,
zoó het hem lust, zyne
gezondheid waage.

Ik staa toe, dat hy
gaa, waar hy wilt
gaan; nogtans ont-
vlugt hy de straffe niet.

Waar het geval of
de omstandigheyd toe-
laat, dat hy oók mooge
weezen.

Wis

Wie hy ook zy.

*Ik begeir hem niet
te spreken, ten zy
(616) hy zelve kome.*

*Ik zoud hem niet
betaalen, ten ware
(616) hy zelve kwa-
me.*

Loópe, die kan.

*Gaan wy, zingen
wy (617).*

*Wie het geval wilt,
dat hy ook zy.*

*Ik begeir hem niet
te spreken, indien
het geval niet willende
zy (616), dat hy zelve
kome.*

*Ik zoud hem niet
betaalen, indien het
geval niet toelaatende
ware (616), dat hy
zelve kwame.*

*Ik wil, ik gebied,
ik staa toe, of ver-
maan, dat den geenen
loópe, die kan loópen.*

*De reden vereyscht,
ik wil, ik begeir, enz.,
dat wy gaan, dat wy
zingen. Eén*

(616) Voorheen, plágt men het woordje *en* als outkennende te bezigen: hier van zyn nog aapweezig *ten zy, ten ware*; eygenlyk *'t en zy, 't en ware*, voor *het en zy, het en ware*, dat is *indien. het niet zy, indien het niet ware*. (Zie WEIL., bl. 284)

(617) Deze manier van spreken, die overeenkomt met de fransche gebiedende wyse *allons, chantons*, word gebesigd, wannéer men, met aandryving spreekende, sich kort wilt afdrücken; zóó als by TOLLERS, in de volgende verzen:

*Buygt uu, kinderen, bid en buygt,
knielt niet vader néér;
buyten word zóó luyd gejuycht:
ZWIGEN WY niet méér.*

*Buyten is de straat bevlugd,
en van spreuken swart;
arm en ryk heeft tol gebragt:
OFFREN WY ons hart.*

*Een enkel voorbeeld
zy genoeg.*

*Dat mooge hy ge-
tuygen.*

*Regene het vandaag,
ik gaa toch uyt.*

*Ik verwierv eéns
myn verzoek niet, enz.*

*Den burgemeéster
zy gestorven, de re-
geering blyft niette-
min in kragt.*

*De boósheyd triom-
pheere, 't is slechts voor
eenen tyd.*

Het zy zoó.

*Ik ware blind, indien
ik niet geloófde, dat
er eenen God is.*

*Hadde hy langer
geleefd, hy ware een*

*Ik ben van gevoelen
of ik meén, dat een
enkel voorbeeld genoeg
zy.*

*De omstandigheyd
wilt, dat hy dat mooge
getuygen.*

*Neemt, dat het van
daag regene, ik' gaa
toch uyt.*

*Onderstelt, dat ik
eéns myn verzoek niet
verwierv, enz.*

*Laat ons veronder-
stellen, dat den bur-
gemeéster gestorven
zy, de regeering blyft
niettemin in kragt.*

*Als het geval wilt,
dat de boósheyd triom-
pheere, 't is slechts voor
eenen tyd.*

*Laat ons neemen,
dat het zoó zy.*

*De natuurlyke reden
wilt, dat ik zoude
blind zyn of dat ik
blind ware, indien ik
niet geloófde, dat er
eenen God is.*

*Veronderstelt, dat
hy langer geleefd had-
beroemd*

Voor:

beroemd man geworden. } Voor: { de, de omstandighe-
den hadden gewild,
dat hy een beroemd
man geworden ware.

§. 2425. Uyt deze gegeevene voorbeelden kan men merken, dat *hy gaa*, *hy spreek*, enz., die by sommige voor eenen derden persoon van de gebiedende wyze aangezien worden, niets anders zyn, dan de aanvoegende wys, met verzwijging van een voorgaande werkwoord en een opwoord. Zeg het zelfde van *gaan wy*, voor *de zaak ver- eyscht*, *ik wensch*, *ik wil*, *dat wy gaan*, enz. Deze verzwijgingen kenmerken doorgaans eene by- zondere aandoening van den spreker, en zyn dus uyt haaren aard, by de hertstogtelyke uytdruk- kingen, kragtiger, dan de volledige gezegden. Zoó toónt *dat hy gaa* de zaak meéstal met meérdere hevigheyd aan, dan *ik wil dat hy gaa*; en het enkel *hy gaa* is kragtiger, dan het gezegde *dat hy gaa*. Zoó kenmerkt by VONDEL de verzwijging van het werkwoord *willen* eene meérdere hevigheyd in het gemoed van *Ajax*, dan de volledige uytdrukking :

AGAMEMNON.

Al waar 't myn eygen bloed; zoó wil ik, dat men straff
de suichters van 't verraad.

AJAX.

ken leevendig verzwoig'.

Ik, dat een open graf

Derde

Derde gevolg.

§. 2424. Uyt het verhandelde blykt, dat men zich van de aantoonende wys moet bedienen, wanneer men eene werking als stellig, dit is, als zeker, ontwyfelbaar, of gewis voordraagt; en dat men noóyt de aanvoegende wys mag bezigen, ten zy in de gevallen, die iets onstelligs, dit is, onzeker, twyfelachtigs, of ongewis aanduyden. -By gevolg, is het verkeérd en met de taalregels strydig eene werking, die den spreekker als stellig beschouwt, door eene aanvoegende, of een geval, dat hy als onstellig of onzeker voordraagt, door de aantoonende wys af te schetsen. Het is waar, dat het voor een vlugge pen bezwaarlyk valt, zich aan deze regels te onderwerpen; doch, hoe veel deze regels oók overtreden worden, en hoe veel mislagen tegen die taalgronden, by de beste schryvers zelve, plaats hebben, blyven die misgrypingen toch altyd vlekken, die men zoó veel moogelyk dient te vermyden. Om te bewyzen, dat wy de schryvers hier niet ten onregte beschuldigen, zullen wy eenige voorbeelden ophaalen, uyt welke zal blyken, dat de beste schryvers van deze feylen niet vry zyn.

In het Gedenkstuk der Nederlanden, door VAN DER PALM, vind men :

Opdat het gunstig tydstip, om Nederland aan de Fransche te ontrukken, niet zoó wel voor de bond-

bondgenooten, als voor Nederland verloren GING (voor ginge).

Hy behoefde geene overredingsmiddelen aan te wenden, om aan deze mannen de noodzaakelykheid te doen gevoelen, dat aan de weyfeling der stad een eynde WIERD (voor wierde) gemaakt.

Vooraf om te zorgen, dat niet, onder luyd gejuych en buytenspoorige vreugde, het grootte doel vergeeten WIERD (voor wierde), of door onberaadenheid en hertstogt achteruyt, ja verloren GING (voor ginge).

Indien men hem toen aldaar, gelyk daar naa, gekend HAD (voor hadde), zyne reys zou niet te Stockholm gestaakt zyn.

By ANTONIDES:

'T VERVEEL (voor verveele) uu niet myn ramp en ongeval te hoóren.

By STIL:

Indien een sterveling, door de voorzienigheid aan het hoofd van een gemeénebest gesteld, dit alles, in zyne ontelbaare gevolgen, BEGREEP (voor begreep) en begunstigde; wat zou hy gelukkig zyn!

By SIEGENBEEK, in zyne Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid, I Stuk, Voorberigt XI:

Dan, hoewel dit dichtstuk als zoódaanig weynig opmerking verdient, komen echter hier en daar eenige blyken van dichterlyk gevoel in het zelve voor,

voor, welke ons grond geeven, om vast te stellen, dat, zoó den maaker in eenen tyd van meêrdere beschaaving geleefd HAD (voor hadde), hy in de dichtkunst geéne onaansienelyke voorderingen zou gemaakt hebben.

WEILAND zegt, bl. XVII van het Voorberigt zyner Nederduitsche Spraakkunst:

Dat nu deze myne Spraakkunst het doel MOOG (voor mooge) treffen..... dit is mynen hertelyken wensch.

En, bl. 230, zegt hy:

In geval het te vreesen ware, dat den toehoóder den éerst genoemden naam uyt het geheugen verloren HAD (voor hadde).

En, bl. 100:

In geval eenen mannelyken persoon onder het byvoegelyk naamwoord verstaan WORD (voor worde).

§. 2425. Dikwyls vind men het woord *zullen*, dat, volgens alle taalkundige, een teéken is van den toekomenden tyd der aantónnende wyze, gebezigd in die gevallen, waar men van eene onzekere zaak spreekt, en by gevolg zich van de aanvoegende wyze zou moeten bedienen. Zoó vind men by HELMERS:

*Wat baat het bloed, gestort op Mantinea's velden?
wat vrucht brengt thans uuw doód, o marathoonsche helden?
opdat een vreemdeling, gebraakt uyt Romes wal,
uuw goud verblindon, en uuw ziel verkoópen zal.*

Alwaar

Alwaar hy, in de plaats van *verslinden* en *verkoop* zal, had moeten schryven *verslinde* en *verkoop*. Maar dezen misslag is dikwyls, by de dichters, zynen oorsprong verschuldigd aan de moeyelykhejd, om de rymwoorden te vinden. In de Rudimenta uitgegeven door de Bataafsche Maatschappij: *Tot nut van 't algemeen*, I Stukje, MDCCCV, bl. 2., staat: *Het geen men wilt, dat er door zal verstaan worden; voor het geen men wilt, dat er door verstaan worde*. Dit heeft, in zonderhejd, plaats, omtrent de woorden, die eene hoop op vrees (618) aanduyden; als in *ik hoop of vrees, dat hy zal komen*, voor *dat hy kome*. Zoó vind men by VONDEL: *Ik vrees, dat ik kwaalyk zal doen, voor dat ik kwaalyk doe* (619).

Men onderscheyde echter van eenen misslag of mis-

(618) Wanneer de woorden van hoop of vrees eene verzekerde verwachting en geén eygenlyk willen, wenschen, enz., of niet willen, enz., aanduyden; dan moet men, volgens den algemeenen regel, de aantoonende wys gebruyken. B. v., *mynen heer en mynen God ik hoop, dat gy my, door de verdiensten van Jesus-Christus, zult geeven vergiffenis van myne zonden*.

In de Lijkrede op Klaas De Vries, door ALLARD HULSHOFF, vind men: *Vreest niet, myne toehoorders! vreest niet, dat wy u sullen lastig vallen; 't welk zoó veel is, als zyt verzekerd, dat wy u niet sullen lastig vallen*.

(619) Laater sullen wy zien, dat men, in *ik vrees, dat ik kwaalyk doe*, en in dergelyke gevallen, dit is, wanneer de aantoonende en de aanvoegende wys beyde den selfden werker hebben, men dan kan zeggen met de onbepalende wys: *Ik vrees kwaalyk te doen, of te sullen doen*.

misbruyk de verlenging, uyt weiluydendheid, als ik betuyge, voor betuyg, enz.; en de verkorting uyt dichterlyke toelaating, als in de volgende verzen:

*Dult niet, dat 's roóvers klaauw ons als syn' proóy VERDEEL',
en by 't bacchantenmaal sich in ons jammren STREEL'!*

HELMER.

*Doch waan niet, dat ik uu het beeldnis MAAL' diens wyzen,
wien Zeno 's volgren als het schoónste toónbeeld pryzen.*

KINKER.

Vierde en laatste gevolg.

§. 2426. In de verhandeling over de persoonelyke wyzen, zagen wy, dat de aantóónde wyze dient, om, volgens de onderscheyding der tyden, regtstreeks aan te toónen het bestaan van 't onderwerp, met betrekking tot de toepassing: terwylde aanvoegende wys het bestaan van het onderwerp met zyne toepassing niet voorstelt, als werkelyk of daadelyk; maar slechts als ondergeschikt aan eene andere voorstelling, waar van de aanvoegende wys afhangt. Daar uyt moogen wy opmaaken, dat het wezenlyk verschil tusschen die beyde wyzen hier in gelegen is, dat de aantóónde wys de werking als eene daadzaak, dit is, als eene werking die bestaat, bestond, of bestaan zal, voorstelt; daar men in de aanvoegende wys de daad van eene afhangelyke voorstelling niet als waarlyk of werkelyk bestaande, noch voor het tegenwoordig, noch voor het verleden, noch voor het toekomstige, beschouwt. Hier van dezen algemeéne en bondigen
regel,

regel, over het verschillig gebruyk dier twee persoonelyke wyzen: *Men bedient zich van de aantoonende wys, wanneer de werking als eene daadzaak beschouwd word; anders, dit is, in eene afhangelyke voorstelling, waar de werking als geéne daadzaak aangemerkt word, gebruykt men de aanvoegende wys.*

VOORBEELDEN (620).

Aantoónende wys.

Hy LEEFT (hy is nog niet doód).

Hy VERHOÓRT my.

Aanvoegende wys.

Hy LEEVE! (ik wensch, dat hy levee!)

Hy VERHOÓRE my!

Zegt

(620) Daar er verscheyden gevallen zyn, alwaar de kense tusschen de aantoonende en de aanvoegende wyze min of meer moeyelyk is; gaan wy, om dit onderscheyden gebruyk nog dnydelyker te doen kennen, deze twee wyzen tegen elkander overzetten. In de eerste kolom word de aantoonende wys gebezigt; omdat de werking als eene daadzaak beschouwd word. In de tweede kolom, in tegendeél, bedient men zich van de aanvoegende wys; omdat men de werking niet als inderlaad bestaande aanmerkt. Uyt deze voorbeelden zal den lezer kunnen sien, dat de selfde woorden nu van de aantoonende, dan van de aanvoegende wys gevolgd zyn: maar hy zal tevens oók bemerken, dat sulks, volgens den straks gegeven regel, plaats heeft; dat men de aantoonende wys bezigt, wanneer eene werking stellig, zeker, of ontwyfelbaar is, of als dusdanige voorgedraagen word; en dat men zich van de aanvoegende wys bedient, wanneer eene werking niet als stellig, maar als onzeker of twyfelachtig, opgegeven word.

Zegt (verhaalt), dat
Jakob KOMT (621).

Schryft (meld), dat
Jakob KOMT.

*God weet altyd voor-
af, welk lot den mensch,
in dit leven, beschoren*
IS (622).

*Hy GAAT, waar hy
wilt of waar het hem
behaagt.*

Zegt (op eene gebie-
dende wyze), dat *Jakob*
KOME (621).

Schryft (algebiedende),
dat *Jakob KOME*.

*Nimmer weet den
mensch vooraf, welk
lot hem, in dit leven,
beschoren ZY* (622).

(Ik staa toe, dat) *hy*
GAA, waar hy wilt (gaan)
*of waar het hem be-
haagt* (te gaan).

It

(621) Er is een aanmerkelyk verschil tusschen *zegt dat Jakob komt*, en *zegt dat Jakob kome*. In het eerste geval, beduyt *zegt* eene enkele bekendmaking van Jakobs zekere aankomst; terwyl het ander geval zoó veel beteekent, als *gebied*, dat *Jakob kome*, en dus het komen van Jakob slechts als eene gebodene zaak, en niet als eene daadzaak, opgeeft. Hier uyt ziet men, waarom *zegt aan Pieter, dat Jakob komt*, zonder merkelyke zinsverandering, kan gekeerd worden in de volgende bewoording: *Jakob komt, zegt dat aan Pieter*; 't welk met de aanvoegende wyze zoó niet geschieden kan.

(622) God is oneyndig wys en voorziende, anders ware by geén volmaakt wezen; hy weet dus stelliglyk, welk lot den mensch in dit leven beschoren is. Maar den mensch, ofschoón hy voor zeker weet dat hem een lot beschoren is, weet echter nimmer vooraf, (omdat zyne bekrompenheyd hem niet toelaat te achterhaalen) welk lot God wilt, dat hem in dit leven beschoren zy.

Ik ben zeker, dat de zaak zoó IS (623).

Zoó de naauwkeurigheid, in het overbrengen, eene verdienste IS, ik heb ze doorgaans in acht genomen (624).

Meént gy, dat de zaak zoó IS (625)?

Geloóft gy, dat de zaak zoó IS (625)?

Ik ben niet zeker, dat de zaak zoó ZY (623).

Zoó de strengheyd altyd eene verdienste WARE, dan zoud Jakob een verdienstig man weezen (624).

Meént gy, dat de zaak zoó ZY (625)?

Geloóft gy, dat de zaak zoó ZY (625)?

Geloóft

(623) Wanneer ik zeg: *Ik ben niet zeker, dat de zaak zoó zy*; dan erken ik wel de moogelykheid des bestaans, maar ik twyfel aan de werkelykheid of daadelykheid: en daarom wil ik, op geén stellige wyze, over die zaak uytpraak doen. Het tegendeel heeft in de aantoonende wyze plaats *Ik ben zeker, dat de zaak zoó is* beteekent zoó veel, als *de zaak is zoó, daar van ben ik zeker.*

(624) Het voorbeeld, *zoó de naauwkeurigheid, in het overbrengen, eene verdienste is*, enz., vind men by **BILDERDIJK**, en beduyd, dat er hier van eene zaak gesproken word, die den schryver werkelyk, als eene verdienste, beschouwt: terwyl men, in *zoó de strengheyd altyd eene verdienste ware*, enz., de strengheyd niet als eene verdienste, maar als eene slechte daad aanmerkt; want zulks beduyd omtrent zoó veel, als de volgende redeneering: *Jakob zoud een verdienstig man wezen, indien het geval wilde, dat de strengheyd altyd eene verdienste ware*; maar de strengheyd is niet altyd eene verdienste: dus is Jakob, die synen medebroeder altyd streng behandelt, geén verdienstig man.

(625) Wanneer eenen persoon ondervraagt, met het insigt om te leeren 't geen hy niet weet; dan is hy in eenen staat van

Geloóft gy, dat de zon [STAAT (626)? | *Geloóft gy, dat de zon STAA (626)?*

Gy

van onzekerbeyd, en hy twyfelc, in zekeren zin, of de omstandigheyd vereyscht, dat de zaak zoó of anders zy: en, by gevolg, moet men, in dergelyk geval, de aanvoegende wyze bezigen. Maar wannecr hy ondervraagt, met het inzicht om te verneemen, by hoe verre den persoon, dien hy ondervraagt, kennis hebbe van eene zaak, die den ondervraager voor zeker of ontwyfelbaar aanziet; dan moet hy zich, naár den algemeenen regel, van de aantoonende wyze bedienen. In de voorbeelden met de aantoonende wyze, word de ondervraaging gedaan, om andere met het gevoelen, dat men koestert, bekend te maaken; maar men weyfelt niet. In de voorbeelden met de aanvoegende wys, in tegendeel, weyfelt men; en hat is om sich uyt de twyfelmoedigheyd te trekken, dat men andere ondervraagt. *Meént gy, dat de zaak zoó is*, beduyd dus, in andere woorden, *ik weet, dat de zaak zoó is; maar wat meént gy daar van?* En *meént gy, dat de zaak zoó zy*, beteekent *ik ben niet zeker, ik twyfel, of de zaak zoó zy; en ik verlang daar omtrent nuw gevoelen of meening te wecten, om my uyt dese onzekerheyd te trekken.* Hier uyt volgt, dat den ondervraager sich van de aantoonende wys moet bedienen, wannecr hy de gevraagde zaak, als zeker of ontwyfelbaar, beschouwt; en dat hy, in tegendeel, de aanvoegende wys moet gebruyken, wannecr hy de zaak, als onzeker of twyfelachtig, bemerkt.

(626) De aantoonende wys geeft te kennen, dat den persoon, die deze vraag oppert, het leerstelsel van Copernicus volgt; terwyl de vraag met de aanvoegende wys te kennen geeft, dat hy daar aan twyfelt, of aan het stelsel van Ptoloméus geloóft. Den eersten geloóft of houd voor eenen grondregel, dat de zon in het middenpunt staat, en den aardbodem jaarlyks rond de selve gaat; den tweeden twyfelt, of de zon stil staa, of is euenen persoon die stellig geloóft, dat de zon dagelyks rond den aardbodem, als haar middenpunt, draayt.

Gy gelooft niet, dat de zaak zoó is (627).

Ik zoek eenen persoon, dien ik gisteren hier zag (628).

Ik zoek een boek, dat my voordeelig is (629).

Ik zal gaan, waar ik zal gerust zyn (631).

Gy gelooft niet, dat de zaak zoó zy (627).

Ik zoek eenen persoon, die my WILLE helpen (628).

Ik zoek (630) een boek, dat my voordeelig zy.

Ik zal gaan (632), waar ik gerust zy.

Ih

(627) In *gy gelooft niet, dat de zaak zoó is*, aanziet den spreker het tegenstrydig, als stellig bewezen; hy loócht niet voor zich zelve, maar enkellyk voor den geenen, tot wien hy spreekt: het denkbeeld van het werkelyk bestaan blyft dan overheérschende voor den spreker; het is bynaa, als of hy zeyde: *De zaak is zoó, en gy gelooft dat niet*. Maar, in *gy gelooft niet, dat de zaak zoó zy*, geloóft of vermeént den geenen die spreekt niet, en hy wilt, dat men oók niet geloóve noch vermeéne, dat de zaak zoó zy. *Gy gelooft niet, dat de zaak zoó is*, beduyd dan zoó veel, als *gy gelooft niet en ik wel, omdat ik overtuygd en zeker ben, dat de zaak zoó is*; terwyl de tegenovergestelde bewoording beteékt *gy gelooft het niet, en ik kan het my oók niet laten voorstaan, omdat de reden schynt te beletten, dat de zaak zoó zy*.

(628) In het eerste geval, is er geenen den minsten twyfel noch onzekerheyd nopens het zien van den persoon, of het voorwerp van myn zoeken; ik heb hem gisteren hier gezien. In het ander geval, is er twyfel of onzekerheyd ten aanzien van den goeden wille des persoons, dien ik zoek; doch ik zoek dusdanigen persoon, met de begeirte of met den wensch, dat hy my wille helpen.

Zoó zegt men oók: *Ik zoek iemand, die my zal vertroósten; en ik zoek iemand, die my vertroóste*.

(629) Ik weet vooraf, dat dat boek my voordeelig is.

(630) Om een boek te vinden, met de begeirte, dat het my voordeelig zy.

(631) Ik weet met zekerheyd vooraf, dat ik daar zal gerust zyn.

(632) Willende, begeirende, dat ik gerust zy.

Ik wensch in een huys te woonen, 't welk my BEHAAGT (633).

Ik zal u eene reden geeven, die u MOET overtuigen (633).

Indien hy geld HAD, waarom betaalde hy zyneschulden niet (634)?

Alhoewel, schoon, ofschoon hy deugdzaam IS (634).

Ik meen, dat hy ZAL komen (635).

Ik wensch in een huys te woonen, 't welk my BEHAAGE (633).

Ik zal u eene reden geeven, die u MOETE overtuigen (633).

Indien hy geld HADDE, hy zoud zyneschulden betaalen (634).

Alhoewel, schoon, ofschoon hy deugdzaam ZY (634).

Ik meen niet, dat hy KOME (635).

Ik

(633) In het eerste geval, weet ik met zekerheid, dat het huys my behaagt, en dat die reden overtuigen zal; in het tweede is zulks twyfelachtig.

(634) *Indien hy geld hadde, hy zoud zyne schulden betaalen*, beduyd, dat de voorwaarde of vereyschte tot de betaaling outbreekt: daar de aantoonende wys *had* te kennen geeft, dat den schuldenaar de middelen tot de betaaling werkelyk bezat; maar dat hy, om andere redenen die hier gevraagd worden, zulks niet gedaan heeft. Zoó drukken *indien* en *by aldien* eene voorwaarde uyt, die, als vervuld of niet vervuld, verondersteld of opgegeven word; in het eerste geval vereyschen zy de aantoonende, en in het laatste de aanvoegende wyse. Zoó beteekenen *alhoewel*, *schoon*, en *ofschoon*, met de aantoonende wys, het werkelyk bestaan der zaak; terwyl zy, met de aanvoegende wys, de zaak als niet stellig voordraagen.

(635) De aantoonende wys geeft te kennen, dat de komst als zeker beschouwd word: daar de aanvoegende wys beduyd, dat de komst niet vast staat; sy word, in tegendeel, ontkend.

Zoó

Ik zal my wel schicken, dat niemand van my ZAL KLAAGEN (636).

Ik vreesde niemand, ofschoon een leger voor de poorten VERSCHEEN (637).

Al LEED Karel gebrek, hy wilde echter om geene ondersteuning vraagen (638).

Hy was zoó gerust, als iemand die niet te vreézen HAD (639).

Ik zal my wel schicken, dat niemand van my KLAAGE (636).

Ik zou niet vreézen, ofschoon een leger voor de poorten VERSCHRENE (637).

Al LEEDE Karel gebrek, hy zou echter om geene ondersteuning vraagen (638).

Hy was zoó gerust, als of hy niet te vreézen HADDE (639).

§. 2427.

Zoó zegt men oók, naar die onderscheydene beteekenis: *Wacht*, tot dat hy KOMT; *wacht*, tot dat hy KOME. *Ik verwacht*, dat hy ZAL KOMEN; *ik verwacht*, dat hy KOME.ENZ.

(636) Het eerste is zoó veel, als *niemand zal van my klaagen; dat weet ik zeker, omdat ik my wel zal schicken*. In het tweede is *dat* zoó veel, als *opdat*; het geen te kennen geeft, dat ik alle poogingen zal aanwenden, door een goed gedrag, opdat men van my niet mooge klaagen.

(637) In het eerste voorbeeld valt de *vreés* niet op het verschynen van een leger voor de poorten, maar op het woord *niemand*. In het tweede, in tegendeel, slaat de *vreés* op het geval, in 't welk een leger zoude verschynen.

(638) In het eerste geval, word Karel, als werkelyk in gebrek zynde, beschouwd; terwyl het ander enkellyk het gebrek lyden in eene vooronderstelling aantoont.

(639) In het eerste geval, word er eene vergelyking gemaakt met eenen persoon, die werkelyk niet te vreézen had; en daarom word

§. 2427. Uyt het verhandelde volgt, dat, by twee voorstellingen, eene voornaame en eene aanvullende, het werkwoord van deze laatste in de aantoonende wyze moet gebruykt worden; wanneer de woorden der eerste voorstelling het werkelyk bestaan van de tweede, op eene regtstreeksche, stellige, en onafhangelijke maniere, aankondigt: en dat het werkwoord van de tweede voorstelling in de aanvoegende wyze moet geplaatst worden; als de woorden van de voornaame voorstelling het twyfelachtig of het onzeker van een dergelyk bestaan aanduyden. Daarom zegt men altyd, met de aantoonende wys:

Het is waar,
Het is zeker,
Het is gewis,
Het is ontwyfelbaar,
Het is bewezen,
Het is betoónd,
Het is klaar,
Het is baarblykelyk,
Het blykt,
Daar uyt volgt,

dat de zaak zoó is.

§. 2428. Uyt het voorgaande is oók gebleken, dat

word de aantoonende wys gebezigt: daar, in het tweede geval, de zaak niet als stellig, maar als onzeker opgegeeven word; welk laatste oók plaats heeft in de volgende en alle dergelyke gezegden: *Hy hield zich, gelyk of hy koning ware; handelt, als of ik er by ware; enz.*

dat het werkwoord van de voorgaame voorstelling, of zelfs de geheele voorstelling welke de aanvoegende wys vereyscht, dikwyls verzwegen word; als in het volgende van VAN DER PALM: *Deze bezorgdheyd MOOGE omtrent andere opryzen, doch niet omtrent FALCK! Hem behoed en BEHOEDE steeds daar voor zynen zuiveren, verstandelyken, en zedelyken zin, zyne braafheyd, door niemand besproken of berispt, en dat echt nederlandsch hert, 't welk by Nederlands herstelling zich luysterlyk openbaarde: alwaar, in het beginsel, ik staa toe, dat of iets dergelyks, en, voor het woord behoede, ik wensch, of iets van dergelyken aard, moet ondervestaan worden.*

G E B R U Y K

van de

ONBEPAALENDE WYS.

§. 2429.

In het Eerste Deel onzer Spraakkunst (§. 232), hebben wy gezien, dat alle werkwoord, en by gevolg alle onbepaalende wys, in zich een byvoegelyk naamwoord vervat; en dat, b. v., *ik wil schryven* zoó veel is, als *ik wil schryvende zyn*. En gemerkt (volgens §. 220, 2074, en volg.) alle byvoegelyk naamwoord wezenlyk een zelfstandig, waar op het betrekking heeft, vooronderstelt; zoó volgt daar uyt dezen

EERSTEN

EÉRSTEN REGEL.

ALLE ONBEPAALENDE WYS, MOET NOÓDWENDIG-
LYK OP EEN ZELFSTANDIG NAAMWOORD BETREK-
KING HEBBEN; als in *ik wil schryven*. Hier ziet
de werking, die door *schryven* uytgedrukt word,
op het woord *ik*, dat als de uytwerkende oorzaak
dier daad moet aangemerkt worden.

§. 2430. Wanneer wy over het verschil tusschen
de persoonelyke en de onpersoonelyke wyze spraken;
dan zagen wy, dat deze laatste met haar zelfstandig
naamwoord geéne voorstelling uytmaaken kan. En,
daar nu geéne volledige bewoording, hoe kleyn zy
oók mooge weezen, ten zy in de voorstelling bestaan
kan; zoó volgt daar uyt, als

TWEÉDEN REGEL,

DAT DE ONBEPAALENDE OF ONPERSOONELYKE
WYS ALTYD EENE PERSOONELYKE VOORONDERSTELT;
of in andere woorden, DAT DE ONBEPAALENDE WYS,
ZONDER PERSOONELYKE, NIET BESTAAN KAN.
Hier uyt volgt, dat overal, waar eene onbe-
paalende wys aanwezig is, er altyd tweé werk-
woorden, een persoonelyk en een onpersoonelyk,
moeten te vinden zyn. Het eérste mag hier wel
het voornaame, en het tweéde het bykomende werk-
woord geheéten worden.

§. 2431. Daar nu, volgens het voorgaande, alle
onbepaalende wys tot een zelfstandig naamwoord,
als tot haare uytwerkende oorzaak, betrokken word;
moogen wy hier uyt opmaaken dezen

DERDEN

DERDEN REGEL.

Zoó DIKWYLS ER EENE ONBEPAALENDE WYS AANWEEZIG IS, MOET ER, IN DE ZELFDE BEWOORDING, UYTDRIJKELYK OF BEDEKTELYK, EEN ZELFSTANDIG NAAMWOORD TE VINDEN ZYN, WAAR OP DIE ONBEPAALENDE WYS, ALS OP HAARE UYTWERKENDE OORZAAK, BETREKKING HEEFT, WAAR IN ZY HAAREN STEUN HEEFT, EN WAAR MEDE ZY, ALS HET WARE, VEREÉNZELVIGD WORD. B. v., *ik wil schryven*, *ik zie Pieter schryven*; alwaar *schryven*, in het eérste voorbeeld, tot *ik*, en, in het laatste, tot *Pieter* betrokken word.

§. 2432. Maar, daar wy uyt de voorgaande voorbeelden merken, dat de onbepaalende wyze ziet nu op den werker van het persoonelyk werkwoord, als in *ik wil schryven*, en dan op eenen anderen naamval, die door dat persoonelyk werkwoord beheérscht word, als in *ik zie Pieter schryven*; zoó zou men kunnen vraagen, in welke omstandigheden het eérste, en in welke het laatste geval plaats hebbe.

§. 2433. Gemerkt de ligtst moogelyke verstaanbaarheid het eénig oógwit van spreken en schryven is; zoó moet er een teéken zyn, waar uyt men zien kan, of de onbepaalende wys zich vereénzelvigt met den werker of met eenen anderen naamval van het persoonelyk werkwoord: en dit teéken bestaat natuurlyk, in de moogelykheid of onmoogelykheid

lykheid der vereéniging van de twee denkbeelden, welke door het voornaam en het bykomende werkwoord uytgedrukt worden. Wanneer de werking der onbepaalende wyze zich met die van het persoonelyk werkwoord kan vereénigen, in den zelfden werket; dan word de onbepaalende wys, overeenkomstig met de regels der ligst mogelyke verstaanbaarheid, betrokken tot den werker van het persoonelyk bindwoord. In het tegensfydig geval, moet de onbepaalende wys zich natuurlyk vereenzelvigen met den beheerschten naamval van het persoonelyk werkwoord. In *gy beloofde my te komen*, *hy meende my te bedriegen*, enz., heeft de onbepaalende wys betrekking op den werker van het persoonelyk werkwoord; omdat de twee denkbeelden, *belooven* en *komen*, *meenen* en *bedriegen*, aldaar in den zelfden persoon kunnen vereénigd worden. Maar, in *ik staa uu toe te vertrekken*, *ik gebied uu te schryven*, enz., heeft de onbepaalende wys den beheerschten naamval tot uytwerkende oorzaak van de daad, welke door die wyze, uytgedrukt word; omdat de omstandigheden aldaar niet toelaaten, de beteëkenis der onbepaalende wyze met die der persoonelyke te vereénigen. Want men ziet klaar, dat ik het vertrekken aan my zelve niet toestaa, en dat het gebod van te schryven hier voor my niet kan weezen; maar, dat er noodzaakelyk twee werkende wezens moeten zyn, een dat toestaat en een dat vertrekt, enz.

§. 2434.

§. 2434. Edoch er is een derde geval. Het gebeurt naamelyk, dat de onbepaalende wyze, voor zoó veel de bewoording aantóont, onverschilliglyk met den werker en met den beheérschten naamval kan vereénigd worden; als in *ik geef uu dit geld, om gerust te leeven*. Deze bewoording kan beteekenen, dat ik dat geld geef of myne schulden betaal; opdat ik gerust van geweeten mooge leeven. Zy kan oók beduyden, dat ik dat geld aan iemand geef; opdat hy voortaan zonder bezorgdheyd en gerust leeve. Maar, daar den sprecker die beyde meénigen te zamen niet hebben kan; en daar het gebruyk en de natuurlyke taalgronden vereysehen, dat de onbepaalende wyze tot den werker wederkeére, wanneér die vereéniging moogelyk is: zoó mag men hier de onbepaalende wyze niet bezigen, ten zy voor het eérste geval. Om eene andere meéning uyt te drukken, zal men, zich van de persoonelyke wys bedienende, zeggen: *Ik geef uu geld of ik betaal uu, opdat gy gerust moogt leeven*. Dezen regel schynt ons zoó overeenkomstig met de natuurlyke taalwetten, en zoó noódzakelyk, om alle dubbelzinnigheyd te vermyden, dat wy het overbodig achten meérdere bewyzen, tot staaving van dien regel, by te brengen.

§. 2435. Ofschoón alle onbepaalende wys, volgens onzen eérsten regel, noódwendiglyk tot een zelfstandig naamwoord betrokken word; gebeurt het echter niet zelden, dat het zelve verzwegen is, of

of er aangevuld moet worden: als in *ik zie schryven*, voor *ik zie iemand schryven*; *ik zie eenen brief schryven*, voor *ik zie iemand eenen brief schryven*; *ik zie een huys bouwen*, voor *ik zie iemand een huys bouwen*. Dit heeft, inzonderheid, in de gebiedende wyze plaats: by voorbeeld, *beloof my te komen*, *beloof dit te zullen doen*, enz.; alwaar den verrigtenden persoon der onbepaalende wyze dien geenen is van de gebiedende wyze, waar van den werker verzwegen is. Met zekere heftigheid spreekende, zegt men: *Gy zyt onredelyk, om niet meér te zeggen; om de waarheyd te zeggen, de zaak is zoó*; enz.: voor *ik zeg, dat gy onredelyk zyt, om niet meér te zeggen*; enz. In hevigheid, zegt men: *Hoe, gy naar Gent gaan, en ik te huys blyven!* enz.; voor *hoe, gy zoud naar Gent gaan, en ik zou te huys blyven!* enz.

§. 2436. Past nu de regels, welke wy hier over de onbepaalende wys gegeven hebben, toe aan de volgende

VOORBEEJDEN.

*Wie had, gelyk Napoleon Buonaparte, de gaaf, om over den wil van andere te heérschen, om zich onbegrensd te doen gehoórzaamen? Wie verstond, als hy, de kunst om groóte gedashten van zich te verwekken, moed en vertrouwen op zich in te boezemen?..... Voordvaarende, rus-
teloós,*

teloós, stout, en vuurig, was alles, wat hy in het openbaar deed of sprak, geschikt, om geëst-drift te ontvlammen..... Het kostte hem niets, door stroomen menschenbloed te waaden tot zyn doel.

VAN DER PALM.

FALK bezit de groóte kunst van te zuygen zonder achterdocht te wekken, en te spreken zonder zich bloót te geeven; de nog groóter kunst, om zyne hertstogten te bedwingen, om niet slechts te volherden waar pligt gebied, maar óók om te kunnen buygen, waar eér en trouw het gedoógen: wat post is dan voor zyne bekwaamheden te hoóg, waar in hy zich niet handhaaven kan, tot roem en heyl van zyn vaderland en vorst?

VAN DER PALM.

*Gy goón, die 'tgrieksche volk hebt uyt het niet getogen!
gy kunt niet straffeloós 's lands ondergang gedoógen;
gy toeft (k aanbid uuw wit), om zeker toe te slaan!
gy stemt myn bede toe: juygt, Grieken! 'k sterf voldaan.*

HELMERS.

Laat, laat Promotheus straf hem onzen angst doen boeten.

HELMERS.

Wanneer de onbepaalende wys al of niet van het woordje TE voorgegaan is.

§. 2437. Uyt de hier boven aangetogen voorbeelden ziet men, dat sommige woorden de onbepaalende wys achter zich zonder, en andere met het woordje *te* hebben. De reden van dit gebruyk moet natuurlyk gezocht worden in de beteëkenis van het woordje *te*, en in de voorloópigige woorden, waar mede de onbepaalende wys verbonden word.

§. 2438. Van het oude *tote*, komt ons heden-daagach *tot, te, toe*, wortel van (*to-en*, nu) *toogen, trekken, zeulen, sleepen*. Het woordje *te* is dus, naar zyne woordoorsprongelykheyd, even als ons *tot* (640), van eene toestreckende beteëkenis; het toónt oógmerk, toebereydsel, of onmiddellyken overgang, maar altyd overgang (641). *Te* word dan gevolgelyk by de onbepaalende wys gebezigd, wanneer de voorloópigige woorden (als in *ik verlang te spreken, gy begeirt te vertrekken*) eenige toestrekking, aannaadering, geneygdheyd, of voorbereyding tot de handeling, welke door de volgende onbepaalende wys uytgedrukt word, beteëkenen; en wel in dier voege, dat de voorloópende beweeving met de volgende werking nog geëne daadelyke gemeenschap hebbe: zoó als in *ik verlang te spreken*,

(640) *Te* word by eene onbepaalende wys gevoegd, als *tot* by een naamwoord. *Dat is ligt te doen*, is even zoó gezeyd, als *dat is goed tot spys*. Zie Ned. Spraakleer, door BILD., bl. 182.

(641) Nederlandsche Spraakleer, door BILD., bl. 341.

ken, gy begeirt te vertrekken, enz. De voorloópende werkwoorden *verlangen* en *begeiren* toónen hier wel eenige strekking tot het *spreken* en *vertrekken* aan; maar den affloóp dezer handelingen berust enkel op gebeurlyke omstandigheden, en zy zyn dus in geén onmiddellyk verband met de voorloópende werkwoorden. Het tegendeél heeft plaats, in *hy helpt hem werken, hy hoórt hem zingen, enz.*; alwaat de daad van *werken, enz.*, met het voorloópig werkwoord *helpen, enz.*, in het denkbeeld des sprekers vereénigd is. Om die reden, word by de laatste soort van werkwoorden geén *te* gebezigd; terwyl de andere woorden, tot welke rededeelen zy oók moogen behoóren, als *gebieden, begeirig, enz.*, de uytdrukking van eenen overgang tot, of eene verbinding met de daad, en, by gevolg, altoós het woordje *te* voorderen. In gevolge dezer grondwetten, heeft het taalgebruyk de volgende regels gevestigd (642):

EERSTEN

(642) Naar maate deze strekking aan onze voorvaderen toescheen al of niet verknocht te zyn met de beteekenis der voorgaande woorden, waar mede de onbepátlende wys in verband staat; bedienden zy zich oók al of niet van het woordje *te*. Maar, daar het in 't doorgaande gebruyk moeyelyk, om niet te zeggen onmeogelyk, is, zich ahyd aan de betedensterde gronden, in den strengsten zin, vast te binden: soó kan het geschied zyn, dat onze voorvaderen, die echter in het algemeen naar de taalgronden te werk gingen, nu en dan, voorsamenlyk wanneer de zaak éenigzins duyster of weyfelachtig was, het woordje *te* bezigden of achterlieten, waar men, streng genomen, behoórd had anders te doen; en dat het taalgebruyk, hier en daar, ten dezen aanzien éenigzins willekeurig, doch verbindende geworden is.

EÉRSTEN REGEL.

§. 2439. Met de onbepaalende wyze zonder *te*, worden verbonden de werkwoorden *doen, durven, helpen, hoóren, kunnen, moeten, moogen, voelen, willen, zouden, zullen.*

VOORBEELDEN.

Hy doet hem vertrekken; ik durf niet spreken; iemand helpen arbeiden; ik hoór hem roepen; hy kan niet loópen; ik moet schryven; wat mag dit beduyden? ik voel myn hert kloppen; ik wil het uu, zonder éenige bedenking, helpen uytvoeren; zy zouden het toestaan; ik zal het doen doen, en gy zult het laten doen.

In de boven gemelde gevallen, word de onbepaalende wyze zonder *te* gebezigd; omdat er geéne toestrekking of overgang plaats heeft. Het *doen, durven, helpen, hoóren, kunnen*, enz., word, in het denkbeeld des spreekers, hier niet, als eene daad of werking op zich zelve bestaande, beschouwd; maar slechts als eene wyziging of omstandigheyd van de handeling, welke door de onbepaalende wyze uytgedrukt word: zoó dat *doen, durven*, enz., hier met de onbepaalende wys in het denkbeeld des spreekers, als het ware, vereénzelvigd word.

TWEÉDEN REGEL.

§. 2440. Er zyn werkwoorden, die nu zonder, dan met *te* gebezigd worden; omdat zy voor de
twee-

tweéderleye beschouwing vatbaar zyn. De werkwoorden *vinden* en *zien* worden met de onbepaalende wyze zonder *te* verbonden, om daar mede den toestand aan te toónen van een wezen, dat men vind of ziet: als in *ik vond hem zitten, spelen, enz.; ik zag* (met myn eygen oógen) *zynen broeder zitten, drinken, enz.* Zoó oók *blyven*, wannér de onbepaalende wyze eenen toestand beteekent; als in *hy bleef zitten, rusten, slaapen, enz.*

'K heb de onschuld menigwerf van rampen zien omgeeven, maar immer bleef haar rust by al die rampen leeven.

FEITH.

Hier drukt *vinden, zien, blyven*, met de onbepaalende wyze *zitten, enz.*, tweé werkingen uyt, welke gelyktydig plaats hebben; en die in het denkbeeld des spreekers zoódaanig vereénigd zyn, dat zy, als het ware, maar eéne gewaarwording voorstellen.

§. 2441. *Gaan, komen, en loópen*, worden insgelyks met de onbepaalende wyze zonder *te* verwoegd, om een zeker oógmerk of eene enkele voorwerpelyke zaak, zonder overgangelyke strekking, aan te duyden: als in *gy gaat zien, hy komt morgen by my eeten, zy loópen bedelen, enz.*; alwaar *gaan, komen, en loópen*, met de daar op volgende onbepaalende wyze, als eene vereénigde werking beschouwd worden.

§. 2442. In eene andere beteekenis, worden de zes gemelde werkwoorden met *te* gebezigd, by voorbeeld: *Ik vond daar veel te doen, hy blyft te*

te zoeken, zy gaan te werken, wy komen te verrigten, zy loópen te bedelen, ik zal zien te rusten; alwaar zien zoó veel, als trachten of poogen, beteékent.

Hier beteékenen *vinden, zien, blyven, gaan, komen, en loópen*, eene toestrekking tot de volgende daad; en wel op zulk eene wyze, dat de twee werkingen elk afzonderlyk beschouwd worden. *Zien en rusten*, b. v., zyn niet vereénigd, maar zeér onderscheyden in het denkbeeld des sprekers; en wel zoódaanig, dat het poogen om te rusten ophoud, zoó haast de betrachte gelegenheyd aangeboden word. Zeg het zelfde van de andere voorbeelden, als *wy komen te verrigten*, enz.; alwaar het komen en het verrigten twee verwyderde denkbeelden voorstellen.

§. 2443. Met de onbepaalende wyze zonder *te* gebruykt men het werkwoord *heéten*, gebezigd voor *oordeelen, noemen*; als in *iemand heéten liegen*, dit is *iemand leugenachtig oordeelen*. In eene andere beteékenis, voor *gebieden*, vereyscht het zelve *te*, om den zigbaaren overgang van de eene tot de andere daad; als in *iemand heéten te liegen*, 't welk zoó veel is, als *iemand gebieden dat hy liege*.

§. 2444. Zoó zegt men oók *hy leért schryven, en leér te doen het geen men uu belast heeft*. In *hy leért schryven*, is de daadelykheyd van *schryven* vereénigd in den persoon, die *leért*; want hy word hier, als werkelyk schryvende, voorgesteld; het is bynaa zoó veel, als of men zeyde:
Hy

Hy leért al schryvende schryven. In *leért te doen het geen men nu belast heeft*, in tegendoel, is *leért* niet verzeld met de daadelykheid, als in *leért schryven*; maar het beduyd daar enkellyk eene toestreckende oefening, om te kunnen doen het geen geboden is: zoó dat het laatste op het toekomende, als toestreckende, daar het eérste op het tegenwoordig, als met de daadelykheid verzeld, ziet.

§. 2445. *Laaten* voor *gedoógen* word zonder *te* gebezigd, als in *ik laat hem spreken* (voor *ik gedoóg, dat hy spreek*), enz.; omdat het *laaten* met de onbepaalende wyze, zonder eénige tusschenkomende toestrekking, in de *gedachte vereénigd* word. Daarentegen, word *laaten*, voor *naalaaten*, *niet doen*, met *te* vervoegd, als in *ik laat te spreken* (voor *ik laat naa*, of *onthoud my van te spreken*, *ik spreek niet*). Hier beduyden *laaten* en *spreken* twee zeer onderscheydene werkingen, die wel zekerlyk in het denkbeeld des sprekers niet kunnen vereénigd worden; gemerkt de eene als daadelyk, en de andere als afwezig voorgesteld word.

§. 2446. Met de onbepaalende wys *liggen*, *staan*, *zitten*, zegt men, zonder *te*, *liggen slaapen*, *staan zien*, *zitten leezen*, enz.; *sluuar slaapen*, *zien*, *leezen*, enz., eenen toestand betoekenen, die met het *liggen*, *staan*, en *zitten*, vereénigd is. In alle de andere gevallen, worden *liggen*, *staan*, en *zitten*, door het woordje *te* met de onbepaalende wyze verbonden. B. v., *dat ligt te rotten*, *te bederven*, *dat staat te*

te gebeuren, hy zit te kóópen, enz.; in welke voorbeelden de werkwoorden *liggen, staan, en zitten*, een oógmerk aanduyden, om tot eene andere of tweede werking over te gaan, en er dus eene beweging of strekking plaats heeft.

DERDEN REGEL.

§. 2447. Al het geen wy in de twee voorgaande regels, over de voorloópende werkwoorden (*willen, zien, enz.*) gezeyd hebben, moet oók verstaan worden van hunne bedryvende en lydende byvoegelyke naamwoorden, wanneér deze met eene onbepaalende wyze in verband staan. Hier by moet nog opgemerkt worden, dat die lydende naamwoorden de gedaante der onbepaalende wys aanneemen, wanneér zy verbonden worden met *hebben* of *zyn*, om daar mede de daad van die lydende naamwoorden, als verleden of voltrokken, voor te stellen. B. v., *hem willende en durvende helpen, enz.*; *hem vindende speelen, enz.*; *hy heeft liggen slaapen; wy hebben staan zien; wy hebben zitten leezen; hy had willen komen; hy is blyven steeken; enz.*: omdat men zegt *ik wil, durf, vind*, met de onbepaalende wyze zonder *te*; en omdat de lydende byvoegelyke naamwoorden *liggen, staan, zitten, enz.*, hier geéenen overgang tot eene volgende werking aantóónen; dewyl de onbepaalende wys aldaar enkellyk eenen toestand, vereénigd met het voorgaande naamwoord, beteékt. Daarentegen,
zegt

zegt men: *Ik heb getracht te doen, hy heeft begeird te vertrekken, enz.*; omdat men zegt: *Ik tracht te doen, enz.*

VIERDEN REGEL.

§. 2448. Wy geloóven, in de drie voorgaande regels, alle de gevallen opgegeeven te hebben, waar de voorloópigige woorden geéne toestrekking aanduyden; en vervolgens geén *te vereyschen*. Wy meénen dan tot algemeénen regel te moogen stellen, dat, *buyten de vermelde gevallen, de voorloópers 't zy werkwoorden, 't zy andere woorden, de onbepaalende wyze met TE voorderen.*

VOORBEELDEN.

Het begint te regenen; het behaage uu my te hoóren; gy behoórt te vertrekken; hy bekent het gedaan te hebben; het belieft my niet dat te doen; ik beloof uu te volgen; hy beweirt het gezien te hebben; gy bid my het uu te geeven; ik denk uu morgen te betaalen; zy dreygen zich te wreeken; ik gelast uu te gaan; hy geloóft te moeten volherden; ik gewen my vroeg op te staan; ik heb een huys te bouwen; ik hoop dat te hebben; dit is er te overhandigen; ik meén dat te doen; hy plagt sterk te speelen; hy schaamt zich te komen; hy scheen door den slaap overmeésterd te zyn; dat onweder schynt te verdwynen; het smertte hem zich overtroffen te zien; ik stond hem toe te vertrekken; ik verbind my dat
uyt

uyt te werken; hy verbood my het te zeggen; ik vergat te drinken; hy verhindert ons te spreken; ik verlang uu te zien; vermaant hem te gehoorzaamen; hy vertraagt te komen; hy vertrouwt zich niet toe het te zeggen; ik vrees te vallen; hy was er te vinden; hy weet te leven; hy wenscht te sterven. Wien heb ik de eér te ontmoeten? hy had de eér den eersten te zyn; heb ik het geluk uu wel te zien? ik had het genoeg uu te ontmoeten; by hem is niets te verdienen; hier is iets nieuws te zien; er is nog veel te betaalen; vryheyd te komen; ik heb nog wat te doen. Aangenaam te zien; begeirig te hoóren; bereyd te volgen; het is gemakkelyk te zeggen; gereéd te gaan; ik ben gewoon dat te zien; hard te byten; ligt te raaden; moeyelyk te beslissen; moogelyk te doen; onmoogelyk te geloóven; ik ben schuldig te gaan; ik ben verbonden te gehoorzaamen; verplicht te geeven; weirdig te pryzen; zwaar te draagen; enz.; enz.; enz.

Over het woordje TE, in GOD TE DIENEN IS DE EÉRSTE PLIGT, LANG TE SLAAPEN IS AAN DE GEZONDHEID SCHAADELYK; en dergelyke gevallen meêr.

§. 2449. In deze en alle dergelyke omstandigheden, hangt de onbepaalende wyze niet af van voorloópende woorden, zoó als wel in de boven gemelde regels het geval was: dus behoórt men oók te weetem,
 WAAROM

waarom het woordje *te* al of niet gebezigd word, in *te werken valt lastig; te dansen verhit; lang te slaapen bezwaart het hoöfd; lang slaapen is naadeelig; zich vlytig oefenen is, ter verkryging van weetenschap, noödzaakelyk; veel wyn drinken is voor de gezondheid schaadelyk; het slaapen is noödzaakelyk voor de gezondheid; enz.*

§. 2450. Onder de spraakleéraaren word getwist, of de onbepaalende wyze, in *God te dienen is enz.*, een werk- of naamwoord zy. Veel is er voor, en veel tegen geschreven. Onderwylen, uyt het geen wy van het onderscheyd tusschen de persoonelyke en de onbepaalende wyze (§. 2396 en volg.) aangeteekend hebben, blykt ten overvloede, dat de laatste geéne voorstelling kan uytmaaken. Die nu de verknochtheyd van de toepassing met eenen werker of eérsten naamval, als eene wezenlyke hoedaanigheyd des werkwoords, aanmerken, kunnen natuurlyk de onbepaalende wyze, als geén volkomen werkwoord, beschouwen. Edoch de onbepaalende wyze, in *God te dienen is de eérste pligt, enz.*, is oók, streng genomen, geén zelfstandig naamwoord: want een eygenlyk zelfstandig naamwoord, zoó wy in de Naamvallen zagen, kan noóyt eenen lyder beheérschen; het geen hier toch plaats heeft. Hoe moet men dan de onbepaalende wyze, in de aangehaalde voorbeelden, beschouwen?

§. 2451. Het is ten vollen blykbaar, dat *dienen*, in *God te dienen enz.*, eene werking met aftrekking
(ab-

(*abstractië*) van haaren werker voorstelt. En daar nu de voordragt van eene werking zonder werker, dit is van eene werking in het algemeén, die werking als op zich zelve bestaande voorgeeft; zoó brengt zulks een zeker denkbeeld van zelfstandigheyd mede: en de onbepaalende wyze grenst, in dergelyke gevallen, onmiddellyk aan de zelfstandige naamwoorden; zonder echter de kracht haarer beheérsching te verliezen, zoó als blykt uyt het meérmaalen aangehaalde voorbeeld, alwaar het zelfstandig naamwoord *God* door het werkwoord *dienen* beheérscht word. In dezen zin mag men zeggen, dat de onbepaalende wys der werkwoorden oók, als een zelfstandig naamwoord, gebezigd word, en wel met en zonder *het* of *te*; als in *het slaapen is noódaakelyk*, *lung slaapen is naadeelig*; *het liegen is slecht*, *liegen is slecht*, *slecht is het liegen*; *aan het roer van staat te zitten is ieders zaak niet*, *aan het staatsroer zitten is vol zorg*; *zich te bedriegen is menschelyk*, *het gebrek der menschen is zich bedriegen*, *zich bedriegen is menschelyk*; *een land te regeeren is moeyelyk*, *een land regeeren heeft veel in*, *moeyelyk is het land regeeren*; *hy heeft ligt zeggen*; *gy hebt goed spreken*; *gy hebt schoon zeggen*; *het is hier goed wonen*; *slecht zitten*; *moeyelyk gaan*; *gemakkelyk liggen*; *dat heét, noem, of naam ik wel schryven*.

§. 2452. Edoch, daar *het*, een byvoegelyk naamwoord zynde, noódsaakelyk meér betrokken word
tot

tot een zelfstandig naamwoord, en *te*, als opwoord, noóddwendiglyk meér betrekking heeft tot een byvoegelyk naamwoord, dat in dergelyke gevallen in het werkwoord besloten is; zoó mag men heél wel zeggen, dat er verschil is tusschen *het loópen vermoeyt my*, en *te loópen vermoeyt my*: naamelyk, dat het eérste *loópen* eygenlyk meér als een naamwoord, en het tweéde meér als een werkwoord gebezigt word. « En het is hierom (zegt BILDERDIJK, in zyne Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch., II D., bl. 7), en een noóddwendig gevolg hier van, dat het eérste geval een adjectief daar by toelaat; doch het laatste in tegendeél een adverbium. Niet, dat die adjectieven en adverbien regelmaatig in vorm onderscheyden zyn, als 't geval zyn zou, wanneér die laatste regelmaatig de genitieve vorm in *s* of *en* hadden, als *soms*, *vlytelyken*; maar zy voorderen eene gansch andere constructië. HET *hard loópen*, HET *schielyk eeten*, HET *te lang slaapen is ongezond*, toónt door de plaatsing van het wyzigende woord *hard*, *schielyk*, *te lang*, tusschen het lidwoord en den infinitivus, dat dien infinitivus daar als nomen staat. »

« Doch, wanneér hy, in tegendeél, met *te* gebruykt word, gaat dit wyzigende woord voor, en men zegt *hard TE loópen*, *schielyk TE eeten*, *te lang TE slaapen*; en de plaatsing van dit *te* achter die wyziging betoónt, dat het als verbum genomen word, en de wyziging dus een adverbium is. »

Het woordje *te* bekleéd hier dus de plaats van
't be-

't bepaalende naamwoord *het*, en dient even als dit, om de zaak naader te omschryven (643); met het verschil, zoó als wy reéds zeyden, dat de onbepaalde

(643) « Wy hebben dus een tweederley *te* in onze taal. « Dat « *te* (zegt HINLOPEN) is of *het*, of het voorzetsel *tot*, en dit de « reden, dat, als men om heeft by de Oude, men veelal daar « geen *te* heeft; » en hy stelt dezen pleonasmus van een *te*, gelyk met ons van *der jeugd af*. Dat *te* een voorzetsel is, bevestigt hy met de opmerking, dat, waar *te* voor den infinitivus staat, « bynaa altoós achter dezen infinitivus de *e*, als een teeken van oenen afgebogen casus, daar by gezet word: » en deze opmerking verdient alle aandacht. » Zie Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, door BILD., D. II, bl. 5: welker opsteller van het zelfde gevoelen is, en dit wydoopig in de volgende bladzijden ontvouwt; waar hy onder andere zegt: « Daar is tweederley *te*, 't geen de onkunde verwart; en willen wy onze moedertaal wel verstaan, zoó moeten wy deze in zin en beteekenis zeer verschillende woordekens wel onderkennen. Daar is een *te*, dat loutere verkorting van het oude *tote* is, waar voor wy nu deels *tot*, deels *te* zeggen; en waar nyt oók het veelal postpositieve *toe* is, in *tot hier toe*..... Maar wat is dan nu van het ander *te*, wanneér het (des noóds) door het lidwoord *het* verplaat en het verbum dus tot noemen gemaakt kan worden? Wanneér ik zeg, als hier boven: *Te loópen of hard te loópen vermoeyt my; wel te doen of godaan te hebben berouwt niemand; dit te doen is boven myns magt*; enz.: waar ik even zoó met den infinitivus als noemen zeggen kon: *HET loópen*, of eénvoudig *loópen*; *HET hard loópen*, of eénvoudig *hard loópen*; *HET weldoen*, of eénvoudig *weldoen*; en *dit doen* of *HET doen van dit*? Dan is er blykbaar géenen overgang tot de daad; maar de daad word onderstaeld, en geschied werkelyk in het denkbeeld. Wat is dan dit *te*? »

« 'T is eénvoudig het engelsch *to*, dat, als lidwoord, in die taal een verbum (als zoódaanig) eygen is, en daar als characteristicon

paalende wyze met *te* meér als een eygenlyk werkwoord, en die met *het* meér als eene eygenlyke zelfstandigheyd voorgesteld word. Hier uyt volgt oók, dat de onpersoonelyke wys met *te* of *het* eene bepaalde, en zonder die woordjes eene onbepaalde zaak voorstelt: als in *dat heét of noem ik spelen, maar*

teristicon by gezet word, wanneér het absolutè staat. Dezen anglicismus is by ons voor eeuwen, het zy van de naabuige anglen, met wier taal de onze zoó overgroót eene gemeenschap heeft, het zy onmiddellyk van onze overbuuren aan het kanaal, wier taal- en spreekvormen onze eérste verkondigers van het christendom van hun meébragten, overgenomen; en van daar zeggen wy: *Te loópen* of *te arbeiden, te rusten, te waaken, te slaapen, heeft zynen tyd; geld te betaalen voordert het te hebben*; en het vervangt dus volmaaktelyk het lidwoord *het*, en strekt bloótelyk tot determineering van het woord dat op zich zelf algemeen en onbestemd zou syn. *Praaten heeft niets om het lyf, maar op doen komt het aan, en te praaten (of het praaten) heeft niets om het lyf, maar te doen (of het doen) is de zaak, verschillen volkomen zoó, als een praatjen en eene daad, met het praatjen en de daad verschillen*. Oók gebruykt men in desen sin by het verbum zelf dat onbepalende lidwoord wel. *Ik veracht zulk doen*, zegt men; maar oók: *Ik veracht zulk een doen; ik vrees zulk dreygen niet, en zulk een dreygen*. En oók op gelyke wyze is 't aan den anderen kant met dit of dat *doen*. Dit, vertrouw ik, zal alles ophelderen. Alleén moet ik er byvoegen, dat dit te, als artikel (of lidwoord) van 't verbum, in de woorden-achting even zoó weynig een woord tusschen zich en dat verbum toelaat, als het ander. En zoó zegt men: *Hard te blaazen is beter dan den mond te branden*, en niet *te hard blaazen*; welk laatste eenen geheel anderen sin zou opleveren. »

maar 't is het speelen niet dat uuwe voornaamste bezigheyd moet zyn; slaapen is noodzaakelyk, maar allen dag lang te slaapen is aan de gezondheid naadeelig; dat was wel werken, maar niet het werken van eenen neirstigen man.

§. 2453. Ons blyft nog overig een woord te spreken van de onbepaalende wyze, in *ik had geld LIGGEN, ik heb geld LIGGEN gehad, ik heb een huys STAAN, hebt gy vuur BRANDEN?* en dergelyke meér: alwaar de onbepaalende wyze altyd zonder *te* gebezigd word; omdat er noch toestrekking, noch beperking plaats heeft. Sommige taalleëraaren beschouwen de onbepaalende wys hier als een zelfstandig, andere als een byvoegelyk naamwoord. Doch daar de onbepaalende wys, in dergelyke gevallen, eene zekere hoedaanigheyd van het zelfstandig naamwoord voorstelt, maar by dit geén nieuwe zelfstandigheyd voegt; zoó is het laatste gevoelen, naar ons bedunken, aanneemelyker, dan het eérste. En inderdaad die uytdrukkingen kunnen heél gemakkelyk door de volgende bewoordingen vervangen worden: *Ik had geld liggende, ik heb een huys staande, enz.*

Gevolgtrekking.

§. 2454. Ofschoón alle eygenlyk genaamde werkwoord eenen werker of cene werkende oorzaak vooronderstelt (§. 2302 en 2429), en het bindwoord *zyn* met

met het denkbeeld van een byvoegelyk naamwoord in zich vervat (§. 232): zoó kan, desniettegenstaande, een werkwoord, door aftrekking (*abstractië*) van zyne werkende oorzaak, als zelfstandig, en door abstractië van het woord *zyn*, als byvoegelyk naamwoord voorkomen; gelyk (§. 2449) in *lang slaapen is naadeelig*, en (§. 2453) in *ik heb een huys staan* (voor *staande*), te zien is.

Over de onbepaalende wys, verzeld van TE en van andere opwoorden.

§. 2455. Daar de woorden, ten gevolge van welke de onbepaalende wys gebezigd word, dikwyls, als in *hy vermoeyt zich door veel te spreken*, eenen overgang met eene zekere omstandigheyd kenmerken: zoó volgt uyt den aard der taal, dat de onbepaalende wys, als meér eygenlyk werkwoord, voor het woordje *te*, naar de onderscheydene omstandigheden, nog andere onvolzinnige opwoorden ontvangen kan; als in de volgende

VOORBEELDEN.

Hy is gestorven door te veel te drinken. Gy zult gelukken, met de zaaken wel te bedenken, te overleggen; bezig met brieven te schryven. Zy kan daar van niet spreken, zonder te schreyen; kon hy zich zoó hoóren beschuldigen, zonder te antwoorden? ik sprak met hem, zonder te weten, wie

wie hy was; hy is vertrokken, zonder afscheyd te neemen. Nu is alles gelegen, in de zaaken wel uyt te voeren. Moede van den geheelen dag te werken; hy heeft de slechte gewoonte van met alles te spotten; de moeyelykheyd van te werken. Ik kom, om uu te spreken (644); wy leeven niet om te eeten, maar wy eeten om te leeven; ik breek hier af, om niet wydloópig te worden; ik deed het maar, om te zien; enz.

§. 2456. Edoch, hier omtrent heeft wel somtyds eene verzwying plaats. Met achterlating van het eerste der twee opwoorden of voorzetsels, zegt men: *Laat af te weénen, houd op te dansen, zyn oógm-merk was te vertrekken, enz.; voor laat af VAN TE weénen, houd op VAN TE dansen, zyn oógm-merk was OM TE vertrekken, enz.* Met verzwying van het woordje *te*, zegt men: *Moeyelyk om zeggen, aangenaam om zien, om hoóren, enz.;* waar voor men beter schryft *moeyelyk TE zeggen, aangenaam TE zien, enz.,* achterlatende het woordje *om*, wanneér
er

(644) *Te*, zoó als wy reéds zeyden, drukt hier eene strekking tot eene daad uyt. Het daar by gevoegde *om* kenmerkt het oógm-merk of de beweegreden als beginsel, waar uyt die daad voortkomt. De twee woordjes *om* en *te* te samen genomen doen dan het oógm-merk of de beweegreden der handeling naader blyken, dan wel het enkel *te*. En hier in bestaat het verschil tusschen *gy hebt vryheyd te vertrekken, geef my iets te eeten, ons.;* en tusschen *gy hebt vryheyd, OM TE vertrekken; geef my iets, OM TE eeten; enz.*

er geén byzonder oógmerk of beweegreden aangeduid word (645).

§. 2457. Daarenboven word het woordje *te*, on-aangemerkt de onvolzinnige opwoorden, door de voorloópers vereyscht, altyd voorgegaan van een opwoord, zoó dikwyls eene omstandigheyd van de onbepaalende wyze door een scheydbaar voorzetsel nytgedrukt word (§. 1878); als *wat weet gy in te brengen, tyd van af te breeken, om by te leggen, om naa te komen, om aaneén te binden, om byeén te doen, met neder te leggen, tyd van op te staan, om naa te loópen*, enz.

§. 2458. Wanneer wy, §. 239 en volg., over de

(645) « In voorige tyden (zegt WELAND), liet men *te weg*, om daar door den lydenden van den bedryvenden vorm te onderscheyden. De aanmerking is door HOOPTE gemaakt, die zegt: « *Een man goedt om bevechten* is goed, om bevochten te worden. *Een man goedt om te bevechten* is goed, om eeneu anderen te bevechten. » By DECKER vind men oók meér dan eens dit onderscheyd in het oóg gehouden. Zoó leest men by hem: *Onhantsaem om bewonen*. En by D. DEINE: *Hoe qualyk ist om doen?* In onze Bybelv. leezen wy daarom van *dingen swaar om verklaeren*, dat is *om verklaerd te worden*. Ik kan niet zien, waarom dit noódig zy; daar men hier even goed *swaar om te verklaeren* had kunnen setten. Men kan, als men de duydelykheyd slechts bewaare, veylig allerwegen *te* gebruyken. Dit voegwoord *om* mag men weglaaten, als het geéne bedoeling of oógwit aanduyt, als *ik acht het overtollig, om van dit onderwerp meér te spreken*. Men zegge liever: *Ik acht het overtollig, van dit onderwerp meér te spreken.* » Zie Nederduitsch Taalkundig Woordenboek; door WELAND, by het woord *om*.

de onvolzinnige opwoorden handelden; dan zagen wy, dat zy alle eene wyziging van de byvoegelyke naamwoorden uytdrukken. Nu, naar den aard van een byvoegelyk naamwoord, kan de onbepaalende wys, als zelfstandig naamwoord gebezigd, even gelyk de andere zelfstandige naamwoorden, van dit of dat onvolzinnig opwoord, en wel naar de onderscheydene wyziging van dat byvoegelyk naamwoord; van alle onvolzinnige opwoorden voorgegaan zyn; als in de volgende

VOORBEELDEN.

<i>In</i>	} <i>het openen der deur,</i>	}	<i>heeft hy zyn bedn gekwetst.</i>		
<i>Door</i>					
<i>Met</i>					
<i>Voor</i>					
<i>Naa</i>					
<i>By</i>					
<i>Onder</i>					
<i>Sedert</i>					
<i>Op</i>				}	<i>wierd veel gezeyd.</i>
<i>Omtrent</i>					
<i>Over</i>					
<i>Tegen</i>					
<i>Wegens</i>					
<i>Tot</i>	}	<i>is hy niet bekwaam. kan hy niet binnen komen. kwam veel onheyls voord. wierd hy gestraft. verrigtte hy niet met al.</i>			
<i>Zonder</i>					
<i>Uyt</i>					
<i>Om</i>					
<i>Behalve</i>					

Alles

*Alles was hem wel, behalve zondigen; boven het verrigten zyner bediening, heeft hy nog veel andere zwaare bezigheden; boven het verspeelen van zyn geld, verkwist hy nog zynen duurbaaren tyd; hy heeft zulks buyten weeten gedaan; by het oppassen zyner zaaken, voegde hy nog de godvruchtigheyd en de liefde tot zynen even-mensch; door klappen en mallen; met vraagen, komt men te Rome; naa het uytspreeken van deze woorden, verliet hy het gezelschap; naar zyn zeggen, is zulks niet goed; hy wierd oploópende, om het spreken van een enkel woord; onder het drinken van een glas, ging alles voorby; op het ontvangen van dezen brief, wierd myn gemoed gestild; over dat zeggen, ontstond eene hevige woordenwisseling; sedert het opstaan der zon, is alles in orde; tegen het vloeken en lasteren, is hy zeér streng; als het tot betaalen komt, is hy noóyt gereéd; tusschen hangen en worgen; volgens het zeggen van andere, moeten de zaaken aldus gelegen zyn; voor opstaan, eeten, en slaapen gaan; wegens het verhandelen dezer stof, moet men veele zaaken in acht neemen; hy heeft de stad verlaaten, zonder afscheyd van zyne vrienden te neemen. Zoó zegt men oók met de onbepaalde wyze in den eygenaar: *Hy sprak, met eene wonderbaare kragt van zeggen* (646); *dat is trant van schryven.**

Nog

(646) In plaats van *kragt van zeggen*, *lust tot schryven*, enz., kan men, volgens onze Tweéde Bemerking §. 1918 en volgende.

2011-

Nog een woordje , over het gebruik der onbepaalende wyze.

§. 2459. Uyt het geen wy (§. 2437 en volg.) gezeyd hebben blykt, dat meér werkwoorden in de onbepaalende gedaante, zonder éénige tusschenkomende woorden, onmiddellyk achter elkander kunnen volgen. B. v., *ik heb hem die zaak , met al myn vermoogen , willen helpen uytvoeren ; zy hebben moeten laten weeten , dat enz. ; zy hebben willen doen geloóven , dat enz.* Doch men moet het gebruik van vier en zelfs van drie achtereénvolgende onbepaalende wyzen, zoó veel moogelyk, trachten te vermyden; omdat zulks dikwyls aanstoótelyk is of duysterheyd verwekken kan: als in *ik geloóf , dat zy hem nu zullen willen laten gaan zien.* Ook moet men zich, als WEILAND te regt aanmerkt, wachten van de onbepaalende wys der werkwoorden overtollig te gebruiken. By voorbeeld, *men had het korter te zyn gewenscht , voor men had het korter gewenscht ; hy is in staat iets daar toe te kunnen bydraagen ; hy is verplicht dit te moeten doen ; enz. , voor hy is in staat iets daar toe by te draagen ; hy is verplicht dit te doen : dewyl in staat zyn en kunnen , verplicht zyn en moeten , het zelfde zeggen (647).*

OVER

somwylen stellen: *Zeggenskragt , schryvenslust , enz.* Zoó ook, in plaats van *het land regeeren , enz.*, kan men, en zelfs beter, *schryven het landregeeren , enz.*

(647) Zie WEIL., II D., §. 158.

OVER DE VERWISSELING

der

W Y Z E N.

*De onbepaalende voor de aantoonende en de
aanvoegende wyze, en omgekeérd.*

§. 2460.

Wy hebben, §. 2429, gezien, dat de onbepaalende wyze altyd betrekking heeft op een zelfstandig naamwoord, 't welk als werkende oorzaak dient, en in de bewoording altoós aanwezig is, of er gemakkelyk kan aangevuld worden; en dat men, by gevolg, zich noóyt van de onbepaalende wyze mag bedienen, wanneér zy op geén zelfstandig naamwoord, dat in de bewoording zelve uytgedrukt of er onder verstaan word, kan betrekking hebben. Men zegt wel *gy wilt gaan, hy hoórt hem spreken, ik wenschte u te zien, ik bad hem te komen, dit verdient gezien te worden, beloof my te komen, gy moet hem hoóren spreken, gy belet my naar huys te gaan, enz.*; omdat de onbepaalende wyze aldaar overal tot een voorgaande zelfstandig naamwoord betrokken word. Maar men zegt, in tegendeél, met eene persoonelyke wyze: *Ik wil, dat hy gaa; gy wilt, dat ik gaa; ik geloóf, dat hy de waarheyd zegt; enz.*: omdat, in deze en dergelyke gevallen, de werkende oorzaak van

van het tweede werkwoord en den naamval van het voorgaande werkwoord verschillende personen zyn.

§. 2461. Nu zou er kunnen gevraagd worden, of men de onbepaalende wys telkens mooge bezigen; als zy op eenen naamval van het persoonelyk werkwoord kan betrekking hebben: als in *ik wil sterven*, voor *ik wil*, *dat ik sterve*; enz. Het is gemakelyk te zien, dat de onbepaalende wyze ontlast is van eenige woorden, die by de persoonelyke wyzen niet alleén noodzaakelyk moeten plaats grypen; maar die, daarenboven, den zin dikwyls sleepende, en niet zelden onaangenaam of zelfs aanstoótelijk maaken. B. v., indien men, in plaats van *gy wenscht te moogen vertrekken*, met de persoonelyke wyze zegt: *Gy wenscht, dat gy zoud moogen vertrekken*: dan verkrygt men eene bewoording, die wel de zelfde gedachte voorstelt; maar tevens zoó langdraadig is, dat zulks aan eén iegelyk in het oóg moet vallen. En daar nu, in het uytdrukken der gedachten, den kortsten weg natuurlyk oók den besten is: zoó zal men zich van de onbepaalende, en niet van de persoonelyke wyze, bedienen; wanneer de eerste de gedachte even net en klaar of zonder dubbelzinnigheid voorstelt. Dus, in plaats van *ik wenschte, dat ik geleefd hadde in den tyd*, enz., zal men beter zeggen: *Ik wenschte geleefd te hebben*, enz. De reden, waarom men in *ik wil schryven*, *ik zie hem vertrekken*, en in alle dergelyke gevallen, de

de onpersoonelyke, in plaats van de persoonelyke wyze, mag bezigen, is, omdat de aanwyzing van eenen persoon voor de tweede werking onnuttig is, gemerkt hy anders genoeg gekend is; en omdat men niet noódig heeft aan te toónen, dat de zaak door den voorgaanden persoon gewild word, aangezien hy door de vervoeging van de laatste handeling met de eérste zyne meéning daar omtrent genoegzaam te kennen geeft.

§. 2462. Maar het spreekt van zelf, dat men zich noóyt van de onbepaalende wyze mag bedienen, wanneer zy tot dubbelzinnigheyd moet aanleyding geeven: als, b. v., in *het is om gelukkig te zyn, mynen zoon, dat ik uu eene goede opvoeding gegeeven heb*; alwaar men niet ziet, of den zin zy opdat ik gelukkig zoude zyn, of opdat gy, mynen zoon, gelukkig zoud zyn, en by gevolg is het twyfelachtig, op welken naamval de onbepaalende wyze aldaar betrekking hebbe (648). In dergelyke gevallen, moet men zich van eene andere wyze bedienen, of den zin veranderen. Ten tweéden is het oók blykbaar, dat men de voorkeus aan de per-

(648) Het was gemeénelyk in zulke raadselachtige bewoordingen, dat het antwoord der afgoden door hunne priesters of priesterinnen gegeven wierd. Als ouder menigvuldige andere, het antwoord, dat Pyrrhus van het orakel te Delphen verkreeg: *Aio te, Æacida, Romanos vincere posse*; alwaar de onbepaalende wyze tot *Romanos* en tot *te* kan wederkeéren. Door het gebruyk van dergelyke dubbelzinnigheyd, kon het orakel niet ligt gelogenstraft worden.

persoonelyke wyze behoort te geeven; wanneér de zaak, door de onbepaalende wyze, zoó duydelyk niet uytgedrukt kan worden, of, in andere woorden, wanneér men niet enkellyk de daad, maar andere daar by komende denkbeelden moet voorstellen: b. v., als het voorgaande werkwoord eene kragtige verzekering of bevestiging uytdukt; als in *ik zweir, dat ik uu zal betaalen; gy moet my zweiren, dat gy my zult betaalen*; enz. Eyndelyk moet hier in acht genomen worden (het geen nyt het voorgaande volgt), dat de onbepaalende en de persoonelyke wyze van een en het zelfde werkwoord somtyds zeér verschillende denkbeelden uyt-drukken: b. v., *ik weet, dat ik de waarheyd zeg*; en *ik weet de waarheyd te zeggen*. Het eérste beduyd *het is my bewust, dat ik de waarheyd zeg*; terwyl het laatste zoó veel beteekent, als *ik heb de kennis van de waarheyd te zeggen*, b. v., *waar het noódig is*. Dus moet men, in de gevallen waar de persoonelyke wyze een ander denkbeeld dan de onbepaalende uytdukt, zien, welke gedachte men bedoelt, en aan de geschiktste uytdrukking de voorkeus geeven.

De aantoónende voor eene andere persoonelyke wyze, en omschryving van de gebiedende.

§. 2465. Somtyds is den gebiedenden persoon van een zoó groot gezag, of de noódwendigheyd van het volbrengen des gebods zoó baarblykelyk, dat het

het genoegzaam is de zaak enkellyk aan te toónen; als in de Tien Geboden Gods: *Gy zult geéne vreemde goden hebben voor myne oógen; gy zult uu geén gesneden beeld of gelykenis maaken, gy zult die niet aanbidden of godsdienst aandoen; gy zult den naam van den heér uuwen God niet ydellyk aanneemen; gy zult niet doódslaan; gy zult geén overspel doen; gy zult niet steelen; gy zult tegen uuwen naasten geén valsche getuygenis geeven; gy zult uuws naastens huysvrouw niet begeiren; gy zult zyn huys niet begeiren, noch zyn land, enz.* In plaats van de gebiedende wys, mag dus den toekomenden tyd der aantónnende gebezigd worden; wanneér den beveelenden persoon verre boven den geboden is, of zich als verre boven den geboden persoon beschouwt: als eenen schuldeyscher, ten aanzien van zynen schuldenaar; toen hy aan dezen met hardigheyd zegt: *Gy zult my betaalen.* Het volgt uyt den aard der tweé eérste persoonelyke wyzen, dat den geenens, die een gebod geeft wiens uytvoering als zeker beschouwd word, zich beter van den toekomenden tyd der aantónnende, dan van de gebiedende wyze, bedient. En gelyk men nu, in de boven gemelde gevallen, een gebod van den eérsten persoon door den toekomenden tyd der aantónnende wyze kan uytdrukken: zoó kan men den toekomenden tyd der aantónnende voor de aanvoegende wyze bezigen, om den wille van eenen eérsten persoon aan te duyden; wanneér, naamelyk, de

de naakoming van dien wille als zeker mag beschouwd worden. B. v.,

<i>Gy zult vertrekken,</i> <i>Gy zult gaan,</i> <i>Hy zal vertrekken,</i>	} VOOR	<i>ik begeir, dat gy vertrekt.</i> <i>ik wil, dat gy gaat.</i> <i>ik wil, dat hy vertrekke.</i>
---	--------	---

Het is gemakkelyk te zien, dat, in dergelyke gevallen, de aantoonende wyze van geéne woorden, die *willen* beteekenen, voorgegaan is; en dat de aantoonende wyze *ik wil*, het opwoord *dat*, en de aanvoegende wyze *hy vertrekke*, tot het *hy zal vertrekken*, gesmolten worden.

§. 2464. Het denkbeeld van eenen eénvoudigen spreker verwekt (zoó wy, §. 2383 en volg., zagen), in de toehoorders, dikwyls eene onaangename aandoening. Dit heeft, inzonderheyd, plaats by het gebruyk der gebiedende wyze, die niet alleén het denkbeeld van den eénvoudigen persoon *ik*, maar oók dat geen van een geëod in zich vervat. Om deze redenen, moeten de personen, die aan hoógere, en zelfs aan hunne gelykstandige met wie zy niet heél gemeézaam' zyn, het woord toedraagen, zich spaarzaam en met voorzigtigheyd van de gebiedende wyze bedienen. In deze gevallen, gebruykt men meéstal eene omschryving; b. v., in plaats van *doet dat*, zegt men: *Kunt of wilt gy dat doen? wilt u. E. dat doen? belieft het u. E. dat te doen?* of men bezigt eene dergelyke uytdrukking, die eene zekere nederigheyd te kennen geeft. Doch, wanneer de gebiedende wys zelve, als *verweirdigt, geweidigt,*

digt, enz., het denkbeeld eener onderwerping in zich vervat; dan word natuurlyk die omaigtigheyd niet vereyscht. Zeg het zelfde van de gebiedende wys verwoegd met woorden, die het aanstoótelyk of schrikbaarende eens gebods sterk maatigen, of zelfs geheel wegneemen: als in *gaa toch; doet ons de eer, van het middagmaal met ons te neemen*; enz.

§. 2465. Maar, daar de omzigtigheyd, waar van wy hier spreken, haaren voornaamen of eénigen grond heeft in een ceremonieel, of in de achting voor den aangesproken persoon; bedient men zich en zelfs somtyds beter van de gebiedende wyze dan van eene omschryving, schoón zy uytdukkelyk alle hardheyd eens gebods in zich besluyte, in de gevallen, naamelyk, in welke wy ons van het woordje *gy*, volgens het in §. 2380 aangehaalde moogen bedienen: dit is, 1. wanneér men met verachting, gramschap, of verontweirdiging, iemand aanspreekt; 2. met personen, die veel leéger van rang of staat zyn; 3. onder vrienden; 4. in den verheven styl, die boven het uytwendig ceremonieel is; 5. in den leérenden styl, die insgelyks boven den uytwendigen vorm der plegtigheyd is. In de cyfferkunst, b. v., zegt men: *Verdeélt twaalf door vier*; alwaar het heél belagchelyk zoude zyn te zeggen: *Hebt de goedheyd twaalf te verdeélen door vier*; of *verdeélt, believe het uw, twaalf door vier*; enz.

§. 2466. De reden, waarom men den toekomenden tyd der aantónnende wyze mag bezigen voor de
ge-

gebiedende en voor de aanvoegende wyze, die eene bevelgeving of wil van eenen eersten persoon uytdrukken, is dan te zoeken in de omstandigheden, waar in den eersten persoon verkeert, als oók in den aard der persoonelyke wyzen zelve. Alle bevel, gebod, wille, begeirte, voordering ziet hier op eene toekomstende uytvoering. Wanneer nu den sprekenden persoon zeker is, dat zynen wil zal ten uytvoer gebragt worden; dan mag hy de zaak als zeker voorstellen, en zich van den toekomstenden tyd der aantoonende wyze bedienen. Hier by mag men nog wel ter loóps doen opmerken, dat het woord *zullen* alsdan met méérderen naadruk uytgesproken word, dan wel anders, in de eygenlyke aantoonende wyze, plaats heeft. *Gy zult gaan*, en *gy zult gaan*, zyn dus verschillende uytdrukkingen: de eerste kenmerkt een bevel of wil; terwyl de andere de zaak, enkellyk als toekomstende, voorstelt.

VERWISSELING

van de gebiedende en de aanvoegende wyze.

§. 2467. Uyt het geen hoóger over deze twee wyzen aangeteekend is, blykt klaar, dat zy beyde de handeling als gewild voorstellen; en by gevolg met elkander veele gemeenschap hebben. En, inderdaad, er bestaat gene groóte overeenkomst, tusschen *ach! VERHOÓR my!* en tusschen, *ach! hy VERHOÓRE my!* tusschen *GAA waar gy wilt*, en *hy GAA*

GAA *waar hy wilt*; alhoewel de eene in de gebiedende, en de andere in de aanvoegende wyze staan. Om deze gelykheyd van beteëkenis, kan men eene daad, uyt dat gemeén oógpunt beschouwd, in zekeren zin, onverschilliglyk door de gebiedende en de aanvoegende wyze voorstellen. Hier van komt het, dat men, in plaats van *ik veronderstel, dat gy zonder vriend zyt*; enz., zegt: *Wees zonder vriend, hoe veel verliest uuw leven!* en dat men zich alsoó dikwerf van de gebiedende, voor de aanvoegende wyze, bedient, om een moogelyk geval, op eene verkorte wyze, uyt te drukken (649). Zoó oók, in plaats van *ik bid uu, dat gy my aanhoórt*; enz., zegt men, met de gebiedende wyze: *Aanhoórt my, bid ik uu, of enkellyk aanhoórt my; geef ons heden ons dagelyksch broódt; wees kloekmoedig; zorg voor uuwe kinderen*; enz.: in welke gevallen de gebiedende wyze het denkbeeld van eene bede, verzoek, opwekking, of vermaaning, te binnen brengt.

§. 2468. Gelyk men nu, in zekeren zin, dikwerf de gebiedende, voor de aanvoegende wyze, bezigt; zoó bedient men zich oók dikwyls van de aanvoegende wyze, waar men de gebiedende zou kunnen gebruyken: zoó als eenen meéster, die, tot zynen knecht spreekende, zegt: *Ik zou geirn hebben, dat gy de peirden aanspant*, voor *spant de peirden aan*.

(649) Zie WEIL., II D., §. 139.

aan. Wanneer men met den eersten of derden persoon, op eene beveelende maniere, zegt: *Gaan wy; hy doe, dat ik hem gebied;* enz.: dan gebruykt men, in het nederduytsch, altyd de aanvoegende wys; omdat de gebiedende, zoó wy gezien hebben, enkellyk den tweéden, en geén eersten noch derden, persoon heeft. En daar de werkwoorden *kunnen, moeten, en moogen* (650), uyt hunnen aard, de gebiedende wyze, zelfs van den tweéden persoon, ontbeiren; zoó is de verwisseling, by die werkwoorden, insgelyks noódzakelyk.

Bemerkingen.

§. 2469. Hier dient opgemerkt te worden, dat, alhoewel, in zekere gevallen en in zekeren zin, de eene wyze voor de andere gebezigd word, zulks echter niet geschied naar enkele willekeur en zonder éénigen grond; maar, omdat die wyze, aan welke men de voorkeus geeft, juyst best geschikt is, om de

(650) Den heer WEILAND zegt, in zyn Eerste Deel, §. 261, dat het werkwoord *willen*, volgens den aard zynar beteekenis, de gebiedende wyze mist. Doch, zegt men niet zoó wel in het nederduytsch: *Wil niet hardnekkig twisten*; als HORATIUS (Epist. Lib. I. 18. 28.) in het latyn: *Contendere nolí?* Daarenboven, vind men in het Woordenboek van WEILAND zelve, by het woord *willen*, de volgende uydrukking: *Wilt niet vreezen!* — Dit zal waarschynelyk eene van de onnaauwkeurigheden wezen, die den heer WEILAND van andere spraak-kunstenaren, zonder naadenken, overgenomen heeft.

de bedoelde gedachte voor te stellen. Zoó zegt eenen oversten aan zynen onderdaan: *Ik verzoek u of ik zou geïrrn hebben, dat gy vertrekt*; daar hy, streng genomen, met het enkel woord *vertrek* zyne meéning zou kunnen te kennen geeven: maar, omdat hy hem met beleefdheid wilt behandelen; daarom bedient hy zich van eene heuscher uytdrukking, die toch het zelfde doel herlangt.

§. 2470. Het is uyt verzekering van de uytvoering zyns gebods, dat eenen meéster, met de aantónnende wyze, zegt: *Gy zult de peirden aanspannen*, in plaats van *spant de peirden aan*. Het is dus uyt kragte eener verzekering, dat men de aantónnende, voor de gebiedende of voor de aanvoegende wyze, bezigt; en om eene gegronde reden, dat alle verwisseling der wyzen plaats heeft: zoó dat de voornaame denkbeelden, welke met elke wyze verbonden zyn, altyd bewaard blyven.

§. 2471. Daarenboven, verstaar men wel, dat wy hier enkellyk spreken van eene grammatikaale verandering: want, als men de zaak, volgens de redekunde (*Rhetorica*), beschouwt; dan zyn *doe dat, gy moet dat doen, gy zult dat doen, ik wil dat gy dat doet, dat te doen is uuwe pligt*, enz., evenweirdige uytdrukkingen.

§. 2472. Het geen wy, over de omzigtigheid in het gebruyken van de gebiedende wyze, aangestipt hebben, is oók toepasselyk aan de aanvoegende wyze, voornaamelyk, wanneér deze met verzwygung
der

der voorstelling, waar van zy afhangt, gebezigd word, en dus den uytwendigen vorm van een gebod vertoont. In plaats van *eeten wy, gaan wy, enz.*, kan men zeggen: *Mynheeren, belieft het U. E., dat wy eeten? gevalt het U. E., dat wy gaan? enz.*

OVER DE TYDEN

der

WERKWOORDEN.

§. 2473.

Wanneér ik met myn tegenwoordig spreeken of het tegenwoordig tydstip vergelyk 1. het schryven van Pieter, die nu (terwyl ik spreek) schryft; 2. het schryven van Jakob, die gisteren schreef; en 3. dat geen van Kornelis, die morgen zal schryven: dan staan de werkingen van Pieter, Jakob, en Kornelis, met myn spreeken dat hier als vergelykingspunt dient, in eene onderlinge betrekking, met het verschil echter dat het schryven van Pieter met myn vergelykingspunt invalt, dit is gelyktydig plaats heeft; terwijl de daad van Jakob dat vergelykingspunt of myn spreeken voorgaat; en daar het schryven van Kornelis naa het tydstip van myn spreeken volgt of plaats heeft.

§. 2474. Het is haarblykelyk, dat men aan géene hoegenaamde werking haare bestemde plaats, in het
ryk

ryk der daadzaaken, kan geeven, zonder zich ter zelfder tyde een vergelykingspunt voor te stellen. Zoó is, in vergelyking met den tyd op welken ik spreek, alles wat met myn spreken invalt tegenwoordig, dat daar voor gaat verleden, en het geen er naa volgt toekomstende. Hier uyt ziet men, dat de tydsbeteekenis geheel van het vergelykingspunt afhangt. De daad, die gisteren plaats had, is verleden ten opzichte van myn tegenwoordig spreken; doch zy was toekomstende, ten aanzien van mynen vriend die over een jaar gestorven is. Zoó dat den spreker niet te regt van de aanhoorders kan verstaan worden, ten zy het vergelykingspunt van wederzyden gekend zy.

§. 2475. Uyt het verhandelde moogen wy de volgende bepaaling opmaaken: *De tyden zyn de gedaanten, die, by het voornaame denkbeeld van de beteekenis des werkwoords, voegen het bykomende denkbeeld des bestaans met betrekking tot een vergelykingspunt of tydstip.* Wanneer ik zeg *hy leért* (tegenwoordig of op den tyd dat ik spreek) *neirstig*: dan drukt het werkwoord *leért* niet alleén het voornaame denkbeeld van *leéren* of *oefenen* uyt; maar het geeft oók te kennen, dat het *leéren* in betrekking staat met en beantwoord aan het tydstip, 't welk met het uytspreeken der bewoording invalt. En daar nu het bestaan der handeling noódwendiglyk of 1. met dat vergelykingspunt invalt, of 2. het zelve voorgaat, of 3. naa dat punt volgt; zoó bestaan er, zonder min of meér, drie verscheydene be-

betrekkingen met dat vergelykingspunt: naamelyk 1. de betrekking van gelyktydigheyd, wanneér de handeling met dat vergelykingspunt invalt, die den naam van *tegenwoordigen* tyd draagt; 2. de betrekking van vroegerheyd, als de verrigting voor dat vergelykingspunt plaats heeft of geschied, en deze betrekking word *verleden* tyd geheeten; 3. de betrekking van laaterheyd, wanneér de werking naa dat vergelykingspunt voorvalt, en deze laatste betrekking is, by de taalkundige, met den naam van *toekomenden* tyd bestempeld.

§. 2476. Het is gevolgelyk in betrekking tot een bekende tydstip, te weteen dat geen waar in de voorstelling uytgebragt word, waar mede de vergeleken daad invalt, of, in andere woorden, gelyktydig plaats heeft, dat den eérsten tyd der aantónnende wys (*ik schryf, gy schryft, hy schryft, wy schryven, zy schryven*) eenen tegenwoordigen tyd beduyd; als in *ik zeg, dat Jakob komt; den mensch weet, dat hy krank is*. Zoó is het insgelyks uyt kragte der betrekking van vroegerheyd, dat den tweéden tyd der aantónnende wys (*ik schreef, gy schreeft, enz.*) eenen verledenen tyd beteekent; als in *hy zeyde, dat zynen broeder ziek was; enz.* Het is oók in betrekking tot het gemelde vergelykingspunt, dat de aanvoegende wyze, die, als in *hy wilt dat ik schryve, hy wilde dat ik schreeve*, eene daad voorstelt als gewild of vereyscht, dezen of geenen tyd kenmerkt. Want moet de daad, in een tegenwoordig of toekomende tydstip, als
gewild

gewild of vereyscht, voorgesteld worden, dan gebruykt men den eérsten tyd *ik schryve*, enz.; anders den tweéden *ik schreeve*, enz.: als in *hy meént, dat de zaak zóó zy; hy zal willen, dat ik kome; mynen vader wilde, dat mynen broeder gisteren te huys bleeve; hy begeirde, dat zynen broeder kwame; hy wilde gisteren, dat ik naar Gent ginge.*

§. 2477. Uyt het geen hier en in de vervoeging der werkwoorden aangeteekend is ziet men, dat den tegenwoordigen en den verledenen tyd, zóó van de aanvoegende als van de aantóónde wys, eene byzondere gedaante hebben; maar dat zulks, ten aanzien van den toekomenden tyd, geéne plaats heeft.

§. 2478. Om den eygenlyk toekomenden tyd der aantóónde wys uyt te drukken, is men altyd genoódzakt zich van eene omschryving, dit is van het werkwoord *zullen* met de onbepaalende wys des werkwoords wiens toekomenden tyd wy aantóónen willen, te bedienen; en men zegt *ik zal leéren, gy zult leéren, hy zal leéren, wy zullen leéren*, enz.

§. 2479. Dit *zullen* bednydde oorsprongelyk, in het aloude nederduytsch, eene zedelyke noódzakelykheyd (651); zóó als men nu *moeten* of *niet moogen* bezigt,

(651) Het hoógduytsch *sollen* word heden, om zóó te zeggen, nog uytaluytelyk tot de uytdrukking eener zedelike noódzakelykheyd gebesigd; en men bedient sich, in die taal, van het

bezig, in *gy moet uuwe pligten volbrengen*, *gy moogt niet lasteren*, enz. En daar onze goede voorvaders, het geen volgens de gezonde reden moest verrigt worden, als een stellig toekomstende aanzagen; zoo is by hun het werkwoord *sullen* van de beteekenis eener zedelyke noodzaakelykheid, die zy als eene zekere toekomstende zaak beschouwden, overgebragt tot de werkelyke beduydenis van een toekomstig denkbeeld, of van eene toekomstende handeling. Het is oók zoo, dat de onpersoonelyke wyze *sullen* en het byvoegelyk naamwoord *sullende*, vervoegd met de onbepaalende wyze van een ander werkwoord, dienen, om den toekomstenden tyd nyt te drukken (652); als in *te sullen komen*, *sullende komen*, enz. (§. 1276).

§. 2480.

het werkwoord *werden*, om eenen eygenlyk toekomstenden tyd aan te toonen.

(652) Uyt §. 2479 ziet men, waarom de uytdrukkingen van het vast toekomstende met die eener zedelyke noodzaakelykheid dikwerf zoo naauw vermaagschapt zyn: waarom men, b. v., nog zegt *gy zult uuwe pligten volbrengen*, voor *gy moet uuwe pligten volbrengen*; *nūhi scribendæ sunt litteræ*, voor *debeo scribere litteras*; en dat men zegt *ik moet morgen uytgaan*, voor *ik zal morgen uytgaan*; *je dois sortir demain*, voor *je sortirai*, en omgekeerd. En daar den gebiedenden persoon de uytvoering van zyn gebod, als eene zedelyke noodzaakelykheid, beschouwt; zoo vind men hier wederom eenea grond voor de gemeenschap tusschen de gebiedende wys en den toekomstenden tyd der aantoönende wys, over welker verwisseling wy hooger gesproken hebben. Hier kan men de reden vinden, waarom *moeten*, *moogen*, en *kunnen*, de gebiedende wyze ontbeiren; gelyk wy, §. 2468, aangestipt hebben. Want, daar het eerste dezer

§. 2480. En daar nu het woord *sullen*, in het tegenwoordig gebruyk, tot de uytdrukking van een ZEKKER toekomende bestemd is; zoó mag het zelve, in de aanvoegende wys, niet gebezigd worden (653). Wanneer wy den aard der aanvoegende wyze, als in *ik vreés dat hy reéds doód zy, ik zal willen dat hy schryve*, enz., wel aanmerken; dan ontdekken wy

dezer woorden eene sedelyke noodzaakelykheyd uytdrukt, die alreéde in de gebiedende wyze als bykomende denkbeeld, en in *moeten* als voornaame betékenis opgesloten ligt; zoó zoud het tegenstrydig geval tweemaal het zélde beduyden. Zulks heeft oók plaats met *niet moogen*; terwyl het werkwoord *moogen*, in enen hevestigenden zin, het denkbeeld aller noodzaakelykheyd, en by gevolg dat van een bevel, nuytloyt. *Kunnen* kan oók géene gebiedende wyze hebben, omdat het *kunnen* aan géene noodzaakelykheyd noch bevel kan onderworpen syn.

(653) En dit stemt volkomen overeen met het algemeen taalgebruyk van onzen tyd. Nogtans vind men by goede schryvers, voorbeelden, waar dit *sullen*, in de aanvoegende wyze, schynt voor te komen; als in de volgende verzen van HELMERS:

*'K wil, dat gy op myn' schouwtoonécelen,
in't toegeworpen kleéd eens vuygen slaafs zult spelen:*

ten ware men hier het woord *willen* beschouwde, niet als een eygenlyk *willen*, maar voor *het is my wel*; zoó als in *ik wil wel, dat de zaak alsoó is*: het welk zoó veel beduyt, als *de zaak is zoó, en ik wil dat wel*, of *het is my al wel*. Doch altyd is het zeker, dat de aanvoegende wyze,

dat $\left. \begin{array}{l} \text{ik zulle} \\ \text{gy zullet} \\ \text{hy zulle} \end{array} \right\} \text{schryven,}$

enz.

zoó als zulks door BOLHUIS, bl. 121 en volgende, voorgedraagen word, door het algemeen taalgebruyk verworpen is.

wy al haast, dat het onderscheyd tusschen het tegenwoordig en het toekomstige uyt den zamenhang der denkbeelden, die in de bewoording opgesloten liggen, of door de omstandigheden gemakkelyk op te maaken is: en dat het dus niet noódig geweest heeft twee verschillende gedaanten voor die twee tydsbetrekkingen in te voeren.

Over de tydsbeteëkenis, welke by de gebiedende en de onbepaalende wys ontstaat.

§. 2481. In *ik* SCHRYF, *ik* SCHREEF, enz.; ziet men, door de enkele gedaante, aan welk deel der duurzaamheid de handeling van *schryven* beantwoord; den enkelen uytgang doet zien, dat *schryft* eenen tegenwoordigen, en *schreef* eenen verledenen tyd beteëkent. Daarenboven merkt men, dat de gedaante in die woorden een denkbeeld medebrengt, 't welk, in de aantoonende wys afzonderlyk beschouwd, niet te vinden is: want de aantoonende wys, als wys, zegt wel, dat de werking stellig, doch niet dat zy als tegenwoordig, verleden, of toekomstige, voorgedraagen word. Maar, in de gebiedende en in de onbepaalende wyze, word door geëne byzondere gedaante of uytgang aangewezen, tot welken tyd de werking behoórt. Het is wel waar, dat de gebiedende wys, aangemerkt ten opzichte van den gebiedenden persoon, altyd eene tegenwoordige zaak beteëkent; en dat die wyze, daar men geëne zaak gebied die tegenwoordig geschied of

of reeds geschied is (want gedaane zaaken neemen geén' keer, en zyn boven alle magt), altoós een zeker toekomende beduyd ten aanzien van de volbrenging des gebods, dat slechts kan uytgevoerd worden, naa dat het gegeven is. Maar dit alles is een noódzaakelyk gevolg van den algemeéne aard der gebiedende wys en geéne tydsbeteéknis, die uyt eenen byzonderen uytgang der woorden zelve voordspruyt; zoó als in de andere persoonelyke wyzen plaats heeft, alwaar byzondere gedaanten zyn, om verschillende tyden te kenmerken.

§. 2482. Met de onbepaalende wyze *bouwen*, zegt men: *Hy wilt nu bouwen, hy wilde gisteren bouwen, hy zal morgen willen bouwen, hy heeft willen bouwen*, enz.; alwaar, met den eérsten oógs slag, de werking van *bouwen* onder drie verscheyden gezigtpunten schynt voor te komen. Maar de zaak wel ingezien, het zyn de woorden die voor *bouwen* gaan, die den tyd kenmerken; en het woord *bouwen* beteékent, door eene byzondere tydsbestemming, niet meér eenen tegenwoordigen, verledenen, noch toekomenden tyd, dan het zelfstandig naamwoord *gebouw*, in *hy wilt nu een gebouw, hy wilde gisteren een gebouw, hy zal morgen een gebouw willen*, enz. Het is haarblykelyk, dat alle werking, daad, zaak, als bestaande beschouwd, noódzaakelyk in een tydstip moet bestaan, ten aanzien van het vergelykingspunt, waar mede die werking, daad, of zaak, betrokken word: en dat, by gevolg, de onbepaalende wyze, die de daad in eenen algemeéne zin

zin (654) voorstelt en altoós in verband met andere woorden staat, oók ten aanzien van den tyd altyd met de zelve moet beschouwd worden; als in *ik wil leéren, ik zag hem gaan, gy wilde schryven, hy zal willen vertrekken, hy heeft kunnen loópen, enz.*; alwaar de onbepaalende wys altyd het denkbeeld van een tegenwoordig of gelyktydig bestaan heeft, ten aanzien van de woorden waar mede zy in betrekking komt.

§. 2483. Uyt het geen hier over de gebiedende en de onbepaalende wyze aangestipt is, moet men besluyten, dat die wyzen, ten opzigte der tydsbeteekenis, van de aantónnende en de aanvoegende heel verschillig zyn: gemerkt, by de laatste, de tydsbeteekenis een nieuw denkbeeld is; terwyl de eerste geéne andere tydsbepierking hebben, dan die geene welke den aard der wyze, waar toe zy, elk opzigtelyk, behoóren, medebrengt.

Over de tydsbeteekenis van de bedrijvende en de lydende byvoegelyke naamwoorden.

§. 2484. In het Tweéde Deel onzer Spraakkunst, hebben wy in de vervoeging der werkwoorden oók het bedrijvende en het lydende byvoegelyk naamwoord

(654) Dit is met afrekking (*abstractië*) van alle de bykomende denkbeelden der persoonelyke wyzen, en by gevolg van alle denkbeeld van gelyktydigheyd, vroegerheyd, of laaterheyd.

woord geplaatst. Volgens de taalleeraaren, beteekent het eerste eenen tegenwoordigen, en het ander eenen verledenen tyd (655). Doch, om een klaar denkbeeld van de tydsbeteekenis dezer naamwoorden te hebben, moet men de natuur hunner bedrydenis wel naagaan; het is daar uyt alleén, dat men zien kan, of en hoe die woorden eenen tyd aanduyden.

§. 2485. Het bedryvende byvoegelyk naamwoord, als *slaande*, *aanspreekende*, enz., stelt eene zelfstandigheyt als werkende oorzaak voor: het lydende byvoegelyk naamwoord, in tegendeél, als *geslaagent*, *aangesproken*, enz., drukt het lyden of ondergaan der werking eener oorzaak uyt; en stelt dus eene zelfstandigheyt voor, als beproevende het uytwerkseel eener handeling (656). Hier komen, by gevolg, de oorzaak en het uytwerkseel in aanmerking.

De

(655) « De *deedwoorden* (zegt WELAND, D. I, §. 289); zynde eygenlyk van de werkwoorden afgeleyde byvoegelyke naamwoorden, drukken eene hoedaanigheyt van werken, lyden, of bestaan uyt, toegepast op eene zelfstandige zaak, met aanwyzing van tyd. Zy worden *deedwoorden* genoemd: omdat zy iets zoó wel van de werkwoorden als van de byvoegelyke naamwoorden en hywoorden in zich bevatten; en dus aan beyde deel hebben. Zy sijn tweederley, als *hoórende* in den tegenwoordigen tyd, en *gehoórd* in den verledenen tyd; waar van het eerste bedryvende, en het ander lydende genoemd word. »

(656) « Na de naam- lid- en voornaamwoorden (zegt BILDERSMA, bl. 127 van zyne *Spraakleer*) valt over de *deedwoorden*, die men by de taalleeraars van ouds onderscheyden vind, schoón zy inderdaad bloóte adjectieven sijn, niet veel aan te merken. Zy sijn tweederley, de werking des werkwoords of als *daadelyk*, of als *lydende* inslytende. »

De oorzaak is dat geen, door het welk een uytwerksel voortgebracht word; en het uytwerksel is dus dat geen, 't welk door de oorzaak voortgebracht word. De oorzaak bestaat, in zekeren zin, voor het uytwerksel (*causa prior est effectu*): doch de oorzaak houd op van te werken, met de daargestelling van haar voltrokken of voleyndigd uytwerksel, 't welk dikwyls naa het voorbyzyn der werkende oorzaak blyft duuren; als gewoonelyk by het bouwen van eene kerk plaats heeft. Den stichter, die de oorzaak is, houd op naa dat het gebouw voltrokken is, en sterft meéstal voor de vernietiging van de gebouwde kerk, die haaren stichter doorgaans veele jaaren overleeft.

§. 2486. Daar nu het bedryvende naamwoord, als *slaande* en *aanspreekende*, uyt zyne natuur, eene oorzaak als werkende, dit is, als een wezen dat werkt of verrigt voorstelt; zoó kan het zelve onder deze betrekking, als een byvoegelyk naamwoord van den tegenwoordigen tyd, beschouwd worden: en gemerkt het lydende naamwoord, als *geslaagen* en *aangesproken*, dat een uytwerksel voor oógen stelt, niet zelden eene zaak beteekent, waar van men de werkende oorzaak, als voorby zynde of opgehouden hebbende, beschouwt; heeft men aan dat naamwoord eenen verledenen tyd toegekend. Uyt het gezeyde blykt, dat men aan die naamwoorden slechts eenen tyd toeschryft, voor zoó veel hunne beteekenis in verband met de werkende oorzaak staat.

§. 2487.

§. 2487. Edoch, wanneér wy de zaak naauwkeuriglyk doorgronden; dan bemerken wy, dat, ofschoón een wezen 't welk de oorzaak van iets is voor zyn uytwerksel bestaat, er toch eygenlyk geéne zelfstandigheyd, als werkende oorzaak, in den strengsten zin kan aangemerkt worden, ten zy voor zoó veel zy een uytwerksel voordbrengt of voordgebracht heeft: zoódaanig dat, even gelyk er geén uytwerksel zonder oorzaak is, er oók geéne oorzaak zonder uytwerksel kan weezen; en dat dus het bestaan der oorzaak, als oorzaak, noóyt vroeger dan het uytwerksel plaats heeft. Het is immers klaar, dat op den zelfden tyd, in den welken ik Pieter slaa, dezen door my geslaagen word; en dat, zoó haast ik Karel aanspreek, dezen door my aangesproken word. Hier uyt volgt, dat een lydende byvoegelyk naamwoord, ofschoón het denkbeeld medebrengende van eenen verledenen tyd in den zin dat de werkende oorzaak verrigt heeft, echter noóyt eenen verledenen tyd beteekent, in den zin dat het uytwerksel naa de werkende oorzaak komt; vermits, gelyk wy nu gezien hebben, geén wezen eygenlyk werkende oorzaak, voor het voordbrengen van een uytwerksel, kan genaamd worden. Nog min mag men zeggen, dat alle lydende naamwoord eenen verledenen tyd beteekent, in den zin dat het uytwerksel voorby of verleden is; want, ofschoón de werkende oorzaak kan gezegd worden voorby of verleden te zyn zoó haast zy ophoud van te werken of te verrigten, volgt daar echter niet uyt, dat

dat haar uytwerksel onmiddellyk naa haare werking ophoud te bestaan. *Een GEBOUWDE huys* blyft *gebouwd*, ofschoon des zelfs stichter niet meer aanwezig zy. Dus moet men hier onderscheyd maaken, tusschen de voorbygaande werking, de voorbygaande lyding, en tusschen het uytwerksel, 't welk daar uyt ontstaat. Het woord *gebouwd* stelt ons altyd het denkbeeld eener lyding voor, en brengt, in soanige gevallen, ook het denkbeeld des verledenen tyds mede; wanneer het naamelyk door de omstandigheden eene oorzaak, als verrigt hebbende, te binnen brengt. Doch dat zelfde woord *gebouwd* kan ons een blyvende uytwerksel voorstellen, 't welk heel verschillig is van de voorgaande denkbeelden van werking en lyding, die voorbyvliegende kunnen zyn, terwyl dat uytwerksel voortduurt. Hier uyt ziet men, dat het lydende naamwoord, ofschoon in zekere omstandigheden eene verledene werking beteekenende, ten aanzien van het uytwerksel geene verledene zaak beduyd, en, in geenen deele, het denkbeeld der voortduuring uytsluyt.

§. 2488. Wanneer men de bedryvende en de lydende naamwoorden uyt het oógpunt van werking en lyding beschouwt: dan ziet men, dat de werking en de lyding ten zelfden tyde geschieden; dat de lyding zoó lang duurt, als de werking plaats heeft; dat de werking voor de lyding niet ophoud te bestaan; en dat gevolgelyk die naamwoorden, onder deze betrekking, noodzaakelyk het denkbeeld niet van eenen verschilligen, maar van eenen zelfden tyd in
zich

zich bevatten. Beschouwt men de lydende naamwoorden uyt het oógpunt des uytwerksels; dan bemerkt men heél klaar, dat dit laatste kan bestaan, ofschoón de oorzaak reéds niet méér aanwezig zy: en, in dezen zin, kan dat naamwoord géénzins het denkbeeld eens verledenen tyds vervatten. En daar nu de wezenlyke denkbeelden, welke die naamwoorden medebrengen, enkellyk die geene van bedryving en lyding, en niet die geene van tegenwoordigen, verledenen, of toekomenden tyd zyn; zoó kan men daar uyt opmaaken, dat de naamwoorden het denkbeeld van tyd als geéne byzondere eigenschap, zoó als de werkwoorden, en nog min als eene wezenlyke hoedaanigheyd in zich bevatten.

§. 2489. Terwyl ik met deze stof bezig ben, valt my den numero 2311 van de Nieuwe Gazette van Brugge in de hand, waar ik onder het artikel: *TURKYEN, Constantinopelen, 15 october*, het volgende vind: *Er is spraak van de tegen de roómsch-catholyke Armeniaanen UYTGWERKTE vervolgingen te DORN STAAKEN*. Indien men nu aan het naamwoord *uytgewerkte* het denkbeeld van den verledenen tyd hechte, dan zoud dien zin eene allergroóste ongerymdheyd in zich behelzen. Want, hoe ware het immer moogelyk eene zaak, die voorby of verleden is, tegen te houden of der zelve voortgang te beletten? God zelve kan zulks niet doen; omdat hy niet kan maaken, dat het geen verleden is niet voorby zy. In het Credo leest men: *Credo.....*
in

in unum Dominum J.-C..... genitum enz. ; alwaar het wel zeker eene grove kettery zou weezen, het woord *genitum*, *geboren*, te beschouwen, als beteekenende een uytwerksel, 't welk geheel voorby is, of wiens oorzaak opgehouden heeft van te werken. Zulks zou beduyden, dat God den Zoon van God den Vader, in één voorgaande tydstip, voordgekomen is; maar nu niet meér geboren word: even gelyk dezen of geenens mensch van eenen anderen voordgekomen is; maar die, ééns geboren zynde, niet meér geboren word. God is onveranderlyk in zich zelve te kennen, te beminnen, en in alle zyne inwendige werkingen. Het is uyt de innerlyke kennis en liefde van God, dat den tweéden en den derden persoon van de Allerheyligste Drievuldigheyd voor alle eeuwen voordgekomen zyn, en tot in der eeuwigheyd voordkomen zullen; en dat, by gevolg, het woord *genitum* hier in der eeuwigheyd het denkbeeld van eenen verledenen tyd noch zal, noch kan insluyten. Het ware dus eene, ten allerhoógsten tegen de Godgeleérdheyd, strydige stelling, met de beteëkenis van het verleden te zeggen, dat God den Zoon van God den Vader voordgekomen is. Men zegt *God den Zoon komt voord van God den Vader*; alwaar het woord *voordkomen* in eene betrekking staat, die de voorstelling, als eene eeuwigduurende waarheyd, doet beschouwen.

§. 2490. Indien de beteëkenis van den verledenen tyd wezenlyk met het lydende naamwoord verknocht ware; dan zou WEILAND (nevens zeér veele andere spraak-

spraakkunstenaaren) eene tastbaare ongerymdheyd begaan hebben, in zyne vervoeging van het zoógenoemde lydende werkwoord *gedrukt worden*: alwaar hy onder andere (bl. 166 en volgende) zegt, dat *ik word gedrukt* eenen tegenwoordigen, *ik zal gedrukt worden* eenen toekomenden, en *ik werd (wierd) gedrukt* eenen verledenen tyd beteékent. Ware het niet ten uystersten belagchelyk te zeggen, dat *gedrukt* in de twee eerste gevallen eenen verledenen tyd beduyd: terwyl er niets als verleden kan gedacht worden; daar de lyding, in *ik word gedrukt*, als nog duurende, en, in *ik zal gedrukt worden*, als toekomende beschouwd word? Het ware insgelyks ongerymd te beweiren, dat *gedrukt* in het derde geval een verleden beteékene; gemerkt dat tydstip hier niet door dat naamwoord, maar door het werkwoord aangeduyd is: en het is ligt te zien, dat de drie onderscheydene tydstippen, in de aangehaalde voorbeelden, door *word*, *werd* of *wierd*, en *zal worden*, aangewezen zyn. Indien het woord *gedrukt*; uyt zynen aard dat is wezenlyk, de werking als verleden voorstelde; dan zou men kunnen zeggen, dat eene en de zelfde werking, onder eene en de zelfde betrekking, kan verleden en tegenwoordig of toekomende zyn: 't welk geén denkende wezen aanveirden zal. In tegendeel, daar men baarblykelyk ziet, dat *gedrukt*, in *ik word gedrukt*, *ik werd gedrukt*, *ik zal gedrukt worden*, aan de drie verschillende tydstippen beantwoord; moet men besluyten, dat het lydende naamwoord, uyt zynen aard,

ard, niet meér eene eygenlyke of wezenlyke tydsbeteekenis heeft, dan het naamwoord *groót*, in *ik word groót*, *ik wierd groót*, *ik zal groót worden*, alwaar *groót* met alle tydstoppen in betrekking komt, en by gevolg geén bepaalde tydstop aantoon(657). In alle dergelyke gevallen, hangt de tydsbepaasing ééniglyk van het werkwoord af; zoó als hier van *worden*, dat zoó veel beduyd, als *het syn aanvangen*, *beginnen te syn het geen men niet was, tot syn of in zekeren toestand geraaken* (658).

§ 2491. Uyt het tot dus verre aangevoerde blykt, zoó wy meénen, ten duydelyksten, dat de zoógenaamde deelwoorden, dit is, het bedryvende en het lydende naamwoord, die de verrigting of den toestand des werkwoords in den vorm van byvoegelyke naamwoorden uytdrukken, niet wezenlyk dezen of geen tyd beduyden (574): en dat dus de tydsbeteekenis dier byvoegelyke naamwoorden met zekere ruymte moet verstaan worden; te weten,

206

(657) Zoó is het óók gelegen, met *ik ben schryvende*, *ik was schryvende*, *ik zal schryvende syn*; alwaar *schryvende* niet meér tyd beteekent, dan *groót*, in *ik ben groót*, *ik was groót*, enz.

(658) a *Worden* (zegt *BILDERDIJK*, bl. 163 van zyne *Spraakleer*) is eygeelyk niet *syn*, maar tot *syn geraaken*, het geen men *ontstaan* noemt. Het is verwant met het latynsch *oriri*, en ons *ord*, *begin*. Het drukt dus uyt *beginnen te syn*, of *het syn aanvangen*.

zoó als wy hoóger §. 2486 zeyden, voor zoó veel hunne beduydenis, ten opzigte der werkende oorzaak, als tegenwoordig of als voorby zynde beschouwd word, of, in andere woorden, voor zoó veel, door bykomende denkbeelden, de verrigting van het bedryvende naamwoord, als tegenwoordiglyk plaats hebbende of als voordurende, opgegeeven word, en de daad van het lydende naamwoord, als voleyndigd of voltrokken zynde, voorgedraagen word.

§. 2492. Wy zeggen *door bykomende denkbeelden* want, zoó in zekere gevallen de verbeelding van tyd by het gebruyk dier naamwoorden geboren word, is zulks niet uyt kragte van eene wezenlyke tydsbeteekenis, welke, zoó wy gezien hebben, in geéner deéle aan die naamwoorden vast is; maar zulks is enkellyk het gevolg eener redeneering, spraytende uyt den samenhang der woorden, of uyt den aard haaner bedrydenis. Eene zaak kan dikwyls denkbeelden verwekken, die zy niet wezenlyk in zich vervat. *Half doód*, b. v., verwekt het denkbeeld van *half leevende*; zal daarom iemand zeggen, dat *half leevende* het zelfde is als *half doód*? Dit ware zoó veel als zeggen, dat *doód* en *leevende* het zelfde beteékenen. *Ik gaa morgen naar Brugge*, *ik gaa schryven*, *ik moet schryven*, enz., verwekken het denkbeeld van een toekomende; en *hy komt te zeggen*, enz., doet het denkbeeld van een verleden ontstaan: niemand echter zal zeggen, dat *ik gaa* eenen toekomenden tyd is; of dat in die uytdrukkingen een woord te vinden is, dat uyt zich
zelve

zelve een toekomstige of verleden zoude kunnen beteekenen. Zoó ontstaat by *geschreven*, enz., in *ik heb eenen brief geschreven*, enz., het denkbeeld van een verleden; ééniglyk, omdat (gemerkt het lydende naamwoord een wezen, in eenen lydenden staat, voorstelt) het wel zeker onmogelyk is eenen brief te hebben of te bezitten, als gesteld in eenen lydenden staat, zonder dat deze gesteldheid of dezen staat van lyden voor de werking van *hebben* gaa. Een en brief moet noodwendiglyk geschreven worden, of de lyding van schryven ondergaan; eér men den zelve als lydende, dit is als geschreven, kunne bezitten. Het denkbeeld van 't verleden word dus in onzen geést noodzaakelyk, by dergelyke gevallen, als een natuurlyk gevolg geboren; alhoewel dat denkbeeld niet noodwendig in het lydende naamwoord begrepen zy. En dit heeft noodzaakelyk plaats by alle lydende naamwoorden vervoegd met *hebben*, in de beteëkenis als boven. In tegendeél, beduyd het zelfde *geschreven*, in *den brief word geschreven*, enz., geéne tyd hoegenaamd: omdat (aangezien de lyding, door *geschreven* uytgedrukt, nog plaats heeft) de werkende oorzaak nog voortduurt; en dat dus het uytwerksel hier niet, als voltrokken of geëyndigd, beschouwd word. De gesteldheid *geschreven* kan dus zoó wel in den tegenwoordigen en den toekomstigen, als in den verledenen tyd, gebezigt worden; als in *het is nu geschreven*, *het was over twee jaaren geschreven*, *het zal nog lang geschreven zyn*.

§. 2493.

§. 2493. Het geen wy hier, over de tydsbeteë-
 kenis der byvoegelyke naamwoorden, aangevoerd
 hebben, komt byzonderlyk in aanmerking, by de
 zoógenaamde hulpwoorden (659)

ZYN, WEEZEN, WORDEN, en HEBBEN, *vervoegd*
met lydende naamwoorden.

§. 2494. *Zyn, weezen, als oók worden* (660),
 naamt

(659) « De hulpwoorden strekken (zegt WEILAND, bl. 130
 van zyne Nederd. Spraakkunst), om de nederduytsche werk-
 woorden, in het geen aan der zelve vorm en tyden ontbreekt,
 te hulp te komen. Zy zyn de volgende vier: *Hebben, zyn,*
sullen, worden; en zy worden *hulpwoorden* genoemd, alleén
 in zoó verre, als zy tot bovengemelde eynde dienen, by voor-
 beeld, *ik heb geschreven, zal komen, word geslaagen, en*
ben gevangen: terwyl *hebben, zyn, en worden,* oók op zich
 zelve, en zonder andere werkwoorden, gebezigd worden; als
ik heb geld, gy zyt ryk, hy word arm. »

« Men vermyde (zegt hy, bl. 259) het zoó dikwerf voor-
 komende, doch verkeerde gebruyk van het verdubbelde hulp-
 woord *hebben;* by voorbeeld, *ik heb het hem gezegd gehad,*
zy hebben met haar gesproken gehad, voor ik heb het hem
gezegd, zy hebben met haar gesproken. Hier toe echter moeten
 niet betrekkeelyk gemaakt worden de spreekwyzen, ontleéad
 van het werkwoord *hebben* in den zin van bezitten, als *ik*
heb geld ledig liggen gehad; voor verpligt zyn, *ik heb*
heden veel te schryven gehad; zoó oók in *te doen hebben,*
 voor vertier hebben; werk hebben, *ik heb gisteren veel te*
doen gehad, het welk zekerlyk oók kan beteekenen *ik heb*
gisteren veel moeten doen: doch den zin moet nyt den samen-
 hang opgemaakt worden. »

(660) « Deze beyde werkwoorden, *zyn en weezen, hebben*
 (zegt BILDERDIJK, in zyne Nederlandsche Spraakleer, bl. 165)
 hunne

naamt men *werkwoorden van bestaan* (661) : omdat zy meer, dan de andere bindwoorden, op den toestand

hunne deelwoorden, *zynde* en *weezende*. Maar het deelwoord des voorledenen van *zyn* (*gezyn*) is verouderd; en alleén zegt men *geweest* en *gewezen*, naar de tweeterleye vorm, die de deelwoorden des voorledenen aanneemen. *Geweest* kan niet als adjectivum gebruykt worden; en het is hierom, dat men 't niet schryft, in plaats van *d*, gelyk anders deze participien eygen is. »

« *Worden*, 't geen men onder de hulpwoorden telt, is van andere werkwoorden die men *nenza* noemt, niet onderscheyden. Het heeft, als wy reeds aanvoerden, in *zyn* presentiam, de regelmaantige vokaalverandering in *i*, door 't gebruyk veranderd in *e* en *ie*; en dus *weerd* en *wierd*: doch eenen laatsten willekeur onderscheyd hier in, door *werd* aan de stallige *wyze* (den *indicativus*), en *wiard* aan de *wensche* en ondergeschikte (*optativus* en *subjunctivus*) toe te eygenen. »

(661) « Reeds van den aanvang af merkten wy op, (zegt *BILBERDIX*, bl. 161 van *zyne* *Spraakleer*) dat het *bestaan* by ons, als eene werking of doening, beschouwd word; en te regt. Want, inderdaad, kunnen wy 't *bestaan* niet anders beschouwen, gelyk alle woorden, waar door men 't heeft willen uydrukken, betoónen; hebbende wy volstrekt geen denkbeeld van 't volstrekte en eygenlyk *zyn*, dat Gode-alleén eygen is, maar alleén van zekere hoedsaagheden aan het *zyn* verknocht, of die wy er in ons denkbeeld aan verbinden, en waar uyt wy een verward besef aftrekken. Vergelyk onze *Nieuwe Taal-en Dichtk. Verscheidenheden*, IV Deel, bl. 189 volg. »

« *Werkwoorden van bestaan* worden *zelfstandige* werkwoorden genoemd. Zekerlyk niet, omdat sy geheel op zich zelve bestaan, zonder hulpwoord van elders te ontleénen; want op dien grond zou *hebben*, op dien naam, evenveel aanspraak maaken, en het is ten aanzien van den *toekomenden* tyd onwaar: maar uyt verkeérde vertaaling van het latynsch woord *substantivum*, dat geen denkbeeld van *soff* in zich sluyt, maar van onderhevighydt, en dus 't *onderwerp*, waar op de hoedsaagheden

toestand des onderwerps zien; dewyl deze laatste, als *loopen*, *gaan*, *spreken*, enz., niet alleén het bestaan, maar daarenboven een ander denkbeeld in zich vervatten. Zoó beduyd *loopen*, b. v., niet alleén een zyn of weezen; maar, daarenboven, nog eene beweging van het onderwerp.

§. 2495. De werkwoorden van bestaan dienen, om eene zaak aan een onderwerp toe te eygenen; en, byzonderlyk, om de byvoegelyke naamwoorden met hun onderwerp te vereénigen: als in *ik ben kleyn*, *gy zyt groot*, *hy is schryvende*, *zy zyn bemind*, *wees gegroet*, *zy wierden geëerd*, enz.

§. 2496. *Zyn* drukt, uyt zynen aard, de éénvoudigste betrekking uyt, welke tusschen het onderwerp en het voorwerp eener rede kan plaats hebben; als *ik denk*, *derhalve ben* (bestaa) *ik*: terwyl het werkwoord *weezen* zoó veel beduyd, als *zyn bestaan genieten*, en zoó of zoó *bestaan*. *Zyn* doelt eygenlyk meér op het bestaan, en *weezen* eygenlyk meér op de wyze van bestaan (662). Hier uyt volgt, dat er een

heden rusten, te kennen geeft; en in dezen zin is de benaaming van *verbum substantivum* onderscheydende, ten aanzien van alle andere verba, als sluytende alle werking of tyding, welke aan de overige werkwoorden eygen is, uyt. »

(66a) « *Zyn* en *weezen* (zegt *BILDENDIJK*, bl. 163 van zyne *Nederlandsche Spraakkleer*) zyn beyde defectief; maar die met elkander en met een oud werkwoord *binnen* (eertyds *binnen*) te samen beschouwd worden, als een ééniq werkwoord, waar in 't een het ontbrekende van het ander vervult. »

« Dit werkwoord *binnen* of *binnen* toónt als eene samenrekking van

een merkelyk verschil is tusschen *weezen*, *zyn*, en *worden*. Zie, voor dit laatste, noot (658).

§. 2497. *Hebben* (663) is synonym van *bezitten* (664); maar het beduyd niet, dat wy de zaak
in

van *be-innen*, van *in*, doch niet in den actieven zin van *inhouden* of *omvatten*; maar als *in-zyn* of *innig zyn*. Het voorzetsel *be* heeft daar in de zelfde kragt, als in *bestaan* (*subsistere*). »

(663) « De deelwoorden *zyn hebbende* en *gehad*; doch welk *gehad* dit byzonder heeft, dat het onbuigbaar is, en niet, als adjectief, met een substantief te verbinden. » Zie *BIJMERDIJKS Spraakleer*, bl. 166.

(664) « Wy *hebben* eene zaak (zegt Q. DE FLIXES, in zyne Proeve van Hollandsche of Nederduitsche Synonyma, bl. 19), wanneer ons het eygendom daar van toekomt; ofschoon wy de zelve niet in handen hebben, en wy over de zelve niet oogeblykelyk kunnen beschikken. »

« Men *besit* alleénelyk dan, wanneer men de zaak werkelyk in zyne magt heeft, met het vermoogen om er daadelyk over te beschikken; het zy dat ze ons toekome, of dat ons het gebruyk daar van zy overgelaaten. »

« Men *heeft* renten en inkomsten, ofschoon men, door het niet ontvangen der zelve, ze niet *besitte*; en dus over de zelve niet beschikken kannen. »

In de *Synonymes Français, avec leurs différentes significations*; publiés par GIRARD, BEAUZÉE, ROUBAUD, et autres Écrivains Célèbres, T. I, N° 135, vind men het volgende :

« Il n'est pas nécessaire de pouvoir disposer d'une chose, ni qu'elle soit actuellement entre nos mains, pour l'*avoir*; il suffit, qu'elle nous appartienne. Mais, pour la *posséder*, il faut qu'elle soit en nos mains, et que nous ayons la liberté actuelle d'en disposer, ou d'en jouir. Ainsi, nous *avons* des revenus, quoique non payés, ou même saisis par des créanciers; et nous *possédons* des trésors. »

« On

in handen hebben, zoó als het woord *bezitten* te kennen geeft.

§. 2498. Zie hier nu eenige vervoegingen van de werkwoorden *zyn*, *weezen*, *worden*, *hebben*, en der zelve naamwoorden, met lydende byvoegelyke naamwoorden; welke vervoegingen wy van WERLAND (bl. 153 en volg.) overgenomen hebben, en waar aan dien schryver de daar by aangeteékende benaamingen geeft.

ONBEPAAALDE WYS.

Tegenwoordigen tyd: *Gedrukt worden* (lyd. vorm).

Verledenen tyd: *Geweest zyn.*

Geworden zyn.

Gedrukt geworden zyn (lydende vorm).

Ver-

« On n'est pas toujours le maître de ce qu'on a, on l'est de ce qu'on possède. »

« On a les bonnes grâces des personnes, à qui l'on plaît. On possède l'esprit de celles, que l'on gouverne absolument. »

« Il n'est pas possible, quelque modéré qu'on soit, de n'avoir pas quelquefois en sa vie des emportemens; mais, quand on est sage, on sait se posséder dans sa colère. »

« Un mari a de cruelles inquiétudes, lorsque le démon de la jalousie le possède. »

« Un avare peut avoir des richesses dans ses coffres, mais il n'en est pas le maître; ce sont elles, qui possèdent et son cœur et son esprit. »

« Nous n'avons souvent les choses qu'à demi, nous partageons avec d'autres. Nous ne les possédons, que lorsqu'elles sont entièrement à nous, et que nous en sommes les seuls maîtres. »

AANTOÓNENDE WYS.

AANVOEGENDE WYS.

Eérsten toekomenden tyd:

Ik zal gedrukt worden. Dat ik gedrukt zoude worden.

Tweéden toekomenden tyd:

Ik zal geweest zyn. Dat ik zoude geweest zyn.

Ik zal geworden zyn. Dat ik zoude geworden zyn.

Ik zal gedrukt geworden zyn of geweest zyn. Dat ik zoude gedrukt geworden zyn of geweest zyn.

Ik zal gedrukt hebben. Dat ik zoude gedrukt hebben.

Ik zal gegeven hebben. Dat ik zoude gegeven hebben.

Ik zal gehad hebben. Dat ik zoude gehad hebben.

GEBIEDENDE WYS.

Word gy gedrukt.

DE ÉLWOORDEN.

Tegenwoordigen tyd: *Gedrukt wordende.*

Verledenen tyd: *Geweest zynde.*

Geworden zynde.

Gedrukt geworden zynde.

Ver-

Verledenen tyd : *Gedrukt hebbende.*
 Gegeeven hebbende.
 Gehad hebbende.

Toekomenden tyd : *Gedrukt zullende worden.*

§. 2499. *Opwerping.* Bladzide 463 en elders , is gezeyd , dat het lydende naamwoord , als *gedrukt* , enz. , eene lyding beteekent ; en zulks is inderdaad oók ovareénkomstig met de algemeéne leér der taalmeesters . Edoch uyt de voorgaande vervoegiugen ziet men , dat *gedrukt* nu , als in *ik heb gedrukt* , eene bedryving of eene daad , en dan , als in *ik word gedrukt* , eene lyding kenmerkt . Daarenboven , dat zelfde woord *gedrukt* kan oók eene zekere hoedaanigheyd beteekenen ; als in *dit boek is geschreven , en niet gedrukt* . Deze drie onderscheydene beduydenissen treft men oók aan , by de lydende naamwoorden van de nietovergaande werkwoorden , als in *er word gegaan , daar wierd geloópen* , enz. ; *ik heb gegaan , ik heb geloópen* , enz. ; *ik ben gegaan , ik ben geloópen* , enz. ; als oók in *hy kwam geloópen , gereden , daar komt hy aange-treeden* , enz. : alwaar *geloópen , gereden , aange-treeden* , enz. , volgens WEILAND , II Deel , §. 147 , LYDENDE deelwoorden zyn . Hoe is dit alles overeén te brengen met de gewoonelyke benoeming van *lydende* naam- of deelwoord ; en inzonderheyd by de nietovergaande of neutra , die de beteekenis van lyding schynen te moeten ontbeiren : want men kan toch niet zeggen : *Ik word gegaan , gy word geloópen* , enz.

§. 2500.

§. 2500. *Beantwoording.* Om deze onderscheydene punten grondig te verhandelen, zal het noódig zyn hier eene naadere opheldering te geeven, over de oorsprongelyke en wezenlyke beduydenis van het lydende naamwoord en des zelfs wyzigingen of betrekkingen met *worden, weezen, hebben*, enz.

§. 2501. Alle lyding, als in *Karel word door Pieter geslaagen*, vooronderstelt eene werkende magt, by welke in aanmerking komen, 1. eene beweging van den kant der werkende magt, en deze beweging, die men doening naamen mag, is de werking zelve van die magt; 2. de daad of het uytwerksel van de doening; en 3. de lyding of drukking in het onderwerp, waar op de daad of het uytwerksel van de doening nedervalt. Zoó is, in het boven gemelde voorbeeld *Karel word door Pieter geslaagen*, *Pieter* de werkende magt, slaan de doening, *geslaagen* de daad, en *Karel* het onderwerp dat de lyding of drukking, welke door de daad veroorzaakt word, ondergaat. Hier uyt ziet men, dat de doening, de daad, en de lyding van elkander zeer onderscheyden zyn. De magt is de onmiddellyke oorzaak van de doening, deze van de daad, en de daad de onmiddellyke oorzaak van de lyding. De lyding is het uytwerksel van de daad, deze van de doening, en de doening is het uytwerksel van de magt. De daad houd, in zekeren zin, het midden tusschen de doening en de lyding. De daad is het onmiddellyk uytwerksel van de doening, en de onmiddellyke oorzaak van de lyding. Die doening zegt,

zegt, vooronderstelt eene werkende magt. Men kan geéne daad begrypen, zonder de denkbeelden van doening en werkende magt te hebben. Eene lyding kan, zonder de denkbeelden van daad en doening, niet begrepen worden. Hier uyt volgt, dat aan het enkel denkbeeld van lyding die van daad en doening verknocht zyn; zoó dat, by het enkel woord *geslaagen*, in zekeren zin, drie denkbeelden, naamelyk de doening, de daad, en de lyding, ontstaan. De eygenlyke lyding of het gevoel van de drukking, als in *Karel word geslaagen*, enz., zit wel in het onderwerp *Karel*; maar zy word echter door het woord *geslaagen* uytgedrukt en aangewezen: waarom het, in dergelyke gevallen, zekerlyk wel den naam van *lydende naamwoord* mag en moet draagen.

§. 2502. Dat het woord *gedrukt*, in *ik heb gedrukt*, waarlyk eene lyding beteekent, zal men al ligt merken, wanneér men aandachtig overweegt, dat de daad, die hier door dat lydende naamwoord aangewezen word, het uytwerksel eener doening aantooit; en dat dit uytwerksel, 't welk word terwyl de doening geschied, eene zekere wording, in eenen lydenden zin, beduyd. Daarenboven, toen wy over de byvoegelyke naamwoorden met betrekking tot de naamvallen spraken; dan zagen wy, §. 2275 en volgende, dat de woorden, die men gewoonelyk lydende deelwoorden (*participia passiva*) naamt, noóyt eenen lyder kunnen beheerschen: dat den lyder *brief*, *luys*, enz., in *ik heb eenen brief geschreven*,

gy

gy hebt een huys gekocht, enz., niet veroorzaakt is door het lydende naamwoord *geschreven*, *gekocht*, enz., maar door het werkwoord *hebben*, dat in zyne oorsprongelyke beteëkenis zoó veel als *bezitten* is, en in de zoógenoemde zamengestelde tyden eene verflaauwde bedüydenis aanneemt (665). En vervolgens, daar, zoó §. 1996 en volg. gebleken is, geén overgaande werkwoord, als *hebben*, zonder lyder bestaan kan; zoó is het volkomen blykbaar, dat, wanneér men, met *gedrukt* of eenig ander lydende naamwoord van een hoegenaamde overgaande werkwoord, *ik heb gedrukt*, enz., zegt, er altyd verzwying van den lyder plaats heeft. En, inderdaad, men kan niet zeggen *ik heb gedrukt*, *geschreven*, enz., zonder dat er iets *gedrukt*, *geschreven*, enz., zy; en het zelve dus de lyding van *drukken*, *schryven*, enz., ondergaan hebbe. De lydende beteëkenis van dat naamwoord kan men nog duydelyker merken, in

(665) Zoó vind men oók by de Latynen het werkwoord *habere*, met een lydende naamwoord gebezigd; als in *bellum habet indictum diis*. Cic. in Verr. *Divisum imperium cum jove Caesar habet*. Viro. *Senatum inclusum in curia habuerunt*. Cic. ad Att. *Cito rumpe arcum, si semper tensum habueris*. Petr. *Fidem et religionem tuam jam alteri addictam habuisti*. Cic. in Verr. *Spem quam habent positam in legis severitate*. Cic. *Habeo absolutum suave epos ad Caesarem*. Cic. *Qui homines amicitiam, nec usu nec ratione, habent cognitam*. *Omnes habeo cognitos sensus adolescentis*. *Cognitum, perspectum, perceptum, comprehensum, exploratum, statutum, constitutum, deliberatum, persuasum*, enz., *habeo*; als in *hoc cognitum habeo, comprehensumque animo*; enz.; enz.

in ik wil den brief geschreven hebben, ik wil hem niet bespot hebben, hy wilt dat betaald hebben; het welk, volgens WEILAND zelve (zie II D., §. 148), het zelfde is, als hy wilt, dat het hem betaald worde. Hier uyt volgt, dat, in ik heb eenen brief geschreven, maar één woord is (te weeten heb), 't welk eene bedryvende beteëkenis heeft; en dat het byvoegelyk naamwoord *geschreven*, in eene lydende beduydenis, gezeyd word van *brief*, en niet van eenig ander woord. Hy heeft eenen brief geschreven verschilt dan van den brief word geschreven, dat het eérste *geschreven* van eenen lyder, en het tweéde van eenen werker gezeyd word. Doch, in beyde gevallen, word den werker als doende (omdat alle werkwoord doening beteëkent) voorgesteld; ofschoón hy, in het laatste geval, als lydende, ten aanzien van het naamwoord *geschreven*, mag en moet aangemerkt worden (666): terwyl den werker van

(666) Deze tweédeleye beschouwing van den zelfden persoon (als bedryvende, onder eene betrekking; en als lydende, onder eene andere betrekking) is in geéne taal vreemd. In ik bezeér my, word den eérsten persoon oók als bedryvende en lydende, doch onder verschillige betrekkingen, beschouwd; aangezien het den zelfden persoon is, die de werking doet en de werking lyd. En sulks heeft altoós, en dat wezenlyk, plaats by de werkwoorden, die men wederkeérige werkwoorden naamt; zóó als den heer WEILAND zelve bekennt, die zich, I Deel, §. 277, omtrent deze stoffe, op de volgende wyze uytdrukt:

« *Wederkeérige werkwoorden zyn sulke, die de werking of daad, welke zy uytdrukken, tot den persoon te rug voeren, van wien zy nytging. Daar nu dezen persoon hier, in eene dubbele*

van het eerste voorbeeld het denkbeeld van eene lyding, ten aanzien van *geschreven* (omdat dit tot *brief* behoort) niet medebrenge, maar zuiver als bedryvende moet beschouwd worden. En dit is volkomen toepasselyk aan *gehoórd hebbende*, *gehoórd wordende*, of *zynde*, enz., enz., enz.

§. 2505. Uyt het geen wy hier gezeyd hebben volgt middagklaar, dat *ik heb geschreven*, *gy hebt gehoórd*, *geschreven hebbende*, enz., bedryvende be-

dubbele betrekking, voorkomt, eerst als werkende, en dan als lydende; zoó moet hy tweemaal genoemd worden: en dit geschied, eerst op de gewoone wys, en dan door de wederkeerende en persoonelyke voornaamwoorden, als *zich schaamen*, *ik schaam my*, *gy schaamt uu*, *wy schaamen ons*; enz.; zoó oók *zich verwonderen*, *zich beroemen*, *zich behelpen*, *zich begeeven*, *zich bevinden*, *zich bedenken*, *zich beroepen*, *zich verantwoorden*, *zich wachten*, enz. Zegt men nu *den vader vergenoegt zich*, dan werkt hy hier op zynen eygenen persoon: hy is handelende, in zoó verre het vergenoegen van hem uytgaat; en hy is lydende, in zoó verre het weder tot hem te rug keert. »

En deze taalkundige beschouwing, of vereéniging van twee wezens in den zelfden persoon, is zoó overeenkomstig, als de beschouwing van eenen en den zelfden persoon, als twee verschillige sedelyke menschen uytmaakende; zoó als in de *Cantiques* van J. RACINE:

Mon Dieu, quelle guerre cruelle!
je trouve deux hommes en moi:
l'un veut que, plein d'amour pour toi,
je te sois sans cesse fidèle;
l'autre, à tes volontés rebelle,
me soulève contre ta loi.

Ter gelegenheyd eener voordragt van deze verzen, riep Lodowyk den XIV uyt: « *Ah! Madame (De Maintenon), voilà deux hommes, que je connais bien.* »

bewoordingen moogen genaamd worden , ten aanzien van *heb , hebt , hebbende ,* enz.; maar geénzins ten opzichte van de naamwoorden *geschreven , gehoord ,* enz. , die , even gelyk de bedryvende naamwoorden altyd eene bedryving beteékenen , altoós en dit wezenlyk eene lydende beduydenis hebben (667),
het

(667) Men bemerkte echter , dat er byvoegelyke naamwoorden van hoedaanigheyd zyn , die in vorm of gedaante aan de lydende of de bedryvende naamwoorden gelyk zyn , of van deze tot die overgegaan zyn , door het veranderen van de voorbygaande lydend of bedryving in eene voordduurende wyziging. Zoó is *volmaakt ,* in *God is volmaakt ,* enz. En dit onderscheyd brengt eenen geheel anderen zin te wege; soó als omtrent het woord *uytneemende ,* by den heer VAN ZUILIKEN plaats heeft , wanneer hy zegt :

*Jan neemt , waar hy nesmen kan ,
uyt de borsen , uyt de zakken ,
uyt de kisten , uyt de pakken ,
uyt den ketel , uyt de pan ;
Jan is een uytneemend man.*

Welke woordenspeeling by elders aldus uytdrukt :

*Zyt ge een uytneemend man , Andries , gelyk ik hoor
veeltyds van uu gewaagen ;
blyft wat van myn komptoir ,
'k mag geén uytneemend volk omtrent myn' kas verdraagen.*

De bedryvende en de lydende naamwoorden , in volkomene naamwoorden van hoedaanigheyd herschappen , volgen dan de wotten van de laatste , en kunnen als zoódaanige in de trappen van vergelyking gesteld worden ; het welk by de eygenlyk bedryvende en lydende naamwoorden geéne plaats kan hebben. Men zegt *drukkender zaak , drukkendste zorgen ; eens uytneemender en de uytneemendste zaak ; een sprekender en het sprekendste bewys ; een vermoogender en den vermoogendsten man ; dringender en dringendsten nood ; een geruster en een aller-*

het zy met, het zy zonder de zoógenaamde hulp-
woorden: als in de volgende verzen van HELMERS:

*Het volk, door zóó veel bloeds en glorië vrygestreden,
ligt nu in 't stof verguysd met diepgekneuse leiden:*

en als het woord *gewiegde*; in het volgende punt-
dicht van HUIJGENS:

*Wy woelen zonder end voor kinderen en erven,
en 't gaat ons in 't gewoel, gelyk 't gewiegde kind;
wy woelen ons in slaap, door allerley bewind,
en vallen moe daar heen met doogen toe en sterten.*

§. 2504.

allergerstste kind; beminder, bemindste, ghaater, ghaate
zaak: alwaar die byvoegelyke naamwoorden eene hoedaanigheid
beteekenen, die voor méerderheyd en minderheyd vatbaar is.
Maar de bedryvende naamwoorden beduyden eene doening, en
de lydende een nytwerksel van de doening; welke denkbeelden
nyt zich zelve bestemd en voor geen méér of min vatbaar zyn,
ten zy in de nyterlyke wyze van de doening en het nytwerksel
der zelve. En sulks word niet aangewezen door het bedryvende
of het lydende naamwoord, maar door andere woorden; als in
hy word teédertyk bemind van zynen vader, enz.

Men zegt *de ingebeelde zieke* (die sich inbeeld ziek te zyn),
uytgediende soldaaten (die hunnen dienst volbragt hebben),
eenen Godvergeeten mensch (die God vergeeten heeft); zoo oók
eérvergeeten man, eenen bedienden, eenen slecht bedachten
persoon, enz.: alwaar die naamwoorden eene bedryvende beteekenis
schynen te hebben; terwyl die zelve woorden eene lydende
beduydenis hebben, in *hy heeft sich die zaak ingebeeld, hy*
heeft God vergeeten, hy is wel bediend, dat is slecht bedacht,
enz. Maar, behalve dat men sulks zón kunnen beschouwen, als
eene verkeerde naavolging van het latyn, wians regels by onze voor-
ouders beter dan die van het nederduytisch bekend waren; zón
men niet moogen zeggen, dat deze woorden hier méér moeten
beschouwd worden, als naamwoorden van hoedaanigheid, dan
als naamwoorden, die de eygenlyke werking van de werkwoorden,
waar van zy afstammen, voorstellen?

§. 2504. Uyt het aangevoerde volgt, dat den heer **WEILAND** zich niet naauwkeurig uytdrukt, wanneer hy, I Deel, §. 289, zegt, dat « het lydende byvoegelyk naamwoord zoó wel eenen bedryvenden, als lydenden zin heeft; naar maate het hulpwoord, dat het zelve voorgaat, zulks voordert: als *ik heb gehoórd* en *ik ben gehoórd*, *gehoórd hebbende* en *gehoórd zynde*. » Edoch daar het lydende naamwoord, als *geschreven* in *ik heb eenen brief geschreven*, een lydende voorwerp en eene daad kenmerkt, gelyk uyt het voorgaande ten duydelyksten gebleken is: zoó mag men heél wel zeggen, dat *geschreven*, enz., in *ik heb geschreven*, enz., eene daad in eenen lydenden zin beteékent; maar niet, dat het eene bedryving beduyd, ten zy in zoó verre het eene doening vooronderstelt en te binnen brengt.

§. 2505. Wy hebben nu gezien, dat de daad, door een lydende naamwoord uytgedrukt, eene zekere lyding kenmerkt; en dat, wanneer men, b. v., *geslaagen* zegt, er altyd iets voorondersteld word, het welk de lyding van *slaagen* ondergaat: ofschoón het lydende naamwoord oók kan gebezigd worden, om eene daad, met abstractië van het lydende voorwerp, aan te duyden; als in de omstandigheyd, waar het niet zoó zeér aankomt op het uytdrukken van het lydende voorwerp, als op het aantóonen eener afzonderlyke daad. B. v., *ik heb geheél den dag geschreven*, enz.

enz. (668). In tegendeel, kan men door abstractië de lyding beschouwen, zonder verband met de doening; als in *ik heb gemaalen koren, gy ziet hier eenen geschreven brief*, enz.: alwaar *gemaalen koren*, enz., oók kan beschouwd worden als eene zaak, die de daad van *maalen* als verrigt in zich vervat. En, in deze gevallen, brengt het lydende naamwoord het denkbeeld eener zekere hoedaanigheyd te binnen; alhoewel er oók, ter zelfder tyd, eene wezenlyke lyding gekenmerkt word. Want koren kan niet gemaalen zyn, zonder het uytwerksel van maalen te ondergaan. En zoó kan een lydende naamwoord, uyt die oógpunten beschouwd, eene zekere hoedaanigheyd aantoónen, zonder echter op te houden van oorsprongelyk en wezenlyk eene lyding te beduyden.

§. 2506. Uyt het tot dus verre aangevoerde blykt zonneklaar, dat aan de denkbeelden van daad en hoedaanigheyd, die door het lydende naamwoord uytgedrukt worden, tevens het denkbeeld van lyding verknocht is; en dat men dat zelfde woord, naar de

(668) Wy kunnen ons de daad oók voorstellen, als op zich zelve bestaande, dit is, zonder eénige betrekking, 't zy met de oorzaak die de zelve voordgebracht heeft, 't zy met het voorwerp op 't welk de daad gevallen is. En zoó worden door abstractië lydende naamwoorden, als zelfstandige, beschouwd. Dus:aanige zyn, in het nederduytsch: *Uuw gezegde, eenen gevangen, myne bekende*, enz.; in het fransch: *Un fait, les députés, l'armée*, enz.; in het latyn: *Acta, factum, gesta*, enz.

de onderscheydene omstandigheden, nu meér byzonderlyk voor eene lyding, dan meér byzonderlyk voor eene daad of hoedaanigheyd kan gebruyken, zonder het denkbeeld van lyding, dat wezenlyk aan dat naamwoord eygen is, te vernietigen. Tot hier toe over de lydende naamwoorden van overgaande werkwoorden. Nu moeten wy oók de andere, dit is de lydende naamwoorden van nietovergaande werkwoorden, als *gaan*, *loópen*, enz., verhandelen; wy zullen echter hier veel korter zyn.

§. 2507. Alle werkwoorden, 't zy overgaande, als *beminnen*, *zich bedriegen*, enz., 't zy nietovergaande, als *loópen*, *vliegen*, enz., beteekenen eene werking; hoe zouden zy anders den naam van *werkwoorden* kunnen draagen? En hoóger hebben wy gezien, dat alle uytwerksel der doening eene waare lyding beduyd. En daar nu dit uytwerksel, zoó wel by de nietovergaande als by de andere werkwoorden, door een naamwoord, als *geloópen*, *gevochten*, enz., uytgedrukt word; zoó beteekent dat naamwoord eene zekere lyding, in *daar word gezongen*, *daar word gedronken*, *daar word geslaapen*, enz., die volgens WEILAND, bl. 141, het zelfde zyn, als *het geen daar gedaan word is zingen*, *drinken*, enz. (66g): en by welke er zeér

na-

(66g) Men kan niet *lagchen*, *zingen*, enz., of daar word *gelagchen*, *gezongen*, enz.; alwaar *gelagchen*, *gezongen*, enz., eene lyding met abstractië voorstelt. En alzoo is het overéén te brengen met de algemeéne leér der spraakkunstenaren, dat de

natuurlyk, zegt hy, eenen derden persoon moet verstaan worden, dit is, een onderwerp, dat de lyding of drukking van de daad, die door dat lydende naamwoord aangetoond word, ontvangt; en zoó is het oók, dat *ik heb gegaan* het zelfde is, als *ik heb eenen gang gegaan*, enz. Maar daar het zelfstandig naamwoord, waar op het lydende, in dergelyke gevallen, betrokken word, eene hernaaming is van het geen door het lydende naamwoord uytgedrukt word: zoó word het, als eene onnutte herhaaling, meéstal achtergelaaten; en men zegt enkellyk *daar word gezongen, gedronken, geslaapen, ik heb gegaan*, enz. En zoó beduyd alle daad, door een lydende naamwoord uytgedrukt, eene wording, iets dat gedaan word; en by gevolg eene lyding. Zoó is *gelagchen*, in *er word gelagchen* (dat zoó veel beteékent, als *het lagchen word, krygt een bestaan*), een uytwerksel van het *lagchen*; en dat uytwerksel is eene wording, die uyt de werking van het *lagchen* ontstaat.

§. 2508. En even gelyk de lydende naamwoorden, als *gemaalen, gestampt*, enz., eene zaak kunnen voorstellen, die de daad van *maalen*, enz., als verrigt in zich vervat; zoó kan men oók met de woorden *geloópen, gegaan*, enz., zeggen: *Ik ben*

de nietovergaande bindwoorden *gaan, dansen, vriezen*, enz., een lydende naamwoord hebben. Zegt het zelfde van de fransche werkwoorden *aller, venir, mourir*, enz., die hebben *allé, venu, mort*, enz.; en van de latynsche *ire, venire*, enz., die *itum, ventum*, enz., hebben.

ben geloópen, hy was gegaan, enz.: alwaar de woorden *geloópen, gegaan, enz.*, eene zekere wyziging of hoedaanigheyd kenmerken; doch even als het woord *gemaal*, in *het koren is gemaal*, een denkbeeld van lyding in zich beslyten; omdat zy eene daad, die, zoó wy hoóger gezien hebben, altyd eene lyding inhoud, als verrigt voorstellen.

§. 2509. Wy meénen ten vollen bewezen te hebben, dat alle lydende naamwoord, 't zy voor eene daad, 't zy voor eene hoedaanigheyd gebezigd, eene waare lyding in zich vervat; en dat derhalve de spraakkunstenaren in het wilde niet geslaagen hebben, wanneér zy die benaaming oók aan de naamwoorden van nietovergaande werkwoorden gegeven hebben. Gevolgelyk, indien men geén verwarde denkbeelden, die vooral aan jonge geésten schaadelyk zyn, wilt koesteren; mag men niet zeggen, dat *gedrukt*, in *hy heeft gedrukt*, eene bedryving beteékent, ten zy men dergelyke uytdrukking, niet als de laatste reden, maar slechts als ondergeschikt aan die van lyding, verstaen en opgevee: even gelyk men zich, in de *Physica*, van de woorden *sympathie* en *apathie* mag bedienen, niet om de laatste reden van een uytwerksel aan te wyzen; maar slechts als gevolgen van bestaende en bekende natuurwetten.

§. 2510. Maar nu zou men nog kunnen vraagen, hoe het gekomen zy, dat zoó veele spraakkunstenaren, onder welke den heér WEILAND, aan een

een woord, dat zy met den naam van lydende bestempelen, de dubbele en zoó tegenstrydige beteëkenis van lyding en bedryving toegekend hebben? De reden hier van zal men gemakkelyk vinden, indien men wel acht geslaagen hebbe op de denkbeelden, die by de lyding ontstaan. §. 2501, zagen wy, dat de daad het midden houd tusschen de doening en de lyding. Daar uyt hebben zy wel ligt gaan afleyden, dat een woord, 't welk met die twee denkbeelden zoó naauw verbonden is, oók aan beyde moeste deelachtig zyn: en zy hebben dat naamwoord nu beschouwd, als beduydende de oorzaak eener lyding, en aan het zelve de beteëkenis van *bedryvende* of *actief*gegeeven; en dan aangemerkt, als vervattende het uytwerksel eener doening, en als betrekkellyk met en toegepast aan het voorwerp, dat de drukking van de daad ontvangen heeft, en dan aan het zelve de beteëkenis van *lydende* of *passief* toegekend. Edoch, daar men in dezen tyd bedacht is, om uyt het onderwys alle verkeerde denkbeelden te verbannen, gelyk men ten aanzien der Natuurkunde gedaan heeft; zoó moeten alle leërstelsels, die maar dienen om valsche begrypen voord te planten, verworpen worden, door de heden-daagsche Nederduytschers, by wie eene en de zelfde zaak niet als zwart en wit mag noch kan voorkomen; gelyk het inderdaad weezen zou, indien men aan de kinders leërde, dat een en het zelfde woord (alhoewel altyd lydende) nu eene lyding en dan eene bedryving, ten zy door bykomende denkbeelden, beteëkent.

§. 2511.

52.

§. 2511. *Aandringing.* Den heer WEILAND zegt, H. D., §. 151, dat de onbepaalende wys, in *ik zag hem slaan, ik heb hem zien schilderen, enz.*, zoó wel lydende als bedryvende kan verstaan worden; en dat deze bewoordingen zoó wel kunnen beteékenen *ik zag dat hy geslaagen wierd, dat hy geschilderd wierd, enz.*, als *ik zag dat hy sloeg, dat hy schilderde, enz.*

§. 2512. *Oplossing.* Het is waar, dat dergelyke bewoordingen dikwerf dubbelzinnigheyd kunnen veroorzaaken, omdat men niet ziet, of den beheérschten naamval door de persoonelyke of door de onpersoonelyke wyze veroorzaakt zy: of zulks, by voorbeeld, beduyde *ik zag den meéster hem slaan, ik heb den schilder hem zien schilderen, enz.*; of *ik zag dat hy zelve sloeg, schilderde, enz.* (670). Maar het is echter altyd zeker, dat zulks niet twyfelachtig is in de meéning van den spreker of schryver; dewyl hy onmoogelyk deze twee zoó tegenstrydige beoógingen in den zin kan hebben. Die bewoordingen kunnen dubbelzinnig zyn in de uytdrukking, doch niet in de meéning van den geenen, die ze gebruykt. De natuurlyke taalwetten leéren, dat, gelyk den heer WEILAND te regt aanmerkt, « wanneér zulk eene dubbelzinnigheyd te vreezen is,

(670) Het spreekt van zelf, dat by de onbepaalende wys *de* nietovergaande bindwoorden deze dubbelzinnigheyd geéne plaats kan hebben; en dat, by voorbeeld, in *ik zag hem wandelen, den lyder hem* noówendiglyk door *sag* beheérscht word.

is, men de zelve dan, door eene omschryving, moet trachten te vermyden, » of de zelve door byvoeging van eenige woorden moet wegneemen (670). In *ik zag Pieter te Parys schilderen, terwyl hy in Den Haag was*, is er geéne twyfelachtigheyd; dewyl Pieter te Parys niet kan schilderen, terwyl hy in Den Haag is.

§. 2513. Het is insgelyks waar, dat, zoó haast men iets ziet schryven, er iets geschreven word: doch, dit is eene gevolgtrekking uyt den aard der zaake; maar zulks zit, in geénen deéle, in het eygenlyk woord *schryven*. Anders zoud men moeten zeggen, dat, gemerkt waar men gaat er oók gegaan word, het woord *gaan* ter zelfder tyd eene lyding en eene doening beteékent. Alle overgaande werkwoorden brengen noódzakelyk het denkbeeld eener lyding mede. Wanneer ik zeg *ik zie*, beduyd ik oók, dat er iets gezien word; zal men daarom zeggen, dat *ik zie* een verbum passivum is? Alzó zoud men het denkbeeld of de beteékenis van een woord en het grondbeginsel verwarren, met het geen daar uyt volgt. Een denkbeeld verwekt, of doet een ander ontstaan; maar daarom is het laatste het eérste niet. Den zoon is wezenlyk met de denkbeelden van vader en moeder verbonden; zal men daarom zeggen, dat den zoon oók vader en moeder is? Omdat de Latynen met de onbepaalende wyse van het lydende werkwoord zeyden: *Vidi illum pingi*, enz.; hebben onze taalheersaaren daar uyt besloten, dat *schilderen, slaan*, enz., by ons in eene

eene lydende beteëkenis kunnen genomen worden: als of het moogelyk ware, dat een en het zelfde woord konde zwart en wit beteëkenen. Er is dus niets strydigers tegen de gezonde taalwetten, dan in dergelyke gevallen eene eygenlyk lydende beteëkenis aan de onbepaalende wyze van bedryvende werkwoorden toe te kennen: en te zeggen, b. v., dat *hy ziet het voorouderlyk verblyf verbranden* het zelfde is, als *hy ziet het voorouderlyk verblyf verbrand worden*; terwyl zulks slechts gezeyd word met verzwygging van de werkende oorzaak, voor *hy ziet eenige personen*, b. v. *vreemde knechten*, *het voorouderlyk verblyf verbranden*; of zoó als by HELMERS, in de volgende verzen:

*Den vader sterft, door 't fransche staal doorwond;
de moeder gilt wanhoopend in het rond,
en ziet door vreemde legerknechten
't voorouderlyk verblyf verbranden tot den grond:*

alwaar de woorden *door vreemde legerknechten*, als de werkende oorzaak van het *verbranden* voorkomen. Zoó is het tegenstrydig en ongerymd te zeggen, dat de onbepaalende wys eene lydende beteëkenis heeft of een verbum passivum is, in *ik heb nog wat te doen, hier is iets nieuws te zien, by hem is iets te verdienen, er is nog veel te betaalen, daar aan is niet te denken* (671), enz. In het eérste voorbeeld, ziet de onbepaalende wyze
doen

(671) Zie WEILAND, II D., §. 154.

doen op den werker *ik*: terwyl de onbepaalde wys, in de andere voorbeelden, volgens §. 2451, kan beschouwd worden als eene werking met aftrekking van haare uytwerkende oorzaak; of, volgens §. 2431 — §. 2435, op deze of dergelyke wyze kan verklaard worden: *Hier is het aan uu, ons, enz. geoorloofd, toegestaan, enz. iets nieuws te zien; by hem is het uu, enz. moogelyk, enz. iets te verdienen; er is my, enz. noódig nog veel te betaalen; daar aan is het uu niet geoorloofd te denken*: even als men moet verklaaren de latynsche bewoordingen, *videre est, animadvertere est, reperire est, quod versu dicere non est, verbo objecta verbo negare est, enz.*, die by de beste schryvers voorkomen, en alwaar wel zeker niemand *videre, animadvertere, reperire, enz.*, zal aanzien voor verba van eene passieve beteëkenis.

§. 2514. « Het is eene volstreckte ongerymdheyd, zegt BILDERDIJK, in zyne Nederlandsche Spraakleer, bladz. 183, hier by aan gerundiën of aan een latynsch participium passivum futuri te denken (672). »

BEMER-

(672) « Die misvatting heeft echter veroorzaakt (zegt den zelfden schryver, bl. 183 van zyne Spraakl.), dat men deze infinitieven als adjectieven verbogen heeft. En dus heeft men gezegd: *Do niet te verbreekene kragt des hoog te ontzienens mans*, en dergelyke. In den grond, wantaal, uyt belagchelyk naabootsen van 't zwaarmoedig verknasteld hoogduytisch voordgesproten, ten walg van een hollandsch oór en verstand! — De waare plaatsing van deze infinitieven (dat ik dit hier in 't voorbygaan aanmerke) is oók niet, als die der adjectieven, voor het substantief; maar
daar

BEMERKINGEN

op de bovenstaande vervoegingen.

EÉRSTE BEMERKING.

Wanneer en hoe de lydende naamwoorden tyd beteekenen.

§. 2515. Uyt de voorgaande vervoegingen ziet men, 1. dat den heer WEILAND, by de verbindingen
VAN

daar achter. *Een geval, ligt te ontmoeten*, eyscht onze taal; en niet *een ligt te ontmoeten geval*. *Eenen lof, ligt te verkrygen*; en niet *enen ligt te verkrygen lof*. Het laatste is geen neder- maar hoogduytsche woordenschikking, waar aan wy ons sedert omtrent eenen leefiyd veel te veel verwend hebben; en die 't van het hoogste belang is weér afte gewennen. »

« Het is, desniettegenstaande, eene waarheyd, dat onze oude taal de infinitieven niet plat afheet, maar met de *e* of *scheva* nuytprak en schreef. *Staane, doene, loopene*, enz., zeylen en schreeven zy. Indien wy derhalve den infinitivus met het voorzetsel *te* voor een substantivum plaats gaven (en wie vermyd het tegenwoordig volstrekt?); zou 't niet gansch en al verwerpelyk zyn, er die zachte *e* welluydendheyls halve achter te voegen: maar het aan de buyging eens adjectiefs te onderwerpen, is een eygendunkelyk adjectief scheppen, 't geen een dichter, en

Quidlibet audendi conceditur æqua potestas,

zich (des noóds) wel eens veroorlooven mag; maar dat geenen prozaschryver is toe te staan, noch oók van andere mee te volgen. »

« Wat dese hoogduytsche vorm betreft, welke in die taal
het

van het lydende naamwoord, eenen tegenwoordigen, verledenen, en toekomenden tyd voorgeeft, in de deelwoorden, in de onbepaalende, de aantoonende, en de aanvoegende wyze; 2. dat den verledenen tyd, in de aantoonende en de aanvoegende wyze, by gemelden schryver, drierley is, naamelyk, onvolmaakt verledenen tyd, volmaakt verledenen tyd, en meér dan volmaakt verledenen tyd; 5. dat den toekomenden tyd, in de aantoonende en de aanvoegende wyze, by hem tweéderley is, te weten, eersten toekomenden en tweeden toekomenden tyd: en dat den heér WEILAND dus met de gebiedende wys negentien tyden telt, welke uyt de vereéniging van

het participium futuri van 't verbum passivum uytdrukken moet; zy heeft kennelyk haaren oorsprong in de verwarring van 't activum en passivum, in oude taaltakken niet vreemd. Dus zegt een schryft den Dnytscher: *Der nie genug zu lobende; wegen einer aufzurichtenden handlungsgesellschaft; auf den zu hoffenden gewinst.* "T geen ik juyst uyt eenen berlynschen wcler-vaaren auteur overschryve. Dat *lobende*, dat *ausrichtende*, dat *hoffende*, zyn niets anders dan participia activa van 't praesens. En, om een voorbeeld van ouden tyd by te brengen, zie hier, uyt een handschrift van de Gothaische Bibliotheek:

*Keyser Carle, der hoi gelovende stam,
alle chrystendom was ime underthan;
Rome dat wan he mit macht,
Leo den Puwest he dar wider in bracht.*

« Hoi is hoge (hoóg), gelovende (te looven, laudandus). W-lligt is in 't handschrift eene schryffeyl, en moet het *ze lovende* voor *zu lovende* zyn, gelyk *z en g* veel in oude schriften verward werden. »

van een lydende naamwoord met een werkwoord bestaan. Maar, wanneer en hoe beteekent dat naamwoord aldaar eenen tyd?

§. 2516. Het is ten eersten zonneklaar, dat het byvoegelyk naamwoord *gedrukt by worden* geen hoegenaamde denkbeeld van verledenen tyd verwekt: aangezien *gedrukt by worden* altoos eene nog voordurende zaak of lyding beduyd, en dat de eygenlyke tydsbeteekenis, in alle dergelyke vervoegingen, niet door *gedrukt*, maar door het werkwoord *worden* aangetoond word; zoó als men met eénen oogslag genoegzaam merken kan.

§. 2517. Aan den anderen kant is 't even blykbaar, dat het lydende naamwoord, in al de vervoegingen waar den heér WEILAND eene tydsbenaaming verschillig met die van het eygenlyk verbogen werkwoord gesteld heeft, enkellyk eene *verledene* zaak beduyd, ten opzigte van het werkwoord, waar mede dat naamwoord in verband staat. En alzóó beteekent het naamwoord *gedrukt*, in *ik heb gedrukt*, *ik had gedrukt*, *ik zal gedrukt hebben*, eenen verledenen tyd, ten aanzien van *ik heb*, *ik had*, *ik zal hebben*. *Ik heb gedrukt* beduyd, dat de doening van *drukken*, in eenen tegenwoordigen tyd, voorby is; *ik had gedrukt*, dat zy, in eenen verledenen tyd, voorby was; en *ik zal gedrukt hebben* beteekent, dat de doening van *drukken*, in eenen toekomenden tyd, voorby zal zyn. Hier worden de drie onderscheyden betrekkingen van tyd gekenmerkt niet door *gedrukt*, dat in de drie gevallen

altyd

altyd het zelfde beduyd, maar door de daar by staande werkwoorden. Edoch, in deze en alle dergelyke gevallen, ontstaat het denkbeeld eens verleden by het lydende naamwoord, slechts omdat, gelyk wy hoóger gezien hebben, het zelve eene werking als voltrokken voorstelt; dit is, omdat de werkende oorzaak, opgehouden hebbende, als voorbyzinde beschouwd word. In *ik heb gedrukt*, enz., is de werking van *drukken* voltrokken; en by gevolg de doening van *drukken* heeft geweest, en is niet méér (673).

§. 2518. Men verstaat echter wel, dat een lydende naamwoord, b. v. *gebouwd* in *Pieter heeft een huys gebouwd*, enz., ons wel eene zaak als verleden voorstelt, in den zin dat de werkende oorzaak opgehouden heeft; maar niet in den zin dat het uytwerksel of de uytgevrochte zaak, als hier het *gebouwde* (huys), voorby is: want, gelyk wy alreéde aangemerkt hebben, het *gebouwde* kan blyven bestaan; alhoewel *Pieter* of de werkende oorzaak opgehouden hebbe. Om aan te toónen dat niet alleén de werkende oorzaak opgehouden, maar dat oók het uytwerksel zyn aanweezen verloren heeft, dient het woord *geweest*, als in *een huys is gebouwd geweest*: alwaar het woord *geweest*, een verleden bestaan

(673) Het is als of men zeyde: *Ik heb het drukken weg, ik heb het by my*, enz. By de Friezen is dese uytdrukking *ik heb het eeten weg*, voor *gegeeten*, in het geheel niet vreemd. Zie *BILDERDIJK*, over de Geslachten der Naamwoorden, bl. 218.

bestaan met aftrekking (*abstractië*) van alle ander denkbeeld voorstellende, aanduyd, dat het uytwerksel *gebouwd* opgehouden heeft te bestaan; en dat dus, ten dezen aanzien, geéne werkende oorzaak noch uytwerksel méér aanwezig zyn, of, in andere woorden, dat de éérste niet méér werkt, en dat het laatste of het uytwerksel vernietigd is. Daarentegen beteékent het werkwoord *worden* met een lydende naamwoord, als in *Jakob word bemind*, dat de werkende oorzaak en het uytwerksel beyde voorduuren.

TWEÉDE BEMERKING.

Over de zoógenaamde lydende werkwoorden.

§. 2519. Door lydende werkwoord verstaat men, in het algemeen, een lydende naamwoord vervoegd met het werkwoord *worden*; als in *ik word gedrukt*, *gy word gedrukt*, enz. (674). LULOFS zegt,
in

(674) Dat zulke uytdrukkingen geén eygenlyke lydende werkwoorden kunnen genaamd worden, hebben wy, §. 67 en volg., genoegzaam bewezen. « Wy hebben (zegt BILDERDIJK, in zyne Nederlandsche Spraakleer, bl. 160) gezegd, dat de werkwoorden *doening* uytdrukken. Het onderwerp, waar op de *doening* geoeffend word, is derhalve van het werkwoord uytgesloten: en daarsyn geén passieve werkwoorden, schoon zy in andere talen ondersteld worden; 't geen uyt bloóte en van ouds ingewortelde miénkenning dier woorden voortgekomen is. In onze taal zyn zy oók noch te zoeken, noch te vinden. Maar de lydelyke *aandoening*, uyt de werking die in 't werkwoord ligt voortgesproten, is

in zyn werk over *Nederlandsche Spraakkunst, Stijl en Letterkennis*, bl. 159, dat men zulks oók kan aanduyden met behulp van het auxiliair *syn*. En in de *Rudimenta of Gronden der Nederduitsche Taal*, uitgegeven

is eene hoedaanigheyd, en derhalve een adjectief, in vereéniging (of liever verbinding) met een werkwoord van bestaan. En dit verbinden van dat adjectief met dit werkwoord gaat, hoe zeer gesusch oneygen, by ons en in alle de beschaafte hedendaagsche taalen voor passieve conjugatië. »

« Wy hebben, zegt LULORS, bl. 159, dit gebrek aan een eygenlyk gezegd passivum, in onzen styl, met de meeste hedendaagsche volkeren van Europa gemeén. De Fransche, Duytschers, Engelsche, Italiaanen, Spanjaarden, enz., gaan alle aan het zelfde euvel mank. Slechts sommige slawische of slavonische taalen, waar onder men hoofdzakelyk het russisch en poolsch verstaat, kunnen haar passivum, op de wyse der Grieken en Romeynen, uytbeelden. En, het geen merkweirdig is, oók in de spraaken, welke men de scandinavische noemt, en die, even als ons nederlandsch, van duytschen of germaanschen oorsprong sijn, treft men in sommige tyden een eygenlyk gezegd passivum aan. Men weet, dat men door de scandinavische, oók wel noordduytsche of kimbrisch-duytsche taalen geheeten, het deensch, zweedsch, noorweegsch, en yslandsch verstaat. Dus beteekent dan, b. v., (*ad*) *hilsa*, in het deensch, *groeten*; maar *hilsen* *gegroot worden*. *Jeg hilsen* zegt men, voor *ik groet*; maar *jeg hilses*, voor *ik word gegroot*. En zoó *jeg hilsede*, *ik groette*; *jeg hilsedes*, *ik werd gegroot*. » Het blykt genoegzaam, dat ons zoógenaamde lydende werkwoord, uyt verscheydene woorden bestaande, en geen byzondere gedaante hebbende, in de Gedaanteleér niet mogt verhandeld worden; maar dat het selve tot de Woordenvoeging behoort. En het is oók alleén ouder het aansien van bewoording, dat men de benaaming van lydende werkwoord kan aanveerden; en dat wy gevolgelyk daar over hier moeten spreken.

uitgegeven door de Bataafsche Maatschappij: *Tot nut van 't algemeen*, MDCCCV, blad. 76, vinden men in de lydende vervoeging oók het werkwoord *zyn* gebezigd. Doch, uyt het geen wy, §. 2494 en volg., aangestipt hebben blykt, dat er een merkelyk verschil bestaat, tusschen de twee werkwoorden *worden* en *zyn* (675); zoó als in *dat boek word gelezen*, en *dat boek is gelezen*. Het eérste stelt de daad van *lezen* voor, als voordduurende, en het laatste, als voltrokken. Desnietteenstaande, gemerkt de tydsbeteekenis van de lydende naamwoorden enkellyk afhangt van de bykomende denkbeelden, gebeurt het niet zelden, dat een lydende naamwoord, by het werkwoord *zyn*, de daad als voordduurende voorstelt. In deze beduydenis, zegt LULOFs in gemelde werk, bl. 172, *ik ben teéderlyk bemind*. Zoó zegt men oók: *Dit boek is gelezen van geheel de wereld*. Maar, in dit geval, moeten de bygevoegde woorden of de omstandigheden aantoonen, dat de beteekenis van het lydende naamwoord, in eenen voordduurenden zin, genomen word.

DERDE

(675) In de vervoegingen van *weezen* en *zyn* zagen wy, §. 1874, dat het eérste den tegenwoordigen tyd, in de aantoonende en de aanvoegende wys, ontbeirt; en, §. 1875, dat aan het werkwoord *zyn* den verleden tyd der aantoonende en aanvoegende wys ontbrekt. Doch, die twee werkwoorden dienen aan elkander ter vervulling van de tyden, die aan het een of aan het ander ontbreken; en het is oók zoó, dat men ons moét verstaan, wanneér wy van *weezen* of *zyn* gewaagen

DERDE BEMERKING.

Keëring van den bedryvenden vorm, in eene lydende bewoording; en omgekeërd.

§. 2520. Wanneer wy over de Naamvallen spraken; dan zagen wy, dat, by alle overgaande persoonelyk werkwoord, den werker en den lyder onafscheydbaar zyn: omdat daar by noódwendiglyk moet zyn een wezen dat de werking verrigt, en een wezen tot welk de werking overgaat, of 't welk de werking lyd. De verknochtheyd dier denkbeelden toónt, dat, zoó haast ik zeg *ik bemin Pieter*, men daar uyt mag beslyuten, dat *Pieter van my bemind word*; en omgekeërd, dat, zoó dra ik zeg *Pieter word van my bemind*, men daar uyt mag opmaaken, dat *ik Pieter bemin*. Deze redeneering van het een tot het ander is een noódzakelyk gevolg van den eygenlyken aard dier bewoordingen zelve. En hier uyt volgt ten allerduydelyksten, dat alle overgaande werkwoorden (dit is die geene, welke eenen lyder beheérschen), op dergelyke wyze, in den lydenden vorm (zonder uytzondering van tyd, persoon, en getal) kunnen gekeërd worden; en dat alle lydende werkwoorden, die uyt lydende naamwoorden van overgaande bindwoorden zamengesteld zyn, in den bedryvenden vorm kunnen overgebracht worden. Zoó kan men oók by de werkwoorden *zyn* en *weezen* een lydende naamwoord van een overgaande bindwoord

woord plaatsen, en zeggen: *Ik ben bemind, gy waart gedrukt, wees gegroet*, enz. Doch de beteekenis van het werkwoord *hebben* duld deze keering, in den lydenden vorm, niet; en zyn lydende naamwoord *gehad* is onbuigbaar. « Men kan, zegt BILDERDIJK, bl. 159 van zyne Spraakl., niet zeggen, by voorbeeld, *'t gehadde goed*, voor *'t geen men gehad heeft*. Men kan oók niet zeggen *het is gehad*, of *het word gehad*. Het *gehad* behoort volstrekt by zyn eygen werkwoord, en men zegt alleén *heeft gehad*. Dit echter is aan dit werkwoord *hebben* byzonder eygen; en neemt niet weg, dat de lydelyke deelwoorden der overige, zoó wel als de actieve, in alles adjectieven zyn. »

§. 2521. Daar nu deze keering van den bedryvenden in den lydenden vorm, by eene persoonlyke wyze, bestaat in de verandering van den lyder in eenen werker; zoó volgt daar uyt, dat de nietovergaande werkwoorden (dit is, die geéne lyder behetrschen), op dergelyke wyze, van den bedryvenden in den lydenden vorm niet kunnen overgebracht worden (676). Alleénelyk kan men, zoó wy, §. 2507, gezien

(676) Men heinnere zich, dat, gelyk wy (494) seyden, de nietovergaande bindwoorden, door het aannemen van de voorsetsels *be*, *door*, *om*, enz., in overgaande werkwoorden kunnen herschapen worden. Hier van *den donder doordondert de lucht*; *de lucht*, *éerst schrikhelyk van onweersbuyen en stormgelooy doordondert*, word nu wederom *doorwaayd van liefelyke koeltjes*; *ik zit hier in een prieltje, liefelyk omgeurd en embloeyd van roozen en allerley andere bloemen*; enz.; enz. *Die Luuwer*, bl. 163.

gezien hebben, met den derden persoon des eénvouds van *zyn* en *worden* zeggen: *Daar word gesprongen, er word gegaan, daar word gewandeld, er is te veel gespeeld, enz.*

§. 2522. Uyt het gezeyde volgt, dat men moet zeggen: *My* of *aan my word dit gebodschapt, enz.,* en niet *ik word dit gebodschapt, enz.;* omdat *boodschappen* wel eenen lyder van de zaak, maar niet van den persoon, die aldaar in den outvanger staat, beheérscht. Daar uyt volgt oók, dat de werkwoorden, die in den bedryvenden vorm tweé lyders beheérschen (§. 2000), in den lydenden vorm eenen dubbelen werker hebben: als *men kroónt hem koning, men noemt hem vader, enz.;* *hy word koning gekroónd, hy word vader genoemd, enz.*

VIERDE BEMERKING.

Welke lydende naamwoorden, van niet- of onovergaande werkwoorden met HKBEN, en welke met ZYN verbonden worden.

§. 2523. De lydende naamwoorden zyn, zoó als wy méérmaalen gezien hebben, tweéderley: de eene zyn gemaakt van overgaande bindwoorden, als *geleérd* van *leéren*, *bemind* van *beminnen*, enz.; en de andere oorsprongelyk van onovergaande werkwoorden, als *gegaan* van *gaan*, *geloópen* van *loópen*, enz. In de voorgaande bemerkingen is genoegzaam aangetoónd,

aangetoónd, wanneér de eérste met *worden*, *hebben*, *zyn* of *weezen*, moeten verbonden worden. Met de lydende naamwoorden van onovergaande werkwoorden zegt men: *Er word gegaan, er wierd geloópen; ik heb gegaan, ik ben gegaan; ik heb geloópen, ik ben geloópen*; enz.: zoó dat die lydende naamwoorden nu met *worden*, dan met *hebben*, dan met *zyn* vervoegd worden. Hoóger is alreéde aangetoónd, dat en waarom *worden* met de lydende naamwoorden van onovergaande werkwoorden, slechts in den derden persoon van het éénvoud, kan voorkomen. Hier blyft dus alleénelyk overig aan te wyzen, wanneér men de lydende naamwoorden van nietovergaande werkwoorden met *hebben*, en wanneér met *zyn* (677) moet vervoegen.

§. 2524. Het is baarblykelyk, dat het verschil tusschen de bewoordingen *ik heb gegaan, ik heb geloopen*, enz., en *ik ben gegaan, ik ben geloopen*, enz., even als tusschen *ik heb gebonden*, en *ik ben gebonden* (678), enz., voornaamelyk, om niet

(677) De ontbreekende tyden of gedaanten van *zyn* worden nyt het werkwoord *weezen* genomen. Zie noot (675), waar wy zulks breedvoeriger vermeld hebben.

(678) In *ik ben gebonden*, enz., word het nytwerkseel eener daad, 't welk eene lyding aandnyd, op zekere wyze als eene voordduurende hoedsaangheyd beschonwd; en alsoó grenzen alle lydende naamwoorden, wanneér zy het nytwerkseel eener daad als voordduurende voorstellen, seér naaby aan de naamwoorden van hoedsaangheyd. Dit is eene reden te méér, om de lydende naamwoorden als geen byzonder rededeel te beschouwen, en

niet te zeggen alleénelyk, op te maaken is uyt het verschil, 't welk bestaat tusschen *hebben* en *zyn*, die volgens de spraakkunstenaren aldaar als hulpwoorden gebezigd worden.

§. 2525. Uyt het geen wy, §. 11, 229, en volg., gezien hebben volgt; dat het werkwoord *zyn*, in dergelyke omstandigheden, dient, om eene zaak aan een onderwerp toe te eygenen, of, in andere woorden, om eene hoedaanigheyd of een byvoegelyk naamwoord met het onderwerp of zelfstandig naamwoord te vereénigen. In *Pieter is gezeten* (679),
word

om de zelve niet met de werkwoorden te vermengen. Daar *zyn* verscheydene lydende naamwoorden, die, schoon hunne werkwoorden in onbruik geraakt *zyn*, echter nog gebezigd worden; als *behebt* van het niet gebruykelyk werkwoord *behebben*, *geboren* van het oude *beeren*, enz.: en zulke mag men dus méér als naamwoorden van hoedaanigheyd dan als eygenlyke van werkwoorden afstammende lydende deel- of naamwoorden beschouwen. Zelfs *zyn* er lydende naamwoorden, die men algemeén méér als byvoegelyke naamwoorden van hoedaanigheyd, dan anders gebruykt; dusdanige *zyn* *geweezen*, *volmaakt*, enz.

(679) Het augment *ge* by de lydende naamwoorden *e* is (zegt BILDERSDIJK, bl. 188 van zyne Nederl. Spraakk.) een toónloos voorzetsel, maar niet zonder beteekenis. Het is het zelfde met het latynsch *co*, ons *ga*, 't geen vereéniging door zamenvoeging uytdukt, of liever verbiinding. Zoó zeggen wy van ouds met dit voorzetsel: *Gemannen*, *gevader*, *geslagt* (voor 't latynsch *genus*), *geloóf*, *gestel*, en zoó menigte naamwoorden méér: dat is *medemannen*, *medevader*, *medesoort*, *medestemming* (want *looven* is *stemmen*, en hier van *prysbestemmen* hy het verkoopen, *goedkeuren*, en zoó *pryzen*; en even zoó is *belooven* niet anders dan 't *bestemmen* van eene gift of dienst):

word het naamwoord *gezeten*, door het werkwoord is, met het onderwerp *Pieter* verbonden; en het kenmerkt eenen staat of eene hoedanigheid van *Pieter* (630). In *Pieter heeft gezeten*, in tegendeel, draagt het werkwoord *hebben*, 't welk synoëem van *bezitten* is (621), niet om het byvoegelyk naamwoord *gezeten* met het onderwerp *Pieter* te verbinden, maar om eene daad, als door het onderwerp uitgevraagd, voort te stellen. Wanneer men zegt *Pieter heeft gezeten*, dan stelt men *Pieter* niet voor als *gezeten* (662); maar de bewoording beduidt, dat

en *geest* is des zamenstel. Het word daarom by het uitrekken *zyn der daad* gebreykt. Het *ik heb gezien* is *ik heb het men reeds weg*, *reeds met*, *reeds met my*. *Ik ben geloopt* is even zoo *ik heb het loopen reeds met*; *ik ben gestraft*, *ik heb de straf weg*, *ik heb ze met gedraagen*, *met genomen*, *met gekregen*. En zeker, daar elke daad nyt den aard der zaak onbetwistbaar is, en niet te niet te doen of weg te noemen; blyft zy den daader *actië*, en den geenen die er 't voorwerp van was *passië*, eenwig by. Het geen gegeven word kan men verliezen, maar het geeven (de weldaad) blyft; en dus de verpligtung des beweklaagtigen. Even zoo blyft de schuld in de misdaad aan den daader vast, en met hem vereenigd. Groots waarheden, die in onze taal elk eenen die weet wat hy zegt, tot godsdienst en braafheid verbinden! Geene taal meer drukt dit nyt dan de onze. En inderdaad is er geene my bekend, waar in eene zoölaanig innige zielkennis en diepe wysheyd ligt opgesloten; en die zoo zegenryk voor verstand en hert is. »

(680) Even als in *ik ben kleyn*, *gy zyt groot*, *hy is schryvende*, *sy zyn bemind*, enz.

(681) Zie voorders §. 2502, waar wyrlöopig over de betoekenis van *hebben* met een lydende naamwoord gesproken word.

(682) Zie noot (673).

dat *Pieter* eene daad, naamelyk die van *sitten*, voltrokken heeft (683).

§. 2526. Uyt het gezeyde volgt dus ten duyde-lyksten, dat de werkwoorden *zyn* en *hebben*, verbonden met lydende naamwoorden, welke vormen of eérder bewoordingen men dan gewoonelyk zamengestelde tyden naamt, zeér onderscheydene denkbeelden verwekken. Met het eérste drukt men eene hoedaanig-heyd, of wyze van *zyn*, uyt; terwyl het tweéde het denkbeeld van eene uytgevrochte daad voorstelt. Hierom behoort, op de vraag *HOR is Karel daar gekomen?* het antwoord: *Karel is daar gegaan, geloópen, gewandeld*, enz. In tegendeel, wanneér men vraagt, niet hoe of op wat wyze *Karel* tot daar gekomen is, maar *wat* hy gedaan heeft, welke werking of daad hy verrigt heeft, om tot daar te komen of te geraaken; dan behoort men te antwoor- den: *Karel HEEFT gegaan, geloópen, gewandeld*, enz. (684). Zoó *zyn ik heb tot daar gewandeld, gy hebt daar gezeten*, zeér onderseheyden van *ik ben tot daar gewandeld, ik ben daar gezeten*. Daarenboven, drukt het lydende naamwoord, in de eérste

(683) De verschillige beteekenis van *hebben* en *zyn* is duyde-lyker te merken, in *Pieter heeft bemind* en *Pieter is bemind*. De eérste bewoording beteekent, dat het *beminnen* van *Pieter* uytgaat; de laatste, in tegendeel, beduyd, dat het *beminnen* op *Pieter* neder valt.

(684) Zie Nederl. spraakl. van *BILDERDIJK*, bladz. 169.

eérste bewoordingen, eene verledene, en, in de andere, eene tegenwoordige zaak uyt.

§. 2527. Uyt het tot dus verre aangevoerde, moogen wy opmaken dezen volgenlen

R E G E L.

HET LYDENDE NAAMWOORD VAN EEN ONOVERGAANDE WERKWOORD, VERVOEGD MET HEBBEN, BETEÉKENT EENE UYTGEVROCHTE DAAD, EN, MET ZYN, EENE HOEDAANIGHEYD OF GESTELDBHEYD (685).

Zoo bedient men zich, naar de onderscheydene bedoeling, van *hebben* of *zyn* by de lydende naamwoorden van de werkwoorden *afspringen*, *blyven*, *draaven*, *gaan*, *glyden*, *hobbelen*, *hobben*, *hollen*, *klauteren*, *klimmen*, *knielen*, *kruypen*, *lekken*, *liggen*, *loúpen*, *onderliggen*, *ontstaan*, *opspringen*, *snellen*, *springen*, *spruyten*, *staan*, *struykelen*, *stuyven*, *uytgaan*, *vaaren*, *vliegen*, *vlugten*, *vriezen*, *wandelen*, *zitten*, *zwemmen*, enz., enz., als in de volgende

V O O R B E E L D E N.

De snaar is afgesprongen, zy hebben den ganschen

(685) Zoo als in het fransch *il est accouru, il a accouru; il est disparu, il a disparu; il est apparu, il a apparu; sa fièvre est cessée, sa fièvre a cessé; il nous est échappé, il nous a échappé.*

schen dag afgesprongen; dit gebruyk is tot nu toe gebleven, dien koopman heeft langen tyd in de stad gebleven; den muyl is daar heen gedraafd, het peird heeft gedraafd; den landsman is tot aan de poort gegaan (6x6), hy heeft lang genoeg gegaan; ik ben van den trap gegleden, ik heb om my te verwarmen eenige oogenblikken op die ysbaan gegleden; ik ben derwaarts gehobbeld, wy hebben wat met hem gehobt en getobt; ik ben daar heen gehold, de peirden hebben langen tyd gehold; wy zyn eyndelyk nog over het dak geklauterd, wy hadden lang geklauterd; wy zyn op den berg geklommen, wy hebben reeds drie uren geklommen; hy is voor het altaar geknield, zy hebben noóyt voor afgoden geknield; hy is in het bed gekropen, hy heeft voor my gekropen; al den wyn is uyt het vat gelekt, het vat heeft gelekt; die stad is op eene hoúgte gelegen, den vyand heeft drie maanden voor de stad gelegen; het water is door de goot gelópen, de goot heeft gelópen; ik ben ondergelegen, al het land heeft dezen winter ondergelegen; in het midden der stad is brand ontstaan, hy heeft ontstaan; het slot is opgesprongen, het peird heeft opgesprongen en zich den hals gebroken; hy is naar deze stad gesneld, hy heeft van de eene poort naar de andere gesneld; het water is zeér hoóg uyt de fonteyn gesprongen,
de

(686) Als oók in *hy is gaan slaapen*, hy verkorting, *hy is slaapen*.

de fonteyn heeft weder gesprongen; die bloem is uyt die andere gesproten, die koól heeft nog niet gesproten; ik ben moé gestaan, hoe lang heeft dat uurwerk reéds gestaan? hy is over dezen steén gestruykeld, hy heeft van zyne jeugd af gestruykeld; ik ben daar heen gestoven, den weg heeft al te veel gestoven; mynheér is uytgegaan, hy heeft geduurende dit jaar zeér dikwyls uytgegaan; wy zyn van Haarlem naar Amsterdam gevaaren, wy hebben al den tyd gevaren; de duyven zyn van het een huys op het ander gevlogen, zy hebben veel te lang gevlogen; hy is uyt het land gevlugt, de soldaaten hebben langen tyd gevlugt; het is zeér sterk gevrozen, het heeft dezen winter langen tyd gevrozen; ik ben daar heen gewandeld, ik heb eene muur in die dreef gewandeld; Christus is nu gezeten aan de rechterhand Gods, voor zyne doódt heeft hy met zyne Apostels aan tafel gezeten; zy zyn over de rivier gezwommen, zy hadden dit jaar niet veel gezwommen (687); enz.; enz.; enz.

§. 2528. In een woord, men bediene zich van hebben of zyn, volgens dat er meér acht op de daad

(687) Het gebruyk van hebben en zyn, 't welk hier by de lydende naamwoorden van onovergaande werkwoorden plaats heeft, komt overeen met dat geen der lydende naamwoorden van overgaande bindwoorden daar in, dat, in dergelyke gevallen, de lydende naamwoorden der eene en der andere soort van werkwoorden met hebben eene werking, en met zyn eene zekere toevoegelyke wysiging van het onderwerp nytdrukken.

daad dan op de wyze van zyn, of meér op deze dan op die, moet gegeven worden. Zoó zegt men, spreekende van eenen persoon die niet te huys is, *hy is uytgegaan*. *Hy heeft uytgegaan*, in tegendeel, beteekent, dat hy (de werking van *uytgaan* voltrokken heeft, en gevolgelyk) te huys is. Zoó zegt men oók *hy is in Den Haag gebleven*, om te beduyden, dat hy daar nog is; en *hy heeft in Den Haag gebleven*, om te beteekenen, dat hy daar geweest is, maar nu niet meér is (688). Daarom kan ik aan iemand, die my vraagt of hy in tyds kome om den koning te zien, als het te laat is, antwoorden: *Hy is voorbygegaan*; wanneér ik slechts denk aan den staat of de gesteldhejd, waar in den koning zich bevind. Het is dus een noódzakelyk gevolg van onzen regel, dat die onovergaande werkwoorden, welke eene beweging uytdrukken, het hulpwoord *hebben* neemen, wanneér zy bepaaldelyk op de beweging of de daad zien; en het hulpwoord *wezen* of *zyn* aanveirden, wanneér zy meér bepaaldelyk op de wyze van beweging of zyn betrekking hebben: als *ik heb my moede gegaan*, dit is ik heb my vermoeyd door de werking van *gaan*; *ik ben gegaan van uuw huys naar het myne*; *ik heb den ganschen dag geloópen, gegaan*; *ik ben geloópen van het een dorp naar het ander*. Dit zelfde heeft plaats

(688) In den zelfden zin zegt men, in het fransch, *il est sorti, il a sorti; il est demeuré à La Haye, il a demeuré à La Haye*.

plaats met *vaaren*, *wandelen*, *vliegen*, *zwemmen*, *klimmen*, *kruypen*, enz.

§. 2529. Uyt den boven aangetogen regel volgt echter niet, dat al de lydende naamwoorden, zonder onderscheyd, met *zyn* en *hebben* tevens kunnen vervoegd worden; zy *zyn*, uyt hunnen aard, niet alle voor die dubbele aanneeming vatbaar: gevolgelyk *zyn* er lydende naamwoorden, die of enkellyk met *zyn*, of ééniglyk met *hebben* verbonden worden.

Onder de eerste soort, of die enkellyk het werkwoord *zyn* aanneemen, telt men *aanbranden*, *beschimmelen*, *geschieden*, *ontaarden*, *ontslaapen*, *overlyden*, *sterven*, *verdorren*, *worden*, *zinken*, *zwellen*. By voorbeeld, *het vleésch is aangebrand*; *het broód was beschimmeld*; *het is door eene dwaa-ling geschied*; *door zyne wys van leeven is hy geheel ontaard*; *hy is in den heér ontslaapen*; *haare gedachtenis is niet met haar gestorven*; *hy is arts geworden*; *dien man is tot eene leégte gezonken*, *uyt welke hy zich niet ligt zal kunnen opheffen*; enz. De reden hier van is, dat, by de naamwoorden *aangebrand*, *beschimmeld*, *geschied*, *ontaard*, enz., méér den staat of gesteldheyd, dan de werking of daad beschouwd word.

§. 2530. Onder de tweede soort, of die uytsluytelyk met *hebben* vervoegd worden, telt men *ar-beyden*, *beeven*, *blaffen*, *bliksemen*, *bloeyen*, *brommen*, *brullen*, *donderen*, *duuren*, *etteren*, *feylen*, *gaapen*, *gonzen*, *graazen*, *heérschen*, *hoesten*,

hoesten, huychelen, janken, juychen, kiemen, kirren, kolven, kooten, kwynen (689), kyken, kyven, lagchen, maauwen, muyzen, niezen, ontbyten, piepen, pogchen, praalen, praaften, raazen, regenen, rogchelen, ronken, schateren, schertsen, schreyen, slaapen, sluymeren, smachten, snateren, snorken, spotten, stotteren, toebehooren, toornen, trachten, treuren, twyfelden, vasten, vechten, volharden, vuuren, woeden, yveren, zondigen. By voorbeeld, *ik heb drie dagen daar aan gearbeyd, het heeft sterk gebliksemd, de vruchten hebben wel gebloeyd, de krygsoefening heeft gisteren lang geduurd, in zyne redevoering heeft hy zeer gefeyld, hy heeft altyd met voorzigtigheid over zyne onderhoorige geheérscht, hy heeft gejanct om een stukje broód, zy hebben met hem gekeven, enz.* En de reden is, dat het gebruik hier meér gelet heeft op de eygenlyke werking, dan wel op den staat van het onderwerp.

§. 2531. Edoch, daar gezien is, dat alle de lydende naamwoorden van onovergaande werkwoorden (en by gevolg oók die geene, welke hier enkellyk met hebben vervoegd worden), in den lydenden vorm, met den éénvoudigen derden persoon van het werkwoord *worden* kunnen voorkomen; als in *er* of *daar word geslaapen, gestreden, gelagchen, gearbeyd, enz.*: zoó kan men (alhoewel men niet zegt *ik ben geslaapen, enz.*), om de zelfde aldaar aangehaalde reden,

(689) Als in het *fransch languir, dormir, enz.*

reden, met *zyn* in den derden persoon van het éénvoud oók zeggen: *Er of daar is geslaapen, gestreden, gelagchen, gearbeyd, het is gevroren, er is gebliksemd, daar was gewaakt geweest, enz.*

§. 253^a. In deze vierde bemerking is enkellyk spraak van de werkwoorden, die volgens hunne natuur onovergaande (onzydig) zyn (zie §. 2002): want, nyt het geen hoóger gezeyd is, volgt vry genoegzaam, dat men met de lydende naamwoorden der andere werkwoorden, om eene daad aan te toónen, moet zeggen met *hebben*: *Die gift heeft dezen mensch niet verarmd, hy heeft al zyn goed verdronken, hy heeft zyn volk in Duynkerke geland, de groóte heéte heeft deze bloem verwelkt, enz.*; en dat men, in den lydenden vorm, zegt met *zyn*: *Door de ledigheyd is hy verarmd, al het goed van dien koopman is in de zee verdronken, dat schip is in Oóstende geland, die lelië is door den regen verwelkt, dat ongelyk is aan den koning geklaagd, die waarheyd is hem in het oór geluysterd, dit is van hem gemurmeld, dese kruyden zyn door iedereén geroken, zyne moede leden zyn wat gerust, dien tabak is van alle menschen gesnoven, dat geding is al te lang verwyld, enz.*, gelyk men zegt *ik heb bemind* en *ik ben bemind*, enz. Gevolgelyk, heeft den heér WEILAND ten onregte, onder de werkwoorden welker lydende naamwoorden enkellyk met *zyn* vervoegd worden, gesteld (zie WEIL., I D., §. 271 en 272) de werkwoorden

woorden *verarmen* (690), *verdrinken*, *landen*, *verwelken*, enz.: en ten onrechte de werkwoorden *klaagen*, *luysteren*, *murmelen*, *rieken*, *rusten*, *snuyven*, *verwylen*, enz., in zyne Spraakkunst, als onzijdig beschouwd; en voorgegeeven, dat hunne lydende naamwoorden enkellyk met *hebben kunnen* vervoegd worden.

§. 2533. « Sommige werkwoorden (zegt WELAND, I D., §. 275) komen in eenen onzijdigen en bedryvenden zin tevens voor; als *slaan*: *De klok slaat* (onzijdig), en *ik sloeg den hond* (bedryvende); *klemmen*: *De deur klemt* (onzijdig), en *ik klemde myne hand* (bedryvende); *bederven*: *De spys bederft* (onzijdig), en *hy bederft zyne kleéderen* (bedryvende); *smelten*: *Het was smelt* (onzijdig), en *ik smelt was* (bedryvende); *geneezen*: *De wond zal wel geneezen* (onzijdig), en *hier mede geneest men zulke wonden* (bedryvende); enz. » Doch, wanneer men den aard der taal naagaat; dan zal men gemakkelyk merken, dat *de klok slaat* zoó veel is, als *de klok slaat zich*: en dat, by gevolg, alle dergelyke uytdrukkingen eene waare overgaande bedryving beteékenen. Zegt het zelfde van *de wond zal wel geneezen*, 't welk zoó veel beduyd, als (het is

(690) Om even voldoende reden, hadde by daar onder ook kunnen stellen *veranderen*, *verbeteren*, *verryken*, *verslachten*, enz., zoó wel als *verarmen*; welke alle uyt een byvoegelyk naamwoord, zoó als in het Tweéde Deel aangetoónd is, en het voorzetsel *ver* bestaan.

is niet noódig daar voor iets te doen) *de word zal wel zich zelve geneezen* (691), enz. Men kan alle dergelyke bewoordingen verklaaren, door de byvoeging van den lyder *iets, iemand, my, zich*, of iets anders, dat daar gemakkelyk kan onderverstaan worden. Maar staande houden, dat de werkwoorden door dergelyke verzwygung van natuur veranderd zyn, is wel zeker zoó aanstoótelijk, als eene zaak immer weezen kan. Op deze wyze, ware er bynaa geén hoegenaamd overgaande bindwoord, 't welk in geén onovergaande zou kunnen herschappen worden; en de verdeeling der werkwoorden zoude zoó ongerymd, als willekeurig weezen.

§. 2534. Deze misvatting heeft aanleyding tot veele tegenspreekingen en verwarringen gegeven. WEILAND zegt, I Deel, §. 270 en 272 van zyne Spraakkunst, dat *klaagen, luysteren, murmelen, rieken, rusten, verwylen*, enz., onzydig zyn, en alleén met *hebben* gebezigd worden. In zyn Woor-denboek, in tegendeél, zegt hy, dat de zelve onzydig en bedryvende zyn; en geeft de volgende voorbeelden: *Ik zal myn jammer aan God klaagen; ik zal het den meéster klaagen; iemand iets in het*

(691) En dit is wel zeker niet méér bevreemdende, dan dat men natuurlyk eenen derdien persoon moet verstaan, by *daar word gewandeld, daar word gezongen, daar word gedronken, daar word geslaapen*, enz.; zoó als WEILAND zelve, I D., §. 284, zegt.

het oór luysteren; de Pharizeeën hoórden, dat de schaare dit van hem murmelde; ende den heér rook dien lieflyken reuk; hy rust de moede leden in de uytgeholde rots; rust uww hoófd maar; men moet die zaak niet langer verwylen. §. 271, zegt hy, dat *verdrinken*, *verwelken*, onzydig zyn, en alleén met *zyn* gebezigd worden; ondertusschen zegt hy in zyn Woordenboek, dat *verdrinken*, *verwelken*, bedryvende en onzydig gebruykt, en gevolgelyk oók met *hebben* vervoegd worden. Van die werkwoorden geeft hy de volgende voorbeelden: *Hy heeft al zyn geld verdronken, eenen hond verdrinken, hy wilde zich verdrinken, zoó verwelkt de ryp eene bloem,* VONDEL. I D., §. 275, zegt den zelfden schryver, dat het werkwoord *ontluyken*, volgens zyne natuur, onzydig is, en nimmer bedryvende kan gebezigd worden. Nogtans, in zyn Woordenboek, zegt hy, dat *ontluyken* bedryvende en onzydig is; en voegt daar by het volgende voorbeeld: *Zy ontluykt den mond,* VONDEL. In zyne Spraakkunst, I D., §. 270, geeft hy het werkwoord *snuyven* slechts als onzydig of onovergaande voor; en zegt, dat het lydende naamwoord alleén met *hebben* verbonden word. In zyn Woordenboek, in tegendeel, draagt hy het alleén als bedryvende of overgaande voor; en vervoegt gevolgelyk het lydende naamwoord nu met *hebben* en dan met *zyn*. Eyndelyk den heér WEILAND beschouwt, op deze wys, by duyzenden van werkwoorden nu als overgaande of bedryvende, dar als onovergaande of

on-

onzijdige, waas van echter het gehele ver-
sabil daar in gelegen is, dat zy nu met en dan
zonder kunnen wytdrukkelyken lyder geberigd
worden.

§ 2535. Het is met voorbedacht, dat wy, in deze
regels over de lydende naamwoorden, niet gesproken
hebben van *afhangen*, *afloopen*, *keeren*, *kwyten*,
ontloopen, *oploopen*, *overschieten*, *ryden*, *verbly-
ven*, *vertrekken*, *vlieden*; *verarmen*, *verdrinken*,
landen, *verwelken*; *klaagen*, *liysteren*, *murmelen*,
rieken, *rusteren*, *snuiven*, *verwylen*, enz., enz.;
omdat alle deze werkwoorden overgaande zyn, en
dat by gevolg der-zelver lydende naamwoorden, even
gelyk die van *beminnen*, *zien*, enz., vervoegd
worden met *hebben* in den bedrijvende, en met
worden, *zyn* of *wezen*, in den lydenden vorm.
B. v., *ih heb geklaagd, dit is of word God ge-
klaagd, hy is verarmd*, enz. Zoó dat alle de lydende
naamwoorden van overgaande werkwoorden, in
dergelyke gevallen, uyt kunnen aard met *hebben*
en *zyn* kunnen vervoegd worden. Hier uyt ziet
men, dat de lydende naamwoorden van *klaagen*,
liysteren, *murmelen*, *rieken*, *rusteren*, *snuiven*,
verwylen, enz., niet slechts met *hebben*, en die van
verarmen, *verdrinken*, *landen*, *verwelken*, enz.,
niet enkellyk met *zyn* vervoegd worden, zoó als
WEILAND wel voorgeeft: maar dat de zelve, naar
de onderscheydene omstandigheden, vervoegd worden
nu met *hebben*, en dan met *wezen*, *zyn*, of *worden*;

zoó als ter zyner plaats breedvoerig is aangetoond geworden. Alle deze werkwoorden volgen den algemeenen regel; want men zegt *hy heeft iemand verdrunken*, enz., en *hy is verdrunken*, enz., gelyk men zegt *hy heeft bemind*, enz., en *hy is bemind*, enz.

§. 2536. En daar nu alles afhangt van de al of niet beheersching eens lyders; zoó volgt daar uyt, dat zelfs de lydende naamwoorden van de anders onovergaande werkwoorden, die (als §. 2007 geleerd is) eenen lyder beheerschen, in den lydenden vorm met het werkwoord *zyn* en het werkwoord *worden* kunnen vervoegd worden: zoó kan men zeggen: *Daar zyn groóte vlokken gesneéuwtd*, *daar waren heéle steénen gehageld*, *daar op wierd eenen groóten regen geregend*, *daar zal eenen goeden tred gegaan worden*, *de wegen wierden ten eynde gegaan*, *daar zyn schotschriften geregend*, *de reuzen wierden of zyn door Jupiter gebliksemd*, *hier is geld geregend*, *hy is moede gelóopen*, *zy zyn ziek gelagchen*, enz.; omdat men zegt *het sneéuwt groóte vlokken*, *het hagelt heéle steénen*, *het regent daar op eenen groóten regen*, *hy gaat eenen goeden tred*, *hy gaat de wegen ten eynde*, *het regent schotschriften*, *Jupiter bliksemt de reuzen*, *het regent geld*, *hy loópt zich moede*, *hy lacht zich ziek*, enz. Hier uyt volgt oók, dat alle de lydende naamwoorden van de onovergaande werkwoorden, die, in dergelyke gevallen, eenen lyder aanneemen, in den bedryvenden vorm, met *hebben* moeten vervoegd worden; en dat men moet zeggen. *Hy heeft de*

de bittere doód gestorven, dezen man heeft een lang leven geleefd, hy heeft den breëden weg geloópen, hy heeft eenen goeden slaap geslaapen, hy heeft eenen goeden tred gegaan, enz.

§. 2537. Uyt het verhandelde kan men opmaaken, dat de verbinding van de lydende naamwoorden der onovergaande werkwoorden, nu met *hebben* en dan met *zyn*, zoó willekeurig en zoó grillig niet is, als sommige spraakkunstenaaren wel voorgeeven; maar dat onze voorvaderen daar omtrent eene byzondere doordringendheid van oordeél ten toón gespreyd hebben. Het zelfde moogen wy zeggen van de bewoordingen *hy heeft kunnen denken, hy had willen léeren*, enz.; alwaar men, volgens sommige, had moeten zeggen *hy heeft gekunnen* enz., *hy had gewild* enz. Want, daar (gelyk wy, §. 2438 en volg., gezien hebben) de twee woorden *kunnen* en *denken*, in het denkbeeld des spreekers vereénigd, maar ééne gewaarwording beteékenen, hebben onze voorvaderen het sérste in de uysterlyke gedaante van de onbepaalende wyze gebezigd; om in dezer voege de éénheid tusschen de uytdrukking *kunnen denken*, waar beyde woorden de zelfde uysterlyke gedaante hebben, en de gewaarwording zoó veel moogelyk te bewaaren: even als in *daar is vier pond koffy* (zie §. 1974); alwaar *vier pond koffy*, als eene collectieve éénheid, beschouwd word. En dit heeft plaats by alle de lydende naamwoorden, waar van wy, §. 2447, gesproken hebben; die, de onbepaalende

lende wyze zonder *te* hebbende, verbonden worden met hebben of zyn.

V O O R B E E L D E N .

Zynen vriend heeft hem doen lagchen , hy heeft niet durven spreken , den meéster heeft hem de wetenschap helpen bezorgen , hebt gy dien vogel hooren zingen? hy heeft zyne stem boven alle andere kunnen verheffen , gy had hem moeten zien , wy hebben hem noóyt moogen mishandelen , hy heeft hem voelen byten , hy heeft hem willen verkoópen ; den meéster heeft zynen leérling vinden speelen , hy heeft hem oók zien loópen , maar hy is blyven staan , zoó dra hy hem heeft gaan zeggen , dat zynen vader hem was komen bezoeken ; hy heeft hem heéten liegen , den onderwyzer heeft hem wel leéren schryven , den koning heeft dien gevangenen laten gaan , den zondaar heeft liggen slaapen , hy is loópen speelen , dien boóswicht heeft wel staan zien , dat kind heeft zitten kryten ; hy zal gaan speelen zyn , hy zal hem zien loópen hebben , enz.

Zulks heeft oók plaats by de lydende naamwoorden van de werkwoorden , *komen , liggen , staan , weten , zien , en zitten* , schoón gevolgd van *te* , met eene onbepaalende wyze ; by voorbeeld , *hy is komen te sterven , dat heeft liggen te rotten , dat ongeluk heeft staan te gebeuren , gy hebt dat wel weten te zwygen , ik heb dat werk zien te verrigten , hy heeft daar zitten te koópen .*

§. 2538.

§. 2538. In alle andere gevallen, in tegendeel, verschynen de lydende naamwoorden met de uytcrlyke gedaante van het lydende naamwoord; als in de volgende

VOORBEELDEN.

Hy heeft begeird te spreken, ik heb getracht (692) weetenschap te verkrygen, ik had gehoopt u te zien, ik heb gewenscht naar stad te gaan, ik heb begonnen te doen, hy heeft verlangd u gelukkig te zien, hy heeft zich beyverd ryk te worden, hy heeft gezocht zich te verontschuldigen, hy heeft gepoogd te steeken, het heeft u behaagd my te hooren, hy heeft bekend het gedaan te hebben, wy hadden wel behoörd stip op onze uur te passen, hy had gedacht u te betalen, den soldaat had gedreygd zich te wreken, ik heb u gelast te gaan, hy heeft geloofd te moeten volharden, enz., enz.

VYFDE BEMERKING.

Over de gebruykelyke vervoegingen van de hulpwoorden HEBBEN, ZYN of WEEZEN, en WORDEN, met één of meer lydende of bedryvende naamwoorden.

§. 2539. Uyt het geen, §. 2498 en volgende,
aan-

(692) WEILAND zegt, II D., §. 150, dat men moet zeggen *ik heb getracht weetenschap te verkrygen*, en niet *ik heb weetenschap trachten te verkrygen*; BILDENDIJK echter zegt, bl. 341 van syne Sprakleer, dat men mag zeggen *ik heb het trachten te doen*, of *getracht te doen*.

aangeteekend is, kan men eenige gevolgen trekken en regels opmaaken.

Het lydende naamwoord van een overgaande werkwoord kan vervoegd worden,

1. Met *hebben*; als

<i>Ik heb</i>	}	<i>geslaagen.</i>
<i>Gy had</i>		
<i>Dat hy hebbe</i>		
<i>Dat wy hadden</i>		
<i>Ik zal</i>	}	<i>geslaagen hebben.</i>
<i>Hy zou</i>		

2. Met *worden*, *zyn* of *weezen*; als

<i>Ik word</i>	}	<i>bemind.</i>
<i>Hy wierd</i>		
<i>Word</i>		
<i>Dat gy word</i>		
<i>Dat wy wierden</i>		
<i>Ik zal</i>	}	<i>bemind worden.</i>
<i>Hy zou</i>		
<i>Hy is</i>	}	<i>bemind.</i>
<i>Ik was</i>		
<i>Wees</i>		
<i>Zyt</i>		
<i>Dat gy zyt</i>		
<i>Dat hy ware</i>		
<i>Hy zal</i>		
<i>Hy zou</i>		

3. Met *zyn* of *weezen* en het naamwoord *ge-*
worden of *geweest*, als

Ik

<i>Ik ben</i>	}	<i>geslaagen geworden</i> <i>of geweest.</i>
<i>Gy waart</i>		
<i>Dat hy zy</i>		
<i>Dat hy ware</i>		

<i>Hy zal</i>	}	<i>geslaagen geworden of geweest zyn.</i>
<i>Ik zoud</i>		

In het eerste geval is den werker of het onderwerp als bedryvende, in de andere als lydende voorgesteld.

§. 2540. Het lydende naamwoord van een onovergaande werkwoord word vervoegd,

1. Met *worden*, *zyn* of *weezen*, in den derden persoon van het eénvoud, 't welk eene lyding met abstractië van het onderwerp voorstelt; als

<i>Daar word</i>	}	<i>gewandeld.</i>
<i>Daar wierd</i>		
<i>Dat er worde</i>		
<i>Dat er wierde</i>		

Er zal gewandeld worden.

<i>Er is</i>	}	<i>gewandeld geworden.</i>
<i>Er was</i>		
Enz.		

Er zal gewandeld geworden zyn. Enz.

<i>Er is</i>	}	<i>gegaan.</i>
<i>Er was</i>		
<i>Dat er zy</i>		
<i>Dat er ware</i>		

Er zal gegaan zyn.

<i>Er is</i>	}	<i>gegaan geweest.</i>
<i>Er was</i>		
Enz.		

Er

Er zal gegaan geweest zyn. Enz.

2. Met *hebben*, om eene werking te beduyden; als

Ik heb

Gy had

Dat wy hebben

Dat zy hadden

} *geloópen.*

Hy zal geloópen hebben. Enz.

3. Om eene hoedaanigheyd te kenmerken, met *zyn* of *weezen* door alle persoonen heen, zonder en met het lydende naamwoord *geweest*; als

Ik ben

Gy waart

Dat wy zyn

Dat zy waren

} *gekomen.*

Hy zal gekomen zyn. Enz.

Ik ben

Gy waart

Dat wy zyn

Dat zy waren

} *gegaan geweest.*

Hy zal

Ik zoud

Enz.

} *gegaan geweest zyn.*

§. 2541. Het werkwoord *hebben*, vervoegd met lydende naamwoorden 't zy van overgaande 't zy van onovergaande werkwoorden, stelt eene daad als voltrokken voor; b. v., *ik heb geschreven*, *ik heb gewandeld*, enz. Het werkwoord *worden* kan, uyt zynen aard, niet vervoegd worden met zyn naamwoord *geworden*, noch met *gehad*, noch met *geweest*. *Zyn* of *weezen* word vervoegd met zyn

MAAM-

naamwoord *geweest*; maar het kan, naar zynen aard, niet verbonden worden met *gehad*, dat alleén met *hebben* vervoegd word.

§. 2542. Het is gemakkelyk te zien, dat het geen in deze Bemerkingen betrekkelyk de vervoeging der werkwoorden *hebben*, *worden*, en *zyn* of *weezen*, aangestipt is, oók toepasselyk is aan der zelve onbepaalende wys en bedryvende naamwoord; dit is, dat, wanneér een lydende naamwoord vervoegd word b. v. met *ik heb*, enz., zulks oók ten aanzien van de onbepaalende wyze *hebben* en het naamwoord *hebbende* plaats grypt. Omdat men moet zeggen *ik heb geslaapen*, enz.; zoó zal men oók zeggen *te lang geslaapen hebbende*, enz. Men zegt *gestorven zynde*, enz.; omdat men zegt *hy is gestorven*, enz., enz., enz.

§. 2543. Wat nu de vervoeging der hulpwoorden met bedryvende naamwoorden aangaat, het is uyt het hoóger gezeyde blykbaar, dat deze, 't zy van overgaande 't zy van onovergaande werkwoorden, vervoegd worden met de gedaanten van *zyn* of *weezen*; alwaar zy, zoó wy reéds zeyden, eene tegenwoordige zaak, ten aanzien van *zyn* of *wezen*, beduyden. B. v.,

<i>Ik ben</i>	}	<i>schryvende.</i>
<i>Gy waart</i>		
<i>Wees</i>		
<i>Dat hy zy</i>		
<i>Dat wy waren</i>		

Tb

<i>Ik zal</i>	}	<i>schryvende zyn.</i>
<i>Ik zou</i>		
<i>Ik ben</i>	}	<i>schryvende geweest.</i>
<i>Hy was</i>		
<i>Dat gy zyt</i>		
<i>Dat zy waren</i>		
<i>Hy zal</i>	}	<i>schryvende geweest zyn.</i>
<i>Hy zou</i>		
<i>Schryvende</i>	}	<i>zyn.</i>
		<i>geweest zyn.</i>
		<i>te zullen zyn.</i>

Het is ligt te zien, dat men, op dergelyke wyze, twee en meer bedrijvende naamwoorden kan ver-
vóegen.

§. 2544. *Opwerping.* §. 2481 is gezeyd, dat de gebiedende wys op de toekomstige werking van den persoon, aan wien iets geboden word, ziet. Maar hoe is zulks overéén te brengen met de straks aangewezen vervoeging van de gebiedende wyze met een lydende naamwoord, als in *word bemind*, *word geëerd*, *zyt geacht*, enz.: gemerkt dergelyke uitdrukkingen zaaken beteekenen, die niet van dien persoon, maar van andere afhangen; en die hem, by gevolg, als een gebod niet kunnen opgeleyd worden.

§. 2545. *Oplossing.* Het is waar, dat het *bemind worden*, lydelyk zynde, van andere personen komt; doch de reden of de oorzaak van het *bemind worden*

worden is dikwyls of meéstal in onze magt. Een regtaardig en deugdzaam gedrag verwekt de liefde; en wy kunnen alzóó door onze gesteldhejd maaken, dat wy van andere persoonen bemind, geacht, enz., worden. *Word bemind* is dus eene zekere wyze van spreken, in welke men het uytwerksel, in plaats van de oorzaak die zeér naauw met het uytwerksel verbonden is, stelt. Daarenboven, draagt de gebiedende wys eene daad niet altoós voor, als geboden; maar haaren algemeéne aard is, zóó wy §. 2410 zagen, eene zaak als gewild, 't zy al gebiedende, 't zy al verzoekende, 't zy al begeirende, 't zy al biddende, enz., voor te stellen: en men kan dus, om eene begeirte of wil te kennen te geeven, heél wel zeggen: *Word bemind, word geacht, zyt gegroet*, enz. Den grond dezer bewoordingen berust op eene begeirte of wil, die kan naagekomen worden. Maar men kan, met het denkbeeld des verledenen tyds, niet zeggen *zyt geloópen, zyt vertrokken*, enz.: want den mensch kan wel eenigermaate invloed hebben op het tegenwoordig en het toekomende; maar het verleden is boven alle begeirte en magt, gedaane zaaken neemen geéne keér.

§. 2546. Nog mag hier wel met een enkel woord opgemerkt worden, dat, alhoewel het volbrengen des gebods op een toekomende ziet, echter dat toekomende dikwyls door de omstandigheden zoódaanig omschreven of bepaald word, dat de gebiedende wyze niet zelden eene

eene werking beduyd, die op het oogenblik zelve reeds kan of moet beginnen; als in *vlugt de zonde en oefent de deugd*. In dergelyk geval, geschied er niets, dan het geen by alle andere tydsbeteekenis kan plaats hebben, door eene naauwkeuriger bepaaling aan een verleden of tegenwoordig tydstip te stellen.

NAADERE ONTWIKKELING

van de

TYDSBETEËKENIS.

§. 2547.

Wy hebben, §. 9 en volg., gezien, dat er geéne voorstelling, zonder werkwoord in eene persoonelyke wyze, kan bestaan. En §. 252 is gebleken, dat alle werkwoord een byvoegelyk naamwoord, 't welk noódzakelyk tot zyn onderwerp of wel tot zyne werkende oorzaak betrokken word, in zich besluit; en dat dus onderwerp en toepassing beyde een gemeén bestaan hebben. Dit ziet men, in *Pieter leért, Karel schreef, Jakob zal spelen*; die het zelfde beduyden, als *Pieter is leérende, Karel was schryvende, Jakob zal speelende zyn*. Hier worden de toepassingen *leérende, schryvende, speelende*, (die in hunne werkwoorden opgesloten zyn), met de onderwerpen *Pieter, Karel, en Jakob*, tot welke
zy

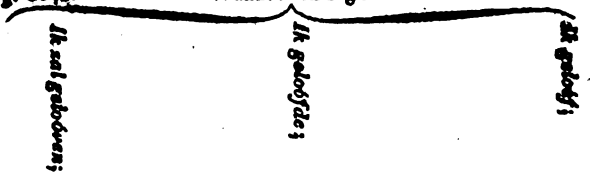
zy betrokken worden, als gelyktydig bestaande voorgesteld: naamelyk *leérende* als met zyn onderwerp bestaande in eenen tegenwoordigen tyd, *Karel* met zyne toepassing *schryvende* in eenen verledenen tyd, en *Pieter* met *speelende* in een toekomende tyd-stip. In alle voorstelling worden dus het onderwerp en zyne toepassing beschouwd, als te zamen bestaande (695); en dit medebestaan, 't welk alle werkwoord (zoó wy hoóger zagen) medebréngt, kan als tegenwoordig, verleden, en toekomende afgeschilderd worden, ten aanzien naamelyk van het vergelykingspunt of het oógenblik op het welk wy spreken, dat als het vaste punt aangemerkt word, en volgens het welk wy den tyd verdeélen in drie verscheydene tydstoppen, bekend onder de algemeéne tydsbenaamingen van *tegenwoordigen*, *verledenen*, en *toekomenden* tyd.

§. 254.

(69¹) Het spreekt van zelf, dat dit medebestaan van de toepassing met het onderwerp, naar den aard der onderscheydende wysen, verschilliglyk beschouwd word. In de *antoonende* wys, *hy gaat* b. v., is dat medebestaan werkelyk, daadelyk, of stelliglyk; maar in de gebiedende *ga* is dit medebestaan beschouwd, als kunnende of moétende zyn het gevolg van *myn* gegeven gebod.

g. 254.

Wanneer ik zeg :

dan druk ik de werking van *gelooven* uit, als invallende met het

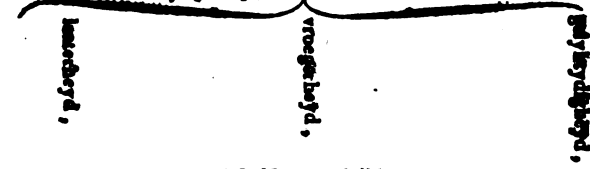

en men zegt alsdan, dat het werkwoord in den

tyd staat, ten aanzien naamelyk van het vergelykingspunt, dit is, het oogenblik op het welk ik spreek of de voorstelling uitbreng.

By gevolg, het denkbeeld van

ten aanzien van het vergelykingspunt of het oogenblik waar in men spreekt, maakt den

Ver-

Vervolgens een werkwoord is in den tegenwoordigen, verledenen, of toekomstenden tyd, volgens dat des zelfs daad met het vergelykingspunt invalt, het zelve voorgeat, of naa dat vergelykingspunt komt: of, in andere woorden,

Den tegenwoordigen	} tyd word dus genaamd; omdat het bestaan, 't welk hy kenmerkt, in den tyd van het vergelykingspunt	tegenwoordig is.
Den verledenen		verleden is.
Den toekomstenden		toekomende is.

§. 2549. Uyt het gezeyde blykt, dat het tegenwoordig tydstip of het vergelykingspunt, dit is, het oogenblik waar in eene voorstelling uytgebracht word, het scheydingspunt is tusschen het verleden en het toekomende. Alles het geen het vergelykingspunt of tegenwoordig tydstip voorgeat is verleden, en het geen naa dat vergelykingspunt volgt is toekomende; even gelyk in een uurwerk, dat middag aantoon, alles aan den linkeren kant van den wyzer verleden, en alles aan den regteren kant toekomende is. En even gelyk het tegenwoordig tydstip op een uurwerk, ofschoon het altoos blyft, echter altyd verandert; zoó verandert oók, by elken mensch, dat vergelykingspunt, zonder hem echter oóyt

oóyt te verlaaten: en het is daarom oók, dat het zelve als uytgangspunt dient, om den tyd af te meeten.

§. 2550. Dus komen by alle tydsbeteékenis, in aanmerking, 1. het vergelykingspunt of het tydstip, waar in de voorstelling uytgebracht word; en 2. het tydstip, waar in de daad van het werkwoord, als tegenwoordig, verleden, of toekomende, voorgesteld word. Wanneer ik, b. v., zeg *Karel drukt*, *Karel drukte*, *Karel zal drukken*; dan staan alle drie die voorstellingen in betrekking met myn tegenwoordig spreken: doch de eérste word in vergelyking met dat zelve spreken, als tegenwoordig, de tweéde als verleden, en de derde als toekomende, opgegeeven.

§. 2551. Wanneer men vraagt: *Drukt hy nu? drukte hy gisteren? zal hy morgen drukken?* dan is den inhoud dier vraagen, of de daad van *drukken*, als *geschiedende* of *niet voltrakken*, met het tegenwoordig, verleden, of toekomende tydstip, invalle. In tegendeél, *heeft hy nu gedrukt? had hy gisteren gedrukt? zal hy morgen gedrukt hebben?* stellen de daad van *drukken*, in de drie tydstippen, niet voor als *geschiedende*, maar als *voltrokken* of *geschied zynde*. Er is dus een groot verschil tusschen *hy zal morgen drukken* en *hy zal morgen gedrukt hebben*: het eérste toónt den staat der handeling, als op morgen *geschiedende*, en het ander, als op morgen *geschied*, *voltrokken*, *geëyndigd*, of *afgedaan zynde*. Zeg het zelve van *hy drukt nu* en *hy heeft nu gedrukt*, *hy drukte gisteren*

teren en *hy had gisteren gedrukt*. En zoo moet alle daad, in een der drie tydstippen, noodsaakelyk of als geschiedende of als geschied zynde (694), opgegeeven worden. Voor ieder der drie tydstippen zyn er dus twee vormingen of tyden, die slechts door de gesteldhejd der daad of handeling van elkander verschillen; zoo dat eene daad, by voorbeeld die geene van *drukken*, op de zes volgende manieren kan afgeschilderd worden:

- 1ste *ik druk*,
- 2de *ik drukte*,
- 3de *ik zal drukken*,
- 4de *ik heb gedrukt*,
- 5de *ik had gedrukt*,
- 6de *ik zal gedrukt hebben*.

Deze zes verschillende betrekkingen of tyden zou men eygenaardig met de volgende naamen kunnen bestempelen:

<i>Ik druk</i> , tegenwoordigen	}	tyd der onvoleyndigde handeling, werking, of daad.
<i>Ik drukte</i> , verledenen		
<i>Ik zal drukken</i> , toekomenden		
<i>Ik heb gedrukt</i> , tegenwoordigen	}	tyd der voleyndige de of voltrokkene daad of werking.
<i>Ik had gedrukt</i> , verledenen		
<i>Ik zal gedrukt hebben</i> , toekomenden		

§. 2552.

(694) Eene derde beschouwing of gesteldhejd der daad is onmoogelyk. Want, daar *voleyndigd* en *onvoleyndigd* tegenwoordige termen (in de Redenkunde *contradictoria* genaamd) zyn, die geen midden gedoogen, maar alle andere tegenstelling verwerpen; zoo moet noodwendiglyk alle daad, als geschiedende of als geschied zynde, beschouwd en voorgesteld worden.

§. 2552. Wanneer ik zeg: *Hy schreef, toen Karel inkwam*; dan ziet men klaar, dat de werking van *schryven* nog duurde of onvoleyndigd was, toen eene andere daad, naamelyk *het inkomen van Karel*, plaats had. *Ik had geschreven, toen Karel inkwam*, in tegendeel, stelt de handeling van *schryven* voor, als voltrokken, eer dat het komen van Karel plaats had. Enz. Enz. De drie eerste tyden, of die der onvoleyndigde handeling, dienen dan byzonderlyk om eene daad, als nog duurende terwyl eene andere plaats heeft, voor te stellen; daar de drie laatste, of die der voleyndigde werking, geschikt zyn om eene daad, als voltrokken voor het bestaan van eene andere, af te schilderen.

§. 2553. In *terwyl de inwooners onser stad, verleden nacht, in den diepsten slaap verzonken waren, naaderde den vyand de stad, drong de poorten in, en bedreef alle soorten van gewelddaadigheden*, staan de werkwoorden *naaderen, indringen, bedryven*, alle drie in den zelfden tyd, ofschoon die werkingen, streng genomen, op den zelfden tyd geene plaats hadden; want het *naaderen der stad* ging wel zeker voor het *indringen der poorten*, en dit voor het *bedryven der gewelddaadigheden*: zoó dat, terwyl het *indringen* tegenwoordig was, het *naaderen* alreéde verleden, en het *bedryven der gewelddaadigheden* nog toekomstende was. Uyt dit voorbeeld blykt, dat elken der zes tyden eene gelyktydigheid, vroegerheid, en

en laaterheyd, ten opzigte van den zelfden tyd, kan beteekenen, wanneer verscheydene werkwoorden achterevolgens, in de zelfde gedaante, gebezigd worden.

§. 2554. Hier uyt kan men oók opmaaken, dat de drie tydstippen het tegenwoordig, verleden, en toekomende, in opzigt tot het vergelykingspunt of het oógenblik waar in de voorstelling uytgebragt word, niet altoós een punt beduyden, 't welk door naauwe paalen besloten is; maar dikwyls in eene meêrdere of mindere ruymte genomen word. *Hy schreef*, by voorbeeld, kan een verleden van eenen dag, eene maand, eene eéuw, enz., beduyden; *hy zal komen* kan beteekenen, dat zulks morgen, overmorgen, naa een jaar, enz., zal plaats hebben: zoó word van gelyken het tegenwoordig tydstip dikwyls met uytstrekking verstaan, als in *ik kom uu morgen bezoeken*.

§. 2555. Wanneer men zegt *God is regtveirdig, God schiep den mensch, God zal eéuwig leven*, enz.; dan valt de eérste werking met het vergelykingspunt in, de tweéde gaat het zelve voor, en de derde heeft plaats naa dat vergelykingspunt. Doch dergelyke stellingen zyn niet alleén waar op dit oógenblik, maar zy zullen het tot in der eéuwigheyd weezen; en zy zyn dus heél verschillig van de volgende: *Pieter komt nu, hy kwam gisteren, hy zal morgen komen*, enz. In de eérste voorbeelden is het vergelykingspunt algemeén of onbepaald, in de laatste is dat punt byzonder en naauwkeuriglyk bepaald.

bepaald. Gevolgelyk, kunnen, naar maate het vergelykingspunt al of niet bepaald is, de tyden eene bepaalde of eene onbepaalde beduydenis, ten aanzien van het vergelykingspunt, hebben. En daar de gezegden: *God is regtveirdig, de deugd is prysbaar*, enz., onveranderlyke waarheden zyn, die van geén byzonder vergelykingspunt afhangen; zoó kan daar omtrent geén misverstaan opryzen. Heél anders is het gelegen met de tyden die een bepaalde vergelykingspunt hebben. Wanneér, b. v., Lukas in eenen brief aan Jakob, den derden maarte, meld, dat hy des zelfs vriend den volgenden dag zal gaan bezoeken; dan moet Jakob letten op het vergelykingspunt, waar van Lukas zich bedient; en het is wel zeker, dat, in dergelyke gevallen, de zaak zonder deze oplettendheid kwaalyk of dikwyls in het geheel niet zoud verstaan worden. Het bepaalde vergelykingspunt moet dus het zelfde zyn voor den geenen die spreekt, en voor den geenen aan wien gesproken of geschreven word.

§. 2556. Uyt het voorgaande blykt, dat men, by het gebruyk der tyden, de wezenlyke van de bykomende denkbeelden moet onderscheyden. De wezenlyke denkbeelden zyn, gelyk wy gezien hebben, die van gelyktydigheid, vroegerheid, of laaterheid, ten aanzien van den oógenblik waar in men de voorstelling uytspreekt, en die geene van voltrokkenheid of onvoltrokkenheid, ten opzigte van de gesteldheid der handeling of daad. Het tegenwoordig *ik*
schryf

schryf nu beduyd enkellyk, dat deze daad met myn spreken invalt; maar daar uyt volgt niet, dat ik gisteren niet schreef, noch dat ik morgen niet zal schryven. Het verleden *ik schreef toen Jakob inkwam* zegt enkellyk, dat de daad van *schryven* in een verleden tydstip plaats had, of gelyktydig met het inkomen van Jakob geschiedde; maar daar uyt volgt echter niet, dat ik niet schreef voor en naa het inkomen van Jakob. *Ik zal morgen te huys zyn* zegt oók niet, dat ik in het verleden niet te huys was, noch dat ik nu niet te huys ben. Edoch, in welken tyd de bewoording *God is regtveirdig* oók mooge uytgesproken worden, blyft zy eene vaste waarheyd, die van geén byzonder vergelykingspunt afhangt: en het werkwoord *is* word hier dus niet slechts genomen voor een tegenwoordig van dit oógenblik; maar voor een tegenwoordig, 't welk met alle moogelyke vergelykingspunten invalt. Doch, deze bykomende denkbeelden ontstaan niet uyt de eygenlyke natuur van de tyden der werkwoorden, maar uyt de toepassingen, welke daar van in byzondere omstandigheden gemaakt worden.

§. 2557. Daar, gelyk wy hoóger zagen, de lydende naamwoorden de gesteldheyd der daad onmiddellyk aandoen; zoó kan dóór de zelve wel aangetoónd worden, dat de daad voltrokken is, maar niet dat zy *meér* dan voltrokken is. Hier uyt volgt, dat in de vervoegingen of zamengestelde tyden van twee

twee lydende naamwoorden, waar onder *gehad* tot hulpwoord dient, als in *ik had hem gesproken gehad*, het woord *gehad* noch beteëkenis noch kragt aan de bewoording bybrengt; en by gevolg dient verworpen te worden. *Zoo haast ik hem gesproken had gehad ben ik vertrokken*, zegt niet meér, dan *zoo haast ik hem gesproken had, ben ik vertrokken*; enz.; enz.

§. 2558. Het is ligt te zien, dat al het geen wy hier, nopens de beteëkenis der zes tyden, aangestipt hebben, volkomen toepasselyk is aan alle de werkwoorden, en aan alle de enkele en de zamengestelde tyden; mits er maar in acht genomen worde het geen over den verschilligen aard van de wyzen der werkwoorden is aangetoekend geworden. Doch in het zoógenaamde lydende werkwoord, dat natuurlyk de zes tyden, gelyk de andere werkwoorden, heeft, moet het lydende naamwoord zonder tydsbeteëkenis, zoó als wy §. 2490 gezien hebben, verstaan worden.

§. 2559. Uyt de tot nu toe bygebragte aanmerkingen kan men opmaaken, dat, om aan eene werking haare bestemde of geschikte plaats in het ryk der daadzaken te geeven, dit is, om de zes tyden taalen redeneerkundiglyk te gebruyken, men noodzakelyk en oók enkellyk moet zien en opgeeuen, 1. in welk van de drie tydstippen de werking, die men moet uydrukken, valt; en 2. of die werking of daad, als voleyndigd of als onvoleyndigd, moet voorgesteld worden: en men gebruykt gevolgelyk

Voor

Voor het

toekomen-
de } verleden } tegen-
woordig

tydstip, den

zien } op } zien

tyd, als ik

zal drukken; } drukt; } drukt;

wanneer de daad als onvolleyndig moet voorgesteld worden:
maar men bedient sich van den

zien } zien } zien

tyd, als ik

zal gedrukt heb-
ben; } had gedrukt; } had gedrukt;

wanneer de daad als volleyndig of volrokken moet opge-
geeven worden.

Dit

Dit is den algemeenen en oók den éénigen regel, dien men over het gebruik der tyden kan geeven. Men ontmoet echter, wanneer men dezen regel op het gewoonelyk spraak- en schryfgebruik toegepast vind, hier en daar eenige bewoordingen, die wel geéne uytzonderingen daar aan maaken; maar die desnietteenstaande eenige moeyelykheden in zich vervatten. Daarom zullen wy hier laten volgen eenige

TOEPASSINGEN

op

HET SPRAAK- EN SCHRYFGEBRUYK.

Eérste toepassing.

§. 2560.

Alle mondelinge en alle schriftelyke uytdrukking moet, om volkomen te zyn, eene waare afbeelding of voorstelling der gedachte weezen. Hier uyt volgt, dat den grammatikaalen tyd het afbeeldsel moet zyn van den oorsprongelyken tyd, dien den spreker of den schryver in den geést heeft; wanneer hy zyne gedachten aan andere voordraagt. By gevolg, al het geen den spreker of den schryver, in zyne gedachte, als verleden of als toekomstende beschouwt, moet door hem, in de uytdrukking, oók als verleden of als toekomstende voorgesteld worden. In tegendeel,
al

al het geen, hy niet als verleden noch als toekomstende, maar als tegenwoordig of als altyd bestaande, beschouwt, moet, om de zelfde reden, door den grammatikaalen tegenwoordigen tyd afgeschetst worden.

§. 2561. Wanneer men nu acht geeft op de gezegden: *God is regtveirdig, God is oneyndiglyk goed, Gods magt is zonder paalen, de barmhertigheyd van God is groot, enz.*; dan ziet men ligt, dat deze voorstellingen waarheden behelzen, die even als God, noch begin noch eynde hebben, en dus eeuwige waarheden zyn. En daar, in het geen eeuwig is, geene verandering, en by gevolg geen eygenlyk *geweest zyn* (of een verleden bestaan), noch een *te zullen zyn* (of een toekomstende ontstaan) kunnen gevonden worden; zoó zyn die waarheden tegenwoordig in alle vergelykingspunt; en haar werkelyk of daadelyk bestaan valt altyd in met den zelfden oogenblik waar in men spreekt: en zy moeten gevolgelyk door den enkelen tegenwoordigen tyd der aantoonende wyze uytgedrukt worden. Ten gevolge hier van zeg ik: *Ik las gisteren in een boek, dat God oneyndiglyk almachtig is* (niet was); *ik heb daar gezien, dat God het goed niet ongelooind en het kwaad niet ongestraft LAAT*; enz.: omdat ik die daaden, als wezenlyke en altydduurende waarheden die in alle tydstip tegenwoordig zyn, beschouw. Dit heeft niet alleén plaats, wanneer men van God of zyne eygdommen spreekt, maar oók ten aanzien van de natuur (of den

den wezenlyken aard) der zaaken, die zoó zeker is, dat zy in alle hoegenaamde veronderstelling niet anders weezen kan; als *tweé en tweé IS vier*: en zoó met alle wiskundige waarheden, als *het geheel IS grooter, dan één van zyne deelen; het geheel IS gelyk aan alle zyne deelen te zamen genomen; de grootheden, die aan eene zelfde grootheyd gelyk zyn, ZYN oók onder malkander gelyk*; enz.

§. 2562. Het geen hier gezeyd is, nopende de tydsbeteekenis van de straks gemelde voorstellingen die men eeuwigte waarheden naamt, omdat zy onafhangelijk van alle geschapene wezens zyn, heeft oók plaats ten aanzien van de algemeéne regels of wetten der geschapene natuur. *De zon verlicht den aardbodem*; is eene waarheyd die tegenwoordig en in alle vergelykingspunt bestaat; en die zoó zeker is, als dat *tweé éenheden en tweé éenheden vier éenheden uytmaaken*. De natuurlyke waarheden, uyt dit oógpunt beschouwd, kunnen, even als de bovennatuurlyke waar van wy hoóger spraken, geén geweest zyn noch te zullen zyn hebben. Om deze redenen, gebruykt men, van de wetten der geschapene wezens spreekende, den eersten tyd der aantónnende wys; als in:

*Ons leven neemt allengskens af,
wy gaan geduurig naar het graf;
en, even met dit eygen woord,
zoó gaan ons snelle dagen voord.*

CATS.

Ziet,

*Ziet, vrysters, met den snellen tyd,
die staag en ongevoelig glyd;
zoo worden blonde vlechten grys,
zoo worden blyde zinnen wys,
zoo worden roode lippen blaauw,
zoo worden schoone wangen graauw,
zoo worden rappe beenen stram,
zoo worden vlugge voeten tam,
zoo worden vette leden schraal:
daar ligt de schoonheyd t'eénemaal.*

CATS.

*Den leeuw brult; den beir bromt; den wolf
huylt; den os en de koey loeyt of bulkt; het peird
briescht; het schaap bleit, zoo ook het lam, het
kalf, den bok, en de geyt; het zwyn knort; den
hond blaft; de kat maauwt; den haan kraayt;
de raaf kraast; de duyf kirt; de musch tjelpt;
de vink fluyt; de bie gonst of ruyscht; en zoo voords.*

§. 2563. Edoch, daar de geschapene wezens tweederley zyn, naamelyk ligchaamen en geesten; zoo zyn er ook twee soorten van algemeene regels of wetten, waar door de geschapene wereld bestuurd word: te weeten, 1. natuurlyke of fysieke wetten, en 2. zedelyke wetten of algemeene voorschriften, waar door de herten en de verstanden bestuurd worden, en die gevestigd zyn in de zedelyke gesteldheyd van geheel het menschdom. Deze zyn niet min zeker en onveranderlyk dan de wetten, waar door de ligchaamelyke wereld geregeerd word: want het is niet meer zeker, dat de ligchaamen naar het middenpunt trekken, dan dat het zeker is, dat den mensch wilt gelukkig zyn; enz. En
even

even gelyk de fysieke waarheden, in zekeren zin, de geschiedenis van de verledene en de voorzegging van de toekomstige werkingen der geschapene lichaa- men inhouden; zoó stellen de zedelyke waarheden ons de verledene en de toekomstige verrigtingen van de geschapene geésten voor.

§. 2564. Uyt het gezeyde volgt, dat den eérsten tyd der aantoonende wyze gebezigd word, ter uyt- drukking van de wezenlyke waarheden, 't zy tot de bovennatuurlyke, 't zy tot de natuurlyke, of tot de zedelyke wereld behoórende; omdat dergelyke waarheden niet als verleden noch als toekomstige kunnen, maar noódwendig als onveranderlyk in alle aanwezig tydstip bestaande, moeten beschouwd worden. Zoó zegt men: *Ik heb gisteren in een boek gelezen, dat de deugd altyd zegepraalt; Cicero zeyde, en de wysgeiren hebben altyd geleérd, dat God regtveirdig is; men heeft altyd geloófd, dat er een Opperwezen is; ik had us bewezen, dat God oneyndiglyk goed is; dat de ligchaamen naar hun middenpunt trekken; dat den mensch beperkt is; enz.; enz.*

§. 2565. Daar men de aangewende gesteltenis, die door eene menigvuldige herhaaling der zelfde daad verkregen word en die men *gewoonte* naamt, als eene zekere voordduurende hoedaanigheyd of als eene zedelyke eygenschap van eenig wezen, beschouwt; zoó dient den eérsten tyd der aantoo- nende

nende wyze oók, om de gewoonelyke verrigtingen of den gewoonelyken staat van een onderwerp uyt te drukken. B. v., *Jakob slaapt tot acht uren*, 't welk alsdan niet beteekent, dat Jakob tegenwoordiglyk slaapt; maar dat hy de gewoonte heeft van dagelyks tot acht uren te slaapen. *Pieter leért de latynsche taal*, beduyd niet, dat hy, op het oógenblik waar in ik spreek, bezig is met het latyn te leéren; maar dat zyne gewoonelyke bezigheyd die taal tot voorwerp heeft: en dit kan bestaan, ofschoón Pieter voor het tegenwoordig daar aan in het geheel niet denke. In dezen zin zegt men: *Den boer bebouwt het land, den molenaar maakt boren, den bakker bakt broód, den brouwer brouwt bier, den kleérmaaker maakt ons kleéderen, den smid bewerkt het yzer, den kuyper maakt tonnen, den meéster geeft ons lossen, enz.*

§. 566. De uytdrukking eener gewoonte moet dus wel onderscheyden worden van het gebruyk, waar men de werking, als slechts plaats hebbende in en als voorbygaande met het oógenblik van het spreken, beschouwt: als in *Pieter heeft geld*; daar door willende beduyden de daadelyke of werkelyke tegenwoordigheyd van het geld, zonder te willen of te kunnen verzekeren, dat Pieter geld had eene minuut te vooren, of er zal hebben een oógenblik daar naa.

§. 2567. Uyt het verhandelde blykt, dat den eersten tyd der aantónnende wyze gebezigd word, om uyt te drukken,

1. Dat eene zaak, in het oogenblik waar in men spreekt, wezenlyk plaats heeft: het zy ~~deze~~ wezenlykheyd tot de bovennatuurlyke (*metaphysieke*), tot de natuurlyke (*physieke*), of tot de zedelyke (*morale*) orde van zaaken behoore; als *God is oneyndig, de zon verlicht, den mensch is krank.*

2. Dat eene zaak in het tegenwoordig tydstip, als gewoonte geschied; b. v., *den molenaar maakt graan.*

3. Dat eene zaak, als eene enkele voorbygaande daad, of als slechts tegenwoordig ten aanzien van het oogenblikkelyk spreken, beschouwd word.

§. 2568. Den wezenlyken en den gewoonelyken tyd stellen beyde de daad voor, als zich uytstrekende door het verleden, het tegenwoordig, en het toekomstige; met het verschil echter, dat den eersten eene noodzaakelyke uytstrekking beduyd, daar den anderen eene enkele voordduuring van de daad beteekent. Wanneer dien tegenwoordigen tyd eene gewoonelyke zaake kenmerkt; dan beschouwt men de verrigting, niet alleén als tegenwoordiglyk geschiedende, maar oók als voorafgaandelyk geschied zynde, en als daarenboven in het vervolg nog moetende of zullende voordduuren of geschieden.

§. 2569. Doch uyt het gezeyde mag men niet besluyten, dat eenen en den zelfden tyd eygenlyk drie verschillige beteekenissen heeft; want, in alle drie de omstandigheden, overheerscht een algemeén denkbeeld van gelyktydigheyd met het vergelykingspunt,

punt, 't welk de wezenheyd van den tegenwoordigen tyd uytmaakt: en dezen heeft dus door zich zelve, gelyk alle andere, maar eénen zin; ofschoón het algemeén denkbeeld daar naa, door eenige bykomende byzonderheden, naader bepaald worde. By gevolg, duyd allen tegenwoordigen tyd der aantóónde wys aan, dat de zaak waar van men spreekt, in den zelfden oógenblik waar in men spreekt, plaats heeft; maar, uyt den aard der bewoording moet men zien, tot welke van de drie omstandigheden eenen gebruykten tegenwoordigen tyd behoóre: dit is, of hy eene wezenlyke, gewoonelyke, of daadelyke verrigting kenmerke.

§. 2570. Hier zullen wy eenige voorbeelden laten volgen, die den onderwyzer aan zyne leérlingen met vrucht ter ontleeding kan geeven:

*'T is moeyelyk in een woud, omringd van duysternissen,
vol kronkelpaden, 't spoor, dat de uytkomst schenkt, te gissen;
by duyzend botsingen van pligten, onderéén,
en in de menigte verloren, of alleén —
by elken kruysweg met gelaatenheyd te kiezen,
en 't eéns gevonden spoor niet weder te verliessen.
Wantrouwend, maar getrouw in 'tonheyl pal te staan,
en stadg te leur gesteld, nog stadig voord te gaan.
Ken hem, die, met beleyd, en 't zedig oók gestaagen,
naar 't eérespoor voor hen het fakkellicht sal draagen!
wiens Valkenoóg, door 't kleéd der nacht, dat ons omringt,
de loópbaan kent en meet, en door het duyster dringt!*

KINEREN.

*Maar schoón de duysternis de landen
van de eene helft van de aarde dekt,*

600

en rust verspreyd op dese stranden,
 wyl Dageraad weêr andren wekt;
 het oog van God blyft altyd waaken!
 O mensch, gedenk in alle zaaken,
 het zy gy dient of wel gebied,
 graveer op 't diepst in uuw gewoeten,
 in weelde, of in gebrek gezeten,
 dat uu de Godheyd stadig ziet!

Ver boven 't firmament verheven,
 geeft d'Allerhoogsten zyne wet;
 den troón, die deze wet ziet geeven,
 is boven lof, en zonder smet.
 Aldaar is alles reyn en heylig,
 voor 't aardische en voor 't bevlakte veylig;
 de deugden speelen om dien troón;
 zy offren zuivere gebeden,
 terwyl de swakke menschlykheden
 van verre bidden om verschoón.....

Zyn holder oog kan nimmer feylen,
 en ziet gelyk aan alle zyd;
 het kan 't ongrondelyke peylen,
 het kent de waarheyd, meet den tyd!
 Het wilt in deernis wel beschouwen
 ons kort vermaak, ons lang berouwen,
 ons wysheyd die zoó weynig kent;
 het geen den mensch noemt ongelukken
 die bitterheyd voor vreugd doen plukken,
 en echter syne goedheyd zend!

VAN HAREN.

Het menschelyk geslagt valt toch als bladeren af,
 wy worden en vergaan; — de wieg grenst aan het graf. —
 Daar tusschen speelt een droóm, een treurspel met het herte;
 de smert wykt voor de vreugd, de vreugd weêr voor de smerte;
 den koning klimt ten troón, den slaaf buygt voor hem neêr,
 de doód blaast op het spel; — en beyde syn niet méêr!

FRITH.

§. 2571.

§. 2571. De verwarring van den tegenwoordigen tyd, die eene voorbygaande daad beduyd, met dien, welken eene gewoonte beteekent, kan tot veele dubbelzinnigheden en drogredenen of valsche redeneeringen aanleyding geeven. B. v.,

den geenen die zingt is eenen zanger;

nu, Pieter zingt aan de tafel:

gevolgelyk, is Pieter eenen zanger.

Den mangel dezer redeneering zit in het woord *zingt*, dat in den tweeden regel eene enkele voorbygaande daad beteekent, en in den eersten eene gewoonte kenmerkt van eenen persoon, die uyt zyn beroep gestadig de zangkunst oefent. Zie hier nog een ander voorbeeld van de verwarring des gewoonelyken of voordduurenden met den voorbygaanden tyd:

Die wel drinkt slaapt wel,

die wel slaapt zondigt niet,

die niet zondigt is aangenaam aan God;

gevolgelyk is eenen persoon die wel drinkt, of die eenen dronkaard is, aangenaam aan God.

De valscheyd dezer redeneering welke ik menigmaalen heb weeten ter tafel brengen, is voor alle blykbaar; maar eén iegelyk ziet met den eersten oóglslag niet, dat die drogreden bestaat, in de valsche toepassing van het tweénderley gebruyk des tegenwoordigen tyds *zondigt*. Het is wel waar, dat den geenen die slaapt, op den tyd dat hy slaapt, met der daad geéne zonde bedryft, omdat de kennis van het verstand en de vryheyd van den wille in den slaa-

slaapenden niet aanwezig zyn: maar de zonde kan by eenen slaapenden persoon inwoonen; omdat hy met eene voorgaande misdaad kan besmet zyn. En, om aangenaam aan God te zyn, is het niet genoeg, dat men op staanden voet geéne zonde doe; maar het is, daarenboven, nog noódig, dat men in het tegenwoordig oógenblik zuiver van zonde zy.

§. 2572. Daar nu de wezenlyke en de gewoone-lyke verrigting door den eérsten tyd uytgedrukt worden, omdat dergelyke werkingen, uyt haaren aard een voordduurende bestaan hebbende, altoós met het tegenwoordig spreken invallen, en dus noóyt als verleden noch als toekomende kunnen gedacht worden; zal men vraagen, of men nimmer mooge zeggen: *God WAS barmhertig, God ZAL regtveirdig ZYN*; enz. Moet men zeggen: *Ik heb vernomen, dat hy getrouwd is of getrouwd WAS; hy geloófde, dat de helft, vermenigvuldigd (genmultipliceerd) door de helft, een vierde is of WAS*; enz.

§. 2573. *God WAS barmhertig, b. v., jegens den goeden moordenaar*, beduyd eene byzondere daad; maar wilt, in geénen deéle, zeggen, dat de wezenheyd van God vereyschte, dat hy aan dien moordenaar eene zoódaanige genade deede: want, het ware wel zeker eene allergroóteste ongerymdheyd staande te houden, dat God anders tegen zyn wezen of natuur zoude gewerkt hebben. Er is dus een aanmerkelyk verschil tusschen *ik* *zeyde*

zeyde hem dat God regtveirdig is, en ik zeyde hem dat God regtveirdig WAS of ZAL ZYN. Men bedient sich van het eérste, om eene algemeéne of wezenlyke eygenschap van God uyt te drukken; terwyl het tweéde een byzonder uytwerksel of eene byzondere toepassing van die eygenschap beduyd. Het een is eene algemeéne en onveranderlyke waarheyd, waar in géén *geweest zyn*, noch *te zullen zyn* kunnen begrepen worden; het ander behelst eene byzondere verrigting, die in het ryk der daadzaaken, als verleden, tegenwoordig, of toekomstende, kan en moet afgebeeld worden.

§. 2574. Wanneer ik zeg: *Ik BEWRES, Ik BETOÓNDE*, enz.; dan kan myn oógwit zyn uyt te drukken of het bestaan van eene zaak, op het tydstip dat ik *beweest, betoónde*, enz., of het aanwezig van eene zaak, die tegenwoordiglyk, of in den tyd dat ik de voorstelling uytbreng, nog bestaat, en waar op myn bewys of betoóg nog invloed heeft. Over de betwiste wettelykheyd van iemands huuwelyk spreekende, zal ik, in het eérste geval, zeggen: *Ik heb bewezen, dat hy getrouwd WAS*; en deze bewoording zal taalkundig zyn, 't zy hy tegenwoordiglyk nog getrouwd zy of niet: omdat ik het bestaan van het huuwelyk, in een byzonder tydstip en niet in zyne geheéle uytgestrektheyd, aanmerk. In het tweéde geval, zal ik zeggen: *Ik beweest, dat hy getrouwd IS*; en dit zal beduyden, dat myn bewys op het wezenlyk bestaan van het huuwelyk ziet: want, daar ik
voor-

voorafgaandelyk bewezen heb, dat dien persoon getrouwd was, en daar hy het nog is; zoó valt myn bewys zoó wel op het tegenwoordig, als op het verleden bestaan van het huuwelyk, wanneer er naamelyk van het zelfde huuwelyk gehandeld word. Het is op deze laatste wyze, dat eenen advokaat, gaande uyt de regtbank waar hy de wettelykheyd van het huuwelyk zyner party komt vast te stellen, tot deze zegt: *Uuwe tegenparty zal haar proces verliezen; want ik heb baarblykelyk bewezen, dat gy getrouwd ZYT*: omdat hy het wettelyk bestaan van het huuwelyk beschouwt, als eene voordduurende waarheyd, en niet slechts als tegenwoordig, ten tyde dat hy zulks by de regtbank bewees. Maar, in de bewoording: *Men zeyde my over twee jaaren, dat mynheér N. burgemeester WAS*, word het verleden gebezigd; omdat men daar door enkellyk wilt beduyden, welke bediening dien persoon over twee jaaren bekleédde: 't zy hy nu nog al of niet burgemeester zy. Indien iemand hier tegen inwierpe, dat, wanneer dien bedoelden persoon nog burgemeester is, men *is* en niet *was* behoórt te bezigen; zou men daar op kunnen antwoorden, dat den geenen die my zulks zeyde in het verleden tydstip niet verzekerde, noch konde verzekeren, dat mynheér N. op den tegenwoordigen tyd nog zoude burgemeester zyn. Daarenboven het verleden sluyt hier het tegenwoordig niet uyt; even gelyk het verleden *was*, in de woorden van het Evangelium *in den beginne WAS het woord, het eeu-*

eéuwig bestaan van den tweéden persoon der Allerheyligste Drieëenheid niet uytsluyt.

§. 2575. Het is, by de telkunstenaaen, eene tegenspreekelyke waarheyd, dat *de helft vermenigvuldigd (gemultipliceerd) door de helft een vierde is*. En zulks, als eene algemeéne en wezenlyke waarheyd beschouwd, kan nimmer als een uytsluytende verleden of toekomstige aangemerkt, maar moet noodzaakelyk altoós als tegenwoordig voorgesteld worden. Doch, het bestaan van dergelyke waarheyd word niet altyd in zyne geheéle uytgestrektheyd, maar somtyds oók wel in een enkel deel der zelve beschouwd. Ik veronderstel, by voorbeeld, eenen leérling, aan wien ik gisteren den gemelden regel der telkunst verklaarde, en die den zelve alsdan heel wel verstond; maar die tegenwoordig de baarblykelykheyd daar van niet meér ziet. Van dergelyken leérling spreekende, moet ik natuurlyk zeggen: *Hy geloófte, dat de helft vermenigvuldigd door de helft een vierde WAS, en niet IS*; omdat ik het bestaan van die waarheyd ten aanzien van dien jongeling niet in zyne geheéle uytgestrektheyd, maar slechts als eene byzondere zaak die in het verleden plaats had, kan bevestigen. En zoó moeten alle onloóchenbaare stellingen, volgens haare geheéle uytgestrektheyd beschouwd, met den tegenwoordigen tyd afgebeeld worden; terwyl, aan den anderen kant, alle byzondere toepassingen van de zelve, als byzondere daaden beschouwd wordende, nu in den eenen en dan in den anderen tyd kunnen geplaatst worden.

§. 2576.

§. 2576. Uyt het verhandelde volgt, dat den tegenwoordigen tyd, als in *het vuur geeft warmte*, *de zon verlicht de aarde*, enz., eene wezenlykheid of eene byzondere daad, naar de onderscheydene omstandigheden, kan beteekenen. *Het vuur geeft warmte*, kan beduyden, dat de natuur van het vuur is warmte te geeven, zonder eénige byzondere doeling op dit of geen bestaande vuur. Wanneer men, in tegendeel, aan eenen persoon voor wien men, om de groóte koude, een vuur aangestoken heeft, zegt: *Het vuur* (doelende op het aangestoken vuur) *geeft warmte*: dan beduyd zulks een byzondèr vuur; en vervolgens geéne algemeéne wezenheid, maar eene byzondere daad of verrigting.

§. 2577. In 't voorbygaan, mag hier wel herinnerd worden, dat er een groot verschil bestaat tusschen de eeuwige wetten, en de wetten van de natuurlyke of fysieke wereld. In de eérste, gevestigd op de onveranderlyke wezenheid van God, kan blykbaar geéne uytzondering begrepen worden; maar, in de laatste, kan den Schepper, van wiens vryen wille zy afhangen, opschorsingen maaken. Wanneer men zegt: *De zonnetaaning kan enkellyk plaats hebben, als de maan tusschen de aarde en de zon komt*; dan is dit enkellyk gesproken, volgens de wetten der Physica, die God door mirakel of wonderteéken kan opschorsen: gelyk omtrent de zonsverduystering by het sterven van onzen Zaligmaaker, plaats had; toen de maan tusschen de zon
en

en den aardbodem *niet* was. In dit laatste geval, beduyd den grammatikaalen tyd eene buytengewoone voorbygaande daad; terwyl hy, in het eérste geval, de gewoonelyke of voordduurende wet der natuurlyke of fysieke wereld kenmerkt.

§. 2578. Uyt de verklaring der aangetogene voorbeelden ziet men ten duydelyksten, dat (gelyk wy in den aanvang der toepassingen zeyden) het tydstip, 't welk men in de gedachte heeft, oók juist dat geen is, 't welk men door de woorden moet uytdrukken; dat eene zaak, die men beschouwt als invallende met het tydstip van het spreken, in den tegenwoordigen tyd der aantóónde wyze moet voorgesteld worden; en dat eene zaak, die, als voorby zynde op den tyd waar in men spreekt, beschouwd word, noóddwendiglyk door den verledenen tyd moet afgeschilderd worden. En even zoó is het oók, dat men de gewoonelyke verrigtingen, die men als nog bestaande beschouwt omdat der zelve onderwerpen nog aanwezig zyn, door eenen tegenwoordigen tyd uytdrukt; als in *gy bemint de deugd, gy haat de dubbelzinnigheyd*, enz. Wanneer men, in tegendeél, die verrigtingen als voorby zynde aanmerkt, omdat, by voorbeeld, de onderwerpen daar van niet meér bestaan; dan zegt men: *Hindrik den Vierden was eenen goeden koning, hy beminde zyn volk*; enz.

§. 2579. Uyt het tot dus verre aangevoerde, moogen wy opmaaken den volgenden

REGEL.

R E G E L.

BESCHOUWT DEN SPREEKER OF DEN SCHRYVER DE ZAAK, ALS EENE WEZENLYKE OF EENE VOORDUURENDE EYGENSCHAP OF HOEDAANIGHEYD; DAN GEBRUYKT HY DEN TEGENWOORDIGEN TYD: ANDERS (dit is *beschouwt hy de zaak, als een byzonder uytwerksel, eene enkele of voorbygaande toepassing of daad; daer*) BEDIENT HY ZICH VAN DEN TEGENWOORDIGEN, VERLEDENEN, OF TOEKOMENDEN TYD, VOLGENS HET TYDSTIP, 'T WELK HY IN DEN GEËST BEDOELT.

Tweéde toepassing.

§. 2580. Toen wy, §. 2476, over de tweé tyden van de onvoleyndigde handeling der aanvoegende wyze spraken; zeyden wy, dat men den éérsten tyd, *ik schryve*, enz., gebruykt, wanneér de daad, in een tegenwoordig of toekomende tydstip, als gewild of vereyscht moet voorgesteld worden: en dat men in de andere gevallen zich van den tweéden tyd, *ik schreeve*, enz., moet bedienen. Nu zal men daar tegen inbrengen, dat in *zoó het geval eens wilde dat ik morgen naar Brugge GINGE*, enz., de daad van *gaan*, die nog toekomende is, in het verleden afgemaald word; 't welk tegenstrydig schynt niet alleén aan de gewoone tydsverbeelding, maar oók aan den straks gegeven regel. Zulks komt by sommige zoó wonderlyk voor, dat zy wel ligt (daar der-

dergelyke gezegden toch in het nederduytsch en de andere taalen gebruykelyk zyn) onze voorvaders van onnaauwkeurigheyt zouden beschuldigen. In de aantóóuende wys, zeggen zy, beduyd *gaat*, b. v., dat de daad of de verrigting van *gaan* in een tegenwoordig, *ging* in een verleden, en *zal gaan* in een toekomstige tydstop geschied. *Ginge* zoud by gevolg, naar hunne meéning, in de aanvoegende wyze oók eene daad altyd als verleden moeten voorstellen; het welk echter géene plaats heeft. Deze redeneering, die met het eérste opzien heél grondig schynt, berust op de verwarring van den aard der aantóóuende met dien der aanvoegende wys. De aantóóuende wyze dient, om, volgens de onderscheyding der tyden, regtstreeks aan te toónen het bestaan van 't onderwerp met betrekking tot de toepassing; zy stelt de werking als eene daadzaak, dit is, als eene werking die bestaat, bestond, of bestaan zal, voor: en zy geeft, by gevolg, wezenlyk het tydstop der uytvoering van de daad op. De aanvoegende wys, in tegendeél, stelt het bestaan van het onderwerp met zyne toepassing niet voor als werkelyk of daadelyk, maar slechts als ondergeschikt aan eene andere voorstelling, waar van de aanvoegende wys afhangt. En men beschouwt dus, in de aanvoegende wys, de daad niet als waarlyk of werkelyk bestaande, noch voor het tegenwoordig, noch voor het verleden, noch voor het toekomstige; en deze wys vervat dus, in haaren wezenlyken aard, géene de minste aantóóning van het tydstop der

der uytvoering van de daad, die zy niet als wer-
kelyk bestaande, maar slechts als ondergeschikt,
gewild, of vereyscht voordraagt.

§. 2581. Het is dus klaar, dat de aanvoegende
wys de uytvoering van de daad niet opgeeft noch
kan opgeeven; en, by gevolg, oók geén tydstip van
het bestaan der daad in zich kan vervatten. Het
tydstip, waar in de daad als gewild of vereyscht
voorgesteld word, is eygenlyk het éénig tydstip
't welk tot de aanvoegende wyze behoort; gelyk
het tydstip der uytvoering van de daad wezenlyk
met de aantónnende wys verbonden is. In *hy wilde
dat ik ginge*, toont het woord *ginge* enkellyk, dat
de werking van *gaan* of het gaan in een verleden
tydstip, als eene vereyschte pligt, voorgesteld word,
zonder meér. Het tydstip der uytvoering is een
bykomende denkbeeld, en moet door byvoegsels of
omstandigheden aangewezen worden. Het verleden
schreeve, in *hy wilde dat ik schreeve*, zegt niet,
dat de daad van *schryven* in een verleden tydstip
plaats had, want dit is het doen der aantónnende
wys; maar *schreeve* beduyd enkellyk, dat de daad
van *schryven* in een verleden tydstip *gewild* word.

§. 2582. Men verwarre dus niet het tydstip waar
in eene daad als gewild of vereyscht word, met het
tydstip van de uytvoering dier daad. Die twee
tydstippen zyn niet altyd beyde te gelyk verleden,
tegenwoordig, of toekomstige; maar zy kunnen heél
verschillig zyn. In *hy wilde gisteren dat ik naar
Gent GINGE*, euz., b. v., word de daad van *gaan*
als

als verleden voorgesteld, voor zoó veel zy in een verleden tydstip als gewild of vereyscht opgegeeven word: maar, daar uyt volgt echter in geénen deéle, dat de uytvoering van de gewilde of vereyschte zaak verleden is; want het naar Gent gaan kan my, in een verleden tydstip, als pligt opgeleyd zyn, om laater, of in een toekomende tydstip, ten uytvoer gebragt te worden.

§. 2583. Opdat dit alles duydelyker worde, zy het ons veroorloofd de volgende ontleding van de aanvoegende wyze te maaken.

Veronderstel, dat ik, spreekende van eenen oversten die aan zyne onderhoorige niets dan regtveirdige geboden oplegt, zegge: *Mynen oversten*

gebied of *zal gebiedén*, dat ik *schryve*, *optrekke*, enz. Gevolgelyk, om het gebod, dat my van mynen oversten als eene verpligting opgeleyd is, te volbrengen, *moet ik schryven*, *optrekken*, enz., *behoór ik te schryven*, *op te trekken*, enz. Waar uyt men ziet, dat ik *schryve*, enz., hier beantwoord aan of overeénkomt met *ik moet schryven*, enz.

gebod, *had geboden*, enz., dat ik *schreeve*, *optrokke*, enz. Gevolgelyk, om het gebod, dat my van mynen oversten als eene verpligting opgeleyd is, te volbrengen, *moest ik schryven*, *optrekken*, enz., *behoórde ik te schryven*, *op te trekken*, enz. Waar uyt men ziet, dat ik *schreeve*, enz., hier beantwoord aan of overeénkomt met *ik moest schryven*, enz.

§. 2584.

§. 2584. De aanvoegende wyze is hier opgelost in twee woorden, waar van het een (als *moeten*) de verpligting, en het ander de daad kenmerkt. Het eerste dier twee woorden geeft alleén eenen tyd te kennen; het ander, of de onbepaalende wyze, drukt uyt zynen aard geénen tyd uyt, zoó wy §. 2482 genoegzaam aangetoónd hebben. Hier uyt ziet men, dat de verpligting tot eene daad en de uytvoering van de daad twee zeer verschillende zaaken zyn (695). Zoó kan men heel wel zeggen: *Ik moet nu morgen naar Amsterdam gaan*; dit is, het gaan word, op dezen oógenblik, vereyscht, om morgen plaats te hebben. En gelyk men kan zeggen *ik moest nu vertrekken, ik moest gisteren vertrekken, ik moest morgen vertrecker*, enz.; zoó kan de uytvoering van de verpligting, vervat in het verleden *schreeve*, op een tegenwoordig, een verleden, en een toekomstige zien: als in *hy wilde dat ik nu schreeve, dat ik gisteren schreeve, dat ik morgen schreeve*, enz. Het is dus noódzakelyk, by het gebruyk van de aanvoegende wyze, twee tydstippen te onderscheyden: naamelyk, 1. het tydstip,

in

(695) Eenen koopman, b. v., die, om zaaken van groot belang, naar Amsterdam geroepen, doch door eenen byzonderen toeval daar in verhinderd word, kan heel wel, op den dag voor zyn beraamde vertrek, zeggen: *Ik moest morgen naar Amsterdam gaan; maar eenen toeval belet my*. Hier ziet men duydelyk, dat de werking van *gaan* beslist was in een tydstip, 't welk heel verschillig is van het tydstip, waar in zy ten uytvoer moest gebracht worden.

in het welk de werking vereyscht of gewild word, en dat door de aanvoegende wyze gekenmerkt word; en 2. het tydstip, in het welk men de uytvoering van die gewilde werking vereyscht, 't welk wyt de omstandigheden moet gekend worden (695). Hier wyt volgt, dat den eersten tyd der aanvoegende wyze, *ik schryve*, enz., beduyd, dat ik in eenen staat ben van iets te moeten doen; en het verleden, *ik schreeve*, dat ik in eenen staat was van iets te moeten doen. Doch, in beyde gevallen beduyd *moeten* (697) eene verpligting, die tot de uytvoering voortduurt.

§. 2585. Uyt het tot dus verre aangevoerde kan men opmaaken, dat, voor zoó veel de eygenlyke tydsbeteekenis van de aanvoegende wys aangaat, den

(695) Het is wyt de verwarring van deze twee zoó verschillende tydstippen, dat de zoó tegenstrydige regels der spraakkunstenaren ontstaan syn.

« Den onvolmaekten tyd der aanvoegende wys, zegt WEILAND, II D., §. 137, duyd niet iets aan, dat verleden, maar dat onzeker, dech tegenwoordig, dech toekomstig is. »

LAVEAUX, in syn Dictionnaire Raisonné, T. II, bl. 531, zegt: « Les temps du subjonctif correspondent à plusieurs temps de l'indicatif, et ils peuvent exprimer tantôt un présent, tantôt un passé, tantôt un futur, selon les circonstances et les différentes voes de l'esprit. » en bl. 529: « Le passé, que *je fais fait*, peut être un passé ou un futur, suivant les circonstances. Le plus-que-parfait, que *jeusse fait*, peut être un passé ou un futur, suivant les circonstances. »

(697) In *ik staa toe dat gy vertrukt*, enz., kan men de ontleding door moogen, en in andere gevallen door andere woorden maaken.

den eersten tyd ik schryve (698)	beantwoord aan of overeen- komt met	ik moet	dat dien tyd, voor zoo veel de uytvoering van het schryven betreft, kan be- antwoorden aan de aan- toonende wyse,	ik schryf.
		schryven;		ik zalschryven.
den tweeden tyd ik schreeve		ik moest		ik schryf.
		schryven;	en	ik schreef.
				ik zalschryven.

Hier uyt ziet men, dat *ik schreeve*, enz. ('t welk een verleden kenmerkt, ten aanzien van het gewild of vereyscht zyn), naar de verschillende omstandigheden, voor zoo veel de uytvoering betreft, aan alle drie de tydstippen kan beantwoorden.

§. 2586. Er heérscht dus een aanmerkelyk verschil, tusschen *mynen broeder wilde dat ik morgen naar Brugge ginge*, en *mynen broeder wilde dat ik gisteren naar Brugge ginge*: want, alhoewel in beyde gevallen het gaan, als eene gewilde of vereyschte zaak beschouwd, in het verleden staat; word echter de uytvoering, in het eerste geval, als toekomstende, en, in het laatste, als verleden voorgedraagen.

§. 2587.

(698) « Le présent, zegt GIRAULT-DUVIVIER, in zyne Gramma. des Gramm., T. 1, bl. 507, et le futur du subjonctif se présentent sous la même forme; ils n'y diffèrent point, comme à l'infinif, par la terminaison, c'est par le sens qu'on les distingue: *Votre cousin est modeste, quoiqu'il soit très-instruit; quoiqu'il soit* exprime un présent. *Je désire que vous en fassiez votre ami, que vous en fassiez* exprime un futur. »

« En effet, la première des deux phrases signifie *votre cousin est modeste, et malgré cela il est très-instruit*; et la seconde signifie *vous en ferez votre ami, et cela, parce que je le désire. »*

§. 2587. *Besluit*. Om te weeten, in welken tyd van de aanvoegende wys een werkwoord moete gesteld worden, heeft men slechts te zien, in wat tydstip de daad als eene gewilde of vereyschte zaak beschouwd worde; en dit zal men ligt ontdekken met de aanvoegende wyze te ontleeden, door de woorden *moeten*, *moogen*, of eenige andere, die de daad als eene enkel ondergeschikte zaak voorstellen. En daar, op de zelfde wyze *ik hebbe opgetrokken* beantwoord aan *ik moet opgetrokken hebben*, *ik hadde opgetrokken* aan *ik moest opgetrokken hebben*, enz.; zoó bevat de toepassing van de onvoleyndigde aan de voleyndigde of voltrokkene werking geéne de minste moeyelykheid.

§. 2588. Uyt het geen hier nopens den verlede-
nen tyd van het werkwoord *moeten* aangeteekend
is, kan men de tydsbeteékenis van het werkwoord
zouden met des zelfs onbepaalende wys oplossen. In

<i>hy moest</i>	}	<i>nu schryven,</i>
		<i>nu geschreven hebben,</i>
		<i>morgen schryven,</i>
		<i>morgen geschreven hebben,</i>
		<i>gisteren schryven,</i>
		<i>gisteren geschreven hebben,</i>

beduyd, zoó wy gezien hebben, het werkwoord *moest*
eene van in het verleden bestaande verpligting tot het
uytvoeren eener daad, die als voleyndigd en als
onvoleyndigd in de drie tydstoppen kan plaats hebben,
en waar van het tydstip der uytvoering door om-
stan-

standigheden moet aangeduyd worden. Het zelfde heeft plaats met het werkwoord *zouden* (699); zoó als men kan zien in

hy zoud

nu schryven,
nu geschreven hebben,
morgen schryven,
morgen geschreven hebben,
gisteren schryven,
gisteren geschreven hebben:

doch natuurlyk met het verschil, dat *moeten* eene verpligting en *zouden* eene zekere gesteldheyd of geneygdheyd, om eene daad onder eene voorwaarde te verrigten, aankondigt. En dit kan oók toegepast worden aan *zouden* in de aanvoegende wyze, met het onderscheyd dat die wyze medebrengt; als te zien is, in *hy wilt dat ik nu zoude schryven, hy geloóft dat Pieter nu reéds zoude geschreven hebben, hy wilt dat ik morgen zoude schryven, hy wilt dat hy morgen zoude geschreven hebben, hy wilde dat ik gisteren zoude schryven, hy geloóft dat Pieter gisteren zoude geschreven hebben, indien* enz. In alle deze voorbeelden, word
 de

(699) In *ik zou nu betaalen indien ik geld hadde*, beduyt het werkwoord *zouden* eene zekere gesteldheyd of geneygdheyd tot het betaalen, welke geneygdheyd voor het betaalen gaat, dat hier onder eene voorwaarde als tegenwoordig voorgesteld word. Zoó dat de gesteldheyd tot het betaalen, noodzaakelyk voor het tegenwoordig tydstip bestaande, een verleden kenmerkt, en gevolgelyk geheel verschillig is van het tydstip der nytvoering, 't welk naar de omstandigheden tegenwoordig, verleden, en toekomende kan wezen.

de gesteldheid tot de verrigting van het *schryven* door het werkwoord *zouden*, en het tydstip der uytvoering van die daad door de bykomende woorden *nu*, *morgen*, enz., aangetoond.

§. 2589. Daar de tydsbeteëkenis der aanvoegende wys doorgaans beantwoord aan het tydstip, 't welk door de voorstelling waar van de aanvoegende wyze afhangt, gekenmerkt word; hebben de spraakkunstenaren voor regel gesteld, dat men naa een verleden of naa het onderstellende Zouden den tweëden tyd der aanvoegende wyze moet bezigen; en dat men naa een tegenwoordig of toekomstig zich van den eërsten tyd der aanvoegende wyze moet bedienen (700): als in *ik twyfelde, of hy het wiste*;
ik

(700) By LAVEAUX, in zyn Dictionn. Rais., T. II, bl. 531, vind men het volgende: « Voici quelle est la correspondance des temps du subjonctif avec ceux de l'indicatif, c'est-à-dire, quels temps du subjonctif régissent les divers temps de l'indicatif.

Indicatif.	subjonctif.
<i>Je veux,</i>	} <i>que tu viennes.</i>
<i>Je voudrai,</i>	
<i>Quand j'aurai voulu,</i>	
<i>Je voulais,</i>	} <i>que tu vinsses.</i>
<i>Je voulus, j'ai voulu,</i>	
<i>J'avais voulu,</i>	
<i>Je voudrais,</i>	
<i>J'aurais voulu,</i>	
<i>Je veux,</i>	} <i>que tu aies écrit.</i>
<i>J'ai voulu,</i>	
<i>Je voudrai,</i>	
<i>Quand j'aurai voulu,</i>	

Je

ik zou schryven, indien ik pennen hadde; ik twyfel, of hy daar aan niet te weynig moeyte besteed hebbe; ik vermeen niet, dat hy spreek; ik zal niet toelaaten, dat hy vertrekke; enz. Doch, dezen regel is niet algemeen: zoó als men zien kan in *hy spreekt als of hy alles kende, wiste, keyzer ware, enz.; ik veronderstel, dat zulks eens gebeurde, wat zoud gy doen? ik twyfel, of hy gisteren u wel begreepe; ik twyfel, of hy zoude betaalen, indien hy konde; enz.* Hier uyt volgt, dat men niet moet zien naa het voorgaande werkwoord; maar enkellyk behoort te weeten, in welk tydstip de daad der aanvoegende wys, als gewild of vereyscht, moete voorgesteld worden. Indien het tydstip, in het welk de daad der aanvoegende wyze gewild of vereyscht word, voorwaardelyk of zuiver verleden is; dan gebruykt men den tweeden tyd: anders (indien dat tydstip op eene hoegenaamde wyze tegenwoordig of toekomende is; dan) bedient men zich van den eersten tyd der aanvoegende wys. En, om dit een en ander te ontdekken, heeft men maar de aanvoegende wyze te ontleeden, zoó als hoóger is geleérd geworden.

Derde

*Je voulais,
Je voulais, j'ai voulu,
Quand j'eus voulu,
J'avais voulu,
Je voudrais,
J'aurais voulu,*

*que tu eusses écrit.
que tu fusses venu.*

Derde toepassing.

§. 2590. Eene toekomstige daad kan afgeschilderd worden, door de onbepaalende wyze vereëngd met het werkwoord *zullen* (§. 2478 en volg.) en met het werkwoord *zouden* (§. 2588). Daar is echter een groot verschil tusschen die twee afschetsingen eener toekomstige zaak: als te zien is in *Pieter heeft my beloofd, dat hy van daag het middagmaal ZAL komen neemen*; en *Pieter heeft my beloofd, dat hy van daag het middagmaal ZOU komen neemen, indien* enz. De eerste bewoording stelt de komst van *Pieter* als zeker en de tweede als voorwaardelyk voor. Volgens het geen hoóger over *zullen* en *zouden* aangeteekend is, moet men, om eene toekomstige zaak af te schilderen, zich van het eerste bedienen, wanneer die zaak stelliglyk, en het tweede (*zouden*) gebruyken, wanneer de zaak maar op zekere voorwaarde toekomstige is. Zoó zal men, b. v., zeggen: *Christus heeft beloofd, dat hy op het eynde der wereld ZAL komen oordeelen levende en doóde*; en niet *Christus heeft beloofd, dat hy op het eynde der wereld, ZOU komen oordeelen* enz.: want dit laatste zoud eene onzekerheid onderstellen in de beloften van Christus, die niet kan faalen, en aan wiens komste men, by gevolg, geéne hoegenaamde voorwaarde stellen mag.

§. 2591. Wat nu het verschil aangaat, 't welk
in

in de aanvoegende wys, in het byzonder, tusschen het toekomende met en zonder *zouden* te maaken is, dit moet van gelyken even natuurlyk gezocht worden in de beteëkenis van het woord *zouden*, dat, zoó wy (§. 2417) gezien hebben, eene voorwaarde aanduyd. Dus, wanneér men zegt: *Pieter gebied, dat Jakob morgen zoude schryven*; dan beteëkent zulks, dat het *schryven* hier voorwaardelyk of op eene onderstelling voor het toekomende geboden word (701), dit is geboden word, voor zoó veel er zich géene natuurlyke of zedelyke onmoogelykheid opdoe: terwyl in *Pieter gebied, dat Jakob morgen schryve*, het *schryven* zonder éénige voorwaarde, als eene gebodene zaak, voorgedraagen word.

Vierde toepassing.

§. 2592. « Het is eenen algemeéne en in alle taalen geldenden regel (zegt WEILAND, bl. 253), dat eene rede in den zelfden tyd moet voordgezet worden, waar in zy begonnen is; by voorbeeld, *ik deed alles, wat in myn vermoogen was, niet geweest is: maar wel, ik heb alles gedaan, wat in myn vermoogen geweest is.* Om die zelfde reden moet oók het antwoord op eene vraag in den zelfden tyd van de vraag staan: *Zyt gy reéds in Parys geweest? Ja, ik ben daar geweest.* » Er is niéts
na-

(701) Zie de Spraakkuost van WEILAND, I D., §. 312.

natuurlykers, dan dat de werkingen, tusschen welke er eene volkomene gelykbejd in tyd en gesteldhejd heérscht, in den zelfden tyd van de voleyndigde of de onvoleyndigde handeling moeten geplaatst worden; als in:

*Zy schudde kluysters af, wien lauwren, room, en schatten;
maar zag, door hoóger magt, haar tróon in duygen spatten....
Zy viel (gy zaagt dien val!) van uyt haar staatsvermoogen,
der dwinglandy ten proóy, en lag in 't stof gebogen.*

BILDERDIJK.

*De zee werd woedend, klotste, en sloeg,
dat zelfs, tot in de hemelkooren,
den eng'len schrik in 't herte joeg!*

BELLAMY.

*Nu scheen zy geheél gevoel, dan hield zy zich
onaandoenelyk, en eyndelyk brak zy in deze woor-
den uyt. Eér ik nog gelegenhejd had, om hem
te waarschouwen, was hy reéds in gevaar, om
voor de verzoeking te bezwyken.*

In alle deze voorbeelden staan de onderlinge werkingen in de zelfde gesteldhejd en in den zelfden tyd, omdat er tusschen der zelve denkbeelden eene overeénkomst heérscht, welke die verrigtingen afhangelyk maakt de eene van de andere; maar niet omdat de rede met dezen of geenen tyd begonnen is: want als die overeénkomst niet bestaat; dan kan er, volgens onze boven gegeevene regels, verschil zyn voor de gesteldhejd der daad, voor den tyd, en dikwyls voor beyde.

§. 2593. « Men wachte zich (zegt *WEIL.*, II D., §. 137) van den verledenen tyd der aanvoegende wys,

wys, in plaats van den tegenwoordigen tyd der aantoonende wys, te gebruyken; by voorbeeld, *als zy eens wiste, dat wy van haar spraken, beter spreken.* » En by gevolg zegt WEILAND hier stelliglyk, dat deze rede in den zelfden tyd niet mag of niet moet voordgezet worden, waar in zy begonnen is. Spreekende van eenen persoon dien men dagelyks ziet, kan men zeggen: *Ik ZAG hem gisteren, ik BEN er van daag by, en ZAL hem morgen vinden.* Zoó kan men oók, naar de onderscheydene omstandigheden die hoóger aange-teekend zyn, zeggen:

Ik zie,

Ik heb gezien,

Ik zag,

Ik had al gezien,

Hy zal zien,

Hy zal gezien hebben,

dat '/, vermenig-
vuldigd door '/, een
vierde UYTMAAKT.

§. 2594. Uyt het hoóger aangestipte volgt, dat men, om eene voordduurende zaak aan te toonen, met den eérsten tyd moet zeggen: *Hy geloófde, dat God regtveirdig is; hy geloófde, dat twee en twee vier ZYN; uuwen zoon bewees gisteren, dat hy verstand HEEFT (702); enz.: alwaar de werk-*

(702) Er is een groot verschil tusschen *ik zeyde gisteren dat uuwen zoon wel sprak*, enz., en tusschen *ik zeyde gisteren dat uuwen zoon wel spreekt*, enz.; want den grammatikaalen tyd moet beantwoorden aan den oorspronglyken, dien men in den

werkwoorden der zelfde bewoording in verschillende tyden geplaatst zyn.

§. 2565. Uyt het gezeyde blykt, dat den regel van den heer WEILAND, dien hy van andere spraak-kunstenaaren overgenomen heeft, overtollig is, wanneer dien schryver de werkwoorden, als afhankelijk de eene van de andere, beschouwt; en dat gemelden regel, in het tegenovergestelde geval, ongegrond en valsch is. En dit alles is oók volkomen toepasselyk aan het antwoord op eene vraag. Zou eenen Nederlander, die sedert tien jaaren te Parys woont, op de vraag *zyt gy reeds in Parys geweest?* niet moogen antwoorden: *Ik woon daar sedert tien jaaren?* Waarom zou hy noodwendiglyk moeten zeggen:

den geest heeft. En gevolgelyk beschouwt men de zaak als voortdurende, dit is, op eene der drie wyzen waar van wy §. 2567 gesproken hebben; dan moet men den tegenwoordigen tyd gebruiken: in tegendeel, beschouwt men de zaak enkellyk, als eene daad die in het verleden tydstip plaats had, met uyt snyting van den althans bestaanden staat dier zaake; dan moet men natuurlyk, volgens de algemeene wetten, zich van den verledenen tyd bedienen. Zoó zal ik, spreekende van eenen doóven, zeggen: *Ik zag, dat hy niet hoórt of niet hoorde*, volgens de onderscheydene bedoeling myner uytdrukking. Indien ik het niet hoóren van den doóven wil afschilderen, als eene zaak welke nog bestaat; dan bedien ik my van den tegenwoordigen tyd: wilt men, in tegendeel, het niet hoóren afschetsen, als eene bysondere daad welke in een verleden tydstip plaats had, gelyktydig met eene andere verledene daad, zonder eene gelyktydigheid met het tegenwoordig tydstip te kenmerken; dan moet men zich van den verledenen tyd bedienen.

zeggen: *Ja, ik BEN daar GEWEEST?* Wie kan hem het verlot ontzeggen, om zyn antwoord naar de waarheyd en de omstandigheden in te rigten? En zou hy juist daarom niet taalkundiglyk antwoorden, omdat hy de gesteldheyd der daad, gelyk zy in de vraag zit, niet opgeeft (703)?

§. 2596. Het is dus zeer ongerymd eene volkomene overeenkomst te willen stellen tusschen de vraag en het antwoord. Indien deze gelykvormigheyd over het algemeen voor de naamvallen en de andere betrekkingen plaats grypt, het is omdat den antwoorder de zelve in den geest heeft, wanneer hy zyn antwoord geeft; maar zulks is, in geenen deele, omdat den regel van WEILAND hem daar toe verbind: en men mag naar de onderscheydene gezigtpunten, op de vraag: *Wie zeyd dat?* of *wie heeft dat gezeyd?* antwoorden: *Pieter zeyd dat, Pieter heeft dat gezeyd, dat is van Pieter gezeyd geweest, dat hoorde ik gisteren van Pieter zeggen, ik hoor Pieter dat dagelyks zeggen, enz., enz.*

Vyfde

(703) By JOANNES C. XI, V. 25, 26, en 27, zegt onzen Zaligmaaker spreekende tot Martha: « *Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet: et omnis, qui vivit, et credit in me, non morietur in aeternum. CREDIS hoc?* » Hier op antwoord Martha: « *Utique Domine, ego CREDIDI, quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.* » Zou nu dit antwoord niet wel ingerigt zyn enkellyk daarom, omdat Martha met den vierden tyd antwoord, daar de vraag in den eersten tyd gedaan word? Ten minsten, heb ik nergens gevonden, dat Martha daar over is berispt geworden.

Vyfte toepassing.

§. 2597. In het nederduytsch, zegt men: *Ik MEÉNDE, dat gy te Brussel WAART; ik MEÉNDE, dat gy Jakob WAART; ik WENSCHTE of WILDE, dat het drie uren WARE, ik sterf van honger; hy WENSCHTE, dat zy zyne zuster niet WARE; enz.* Met den eersten oógslag, schynen deze bewoordingen niet te strooken met de echte denkbeelden van tyd, die wy hoóger opgegeeven hebben; omdat, inzonderheyd, den wensch en de begeirte naar het tydstip van eeten, b. v., als tegenwoordig beschouwd worden. Doch wanneér wy den waaren aard dier bewoordingen wel naagaan; dan zien wy, dat zy anders eene tegenstrydigheyd zouden bevatten. Laat ons, ter opheldering, onderstellen, dat Jakob, vastelyk meénende dat zynen vriend Karel te Brussel is en dezen te Brugge ontmoetende, zegge: *Ik MEÉNDE, dat gy te Brussel WAART.* Het is wel zeker zonneklaar, dat Jakob niet meér kan meéne, dat Karel te Brussel is; terwyl hy hem te Brugge ziet. Zoó valt het meéne van Jakob in een verleden, en niet in een tegenwoordig tydstip; en hy mag nog kan zich niet anders uytdrukken, zonder eene tastbaare ongerymdheyd te begaan. Zoó kan men oók het tweede voorbeeld, *ik MEÉNDE dat gy Jakob WAART*, verklaren. Karel, zynen vriend Jakob verwachtende, hoórt aanschellen; hy loópt naar de deur, en Pieter eenen anderen persoon van zyne kenuis

kennis ziende, zegt: *Ik MEËNDE, dat gy Jakob WAART*: dit is ik peynsde, in het verleden tydstip of wanneer gy belde, dat gy Jakob waart. Want Karel kan zulks niet meér meënen naa het openen der deur; gemerkt hy dan duydelyk ziet, dat het niet Jakob, maar eenen anderen persoon, naamelyk Pieter, is. Het is dus als of Karel zeyde: *Ik meënde, dat gy Jakob waart: maar ik meën zulks tegenwoordiglyk niet meér; want ik zie nu, dat gy Pieter zyt.*

§. 2598. Uyt het aangestipte merkt men, dat in dergelyke gevallen het verleden gebezigd word; omdat het eérste gegeeven oordeel, 't welk voór het uytspreeken gaat, by het mondeling voordraagen veranderd is. Daar de gedachten der menschen zoó gaauw en zoó menigvuldig zyn; gebeurt het niet zelden, dat wy by het geringste naadenken zien, dat de invallen, welke ons met den eérsten behaagden, noóyt daadelyk kunnen worden. Dit heeft inzonderheyd by de hertstogtelyke beweegingen plaats. Het is zoó dat eenen uytgehongerden persoon, die tot drie uren moet wachten van eeten, ten tweé uren zegt: *Ik WENSCHTE, dat het drie WARE*; ofschoón hy stelliglyk weet, dat hy nog eene uur zal moeten verbeyden. De voorstelling verschynt hier met de gedaante van het verleden; omdat het *wenschen* voor het tegenwoordig spreken, of het algemeén vergelykingspunt waar mede dat wenschen vergeleken word, gaat, en in geénen deéle daar

daar mede invalt. Hy wenschte wel over eenigen tyd, dat het drie ware: maar, vervoerd door te groóte drift, wenschte hy eene zaak, die hy (eénigzins denkende eér hy spreekt) in den tyd van zyn spreken als onmoogelyk beschouwt; en dus, redenlyker wyze, nu niet meér kan wenschen. En inderdaad zoud hy van alle niet belagchen of voor zot gehouden worden, indien hy, in dergelyke omstandigheyd, met den tegenwoordigen tyd zeyde: *Ik WIL, dat het twaalf zy?* Dit ware zyne begeirte hoóger dan de magt van God zelve willen doen gaan: want God kan niet maaken, dat het toekomende en het tegenwoordig ter zelfder tyd bestaan; gelyk hy niet kan maaken, dat het geen verleden is niet voorby zy. Dit alles is volkomen toepasselyk aan de volgende en alle dergelyke bewoordingen: *Pieter WENSCHTE, dat zy zyne zuster niet WARE; ik WENSCHTE, dat gy mynen broeder WAART; enz.* Pieter kan door vervoerdheyd zulks in zyne groóte drift wel op eene voorhyvliegende wyze denken; maar hy kan toch by eene bedaarde uytdrukking niet vereyschen, dat Betje, die zyne zuster is, zyne zuster niet zy.

§. 2599. Het is haarblykelyk, dat men moet geld hebben, eér men kunne betaalen, of, in andere woorden, dat het geld hebben voor het betaalen gaat; en dat, by gevolg, in *ik zoud betaalen indien ik geld hadde*, en in alle dergelyke gevallen, de werking, door *zouden* aangekondigd, slechts voor-

voorgesteld word onder eene voorwaarde, die nimmer naa, maar altyd voor het volbrengen der werking, die met eene voorwaarde voorgedraagen word, moet plaats grypen. Zoó beduyd het werkwoord *zouden*, in alle zulke omstandigheden, enkellyk eene zekere gesteldheyd of geneygdheyd tot het verrigten eener handeling of daad, ahangende van eene voorwaarde, die noódzakelyk als in een verleden tydstip vereyscht zynde beschouwd word; waarom men oók by eene voorstelling met *zouden*, in dergelyke gevallen, den verledenen tyd der aanvoegende wyze bezigt.

Zesde toepassing.

§. 2600. Uyt het hoóger gezeyde is genoegzaam gebleken, dat de bedryvende naamwoorden altyd eene werkende oorzaak voorstellen, maar niet wezenlyk het denkbeeld van tyd in zich vervatten. Daar uyt volgt, dat, in *van tafel opstaande ging hy naar huys*, euz., het bedryvende naamwoord niet altoós zoó moet verstaan worden; als of hy op den zelfden tyd in welken hy opstaat oók ginge, welke tweé werkingen in den zelfden persoon niet gelyktydig kunnen vereénigd worden, als wel in *biddende staat hy op* kan plaats hebben; want iemand kan heél wel bidden, terwyl hy opstaat. In sommige gevallen brengt het bedryvende naamwoord met het werkwoord *zyn* het denkbeeld mede van eene meêrdere duuring, dan den daar op beantwoordenden

ey -

eygenlyken tyd. En zoó is het niet altyd volkomen het zelfde te zeggen *hy was spreekende*, en *hy sprak*.

§. 2601. In één woord, men onderscheyde altyd het wezenlyk denkbeeld van bedryving of werking, 't welk in alle bedryvende naamwoorden noódwendig besloten ligt, van de bykomende denkbeelden, die nyt de enkele omstandigheden spruyten. Zoó is het oók, dat het woordje *al*, in *al doende leért men*, *al wandelende studeert hy*, enz., aan het bedryvende naamwoord eene zekere duuring mededeelt (704).

Zevende en laatsle toepassing.

Over het gebruyk van den eenen tyd voor den anderen.

§. 2602. « Hoe naauwkeurig de tyden onzer werkwoorden bepaald zyn, (zegt WEILAND, II D., §. 132), word echter den eenen dikwyls voor den anderen genomen. Zoó gebruykt men den tegenwoordigen tyd, in plaats van den volmaakt verledenen: *Gy hoórt dan, dat ik my daar toe niet laat dwingen*, voor *gy hebt dan gehoórd*, enz. Zoó oók, in plaats van den toekomenden tyd: *Ik kom naa*
eenige

(704) Het opwoordje *al* heeft hier de kragt van *terwyl*: *Terwyl men doet, leért men; terwijl hy wandelt, studeert hy*; enz. Er is dus verschil, tusschen *ik zag hem al wandelende*, en *ik zag hem wandelende*. Het eerste beteekent, dat ik den bedoelden persoon zag, terwijl ik wandelde; en het ander, dat den bedoelden persoon bezig was met wandelen, toen ik hem zag.

eenige dagen te rug, wat doet gy morgen? voot *ik zal naa eenige dagen te rug komen, wat zidd gy morgen doen?* Somwylen word oók den toekomstenden tyd voor den tegenwoordigen gebezigd: *Ik hoop, hy zal reéds daar zyn* (705). » Dezen regel moet zeker met een gryntje zout verstaan worden. Beduydde hy, dat men, in het uytdrukken zyner gedachten, eenen anderen tyd mag bezigen, dan den geenen waar van men het beeld in den geést heeft; dan zoud dien regel zonder twyfel zeer ongerymd en taalbedervende weezen: want, het is immers eene staalen wet, dat de uytdrukkingen met de gedachten moeten overeenstemmen; en dat men by gevolg zich van den tegenwoordigen, verledenen, of toekomstenden tyd moet bedienen, naar maate men eene zaak, als tegenwoordig, verleden, of toekomstende, beschouwt. Die een verhaal van het gebeurde doet, kan den tweéden of enkelen verledenen tyd bezigen; als in:

Zyne onverwinnelyke legioenen, doód gevoren en doód gehongerd, lieten slechts eene schaduw over van 't geen zy waren. En den held van Europa

(705) Het zelfde vind men in zyne kleyne Nederduitsche Spraakkunst, §. 203, in de volgende woorden begrepen: « Dikweil word den eenen tyd voor den anderen genomen, b. v., den tegenwoordigen tyd voor den volmaakt verledenen: *Mynen broeder zegt, dat hy morgen by u zal komen*, dit is, *mynen broeder heeft gezegd*. Zoó oók den tegenwoordigen, in plaats van den toekomstenden: *Ik spreek u morgen naader*, dit is, *ik zal u morgen naader spreken*. »

Europa kwam in zyne hoofdstad te rug, als eener vlugteling, naauwelyks herkend aan de poorten van zyn paleys!

VAN DER PALM.

§. 2605. En alzoo kan by ons alle verslag van het gebeurde, door den tweeden tyd, gegeven worden. Maar wanneer eenen persoon zich op eene leevendige wyze in het vergangene verzet, en daar van zoo heviglyk aangedaan is, dat hy in het vuur zynere rede geloóft of zich inbeeld eene verledene zaak te zien, als of zy tegenwoordiglyk voor zyne oógen plaats hadde; dan moet hy natuurlyk, om zyne aandoening naar behoóren uyt te drukken, zich van den tegenwoordigen tyd bedienen, die aan den anderen kant meér indruk maakt op de gemoederen der aanhoórders, dan het gebruyk van den verledenen tyd. Ook pleegt men, in leevendige verhalen, den eérsten in plaats van den tweeden tyd te gebruyken, om de gebeurde zaaken als tegenwoordig aan de toehoórders voor te stellen, en alzoo der zelve aandachtigheyd te sterker te vestigen. Dit doen, inzonderheyd, de geschiedenisschryvers, by wie het leevendig afschilderen van het gebeurde een hoofdsieraad is; zoo als men zien kan in de volgende

VOORBEELDEN.

*Geén rassen schrik beroert de harsenen,
geén vlugt ontvolkt de wereldstad,
geén wanhoop zweept of spoort de versenen,
geén noodlot zwenkt er't pleitrend rad. —*

Néén!

*Neen! — 't kalme Moskow, onverledigd,
van krygstuyg, schat, en volk ontedigd,
wyd zich ten ondergang! — 'T ontbrand,
't word rus een zee van gloende baaren,
een vlammend helsch verwulft, waar onder spookten waaren,
met knettrend toortslicht in de hand.*

*Myn God! — onoverzienbre schaaren,
in 't ystykste oogenblik getroost,
verlaaten haardsteen en altaaren,
terwyl de vlam den hemel robst!
Nog poogen 's alverntelders benden
't verpoosend onheyl af te wenden,
dat schuylende op zyne aankomst wacht. —
Hy komt, en sluypt in Kremilins wallen;
nog ziet hy alles niet in puyn en asch vervallen;
nog prykt zyn ster in volle kracht.*

*Maar éénslags woed aan alle kanten
de ontembre vlam ten tweédemaal,
den Wraakgod doet zyn standers planten.
Zyn strafseyn is een bliksemstraat.
Het vuur vervolgt de plundervaanen, —
doorwoelt het golvend vlammenmeer,
gewelven, tempels, straaten, daken;
geén nacht vervangt den dag, by 't lichterlaaye blaaken;
't stort alles in den vuurgloed neêr. —
By 't woest geblaas der herfstoorkaenen.....*

KINKER.

*De Ruiter dondert op de baaren,
beroert of stillt het golvend nat;
den God dar zed, in hem gevaaren,
schiet nu de fransche vlooten plat.*

HELMERS.

*En heymlyk rolt een traan langs de uytgedorde wangen.
Hy sluymert sprekende in, terwijl hy 't hoofd laat hungen.*

BILDERDIJK.

Den

*Den storm is bepaald. In den diksten nevel
rukken wy uryt, bereyken in minder dan oer
uur het vyandelyk leger, overvallen de voorposten,
beklimmen de schansen. Den vyand, in schrik
en verwarring, beproeft vergeefs weerstand te
bieden: hy wykt, hy vlied, en — ons is de
overwinning.*

Inzien men hier in plaats van *beroert*, *ontvolkt*,
enz., stelde *beroerde*, *ontvolkte*, enz., heeft of
had beroerd, *ontvolkt*, enz.; dan zoud zulks geene
leevendige aandoening in den spreker kenmerken,
en eene mindere oplettendhejd, in den aanhoorder
verwekken (206). Zulks ware een enkel verhaal,
terwyl

(206) Dit zal men byzonderlyk gevoelen in de twee volgende
beschryvingen van eenen schoonen avondstond:

*'T was avond; en de zon, gehuld met goud en stralen,
scheen thans Berseba ter westkim in te daalen,
haar gloed te dooven in het middellandsche zont:
terwyl ze nogtans met dat licht, dien gloed, dat goud,
en de eygen stralen aan de selfde hemelkringen
den morgen maakte in 't oog der tegenvoetelingen.
De maan vertoonde nu 't verzilverd aangezigt,
en troostte 't aardryk met den weerglaas van het licht.
Een zachten dauw zeg noer op bladn en bloemenknoppen,
en baalde 't veld als in een zee van vruchtbre droppen;
den wind viel in den slaap, ja 't schoon of zelfs Natuur,
gelyk een dienaares, die op 't beschoyden uur,
haar heer en meester wacht, en past op haare pligten,
nu al haar dienst oók aan het aardryk won verrigten.*

HOOGVLIEF.

*Daar ryst het tintland sterronhoer!
en de aarde zwygt verbaasd.*

'T gesternis

terwyl den eérsten tyd eene leevendige schildery is. En dit is het verschil, dat, in dergelyke omstandigheden, tusschen het gebruyk van het verleden en dat geen van het tegenwoordig te vinden is.

§. 2604. En gelyk iemand, het verleden als tegenwoordig beschouwende, zich van den tegenwoordigen tyd moet bedienen: zoó moet eenen persoon, die eene toekomende zaak als tegenwoordiglyk gebeurende aanmerkt; die de zelve voor zoó zeker beschouwt, als of zy werkelyk op het tydstip, waar in hy spreekt, plaats hadde; die van eene toekomende zaak zoó heviglyk aangedaan is, dat hy meént of zich inbeeld de zelve reéds te zien; of die dergelyke denkbeelden in zyne toehoorders wilt verwekken; zoó moet dien persoon even natuurlyk zyne gedachten met eenen tegenwoordigen, en niet met eenen toekomenden tyd voorstellen. Op zoó eene wyze was den Kerkleéraar Hieronymus aangedaan van het schrikbaarende denkbeeld des jongsten dags, wanneér hy zeyde: *Ik hoór de trompetten blaazen: Staat op gy doóde, en komt ten oordeele.* Zoó zegt men, spreekende van een toekomstig ongeluk, *gy zyt een verloren man, gy zyt doód waar gy staat,* enz. En dit heeft inzonderheyd

'T gesternte spiegelt sich in 't moer,
waar op geen windje blaast.

'T is alles hemel wat men ziet,
zelfs borgen vlugten heen.

'T verdorde blaadje schuyfelt niet,
't gesternte spreekt alloén.

VAN ALPHEN.

derheyd plaats , wanneér men het toekomende zoó weynig verwyderd van het tegenwoordig beschouwt , dat den afstand van elkander , te onzen aanzien , geéne aanmerking verdient ; als in *ik kom straks , ik gaa morgen naar Gent* , enz.

§. 2605. God ziet het toekomende en het verleden , even als het tegenwoordig , en den tyd kan aan het Opperwezen geéne aanleyding tot eenige gewaarwording geeven ; zoó dat , onder dit aanzien , voor God eygenlyk geén onderscheyd van tydstippen plaats heeft : en hy kan dus , in alle de tyden der aantónnende wyze , over eene toekomende zaak tot het menschdom spreken (707). Edoch , te onzen opzigte , verwekt alsdan elke uytdrukking , boven het voorname denkbeeld aan alle die tyden gemeén , nog eén of meér andere denkbeelden :

Den eersten tyd	} stelt ons (god voor als een wezen , welk	het toekomstig als het tegenwoordig ziet.
Den tweeden tyd		het toekomstig als het verleden ziet.
Den deiden tyd		zeker weet wat er gebeuren zal.
Den vierden tyd		het toekomstig als in het tegenwoordig voltrokken ziet.
Den vyfden tyd		het toekomstig als in het verleden voltrokken ziet.
Den zesden tyd		het toekomstig als in het toekomende voltrokken ziet.

§. 2606.

(707) Zoó leest men by ISAÏAS spreekende van onzen Zaligmaaker : *Cap. VII, V. 14, ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. C. IX, V. 6, parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus: et vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Cap. LIII, V. 2, et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiienti: non est species ei, neque decor: et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum.* »

§. 2606. Uyt het gezeyde blykt wederom, dat het gebruyk der tyden volkomen afhangt van de gesteld-
 heyd des spreekenden persoons. Neem ik tot vergely-
 kingspunt het tydstip waar in ik spreek; dan is alles wat
 voor myn spreken gaat verleden, en alles dat naa myn
 spreken volgt toekomende. Plaats ik my met myne ge-
 dachten als tegenwoordig in den veldslag van Waterloo;
 dan is den slag van Waterloo het tegenwoordig, het geen
 voordien slag gaat het verleden, en het geen er naa volgt
 het toekomende tydstip. Stel ik my als tegenwoordig
 in het algemeen oordeel, b. v.; dan is al het ge-
 beurde voor dat oordeel verleden, het tegenwoordig
 tydstip is het oordeel, en het toekomende is het
 geen daar naa tot de volkomene vernietiging van
 den tyd toe volgt. In één woord, men moet den
 taalkundigen tyd gebruyken, die beantwoord aan
 het beeld, dat men in den geest heeft, of in andere
 verwekken wilt, wanneer men spreekt. Dit is den
 éénigen en onseylbaaren regel, dien men over deze
 stoffe kan geeven. Maar, om eene verledene of
 toekomende zaak voor de aanhoorders als tegen-
 woordig af te schilderen, opdat men hunne aan-
 dachtigheyd te beter zoude gaande maaken, moeten
 zy oók wel geschikt zyn, om zich het geval als
 tegenwoordig voor te stellen; en zulks kan niet
 geschieden, ten zy in leevendige uytdrukkingen,
 of wanneer de daad weynig (708) verwyderd zy.

Zoó

(708) Dit *weynig* moet met betrekking tot de omstandigheden,
 waar in een werkwoord voorkomt, verstaan worden. *Vier dagen*
schynen,

Zoo zegt men: *Hebt gy haast gedaan? (zult gy haast gedaan hebben?) wacht, ik heb in één oogenblik gedaan (ik zal in één oogenblik gedaan hebben); ik kom naa eenige dagen te rug; ik doe dat toekomende week; ik doe dat, als ik oud ben; gy hoort dan, dat ik my daar toe niet laat dwingen.* Zoo ook in: *Gisteren ryd ik van huys, en zie, daar staat iemand, dien ik voor eenen bedelaar aanzie, op den weg; ik reyk hem eene aatmoes toe, enz.: wy gaan morgen naar onzen vriend; vinden wy hem niet te huys, zoo verrassen wy hem op het land, en slyten den dag genoegeelyk in zyn gezelschap.*

§. 2607.

schynen, in sommige gevallen, eenen korten tyd te weeten; terwyl vier uren, in andere gelegenheden, zich als eenen langen tyd vertoónen. Met den tegenwoordigen tyd, zegt men: *Ik kom in één oogenblik, in éene minuut, teristond; stifts is, in zekeren zin, tegenwoordig komen.* Zegt het zelfte van *ik vertrek binnen vier dagen, vier weeken, en zelfs vier maanden naar Batavia*; want dien tusschentyd moet, ten aanzien van dergelyke reys, als weynig beschouwd worden. Maar men zal niet zeggen: *Wacht, mynheer, ik gaa binnen vier uren met uu op wandeling; ik heb gedaan mist eeten in drie uren; enz.: omdat den tyd tusschen de voordragt en het uytvoeren der daad, in dergelyke gevallen, al te merkelyk is, om de toekomende zaak als tegenwoordig voor te stellen.* Pieter, die de komst van Jakob als aanstaande beschouwt, doch de zelve niet eene lyrisaams ge-laatenheyd afwacht, zal zeggen: *Jakob komt toekomende week naar stad*: terwyl Kornelis, aan wien dien tusschentyd zeer lang schynt, omdat hy de aankómst van synen boezemvriend Jakob met groot ongedukt verbeyd, den toekomenden tyd bezigende zegt: *Ach! Jakob zal maar eerst in de toekomende week hier syn.* Zoo dat alles afhangt van het beeld, dat zich in den geest van den spreeker of schryver gevormd heeft.

§. 2607. Uyt het gezeyde volgt, dat men naar de onderscheydene omstandigheden zegt: *Ik ga morgen uyt*, of *ik zal morgen uytgaan*. « Men zegt (schryft BILD., bl. 374 van zyne Spraakleer) *ik DOE dat MORGEN*, *wanneér of indien het dan goed weér is*; en dit is zoó goed, ja beter gezegd, dan *ik ZAL dat morgen doen*, of *wanneér het goed weér ZAL zyn*. Het laatste lid dezer zegging is nog, om eene andere reden, verwerpelyk; naamelyk, omdat het geen ZYN ZAL niet is, en hier 't werkelyk zyn, niet het *zullen zyn*, aan het uytgaan verknocht word. Den Franschman zegt dus oók inderdaad verkeérdelyk (en ik heb er iemand om bespot gezien van eénvoudige, maar die wel en helder dachten) *je reviendrai demain, lorsqu'il FERA beau*. »

§. 2608. Wy hebben hier wel meér byzonderlyk de drie eérste tyden in overweeging genomen; doch de toepassing van het gezegde aan de andere tyden der aantónnende wys is heel gemakkelyk: want het verschil tusschen de eene en de andere is, zoó wy meérmaalen gezien hebben, enkellyk daar in gelegen, dat de eérste de daad als onvoleyndigd, en de andere als voleyndigd voorstellen. Wilt men de werking, als nog duarende of onvoleyndigd, oopgeeven, men gebruykt de eérste: wilt men in tegendeel de daad, als voltrokken of voleyndigd, voorstellen, dit is, moet men niet slechts aantónnen, dat eene daad met zulk of zulk een tydstip gelyk staat, maar dat zy in dat tydstip alreéde voltrokken is; dan bedient men zich van een lydende naamwoord
en

en van den behoórlyken vorm des werkwoords hebben.

§. 2609. Uyt het geen wy in deze Zevende Toepassing aangeteekend hebben blykt genoeg, dat het zoógenaamde gebruyk van den eenen tyd voor den anderen op zeér goede gronden steunt; maar dat het zelve zoó niet mag verstaan worden, als of men onverschilliglyk, of naar enkele willekeur, den eenen tyd voor den anderen mogte bezigen. Dit laatste zou oógschynelyk de deur voor alle dubbelzinnigheyd en duysterheyd open stellen: terwyl de verwisseling, gelyk wy ze opgegeeven hebben, geéne duysterheyd noch dubbelzinnigheyd voordbrengt, maar leevendigheyd of nieuwe denkbeelden aan de rede byzet; even als het gebruyk der synonyma, die in alle taalen bestaan, en die alleén dan de eene voor de andere moogen gebezigd worden, wanneer het hoófddenkbeeld, dat men bedoelt, daar door genoegzaam uytgedrukt word. Dusdanige zyn *ongeluk*, *ongeval*, *ramp*, *ellende*, *rampspoed*, *onheyl*, *kwaad*, *ongemak*; die onverschilliglyk kunnen gebezigd worden, wanneer men het enkel denkbeeld van *naadeéligen toeval* wilt voorstellen. Zoó kunnen oók *droefheyd*, *treurigheyd*, *bedruktheyd*, *rouw*, *smert* (709), onverschilliglyk gebezigd worden;

(709) « *Droefheyd* beteekent inwendige smertelyke aandoening van het hert; *treurigheyd*, droefheyd door uytwendige teekenen kenbaar; *bedruktheyd*, beklemden toestand der ziel; *rouw*, meestal

worden ; wanneér het enkel aankomt op de uytdrukking van eene *onaangenaame gewaarwording*, welk denkbeeld aan die vyf woorden gemeén is.

§. 2610. Edoch, wanneér men het oorsprongelyk denkbeeld met des zelfs byzonderheden naauwkeuriglyk wilt uytdrukken; dan is eene behoórlyke onderscheyding der synonyma volkomen noódzaakelyk : en men moet natuurlyk het een of het ander by voorkeus gebruyken, zonder de hoófdgedachte, in de byomstandigheden die elk van die woorden kenmerken, te verwarren. Zoó is het oók, in sommige gevallen, gelegen met de tyden der werkwoorden: en men kan zeggen *Demosthenes was een groot redenaar*, en *Demosthenes is een groot redenaar geweest*; wanneér men eene zaak enkellyk als voorby zynde wilt voorstellen, welk hoófd denkbeeld werke-lyk door de eene en de andere bewoording aangeduyd word. Daarentegen, wanneér men niet alleén het hoófd denkbeeld, maar oók des zelfs byomstandigheden, naauwkeuriglyk wilt overbrengen; dan moet men de bykomende denkbeelden der tyden in acht neemen, en men mag den eenen voor den anderen niet gebruyken. Want, gelyk het ongerymd zou weezen staande te houden, dat de woorden *droefheyd*, *treurigheyd*, *rouw*, enz., volstrekt de zelfde beteékenis en bestemming hebben; zoó is het oók aan-

meéstal uyerlyk vertoón van droefheyd; *smert*, steekende en pynelyke droefheyd. » J. C. BRYEN, Handleiding tot den Nederlandschen Stijl, bl. 305.

aanstoetelyk te zeggen, dat er tyden zyn, die volkomen de zelfde bestemming en beduydenis hebben, en zonder onderscheyd den eenen voor den anderen moogen gebezigd worden. Ware het anders, dit is, indien, gelyk spraakumstenaaren leéren, den tegenwoordigen tyd, b. v., nu voor een verleden, dan voor een toekomstige, en dus voor drie tydstoppen konde gebezigd worden, enz., enz., enz.; dan zouden deze wonderlyke verwisselingen noodzaakelyk veel verwarring in de redevoering moeten te weeg brengen: en de woordelyke uytdrukkingen zouden ophouden waare afbeeldingen van de gedachten te weesen. Maar, even gelyk het uyt de omstandigheden, wanneer men b. v. *het vuur syner oogten* zegt, genoegzaam blykt, dat het woord *vuur* hier voor geen eygenlyk of natuurlyk vuur genomen word; soó moet men oók uyt de omstandigheden van de redevoering vry genoegzaam kunnen merken, in welke betekenis dezen of geenen tyd gebezigd is.

§. 2611. Uyt het geen hier over de tyden is aangeteekend geworden volgt middagklar, dat de bindwoorden, welker tydsverbeeldingen in den geest des sprekers of schryvers onder de zelfde betrekking voorkomen, natuurlyk in den zelfden vorm moeten gesteld worden. Men zegt *ik gaf alles wat ik had*, en niet *wat ik heb*; omdat myn verleden geeven niet kan betrekkeelyk zyn tot het tegenwoordig tydstop: want 't is wel zeker klaar, dat in eenen verledenen tyd slechts kan gegeeven geweest zyn het geen men dan

dan had, en niet het geen men maar daar naa verkregen heeft. Zoó zegt men oók *ik deed alles wat in myn vermoogen was*, niet *is*; omdat het verleden doen alleénelyk kan toegepast worden op eene moogelykheyd, die in dat tydstip bestond, en niet op eene doenelykheyd, die zich tot op heden aangeboden heeft. Men zegt heel wel *ik heb alles gedaan wat in myne magt geweest is*; omdat het doen en het in myne magt zyn, die natuurlyk met elkander in betrekking staan, in de zelfde tydsbeteekenis en gesteldheyd uytgedrukt worden, waar in zy zich by de verbeelding voordoen.

§. 2612. Uyt het hoóger gezeyde volgt oók, dat, wanneer men den tegenwoordigen tyd voor een verleden of toekomende gebruykt 't welk eene schildery is, men de éénheyd in die verbeelding moet bewaaren; en dat dus de werkwoorden, die met dat tegenwoordig in betrekking staan, oók in den zelfden tyd moeten gesteld worden. En, inderdaad, is er iets natuurlyker en met onze gegeevene regels overeenkomstiger, dan dat eene schilderende rede, in den zelfden tyd, moet voordgezet worden, zoó lang de schildering duurt? Tegen den regel van éénheyd zondigen de volgende uytdrukkingen: *Hy komt in de haven van Obetende; en zoó haast hy ontscheept was, voor is, heft hy zyne stem aan: terwyl den Kardinaal Mazarin veldslagen tegen de vyanden van den staat won, stryden de zyne tegen hem*: alwaar men, om de éénheyd, die in dergelyke gevallen altyd moet plaats hebben te be-

bewaaren, hadde moeten *stryden* in den verle-
denen, of *winnen* in den tegenwoordigen tyd
stellen. En gelyk de werkwoorden, die onder de
zelfde betrekking voorkomen, in den zelfden tyd
moeten gesteld worden; zoó is het aan den anderen
kant even natuurlyk, dat de werkwoorden, die ver-
schillige betrekkingen hebben, in verschillende ge-
daanten geplaatst worden, om alzoó de onderscheydene
beeldingen van den geést aan te toónen: als *indien*
gy dit doet, gy zult mynen vriend zyn; zoó
haast hy aankomt, zal hy my komen spreeken;
enz. Het is dus niet volkómen waar, dat, gelyk
WEILAND zegt, « het eenen algemeéne en in alle
taalen geldenden regel is, dat eene rede in den
zelfden tyd moet voordgezet worden, waar in zy
begonnen is. » In één woord, er moet gelykheyd
zyn in de uytdrukkingen, waar gelykheyd is in de
gedachten; en verschil in de bewoordingen, als er
verschil is in de verbeeldingen van den geést des
spreekers: en wanneér de verbeelding van een
verleden of toekomstige als tegenwoordig ophoud
of ontstaat in den geést, moet zy oók ophouden of
ontstaan in de voorstellingen. Dezen overgang van
het een tot het ander kenmerkt in den spreek-
ere eene verschillende aandoening, die aan de toe-
hoórders oók medegedeéld word.

§. 2613. Ten slote, men herinnere zich, dat
de taalkundige tyden niets anders zyn, dan afteé-
keningen van de aandoeningen des geést; en dat,
wanneér

wanneér ik, by voorbeeld, zeg: *Pieter was gisteren ziek*, ik daar door enkellyk myne bewustheyd van den toestand, waar in Pieter zich gisteren bevond, wil te kennen geeven: maar daar uyt volgt niet, dat Pieter nu al of niet ziek is. Myne voorstelling doelt enkellyk op het verleden, en niet op het tegenwoordig, noch op het toekomende; waar van ik by het uytbrengen myner gedachte niet wil gewaagen. Uyt de omstandigheden echter ziet men dikwyls, dat den eenen tyd den anderen al of niet uytsluyt. De voorstelling, *God is regtveirdig*, kan op het verleden en het toekomende toegepast worden; maar deze en dergelyke bykomende denkbeelden volgen uyt den aard der zaaken, en niet uyt de enkele beduydenis van dezen of geenens gebruykten tyd, die noódzaakelyk één en ondeelbaar is.

OVER DE VERBINDING

der

WERKWOORDEN.

§. 2614.

Uyt den loóp des werks is gebleken, dat alle eygenlyk werkwoord een zelfstandig naamwoord vooronderstelt, 't welk tot werker of werkende oorzaak dient; dat alle werkwoord een byvoegelyk naamwoord in zich vervat: dat een werkwoord op
twee

twee en meer zelfstandige naamwoorden, als werkers of als werkende oorzaken, kan zien, en, naar den aard van het daar in vervatte naamwoord, één of meer zelfstandige naamwoorden beheerschen; gelyk aan den anderen kant niet zelden meer werkingen aan een en het zelfde wezen toegeschreven worden. Hier uyt volgt, dat een werkwoord in de rede middellyk of onmiddellyk met een ander werkwoord en met alle de reededelen kan verbonden worden: als *lagchende boom hy in de kamer, ik vond hem schryvende*; alwaar het eerste bedryvende naamwoord tot den werker, en het ander tot den lyder van het werkwoord betrokken word. *Hy spreekt redelyk, regtuyt*; alwaar de opwoorden *redelyk* en *regtuyt* betrekking hebben op het naamwoord *spreekende*, dat in het werkwoord *spreeken* opgesloten is. Enz. Enz. Enz.

§. 2615. Wat de verbinding van de werkwoorden met de naamvallen in het byzonder aangaat, uyt §. 2005 en volg. ziet men, dat alle persoonelyke wyze eenen werker, en alle overgaande bindwoord eenen lyder vereyscht; dat, onaangemerkt deze twee byzonderheden, alle werkwoord, 't welk een doel beduyd, den ontvanger voordert; en dat daarenboven alle werkwoord, wiens bedryvende naamwoord éénige wyziging vraagt, van eenen derver met een onvolzinnig opwoord, volgens den aard der onderscheydene omstandigheyd, kan vergezeld zyn: terwyl de onovergaande

gaande bindwoorden nimmer eenen lyder kunnen beheerschen. Vervolgens zegt men:

Met eenen werker en zonder lyder: *Ik gaa, gy ademt, hy zweét, wy lagchen, gy stryd, zy sterven, het sneeuwt, het hagelt, enz.*; omdat sy, als onovergaande werkwoorden, geenen lyder beheerschen. In tegendeel zegt men:

Met eenen lyder: *Ik gaa den gebaanden weg, hy gaat eenen goeden tred, zynen gang (gelyk men zegt een schrift schryven), gy ademt wraak en bloed, hy zweét droppels als hagelsteenen, hy zweét bloed, wy lagchen ons ziek, zich eenen hogchel lagchen, gy stryd eenen goeden stryd, zy sterven eene geweldige doód, het sneeuwt groote vlokken, het hagelt heele steenen, enz.* De werkwoorden *gaan, ademen, enz.*, hebben hier eene overgaande beteekenis, dit is, beduyden een bedryf, het welk onmiddelyk tot een ander voorwerp overgaat; en zy vereyschen gevolgelyk zoó wel eenen lyder, als de eygenlyk overgaande werkwoorden, in *gy bemint de deugd, zich uyten, ontfermen, behelpen, beroemen, vergissen, ik bezin my, hy schraamt zich (710), laat hem schryven*

(710) *Bezinnen, ontfermen, schaamen, enz.*, naamt **WETLAND** en andere spraakkunstenaaren wederkeérige werkwoorden; omdat hunne werking tot den werkenden persoon te rug gevoerd word: doch, dit is eene byzonderheyl, die uyt den aard huoner beteekenis voordvloeyt. Daarenboven, en naardien alle werking, gelyk **WETLAND**, I D., §. 279, zegt, door middel van een wederkeérig en personeelyk voornaamwoord tot het werkende

ven (711), *iemand belagchen, uytlagchen, beweënen, wy beleeven groôte gebeurtenissen, ik verstaam hem wel* (712), enz.

Met

wezen te rug gevoerd kan worden; 106 laten sich oók de meeste werkwoorden als wederkeérige gebruyken. By voorbeeld, *zich wasschen, ik wasch my; zich bedriegen, gy bedriegt un; zich vereénigen, wy vereénigen ons; zich snyden, ik sneed my; zich branden, gy brand uu; zich slaan, hy slaat sich, zy slaan sich; enz.* » en gelyk sommige werkingen, als *schaamen, vergissen, enz.* », altoós op den verrigtienden persoon nedervallen; 100 sijn er, die nimmer tot haare werkende oorzaak te rug keéren, als *scheppen* en *voordbrengen*, genomen in den eygenen zin: want niemand kan sich zelve scheppen noch voordbrengen. Doch deze denkbeelden vloeyen uyt de beteëkenis dier woorden, en het ware wel zekerlyk ongerymd daarom nieuwe verdedigingen te maaken (Zie §. 46 en 47).

(711) « Hier toe behoort oók, zegt WEILAND, II D., §. 177, het werkwoord *laten*, met de onbepalende wyze van een ander werkwoord by sich: *Laat my schreyen, laat hem loópen, laat ons gaan, enz.*; niet *laat ik, laat hy, laten wy*. Oók met den lyder der zaak: *Laat hem uuwe waare meening niet begrypen*; waar echter den tweéden lyder van de onbepalende wys des werkwoords afhangt. »

« L. TEN KATE (zegt den boven gemelden schryver) heeft gesteld, dat *laat ik gaan, laten wy gaan, enz.*, 106 veel is, als *dat ik gaa, dat wy gaan*; maar dat *laat my gaan, laat ons gaan, enz.*, beteëkent *laat toe dat ik gaa, dat wy gaan*: doch den knoóigen NANNINGA heeft bewezen, dat men, het zy verzoekende, het zy aanspoorende of toelaatende, altoós moet zeggen: *Laat my, laat ons, enz.* Zie de Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, D. I, bl. 57 en verv. »

(712) *Belagchen, uytlagchen, beweënen, beleeven, verstaan, enz.*, sijn waare overgaande werkwoorden, zamengesteld van de onovergaande *lagchen, weënen, enz.*, en de voorzetsels *be, uyt, enz.*; waar door zy in overgaande herschapen sijn.

Met eenen dubbelen lyder: *Ik heét hem Pieter, ik heb hem Karel gedoopt, hy noemt zich mynen vriend, enz.*; in welke voorbeelden de tweé naamwoorden, waar van het laatste ter naadere verklaaring van het eérste dient, onder de zelve betrekking voorkomen: even gelyk de werkwoorden, die het bestaan of den staat eener zaak uytdrukken, tweé werkers kunnen hebben, waar van den tweéden, als in *hy word keyzer*, eene hoedaanigheyd of eygenschap van den eérsten te kennen geeft. Dit heeft oók plaats, wanneer de werkwoorden, die eenen dubbelen lyder hebben, in den lydenden vorm overgebracht worden; als *hy word Pieter geheeten, hy word mynen vriend genoemd, enz.*

Met eenen ontvanger: *Het behaagt uu, als eenen goeden vader die zyne kinderen lief heeft; het welk zoó veel beduyd, als het behaagt aan uu, als het behaagt aan eenen goeden vader enz.*

Met eenen ontvanger des persoons en eenen lyder der zaake: *Iemand iets toevertrouwen, zich iets herinneren, snyd hem druyven, perst hem most, ik benyd uu uuwe bedaardheyd van geést (713),*
ik

(713) Met den lyder des persoons, als het voorwerp waar op de werking onmiddellyk nedervalt, en eenen derver der zaake, zegt men oók, doch onder eene verschillige beschouwing: *Hoe zeer benyd ik uu wegens uuwe bedaardheyd van geést.* Zoó zegt men oók *ik verzeker het uu*, en *ik verzeker uu daar van; enz.* Zie WEILAND, II D., §. 175.

ik leér hem de aardrykskunde (714), enz. En eyndelyk

Met

(714) *Leéren* verschilt van *onderwyzen* in betèkenis en verbinding met de naamvallen. Het eerste beduyd aan iemand vèrdigheyd, denkbeelden van eene zaak door mondelyk onderwys mededeelen; en het ander betèkent iemand in eene zaak door teekens te regt wyzen. In het eerste geval, is de zaak het onderwerp dat medegeedeeld word; in het laatste, is het doel persoon, die te regt gewezen word: terwyl by *leéren* den persoon het doel van de mededeeling der denkbeelden is. Hierom zegt men: *Ik onderwys hem* (in den lyder) *in de aardrykskunde*, en in tegendeel *ik leér hem* (in den ontvanger) *de aardrykskunde*. Sommige beweiren, dat het woord *hem* hier in den tweeden naamval of lyder staat; even gelyk sy meenen, dat sulks, in het latyn, omtrent het werkwoord *docere* plaats heeft. « Doch het tegendeel hier van, zegt WEILAND, II D., §. 166, is blykbaar genoeg; dewyl men, in den lydenden vorm, niet kan zeggen: *ik word de aardrykskunde geleerd*, maar wel, en alleen *my word de aardrykskunde geleerd*. En derhalve staan *my* en *hem* beyde in den ontvanger; het welk, bovendien, nog daar nyt blykt, dat men, in plaats van den ontvanger, ook het voorzetsel *aan* kan bezigen: *Aan iemand iets leéren*. Doch die werkwoorden, welke in den bedryvenden vorm twee lytters by sich hebben, voorderen, in den lydenden vorm, ook twee eerste naamvallen (werkers); als *men noemt hem vader*, by gevolg ook *hy word vader genoemd*; enz. » Voorders, II D., §. 176, zegt hy: « om te weeten, of een naamwoord als het persoonelyk, of als het lydende voorwerp moete beschouwd worden, gevolgelyk, of het in den ontvanger of lyder moete staan, behoeft men de gansche rede slechts in den lydenden vorm te verplaatsen. Word daar den ontvanger veréyscht, dan moet den zelven ook in den bedryvenden vorm plaats hebben. Men zegt, by voorbeeld, *my word berigt*, dat enz.; *dit wierd my geantwoord*; *hem word het hoofd afgeslaagen*: derhalve ook *iemand iets berigten*, *antwoorden*; *iemand het hoofd afslaan*; enz.; waar *iemand* den ontvanger, en *iets* of *het hoofd* den lyder is. »

Hier

Met eenen werker, lyder, ontvanger, en derver, zegt men: *Pieter geeft Karel zyn boek met blydschap*: alwaar *Pieter* eene handeling verrigt, die op het voorwerp *boek* eene onmiddellyke betrekking heeft; en *Karel* het doelwit is van het geeven, 't welk door de woorden *met blydschap* gewyzigd word.

VIERDE HOOFDSTUK.

Opwoorden.

§. 2616.

Wy hebben, in ons Eérste Boekdeel, middagklaar bewezen, dat men onder dit vierde en laatste rededeel moet begrypen alle de woorden, welke tot de zelfstandige, de byvoegelyke naamwoorden, of tot de werkwoorden niet behoóren; en dat by gevolg de woorden, die **WEILAND** en andere taal-leéraaren *bywoorden* (adverbia), *voorzetsels* (præpositiones), of *voegwoorden* (conjunctiones) naamen

Hier nyt volgt, dat er by misgreep, in het Rapport aan den Koning Gedaan door de Commissie tot Herstelling der Grondwet van de Vereenigde Nederlanden, gesteld is: « *'S Lands REGERING behomt méér kragt, en word beter GEHOORZAAMD, wanneér zy de beweegrodenen van haare wotten en bepalingen openlegt, en het doel der opofferingen welke zy voordert, en der kragten welker inspanning zy begeirt, doet kennish.* »

men (§ 15), tot de opwoorden moeten te huys gebragt worden. Wy hebben daar tevens zonneklaar aange-
toold, dat het opwoord, eene wyziging van het
byvoegelyk naamwoord (§ 16) uytdrukkende, wezenlyk
tot

(§ 15) Den heer WEILAND noemt *éene*, gelyk ook de telwoor-
den (bl. 178, de *kleynere rededeelen*. Doch ik zie niet, hoe,
b. v., *ongetuyfeld*, *onuytvoeriglyk*, enz., *kleynere rede-*
deden zyn, dan *het*, *gang*, enz., die hy onder de grootere tel.

(§ 16) §. 259 zagen wy, dat dit byvoegelyk naamwoord dikwerf
bestaen is in een werkwoord; als in *de wond bloed sterft*,
dit in *de wond is sterk bloedende*; als ook in het volgende
Spellicht van HEUGENS:

Gaat wat voorzigtig aan, die om te zeer verhaagt!
den rouw zit veeltyt op de slippen van de vragt.

Doch, 'tzy het byvoegelyk naamwoord in het werkwoord
opgelosen zy, 'tzy het verzwegen worde, als by VORDEL:
Toen de peirden uyt de poort dit rooken, dat is, *uyt de poort*
gereden of gekomen zynde, de betrekking blyft redeneerkun-
diglyk de zelfde, gelyk wy in ons Eerste Deel ten Joydelyksten
bewezen hebben. En, inderdaad, indien (gelyk WEILAND, §. 360,
zegt) « de bywoorden de wys der werking van het werkwoord
lepaalen, » dit is, indien de bywoorden by de werkwoorden,
als werkwoorden en niet als een byvoegelyk naamwoord in zich
besluitende, gevoegd worden, om eene hoedaanigheyd of om-
standigheyd der werking uyt te drukken (zie WEILAND, I Deel,
§. 352); hoe zou den heer WEILAND, I D., §. 358 kunnen
staande houden, dat « zy ook dikwerf strekken, om zekere
omstandigheyd der byvoegelyke naamwoorden, of om de hoe-
daanigheyd, welke aan eene zaak toegeschreven word, aan te
duyden: als *een schier afgesleten kleed* — *een thans heerschende*
gebrek. Zoó ook *een hedendaags gezocht werk* — *een regt vrolyk*
kind. Hier behooren *hedendaags* en *regt* niet tot *werk en kind*,
maar tot *gezocht en vrolyk*; even als *schier* tot *afgesleten*, en
thans

tot het byvoegelyk naamwoord betrokken word: als in *God is oneyndiglyk goed, waarom is hy gekomen? zy zyn zonder ons gekomen, dewyl zy gekomen zyn;* welke voorbeelden, benevens honderd andere, §. 239 — §. 263, breedvoeriglyk verklaard zyn geworden.

§. 2617. Uyt deze bepalingen volgt, dat het getal der opwoorden, die ter wyziging van een byvoegelyk naamwoord kunnen gebezigd of tot het zelve betrokken worden, van den aard der uyt-drukking of liever der gedachte afhangt. Zoó zegt men met verscheydene opwoorden: *Hy is te zeer verheugd, hy heeft vrymoedig gesproken met zyne overste, den rouw zit (is zittende) veeltyds op de slippen van de vreugd,* enz. In dit geval worden dikwerf twee en meer opwoorden, waar van het een ter naadere bepaling van het ander dient, als eene wyziging van het zelfde byvoegelyk naamwoord beschouwd; als in den volgenden Kwink-slag van HUIJGENS:

Men noemt gebrekelyk een mensch, die wat gebult is; my dunkt, hy overloopt, en wat te zeer vervuld is.

§. 2618. Uyt de gegeevene bepalingen volgt ten tweéden, dat er een aanmerkelyk verschil is tusschen een opwoord (of een woord, dat op een byvoegelyk naamwoord betrekking heeft), en tusschen een woord
als

thans tot heérschende; en de meéning is: — Een kleéd dat schier afgesleten, — een gebrek dat thans heérschende, — een werk dat hedendaags gezocht, — een kind datragt vrolyk is. »

als een ander rededeel gebezigd ; b. v., een byvoegelyk naamwoord, dit is, een woord dat onmiddellyk tot een zelfstandig betrokken word. In *gy zult geen valsche getuygenis geeven*, is *geen* een opwoord, dat betrekking heeft op *valsche*: en deze bewoording zegt dus niet, dat men *geene* getuygenis mag geeven; maar dat men *geene* getuygenis mag geeven die valsch zy (717). In *geene toevertrouwde geheymen zult gy openbaaren*, is *geene* een byvoegelyk naamwoord, dat op *geheymen* en niet op *toevertrouwde* slaat; want zulks beduyd, dat men *geene* geheymen mag openbaaren. Wanneer men zegt *hy beschryft hem ééuvoudig*; dan ziet men hiet, of het woord *ééuvoudig* tot den lyder *hem* betrokken worde, en dus een byvoegelyk naamwoord zy, of op het byvoegelyk naamwoord, dat in *beschryft* opgesloten is, betrekking hebbe, en by gevolg een opwoord zy. Om deze dubbelzinnigheyd weg te neemen, kan men zeggen

hy

(717) In het Rapport aan den Koning gedaan door de Commissie tot Hersiening der Grondwet van de Vereenigde Nederlanden, vind men: *De vryheyd der drukpers is aan geene andere bepalingen onderworpen, dan elke andere daad der burgeren, de verantwoordelykheyd, naamelyk, van den schryver, drukker en uytgeever.* Ware het woordje *geene* hier betrekelyk tot *bepalingen*; dan sou zulks beduyden, dat de vryheyd der drukpers aan *geene* bepalingen onderworpen is: maar het woordje *geen* moet op *andere* slaan, en is by gevolg een opwoord. Men hadde dus beter *geen andere*, in plaats van *geene andere*, geschreven.

hy beschryft hem als eenvoudig of als eenen eenvoudigen man voor het eerste, en *hy beschryft hem eenvoudiglyk* voor het laatste geval (918). Hier uyt volgt, dat eene en de zelfde uytdrukking met een opwoord zeer onderscheydene beteekenissen kan hebben, naar maate het opwoord tot het een of het ander naamwoord van de bewoording betrokken word.

§. 2619. Wy hebben §. 239 en volg. gezien, dat,

(718) « Daar de bywoorden, zegt WEILAND, II D., §. 194, eygenlyk tot de werkwoorden, en niet onmiddellyk tot de zelfstandige naamwoorden behooren; zoó is het verkeerd daar een bywoord te gebruyken, waar den zin der zede een byvoegelyk naamwoord by het zelfstandig naamwoord voordert. Men kan, by voorbeeld, wel zeggen: *Hy heeft den mond vol — den zak, de hand vol*, omdat het bywoord *vol* eygenlyk op het werkwoord *hebben* slaat, maar niet *hy heeft de wangen roód*, in plaats van *hy heeft róóde wangen*; dewyl *roód* hier eygenlyk tot *wangen*, en niet tot het werkwoord *hebben* behoort. » Doch wy meenen, dat *vol*, in *hy heeft den mond vol, den zak, de hand vol*, zoó wel een byvoegelyk naamwoord zy, als *roód*, in *hy heeft róóde wangen*; want het eerste drukt eene wyziging van *mond*, enz., uyt, gelyk het ander eene hoedaanigheid van *wangen* aantoonst. En, inderdaad, wanneer men vraagt wat heeft hy vol? zal men natuurlyk antwoorden *den mond, den zak*, enz., en niet *hebben*. Het verschil, 't welk hier tuschen het gebruyk van het woord *vol* en het byvoegelyk naamwoord *roód* te merken valt, is, dat dit, in *róóde wangen*, voor syn zelfstandig naamwoord gaat, en by gevolg huygbaar is; daar het byvoegelyk naamwoord *vol* echter syn zelfstandig naamwoord komt, en om die reden, naar §. 2077 en volg., onveranderlyk is.

dat, ofschoón alle de opwoorden eene wyziging van het byvoegelyk naamwoord uytdrukken, en onder deze betrekking wezenlyk tot het zelfde slag behoóren, dat echter de opwoorden *aan, by, door, in, met, naa, naar, om, omtrent, onder, op, over, te, tegen, tot, tusschen, uyt, van, volgens, voor, wegens, zonder, enz.*, als in *met hem, door hem, voor hem, zonder spreken, enz.*, onvolzinnige opwoorden genaamd worden; omdat zy, ter vervulling, een zelfstandig naamwoord in den derver of eene onbepaalende wyze, die alsdan meér of min den aard van het zelfstandig naamwoord aanneemt, vereyschen: terwyl de andere, als *verdrietiglyk, verdueliglyk, daarom, enz.*, met den naam van *volzinnige* opwoorden bestempeld zyn (§ 19). De volzinnige vervóegd met hun by-
voe-

(719) Onvolzinnige opwoorden zyn by de oude voorzetsels of *præpositiones*, en volzinnige naamen zy bywoorden of voegwoorden. In het Eérste Deel, hebben wy de ongerymdheyd der oude verdeeling aangetoond; weshalve wy het overbodig achten hier over wydloópigter te spreken. De opwoorden zyn slechts in twee soorten verdeeld, omdat de meérdere verdeeling weynig of geén nut kan bybrengen. Want « dikwerf (zegt LULORS, bl. 204) is het moeyelyk eene conjunctië en een adverbium béhoórlyk van elkander te onderscheyden. »

Daarenboven, schynt den heer WEILAND selve gevoeld te hebben, dat de bywoorden, de voorzetsels, en de voegwoorden, tot een en het zelfde slag behoóren. « De voorzetsels, zegt hy, I D., §. 362, zyn eene soort van bywoorden, van de gewoone bywoorden alleén daar in onderscheyden, dat deze altyd tot werkwoorden behoóren; en geéne invloed in het geheel op de naamvallen der zelfstandige naamwoorden hebben; terwyl de

voegelyk naamwoord drukken, zoó wy daar oók zagen, eenen volkomenen zin uyt; en de andere niet. De onvolzinnige opwoorden dienen, om, gelyk wy §. 2029 zagen, het gebrekkig van de verbuyging der zelfstandige naamwoorden aan te vullen; terwyl de overige opwoorden geénen hoe- genaamden invloed op de naamvallen hebben.

§. 2620. In de spraakvorming bestond de voorstelling slechts uyt een onderwerp, eene toepassing, en eene aaneénbinding (720); en men zeyd, b. v., *God is groot, de wys is oneyndig*: alwaar de laatste voorstelling eene wyziging van de toepassing der eérste voorstelling uytdrukt. Naaderhand heeft men,

bè-

de voorzetsels zoó wel by de naamwoorden, als by de werkwoorden gevoegd, en aan de zelve gehecht worden, de eérste met de laatste verbinden, of de omstandigheden en betrekkingen aanduyden, waar in de naamwoorden door de werkwoorden geplaatst worden. »

« De voegwoorden zyn inagelyks, zegt hy, I D., §. 376, eene soort van bywoorden, maar zulke, die de betrekking van de eene rede op de andere, gelyk oók de betrekking, welke der zelve leden op elkander hebben, aanduyden. Zy maaken het voorgaande op het volgende, zoó wel als het volgende op het voorgaande, betrekkelek; zy zyn de draaden, welke de eene rede aan de andere knoópen: en geeven dus dat verband aan de woorden, het welk in onze denkbeelden plaats heeft. Tot de zelve behoóren: *En, oók, nog, noch, dat, omdat, opdat, schoón, echter, maar, want, indien, dewyl, naardien, weshalve, enz.* »

(720) Deze verdeeling word, over het algemeen, in de rederneerkuude nog gevolgd. Zie wyders onze Inleyding, §. 1 en volgende.

beknoptheyds halve die wyziging door eén woord uytdrakkende, gezeyd *God is ONEYNDIGLYK groot*; en alzoo door eene voorstelling twee onderscheydene doch met elkander verbondene oordeelen uytgedrukt. Om de voorstelling *de wys is oneyndig* door eén woord uyt te drukken, heeft men natuurlyk zyne toevlugt genomen tot de woorden, die in de taal alreede aanwezig waren, de zelve doorgaans eene mindere of meerdere verandering doende ondergaan, om ze aldus te beter van de andere rededeelen te onderscheyden. Zoó heeft men gevormd *dagelyks* van *dag*, *weekelyks* van *week*, *maandelyks* van *maand*, *openlyk* van *open*, *vreedsaamelyk* van *vreedsaam*, *geleerdelyk* van *geleerd*, *naamelyk* van *naam*, *ligtelyk* van *ligt*, *zekerlyk* van *zeker*, *sottelyk* van *sot*, *soetjes* van *soet*, *sachtjes* van *sacht*, *veeltyds* van *veel* en *tyd*, *geénzins* van *geén* en *zin*, *allexins* van *alle* en *zin*, *vraagswyze* van *vraag* en *wyze*, *trapswyze* van *trap* en *wyze*, enz. Meest alle byvoegelyke naamwoorden kunnen zonder eénige verandering, dit is in hunne oorsprongelyke gedaante of het onzydig eénvoud, als opwoorden gebezigt worden; als *gansch voltrokken*, *geheel afgemat*, *half gedaan*, *vroeg opgestaan*, *eérlyk voldaan*, *schielyk gestorven*, *hoóg verheven*, *leëg gevallen*, *helder schoon*, *spoedig gereed*, *zulk eenen mensch*, *donker bruyn*, *yverig gearbeyd*, *lustig gedronken*, *deugdzaam geleefd*, *het is goed gepeynsd*, *hy heeft beter gespeeld*, *hy gaat trots*, *hy loopt rond my*,
hy

hy heeft dit ongeluk duur gekocht, *ez.*, *ez.*, *ez.*. Zoó worden ook zelfstandige naamwoorden, in hunne oorspronkelijke gedaante of het eenvoud, als opwoorden gebezigd; b. v., *wy hadden wel behoord STIP op onze úr te passen, ik heb NIET gesproken.*

Zoó zeten zy beyde den boezem zich STEL.

TOLLEN,

Doch dit heeft voornaamelyk in de zamengestelde woorden plaats; als *eenen* *GELDGierigen* *jongeling*, *een* *HELDONKER* *gebouw*, *eenen* *HEMEL* *schóonen* *hof*, *eenen* *SCHAT* *tryken* *heer*, *eenen* *SNEDUM* *witten* *muur*, *eene* *VISCH* *ryke* *rivier*, *een* *WATER* *zuchtig* *mench*, *WERELD* *groóten* *berg*.

§. 2621. Het ware wydloópig, maar niet onmogelyk, te bewyzen, dat de opwoorden oorspronelyk tot de zelfstandige, tot de byvoegelyke naamwoorden, of tot de werkwoorden moeten te huys gebracht worden (721). Eérst zeyde men: *Hy spreekt volgende het gebruyk,*

(721) Ter versterking van ons gezegde, zullen wy hier eenige proeffjes overneemen uyt BILDERDIJK'S *Nederlandsche-Spraakleer*, waar men bl. 242 en volgende vind:

« *Langs*, van 't adjectivum *lang*, dat het participium *la—ing* is, van éenen oorsprong met het naamwoord *lage*, en welligt als *laging* aan te merken. Doch het drukt tiggung of beweeging in de *lengte* van iets uyt, en is dus *boordende*. »

« *Naast* is een superlatief van *naa*, of een verbaal uyt het praeteritum van *na—en*. »

« *Jegens* is een participium praesentis van *Jegen*, schynbare verzwakking van *ja—g—en*, als beweeging naar iets uytdrukonds. Doch eygenlyker van *jr—en* (hooghlytch *jehen*) als toe-

gebruyk, laater *hy spreekt volgens het gebruyk*; alwaar het opwoord *volgens* de oorsprongelyke beteëkenis

toeknikken, 't geen eér eene verstandelyke dan ligchaamelyke toenaadering is; doch op beyde toegepast. »

« *Tegen* is participium præteriti van *tyen*, *tygen*, *trckken*, of van een werkwoord *te—en*; *tegen*, uyt *te* gemaakt. »

« *Neven* is saamgetrokken uyt *in evens* voor *in evenhoyt*, gelyk men *in swarte*, *in groôte*, en al dergelyke plagt te zeggen, waar men nu het lidwoord by gebruykt, en *in het swart*, *in het groot*, segt. »

« *Met* is 't participium præteritum eens werkwoords van *mede*, toevoeging uytdrukkende, maar eygenlyk *gemedet*; en dus saamenhangende met *ede*, verbinding, waar van oók 't adjectivum *bejde* is, eygenlyk *be—ede* (verbonden). — 'T is oók eene soort van uytbreiding. Zoó is *niddel* oók eene uytbreiding tot de twee uiterstes, waar tuschen 't begrepen word. — Hier van oók *mits*, dat als bindwoord word aangemerkt, maar een adjectivum van *met* is, het geen ons Gemeen oók in mynen tyd als *mits* uytprak. Dit *mits* is even zulk een verbindende adverbium, als (by voorbeeld) *niettegenstaands*; maar stelt eene *conditio sine quâ non* voor. »

« *Om* is saamgetrokken uyt *o—ing*; gelyk de woorden in *om* uytgaande alle oorsprongelyk uyt dit oud participium *ing* sijn voordgekomen. *Komen* zelf (dat ik dit in 't voorbygaan opmerke) is *hoingen*, uyt *ko—en*, dat is *naaderen*, van het verbindende grondwoord *ko*, waar uyt het latynsch *co*, *con*, *cum*, is, en ons *ge* en *ga* desgelyks. Dit *o—ing* is slechts eene doffere uytpraak van *a—ing*. *Om* beteëkent dus toe- of afvloeyende. *Om geld werk ik*, *om te werken gaa ik uyt*, is toevloeyende, naamelyk naar 't voorwerp *geld* in dit eérste, en *werk* in dit ander voorbeeld; maar *hy gaat den hoek om*, *hy kwam om*, is afvloeyende. »

« *Tuschen* is *twisschen* van *twee*, en maakt dus eene verdeling van *twee* voorwerpen. Dat geen dat *tuschen* is verdedt. »

« *Ontrent* is *omgaands*, of liever (als participium præteritum van

kenis van het byvoegelyk naamwoord behouden heeft. Zoó kan men oók *ik zie dat gy ziek zyt*, te huys brengen tot *ik zie dat (ding), gy zyt ziek*. Hier uyt kan men merken, waarom door *dat*, en *alhoewel*, *schoón*, enz. waar by *dat* kan verstaan worden, de verscheydene woorden en redenen tot elkander betrekkelijk gemaakt worden; en waarom het zelfde plaats heeft by alle de zoógenaamde
voeg-

van een verbum neutrum) *omgegaan*, en derhalve van *om en trant*, dit is *loóp*, *gang*. Welk *trant*, eygenlyk *tre—end*, participium van *tre—en* of *treeden* is, en een frequentativum *trantelen* maakt. »

« *Uyt* draagt in de *t* wederom het teeken van präteritum, en zyn thema *my* is afwyzende, en met den verwerpenden uitroep *oey* verbonden, waar van *foey* het geaspireerde is. »

« *Aan* is zamentrekking van 't oud participium *a—ing*, dat is, vloeyende, en dus beweeging uytdukkende. »

« *Achter* is een verbaal uyt *af* of *ave* gevormd. »

« *Af*, oudtyds *ave*, is 't zelfde met het adjectief *aaf*, waar van *aafsch*, voor verkeerd gebruykt; en hier van is *aven*, waar van 't participium *avond*, dat is, 't *afgaande* van den dag. *Af* is dus wortelsylbe. »

« *Doordien* is (zegt hy, bladz. 326) *door dat* het onsydig van *die*, maar in 't mannelyk gebogen. En even zoó is *naardien* voor *naa dat*. *Doordien* is met het oorzaakelyk of werkende *door* saamgesteld; *naardien* is *volgens dien*, anders in *gevolge van dat*. »

« *Naademaal* is even als *naardien*, *achtervolgens*; en *de maal* is *den keér* (gelyk in *eénmaal*, *tweemaal*), en drukt den keér of de samenkomst der zaaken uyt, als veroorzaakende 't geen men oplossen wilt. »

Zie oók onze Gedaanteleér; alwaar wy aangetoond hebben, hoe opwoorden van andere sededeelen gevormd worden.

voegwoorden, welke men de draaden naamt, die in den styl verschillende leden, of ook wel verschillende woorden van eenen zin aaneénhechten, en den samenhang helpen uytdrukken, welken er tussehen de onderscheydene voorstellingen en begrippen eener verstaanbaare rede heérschen moet.

§. 2622. Uyt het voorgaande volgt, dat de beteekenis, en by gevolg het gebruyk der opwoorden, dikwerf uyt de oorsprongelykheyd op te maaken is. Zoó merkt men al ligt, dat de opwoorden *dagelyks*, *weekelyks*, *maandelyks*, *jaarlyks*, *altyd*, *somtyds* (van *sommig* en *tyd*), *somwylen*, enz., eenen tyd beduyden: dat *armlyk*, *eérlyk*, *stukswyze*, enz., eene hoedaanigheyd kenmerken: dat *gezamenlyk*, *te gelyk*, *te gaader*, enz., eene verzameling beteekenen: dat *inzonderheyd*, *byzonderlyk*, *uytgezonderd*, enz., eene afzondering of uytsluyting te kennen geeven: dat *eérat*, *daar naa*, *ten eérsten*, *ten tweéden*, *eyndelyk*, enz., orde aanduyden: dat *tweemaal*, *dikwerf*, *dikwyls*, enz., eene herhaaling aantóonen: dat *waarlyk*, *zeker*, *ongetwyfeld*, *gewis*, enz., eene bevestiging; dat *geénzins*, *niet*, enz., eene ontkenning; en dat *moogelyks*, *misschien* (van *mis* en *geschieden*), enz., eene twyfeling beteekenen: dat *naamelyk*, *voornaamelyk*, enz., eene aanwyzing of verklaaring aankondigen: en eyndelyk dat *gelyk*, *gelyk als*, *zoó als*, *even ééns als*, enz., eene vergelyking aanduyden.

§. 2623. Wat de onvolzinnige opwoorden in het by-

byzonder aangaat, deze beteekenen alle eene betrekking van de beweging (722): en deze betrekking is drierley; 1. de rust of stilstand, als *hy is met mynen broeder in de stad by mynheer N.*; 2. de beweging van eenig voorwerp af, als *hy komt van, uyt, Brussel*; enz.; 3. de beweging naar of tot eenig voorwerp, als in de woorden *aan, tot, voor*, enz. Deze drierleye betrekking heeft zoó wel plaats in het onligchaamelyk, als in het ligchaamelyk. Het woordje *naar*, h. v., beduyd, in *Pieter gaat naar Gent*, eene fysieke of natuurlyke beweging; in *hy roept naar Pieter*, eene natuurlyke doch onzichtbaare beweging; en, in *hy verlangt naar de gelukkige uytkomst van die zaak*, beduyd *naar* eene zedelyke of moraale strekking, dit is, eene aandoening afgaande van den geést naar zyn voorwerp toe.

§. 2624. Uyt het aangestipte volgt, dat de opwoorden verschillig zyn van beteekenis, naar de verschillendheyd van hunnen oorsprong; en dat men het

(722) Uyt deze betrekking vloeyt de beoefening van den derver voard; en wel zoódaanig, dat er geen onvolzinnig opwoord zonder derver, gelyk er geënen derver zonder onvolzinnig opwoord en byvoegelyk naamwoord, kan bestaan. Doch hier omtrent heeft er dikwyls eene verwyging plaats. Zoó zegt men: *Door list, bedrog, en verraad, vers door list, door bedrog, en door verraad*: maar wanneér eenen bysonderen nadruk op de onvolzinnige opwoorden gemaakt word; dan moet de herbenking, uyt den aard der sake, noótwendig plaats hebben.

het een of het ander onvolzinnig of volzinnig opwoord moet gebruyken, naar de byzondere beweeging of gesteldheid van den geést. Edoch, daar het gebruyk van sommige opwoorden meér of min moeyelyk is, zullen wy hier over de zelve eenige noédige aanmerkingen laten volgen.

NAA en NAAR.

§. 2625. *Naa* beduyd *achter*, *digt by*; als in *naa één jaar kom ik weder, de schepen lagen elkander naa op zy*. Het ander beteékt eene strekking naar eenig voorwerp; als in *naar de stad gaan, naar rykdommen verlangen*. *Naar* beteékt oók, by analogie, *volgens, gelyk*; b. v., *naar zyn oordeél handelen, het riekt naar balsem*, enz. *Men gaat naar de maaltyd, om te eten*; en *naa de maaltyd gaat men, voor de gezondheid, wandelen*.

TOT, TE, TEN, TER, TOE.

§. 2626. Het eérste beteékt eene beweeging tot by of aan eenig voorwerp; als in *tot Rome*, het welk beantwoord aan het fransch *jusqu'à Rome*, en aan het latynsch *usque Romam*. Het beduyd dus eene strekking tot aan of by, maar niet tot binnen het voorwerp; gelyk men oók zien kan uyt de volgende voorbeelden, die wy uyt het Woordenboek

denboek van WEILAND overgenomen hebben: *Zich tot iemand wenden of begeeven, iemand tot zich trekken, hy kwam tot my, van deur tot deur bedelen, van uur tot uur, van top tot teen, van woorden kwam het tot slagen, tot zich zelve komen, tot inkeer komen, tot zyn voorneemen komen, tot iets bydraagen, tot iemand spreken, tot God bidden, tot vriend of vyand hebben, laken tot een kleéd, tot niets deugen, tot lyden bestemd zyn, tot uuw best, tot zyn verderf, tot stof vermaalen, tot keyzer kroónen, dit zy uu tot een teeken, enz.*

§. 2627. Het woordje *te*, in tegendeel, heeft betrekking met het binnenste van het voorwerp, en is tweederley. Het een *te* beteekent geéne beweging of plaatsverandering, en word gebezigt 1. voor eygennaamen van plaatsen; als *te Brussel, te Brugge*: 2. voor de naamen van tydstippen of tydperken; als *te twaalfuuren, te nacht, te mey, te pinksteren, te zomer, te winter*: en 3. om eene gesteldheyt uyt te drukken, waar in men zich bevind; als *te huys zyn, te voet gaan, te bedde liggen, te koets ryden*. *Te*, in *te groot, te kleyn, te veel, te weynig*, enz., beteekent eene overmaat, even als het fransch *trop*; en is zoó veel als *over*. *Te groot* is zoó veel als *over groot*, dat is (zegt BILDERDIJK, in zyne Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheid., II D., bl. 15), over het groot heen gaande. In de andere gevallen, gebruykt men het ander *te*, dat meér vermaagschapt is met de beteë-
kenis

kenis van *tot*, en eene strekking waar heen uytdrukt; als *te markt, te kerk, te kermis gaan, te gronde gaan, te velde trekken, te sloop gaan, te peirde klimmen.*

En binnen twee jaaren tyds ging die geduchte wereld-monarchy te niet. VAN DER PALM.

§. 2628. Uyt het over *tot* en *te* aangestipte volgt, dat men moet zeggen *hy woont te Brussel, enz.*, en niet *tot Brussel, enz.*, gelyk sommige Nedersduytschers, en inzonderheyd Vlaamingen spreken; en gelyk HOOFT zegt: *Dat zy reeds tot Antwerpen en elders magtigen moedwil bedreeven, en den meester maakten.* Uyt het gezeyde moogen wy ook beslyten, dat *te*, in *te rug, te veel, te min, enz.*, een eygenlyk gezegde of een op zich zelf staande opwoord uytmaakende, met *rug, enz.*, tot een woord niet mag vereenigd worden; en men dus niet mag schryven *terug, enz.* Doch « *te vrede* (zegt WEILAND, II D., §. 207) heeft reeds gebed de natuur van een byvoegelyk naamwoord aangenomen, waarom het voorzetsel met het zelfstandig naamwoord vereenigd, en het woord *tevrede*, of liever *tevreden*, dient geschreven te worden: derhalve *een tevreden mensch*, niet *een tevrede mensch*, dewyl dit *te vrede* zelfs de gedaante van een byvoegelyk naamwoord niet heeft; zoé ook *ontevreden*, niet *on te vrede*, noch *te onvrede.* »

§. 2629. *Ten* en *ter* zyn eene oude zamentrekking uyt *tot* of *te* en het bepaalende naamwoord *den*

den en *der*. Het eerste of *ten* dient voor het eénvoud van het mannelyk en het onzijdig, en het tweede of *ter* voor het vrouwelyk eénvoudig. B. v., *ten* *derden* *dage*, *ten* *oorloge* *trekken*, *ten* *verzoeke*, *ten* *voordeele*, *hy* *beloofde* *aan* *de* *volken* *voorspoed* *ter* *zelfder* *tyd* *dat* *enz.*, *ter* *markt* *gaan*, *ter* *school* *komen*, *ter* *betaaling*, *ter* *schande*. *Ten* en *ter* worden oók, by analogie, gebruykt, in plaats van *naar*, *op*, *in*, *aan*, met het bepallende naamwoord *den*, *de*, *het*; als in *ten* *tempel* *gaan* (*naar* *den* *tempel* *gaan*), *ter* *zeé* *gaan* (*op* *de* *zeé* *gaan*), *ten* *hove* *verschynen* (*in* *het* *hof* *verschynen*), *ter* *regter* *hand* (*aan* *de* *regter* *hand*), *enz.*

§. 2630. « *Toe* (onvolzinnig opwoord) is, zegt BILDERSDIJK, bl. 228 van zyne *Spraakl.*, niet alleén aanwyzende, maar oók stoóttende; en zoó naader of tot eén brengende: » als in *gaan* *naar* *de* *stad* *toe*, *zy* *hieuwen* *van* *alle* *kanten* *op* *hem* *toe*, *tot* *hier* *toe*, *tot* *nog* *toe*, *tot* *hier* *aan* *toe*, *enz.* *Naar* *de* *stad* *gaan* is derwaarts gaan, om zich daar binnen te begeeven; terwyl *naar* *de* *stad* *toe* *gaan* bloótelyk zyne schreden derwaarts rigten beduyd. Het woordje *toe* komt dus, in beteékenis, heél naaby aan het woordje *tot*. *Waar* *toe* *moet* *dat* *dienen*, is zoó veel als *tot* *wat* *moet* *dat* *dienen*, *enz.* *Toe*, als volzinnig opwoord gebezigd, beteékent het tegenovergestelde van *open*; als in *de* *deur* *is* *toe*.

ALS

ALS en DAN.

§. 2631. Uyt het geen, §. 2109 en volg., over de Trappen der Byvoegelyke Naamwoorden aangestipt is, ziet men, dat, by de vergelyking tusschen twee dingen, *zoo* en *als* de vergelyking in eene gelyke maat voorstellen; terwyl *dan* de zelve in eene ongelyke maat aantoonst: als in *Jan is zoo deugdzaam, als Pieter* (723); *Karel is ouder, dan Jakob*. Hier uyt ziet men, dat *dan* altyd eenig onderscheyd en ongelykheid tusschen de vergeleken persoonen of zaaken aanduyd, en dus een minder of meêrder deel van de hoedaanigheid of van de zaak, waar omtrent de vergelyking valt, buyten sluyt; en dat, by gevolg, *dan* eene ongelykstelling beteekent of eene afneemende kragt heeft. In *Karel is ouder dan Pieter*, verschillen *Karel* en *Pieter* van elkander in ouderdom; het woordje *dan* sluyt een deel van Karels ouderdom in *Pieter* uyt: en die persoonen worden dus ongelyk gesteld. Heel het tegenstrydig heeft omtrent het woordje *als* plaats. Dit vergelykt de hoedaanigheid met de hoedaanigheid, stelt eene gelykheid tusschen de persoonen of zaaken, beteekent dus eene gelykstelling; en heeft

(723) Om de gelykheid tusschen twee vergeleken dingen nog duydelyker aan te wyzen, voegt men dikwyls het woordje *even* by het opwoord *zoo*; en men segt *Jan is even zoo deugdzaam, als Pieter*.

heeft by gevolg eene stellende kragt. In *het is zoó wit*, of (met achterlaating van *zoó*) *het is wit als sneeuw*, stelt het woordje *als* de sneeuw, om een denkbeeld van de witheyd te geeven; waar men *als* met *gelyk* kan verwisselen, en zeggen *zoó wit gelyk sneeuw*.

§. 2632. Dit alles heeft zoó wel by de opwoorden, als by de byvoegelyke naamwoorden plaats; als te zien is, in:

Het is de zwakheyd der grootste zielen, dat hunne onbepaalde begeirten beter kunnen uytgebluscht dan gemaatigd worden, en dat de goederen, welke zy het vuurigst naagejaagd hebben, door het eerste genot zoó verachtelyk worden, als zy te vooren bekoorlyk scheenen. STIJL.

Zyne ontwerpen waren minder groot dan buytenspoorig; maar zy schitterden, en hadden eenen zweëm van het bovenmenschelyke. VAN DER PALM.

Pieter schryft zoó fraay, als Jakob; Pieter schryft fraayer, dan Jakob; Jan is minder geleerd, dan Karel.

§. 2633. Om de aangehaalde reden gebruykt men, uytsluytender of afzonderender wyze spreekende, dan achter de woorden *anders, geén, nergens, niemand, niet, niets, noóyt, wie*, enz.; wanneer die woorden in volle kragt op zich zelve staan. B. v., *het is anders dan ik gezeyd heb, geéne dan vreemde, nergens dan hier, ik vind niemand dan hem, ik heb het van niemand dan van hem gehoord, niets dan gebaarden, noóyt*

noóyt dan nu, enz. Maar, wanneer by de woorden *anders, geén*, enz., hoedaanigheden of wyzigingen van eene andere byvoegelyke hoedaanigheyd in de rede voorkomen, waar door zy 't uytsluytende verliezen (724); dan gebruykt men heél wel *als*. B. v., *niemand is oóyt zóó oud geworden, ALS Mathusalem; wie heeft dit zóó wel gedaan, als hy? niemand heeft die zaaken verrigt, als of gelyk hy*; enz.

§. 2634. De uytsluytende beteëkenis van het woordje *dan* heeft oók plaats, wanneer het ter onderscheyding van tyd dient; als in *nu zonnenschyn, dan regen; eerst zien, dan oordeelen*. Als oók, wanneer het in twyfelverdeeling tegen over of gesteld word; als, b. v., *ik weet niet, of hy wit dan zwart zy*; en *zeg my, of gy Rhyn-dan Moezelwyn verkiest; ik vraag, of het regent dan sneeuwe; of het waaye dan niet*. Doch het heeft geéne uytzonderende kragt by het stellige. *Alles behalve geld*, zegt men; en niet *alles dan geld*. Zoó zegt men oók (met eene rhetorische groótspraak): *hy is alles behalve verstandig*; 't geen eénvoudig zeggen wilt: Hy is dit niet, zonder dat hy daarom lam, kreupel, zwart, geel, of groen, of wat al onder *alles* begrepen is, genaamd of verstaan word te zyn (725).

DEWYL

(724) Zie BILDERDIJK's Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheid., II Deel, bl. 194.

(725) Zie BILDERDIJK's Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheid., II Deel, bl. 191.

DEWYL en TERWYL.

§. 2635. Deze twee woordjes zyn zamengesteld uyt *de*, *ter*, en *wyl* of tydperk. Het eerste (*dewyl*) is een reden of oorzaak geevende woordje, en beduyd zoó veel als *naardien*. Het ander (*terwyl*) geeft eene gelyktydigheyd te kennen, en beteékt zoó veel als *geduurende*. B. v., *dewyl (naardien) gy my niet geantwoord hebt, zal ik u niet meér schryven; terwijl ik by hem was, kwamen verscheydene vrienden hem bezoeken.*

DOCH en TOCH.

§. 2636. *Doch*, zoó veel als *maar*, wyst eene zekere tegenstelling aan; *toch*, daarentegen, is een bevestigende en aandringende woordje. B. v., *hy spreekt goed, doch hy schryft nog beter; verlaat my toch niet; gy zult het my toch niet ten kwaade duyden.*

NOG, OÓYT, IMMER, enz.; en NOCH, NOÓYT,
NIMMER, enz.

§. 2637. De eerste beteékenen eene bevestiging of byvoeging, de andere eene ontkenning of loóchening. B. v., *gy hebt nog geld, gevolgelyk kunt gy betaalen: ik had pennen, papier, noch inkt; gevolgelyk konde ik u niet schryven.*

Zy valt en blyft geklennd, om 't noóyt verwonnen staal.

S. J. WISELIUS.

Nimmer

Nimmer hoort gy het alleraangenaamste geluyd, uuwen lof; nimmer ziet gy het alleraangenaamste schouwspel, want gy hebt nog noóyt eenig goed werk van uu zelven gezien (XENOPHON, vertaald door TEN BRINK). Uyt dit laatste voorbeeld ziet men, dat het bevestigende *nog* met het loóchenende *noóyt*, enz., kan gebezigd worden. Alsdan dient het eérste, om het laatste te wyzigen; zoó als oók, in NOG NOÓYT *had Lucullus het bevel over een leger gevoerd, eér den romeynschen raad hem naar den Pontus zond. En echter, zoó haast hy daar was aangekomen, slaat hy, voor zyn eérste proefstuk, den koning Mithridates.* VAN HEMERT.

§. 2658. Somtyds worden twee loócheningen, als eene sterke ontkenning, in eéne voorstelling gevonden (726); als onder andere by VONDEL (VIRGIL., bl. 425):

*Dewyl hy nergens niet
den Schutter van den schicht, noch synen schuythoek ziet.*

Doch

(726) « Voorheen (zegt WEILAND, bl. 283) plagt men oók in onze, even als in de grieksche en fransche taal, overal, behalve by de onbepalende wys der werkwoorden en de deefwoorden, twee ontkenkende woorden te bezigen, om daar mede te sterker te ontkennen. Zoó seyde men, by voorbeeld, met ons ontkenkende *en*, voor het oude *ne*, dat is *niet*: *Hy en kan, of hy ne kan, voor hy kan niet.* »

Zoó leezen wy by VAN ZUILICHERN :

*Als grooten rykdom niet en word beleyd met reden,
is 't als een weeldrig peird en zonder toóm bereden.*

By

Doch dit word, zegt WEILAND, II D., §. 202, door het tegenwoordig gebruik niet voorgestaan. Maar het gebeurt dikwyls, dat elke van twee op elkander volgende en met elkander verbondene voorstellingen eene ontkenning behelst; als in *dat belet niet, dat hy het echter niet zou gezegd hebben; daar was niemand, die niet hertelyk lagchte;* enz.: welke bewoordingen eene soort van sterke bevestiging aanduyden, en zoó veel beteékenen, als alle de persoonen, die daar waren, lagchten hertelyk; enz. Maar men zegge niet *hy ontkende het niet gedaan te hebben, of dat hy het niet gedaan had;* voor *hy ontkende het gedaan te hebben, of dat hy het gedaan had.* Hier moet het *doen* en gééznins het *niet doen* ontkend worden; en by gevolg mag, in dergelyke gevallen, de ontkenning in de tweede voorstelling niet herhaald worden.

§. 2639. Uyt het gezeyde volgt, dat men moet zeggen: *Wacht us het te zeggen,* en niet *wacht us het niet te zeggen,* wanneér men niet wilt, dat den geboden persoon het zegge. Uyt het verhan-

By HUISGENS, in het Pantdicht: *To Lande best:*

*Laat ze by kwaad weder vaaren,
die noóyt van de red en waren;
luyden wys van weder — vaaren
sullen niet ligt weder vaaren.*

By den zelven:

*Zeg, hebt gy wel geleérd in duytsch of in latyn,
wat elkeen worden wilt, en niemand en wilt syn.*

handelde kan men oók zien, hoe *wat heb ik van hem niet al gehoord! het is lang dat ik hem niet gezien heb, hoe gelukkig zouden zy niet geleefd hebben!* enz., verschillen van *wat heb ik van hem al gehoord! het is lang dat ik hem gezien heb, hoe gelukkig zouden zy geleefd hebben!* enz.

§. 2640. Er dient hier met één woord nog opgemerkt te worden, dat, in de verbinding van meer dan twee leden, het ontkennende *noch* dikwyls slechts voor het laatste geplaatst word (727);
als

(727) Het zelfde heeft plaats met het woordje *en*: *Oorlog, pest, en hongersnood ontvolkten het land.* Dikwerf word dit *en*, wanneer men met eene driflige aandoening spreekt, by alle de leden weggelaaten: *Hoogmoed, wellust, ontrouw, vergiftigen hier de lucht, welke wy inademen. Eénklaps verschynt van achteren de ruytery, nog andere benden komen aanrukken, den vyand keert den rug toe, de ruytery stuyt hem in de vlugt, er volgt een schrikkelyk bloedbad.* In tegendeel kan het meérmaalen herhaalen van *en, noch*, enz., dienen, om de byzondere aandächt op elk lid te doen vestigen, en alsóó de sterkte der rede grootelyks te bevoorderen. B. v., *en oorlog, en pest, en hongersnood, ontvolkten gelyktydig het land.*

*En zóó en gy, en zy, des niet en zyt gezind;
gy vader zyt gegroot, en moeder houd nuw kind.*

CATS.

*En knelde zyn vader en moeder aan 't hert,
die stonden en zweegen en schreyden.*

TOLLERS.

*Als de vyanden de ruytery zonder moeyts verdreven en verstrooyd hadden, ylden zy met ongeloofelyke snelheyd naar de rivier; zóó dat zy zich bynaa gelyktydig, en in de
bos-*

als in *hy vreest God, menschen, noch wetten.* Zoó heeft er oók eene verzwygging van het woordje nog plaats (728), in *eéns zoó lang, eéns zoó hoóg, eéns zoó veel*, enz.; die eene verdubbeling van iets uytdrukken. B. v., *die kamer* (welke 40 voeten lengte heeft) *is eéns zoó lang, als de uuwe* (welke 20 voeten lang is); voor *die kamer is nog eéns zoó lang*, dat is *tweemaal zoó lang, als de uuwe.* Zie ter staaving van ons gezegde het volgende uyt HUIJGENS:

*Als Haat en Nyd goe brand waar,
schoón dat den vorst in 't land waar,
en 't weer nog eéns zoó koud;
hoe goe koop waar het hout!*

*Jan hoopt nog eéns zoó ryk te worden als ik hem;
dat had hy goed te doen, naar ik myn' armoed ken;
maar 't is een dubb'len zin, hy wilt my niet gelyk zyn;
eéns te hem niet genoeg, hy wilt nog eéns zoó ryk zyn.*

Maar

bosschen, en by de rivier, en in ons leger vertoónden. Hy vreest noch God, noch menschen, noch wetten. Onder de verbaazende uytkomsten van den gelukkigen veldtogt der verbonden moogendheden tegen Frankryk, in den jaars 1813, was er geéne gewigtiger dan Nederlands herstelling, noch in aanleg edeler, noch in voordgang wonderbaarder, noch ryker in gevolgen, noch schitterender in afloop, noch méér bevredigende voor den waaren wysgeir. VAN DER PALM, Gedenkstuk der Nederlanden.

(728) Even als er verzwygging plaats heeft, in *hy is NIET DOM*, maar *allerdomst*; 't welk zoó veel beduyd, als *hy is niet ALLEEN dom*, maar *allerdomst*.

Maar deze verzwijging heeft geéne plaats by *drie-* *maal*, *viermaal*, enz. Vervolgens, wanneér ik zeg *die kamer is driemaal zoó lang als de uuwe*, dan beteékent zulks slechts 60 en geén 80 voeten.

§. 2641. Eyndelyk, door middel van het onderscheyden gebruyk der opwoorden, drukt men de fynste nuancen uyt; en veele gezegden, die met den eérsten oógslag evenweirdig schynen, brengen een verschil mede, 't welk voor'den diepdenkenden voelbaar genoeg is. Met den overtreffenden trap zegt men zoó wel *A. is den geleérdsten onder de Hollanders*, *B. den zedigsten uyt de wysgeiren*, als *der of van de Hollanders en wysgeiren*. Edoch, het woord *onder* stelt A. onder de Hollanders, het woord *uyt* onderstelt B. tot de wysgeiren te behoóren, en neemt hem uyt der zelve getal; terwyl het woordje *van* hem als van de zelve afzondert. Zeg het zelfde van *tweé der dieven*, of *tweé onder, uyt, van de dieven*. Den alles overtreffenden graad, als *groósten* of *allergroósten*, kan met omschryving uytgedrukt worden door *groót boven de andere of boven alle de andere*, enz.; alwaar het woordje *boven* eene nuance kenmerkt, die in de voorgaande niet te vinden is. Zoó is er oók verschil tusschen *ik spreek hem*, *ik spreek voor hem* (729), *tot hem*, *met hem*, *aan hem*, en *tegen hem*.

OVER

(729) *¶ Voor*, zegt BILDERDIJK, bl. 249 van zyne *Spraakl.*, is tweéderley; gelyk de Duytschers oók *vor en fur* onderscheyden. Het

OVER DE TUSCHENWERPSELS.

§. 2642.

Tusschenwerpsels (*interjectiën*) zyn natuurlyke onvervormde kreeten, die, gelyk hunnen naam te kennen

Het een is 't *ante*, het ander 't *pro* in 't latyn; doch by ons verwart men deze tweederleye woorden. Dan, daar is nog een derde *voor*, als voordgesproten uyt *over*; en men zou dit als 't eygenlyk *voor*, dat aan *pro* beantwoord, moogen aanmerken, schoon het inderdaad oók het ander *voor* nytdrukt. Zoó heeft ten overstaan van iemand de kracht van *hoe antistite, ter kennis van hem*. Oók is hier uyt het

« *Ver*, onafscheydbaar voorzetsel. *Iets verdoen* is het *overdoen* (andermaal doen), *Iets verstaan* is *kennis van iets draagen*, en *vermoemen* is zoó *ter kennis neemen*, *vermoeden* in 't gemoed ('t besef) als denkbeeld opvatten. Het *verstand* is dus het gaan *over de denkbeelden staat*, den *antistes*, den kenniseemer daar van. — En, gelyk *over* met *af* zamenhangt, is *verdoen* oók voor *afmaaken*, in den zin van *dooden* of *verderven*, gebruykelyk. *Verwerpen* is zoó *af- of wegwerpen*. *Verdrukken* is *over* (dat is *te veel*) *drukken*: *de maat loópt over* zegt men; en zoó is *verdrukken* een *drukken over de maat*, de maat te huyten gaande. »

« Een ander *ver* is het zelfde met *her*, en oézelvig met *weer*, *weder* (*iterum*); en dus is het dat men oók *verdoen* voor *andermaal doen* zegt. — *Verby* of *voorby* is *over by*, dat is *over of verder gaande dan by*. — Men vind die verscheydenheyd van *ver* byzonder merkweirdig in 't werkwoord *verzinnen*, van *zin*. *Verzinnen* is dus in den zin krygen; dat is, *bedenken* of *uytdenken*. *Verzinnen* is oók *herdenken*, ja, *over- en weer overdenken*; en het is oók *misgrypen* in 't denken. Maar, in dit laatste geval, is het wat men een wederkedsig werkwoord noemt; en men zegt *sich verzinnen*. »

« *Zet* »

kennen geeft, als tusschen in geworpen worden, zonder zamenhang met de rede (730); en dus volstrekt los en buyten alle verband gebezigd worden. In ons Eérste Boekdeél hebben wy gezien, dat die hertstogtelyke woordjes eygenlyk niet, ten zy in eenen rymen zin, tot de taaldeelen behoóren. Het zyn oorsprongelyke woordjes, die noch voor verbuiging, noch beheérsching vatbaar zyn; en waar van men zich bedient, wanneér men, vervoerd door eene onberedeneerde drift van blydschap, droefheyd, enz., sich als door de beweegende kragt der natuur laat geleyden.

§. 2643.

« Zeer kwaalyk zegt men *veronderstellen*, want het is in geóie deser beteekenissen van *ver* te verstaan. Men moet éénvondig *onderstellen* of (wilt men) *vooronderstellen* zeggen, dat is *vooraf onderstellen*, in welken zin van *vooraf* 't oude *over* noóyt zoó gebruykt is; en dan moet *voor* den heérschenden accent hebben, even als in *icmand iets* voordoen en in *voorneemen*. Den Hoógdnytscher zegt oók *voraussetzen*, dat is *voor-uyt-stellen*, niet *voorstellen* of *verstellen*. *Onderstellen* op sich zelf is echter genoeg en verkiesbaar. »

(730) Dit tusschen in geworpen worden mag echter in den strengsten zin niet verstaan worden: want, ofschoón zy, over het algemeen, tusschen de deelen eener rede voorkomen, gebeurt het echter somtyds, dat zy even zoó gevoegelyk aan het begin en het eynde, als in het midden geplaatst worden; als in het volgende voorbeeld:

Fy! moeyal, roerdepot, zouthlyver, vrouwekwelder;
fy! taayaard, zeuteraar, gruyssister, gortetelder;
fy! potlys, keukenvoogd, woeswryver, kinnevaar;
fy! pluyscher, albeschik; *fy!* regten duymelaar!

CATS.

§. 2643. Men verdeelt de tusschenwerpsels gewoonelyk in twee soorten; de eene drukken inwendige, en de andere uytwendige gewaarwordingen uyt. Van de eerste soort zyn de zulke, welke men bezigt, in verwondering, als *o*, *ach*, *ey*, *ha*, *he*; in smeeking, als *ach*, *ey*; in wensching, als *och*, *ha*; in bedreyging, als *wee*; in droefheyd, als *ach*, *och*, *helaas*, *wee*; in blydschap, als *ey*, *heysa*, *ha*; in versmaading of afkeer, als *foey*, *fy*; in geroep, als *hem*, *pst*, *holla*, *he*; in aanmoediging, als *sa*, *ey*, *huy*; om stil te houden, als *st*, *sus*, *ho*, *hey*, *hou*, *holla*, *hem*; enz. Hier uyt ziet men, dat een tusschenwerpsel (als *ach*) voor verscheydene aandoeningen gebezigt word. Het geen voorgaat of volgt moet den aard der gewaarwording aantoonen. « Tot de laatste behooren, zegt WEILAND, die tusschenwerpsels, welke eenen van buyten ontvaagenen indruk, door naabootsing van het geen in de natuur gehoord word, aanduyden; als *bons*, *klats*, *krak*, *plomp*, enz. By voorbeeld: *Bons! daar lag hy*; *krak! daar brak het*; enz. » BUIJRDRIJK ondertusschen zegt, bl. 259 van zyne *Spraakl.*, dat de tusschenwerpsels tot de volgende bepaald zyn: *Ach*, *och*, *ay*, *ey*, *ha*, *hey*, *juy*, *jou*, *fy*, *foey*, *heu* of *huy*, *ho*, *eylaas* of *helaas*, *sa*, *wee*, *sus*, *st*; die tot wortelsylben van werkwoorden strekken (731).

§. 2644.

(731) « Wy voegen (zegt hy) er 't minder gebruykelyk *la-la* by, en zullen ze hier in betrekking tot de daar uyt gevormde werkwoorden voorstellen. »

« A. »

§. 2644. Het is eene algemeen herkende waar-
heyd, dat de tusschenwerpsels, 't zy uyt — 't zy
in-

« *A*, in doffen klank met de keelnokking, maakt *ach!* en *och!* en hier van is 't hoógduytisch *achsen*. »

« *Ay*, met den helderen blyden klank, is smeekende en smeekende; en hier van is *aayan* (stroóken). — Dof is het klaagende, als in *ay my!* »

« *Ey* en *hey*, helder uytgesproken, maakt als verheugende *heyl!*, van het ongebruikelyk frequentatief *eyelen*, "dat is, telkens *ey roepen*; doch het is tevens roemende en pogchende. »

« *Heu* en het dof *ey* of *hey* (*hei mihi!* zegt het latyn) maakt *eylaas* (*hey—laas*) en *helaas!* en hier van weder *eylacy*, dat is de *eylaas—roeping*. *Eylacy* is, als ware 't, o *droejheydkroest!* »

« Dit *heu* of *huy*, met den doffen leégen klank, maakt *huy—elen*, zaamgetrokken tot *huylen*. »

« *Heu*, met helderen hoóger klank, in 't latyn *euge!* anders

« *Ho*, maakt *ho—ig* met de open *o*; en daar uyt *verheugen*, *heugelyk*, *vreugde* (dat is *ver—heu—igds* of *verheuging*), en *vrolyk*, en *vrolykheyd*. »

« *Fy*, *foey*, maakt *verfoeyen*. »

« *Jou*, of *jou—jou*, maakt het bespottende *jouwen*, *nyst—jouwen*. »

« *La*, tongdarteling, met het *haha* verzeld gaande, maakt *lagchen* door ineénsmelting. Maar

« *La*, met een dof, zwak, en sleepende gelyd, diepe droefheyd eygen, maakt het *laas!* voorheen afzonderlyk gebruykt, maar nu slechts in aanhang tot het droeve *ey* of *he*, straks gemeld. »

« *O*, aan alle taalen hoógst gemeén, kent men in zyne veelleye nuances en toepassingen genoegzaam. »

« *Sa*, tergende gelyd, geeft het als frequentatief gevormde *sarren*, dat is *sa—e—ren*. »

« *Sus* is een suyzonde gelyd, waar med men een schreuwende kind zachtens als bedwelmt en tot stilte brengt. Men zegt daar van *sussen*. »

« *St*

inwendige, als de oudste wortelen en bestanddeelen der taalen moeten aangemerkt worden. De uytwendige, welke naaboosingen van het natuurlyk geluyd der dingen zyn, hebben aan een aantal naam- en werkwoorden het bestaan gegeeuen. Zoó heeft men van het tusschenwerpsel *bons* de zelfstandige naamwoorden *bons*, *bonzing*; het werkwoord *bonzen*: van *klets* de zelfstandige naamwoorden *klets*, *kletsoor*; het werkwoord *kletsen*: van *krak*, de zelfstandige naamwoorden *krak*, *krakeél*, *krakeeler*, *krakeelster*, *krabeling*, *kraaker*, *kraaking*; de byvoegelyke naamwoorden *krakeelachtig*, *krakeelig*, *kraakend*, *gekrakeeld*, *gekraakt*; de werkwoorden *kraaken* en *krakeelen*: van *plomp* de zelfstandige naamwoorden *plomp*, *plompaard*, *plomperd*, *plompheyd*;

« *St* is het woord *stil!* niet geheel uytgesproken. »

« *Weé* of *way*, het latynsch *ua*, maakt *weénen*, frequentatief van *wé-en* (weé roepen), en is oók een zelfstandig naamwoord. »

« Nog mag men hier hy brengen :

« *Toet!* zynde aandryvende. Eygenlyk imperatíuus van het onde werkwoord *toegaan*, en dus (volkomen uytgesproken wordende) *gaa toe!* — Dit *toegaan* is, even als *voordgaan*, niet in zyne beteekenis by het *gaan* bepaald, maar toepasselyk op alle bedryf. In deftigen styl is het ongebruykelyk. — 'T word oók wel tot aandringing van een verzoek, en dus als smeekende, gebruykt: *Toe wees zoó goed*; en vervangt dan het smeekende *ay*. »

« Zie daar onze bepaaldelyk aangenomene tusschenwerpsels, die dus niet dan tot bynaa een twintigtal gebragt kunnen worden. Wat hier buyten gaat zyn willekenrige uytdrukkingen, onder alle overige parentheses te rangschikken die tot de Syntaxis behooren. »

heyd; het byvoegelyk naamwoord *plomp*, *plomper*, *plompsl*; het werkwoord *plompen*; en het opwoord *plompelyk*. Van de inwendige tusschenwerpsels hebben wy de afgeleyde werkwoorden *aayen*, *verfoeyen*, *jouwen*, enz.; gelyk in de voorgaande noot te zien is.

§. 2645. Daar nu de tusschenwerpsels, naar hunnen aard, buyten alle verband met andere woorden staan: zoó volgt daar uyt, dat zy eygentlyk noch beheerschen, noch beheerscht kuntien worden; en dat zy slechts, uyt kragte eens verzwegen woords, met de naamvallen vervoegd worden.

BEMERKINGEN.

§. 2646. In den loóp van onze Spraakkunst is gebleken, dat iedere rede, en by gevolg ieder spreken, in zich bevat 1. een onderwerp, 2. een bindwoord, en 3. eene toepassing of hoedaanigheyd, die niet zelden door een opwoord gewyzigd is. Elke zegging vervat, by gevolg; een zelfständig woord, of een woord dat daar vóór gebezigd word (732), een werk-

(732) Alle de rededeelen en zelfs de tusschenwerpsels, zoó wy in den loóp des werks aangemerkt hebben, kunnen als zelfstandige naamwoorden gebezigd worden. By voorbeeld, *het leéran*, *het myn*, *het ja*, *by die zaak is een maar*, *het ach en woe*, *dat heeft zyn voor en tegen*, enz. Zelfs verscheidene woorden en geheele voorstellingen worden niet zelden, als onderwerpen of als toepassingen, gebezigd; als in het volgende Puntdicht van den heer *Van Zuilichem*, waar in hy met hoofsche vleyers en jabroers den draak steekt:
De

werkwoord, en een ander naamwoord ('t zy afzonderlyk uytgedrukt, 't zy in het werkwoord besloten), dat als toepassing beschouwd word. Hier uytvolgt, dat, zoó dikwyls er eene rede zonder zelfstandig naamwoord voorkomt, daar eene verzwying plaats heeft; dat, zoó dikwerf een opwoord zonder byvoegelyk naamwoord gevonden word, daar een byvoegelyk naamwoord moet ondervestaan worden; enz.; enz.; enz.

§. 2647. Den éénigen regel dien men over deze stoffe kan geeven is, dat alle verzwyingen toegelaaten worden, die aan de verstaanbaarhejd niet naadeelig en aan het gebruyk niet tegenstrydig zyn. Men zegt, overeénkomstig met het gebruyk: *Eene bende dieven, een snoer peirlen, enz.*, voor *eene bende van dieven, enz.* Maar, in tegendeel, met de uytdrukking van het woordje *van* zegt men, om de afkomst, geslagt, en vaderland aan te wyzen: *Hy is van edele afkomst, Erasmus was Rotterdammer van geborte, enz.*; om de stof aan te toónen waar uyt iets gemaakt word: *Eenen pot van yzer, eene mand van teénen biezen, enz.*; zoó oók om den ouderdom, grootte, gewigt, en weirde te bepalen: *Blasius Pascal, een kind zynde van negen jaaren, beantwoordde de moeyelykste vraagen der wis-*

De hooftsche konst is nobyt den prins te wederspreken, nobyt in een logentjen of twee te laaten steeken: zegt hy het water gaat den berg op even snel, als 't van den berg af plagt te komen; 't is heél wel! wilt gy gewisse gunst voor wind van woorden koópen? zegt: Ja, het is er op! ik heb 't er op zien loópen!

wiskunde; een man van groóte verdiensten; eene ton van twintig emmeren; eene vracht van honderd nederlandsche ponden; enz. (733). Om de bezitting of onbeiring van eene ligchaamelyke of geéstelyke hoedaanigheyd uyt te drukken, zegt men insgelyks met van (734): Van gezigt was hy uytneemende wakker; maar van gehoór gaauw boven alle geloóf: zulks, dat hy van verre vatte, 't geen een gemeén oór van op 't naaste by inluystering niet verstaan kon. HOOFT. Zoó oók ligt van hoófd, ziek van ligchaam, gezond van hert, kleyn van persoon, groot van ziel, zwart van oógen, eenen vogel schoón van vederen, enz. De al of niet verzwying kan somtyds een verschil in de beteekenis te weeg brengen; zoó als uyt eenen wagen hout, en eenen wagen van hout, en dergelyke op te maaken is.

§. 2648. Met het afbreeken van de Eérste Afdeeling onzer Woordenvoeging, meénen wy den onderwyzer te

(733) Zie WEILAND, I D., §. 154.

(734) Voor *van den*, *van het*, *van de*, gebruykt men, zoó wy §. 1837 gezien hebben, in den eygenaar oók *des* en *der*. Deze twee verschillige wyzen zyn zeer dienstig, om de eéntoóigheyd, die dikwyls wangeluyd veroorzaakt, te vermyden. B. v., *den invloed der welsprekendheyd van den redenaar, een voedsel van de afgodery des heydendoms, de sukkelingen des onderdons zyn somwylen gevolgen van de losbandigheden der jeugd. Zoó zegt men oók: Het uytwerksel van de liefde myns vaders, myner moeder, uwer broeders, enz.; voor het uytwerksel van de liefde van mynen vader, enz.*

te moogen raaden aan zyne leérlingen, eér zy tot de Tweéde Afdeéling overgaan, eene bondige herhaaling van het verhandelde te doen; en eenige vraagen voor te stellen, waar door hy hun des te beter tot de Tweéde Afdeéling mooge voorbereiden. Hy geevè hun de volgende of andere vraagen, zoó als hy geraadig vind:

In welken naamval staan de zelfstandige naamwoorden van het volgende, en waarom? *Ik vond daar mynen broeder en zynen oudsten zoon; dat is hun en ons gebeurd; de doóð verschoónt zoó min den koning, als den bedelaar; ik heb noch hem, noch haar gezien; ik gaf het den vader en zyne kinderen; ik zag het kind en zyne moeder schreyen; ik hoorde eenen vernuftigen, doch tevens nederigen redenaar spreken.*

In welke gevallen word het onzijdig eénvoud van het woordje *wat* alleén in den werker en den lyder gebezigd? — Wanneer word het door de opwoorden *waar aan, waar mede, enz.*, verwisseld?

Wat beteékenis heeft het woordje *te*, in *te groot, te weynig, te laat, enz.*?

Geest den uytleg van *iets ten naadrukkelyksten of op het naadrukkelykste aanbeveelen, zy zingt het beste, enz.*

Wat zegt gy van de volgende bewoordingen: *Den roem van den koning Willem; den roem des konings Willem, des herstellens, enz.; de magt van Napoleon, den overweldiger van enz.?*

Wat verschil is er tusschen *voordeél van honderd gulden, en honderd gulden aan voordeél; enz.; enz.; enz.?*

TWEÉDE

TWEËDE AFDEËLING.

RANGSCHIKKING OF ORDE DER WOORDEN.

§. 2649.

Uyt het geen in de Eérste Afdeeling geleerd is niet men, dat de rebedeelen, als in *Alexander overwon Darius*, in betrekking staan de eene met de andere. *Overwon* wordt betrokken tot zynen werker *Alexander* (zonder welken dat werkwoord niet bestaan kan); en wel zoódaanig, dat den werker (*Alexander*) hier als den steun en de oorzaak van het werkwoord *overwon* moet aangemerkt worden. Den lyder *Darius* wordt betrokken tot het overgaande werkwoord *overwon*; waar van hy zoódaanig afhangt, dat hy zonder dat werkwoord hier niet kan begrepen worden. *Darius* drukt dus eene wyziging uyt van *overwon*, en dient ter vervulling van dit werkwoord; gelyk *overwon* eene wyziging is van *Alexander*, en ter vervulling van dit zelfstandig naamwoord dient (735). En daar, in de orde der

denk-

(735) Hier uyt blykt, dat een woord kan wyzigende en gewyzigd syn; maar onder verscheydene betrekkingen. Zoó is *overwon*, in *Alexander overwon Darius*, wysigende ten opzichte van *Alexander*, en gewyzigd ten aanzien van *Darius*, dat het werkwoord *overwon* nader omschryft of bepaalt. Hier uyt ziet men ook, dat elke rede een woord vervat, dat slechts gewyzigd en niet wysigende is. Daerdaanig is hier het woord *Alexander*, dat

denkbeelden, het bestaan van sene zaak noodwendig voor de wyziging der zelve gaat (736); zoo volgt daar uyt, dat *Darius* van *overwon* en *overwon* van *Alexander* zooaamiglyk affhangt, dat het laatste woord van de rede (*Alexander overwon Darius*) het tweede, en dit het eerste vooronderstelt. Hier uyt moogen wy bealuyten, dat, in de orde der denkbeelden, *Alexander* voor *overwon* en *overwon* voor *Darius* gaat; en dat, by gevolg, de eerste plaats aan het woord *Alexander*, den steun der geheele bewoording (737), de tweede aan *overwon*, en de derde aan *Darius* toekomt. Zoo dat (even als hier in *Alexander overwon Darius*), in de natuurlyke orde, de woorden geschikt worden, volgens de betrekkelykheid; dit is, dat de betrokkene woorden gesteld worden onmiddellyk achter die geene waar op zy betrokken worden.

§. 2650.

dat ten steun der geheele bewoording verstrekt. Van den anderen kant is er in elke rede een woord, dat wyzigende is en niet gewyzigd word; als hier *Darius*, 'twelk *overwon* bepaalt, en door geen woord naeder omschreven word.

(736) Volgens den orden, aangenomen, en alom gehoudter streegh: *Rivus est esse quibus sit esse*.

(737) Het hoeft ter naauwer noed aangemerkt te worden, dat elke rede, hoe kleyn oök, noodsaakelyk eenen eersten steun moet hebben, en dat dezen geen anderen kan zyn dan een zelfstandig voorwerp, het zy *terre* of *levensloos*, lichamenlyk of geestelyk; en dat, by gevolg, den steun der geheele bewoording noodwendig een zelfstandig, naamwoord, of iets dat daar voor gebuigt word, moet wezen.

§. 2650. Het is ligt te bevroeden, dat, even gelyk in *Alexander overwon Darius*, alle de deelen eener rede, hoe lang deze oók weezen mooge, opzigtelyk *aanvullende* (wyzigende) of *aangevulde* (gewyzigde) woorden zyn; en dat volgens de natuurlyke orde, als hoóger gezeyd is, de aangevulde of gewyzigde onmiddellyk voor hunne opzigtelyk aanvullende of wyzigende woorden moeten gaan: als in *hy bemint hem alleén*, alwaar alle de woorden geplaatst zyn, volgens de orde hunner ondergeschiktheyd of afhankelijkheyd. *Alleén* word gezeyd van *hem*, en dient om dit woord te wyzigen of te bepaalen; *hem* staat in den lyder, ter oorzaak van *bemint*, en is eene wyziging van dit werkwoord; *bemint* staat in den derden persoon des éénvouds, ter oorzaak van het zelfstandig naamwoord *hy*, 't welk hier ten steun der geheele bewoording verstrekt. Hier van dezen volgende en algemeenen

R E G E L.

ALLE DE AANVULLENDE OF WYZIGENDE WOORDEN MOETEN VOLGENS DE NATUURLYKE ORDE ONMIDDELLYK ACHTER DE WOORDEN, DIE ZY WYZIGEN OF AANVULLEN, GEPLAATST WORDEN.

§. 2651. Naar dezen algemeenen grondregel plaatst men onmiddellyk

1. Den werker of het onderwerp voor zyn werkwoord, als in *Pieter spreekt*. Den werker beteekent eene zelfstandigheyd, het werkwoord eene toevalligheyd;

heyd; en den geest ziet eerst (736) een wezen, dat in de orde voor zyne toevalligheid gaat, aléer hy de wyze van zyn, die het werkwoord uytdukt, aanmerkt (738). Om de zelfde reden, plaatst men, volgens de natuurlyke orde,

2.

(738) Men mag de orde, waar in den geest de denkbeelden volgens rang beschouwt, niet verwarren met de orde, welke in den tyd bestaat. Alhoewel de zon, volgens de natuurlyke orde der denkbeelden, voor den dag gaat; zoó is nogtans het bestaan van den dag zoódaanig met het aanwezen der zon verbonden, dat zy beyde in den selfden tyd plaats hebben. God den Vader gaat, volgens de natuurlyke orde der denkbeelden, voor God den Zoon, en dezen voor God den Heyligen Geest; dit is, God den Vader gaat voor de twee andere persoonen, voor zoó veel hy, in de orde der denkbeelden, als den oorsprong der zelve beschouwd word. Maar, wanueér men de drie persoonen der Allerheyligste Drievuldigheid met betrekking tot den tyd beschouwt; dan kan tusschen de zelve geene vroegerheyd noch laaterheyd begrepen worden. « *In hác Trinitate (zegt het Symbolum S. Athanasii) nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus; sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt, et coæquales.* » Hier nyt siet men, dat voorrang in de reden en voorrang in den tyd twee zeer verschillige zaaken syn, waar van de eene zonder de andere geheel wel kan plaats hebben. Zelfs kan het gebeuren, dat eene zaak, in de natuurlyke orde of beschouwing van den geest; iets anders voorgaat; alhoewel zy ten aanzien van den tyd merkelyk achterkome. God, die alles weyt wat er gebeuren zal (anders ware hy niet alwetende, en gevolgelyk niet volmaakt), voorziet alle zaaken: en dese zullen echter niet gebeuren, omdat hy de zelve voorzien heeft; maar, omdat zy zullen gebeuren, heeft God ze voorzien. Zoó dat men heel wel mag zeggen, dat die zaaken, in de natuurlyke orde, als zullende gebeuren moeten beschouwd worden, eer zy als voorzien kunnen aangemerkt worden.

2. Het zelfstandig voor zyn byvoegelyk naamwoord; als in *menschen afgerigt op schelmstukken*, *dieren vreed van aard*: en als er plaats heeft met de aangeteekende woorden, in

*Wat nuwe reys belangt, gy stuft al te onbedacht;
als of aan u ALLER hinc' de overzeesche togt.*

VUDEL.

*Ik breng niet langer offers 'cador
voor een vreemd barbaar.*

TOLZEE.

3. Den lyder achter zyn werkwoord of bedryvende naamwoord, als *ik zie Karel*; omdat alle werking moet beginnen, voor tot haar eynde te komen. Om de zelfde reden plaatst men

4. Den ontvanger achter zyn werkwoord of bedryvende naamwoord; als in *ik schryf hem, dat enz.*

5. Het opwoord achter het byvoegelyk naamwoord ('t zy al of niet in een werkwoord opgesloten), waar van het eene wyziging uyt drukt; omdat, gelyk hooger gezeyd is, een opwoord, dat uyt zynen aard dient om het denkbeeld van zyn byvoegelyk naamwoord uyt te leggen, te bepaalen, of te vervullen, in den geest achterkomt: als in *ik spreek niet* (739), *hy stierf schielijk*.

6. Het onvolzinnig opwoord voor den naamval dien het beheerscht, omdat hy ter vervulling van het

(739) Men kan geene werking loechemen, zonder eerst die werking begrepen te hebben.

het onvolzinnig opwoord dient; als in *hy reyst door Frankryk*: en om de zelfde reden plaatst men

7. Den eygenaar achter het zelfstandig naamwoord, dat hy bepaalt; als in *de goedheyd Gods, zoon van Pieter* (740).

8. De omschryvende achter de omschrevene woorden; dit is te zeggen, dat de woorden, ter vervulling of verklaring van andere gebezigd, moeten geplaatst worden achter die geene, welke zy vervullen of verklaren: als in *keyzer Karel*, alwaar het woord *Karel* ter naadere bepaaling van het woord *keyzer* dient.

By gevolg, 1. moet de onpersoonelyke wyze geplaatst worden achter de persoonelyke, by welke de eerste ter naadere bepaaling dient; als *wy gaan zien*, *zy willen spreken*.

2. De aantoonende wyze moet voor haare afhangelyke aanvoegende wyze gesteld worden; als *gy wilt, dat ik schryve*.

3. En eyndelyk moet alle invullende of omschryvende voorstelling geplaatst worden achter het geen zy bepaalt of omschryft: als in *ik spreek van eenen man, die deugdzaam is*; alwaar de tweede voorstelling ter naadere bepaaling van het zelfstandig naamwoord *man* gebezigd word.

§. 2652. Wat de tusschenwerpsels aangaat, die
(gelyk

(740) Alle opwoord, vervolgens ook *van*, vooronderstelt, dat wy gezien hebben, een byvoegelyk naamwoord. *Zoon van Pieter* is zoo veel, als *zoon voortkomende van Pieter*; alwaar de woorden in eene natuurlyke orde geschikt sijn.

(gelyk wy hoóger gezien hebben), streng genomen, niet tot de geregelde spraak, en dus niet tot de aaneenschakeling van de rede behoóren; deze woorden, die niet dan in eenen ruymen zin tot de spraakdeelen gebragt zyn, moeten als byvoegsels of onafhangelijke tusschenzinnen beschouwd worden: én hunne plaats is gevolgelyk daar, waar de ongekunstelde en onberedeneerde taal der natuur zulks vereyscht. Zoó zegt men: *Ben ik dan, helaas! voor het ongeluk geboren? ik heb veel geleden, ach zeér veel! ach! hoe klopt my het hert! alles is nu voor my verloren, helaas! Zeg het zelfde van den aanhoóder, die altyd, even als het tusschenwerpsel, zonder verband met het overig van den zin gebezigd word: als Karel, luyster toe; wilt gy, Karel, mynen vriend zyn? kom hier, Karel.*

§. 2653. Uyt het verhandelde blykt, dat, volgens de natuurlyke orde, de plaatsing, waar van wy hier spreken, altoós zou moeten onmiddellyk zyn; en dat, by gevolg, allen lyder onmiddellyk achter zyn werkwoord, alle byvoegelyk naamwoord onmiddellyk achter zyn zelfstandig, enz., zou moeten geplaatst worden. Wanneer by eenig werkwoord slechts éenen lyder, by een zelfstandig naamwoord slechts éen byvoegelyk naamwoord, enz., behoórt; dan kan de natuurlyke orde, in de mondelyke en de schriftelyke voordragt, heél wel plaats hebben. Maar, wanneer meér wyzigingen tot een en het zelfde woord behoóren, als in *ik zie Pieter, Karel, Jakob; wegen die*

die lang, regt, verdrietig, enz.; dan zou men die wyzigingen, om volgens de natuurlyke orde voord te gaan, in de schriftelyke voordragt, op de volgende of dergelyke wyze moeten schikken:

$$Ik\ zie \left\{ \begin{array}{l} Pieter, \\ Karel, \\ Jakob. \end{array} \right. \quad \text{Wegen die} \left\{ \begin{array}{l} lang, \\ regt, \\ verdrietig, \\ enz. \end{array} \right.$$

Het woord *zie* omhelst of omvat *Pieter*, *Karel*, en *Jakob*, en is het middelpunt van de accolade, omhelzing- of omvattingteeken; even als by eenen persoon, drie vrienden in zyne armen omvattende, plaats heeft. Zeg het zelfde van de andere be-woording, alwaar verscheyden byvoegelyke naam-woorden tot één onderwerp betrokken worden. In *hy handelt voorzigtiglyk, vuuriglyk, volstandiglyk*, zouden de drie opwoorden, ter vervulling of naadere bepaaling van het werkwoord *handelen* gebezigd, onmiddellyk by *handelt* moeten geplaatst worden; als in

$$Hy\ handelt \left\{ \begin{array}{l} voorzigtiglyk, \\ vuuriglyk, \\ volstandiglyk. \end{array} \right.$$

§. 2654. Hier uyt ziet men, dat de stelling in tabel, by dergelyke omstandigheden, wel de meest natuurlyke orde der schriftelyke voordragt is. Edoch, het doorgaande gebruyk heeft zich daar aan niet onderworpen; maar is hier, als in verscheyden andere ge-

gevallen, van de natuurlyke orde afgeweken. Zoö dat de woorden eener taal nu geplaatst worden volgens de ondergeschiktheyd, afhankelijkheyd, of achtereenvolging der denkbeelden; en dan meêr of min afwykt van de orde, waar in onze denkbeelden, by het begrypen eener zaak, voorkomen: als in *groöt boek*, voor *boek groöt*. Wanneer het gebruyk de natuurlyke orde volgt; dan gaat het regtstreeks volgens de natuur, en anders zydelings voord. By gevolg, wanneer de gebruykelyke orde der taal de woorden rangschikt volgens de natuurlyke orde: dan is de uytdrukking der gedachten regtweegsch of regtstreeksch (*direct*); en anders zydelingsch (*indirect*). De natuurlyke orde is dus die geene, in welke de woorden gerangschikt zyn volgens den aard of de natuur hunner betrekkingen; en de gebruykelyke orde is die geene, welke het gebruyk volgt, onaangezien die gebruykelyke woordenschikking regtstreeksch, of zydelingsch, of gemengd zy. De regtstreeksche orde is dus de zelfde, als de natuurlyke; terwyl alle zydelingsche eene uyerlyke afbreuk is aan de natuurlyke orde, en dus eene omzetting van de natuurlyke orde der woorden is. Maar deze omzettingen, hoe aangenaam zy oök voorkomen, en hoedaanig zy de oóren oök streelen, moogen in geéne gevallen schaadelyk zyn aan de algemeéne vereyschten der taal (741).

§. 2655.

(741) In het latyn zegt men: *Darium vicit Alexander*, omdat deze bewoording, schoon niet in allen deelen overeenkomstig met de

§. 655. Men spreekt immers, onjuyst en gemak-
kelyk verstaan te worden; en, om dit oógwit (het
eerste en het wezenlyk voorwerp van het spreken,
en het éénig voorwerp dat de Sprakkanist voor
doelwit heeft) te bereyken, moet men zyne gedachten
of gewaarwordingen, even gelyk men ze begrepen
heeft, verwekken by die geene van welke men wilt
verstaan worden. En, om onze gedachten, die niet
anders zyn dan de beredeneerde bevatting der be-
trekkingen welke de denkbeelden alsdan tegenwoordig
in onzen geest onder zich hebben, op dergelyke
wyze voor andere zoó volkomen vatbaar voor te
stellen, moet natuurlyk die zelfde orde der denk-
beelden by de aanhoorders ontstaan. En men kan
dus het algemeen oógwit aller taal niet bereyken,
zonder de getrouwe afschetsing van de ontleedende
(*analytische*) ondergeschiktheid der denkbeelden,
die men in de gedachte onderscheyd, en die aldaar
in onderlinge betrekking staan. Zoó dat, zonder
de inachtneeming van het algemeen grondbeginsel
dezer ontleedende orde van de betrekkingen der
denkbeelden, den spreker zich niet juist kan
uyt-

de natuurlyke orde, aan de verstaanbaarheid niet naaedelig is.
Want de uytgangen der latynsche woorden toonen de betrek-
kingen der denkbeelden aan; en door de ontleedende orde ziet
men terstond, dat de natuurlyke rangschikking der denkbeelden
hier *Alexander vicit Darium* is: terwyl het nederduytsch, *Darius
overwon Alexander* (geén verschil makende tuschen den werker
en den lyder) door de ontleedende orde tot geene verstaanbaar-
heid kan gebragt worden.

kelyk als grondslag by de taalleëraaren ligt. Daarboven, moet zy zich, in elke taal, op de zelfde wyze doen gevoelen; omdat de stem der natuur overal één is.

§. 2657. Hier uyt moogen wy opmaaken, dat de woorden, in welke taal oók, de gedachten niet overzetten, ten zy in zoó verre die woorden getrouwlyk de ontleedende achtereénvolging der denkbeelden afschilderen; dit is, in zoó verre de denkbeelden, door de ontleedende orde, tot de beredeneerde ondergeschiktheyd der denkbeelden en tot de natuurlyke orde kunnen gebragt worden. Daar uyt volgt, dat, ofschoón de natuur, voor het uyerlyk, wel naar het byzonder genie en de byzondere omstandigheden luystert, dat zy echter in geéne taal der wereld en in geén hoegenaamde geval verdraagt, dat men zoódaanig van die regtstreeksche orde afwyke, dat zy (de natuur) onkennelyk worde. En, by gevolg, hoedaanig de afwykingen oók moogen weezen, moeten toch alle uytdrukkingen tot de natuurlyke of directe orde, die alleén bekwaam is eene taal verstaanbaar te maaken, kunnen gebragt worden. Dusdanige zyn de volgende afwykingen, welke in de nederduytsche taal plaats hebben; en die men byzonderlyk moet in acht neemen, om zich verstaanbaar uyt te drukken.

§. 2658. Volgens het algemeen spraak- en schryfgebruik onzer taal, stelt men

Den werker achter zyn werkwoord:

1. Wanneer men ondervraagt: als in *komt hy?*
schryft

schryft Pieter (742)? is hy (743) vertrokken? vind men wsk nooem kanden doornen? regent, het? zyn zy niet gelukkig, die weynig behoeuen (744)?

20

(742) « De verplaatjing , zegt WEILAND , geschied , omdat het werkwoord hier , als het onbepaaldste en tevens gewigtigste deel der rede , aangemerkt , en gevolgelyk te regt aan het hoofd der zets gesteld word; ten eynde daar door de aandacht ganschelyk tot zich te trekken . » En soó zal men , in de meeste gevallen , eene voldoende reden kunnen vinden , waarom de taalen in het algemeen , en de nederduytsche in het byzonder , zich niet altoos striptelyk aan de regtstreeksche orde verbonden hebben . De kunst heeft , des de omzetting ingewoond ; en alsoó een middel verschafft , om denkbeelden , verschillig van die welke de natuurlyke orde opgeeft , nyt te drukken . Er is verschil , tuschen ik heb een boek geschreven en ik heb een geschreven boek , enz . Het eerste geeft te kennen , dat het boek door my geschreven is ; terwyl het tweede den peragon niet aanduydt , door wien het boek geschreven is . Dit is een byzonder gebruyk van onze taal , waar door twee seer verschillende omstandigheden aangetoond worden .

(743) Men merke , dat den werker , in is hy vertrokken? enz. , als by alle vragende woordenvoeging , onmiddellyk op zyn werkwoord volgt . Uyt het hooger gezeyde blykt genoegzaam , dat ~~vertrokken~~ geen eygenlyk deel van het werkwoord is maekt . Zoó zegt men oók : *Zal ik spreken? zoud ik spreken?* want de onbepalende wyze wel zeker als geen eygenlyk deel van de persoonelyke *zal* en *zoud* kan aangemerkt worden .

(744) Dit heeft insgelyks plaats , wanneer oenen uitroep of eene verwondering vragawyze voorgesteld word ; als *hoe gelukkig zyn zy , die weynig behoeuen!* Edoch , een onduidelicheit altoes wel de uitroepende vragawyze van de uitroepende bestrafing der woorden eens anderen persoons ; als , in *hoe! ik een dit gedaan hebben!* voorstelling , waar mede een antwoord op de voordragt eens anderen persoons , *gy hebt dit gedaan;* en
was

2. By de werkwoorden *zeggen*, *antwoorden*, *herhaalen*, *bemerken*, enz., gebezigd tusschen de bewoording (745); om zyne of eens anders woorden in den persoon, waar in zy gesproken zyn, te herhaalen: *Gy dwaazen, zeyde ik tot hem, gy bedriegt nu zelve. Leef, dus sprak hy, leef voor gade en kinderen.*

3. Wanneer hy by de gebiedende wyze uytgedrukt word; als *zwygt gy, schryf gy, zeg gy het*, enz. (746).

4. Volgens WELAND, « achter het vergelykende *zulk*, *zulk een*; oók achter *er*, *daar*, *dan*, *hier*, *hier heen*, *derwaarts*, wanneer zy eene rede of eenen volzin beginnen: en, in dit geval, achter allé andere bywoorden: *Zulk eenen dag had ik noót beleefd; er liep een gerucht; daar wil ik wezen; dan*

waar door men geen onmiddellyke vraag kenmerkt, alhoewel die woorden nu en dan met eenen vragenden toón uytgesproken worden.

(745) Wy zeggen tusschen de bewoording, dit is, naa één of meer der aangevoerde woorden: want, staat den persoon, die de woorden herhaalt, vooraan, dan gaat den werker, volgens de natuurlyke orde, voor; en men schryft: *Ik zeyde tot hem, gy dwaazen, gy bedriegt nu zelve.*

(746) Hier door word, in zekeren zin, de gebiedende van de andere persoonlyke wyzen onderscheyden, en een behoudmiddel tegen de duysterheyd en verwarring aan de hand gegeven. Met de aanvoegende wyze zegt men insgelyks *leeven wy langer, zorgen wy niet, laten wy wandelen*, enz.; die grootelyks verschillen van de aantoönende, *wy leeven langer, wy laten wandelen*, enz.

dan zal hy komen; hier moet ik hem spreken; daar naa gebeurde het: overal lagen appelen onder de boomen; eerst zal ik met u over deze zaak spreken; somwylen kan men hem niet verstaan; nimmer weet den mensch vooraf, welk lot hem in dit leven beschoren sy; mischien komt hy heden nog; enz. »

5. Wanneer de met andere voorstellingen verbondene opwoorden *indien*, *schoon*, *wanneer*, en andere weggelaaten worden: als *komt hy, dan is het goed*; dat is, *wanneer*, of *indien hy komt: zie ik hem, dan zal ik het hem zeggen*; dat is, *wanneer ik hem zie: mag het u gebeuren*; dat is, *indien het u gebeuren mag: hadden myne zinnen my niet bedrogen*; dat is, *wanneer myne zinnen my niet bedrogen hadden: ware ik oók arm, zoó zoude ik echter niet steelen*; dat is, *schoon ik arm ware, enz. (747).*

6. « Oók, zegt WEIL., *wanneer men iets wenscht, doch alleén dan, wanneer den wensch in den verledenen tyd geschied, en geén voegwoord daar by gebezigt word, het welk eene andere woordenschikking voordert: Hadde ik het maar gedaan! mogte hy zynen wensch toch vervuld zien! gawe God, dat het niet geschiedde!* Word den wensch in den tegenwoordigen tyd uytgedrukt, dan heeft weder de regtstreeksche woordenschikking plaats: *God geeve, dat het alzóó geschiede! den hemel bewaare u!*

§. 2659.

(747) WEILAND.

§. 2659. Hoóger hebben wy gezien, dat, wanneer verscheidene naamvallen door een en het zelfde werkwoord beheérscht worden, dat de zelve, volgens de natuurlyke orde, onmiddellyk achter hun werkwoord zouden moeten geplaatst worden; maar zulks kan in het gewoonelyk gebruyk, dat de denkbeelden opvolgelyk of de eene naa de andere opgeeft, geéne plaats hebben. « Wanneer (zegt WEILAND, bl. 294 en volgende) den ontvanger als het persoonelyk, en den lyder als het zaakelyk voorwerp achter een werkwoord komt; dan staat den ontvanger gewoonelyk voor den lyder: *Dien zoon doet zynen vader eér aan.* Heeft echter den lyder een bezitelyk naamwoord by zich, het welk naar het onderwerp der rede te rug leyd; dan treed hy voor den ontvanger: *Hy heeft zyn huys eenen vreemdeling verkocht.* En dit heeft oók plaats, wanneer den inhoud van den lyder meér bedoeld word, dan dien van den ontvanger: *Openbaar uuwe geheymen aan niemand, geef dezen raad aan alle menschen; doch, daarentegen: Geef uuwen broeder dezen raad: dewyl den naadruk hier meér op uuwen broeder, dan op raad valt.* Is eenen van beyde de naamvallen een voornaamwoord (een afhangelyk zelfstandig naamwoord, of een woord als dusdaanig gebezigd), dan volgt het zelve onmiddellyk op het werkwoord: *Geef hem goeden raad, geef het zelve uuwen broeder.* Zyn beyde de naamvallen voornaamwoorden; dan gaat den lyder gemeénelyk voor den ontvanger: *Zeg dat my, geef hem haar.* Dikwerf kan

kan ook den ontvanger voor den lyder staan; want men zegt ook *seg my dat*: en zoó wel *ik wil u haar toevertrouwen*, als *ik wil haar u toevertrouwen*. Wanneer den persoon in den lyder, en de zaak in den eygenaar staat, dan word den persoon eerst genoemd: *Hy schaamde zich zynederige geborte niet, ontferm u myner*. Heeft het werkwoord twee lyders by zich; dan word dien, welken het persoonelyk voorwerp uyt drukt, altyd vooraan geplaatst: *Hy heeft hem eenen verraader des vaderlands genoemd*. Heeft een werkwoord, behalve het onmiddelyk beheerschte woord, nog een zelfstandig naamwoord met zyn voorzetsel by zich; dan komen deze laatste gewoonelyk achteraan: *Dat maakte eenen diepen indruk op onze gemoederen* (748). Worden daar by tyd en plaats bepaald, dan kunnen deze somwylen vooraan staan: *Dat maakte, in die oogenblikken, eenen diepen indruk; den wind rukte, voor drie dagen, eenen boom uyt den grond; ik vond, in Amsterdam, eenen ouden vriend*. Worden tyd en plaats te gelyk genoemd, dan staat den tyd vooraan: *Ik vond, voor drie dagen, in Amsterdam, eenen ouden vriend*. Heeft een werkwoord verscheydene onafhangelijke zelfstandige naamwoorden met hunne voorzetselen by zich; dan staat dat zelfstandig naamwoord het laatste, het

(748) « Wanneer men dit en dergelyke voorbeelden met zekere volsinnige opwoorden begint, dan treed het werkwoord achteraan; als naardien dat eenen diepen indruk op onze gemoederen maakte. »

welk op het werkwoord de naaste betrekking heeft. Tyd en plaats gaan voor de overige beschryvingen, en onder deze den tyd voor de plaats: *Hy trad, uyt hoofde zyner onschuld, met een vrolyk gelaat, voor het geregt; den ongevoeligen bleef, op dien dag, in den verrukkendsten oord, by al de bekoorlykheden der lagchende natuur, geheel zonder aandoening.* Plaatst men, in zulk een geval, het naamwoord waar op het werkwoord de naaste betrekking heeft, vooraan; dan verliest de gansche rede veel van haare kragt. B. v., *hy trad voor het geregt, met een vrolyk gelaat, uyt hoofde zyner onschuld.* Het kan echter oók vooraan of by het werkwoord gevoegd worden; wanneer het anders, door te groóte omschryvingen, te ver van het werkwoord zou verwyderd zyn. B. v., *hy trad voor het geregt, met een vrolyk gelaat, waar op de bewuatheyd zyner onschuld duydelyk te leezen was.* »

§. 2660. « Wanneer het zelfstandig naamwoord, zegt WEIL., eenen eygenaar beheérscht; dan kan den zelven vooraan staan. Heeft het beheérschende woord een voorzetsel by zich, dan treed dit voor het beheérschte woord: *Met des lands, of 's lands bewilliging.* » Tot dus verre over de afwykingen, welke by het zelfstandig naamwoord plaats hebben. Nu gaan wy tot de plaatsing van het byvoegelyk naamwoord over.

§. 2661. Volgens de natuurlyke orde moet het byvoegelyk naamwoord, gelyk wy genoegzaam gezien hebben,

hebben, achter zyn zelfstandig geplaatst worden. En voortyds was het veel in gebruyk, zelfs een enkel byvoegelyk naamwoord zonder meér achter zyn zelfstandig te stellen. Men zeyde en schreef *visscher stout, daaden kloek*, enz.: maar dit gebruyk is tegenwoordig bykans geheel verbanuen; alleén treft men hedendaags hier en daar nog een overblyfsel van dat oud gebruyk aan. Zoó vind men in de Grondwet, Artikel 45, 49, 53, 54, 55, enz.: *Zoó waarlyk helpe my God almagtig!* bewoording welke by het afleggen van den aldaar vereyschten eéd gebezigd word.

§. 2662. Over het algemeen genomen, word in het hedendaagsch gebruyk het byvoegelyk naamwoord voor zyn zelfstandig geplaatst; en men zegt: *Stouten visscher, klokke daaden, de stervende onschuld, het onzeker geluk, dezen armen, uuwe hulp behoevendenden man*, enz. « Alle woorden (zegt WIL.), welke ter naadere bepaaling en omschryving van een zelfstandig naamwoord dienen, worden voor het zelve geplaatst; en wel in deze orde: *Drie schoóne peirden, onze drie schoóne peirden, deze onze drie schoóne peirden, alle deze onze drie schoóne peirden.* » Inzonderheyd worden de bepalende byvoegelyke naamwoorden *den, de, het, des, der, eenen, eene, een, eener, eens, eenes*, altyd voor hunne zelfstandige naamwoorden, oók voor de andere daar by gebezigde byvoegelyke naamwoorden, geplaatst: als *de ryke deugdzaame menschen; eene andere uytgestrekte, duurzaame, en onwederstaanbaare*

baare oorzaak; eenen van hier afgeveirdigden bode; enz.

§. 2663. Zoó worden de telwoorden *eén, twee, enz., eerste, tweede, enz.*, gewoonelyk voor hunne zelfstandige geplaatst; als in *tweé guldens, drie dagen, twee honderd guldens, enz.* Wy zeggen *gewoonelyk*: want er bestaan gevallen, waar iu de telwoorden achterkomen; als *het jaar achttien honderd negen en twintig, enz.* « Zoó oók, zegt WEIL., by de gewoone wys van plaatsen in een boek aan te haalen; als *boek 1, hoofdstuk 3, vers 2, enz.*: in welk geval de getallen liefst met cyfferletteren, en niet met woorden uytgedrukt worden. » Worden verscheyden getalwoorden ter bepaling van eene hoeveellheyd gebezigd; dan word tot honderd het kleyner getal vooraan geplaatst, en door *en* met het méérder verbonden. B. v., *eén en twintig centen, drie en dertig guldens (749), enz.* Boven honderd word het kleyner getal achteraan geplaatst, *honderd en zes, duyzend en acht, enz.* Doch, wanneér het zelve 't getal der *honderden, duyzenden, millioenen, enz.*, bepaalt; word het weder vooraan gesteld: als in *tweé honderd mannen, één millioen guldens, enz.*

§. 2664.

(749) CATS zondigt tegen het algemeen gebruik, in het volgende rympje:

*Dertig dagen heeft november,
juny, april, en september;
acht en twintig één alleén:
al de reste DERTIG EÉN.*

§ 2654. De byvoegelyke naamwoorden, in verband met de werkwoorden *zyn*, *blyven*, *worden*, *schynen*, *heeten*, *voorkomen*, *noemen*, *erl.*, worden achter hunne zelfstandige geplaatst. B. v., *wat is den Schepper groot! o God, wat is uuwe liefde groot! gy blyft steeds even verduidig; myne zoonen worden groot; dien jongeling schynt nu allervoorzigtig; ik heet hem wys; hy word zalig genoemd; nu is hy myn; eyndelyk is de bezitting uuw* (750). Nogtans zegt men, om den nadruk op het byvoegelyk naamwoord te kenmerken, *hoe groot hy oók ware, uuw is het ryk*, *erl.* Zoó zingt TOLLERS:

*Vrede, vrede! rolt den krees
langs de verste kust!
Zuygling, onder 't wiegeliéd,
soyfig is uuw rust.*

§. 2665. De byvoegelyke naamwoorden staan insgelyks achter hunne zelfstandige, wanneer het werkwoord *zyn*, of des zelfs byvoegelyk naamwoord *zynde*, daar by verzwegen word. B. v., *menschen afgerigt op schelmstukken; voor menschen zynde afgerigt enz.: hier nevens ontvangt gy de boeken ondoorgesneden, en dus oók ongelezen; dat is, welke ondoorgesneden, en dus oók ongelezen zyn; mynen*

(750) Doch « het is verkeerd, zegt WEILAND, een aanwyzende voornaamwoord, als een bywoord, door het werkwoord van zyn zelfstandig naamwoord te scheidjen; als *de zaak is deze, het verhaal is dit*, enz.: in plaats van *dit is de zaak, het verhaal komt hier op neder*, enz. »

mynen vriend kwam, maar hy kwam ongenoodigd; dat is, zonder dat hy genoodigd was, of zonder genoodigd te syn. Zulks heeft inzonderheid plaats, wanneer verscheyden byvoegelyke naamwoorden ter uytdrukking van de eygenschappen of hoedaanigheden van een zelfstandig naamwoord gebezigd worden; als in eenen held, kloek en onverzangd; eene jonge vrouw, schoon en kuysch; een kind, vrolyk en speelziek; enz. (751).

§. 2666. Nopens de plaatsing van het werkwoord is alreede by het zelfstandig naamwoord gesproken. Hier moet echter nog aangemerkt worden, dat het werkwoord dikwyls op het eynde eener rede gesteld word. « Byzonderlyk, zegt WEIL., heeft deze woordenschikking plaats by de voegwoorden *als, wanneer, tot dat, evenwel, daar, dewyl, naardien, schoón, ofschoón, hoewel, indien, zoó* (voor *indien*); *zoó dra, nogtans, enz. B. v., wanneer dien tyd sal gekomen syn, evenwel wilt hy gelyk hebben, nogtans zou het hem niet baaten, dewyl het uuw voorneemen is, enz.* Zoó oók by de betrekkelijke voornaamwoorden *die, welke: b. v., de menschen, die gewoonelyk alleen op hun eygen voordeél zien; waarom zouden wy, die met eenen redelyken geest versierd zyn, ons hert aan de aarde vast kluyseren?* Het volgende voorbeeld bevat beyde, en een

voeg-

(751) WEILAND.

voegwoord en een betrekkelijk voornaamwoord: *De Romeynen, die anders de regtveirdigheyd in groote eér hielden, streefden met zoó veel drift naar de opperheérschappy der wereld, dat zy, om deze te verkrygen, zich de schandelykste onregtveirdigheden veroorloofden.* De zelfde woordenschikking word gebezigd by de betrekkelijke bywoorden *waar, waar by, van waar, enz.*; wanneér zy geéne vraagen aanduyden. B. v., *hy schreef my, waar ik hem konde spreken; enz.* Oók by de vraagwoorden *waarom, wat, hoe, enz.*; waanneér daar mede insgelyks niet gevraagd word: *Ik weet niet, waarom hy dat gezegd heeft; ik zie nu, koe ik daar mede handelen moet; enz.* »

§. 2667. De onvolzinnige opwoorden stelt men voor hunne aanvullende naamvallen en der zelve byvoegelyke naamwoorden; als *in alle deze uuwe omstandigheden, enz.* Hier van zyn uytgezonderd de opwoorden *waart of waarts, wege, toe, en halve*; die altoós gesteld worden achter de woorden, waar toe zy behoóren: *Boschwaarts, ambts wege, naar de stad toe, duydelykheys halve, enz.*

§. 2668. De volzinnige opwoorden gaan gewoonelyk voor de woorden, waar toe zy onmiddellyk behoóren. B. v., *dat hy kome, dewyl hy neirstig is, ik weet dat het onwaar is, ik hoor en zie hem, als gy my niet lastig valt, wanneér ik u zie, naademaal dit zoó is zal ik terstond vertrekken. Het is waar, dit gevoelen is reeds oud;*

doch men moet niets verwerpen, omdat het oud, en niets voorstaan, omdat het nieuw is.

Eéns komt het uur der wiaak tot straf der rustverstoorders.

HELMERS.

Hier uyt ziet men, dat dit zoó wel gemeén is aan de zoógenoemde voegwoorden (*conjunctiones*), als aan de opwoorden die men bywoorden (*adverbia*) naamt. Doch van de eérste of verbindende opwoorden zyn er eenige, die oók achter gesteld worden; als *dan, echter, insgelyks, oók, toch, derhalve*, enz.: als *gy geloóft my, doet dan het geen ik zeg; hy voldeed hem echter; zy kwamen insgelyks; morgen kom ik oók; doe het toch!* enz. En omtrent de laatste, dit is de volzinnige opwoorden die geéne verbindende kragt hebben, moet men aanmerken, dat de zelve achter de aantónnende wyze, wanneér deze eene onafhangelijke voorstelling uytmaakt, gesteld worden. B. v., *hy doet alles wel, den wind waayt hard, ik zag hem nog dezen morgen hier*, enz.: maar, daarentegen, zegt men *ik geloóf dat hy alles wel doet*, enz.; omdat de tweéde voorstelling van de eérste afhangt.

§. 2669. Het volgt uyt de verhandeling der rede-deelen, dat een opwoord slechts door een opwoord naader kan bepaald worden; en in dit geval staat het naader omschryvende voor het naader omschreven. B. v., *veel meér; dat is zeér slecht gedaan; hoe meér*

meer ik hem beschouw, hoe meer ik my over hem verwonder; het regent thans heel spaarzaam; men vind dit zeer zeldzaam; weynig min; den wind waayt verschrikkelyk hard.

Spreek op nu! wien mint gy, wien minder, wien meer?

TOLLEBA.

§. 2670. « *Eerst en nog* (zegt WEIL.) kunnen ook van achteren staan: *Heden nog zal hy komen, gisteren eerst zag ik hem.* Komt er nog een voorzetsel by, dan staat het naader bepaalde bywoord in het midden: *Van boven af, naar beneden toe, van onderen op.* »

§. 2671. Aanmerken wy nog het volgende, over de gebruykelyke orde in het algemeen. « *By een door middel van een hulpwoord verwoegde werkwoord, zegt WEIL., staan alle naadere bepaalingen en omschryvingen tusschen het zelve en het deelwoord, of de onbepaalende wys: Wy zyn gisteren ongemeen vriendelyk door hem ontvangen geworden; ik zal, waarschynelyk, heden nog in de stad komen.* Ook, wanneer twee onbepaalende wyzen by een werkwoord komen: *Ik heb hem laten gaan; ik heb hem terstond, naa die gewigtige ontdekking, laten gaan. Ik wil het us, zonder eenige bedenking, helpen uytvoeren.* Insgelyks, wanneer drie onbepaalende wyzen in eene rede voorkomen, het welk men echter zoó veel moogelyk moet vermijden, uyt hoófde van de duysterheyd, welke daar mede dikwerf vergezeld gaat: *Ik heb hem die zaak willen*

willen helpen uytvoeren; ik heb hem die zaak, met al myn vermoogen, willen helpen uytvoeren. De onbepaalende wys met *te* volgt onmiddellyk op het werkwoord en des zelfs naadere bepaalingen: *Ik beval hem te gaan; ik beval hem, dezen morgen, in allen ernst, te gaan:* terwyl de onbepaalende wys haare naadere bepaalingen en omschryvingen voor zich neemt: *Ik beval hem, dezen morgen, in allen ernst, terstond uyt myne oogen te gaan.* Somwylén komt nog eene onbepaalende wys by het werkwoord, in welk geval de onbepaalende wys met *te* voorgaat: *ik wenschte hem te leeren kennen.* Eyndelyk, al wat onzelfstandig is, het vervogde werkwoord uytgezonderd, neemt dat geen, waar door het zelve naader bepaald word, gewoonelyk voor zich: *Zeér schoon, ongeloófelyk groot, zynér opmerkzaamheyd weirdig, een byzonder schoon huys, een naar waarheyd begeirig gemoed, eenen fraay singenden vogel.* Hierom oók staat by de zamen-gestelde werkwoorden het voorzetsel, in de onbepaalende wys, vooraan; als *uytgaan, onschryven, intreedén,* enz. »

§. 2672. Naa deze regels over de doorgaande gebruykelyke woordenschikking opgegeeven te hebben, moeten wy met de grootste taalleéraaren zeggen, dat men aan die orde zoó zeér niet gebonden is, dat men niet, ter bevoordering van naadruk, behaagelyke verscheydenheyd, en duydelykheid der rede, in veele gevallen, daar van zou moogen en zelfs

moeten afwijzen. « Wy zyn, zegt WERL., niet gewoonden, om, by het mededelen van onze voorstellingen en begrippen, in alle gevallen, den gang der koude gewoonting te volgen: maar wy kunnen ook daar, waar wy het voor ons oigmerk dienstig achten, de taal des gewoens en der verkeering bezigen; dat is, wy kunnen een denkbeeld, het welk wy boven andere willen doen uitsteeken, uit zyne gewoone plaats lieten, en het zelve daar zetten, waar het de opmerkzaamheid het meest naar zich trekt. En dit geschied byzonderlyk, wanneer wy dit denkbeeld de plaats van het onderwerp der rede doen inneemen. *Ik beminde haar eens teederlyk* is de gewoone woordenschikking, en hier is ik het natuurlyk onderwerp, dat als het hoofddenkbeeld beschouwd, en daarom ook door den nadruk der uitspraak onderscheyden word. Maar, voordert het oogmerk van den spreker, om een ander deel der rede als het hoofddenkbeeld voor te stellen; dan kan hy zeggen: *Haar beminde ik eens teederlyk, of eens beminde ik haar teederlyk, of teederlyk beminde ik haar eens.* » Zoo kan men ook, naar de byzondere bedoeling, in plaats van *ik ben gisteren met mynen zoon naar Den Haag gereden*, zeggen *met mynen zoon ben ik enz., gisteren ben ik met enz., naar Den Haag enz.*; welke bewoordingen alsdan byzondere hoofddenkbeelden verkrygen.

§. 2673. Den schranderen VERWER (752) heeft reeds

(752) Zie LULOFF, bl. 216.

reeds aangetoond, dat de woorden *ik breng heden aan de bruyd den bloemkrans, van de hofstede, te huys*, zich twaalf maalen in onzen styl verplaatsen lasten. B. v., *Heden breng ik aan de bruyd den bloemkrans, van de hofstede, te huys; den bloemkrans breng ik heden enz.; van de hofstede, breng ik heden enz.; aan de bruyd breng ik heden enz.; enz.* En zoó, zegt hy, laat zich den zin *ik zal heden aan de bruyd den bloemkrans, van de hofstede, te huys brengen*, achttien keeren omzetten; terwyl eene soortgelyke, met het hulpwerkwoord *hebben* gevormd, b. v. *ik heb heden aan de bruyd enz.*, zulks tot twintigmaal toe duld (753).

§. 2674. Deze en alle dergelyke afwykingen, door de kunst uytgevonden, om den naadruk aan te toónen, of de welluydendheyd (754) te bevorderen, zyn

(753) Den naadruk word oók in het spreken door eene byzondere stemverheffing gekenmerkt; zoó als men inzonderheyd voelen kan, in:

*Jan ryd op schaatsen, plomp en snel,
de beste moeten achter leggen;
mag ik hier op de waarheyd zeggen,
Jan ryd wel, maar Jan ryd niet wel.*

HUIJGENS.

*Klaas is oneyndig ryk; — wat helpt het? — hy is bloot ryk;
hy houd de geldkist toe, daar komt geén roóden duyt;
al roept syn maag om hulp, als met benaauwdheyd uyt —
Ik wou wel geirne mee zoó ryk zyn, maar niet zoó ryk!*

VAN ZUILICHEN.

(754) De welluydendheyd verbiedt, in de meeste gevallen, twee onvolkinnige opwoorden, die op verscheydene zelfstandige naamwoorden betrekking hebben, onmiddellyk op elkander te laten

zyn geveezzaam gewetend door het eynde, waar voor zy gebened werden. Want, verre van te schaaden aan het algemeen doelwit van het spreken, zyn zo als het zelve bevoorderlyk: gembekt zy daar by brengen welluydscheit, om den geest te behaagen door het vermaak des geboorts; of daar aan zekere kragt byzetten, waar door het hart bevoorderlyk aangedaan word. Maar, by uitnemmenheid, word het algemeen of gewit van het spreken bevoorderd door de afwyklingen, die slechts geschieden, ter oorzaak van de klaarheid of duydelykheid, welke die eigenschap van den styl is, waar door men zyne gedachten zoó uitdrukt, dat de zelve juist en gemakkelk of zonder moerte verstaan worden. « De allereerste eigenschap van wel te spreken, zegt VAN DER PALM, is *duydelyk* te spreken: men spreekt, om verstaan te worden; om, zoó veel zulks moogelyk is, zonder moerte of inspanning verstaan te worden. »

§. 2675. De duydelykheid vereyscht, dat die woorden, welke tot elkander betrekking hebben of vereenigde denkbeelden uitdrukken, zoó naa moogelyk byeen geplaatst worden. Zoó zegt men, in plaats van *het is altoós eenen werkzaam man*,
 beter

laaten volgen; als in zy wierd door met bloed bevelkte handen aangegrepen, waar voor men beter zegt zy wierd door nog met bloed bevelkte handen aangegrepen, of zy wierd door die met bloed bevelkte handen aangegrepen, of zy wierd door zyne cas.

beter het is eenen altoós werkzaam man. In plaats van wat hebt gy voor eene misdaad begaan? beter wat voor eene misdaad hebt gy begaan? Men moet zich voor overyling, waar toe zulke menschen ligtelyk, die niet gewoon zyn naa te denken, vervallen, wachten; beter men moet zich voor overyling wachten, waar toe ligtelyk zulke menschen vervallen, die niet gewoon zyn naa te denken. Hy heeft zich van de gelegenheyd, welke hem mynen vriend, dien hy eérs kortelings had leéren kennen, aanbod, bediend; beter hy heeft zich bediend van de gelegenheyd, welke hem mynen vriend aanbod, dien hy eérs kortelings had leéren kennen. Omtrent een millioen schepselen, in menschelyke gedaante, is door dit koningryk verstroóyd, wier geheél onderhoud enz. Hier staat het woord *wier* te ver van het zelfstandig naamwoord, waar toe het betrekkelijk is; beter door dit koningryk is omtrent een millioen schepselen in menschelyke gedaante verstroóyd, wier geheél onderhoud enz. (755). Men zegt wel de geheéls met ons verheugde beurt; hy was eenen lieven tegen alle menschen vriendelyken jongeling; enz.: omdat de tusscheuvoeging van de byomstandigheden met ons en tegen alle menschen de duydelykheyd niet benaadeélt. Maar men mag niet zeggen: *Ter nedergeslaagen en in droefheyd verzonken, hebt gy, o vrede! het menschedom weder*

(755) BRUNZ, Handleiding tot den Nederlandschen Sijl, bl 202.

weder vertroóst en opgebeurd; voor gy hebt, o vrede! het ter nedergeslaagen en in droefheyd verzonken menschdom weder vertroóst en opgebeurd: omdat de byomstandigheden, ter nedergeslaagen en in droefheyd verzonken, anders, volgens den aard der woordenschikking, op vrede en niet op het bedoelde zelfstandig naamwoord *menschdom* zouden betrekking hebben. De duydelykheyd der verhaalen spruyt voornaamelyk uyt eene behoórlyke opgaave en schikking der omstandigheden van plaats, tyd, wyze, enz.: als in het volgende: *Door den schranderen vond van Maria Van Reigersbergen, zyne huysvrouw, was den geleérden Hugo De Groot, uyt Loevestein, deze sterke bewaarplaats, in eene kist, in plaatse en op naam van boeken, door de soldaaten uytgedraagen; te schepe naar Gorkum vervoerd; en van daar, vermomd als eenen metselaarsknecht, met enen maatstok in de hand, in gezelschap van eenen meester metselaar, te voet, naar Waalwyk gebragt.* De duydelykheyd vereyscht verder, dat de hoófddenkbeelden in het helderste licht geplaatst worden. B. v., *wanneér dichters, onder den schyn van bloótelyk te willen vermaaken, tevens kennelyk wenken en onderrigtingen geeven; moogen zy, myns oordeels, oók thans zoó wel als voorheen onder de beste en achttingweirdigste schryvers geteld worden.* Tegen dezen regel zoudigt het volgende voorbeeld: *Het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van die geene, die in vervolg van tyd zoó dikwerf*
hunne

hunne eygene stellingen en gedachten veranderden, hunne voorige bewyzen verwierpen, en dus door hunne onbestendigheyd, door hunne strydigheyd met zich zelve, duydelyk genoeg toonden, dat zy niet altyd met genoegzaame overtuiging yverden, niet altyd de waarheyd verdedigden, blindelings als volkomen zeker aan te neemen. De woorden, die de hoofdgedachte uytmaaken, zyn hier te ver van elkanderen verwyderd. Op de volgende wyze kan men echter het gebrekkig dezelve volzins gemakkelyk verbeteren: *Het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van die geene blindelings als volkomen zeker aan te neemen, die in vervolg van tyd enz. (756).*

§. 2676. Tegen de duydelykheyd staat de onduydelykheyd, dit is, duysterheyd, dubbelzinnigheyd, of ouverstaanbaarheyd over; waar aan eene wyde deur opengezet word, zoó dra men niet zorgt, om aan de woorden die plaats te geeven, welke dikwerf alleén in staat is, om te doen zien, met welke woorden zy in verband staan, en in welke naamvallen zy geplaatst zyn. Dit laatste betreft inzonderheyd de nederduytsche taal, die, weynig verbuigingsteekenen bezittende, de onderlinge betrekking der woorden, voornaamelyk door het plaatsen van de zelve, moet aanduyden. En de naauwkeurige aanwyzing van die onderlinge betrekking is, gelyk

(756) BEIJER, Handleiding tot den Nederl. Stijl, §. 438.

gelyk wy hoóger gezien hebben, eene zoó staalen wet, dat, zonder de inachtneeming van de zelve, alle bewoordingen, hoe schoón zy anders oók moogen weezen, van geéne weirde zyn. « Niets is zoó dol, zegt CICERO, als den ydelen klank van schoóne en sierlyke woorden; doch zonder zin of weetenschap.» Tegen de duydelykheyd word gezondigd, in de volgende voorbeelden: *Ik zend uu hier nevens eenige jonge vruchten, om aan uuw verlangen te voldoen, als eenen blyk der vruchtbaarheid van mynen tuyn, met de eérst vaarende schuyt; voor ik zend uu, om aan uuw verlangen te voldoen, hier nevens enz.:* of nog beter met omzetting: *Om aan uuw verlangen te voldoen, zend ik uu hier nevens met de eérst vaarende schuyt eenige jonge vruchten, als eenen blyk der vruchtbaarheid van mynen tuyn. Geén mensch kan zich beroemen, nimmer iets uyt overyling gedaan te hebben, het welk hy te vooren in andere berispte, hy zy wie hy zy; voor geén mensch, hy zy wie hy zy, kan zich beroemen, enz.* Het volgende is letterlyk getrokken uyt eenen gedrukten verkoópbrief, gehangen in herbergen en afspanningen onzer provincië: *Openbare verkooping van te Couckelaere gestaan en gelcgen patrimoniele onroerende goederen. Wanof de opprijsstelling zal geschieden woensdag 1 april 1829, en de toewijzing woensdag 15 der zelve maand april, 't elkens om drie uren na middag, in het op Couckelaere dorp, door Jan Baekelandt bewoond, taphuis de Kroon. Hier uyt ziet men, hoe*

hoe belagchelyk sommige de hollandsche woordenplaatsing willen naavolgen.

§. 2677. Een der grootste gebreken bestaat daar in, dat de bepaalingen en -wyzigingen niet gesteld worden, waar zy behooren; dat de byvoegelyke naamwoorden te ver van hunne zelfstandige, de opwoorden te zeér van hunne byvoegelyke naamwoorden, en de ahangelyke zelfstandige of betrekelyke naamwoorden te veel van de woorden, waar op zy betrekking hebben, verwyderd zyn: als *van de geheele wereld verlaaten, hebt gy my tot u genomen en verzorgd; voor gy hebt my, van de geheele wereld verlaaten, tot u genomen en verzorgd*. Hier door gebeurt het niet zelden, dat de bewoordingen eenen geheel anderen zin afleveren, dan den spreker of schryver bedoelde. Dusdanige zyn de volgende: *Ik alleén heb hem gezien, en ik heb hem alleén gezien; deze zaak is, voornaamelyk ten uwen gevalle, door myn toedoen zoó geschikt, en deze zaak is, voornaamelyk door myn toedoen, ten uwen gevalle zoó geschikt; ik heb u meér dan andere begunstigd, en ik heb meér dan andere u begunstigd; het is dwaasheid, zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen, door de opeénstapeling van schatten, tegen welke ons niets kan beveyligen, dan de goede voorzienigheyd van onzen Hemelschen Vader*. Het betrekelyk naamwoord *welke* slaat hier, volgens den aard der woordenschikking, op *de opeénstapeling van schatten*; terwyl het naar de bedoeling des schry-

schryvers met organelen woude moeten wederkeeren. Hy zoude dus beter gezegd: *Het is dwaasheid zich, door de opschatting van schatten, te willen wapenen tegen de organelen des levens, tegen welke ons niets dan de Voorzienigheid kan beveiligen (95).*

§ 103. De duidelijkheid vertoef ook alle oorzaken, waar uit twyfel voortvloeit, of een woord in den werker, of in den lyder staat; als in *myne vermaaning neeme uwe jeugd ter herte, ligtzinnige jongelingen overrompelen de bekoorlijkheden der ondeugd; voor uwe jeugd neeme myne vermaaning ter herte, de bekoorlijkheden der ondeugd overrompelen ligtzinnige jongelingen*: waar de natuurlijke orde den lyder van den werker genoegzaam onderscheyd. Het volgende Parallellicht van HUGGENS is, om de zelfde reden, te bespeken:

My daakt, de wereld noemde een wys man wel te recht de tijd van Gods ten gronden overgt.

Want het is wel zeker, dat het de wereld is, en niet den wyzen man, die het tegenovergestelde van de

(95) Smetris is het woord, ter vermyding van dubbelzinnigheid, in plaats van een afhankelijk zelfstaand naamwoord des oerden proons, de bepaalde byvoegelyke naamwoorden *het zelve, die, goet, enz.*, of de byvoegelyke naamwoorden *het eerste, tweede, laatste, enz.*, te bezigen. Dus, in plaats van *den verlichter viel in den slag, en toen den heelmeeester hem wilde verlichten, kreeg hy eenen kogel door het hoofd, zegt men den verlichter viel in den slag, en toen den heelmeeester hem wilde verlichten, kreeg dezen, of den zelve van oer den heelmeeester bevlid word, en den eersten wanneer den verlichter gemerd word.*

de tien geboden kan genoemd worden; en dat by gevolg HUIJGENS heeft willen zeggen, dat een wys man de wereld wel te regt de omgekeerde tafel van Gods tien geboden noemt.

§. 2679. Eyndelyk is het oók strydig met het eerste doelwit der taal, een werkwoord van zynen werker, of een lydende naamwoord van zyn hulpwerkwoord, door te lange tusschenvoegsels, af te scheyden; een gebrek, 't welk hedendaags maar al te gemeen is. B. v., *het éénig, het welk men van menschen, die alleén in het verzamelen van schatten hunnen wellust stellen, en de reynere geneugte der weldaadigheyd nimmer gesmaakt hebben, verwachten mag, is dit enz.*; in plaats van *dit is het éénig, het welk men verwachten mag van menschen, die enz.* Eyndelyk heeft hy het boek, waar van hy zoó veel gehoord, en waar naar hy zoó zeér verlangd had, gelezen; voor eyndelyk heeft hy het boek gelezen, waar van hy enz. Het zelve geld oók ten aanzien van de lange tusschenvoegsels tusschen de hepaalende naamwoorden *den, de, het, eenen, eene, een*, en de zelfstandige naamwoorden, waar toe zy behoóren; als *de God en haaren echtgenoot getrouwe Elvire*, voor *Elvire, die God en haaren echtgenoot getrouw is*. Inzonderheyd, wanneer daar by onvolzinnige opwoorden gebezigd worden; als *de met witte peirden bespannen wagens reeden vooraf*, voor *de wagens, welke met witte peirden bespannen waren, enz.* (758).

§. 2680.

§. 2680. Ten slote, moeten wy hier nog doen opmerken, dat den zamenhang niet zelden de dubbelzinnigheyt wegneemt, welke in eene bewoording, grammatikaalyk beschouwd, zoude kunnen bestaan. B. v., *de schriften van Wagenaar, hoe zeer anders mede tot myn oógmerk kunnende dienen, gaa ik, als in ieders handen zynde, met stilzwygen voorby.* Dit is duydelyk en met eene onberispelyke woordenschikking gezeyd. En het is ten vollen blykbaar, dat *kunnende* en *zynde* tot *schriften* betrokken worden; en echter, nyt een lauter grammatikaal oógpunt beschouwd, kan het eérste zoó wel op *Wagenaar* als op *schriften*, en het ander op den werker *ik* betrekking hebben (759).

OVER HET ONTLEEDEN DER BEWOORDINGEN.

§. 2681.

Door de ontleding (analyzeering) worden alle nytgedrukte en verzwegene woorden eener rede gerangschikt volgens de natuurlyke orde, waar door hunnen zamenhang, en by gevolg hunne beteékenis, duydelyk moet blyken. Zy is nuttig en noódzakelyk ter oplossing van alle bewoordingen, die ons moeyelyk of duyster voorkomen; en zy doet klaarblykelyk zien,
of

(759) *Luzors*, bl. 227.

of eene bewoording goed of slecht is (760). Het is dus ten hoogsten voordeelig zich, in het ontleeden der

(760) Uyt de verhandeling over de orde blykt, dat, indien men de bewoordingen onzer moedertaal, zonder de inachtneeming van de ontleedende orde der denkbeelden, niet verstaan kan, zalks soó veel te meer ten aanzien eener vreemde taal moet plaats grypen; en dat, by gevolg, de bewoordingen van eene hoegenaamde taal maar verstaansbaar zyn, voor soó veel men de zelve tot de natuurlyke orde der denkbeelden kunne brengen. In het latyn, b. v., kan men eene rede, die slechts drie woorden inhoud, op zes verschillige wyzen voordraagen; als *Alexander vicit Darium*, *Darium vicit Alexander*, *vicit Alexander Darium*, *Alexander Darium vicit Darium*, *Darium Alexander vicit*, *vicit Darium Alexander*. En soó kan niet zelden eene rede van vier woorden op vier en twintig, en eene rede slechts bestaande uyt vyf woorden op honderd en twintig verschillige wyzen voorgesteld worden. Edoch, het is wel zeker, dat men deze bewoordingen noch vertaalen noch verstaan kan, ten wy men de ontleedende orde in acht neemt: dit is, ten zy men *Alexander* beschouwe, als den steun der bewoording en de oorzaak van *vicit*, *vicit* als de aanvulling of wyziging van *Alexander* en als de oorzaak van den lyder *Darium*, en *Darium* als het aanvullende woord van *vicit*; en syndelyk daar uyt opmaake de natuurlyke bewoording *Alexander vicit Darium*. Hier uyt volgt, dat de ontleedende orde voornaamslyk by het aanreren eener vreemde taal te pas komt, dat die orde het middel is waar door eene vreemde taal verstaan word; en by gevolg, in dergelyke gevallen, onontheyrlyk is. Neemen wy hier nog het volgende voorbeeld uyt *Virgilius*, *AENEID*, Lib. 1, §. 113.

Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras.

Om den waaren zin dezer bewoording wel te verstaan, heeft men volkomen noodig de zelve tot eene meer natuurlyke orde te brengen. B. v., *Itali vocant aras saxa* (quædam) *quæ* (sunt) *in fluctibus mediis*. Hoe moeyelyker de bewoordingen, door de afwyking van de natuurlyke orde, voorkomen, hoe noodiger de ontleedende orde der denkbeelden is; als in het volgende van *Virgilius*, *Eclog. VII*, §. 57.

Arus ager, vitis moriens sinit ædis herba.

Waar

der volzinnen, te oefenen, ten eynde de voorstellingen en der zelve deelen behoórlyk te kunnen onderscheyden en verstaan. Wy zullen hier eenige stukjes laten volgen, welke de leérlingen kunnen ontleeden, volgens het geen over de natuurlyke orde der woorden in het begin dezer Afdeeling is geleerd geworden.

*Daar is een wókering, daar God geval in heeft;
gelukkig, die zyn geld aan hem op rente geeft!
Zyt gy bekommerd, hoe 't ten hemel in zal raaken;
geeft het den armen maar, zy zullen 't overmaaken!*

HUISGEN.

Een

Waar van de ontleelende orde is: *Ager arct, herba moriens* (ex) *vitis aëris sinit*. Zeg het zelfde van het volgende uyt HORATIUS, Satyr. Lib. 1, 5, v. 49:

Pila lippis inimicum et ludere crudis,

't welk men kan keeren in *ludere pila inimicum (est) lippis et crudis*. Hooger zagen wy, dat alle gebruykte uytdrukking, om goed te zyn, tot de natuurlyke orde moet kunnen gebracht worden. Wanneer het nu gebeurt, dat eene bewoording, in welke taal ook, op geene hoegenaaide wyze tot de natuurlyke orde kan gebracht worden; dan moogen wy vryelyk zeggen, dat die uytdrukking gebrekkig is. Ditsaanige is de volgende uyt TER. , Hec. III, 1, 6: *Nam nos omnes, quibus est alicunde aliquis objectus labor, omne quod est interea tempus, priusquam id rescitum est, lucro est*. Want de woorden *nos omnes lucro est* kunnen den toets der ontleeding niet doorstaan, en by gevolg geene beduyfenis hebben; en zy kunnen niet goed gemaakt worden door alle de behendigheyt van sommige spraak-kunstenaars, die met den schoonen naam van *anacrotus* in de schryvers hardnekkiglyk willen verschoonen zulke zaken, die daar in meer uyt onbedachtzaamheyt dan uyt reden ingeslopen zyn.

Een zeker groot wysgeir was zoódaanig doordrongen van diepen eérbied voor het Opperwezen, dat hy noóyt den naam van God over zyne lippen liet gaan, zonder zich vooraf een oógenblik bedacht te hebben, opdat hy den zelven met den gepasten eérbied noemen soude. A. LOOSJES.

Even als eene schaduw voorby snelt, en niets dan eene ledige plaats achterlaat; even zoó, ylen de oógenblikken onzes levens heen, en voeren, in hunne vlugt, het goed en het kwaad dezer wereld met zich.

Men mat het ligchaam dagelyks af door veelerleye beweegingen, om het zelve eene goede houding en bekwaamheyd tot oefeningen by te zetten; waarom spaart men den geést? Of zal dien naaderhand met minder moeyte tot eenen goeden denker gevormd worden? Of is dat misschien eene zaak van veel minder belang? In tegendeél, durf ik vrymoedig beweiren, dat hier door alleén de algemeéne gebreken van een volk, in het volgende geslagt, kunnen verbeterd worden; maar dat men dit middel vergeefs beproeven zal, naa dat de zaaden van het schaadelykste onkruid in den boezem reéds ontzwochteld zyn. Hoe veele weetenschappen en fraaye kunsten zyn er niet, waar uyt eenen jongeling de eene of de andere, naar zynen bysonderen smaak, zou kunnen kiezen, om er met voordeél zyne ledige uren aan te besteeden; in plaats van dagelyks het koffyhuys te bezoeken. STIJL.

Wy leven in eene wereld, die ons alles, wat

wy

678 OVER HET ONTLEEDEN DER BEWOORDINGEN.

wy zyn en worden, door werkzaamheyd laat verdienen; eér wy ons aan het genot moogen overgeeven. Willen wy derhalve het genot des geluks smaaken, zoó moeten wy ons daar toe door werkzaamheyd voorbereyden. Deze werkzaamheyd moet echter, wannéér zy waarlyk nuttig zyn zal, een bepaald doel hebben; want anders verspillen wy onze kragten nutteloós, en leyden een plantenleven, dat ons ten laatsten walgt.

E Y N D E

van het

DERDE BOEKDEÉL.

Lyt de drukkerij van C. DE MOOR, in de Philipstokstraat,
Wyk A. 2, N°. 1, te Brugge.

HINDERLYKE DRUKFEYLEN,

— —

VERBETERINGEN.

Eérste Boekdeél.

Bladz. 135, *regel* 3, *staat* de algemeén herkende; *lees* de herkende.

Bl. 196, *r.* 14, *st.* heg; *lees* hegt.

Bl. 225, *r.* 13, *st.* muyteling, deirenis, groetenis, *lees* muyteling, groetenis.

Bl. 232, *r.* 30, *st.* byuaage lyken; *lees* bynaa gelyken.

Bl. 235, *r.* 24, *st.* in en; *lees* en in.

Bl. 241, *r.* 11, *st.* uyt 3; *lees* 3 uyt.

Bl. 416, *r.* 18, *st.* (215); *lees* (212).

Tweéde Boekdeél.

Bladz. 24, *regel* 19, *staat* welke zegt; *lees* welken zegt.

Bl. 30, *r.* 7, *st.* fruyten, spuyten als sluyten; *lees* fruyten, als sluyten.

Bl. 42, *r.* 7, *st.* aangename; *lees* aangemene.

In het Woordenboek op het eynde van het Tweéde Boekdeél staat, by het woord wik, stadswaa; lees stadswaag.

HINDERLYKE DRUKFEYLEN EN

- Bladz.* 78, *regel* 22, *staat* in een het zelfde; *lees* in een en het zelfde.
- Bl.* 79, *r.* 12, *st.* verdwynen; *lees* verdwenen.
- Bl.* 100, *r.* 24, *st.* strekken; *lees* uytstrekken.
- Bladz.* 156, *r.* 3, *st.* zinteken; *lees* zintekenen.
- Bl.* id. *r.* 20, *st.* laatst; *lees* laatst.
- Bl.* 198, *r.* 24, *st.* verreychen; *lees* vereychen.
- Bl.* 219, *r.* 7, *st.* dienstigte; *lees* dienstig te.
- Bl.* 227, *r.* 28, *st.* moeten, plaats vinden; *lees* moeten plaats vinden.
- Bl.* 281, *r.* 28, *st.* regelmechtige; *lees* regelmaatige.
- Bl.* 298, *r.* 14, *st.* bl. 1, en bl. 26en; *lees* bl. 81, en bl. 26 en.
- Bl.* 345, *r.* 4, *st.* uytgeproken; *lees* uytgesproken.
- Bl.* 349, *r.* 24, *st.* uytgang; *lees* uytgang.
- Bl.* 384, *r.* 5, *st.* en die samenstelling; *lees* in die samenstelling.
- Bl.* 405, *r.* 30, *st.* van meêrvoud; *lees* van het meêrvoud.
- Bl.* 406, *r.* 2, *st.* men niet naamelyk; *lees* naamelyk, men niet.
- Bl.* 422, *r.* 12, *st.* voegene; *lees* voegende.
- Bl.* 477, *r.* 22, *st.* het misgepikt; *lees* heb misgepikt.
- Bl.* 478, *r.* 16, *st.* misgewoogen; *lees* misgewogen.
- Bl.* 484, *r.* 15, *st.* loftuyten; *lees* loftuyten.
- Bl.* 484, *r.* 21, *st.* meêrvoud; *lees* eênvoud.
- Bl.* 499, *r.* 3, *en volg. st.* en dat veel beduyd, als god mensch geworden, 't welk godmensch zoó geéne enz.; *lees* en dat godmensch zoó veel beduyd, als god monech geworden, 't welk geéne enz.

VERBETERINGEN.

Derde Boekdeél.

Bladz. 11, *regel* 10, *staat* operheerschappy; *lees* operheerschappy.

Bladz. 15, *regel* 11, *staat* toeygenen; *lees* toeygenen.

Bl. 20, *r.* 18, *st.* hebben; *lees* hebben.

Bl. 80, *r.* 2, *st.* in Jakob; *lees* in Jakobs.

Bl. 84, *r.* 6, *st.* hemelsbreéd; *lees* hemelsbreéd.

Bl. 96, *r.* 4, *st.* is geén; *lees* in geén.

Bl. 220, *r.* 25, *st.* achtergelaaten worde (557) overeenkomstig; *lees* achtergelaaten worde (557). Overeenkomstig.

Bl. 397, *r.* 26, *st.* deo mstandigheyd; *lees* de omstandigheyd.

Bl. 405, *r.* 21, *st.* mynen! God; *lees* mynen God!

Bl. 566, *r.* 31, *st.* anderen; *lees* andere.

Bl. 666, *r.* 15, *st.* egeschap; *lees* eygeschap.

